

VIII Q 43

CATECHISMVS,
Ex Decreto Concilii Tridentini,
AD PAROCHOS,
PII QVINTI PONT. MAX.
IVSSV EDITVS.

*Postina ad Bib. S.
Seca S. Fran.
Trans. h. scribit
Vind. 1700*

*Ex Te. Pam. Bib. in Roma
A. Janij Ciniati*

R O M A E,
In ædibus Populi Romani,
apud Paulum Manutium,
M D L X V I.
CVM PRIVILEGIO PII V. PONT. MAX.

CAUTION
Exhibition of the
AMERICAN
ALL RIGHTS RESERVED
1911

R O M A N
In edibus I opus Romanis
apud Paulum Messianum
M D C L V I
CUM PRIVILEGIO IN ROMANA

MOTV proprio &c. Pastoralis officio cupientes quam diligentissime possumus diuina adiuuante gratia fungi, & ea, quæ Sacro Tridētino Concilio statuta, & decreta fuerunt, exequi, curauimus, ut a delectis aliquot Theologis in hac alma Vrbe componeretur Catechismus; quo Christi fideles de eis rebus, quas eos nosse, profiteri, & seruare oporteret, Parochorū suorum diligentia edocerentur. Qui liber cum Deo iuuante perfectus, in lucem edendus sit: prouidendum duximus, ut quam diligentissime, & fidelissime imprimatur. Itaque in hac alma Vrbe eum potissimum imprimi uoluimus dilecti filij Pauli Manutij diligentia, qui alios ecclesiasticos libros hic imprimere solet. Quia uero, si alibi imprimeretur, euenire posset, ut non pari fide, ac diligentia talis argumenti liber imprimeretur: ob hanc causam, & quia etiam indemnitati, ut æquum est, consultum uolumus ipsius Manutij, qui in eo imprimendo magnos sumptus fecit, & multum laboris suscepit: uniuersis, & singulis librorum impressoribus, & bibliopolis tam extra, quam intra Italiani, sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, nostris uero, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ temporali ditioni immediate, mediataeue subiectis, etiam sub pœna quingentorum ducatorum auri, Fisco nostro applicandorum, & amissionis librorum, ipso factō etiam sine declaratione cuiusquam Iudicis incurrenda, inhibemus, & interdici-mus ne quis prædictū Catechismum latinum, aut in uulgarem sermonem translatum, intra quinquennium proximū possit imprimere, uel ab aliis impressum uendere, ac ne post quinquennium quidem absque licentia nostra, & Sedis Apostolicæ: Mandantes dilectis filiis nostris Camera-rio, & Vicario Urbis, necnon Governatori, Senatori, Camera Apostolicæ causarum Auditori, & aliis Urbis ordinariis Iudicibus, Legatisque, Vicelegatis, Gubernatoribus,

Potestatibus terrarum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Baricel-
lisque earundem, ac venerabilibus fratribus singularum
extra terras prædictas ciuitatum Archiepiscopis, & Epif-
copis, eorumque vicariis: ut, quotiens ipsius Pauli nomine
requisiti fuerint, et efficacia defensionis præsidio assistentes
præmissa omnia, & singula contra inobedientes, & con-
trauenientes ad executionem censurarum, & pœnarum
prædictarum; omni, & quacumque appellatione remota,
procedant, & quilibet eorum procedat, inuocato etiam, si
opus fuerit, auxilio brachii secularis. Quia uero difficile es-
set hanc nostram cedula[m] originale[m] ad singula loca defer-
ri: uolumus quod de eius tenore, quod ad prohibitionem
nostram huiusmodi attinet, credi debeat exemplis in ipsis li-
bris imprimendis, quodque præsentis nostri Motus proprii,
etiam absque illius registratura, sola signatura sufficiat, &
ubique fidem faciat in iudicio & extra, quacumque regu-
la, siue constitutione Apostolica contraria non obstante:
Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apo-
stolicis, priuilegiis quoque, indultis quibuscumque aliis in
contrarium fortasse facientibus.

Placet Motu proprio M.

Dat. Romæ apud Sanctum Marcum, septimo Kalend.
Octobr. anno primo.

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

CATECHISMVS,
EX DECRETO CONCILII TRIDENTINI,
AD PAROCHOS.

S.^{mi} D. N. PII QVINTI IVSSV EDITVS.

FA EST humanæ mentis, & intelligentiæ ratio, ut, cum alia multa, quæ ad diuinarum rerum cognitionem pertinent, ipsa per se, magno adhibito labore, & diligentia, inuestigauerit, ac cognouerit, maximam tamen illorum partem, quibus æterna salus comparatur, cuius rei in primis causa homo conditus, atque ad imaginem & similitudinem Dei creatus est, naturæ lumine illustrata cognoscere, aut cernere numquam poterit. Inuisibilia quidem Dei, ut docet Apostolus, a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius uirtus, & diuinitas: uerum mysterium illud, quod absconditum est a sæculis, & generationibus, ita humanam intelligentiam superat, ut, nisi manifestatum fuisset sanctis, quibus uoluit Deus fidei uerere notas facere diuicias gloriæ sacramenti huius in gentibus, quod est Christus, nullo studio homini ad eam sapientiam aspirare licuisset. Cum autem fides ex auditu concipiatur, perspicuum est, quam necessaria semper fuerit ad æternam salutem consequendam, doctoris legitimi fidelis opera, ac ministerium: siquidem dictum est; Quo modo audient sine prædicante? quo modo uero prædicabunt, nisi mittantur? & quidem ab ipsius mundi origine, clementissimus ac benignissimus Deus suis nunquam defuit, sed multifarie, multisque modis locutus est Patribus in prophetis, cisque pro temporum conditione ad cælestem beatitudinem certum, ac directum iter monstrauit. Sed quoniam prædixerat, daturum se doctorem iustitiæ in lucem gentium, ut esset salus eius usque ad extremum terræ, nouissime locutus est nobis in Filio, quem etiam, uoce e cælo delapsa a magnifica gloria, iussit ut omnes audirent, eiusque præceptis obtemperarent. Deinde uero Filii alios dedit apostolos, alios prophetas, alios Pastores, & doctores, qui uerbum uiræ annuntiarent, ne circumferremur tamquam paruuli, fluctuantes omni uento

Ad Rom. 1.

Ad 1^{am} Cor. 1.

Ad Rom. 10.

Ad Rom. 10.

Ad Heb. 1.

1^a ad Cor. 49.

Ad Heb. 1.

1^a Pet. 1.

Ad Eph. 4.

doctrinæ, sed firmo fidei fundamento adhærentes, coædificaremur in habitaculum Dei, in spiritu sancto.

*Verba Pastro-
rum Ecclesie
tâquam Dei
uerba reci-
pienda.*

Luc. 11.

Math. 28.

1. Ioh. 4.

Hier. 23.

Math. 16.

*Quo asin ba-
retici sint usi
ad impia dog-
mata infur-
denda.*

Ac ne quis uerbum auditus Dei ab Ecclesiæ ministris, tamquam uerbum hominum, sed, sicut uere est, uerbum Christi acciperet, ille ipse Saluator noster tantam auctoritatem eorum magisterio tribuendam esse statuit, ut diceret: *Qui uos audit, me audit: & qui uos spernit, me spernit.* quod quidem non de ijs tantum, quibuscum sermo habebatur, intelligi uoluit, uerum de omnibus etiam, qui legitima successione docendi munus obirent, quibus se omnibus diebus usque ad cõsummationem sæculi affuturum esse pollicitus est. At uero, cum hæc diuini uerbi prædicatio numquam intermittere in Ecclesia debeat, tum certe hoc tempore maiori studio, & pietate elaborandum est, ut sana, & incorrupta doctrina, tamquã pabulo uitæ, fideles nutriantur, & confirmentur. exierunt enim falsi prophætæ in mundum, de quibus dixit Dominus: *Non mittebam prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant, ut uariis doctrinis, & peregrinis, Christianorum animos deprauarent.* Quare in re illorũ impietas, omnibus Satanæ artibus instructa, tam longe progressa est, ut nullis fere certis finibus contineri posse uideatur. ac, nisi Saluatoris nostri præclara illa promissione nitremur, qui se adeo stabile Ecclesiæ suæ fundamentum posuisse affirmauit, ut portæ Inferi aduersus eam præualere numquam possint: maxime uerendum esset, ne hoc tempore, tot undique hostibus obsessa, tot machinis renata, & oppugnata, concideret.

Nam ut omittamus nobilissimas prouincias, quæ olim ueram, & catholicam religionem, quam a maioribus acceperant, pie, & sancte retinebant, nunc autem dereliquentes uiam rectam, errauerunt, atque in eo se maxime pietatem colere palam profitentur, quod a patrum suorum doctrina quam longissime recesserunt, nulla tam remota regio, aut tam munitus locus, nullus Christianæ reip. angulus inueniri potest, quo hæc pestis occulte irrepere non tentarit. Qui enim fidelium mentes corrumpere sibi proposuerunt, cum fieri nullo modo posse intelligerent, ut eam omnibus coram colloqueretur, & in eorum aures uenenatas uoces infunderent, idem alia ratione aggressi, multo facilius, ac latius impietatis errores disseminarunt. Nam præter illa ingentia uolumina, quibus catholicam fidem euertere conati sunt, a quibus tamen cauere, cum apertam hæresim continerent, non magni fortasse laboris, ac diligentia fuit, infinitos etiam libellos conscripserunt: qui cum pietatis speciem præseferret, incredibile est, quam

quam facile incautos simplicium animos deceperint. Quamobrem Patres œcumenicæ Tridentinæ Synodi, cum tanto, & tam pernicioso huic malo salutarem aliquam medicinam adhibere maxime cuperent, non satis esse putarunt, grauiora catholicæ doctrinæ capita contra nostri temporis hæreses decernere, sed illud præterea sibi faciendum censuerunt, ut certam aliquam formulam & rationem Christiani populi ab ipsis fidei rudimentis instituendi, traderent, quam in omnibus ecclesiis illi sequerentur, quibus legitimi Pastoris, & doctoris munus obeundum esset. Multi quidem adhuc in hoc scriptiois genere cum magna pietatis & doctrinæ laude uersati sunt: sed tamen Patribus uisum est maxime referre, si liber sanctæ Synodi auctoritate ederetur, ex quo Parochi, uel omnes alii, quibus docendi munus impositum est, certa præcepta petere, atque depromere ad fidelium ædificationem possint; ut quemadmodum unus est Dominus, una fides, ita etiam una sit tradendæ fidei, ad omnia pietatis officia populum Christianum erudiendi, communis regula, atque præscriptio.

Ergo cum multa sint, quæ ad hanc rationem pertinere uideantur, nemo existimet, illud sanctæ Synodo propositum fuisse, ut omnia Christianæ fidei dogmata, uno libro comprehensa, subtiliter explicarentur: quod ab ijs fieri solet, qui se profitentur uniuersæ religionis institutionem, & doctrinam tradere: id enim & infiniti pene operis fuisset, & instituto minus conuenire perspicuum est: sed quoniam Parochos, sacerdotesque, animarum curatores, earum rerum cognitione instruendos suscepit, quæ pastoralis muneris maxime propriæ sunt, & ad fidelium captum accommodatæ, ea tantum in medium afferri uoluit, quæ hac in re pium Pastorum studium, si in difficilioribus diuinarum rerum disputationibus non ita uersati fuerint, adiuuare possent. Quæ cum ita sint, ante quam ad ea singillatim tractanda accedamus, quibus huius doctrinæ summa continetur, institutæ rei ordo postulat, ut pauca quædam exponantur, quæ Pastores considerare, sibi que ante oculos proponere in primis debent; ut sciant, quonam, ueluti ad finem, omnia eorum consilia, labores, studia referenda sint; quouero pacto id, quod uolunt, facilius consequi, & efficere possint. Illud igitur primum uisum esse, ut semper meminerint, omnem Christiani hominis scientiam hoc capite comprehendendi, uel potius, quemadmodum saluator noster ait, Hæc est uita æterna, ut cognoscaut te solum uerum Deum, & quem inuisti, Iesum Christum. Quamobrem in

Trid. Syn.

Catechismus
Curdianus.

Ios. 17.

- eo præcipue ecclesiastici doctoris opera uersabitur, ut fideles seite ex animo cupiant Iesum Christum, & hunc crucifixum, sibi que cetero persuadeant, atque intima cordis pietate & religione credant,
- 1. Cor. 3.*
Ab. 4. aliud nomen non esse datum hominibus sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri, siquidem ipse propitiatio est pro peccatis nostris.
- 1. Ioh. 2.* At uero quia in hoc scimus, quoniam cognouimus eum, si mandata eius obseruemus, proximum est, & cum eo, quod diximus, maxime coniunctum, ut simul etiam ostendat, uitam a fidelibus non in otio & desidia degendam esse, uerum oportere, ut, quem admodum ipse ambulauit, ita & nos ambulemus, sectemurque omni studio iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, mansuetudinem: dedit enim
- 1. Ioh. 2.*
Ad Tit. 2. semet ipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum, quæ Apostolus Pastoribus præcipit, ut loquantur, & exhortentur. Cum autem Dominus, ac saluator noster non solum dixerit, sed etiam exemplo suo demonstrarit, legem, & prophetas ex dilectione pendere, Apostolus deinde confirmarit, charitatem esse finem præcepti, ac legis plenitudinem, dubitare nemō potest, hoc, tamquam præcipuum munus, omni diligentia curandum esse, ut fidelis populus ad immensam Dei erga nos bonitatem amandam exciteretur, ac diuino quodam ardore incensus, ad summum illud & perfectissimum bonum rapiatur; cui adhærere, solidam, & ueram felicitatem esse is plane sentiet, qui illud prophetæ dicere poterit: Quid enim mihi est in cælo, & a te quid uolui super terram? Hæc nimirum est uia illa excellentior, quam idem Apostolus demonstrauit, cum
- 1. ad Cor. 13.* omnem doctrinæ, & institutionis suæ rationem ad charitatem, quæ numquam excidit, dirigeret. Siue enim credendum, siue sperandū, siue agendum aliquid proponatur, ita in eo semper charitas Domini nostri cōmendari debet, ut qui uis perspiciat, omnia perfectæ Christianæ uirtutis opera non aliunde, quam a dilectione ortum habere, neque ad alium finem, quam ad dilectionem, referenda esse.
- Catechismi doctrina ad captum cuiusque accommodata.*
Cum autem in omni re tradenda plurimum intertse, utrum hoc, an illo modo aliquid doceas; tum uero hoc in Christiani populi institutione maximi momenti existimandum est. Obseruanda est enim audientium ætas, ingenium, mores, condicio; ut qui docendi munus exercet, omnia omnibus efficiatur; ut & omnes Christo lucrificiat, & se ipsum fidelem ministrum, & dispensatorem probare possit, ac ueluti seruus bonus, & fidelis, dignus sit, qui super multa constituatur a Domino. Neque uero unius tantum generis homines fidei
- 1. ad Cor. 9.*
1. ad Cor. 4.
Matth. 23.
- suz

suæ cōmissos esse arbitretur, ut præscripta quadam, & cæta docendi
 formula erudire, atque ad ueram pietatem instituere æque omnes
 fideles possit: sed cum alii ueluti modo geniti, infantes sint, alii in
 Christo adolefcere incipiant, nonnulli uero quodam modo confir-
 mata sint ætate, necesse est diligenter considerare, quibus lacte, qui-
 bus solidiore cibo opus sit, ac singulis ea doctrinæ alimenta præbe-
 re, quæ spiritum augeant, donec occurramus omnes in unitatem fi-
 dei, & agnitionis filii Dei in uirum perfectum, in mensuram ætatis
 plenitudinis Christi. Id uero Apóstolus in se ipso omnibus obser-
 uandum indicauit, cum dixit, se Græcis, & barbaris, sapientibus,
 & insipientibus debitorem esse; ut uidelicet intelligerent, qui ad
 hoc ministerium uocati sunt, ita in tradendis fidei mysteriis, ac ui-
 tæ præceptis, doctrinam ad audientium sensum, atque intelligen-
 tiam accommodari oportere; ut eum, eorum animos, qui exercita-
 tos sensus habent, spirituali cibo expleuerint, ne interim paruulos
 fame perire patiantur, ut qui panem petant, & non sit qui frangat
 eis. Neque uero cuiusquam studium in docendo retardari debet,
 propterea quod interdum necesse sit auditorem earum rerum præ-
 ceptis instrui, quæ leuiore, & humiliore uidentur, nec sine mole-
 stia ab iis potissimum tractari solent, quorum animus in subli-
 mium rerum contemplatione uersatur, ac conuiescit. Nam si
 ipsa æterni patris sapientia in terras descendit, ut in carnis nostræ
 humilitate cælestis uitæ præcepta nobis traderet, quem non com-
 pellat charitas Christi, ut paruulus fiat in medio fratrum suorum,
 & tamquam nutrix fouens filios suos ita cupide proximorum salu-
 rem desideret, ut, ut quod de se ipso Apóstolus testatur, eis uelit non
 solum euangelium Dei, sed etiam animam tradere?

Omnis autem doctrinæ ratio, quæ fidelibus tradenda sit, uerbo
 Dei continetur, quod in scripturam, traditionesque distributum
 est. itaque in harum rerum meditatione Pastores dies, noctesque
 uersabuntur, memores illius D. Pauli admonitionis, quam ad Timo-
 theum scriptam, omnes, quicumque animarum curæ præpositi
 sunt, ad se pertinere existimabunt. est autem hæc admonitio in
 hunc modum. Attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ: est enim
 omnis scriptura diuinitus inspirata utilis ad docendum, ad arguen-
 dum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit
 homo Dei, ad omne opus bonum instructus. Sed quoniam, quæ
 diuinitus tradita fuerunt, multa sunt, & uaria, ut nec ita facile aut
 animo comprehendendi, aut etiam, mente comprehensa, memoria

1. Pet. 2.
 1. ad Cor. 3.
 Ad Heb. 5.
 Ad Epò. 4.

Ad Rom. 1.

Thren. 4.

1. ad Thes. 2.

1. ad Thes. 2.

Doctrina fi-
 dei catholice
 continetur in
 scriptura et tra-
 ditionibus:
 tum de Sym-
 bolo, sacra-
 mentis, Deca-
 logo, oratio-
 ne Domini: a
 1. ad Tim. 4
 2. ad Tim. 3

teneri possint, ut, cum se obtulerit docendi occasio, eorum parata sit & prompta explicatio, sapientissime maiores nostri totā hanc vim, & rationem salutari doctrinæ, in quattuor hæc capita redactam, distribuerunt, apostolorum Symbolum, Sacramenta, Decalogum, Dominicam orationem. nam omnia, quæ Christianæ fidei disciplina tenenda sunt, siue ad Dei cognitionem, siue ad mundi creationem & gubernationem, siue ad humani generis redemptionē spectent, siue ad bonorum præmia, & malorum pœnas pertineant, Symboli doctrina continentur. Quæ autem signa sunt, & tamquam instrumenta ad diuinam gratiam consequendam, hæc septem sacramentorum doctrina complectitur. Iam uero quæ ad leges referuntur, quorum finis est charitas, Decalogo descripta sunt. Quidquid denique ab hominibus optari, sperari, ac salutariter peti possit, id Dominica preceatione comprehenditur. Quare sequitur, ut, explanatis quattuor his quasi communibus sacræ scripturæ locis, nihil fere ad eorum intelligentiam, quæ Christiano homini discenda sunt, desiderari possit. Itaque uisum est monere Parochos, ut, quoties usu uenerit, ut aliquem interpretentur euangelij, uel quemuis alium diuinæ scripturæ locum, intelligant, eius loci, quicumque is fuerit, sententiam cadere sub unum aliquod quattuor illorum capitum, quæ diximus, quo tamquam ad eius doctrinæ fontem, quod explicandum sit, confugiant. exempli causa, si explanandum sit illud euangelium primæ dominicæ Aduentus: Erunt signa in sole & luna &c. quæ ad eam rationem pertinent, tradita sunt illo Symboli articulo, Venturus est iudicare uiuos, & mortuos: quibus inde assumptis Pastor una eademque opera fidelem populum & Symbolum, & Euangelium docebit. Quare in omni docendi, & interpretandi munere, hanc consuetudinem tenebit dirigendi omnia ad prima illa quattuor genera, ad quæ referri uniuersam diuinæ scripturæ uim, atque doctrinam diximus.

DOCENDI autem ordinem eum adhibebit, qui & personis, & tempori accommodatus uidebitur: nos Patrum auctoritatem secuti, qui iniciandis Christo domino, & in eius disciplina institutendis hominibus, a fidei doctrina initium fecerunt, operæpretium duximus, quæ ad fidem pertinent, prius explicare. Sed quoniam in diuinis litteris multiplex est fidei significatio, hic de ea loquimur, cuius ui omnino assentimur iis, quæ tradita sunt diuinitus. Hanc autem ad salutem consequendam esse necessariam, nemo iure dubitabit, præsertim eum scriptum sit: Sine fide impossibile est placere

placere Deo. Cum enim finis, qui ad beatitudinem homini propo-
 situs est, altior sit, quam ut humanæ mentis acie percipi possit, ne-
 cessè ei erat, ipsius a Deo cognitionem accipere. Hæc uero cog-
 nitio nihil aliud est, nisi fides: cuius uirtus efficit, ut id ratum habea-
 mus, quod a Deo traditum esse sanctissimæ matris Ecclesiæ auctori-
 tas comprobabit. nulla enim fidelibus potest accedere dubitatio in
 ijs, quorum Deus auctor est, qui est ipsa ueritas. ex quo intelli-
 gimus, quantum inter hanc fidem, quam Deo habemus, interfit, &
 illam, quam humanæ historia scriptoribus adhibemus. Fides au-
 tem, quamquam late pateat, & magnitudine, ac dignitate differat,
 (est enim sic in sacris litteris: Modicæ fidei, quare dubitasti? & Ma-
 gna est fides tua: & Adauge nobis fidem: item, Fides sine operibus
 mortua: & Fides, quæ per charitatem operatur) tamen est idem ge-
 nere, & diuersis fidei gradibus eadem definitionis uis, & ratio con-
 uenit. Quam uero fructuosa sit, & quantum ex ea utilitatem capia-
 mus, in articulorum explicatione dicitur. Quæ igitur primum
 Christiani homines tenere debent, illa sunt, quæ fidei duces docto-
 resque sancti apostoli, diuino spiritu afflati, duodecim Symboli arti-
 culis distinxerunt. Nam cum mandatum a Domino accepissent, ut
 pro ipso legatione fungentes, in uniuersum mundum proficisce-
 rentur, atque omni creaturæ euangelium prædicarent, Christianæ
 fidei formulam componendam censuerunt, ut scilicet id ipsum om-
 nes sentirent, ac dicerent, neque ulla essent inter eos schismata,
 quos ad fidei unitatem uocassent, sed essent perfecti in eodem sen-
 su, & in eadem sententia. Hanc autem Christianæ fidei, & spei pro-
 fessionem a se compositam, apostoli Symbolum appellarunt; siue
 quia ex uariis sententijs, quas singuli in commune contulerunt,
 conflata est; siue quia ea ueluti nota, & tessera quadam uterentur;
 qua desertos, & subintroductos falsos fratres, qui euangelium adul-
 terabant, ab ijs, qui uere Christi militiæ sacramento se obligant,
 facile possent internoscere.

CREDO IN DEVM. Cum multa in Christiana religione fidelibus
 proponantur, quorum sigillatim, uel uniuerse certam, & firmam
 fidem habere oportet, tum uero illud primo, ac necessario omni-
 bus credendum est, quod ueluti ueritatis fundamentum, ac sum-
 ma de diuinæ essentia unitate, & trium personarum distinctione,
 earumque actionibus, quæ præcipua quadam ratione illis attribuun-
 tur, Deus ipse nos docuit. Huius mysterij doctrinam breuiter
 in Symbolo apostolorum comprehensam esse, Parochus docebit.

*Ad Hebr. 1.**Matth. 14.**Luc. 17.**Matth. 15.**Ad Gal. 5.**Iacobi 2.**Mar. 16.**Ad Cor. 1.**cap. 1.*

Nam ut maiores nostri, qui in hoc argumento pig, & accurate uersati sunt, obseruauerunt, in tres potissimum partes ita distributum uidetur, ut in una diuinæ naturæ prima persona & mirum creationis opus describatur; in altera, secunda persona, & humanæ redemptionis mysterium; in tertia, tertia item persona, caput, & fons sanctitatis nostræ, uariis, & aptissimis sententiis concludatur. Eas autem sententiæ, similitudine quadam a Patribus nostris frequenter usurpata, articulos appellamus. Ut enim corporis membra articulis distinguuntur: ita etiam in hac fidei confessione quidquid distincte, & separatim ab alio nobis credendum est, recte, & apposite articulum dicimus.

CREDO IN DEVM PATREM OMNIPOTENTEM CREATOREM CÆLI, ET TERRÆ. His uerbis ea sententia subiecta est: certo credo, ac sine ulla dubitatione profiteor Deum patrem, primam scilicet Trinitatis personam, qui sua omnipotenti uirtute cælum ipsum, & terram, & omnia, quæ cæli, & terræ ambitu continentur, ex nihilo condidit, & condita tuetur, ac regit: neque solum eum corde credo, & ore confiteor, uerum summo studio, ac pietate ad illum, ueluti summum, & perfectissimum bonum, contendo. Hæc igitur sit breuis quædam primi huius articuli comprehensio. Sed quoniam magna mysteria in singulis fere uerbis latent, ea nunc diligentius Parocho suspendenda sunt: ut, quantum Dominus permiserit, ad eius maiestatis gloriam contemplandam cum timore, & tremore fidelis populus accedat.

Verbi huius, credo, in materia fidei euangelica accipio, et professio.

Igitur credendi uox hoc loco putare, existimare, opinari non significar, sed, ut docent sacræ litteræ, certissimæ assensionis uim habet, qua mens Deo, sua mysteria aperienti, firme, constanterque assentitur. Quamobrem is credit, (quod ad huius loci explanationem attinet) cui aliquid sine ulla hæsitacione certum, & persuasum est. Neque uero existimare quisquam debet, fidei noticiam minus certam esse, quod ea non cernantur, quæ nobis credenda fides proponit. etenim diuinum lumen, quo ea percipimus, tametsi rebus perspicuitatem non afferat, nos tamen de his dubitare non sinit. Deus enim qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ut non sit nobis opertum euangelium, sicut iis, qui pereunt. Iam uero ex iis, quæ dicta sunt, consequitur, eum, qui cælesti hac fidei cognitione præditus est, inquirendi curiositate liberum esse. Deus enim cum iussit nos credere, non diuina iudicia scrutanda, eorumque rationem, & causam perquirendam nobis proposuit, sed

2. ad Cor. 2.

sed immutabilem fidem præcepit, quæ efficit, ut animus in æternæ veritatis notitia conquiescat. Ac profecto cum Apostolus testetur; Deus uerax est, omnis autem homo mendax; si arrogantis, & impudentis hominis est, graui, ac sapienti uiro aliquid affirmanti fidem non habere, sed præterea uteretur, ut, quod dixerit, rationibus, aut testibus probetur: cuius temeritatis, atque adeo stultitiæ fuerit, Dei uoces audientem, cælestis, ac salutaris doctrinæ rationes requirere? fides itaque, seclusa omni non solum ambiguitate, sed etiam demonstrandi studio, tenenda est. Verum illud præterea doceat Parochus, cum, qui dicit *C R E D O*, præterquam quod intimum mentis suæ assensum declarat, qui interior fidei actus est, debere id, quod animo inclusum habet, aperta fidei professione præferre, summaque alacritate palam fateri, ac prædicare. Oportet enim fideles eam spiritum habere, quo fectus Propheta dixit; Credidi propterea quod locutus sum: imitari Apostolos, qui ad principes populi responderunt; Non possumus, quæ uidimus, & audiuius, non loqui: diui Pauli præclara illa uoce excitari; Non erubescio euangelium: Virtus enim Dei est in salutem omni credenti. Item quo maxime huius sententiæ ueritas confirmatur: Corde creditur ad iusticiam, ore autem confessio fit ad salutem.

IN DEVM. Hinc iam Christianæ sapientiæ dignitatē, & præstantiam, ex eaque, quantum diuinæ bonitati debeamus, cognoscere licet, quibus datum est, statim ad rei præstantissimæ, maximeque expectandæ cognitionem quasi fidei gradibus ascendere. In hoc enim malum inter se differunt Christiana philosophia, & huius sæculi sapientia, quod hæc quidem naturalis tantum luminis ductu ab effectibus, & ab iis, quæ sensibus percipiuntur, paulatim progressa, non nisi post longos labores uix tandem inuisibilia Dei contemplantur, primamque omnium rerum causam & auctorem agnoscit, atque intelligit: contra uero illa humanæ mentis aciem ita exacuit, ut in cælum nullo labore penetrare possit, atque diuino splendore collustrata, primum quidem æternum ipsum luminis fontem, deinde quæ infra ipsum posita sunt, intueri; ut nos uocatos esse de tenebris in admirabile lumen, quod est apud apostolorum Principem, cum summa animi iucunditate experiamur, & credentes exultemus læticia inenarrabili. Recte igitur fideles primo se in Deum credere profitentur, cuius maiestatem ex Hieremiæ sententia incomprehensibilem esse dicimus: Lucem enim, ut ait Apostolus, inhabitat inaccessibleem, quem nullus hominum uidit, sed nec uidere potest. cum enim

*1. ad Cor. 13.**Ad Rom. 3.**1. ad Cor. 13.**Psal. 113.**1. ad Cor. 13.**Ad Rom. 1.**Ad Rom. 10.**1. Pet. 1.**Hierem. 32.**1. ad Tim. 6.*

enim

Exod. 32. enim ad Moysen loqueretur, Non uidebit me, inquit, homo, & uiet. Nam ut mens nostra ad Deum, quo nihil est sublimius, perueniat, necesse est eam omnino a sensibus abstractam esse: cuius rei facultatem in hac uita naturaliter non habemus. Sed quamuis hæc ita sint, non reliquit tamen Deus, ut inquit Apostolus, se met ipsum sine testimonio benefaciens, de celo dans pluias, & tempora fructifera, implens cibo, & læticia corda hominum. Quæ causa fuit philosophis nihil abiectum de Deo sentiendi, & quidquid corporeum, quidquid concretum, & admixtum est, ab eo longissime remouendi; cui etiam honorum omnium perfectam uim, & copiam tribuerunt, ut ab eo, tamquam a perpetuo quodam, & inexhausto fonte bonitatis, ac benignitatis, omnia ad omnes creatas res, atque naturas perfecta bona dimanent; quem sapientem, ueritatis auctorem, & amantem, iustum, beneficentissimum, & aliis nominibus appellauerunt, quibus summâ, & absoluta perfectio continetur: cuius immentam, & infinitam uirtutem, omnem complementem locum, & per omnia pertinentem esse dixerunt. Hoc ex diuinis litteris longe melius constat, & illustrius, ut illo loco, Spiritus est Deus: item, Estote uos perfecti, sicut & Pater uester cælestis perfectus est: tum, Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius: & illud, O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei: deinde, Deus uerax est: & Ego sum uia, & ueritas, & uita: præterea, Iustitia plena est dextera tua: denique, Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione: postremo, Quo ibo a Spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? & Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades: si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris &c. & Numquid non cælum, & terram ego impleo, dicit Dominus? Magna, & præclara hæc sunt, quæ de Dei natura sacrorum librorum auctoritate consentanea, & consequentia ex rerum effectuum inuestigatione philosophi cognouerunt. quamquam in eo etiam cælestis doctrinæ necessitatem cognoscimus, si animaduertamus, fidem non solum hoc præstare, quemadmodum supra dictum est, ut quæ uiri tantum sapientes longo studio consecuti sunt, ea rudibus quoque, & imperitis hominibus statim pateant, atque in promptu sint, uerum ut rerum notitia, quæ fidei disciplina comparatur, multo certior, atque ab omni errore purior in mentibus nostris insideat, quam si eas ipsas res, humanæ scientiæ rationibus comprehensas, animus intelligeret. Sed quanto præstantior diuini numinis cognitio censenda est, ad quam non communiter omnibus naturæ contemplatio, sed

proprie

*Ioan. 4.**Matth. 5.**Ad Hebr. 4.**Ad Rom. 11.**Ad Rom. 3.**Ioan. 14.**psal. 47.**psal. 144.**psal. 138.**Hier. 23.*

proprie credentibus fidei lumen aditum patefecit. hæc autem Symboli articulis continetur, qui nobis diuinæ essentia unitatem, & trium personarum distinctionem, tum uero ipsum Deum esse ultimum hominis finem aperiunt, a quo cælestis, æternæque beatitudinis possessio expectanda sit: siquidem a diuo Paulo didicimus, Deum inquiringibus se remuneratorem esse. Hæc quanta sint, & an eius generis sint bona, ad quæ humana cognitio aspirare potuerit, multo ante eundem Apostolum Isaias propheta his uerbis ostendit: *Ad Heb. 11. 1. ad Cor. 2.* A seculo non audierunt, neque auribus per ceperunt: oculus non uidit, Deus, absque te, quæ præparasti expectantibus te. *If. 64.*

Sed ex his, quæ diximus, unum etiam Deum esse, non plures Deos, confitendum est. nam cum Deo summam bonitatem, & perfectionem tribuamus, fieri non potest, ut id, quod summum, atque absolutissimum est, inueniatur in pleribus. Quod si cui aliquid ad summum deest, eo ipso imperfectus est: quare nec Dei natura illi conuenit. hoc autem multis sacrarum litterarum locis comprobatur. scriptum est enim: Audi Israel: Dominus Deus noster, Deus unus est. præterea est Domini iussum: Non habebis Deos alienos coram me. deinde per Prophetam sæpe admonet: Ego primus, & ego nouissimus, & absque me non est Deus. Apostolus etiam palam testatur: Vnus Dominus, una fides, unum baptisma. Neque uero nos moueat, quod interdum sacræ litteræ Dei nomen creatis etiam naturis imponunt. Nam quod prophetas, & iudices deos appellauerunt, non gentium more factum est, quæ sibi plures deos stulte, & impie finxerunt, sed quadam loquendi consuetudine significare uoluerunt excellentem aliquam uirtutem, uel functionem, quæ Dei munere illis concessa sit. Deum igitur natura, substantia, essentia unum, quemadmodum ad confirmandam ueritatem in Symbolo Niceni Concilii dictum est, Christiana fides credit, & proficetur, sed altius etiam ascendens ita unum intelligit, ut unitatem in trinitate, & trinitatem in unitate ueneretur: de quo nobis mysterio nunc dicere incipendum est sequitur enim in Symbolo, *Vnum solum Deum esse, non plures.*

21. P A T R E M. sed quoniam Patris uox non unaratione Deo tribuitur, illud prius declarandum erit, quæ sit magis propria huius loci significatio. Deum nonnulli etiam, quorum tenebris fides lucem non attulit, æternam substantiam esse intellexerunt, a qua res ortæ essent, & cuius providentia omnia gubernarentur, suumque ordinem, & statum conseruarent. Ex humanis igitur rebus ducta similitudine, quemadmodum cum, a quo familia propagata est, cuiusque consilio,

- consilio, & imperio regitur, patrem uocabant; ita hac ratione factū est, ut Deum, quem omnium rerum opificem, & rectorem agnoscebant, Patrem appellari uoluerint. eodem nomine sacræ etiam literæ usæ sunt, cum de Deo loquentes uniuersorum creationem, potestatem, admirabilemque prouidentiam ei tribuendam indicarent.
- Deut. 32.* legimus enim: Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te? & alibi: Numquid non pater unius omnium nostrum? Numquid non Deus unius creauit nos? At uero multo frequentius, & peculiari quodam nomine, præsertim in noui testamenti libris, Deus pater Christianorum dicitur, qui non acceperunt spiritum seruitutis in timore, sed acceperunt spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamant, Abba pater: eam enim charitatem dedit nobis pater, ut filii Dei nominemur, & simus: quod si filij, & heredes, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi, qui est primogenitus in multis fratribus, nec confunditur uocare nos fratres. Siue igitur communem creationis & prouidentię, siue præcipuam spiritualis adoptionis causam spectes, merito fideles Deum patrem se credere profitentur.

Pia meditatio circa nomen Patris, in diuinis: et de personarum proprietatibus.

Verum præter eas notiones, quas explicauimus, Patris nomine audito, ad altiora mysteria mentem erigendam esse Parochus docebit. Quod enim in luce illa inaccessibili, quam inhabitat Deus, magis reconditum, & abstrusum est, quodque humana ratio, & intelligentia non consequi, aut ne suspicari quidem poterat, id Patris uocabulo diuina oracula nobis aperire incipiunt. Indicat autem hoc nomen, in una diuinitatis essentia non unam tantum personam, sed personarum distinctionem credendam esse. Tres enim sunt in una diuinitate personæ, Patris, qui a nullo genitus est; Filij, qui ante omnia sæcula a patre genitus est; Spiritus sancti, qui itidem ab æterno ex patre, & filio procedit. Atqui pater est in una diuinitatis substantia, prima persona, qui cum unigenito filio suo, & spiritu sancto unus est Deus, unus est Dominus, non in unius singularitate personæ, sed in unius trinitate substantię. Iam uero hæ tres personæ, cum in iis quidquam dissimile, aut dispar cogitare nefas sit, suis tantummodo proprietatibus distinctæ intelliguntur. Pater siquidem ingenus est: Filius a patre genitus: Spiritus sanctus ab utroque procedit. Atque ita trium personarum eandem essentiam, eandem substantiam confitemur; ut in confessione ueræ, sempiternæque deitatis, & in personis proprietatem, & in essentia unitatem, & in trinitate æqualitatem pie, & sancte colendam credamus. Nam quod

patris

patris primam esse personam dicimus, hoc non ita accipiendum est, perinde ac si aliquid in Trinitate prius, aut posterius, aut minus cogitemus. Absit enim hæc a fidelium mentibus impietas, cum eandem æternitatem, eandem gloriæ maiestatem in tribus personis Christiana religio prædicet. Sed patrem propterea quod ipse sit principium sine principio, primam esse personam, uere, & sine ulla dubitatione affirmamus; quæ quidem uti patris proprietate distincta est, ita in unam illam præcipue hoc conuenit, quod filium ab æterno genuerit: semper enim Deum simul & patrem fuisse nobis significatur, cum Dei, & patris nomina coniuncta in hac cõfessione pronunciamus. Verum quoniã in nullius rei, quam huius omnium altissimæ, ac difficillimæ notitia, atq. explicatione, aut periculosius uersari, aut grauius errare possumus, doceat Parochus, religiose retinenda esse essentia, & personæ propria uocabula, quibus hoc mysterium significatur, & sciant fideles unitatē esse in essentia, distinctionem autem in personis. Sed hæc subtilius exquirere nihil oportet, cū meminerimus illius uocis: Qui

Prouer. 25.

scrutator est maiestatis, opprimetur a gloria: satis enim uideri debet, quod fide certū, & exploratum habeamus, nos a Deo (cuius oraculis non assentiri, extrenæ stultitiæ, atq. miserix est) ita edoctos esse. Docete, inquit, omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti. rursus, tres sunt, qui testimoniū dant in cælo, pater, uerbum, & spiritus sanctus, & hi tres unum sunt. oret tamē assidue, ac precetur Deum, & patrem, qui uniuersa ex nihilo condidit, disponitq. omnia suauiter, qui dedit nobis potestatem filios Dei fieri, qui Trinitatis mysterium humanæ menti patefecit: oret, in quã, sine intermissione, qui diuino beneficio hæc credit, ut aliquando in æterna tabernacula receptus dignus sit, qui uideat quæ tanta sit Dei patris fecunditas, ut se ipsum intuens, atq. intelligens, parem & æqualem sibi filium gignat, quoue modo duorum ideam plane & par charitatis amor, qui spiritus sanctus est, a patre & filio procedens, genitorem, & genitum æterno, atq. indissolubili uinculo inter se cõnectat. Atq. ita diuinæ trinitatis una sit essentia, & triū personarū perfecta distinctio.

Matt. 28.

1. Ioan. 5.

Gen. 17.

Gen. 43.

Apo. 1.

0000

C & alibi

*Luc. 1.
Num. 11.*

Sap. 12.

& alibi, Dies magnus Dei omnipotētis appellatur. Non nūquam etiā pluribus uerbis illud idem significari solet. Atq. huc pertinet, quod dicitur: Nō erit impossibile apud Deum omne uerbum. Numquid manus Domini in ualida est? item, Subest tibi, cum uolueris posse. & alia generis eiusdem. ex quibus uariis dicendi formis id percipitur, quod uno omnipotentis uerbo comprehendere perspicuum est. Intellegimus autē hoc nomine nihil esse, nihil animo, & cogitatione fingi posse, quod Deus efficere nequeat. etenim nō solum hæc, quæ tamen si maxima sunt, aliquo tamen modo in cogitationem nostrā cadunt, efficiendi potestatem habet, nimirum, ut omnia ad nihilum recidat, atque ut plures mundi ex nihilo repente existant, uerum etiā multa maiora in illius potestate sita sunt, quæ humanæ menti, & intelligentiæ suspicari non licet. Neque uero, cum omnia Deus possit, mentiri tamen, aut fallere, aut falli, aut peccare, aut interire, aut ignorare aliquid potest. hæc enim in eam naturam cadunt, cuius imperfecta actio est: Deus uero cuius perfectissima semper est actio, ideo hæc nō posse dicitur, quia, posse ea, infirmitatis est, non summæ, & infinitæ omnium rerum potestatis, quā ille habet. Ita igitur Deum omnipotentem esse credimus, ut ab eo tamen lōge omnia abesse cogitemus, quæ perfectæ eius essentiæ maxime cōiuncta, & cōuenientia nō sunt.

*Fides de omni
potentia Dei
quam necessa
ria & utilis.*

Recte autem, sapienterque factum Patochus ostendat, ut, præter missis aliis nominibus, quæ de Deo dicuntur, hoc unum nobis credendum in Symbolo proponeretur. Nā cum Deum omnipotentem agnoscimus, simul etiā fateamur necesse est, eum omnium rerū scientiam habere, omnia item eius ditioni, & imperio subiecta esse. Cum uero omnia ab eo fieri posse non dubitemus, consequens est, ut cetera etiā explorata de illo habeamus, quæ si desint, quo modo omnipotens sit, prorsus intelligere non possumus. Præterea nulla res tam ad fidem, & spem nostram confirmandam ualet, quā si fixum in animis nostris teneamus, nihil nō fieri a Deo posse. quidquid enim deinceps credere oporteat, quāuis magnum, & admirabile sit, retinens ordinem, ac modum superet, illi tamen facile humana ratio, postquā Dei omnipotētis notitiā percepit, sine ulla hæsitacione assentitur: quin potius quo maiora sint, quæ diuina oracula doceant, eo libentius fidem eis habendam esse existimat. Quod si boni etiam aliqui expectandum sit, numquam animus rei magnitudine, quam exoptat, frangitur, sed erigit sese, atque confirmat, sæpe illud cogitans, nihil esse, quod ab omnipotenti Deo effici non possit. Quare hac fide præcipue munitos nos esse oportet, uel cum admiranda aliqua opera ad proximorum usum, & utilitatē edere cogimur, uel eū

a Deo

a Deo precibus inpetrare aliquid uolumus. Alterū enim ipse Dominus docuit, cum apostolis incredulitatem obijciēs diceret: Si habueritis fidem sicut granū sinapis, dicetis monti huic, transi hinc illuc, & transibit, & nihil impossibile erit uobis. De altero autem sanctus Iacobus ita testatus est: Postulet in fide nihil hæsitans. qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a uēto mouetur, & circumfertur. non ergo æstimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino. Multa præterea hæc fides commoda, atq. utilitates nobis præbet, in primis uero ad omnem animi modestiā, & humilitatem nos instituit: sic enim inquit Princeps apostolorum: Humiliamini sub potenti manu Dei. monet etiā nō esse trepidandum, ubi non sit timor, sed unum Deum timēdum esse, in cuius potestate nos ipsi, nostraq. omnia posita sint. inquit enim saluator noster: Ostēdam uobis, quem timeatis. Timere eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennā.

Vtūmur deinde hac fide ad immensa erga nos Dei beneficia cognoscenda, & celebranda. Nam qui Deum omnipotentem cogitat, tam ingrato animo esse non potest, quin sæpius exclamet: Fecit mihi magna, qui potens est. Sed quod patrem omnipotentem in hoc articulo uocamus, neminem eo errore duci oportet, ut arbitretur ita illi hoc nomen tributum esse, ut filio etiam, & spiritui sancto commune non sit. Nam quemadmodum Deum patrem, Deum filium, Deū spiritum sanctum, neque tamē tres Deos, sed unum Deum esse dicimus, ita æque patrem, ac filium, & spiritū sanctum omnipotentem, neque tamen tres omnipotentes, sed unum omnipotentē esse confitemur. At uero præcipua quadam ratione, Patrem, quia omnis originis sōns est, hoc nomine uocamus, uti etiam filio, qui æternum patris uerbum est, sapientiam, & spiritui sancto, quia utriusque amor est, bonitatem tribuimus: quauis hæc & alia huiusmodi nomina communiter in tribus personis ex catholice fidei regulā dicātur.

CREATOREM CÆLI ET TERRÆ. Quam necessariū fuerit, omnipotentis Dei cognitionē paulo ante fidelibus tradi ex ijs, quæ nunc de uniuersorum creatione explicanda erunt, perspicere potest. Tanti enim operis miraculum facilius creditur, quod nullus de immensa creatoris potestate dubitādi locus relinquitur. Deus enim nō ex materia aliqua mundū fabricatus est, sed ex nihilo creauit, idque nulla ui, aut necessitate coactus, sed sua spē, & uoluntate instituit. Neq. uero ulla alia fuit causa, quæ illū ad opus creationis impelleret, nisi ut rebus, quæ ab ipso effectæ essent, bonitatē suam imperiretur. Nā Dei natura ipsa per se beatissima nullius rei indigēs est, ut inquit

- Psal. 115.* David, Dixi domino Deus meus es tu, quoniã bonorum meorũ non eges. Quemadmodum autem sua bonitate adductus, quæcumque uoluit fecit: ita nõ exemplum aliquod, aut formam, quæ extra se posita esset, cum uniuersa cõderet, secutus est: uerum quia rerum omniũ exemplar diuina intelligentia cõi necur, id summus artifex in se ipso intuens, ac ueluti imitatus, summa sapientia, & infinita uirtute, quæ ipsius propria est, rerũ uniuersitatem initio procreauit: Ipse enim dixit, facta sunt: ipse mãdauit, & creata sunt. Verum cæli, & terræ nomine, quidquid cælum, & terra complectitur, intelligendum est. Nam præter cælus, quos opera digitorum eius Propheta appellauit, solis etiam splendorem, lunæque, & ceterorum siderum ornatum addidit, atque, ut essent in signa, & tempora, & dies, & annos, ita cælorũ orbes certo, & constanti cursu tẽperauit, ut nihil perpetua eorum cõuersione motabilius, nihil motabili illa ratione certius uideri possit.

*De creatione
angelorum,
mundi subib
lis, & ipsius
hominis.*

Ioan. 8.

*Augustinus
lib. 12. de Ci
uit. Dei ca. 9.*

2. Reg. 14.

Psal. 103.

1. Pet. 1.

Psal. 103.

Præterea spirituales naturã, innumerabilesque angelos, qui Deo ministrarent atque adisterent, ipse ex nihilo creauit, quos deinde admirabili gratiæ suæ, & potestatis munere auxit, atque ornauit. Nam cum illud sit in diuinis litteris, Diabolum in ueritate non stetitisse; perspicuum est, eum, reliquosque desertores angelos ab ortu sui initio gratia præditos fuisse. De quo ita est apud sanctum Augustinum: Cum bona uoluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhiærent, angelos creauit, simul in eis & condens naturam, & largiens gratiam. Vnde sine bona uoluntate, hoc est Dei amore, numquam sanctos angelos fuisse credendum est. Quod autem ad scientiam attingit, extat illud sacrarum litterarum testimonium: Tu domine mi rex sapiens es, sicut habet sapiẽtiam angelus Dei, ut intelligas omnia super terram. Potestatem denique eis tribuit diuinus David illis uerbis: Potentes uirtute, facientes uerbũ illius. atque ob eam rem sæpe in sacris litteris uirtutes, & exercitus Domini appellatur. Sed quãuis omnes ij cælestibus donis ornati fuerint, plurimi tamen, qui a Deo parente, & creatore suo defecerunt, ex altissimis illis sedibus de turbati, atque in obscurissimum terræ carcerem inclusi, æternas superbix suæ pœnas luunt: de quibus Princeps apostolorum scribit in hunc modum: Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus In ferni detractos in Tartarũ tradidit cruciandos, in iudicium referuari.

At uero terram etiam super stabilitatem suam fundatam Deus uerbo suo iussit in media mundi parte consistere, effecitque ut ascenderent montes, & descenderent campi in locum quem fundauit eis: ac, ne aquarum uis illam inundaret, terminum posuit, quem

quem non transgredientur, neque conuertentur operire terram. Deinde non solum arboribus, omnique herbarum, & florum uarietate conuestiuit, atque ornauit, sed innumerabilibus etiam animantium generibus, quemadmodum antea aquas, & aera, ita etiam terras compleuit. Postremo ex limo terræ hominem sic corpore affectum, & constitutum effinxit, ut non quidem naturæ ipsius ui, sed diuino beneficio immortalis esset, & impassibilis. Quod autem ad animam pertinet, cum ad imaginem, & similitudinem suam formauit, liberumque ei arbitrium tribuit: omnes præterea motus animi, atque appetitiones ita in eo temperauit, ut rationis imperio nunquam non parent. Tum originalis iustitiæ admirabile donum addidit, ac deinde ceteris animantibus præesse uoluit: quæ quidem facile erit Parochis ad fidelium institutionem ex sacra Genesim historia cognoscere. Hæc igitur de uniuersorum creatione, cæli, & terræ, uerbis intelligenda sunt: quæ omnia breuiter quidem Propheta complexus est illis uerbis: Tui sunt cæli, & tua est terra: orbem terræ, & plenitudinem eius tu fundasti: sed multo etiam breuiter Patres Nicæni Concilii, additis in Symbolo duobus illis uerbis, uisibilibus, & inuisibilibus, significauerunt. Quæcumque enim rerum uniuersitate comprehenduntur, atque a Deo creata esse confitemur, ea uel sub sensum cadunt, & uisibilia dicuntur, uel mente, & intelligentia percipi a nobis possunt, quæ inuisibilem nomine significantur. Nec uero ita Deum creatorem, atque effectorem omnium credere oportet, ut existimemus, perfecto, absolutoque opere, ea, quæ ab ipso effecta sunt, deinceps sine infinita eius uirtute constare potuisse. Nam quemadmodum, omnia ut essent, creatoris summa potestate, sapientia, & bonitate, effectum est: ita etiam, nisi conditis rebus perpetua eius providentia adesset, atque eadem ui, qua ab initio constituta sunt, illas conseruaret, statim ad nihilum reciderent. Atque id scriptura declarat, cum inquit: Quo modo posset aliquid permanere, nisi tu uoluisses, aut, quod a te uocatum non esset, conseruaretur? Non solum autem Deus uniuersa, quæ sunt, providentia sua tuetur, atque administrat, uerum etiam quæ mouentur, & agunt aliquid intima uirtute, ad motum, atque actionem ita impellit, ut quamuis secundarum causarum efficientiam non impediatur, præueniat tamen, cum eius oc cultissima uis ad singula pertineat, & quemadmodum sapiens testatur, Attingat a fine usque ad finem fortiter, & disponat omnia suauiter. Quare ab Apostolo dictum est, cum apud Athenienses annuntiaret Deum, quæ ignorantibus colebant: Non longe est ab unoquoque nostrum.

psal. 88.

Sap. 11.

Sap. 8.

Mt. 17.

In ipso enim uiuimus, & mouemur, & sumus. Atque hæc de primi articuli explicatione satis fuerint, si tamen illud etiã admonuerimus, creationis opus omnibus sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis personis commune esse. Nam hoc loco, ex apostolorum doctrina, patrem creatorem cæli, & terræ confitemur: in scripturis sacris legimus de filio, Omnia per ipsum facta sunt: & de Spiritu sancto, Spiritus Domini ferebatur super aquas: & alibi, Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis uirtus eorum.

*Ioan. 1.
Gen. 1.
Psal. 32.*

ET IN IESVM CHRISTVM, FILIVM EIVS VNICVM, DOMINVM NOSTRVM. Mirificam, & uberrimam esse utilitatem, quæ ex huius articuli fide, & confessione confluxit ad humanum genus, & illud sancti Ioannis testimonium ostêdit: Quisquis confessus fuerit, quoniam Iesus est filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo: & beatitudinis præconium declarat, quod a Christo domino tributum est principi apostolorum, Beatus es Simon Bariona, quia caro, & sanguis non reuelauit tibi, sed pater inuus, qui in cælis est. Hoc enim fundamentum firmissimum est nostræ salutis, ac redemptionis. Sed quoniam admirabilis huius utilitatis fructus maxime ex felicissimi illius status ruina intelligitur, in quo Deus primos homines collocarat, incumbat in hanc curam Parochus, ut fideles communium miseriarum, & ærumnarû causam cognoscant. Cum enim a Dei obedientia desciuisset Adam, interdictumque uiolasset illud, Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni, & mali ne comedas: in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris: in summam illam incidit calamitatem, ut sanctitatem, & iustitiam, in qua constitutus fuerat, amitteret, & reliqua subiret mala, quæ sancta Tridentina Synodus uberius explicauit. Propterea uero peccatum, & peccati pœnam in uno Adam non constituisse commemorabunt, sed ex eo, tamquam ex semine, & causa, ad omnem posteritatem iure permanasse. Cum igitur ex altissimo dignitatis gradu concidisset nostrum genus, subleuari inde, & in pristinum locum restitui nullo modo poterat hominum aut angelorum uiribus.quare reliquum erat illud ruinæ, & malorum subsidium, ut Dei filii infinita uirtus, assumpta carnis nostræ imbecillitate, infinitam tollerent peccati uim, & nos reconciliaret Deo in sanguine suo. Huius autem redemptionis fides, & confessio hominibus ad salutem consequendam necessaria est, semperque fuit, quam Deus initio præmonstrauit. nam in illa damnatione humani generis, quæ statim peccatum consecuta est, ostensa etiã fuit spes redemptionis illis uerbis, quibus proprium

1. Ioan. 4.

Mat. 16.

Gen. 2.

*Concilium
Trid.*

proprium Diabolo damnum, quod ex liberatione hominum facturus erat, denunciauit: Inimicitias ponam inter te, & mulierem, semen tuum, & semen illius: ipsa conteret caput tuum, & tu insidaberis calcaneo eius. & deinceps eandem promissionem sæpe confirmauit, maioremque sui consilij significationem ijs præsertim hominibus dedit, quibus uoluit singularem beneuolentiam præstare. inter ceteros uero, cum patriarchæ Abrahamæ sæpenuero hoc mysterium significasset, tum eo tempore apertius declarauit, cum ille Dei iussis obediens, filium suum unicum Isaac immolare uoluit: inquit enim: Quia fecisti hanc rem, & nõ pepericisti filio tuo uirgenito, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellæ cæli, & uelut arenam, quæ est in litore maris. possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti uoci meæ. Ex quibus uerbis facile colligi poterat, ex progenie Abrahamæ futurum, qui omnibus ab immanissima Sathana tyrannide libertatis salutem afferret. illum autem Dei filium, natum ex femine Abrahamæ, secundum carnem fore necessè erat. Non ita multo post Dominus, ut eiusdem promissionis memoria conferuaretur, idem sædus eum Iacob Abrahamæ nepote sanciuuit. Nam cum ille in somnis uidit scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælos, angelos quoque Dei ascendentes, & descendentes per eam, ut testatur scriptura, audiuit etiam Dominum innixum scalæ, dicentem sibi: Ego sum dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac. terram, in qua dormis, tibi dabo, & femini tuo, eritque semen tuum quasi puluis terræ. Dilataberis ad orientem, & occidentem, & septentrionem, & meridiem, & benedicentur in te, & in femine tuo cunctæ tribus terræ. Neque postea destitit Deus, eadem sui promissi memoria renouanda, & generi Abraham, & multis præterea hominibus saluatoris expectationem commouere: siquidem Iudæorum republica, & religione constituta, notior populo suo fieri cœpit. nam & mutæ res significarunt, & homines prædixerunt, quæ, & quanta nobis bona saluator ille, & redemptor noster Christus Iesus allaturus esset. Ac prophetæ quidem, quorum mens cælesti lumine illustrata fuit, filii Dei ortum, admirabilia opera, quæ homo natus efficit, doctrinam, mores, consuetudinem, mortem, resurrectionem, ceteraque eius mysteria, hæc omnia, quasi cum adessent, palam docentes, populo prænunciarunt; ita ut, si futuri, & præteriti temporis tollatur diuersitas, nihil iam inter prophetarum prædicta, & apostolorum prædicationem, nihil inter ueterum patriarcharum

fidem, & nostram interesse uideamus. Sed iam de singulis articuli partibus dicendum uidetur.

Luc. 1. **IESVS**, proprium est nomen eius, qui Deus, & homo est, quod saluatorem significat, non quidem fortuito, aut hominum iudicio, & uoluntate, sed Dei consilio, & præcepto illi impositum. Angelus enim Mariæ matri ita annunciauit: Ecce concipies in utero, & paries filium, & uocabis nomen eius Iesum. Ac deinde Ioseph uirginis sponso non solum, ut eo nomine puerum appellaret, præcepit, sed

Mar. 1. etiam, cur ita nominandus esset, declarauit: inquit enim: Ioseph fili David noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est: pariet autem filium, & uocabis nomen eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Ac multi quidem hoc nomine fuerunt in diuinis litteris. nam idem nomen Naue filio fuit, qui Moyse successit, & populum a Moyse ex Aegypto liberatum, in terram promissionis, quod illi negatum fuerat, deduxit. Eodem etiam nomine Iosedech, sacerdotis filius appellatus est. Sed quanto uerius saluatorem nostrum hoc nomine appellandum existimabimus? qui non uni alicui populo, sed uniuersis omnium ætatum hominibus, non quidem fame, aut Aegyptiaco, uel Babylonico dominatu oppressis, sed in umbra mortis sedentibus, & durissimis peccatis, & Diaboli uinculis obstrictis, lucem, libertatem, & salutem dederit; qui eis cælestis regni ius, & hereditatem acquisiuerit; qui eos Deo patri reconciliauerit. in illis Christum dominum adumbratum uidemus, a quo ijs beneficiis, quæ diximus, cumularum est genus humanum. Quæ præterea nomina prædicta sunt Dei filio diuinitus imponenda, ad unum hoc Iesus nomen referuntur. cum enim cetera salutem, quam nobis daturus erat, aliqua ex parte attingerent, hoc ipsum uniuersæ salutis humanæ uim, rationemque complexum est.

Iesus Christus, rex, sacerdos, et propheta summus.

Iesus nomini Christi etiam nomen additum est, quod unctum significat, & honoris, & officii nomen est, nec unius rei proprium, sed commune multorum. nam ueteres illi patres nostri christos appellabant sacerdotes, & reges, quos Deus propter muneris dignitatem ungi præceperat. Sacerdotes enim ij sunt, qui populum assiduis precibus Deo commendant, qui sacrificia Deo faciunt, qui pro populo deprecantur. Regibus autem populorum gubernatio commissa est; ad eosque pertinet maxime, legum auctoritatem, innocentium uictucri, & nocentium audaciam ulcisci. Quoniam igitur utraque harum functionum Dei maiestatem referre in terris uidetur, ideo qui uel

ad

ad regium, uel ad sacerdotale, munus obeundum delecti erant, unguento ungebantur. Prophetas etiam ungenti mos fuit, qui Dei im mortalis interpretes, & internuncii caelestia arcana nobis aperuerunt, atque ad emendandos mores salutaribus praeceptis, & futurorum praedictione hortati sunt. At uero cum Iesus Christus saluator noster in mundum uenit, trium personarum partes, & officia suscepit, prophetae, sacerdotis, ac regis, atque ob eas causas Christus dictus est, & unctus ad illorum munerum functionem, non quidem alicuius mortalis opera, sed caelestis patris uirtute, non terreno unguento, sed spiritali oleo, quippe cum in sanctissimam eius animam spiritus sancti plenitudo, gratiaque, & omnium donorum uberior copia effusa sit, quam ulla alia creata natura capere posuerit, atque id praedare Propheta ostendit, cum redemptorem ipsum affatus diceret: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus Deus tuus oleo laetitiae praese consortibus tuis. Idem etiam, ac multo apertius Esaias ijs uerbis demonstraui: Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annunciandum mansuetis misit me. Itaque Iesus Christus summus propheta, & magister fuit, qui nos Dei uoluntatem docuit, & a cuius doctrina orbis terrarum patris caelestis cognitionem accepit: quod ei nomen praeclearius, ac praestantius conuenit, quod omnes quicumque prophetae nomine dignati sunt, eius discipuli fuerunt, atque ob illam praecipue causam missi, ut prophetam hunc, qui ad saluandos omnes uenturus erat, praenunciarent. Christus item sacerdos fuit, non quidem ex ordine, ex quo in ueteri lege leuiticae tribus sacerdotes extiterunt, uerum ex illo, de quo Dauid propheta cecinit: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. cuius rei argumentum Apostolus ad Hebraeos scribens, accurate persecutus est. sed Christus, non solum ut Deus, uerum ut homo, ac nostrae naturae participes est, regem etiam agnoscimus, de quo angelus testatus est: Regnabit in domo Iacob in aeternum, & regni eius non erit finis. Quod quidem Christi regnum spirituale est, atque aeternum, in terrisque inchoatur, in caelo perficitur. Ac regis quidem officia admirabili prouidentia suae praestat Ecclesiae: ipse eam regit, ipse ab hostium impetu, atque insidijs tuetur: ipse ei leges praescribit: ipse non solum sanctitatem, iustitiam largitur, uerum etiam ad perseverandum facultatem, & uires praebet. quamquam autem huius regni finibus tam boni, quam mali continentur, atque adeo omnes homines iure ad illud pertineant, ij tamen praese ceteris summam regis nostri bonitatem

Psal. 44.

Esa. 61.

1. 70. 03

Psal. 109.

Ad Hebr. 5. 7

Luc. 1.

bonitatem, & beneficentiam experiuntur, qui ex eius præceptis integram, atque innocentem uitam degunt. neque uero hoc illi regnū hæreditario aut humano iure obtigit, tamen genus a clarissimis regibus duceret, sed rex fuit, propterea quod Deus in illum hominem contulit quidquid potestatis, amplitudinis, dignitatis hominis natura capere posset. Illi igitur totius mundi regnum tradidit, eique omnia, quod iam fieri cœptum est, plene, perfecteque in die iudicii subiiciuntur.

FILIVM EIVS VNICVM. His uerbis altiora mysteria de Iesu credenda, & contemplanda fidelibus proponuntur, nimirum filiū Dei esse, & uerum Deum, sicuti pater est, qui eum ab æterno genuit. præterea illum diuinæ Trinitatis secundam personam aliis duabus omnino æqualem confitemur. nihil enim impar, & dissimile in diuinis personis aut esse, aut fingi animo debet, cum unam omnium essentiam, uoluntatem, potestatem agnoscamus. quod cum multis pateat diuinæ scripturæ oraculis, tum præclarissime illud ostendit sancti Ioannis testimonium: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Sed cum Iesum filium Dei esse audimus, nihil terrenum, aut mortale de eius ortu cogitandum est; uerum ortum illum, quo ab omni æternitate pater filium genuit, quem ratione percipere, atque perfecte intelligere nullo modo possumus, constanter credere, & summa animi pietate colere debemus, ac ueluti mysterii admiratione obstupefacti, illud eum Propheta dicere, Generationē eius quis enarrabit? Hoc igitur credendum est, filium eiusdem esse naturæ, eiusdem potestatis, & sapiētiae cum patre, ut in Symbolo Nicæno explicatius cōfitemur: inquit enim: Et in Iesum Christum filiū eius unigenitum, & ex patre natū ante omnia sæcula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum uerū de Deo uerō, genitum nō factum, consubstantialē patri, per quem omnia facta sunt. Ex omnibus autem, quæ ad indicandum modum, rationemque æternæ generationis similitudines afferuntur, illa propius ad rem uidetur accedere, quæ ab animi nostri cogitatione sumitur. quamobrem sanctus Ioannes filium eius uerbum appellat. Ut enim mens nostra, se ipsam quodam modo intelligens, sui effingit imaginem, quam Verbum theologi dixerunt: ita Deus, quantum tamen diuinis humana conferri possunt, se ipsum intelligens, Verbum æternum generat. etsi præstat contemplari, quod fides proponit, & sinecta mente Iesum Christum uerum Deum, & uerum hominem credere, & confiteri, genitum quidem, ut Deum, ante omnium sæculorum ætates,

ex patre, ut hominem uero natum in tempore ex matre Maria uirgine. & quamquam duplicem eius natiuitatem agnoscamus, unum tamen filium esse credimus. Vna enim persona est, in quam diuina, & humana natura conuenit. Et quod ad diuinam generationem attinet, nullos aut fratres, aut coheredes habet; cum ipse patris unicus filius, nos uero homines figmentum, & opus manuum eius simus. At si humanum ortum consideremus, multos ille non solum fratrum nomine appellat, sed fratrum etiam loco habet, ut una cum eo paternæ hereditatis gloriam adipiscantur. ij sunt, qui fide Christum dominum receperunt, & fidem, quam nomine profitentur, re ipsa, & charitatis officijs præstant. quare primogenitus in multis fratribus ab Apostolo uocatur.

DOMINVM NOSTRVM. Multa sunt, quæ de saluatore nostro in sacris litteris dicuntur: quorum alia, ut Deus est, alia, ut homo, ipsi cõuenire perspicuum est, quoniam a diuersis naturis diuersas earum proprietates accepit. Igitur uere dicimus Christum esse omnipotentem, æternum, immensum, quod a diuina habet. Rursus de illo dicimus, passum, mortuum esse, resurrexisse, quæ naturæ humanum conuenire nemo dubitat. Verum præter hæc quædam alia utriusque naturæ congruunt, ut hoc loco, cum Dominum nostrum dicimus. Igitur si ad utramque naturam hoc nomen referatur, merito Dominus noster prædicandus est. Nam quemadmodum ipse æternus Deus est, uti pater, ita etiam omnium rerum æque Dominus est, ac pater. & quemadmodum ipse & pater non est alius, atque alius Deus, sed idem plane Deus, ita etiã ipse, & pater non est alius, atque alius Dominus. Sed recte etiam multis rationibus, ut homo est, Dominus noster appellatur. Ac primum quidem, quoniam ipse redemptor noster fuit, atque a peccatis nos liberauit, iure hanc potestatem accepit, ut uere Dominus noster esset, ac diceretur. Ita enim Apostolus docet: Humiliauit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine **I E S U** omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Atque ipse de se post resurrectionem, Data est, inquit, mihi omnis potestas in cælo, & in terra. ob eam quoque rem Dominus dicitur, quod in una persona duæ naturæ, diuina; & humana, coniunctæ sint. hac enim admirabili coniunctione meruit, ut quamuis pro nobis mortuus non esset, tamen Dominus constitueretur

Mat. 1.
1. om
1. tra
1. uerba

Ad Rom. 8.

Ad Phil. 2.

Mat. 28.

tueretur communiter quidem omnium rerum, quæ conditæ sunt, præcipue autem fidelium, qui illi parent, atque summo animi studio inferuiunt.

*Quantum ho-
mo Christianus
Christo
debeat.*

Quod igitur reliquum est, Parochus fidelem populum ad eam rationem cohortabitur, ut sciat æquissimum esse præ ceteris hominibus, nos, qui ab eo nomen inuenimus, Christianique uocamur, & quanta ille in nos beneficia contulerit, ignorare non possumus, ob id maxime, quod eius munere hæc omnia fide intelligimus: æquum est; inquam, nos ipsos, non secus ac mancipia, redemptori nostro, & Domino in perpetuum addicere, & consecrare. Et quidem, cum baptismo initiaremur, ante ecclesie fores id professi sumus. declarauimus enim nos Sathanæ, & mundo renunciare, & Iesu Christo totos nos tradere. Quod si, ut Christianæ militiæ adscriberemur, tum sancta, & sollempni professione nos ipsos Domino nostro deuouimus: quo supplicio digni erimus, si, postquam ecclesiam ingressi sumus, Dei uoluntatem, & leges cognouimus; postquam sacramentorum gratiam percepinus, ex mundi, & Diaboli præceptis, ac legibus uixerimus, perinde ac si cum baptismo abluti sumus, mundo, & Diabolo, non Christo domino, ac redemptori nomen dedissemus? sed cuius animum amoris facibus non incendat tanti Domini tam benigna, & propensa in nos uoluntas, qui, tamen nos in potestate sua, & dominatu ueluti seruos sanguine suo redemptos habeat, ea tamen charitate complectitur, ut, non seruos uocet, sed amicos, sed fratres. Hæc profecto iustissima causa est; atque haud scio an omnium sit maxima, cur eum perpetuo debeamus Dominum nostrum agnoscere, uenerari, & colere.

Ioan. 15.

QVI CONCEPTVS EST DE SPIRITV SANCTO, NATVS EX MARIA VIRGINE. Maximo quidem, & singulari beneficio humanum genus a Deo affectum esse, qui nos e durissimi tyranni seruitute in libertatem uindicarit, ex ijs, quæ superiori articulo declarata sunt, intelligere fideles possunt. At uero si consilium etiam, & rationem, qua potissimum id efficere uoluit, nobis ante oculos ponamus, profecto nihil diuina in nos beneficentia, ac bonitate illustrius, nihil magnificentius esse uidebitur. Eius igitur mysterii magnitudinem, quod nobis tamquam salutis nostræ præcipuum caput sacre litteræ considerandum sæpissime proponunt, Parochus a tertii articuli explicatione ostendere incipiet: cuius hanc esse sententiam docebit, nos credere, & confiteri, cum ipsum Iesum Christum, unicum Dominum nostrum, Dei filium, cum pro nobis humanam carnem suscepit

suscepit in utero uirginis, non ex uirili semine, ut alij homines, sed supra omnem naturæ ordinem spiritus sancti uirtute conceptum esse, ita ut eadem persona Deus permanens, quod ex æternitate erat, homo fieret, quod ante non erat. Ea autem uerba ita accipienda esse, ex sacri Concilij Constantinopolitani confessione plane perspiciuntur: inquit enim: Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cælis: & incarnatus est de spiritu sancto ex Maria uirgine, & homo factus est. Atque id etiam sanctus Ioannes Euangelista explicauit, ut qui ex ipsius Domini saluatoris pectore, altissimi huius mysterij cognitionem hausisset. nam cum diuini uerbi naturam declarasset illis uerbis: In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum: ad extremum conclusit: Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Verbum enim, quod diuinæ naturæ hypostasis est, ita humanam naturam assumpsit, ut una, & eadem esset, diuinæ, & humanæ naturæ hypostasis, ac persona. quo factum est, ut tam admirabilis coniunctio utriusque naturæ actiones, & proprietates conseruaret, atque, ut est apud sanctum Leonem magnum illum Pontificem: Nec inferiorem consumeret glorificatio, nec superiorem minueret assumptio.

Sed quoniam prætermittenda non est uerborum explanatio, doceat Parochus, cum dicimus, Dei filium spiritus sancti uirtute conceptum esse, unam hanc diuinæ Trinitatis personam incarnationis mysterium non confecisse. Quamuis enim unus filius humanam naturam assumpserit, tamen omnes diuinæ Trinitatis personæ, Pater, Filius, & Spiritus sanctus huius mysterij auctores fuerunt. siquidem illa Christianæ fidei regula tenenda est: Omnia, quæ Deus extra se in rebus creatis agit, tribus personis communia esse, neque unam magis quam aliam, aut unam sine alia agere. Quod autem una persona ab alia procedat, hoc unum omnibus commune esse non potest. nam filius a patre tantum generatur, spiritus sanctus a patre, & filio procedit. quidquid uero extra illas ab ipsis proficiscitur, tres personæ sine ullo discrimine agunt: atque ex hoc genere filij Dei incarnatio censenda est. Quamquam uero hæc ita se habeant, solent tamen sacræ litteræ earum rerum, quæ omnibus personis communes sunt, aliam alius tribuere, quemadmodum summam omnium rerum potestatem patri, sapientiam filio, spiritui sancto amorē adscribunt. Et quoniam diuinæ incarnationis mysterium singularem, atque immensam Dei erga nos benignitatem declarat, ob eam rem peculiari quadam ratione hoc opus spiritui sancto tribuitur. In hoc

D mysterio

nisa sunt. ex quibus ut salutaris fructus ad nos redundare possit, illa in primis fideles memoria repetere, ac sæpius cogitare cum animis suis debent, Deum esse, qui humanam carnem assumpsit; ea uero ratione hominem factum, quam mente nobis assequi non licet, ne dum uerbis explicare, ob eum denique finem hominem fieri uoluisset, ut nos homines filij Dei renasceremur. Hæc cum attente considerauerint, tum nero omnia mysteria, quæ hoc articulo continentur, humili, ac fidei animo credant, & adorent; nec curiose, quod sine periculo uix unquam fieri potest, illa inuestigare, ac perscrutari uelint.

DE NATIVITATE EX MARIA VIRGINE. Hæc altera est huius articuli pars, in qua explicanda Parochus diligenter uersabitur, cum fidelibus credendum sit, Iesum dominum non solum conceptum spiritus sancti uirtute, sed etiam ex Maria uirgine natum, & in lucem editum esse. cuius mysterii fides quanta cum lætitia, & iucunditate animi meditanda sit, angeli uox, qui primus felicissimum nunciū mundo attulit, declarat: inquit enim: Ecce euangelizo uobis gaudium magnum, quod erit omni populo. Tum ex illius celestis militiæ cantico: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis; quod angeli cecinerunt, facile est intelligere. Hinc etiam amplissimum illud Dei promissum ad Abraham impleri incepit, cui dictum est, fore aliquando, ut in eius semine omnes gentes benedicerentur. Maria enim, quam uere matrem Dei prædicamus, & colimus, quod eam personam, quæ simul Deus, & homo erat, peperit, a Dauid rege originem duxit. Sed quemadmodum conceptio ipsa naturæ ordinem protulit, ita in ortu nihil non diuinum licet contemplari. Præterea, quo nihil admirabilius dici omnino, aut cogitari potest, nascitur ex matre sine ulla maternæ uirginitatis diminutione. & quo modo postea ex sepulcro clauso, & obliuato egressus est, atque ad discipulos clausis ianuis introiuit: uel, ne a rebus etiam, quæ natura quotidie fieri uidemus, discendatur, quo modo solis radii concretam uetri substantiam penetrant, necque frangunt tamen, aut aliqua ex parte lædunt: simili, in quâ, & altiori modo Iesus Christus ex materno aluo, sine ullo maternæ uirginitatis detrimento, editus est. ipsius enim in corruptâ, & perpetuâ uirginitatem uerissimis laudibus celebramus. Quod quidem spiritus sancti uirtute effectum est, qui in filij conceptione, & partu, matri ita affuit, ut ei & fecunditatem dedit, & perpetuam uirginitatem cōseruari. Soler interdum Apostolus Christum Iesum nouissimum Adam appellare, eumque primo

1. ad Cor. 15

Luc. 2.

Luc. 2.

Gen. 22.

Ioh. 10.

1. ad Cor. 15

1. ad Cor. 15. Adam conferre. nam, ut in primo omnes homines moriuntur, ita in secundo omnes ad uitam reuocantur: atque ut Adam, quod ad naturalem condicionem pertinet, humani generis parens fuit, ita Christus gratiæ, & gloriæ auctor est. Ad eum modum nobis etiam licet uirginem matrem cum Eua ita conferre, ut priori Eux secunda Eua, quæ est Maria, respondeat, quemadmodum secundum Adam, hoc est Christum, primo Adam respondere ostendimus. Eua enim, quia serpenti fidem habuit, maledictum, & mortem in humanum genus inuexit: & Maria postquam angelo credidit, Dei bonitate effectum est, ut benedictio, & uita ad homines perueniret: propter Euan nascimur filii iræ, a Maria Iesum Christum accepimus, per quæ filii gratiæ regeneramur. Eux dictum est: In dolore paries filios. Maria hac lege soluta est, ut quæ, salua uirginalis pudicitix integritate, sine ullo doloris sensu, ut antea dictum est, Iesum filium Dei peperit.
- Gen. 3. Cum igitur tanta, & tam multa sint admirandæ huius conceptionis, & natiuitatis sacramenta, diuinæ prouidentix consentaneu fuit, ut ea multis figuris, & oraculis significarentur. Quare huc pertinere sancti Doctores intellexerunt multa, quæ in uariis sacræ scripturæ locis legimus, præcipue uero Portam illam sanctuarii, quam Ezechiel clausam uidit: item lapidem de môte sine manibus abscissum; ut est apud Danielem, qui factus est magnus mons, & impleuit uniuersam terram: deinde Aaron uirgam, quæ una inter uirgas principum Israelis germinauit: & rubum, quem Moyses uidit ardere, & non comburi. Multis uerbis sanctus Euangelista, Christi natiuitatis historiam descripsit. qua de re nihil est, quod plura a nobis dicantur, cum ea lectio Parocho in promptu sit. Danda autem illi est opera, ut hæc mysteria, quæ ad doctrinam nostram scripta sunt, infixæ animo, & mentibus fidelium hæreant; primum quidem, ut tanti beneficii commemoratione aliquam gratiam eius auctori Deo referant; deinde ut eximium hoc, & singulare humilitatis exemplum eis ante oculos ad imitandum proponat. Quid enim nobis utilius, atque ad animorum nostrorum superbiam, & elationem comprimendam accommodatius esse potest, quam sæpius cogitare, Deum ita sese humiliare; ut cum hominibus gloriam suam communicet, & hominum infirmitatē, fragilitatemque assumat; Deum hominem fieri, summamque illam, & infinitam maiestatem homini ministrare, ad cuius nutum columnæ cæli, ut inquit scriptura, cōtremiscunt, & pauent, eumque in terra nasci, quem in cælis angeli adorant? Quid igitur, cum hæc Deus nostra causa faciat, quid, inquam, nos, ut illi obsequamur, facere

Prophetia & figura conceptionis & natiuitatis Iesu Christi.

Exod. 44.
Dan. 2.

Num. 17.

Ex. 3.

Luc. 2.

Ad Rom. 15

Iob 26.

facere oportet? Quam libenti, atque alacri animo debemus omnia humilitatis officia amare, amplecti, præstare. Videant fideles, quam salutari doctrina Christus nascens nos instituat, antequam uocem aliquam emittere incipiat. Nascitur egenus: nascitur ut peregrinus in diuersorio: nascitur in uili præsepio: nascitur media hieme. ita enim scribit sanctus Lucas: Factum est, cum essent ibi, impleti sunt dies, ut pareret, & peperit filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diuersorio. Potuit ne euangelista humilioribus uerbis omnem cæli, & terræ maiestatem, & gloriam includere? Neque uero scribit, non fuisse locum in diuersorio, sed ei non fuisse, qui dicit: Meus est orbis terræ, & plenitudo eius. Quod etiam alius euangelista testatus est: In propria uenit, & sui eum non receperunt.

Luc. 2.

Psal. 49.

Ioan. 1.

Hæc cum fideles sibi ante oculos proposuerint, tum uero cogitēt, Deum carnis nostræ humilitatem, & fragilitatem subire uoluisse, ut humanum genus in altissimo dignitatis gradu collocaretur. Nam il lud unum satis declarat excellentem hominis dignitatem, & præstā-
tiam, quæ illi diuino beneficio tributa est, quod homo fuerit, qui idem uerus, & perfectus Deus sit: ut iam gloriari nobis liceat, filiū Dei os nostrum, & carnem nostram esse: quod beatissimis illis spiritibus non licet. nusquam enim, ut est apud Apostolum, angelos apprehendit, sed semē Abrahamæ apprehendit. Præterea cauendum est, ne maximo nostro malo eueniat, ut, quemadmodum illi in diuersorio Bethleem locus, ubi nasceretur, defuit, ita etiam, quando iam in carne non nascitur, locum in cordibus nostris inuenire non possit, ubi in spiritu nascatur. hoc enim, cum salutis nostræ cupidissimus sit, uehementer optat. nam ut ille spiritus sancti uirtute supra naturæ ordinem homo factus, & natus est, sanctusque, atque adeo sanctitas ipsa fuit: ita nos oportet, non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, sed ex Deo nasci, ac deinde ueluti nouam creaturam in nouitate spiritus ambulare, sanctitatem illam, ac mentis integritatem custodire, quæ homines spiritu Dei regeneratos maxime decet. hac enim ratione sanctæ huius filii Dei conceptionis, & natiuitatis imaginem aliquam in nobis ipsis exprimemus, quam fideli animo credimus, & credentes Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, suspicimus, & adoramus.

*Incarnationis filii Dei
mysterium
quanto pietatis studio re-
colendum.*

Ad Heb. 3.

Ioan. 1.

Ad Rom. 6.7

1. ad Cor. 2.

PASSVS SVB PONTIO PILATO, CRVCIFIXVS, MORTVVS, ET SEPVLTVS. Quantam habeat necessitatem huius articuli cognitio, & quam diligenter Parochus curare debeat, ut fideles

1. ad Cor. 2.

dominicæ passionis memoriã læpissimã animo repetant, docet Apostolus, qui nihil aliud se scire testatus est, nisi Iesum Christũ, & hunc crucifixum. Quare in hoc argumento omne studium, & opera adhibenda est, ut quammaxime illustretur, fidelesque tanti beneficii commemoratione excitati, totos se ad Dei erga nos amorem, & bonitatem suscipiendam conuertant. Fides itaque priori articuli parte (nam de altera postea dicitur) illud nobis credendum proponit, Christum dominum, cum Pontius Pilatus Tiberij Cæsaris iussu Iudæam prouinciam administraret, cruci affixum esse. nam captus, irrisus, uariis iniuriarum, & cruciatuum generibus affectus, demum in crucem sublatuſ est. Nec uero cuiquam dubitandum est, eius animam, quod ad inferiorem partem attinet, ab iis cruciatibus liberam non fuisse. nam quod humanam naturam uere assumpsit, necesse est fieri, animo etiam grauissimum dolorem sensisse. quare inquit: Tristis est anima mea usque ad mortem. Nam etsi personæ diuinæ humana natura coniuncta fuit, tamen propter eam coniunctionem nihilo minus passionis acerbiter sentit, quam si ea coniunctio facta non fuisset, cum in una Iesu Christi persona, utriusque naturæ, diuinæ, & humanæ, proprietates seruatae sint: atque idcirco quod erat passibile & mortale, passibile & mortale permansit: rursus uero quod impassibile, & immortale erat, qualem esse diuinam naturam intelligimus, suam proprietatem retinuit. Quod autem hoc loco tam diligenter obseruari uidemus, Iesum Christum eo tempore passum esse, quo Pontius Pilatus Iudæam prouinciam procuraret, id ea re factum esse docebit Parochus, quia tantæ rei, & tam necessariæ cognitio exploratio omnibus esse poterat, si rei gestæ certum, quod & ab Apostolo Paulo factum legimus, tempus describeretur: tum etiã, quia iis uerbis declaratur, illam saluatoris prædictionem exitu comprobata esse: Tradent, inquit, eum gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum.

Mat. 26.

Mar. 14.

1. Tim. 6.

Mat. 20.

*Cur Christus
in ligno mortem
perpessus*

Sed quod potissimum in ligno crucis mortem pertulit, hoc etiam diuino consilio tribuendum est, ut scilicet unde mors oriebatur, inde uita resurgeret. Serpens enim, qui in ligno primos parentes uicerat, uictus est a Christo in ligno crucis. Plures eius rei afferri rationes possunt, quas sancti Patres laetius persecuti sunt, ut ostendamus consentaneum fuisse, redemptorem nostrum mortem crucis potissimum subire. Verum satis esse Parochus adinoneat, si fideles credant illud genus mortis a saluatore delectum esse, quod quidem ad humani generis redemptionem aptius, atque accommodatius uideretur, quemadmodum

quemadmodum certe nullum turpius, atque indignius esse potuit. Non solum enim apud Gentiles crucis supplicium execrandum, & dedecoris, ignominiaque plenissimum semper existimatum est, uerum etiam in lege Moylis, maledictus homo appellatur, qui pendet in ligno. Neque uero Parochus huius articuli historiam prætermittet, quæ diligentissime a sanctis euangelistis exposita est, ut saltem summa eius mysterii capita, quæ ad confirmandam fidei nostræ ueritatem magis necessaria uidentur, fideles cognita habeant. Hoc enim articulo, ueluti fundamento quodam, Christiana religio, & fides nititur, eoque posito, reliqua omnia recte cõstitutã sunt. Nam si quid aliud humanæ menti, & intelligentiæ difficultatem affert; certe crucis mysterium omnium difficillimum existimandum est, uixque percipi a nobis potest, salutem nostram ex cruce ipsa, & ex eo, qui pro nobis ligno illi affixus est, pendere. Sed in hoc, ut docet Apostolus, summam Dei prouidentiam licet admirari. Nam quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Quare mirandum non est, si prophetæ ante Christi aduentum, apostoli post eius mortem, & resurrectionem tantopere laborauerunt, ut hominibus persuaderent, hunc esse mundi redemptorem, eosque in crucifixi potestatem, atque obedientiam redigerent. Quare Dominus, cum nihil tam ab humana ratione remotum esset, quam crucis mysterium, statim post peccatum nunquam destitit tum figuris, tum prophetarum oraculis filii sui mortem significare. Atque ut de figuris pauca quædam attingamus, Abel primum, qui fratris inuidia occisus est, deinde Isaac sacrificium, præterea Agnus, quem Iudæi, cum e terra Aegypti egredierentur, immolarunt: tum serpens æneus, quem Moyses in deserto exaltauit, Christi domini passionis, ac mortis figuram præmonstrabant. Quod autem ad prophetas pertinet, quam multi extiterint, qui de ea uaticinati sunt, id uero multo notius est, quam ut explicari hoc loco oporteat. Sed præ cæteris, ut Dauidem omittamus, qui omnia præcipua redemptionis nostræ mysteria in psalmis complexus est, Esaiæ oracula tam aperta, & clara sunt, ut recte diceatur, eum potius rem gestam exposuisse, quam futuram prædixisse.

MORTVVS; ET SEPVLTVS. His uerbis Parochus credendum explicabit, Iesum Christum, postquam crucifixus est, uere mortuum, ac sepultum esse. Neque uero sine causa hoc separatim fidelibus credendum proponitur, cum non defuerint, qui eum in cruce mortuum negarent. illi igitur errori hanc fidei doctrinam sancti apostoli merito

*Deut. 21.
Ad Gal. 3.*

1. ad Cor. 1.

*Gen. 4.
Gen. 22.
Exod. 12.
Num. 21.
Ioan. 3.*

*B. Hierony-
mus.*

merito opponendam censuerunt: de cuius articuli ueritate dubitanti nullus nobis locus relinquatur. nam omnes euangelistæ consentiunt, Iesum spiritum emisisse. Præterea cum Christus, uerus, & perfectus homo fuerit, uere etiam mori potuit: moritur autem homo, cum anima separatur a corpore. Quare cum Iesum mortuum esse dicimus, id significamus, eius animam a corpore diuisam esse: neque tamen concedimus diuinitatem seiunctam a corpore: quin potius constanter credimus & confitemur, anima eius a corpore diuisa, diuinitatem tum corpori in sepulcro, tum animæ apud inferos coniunctam semper fuisse. Decebat autem filium Dei mori, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, idest Diabolū, & liberaret eos, qui timore mortis per totam uitam obnoxii erant seruituti. Sed illud in Christo domino singulare fuit, quod tūc mortuus est, cum ipse mori decreuit, & mortem non tam aliena ui illatam, quam uoluntariam obiit. Nec uero mortē solum, sed locum etiam, & tempus, in quo moreretur, ipse sibi constituit. ita enim Esaias scripsit: Oblatus est, quia ipse uoluit. Atque idem Dominus de se ante passionem dixit: Ego pono animam meam, ut iterum summam eam: nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a me ipso: potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterū sumendi eam. Quod autem ad tempus, & locum attinet, cum Herodes eius uitæ insidiaretur, ipse inquit: Dicite uulpi illi, ecce eiicio dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consumor: uerumtamen oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare: quia non capit prophetam perire extra Hierusalem. Ille igitur nihil inuitus, aut coactus fecit, sed ipse sese uolens obtulit, atque inimicis suis obuiam procedens dixit: Ego sum, & sponte sua ea omnia supplicia pertulit, quibus illum iniuste, & crudeliter affecerunt. quo quidem nihil ad commouendos animi nostri sensus maiorem uim habere potest, cum pœnas, tormentaque eius omnia cogitatione perpendimus. Nam si quispiã nostra causa omnes dolores patiat, non quos ipse sua uoluntate suscipiat, sed quos uitare nequeat, hoc uero haud magni beneficii loco a nobis ponetur: uerum si nostro tantum nomine mortem, quã defugere poterat, libenter occumbat, profecto hoc beneficii genus tantum est, ut omnem non solum referendæ, sed etiam habendæ gratiæ facultatem uel gratissimo cuique eripiat. ex quo Iesu Christi summa, & eximia charitas, eiusque diuinum, & immensum in nos meritum perspici potest.

Sepulture Iam uero quod sepultum fuisse confitemur, hoc quidem ueluti
- articuli

articuli pars non constituitur; quod nouam aliquam difficultatem habeat, præter ea, quæ iam de morte dicta sunt. Nam si Christum mortuum credimus, facile etiam nobis persuaderi potest eum sepultum esse. Verum hoc additum est, primum, ut minus dubitare de morte liceat, cum maximo argumento sit, aliquem mortuum esse, si eius corpus sepultum probemus: deinde ut resurrectionis miraculū magis declaratur, atque elucet. Neque uero hoc solum credimus, Christi corpus sepultum esse, sed illud præcipue his uerbis credendum proponitur, Deum sepultum esse, quemadmodum ex fidei catholicæ regula uerissime etiam dicimus, Deum mortuum, & ex uirgine natum esse. nam cum diuinitas numquam diuisa fuerit a corpore, quod in sepulchro conditum est, recte confitemur Deum sepultum esse. Ac de genere quidem, & loco sepulture illa Parocho factis erunt, quæ a sanctis euangelistis dicta sunt. Duo uero in primis obseruanda sunt, alterum, Christi corpus in sepulchro nulla ex parte corruptum esse: de quo Propheta ita uaticinatus erat: Non dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Alterum est, quod ad omnes huius articuli partes attinet, sepulturam scilicet, passionem etiam, & mortem Christo lesu; ut homini, non ut Deo conuenire. nam pati, & mori in humanam tantum naturam cadunt: quamuis Deo etiam hæc omnia tribuantur, quoniam de illa persona, quæ simul perfectus Deus, perfectus homo fuit, recte dici perspicuum est. His cognitis, ea de Christi passione, & morte Parochus explicabit, ex quibus tanti mysterij immensitatem si non comprehendere, contemplari saltem fideles possint. Ac primum quidem considerandum est, quis ille sit, qui hæc omnia patitur. Et quidem nullis uerbis eius dignitatem explicare, aut mente comprehendere possumus. Sanctus Ioannes uerbum esse dicit, quod erat apud Deum. Apostolus magnificis uerbis describit in hunc modum: Esse eum, quem Deus constituit heredem uniuersorum, per quem fecit & sæcula: qui est splendor gloriæ; & figura substantiæ eius, qui porrat omnia uerbo uirtutis suæ. Hic igitur purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. Atque ut uno uerbo complectamur, patitur Iesus Christus Deus & homo: patitur creator pro iis, quos ipse condidit: patitur dominus pro seruis: patitur is, per quem angeli, homines, cæli, elementa facta sunt, ille, inquam, in quo, per quem, & ex quo sunt omnia. Quare mirandum non est, si, eo tot passionū tormentis commoto, totum etiam ædificium concussum est. nam; ut inquit scriptura, Terra mota est, & petreæ scissæ sunt: tenebræ etiā

*Christi cur ex
pressa mentio
& quid de il-
lius passione
meditandum.*

Mat. 27.

Mar. 15.

Luc. 23.

Ioan. 19.

Psal. 136.

Act. 2.

Ioan. 1.

Ad Heb. 1.

Mat. 27.

Luc. 23.

factæ

factæ per uniuersam terram, & sol obscuratus est. Quod si impia etiã res, & sensu carentes creatoris sui passionem luxerunt, cogitent fideles quibus lacrymis ipsi, tamquam uiui lapides huius ædificii, dolorem suum declarare debeant.

*Passionis
Christi cau-
sa, et de gra-
uitate rela-
tionum.*

Iam uero causæ etiã passionis exponendæ sunt, ut eo magis diuinæ erga nos charitatis magnitudo, & uis appareat. Si quis igitur quaerat, quæ causa fuerit cur filius Dei acerbissimam passionem subierit, hanc potissimum fuisse inueniet, præter hereditariam labem primorum parentum, uitia, & peccata, quæ homines a mundi origine usque ad hanc diem admiserunt, ac deinceps usque ad consummationem sæculi admisuri sunt: hoc enim in passione & morte filius Dei saluator noster spectauit, ut omnium ætatum peccata redimeret, ac deleteret, & pro eis patri abunde, cumulateque satisfaceret. Illud etiã accedit ad augendam rei dignitatem, quod non solum Christus pro peccatoribus passus est, sed etiã peccatorum omnium, quas pertulit, peccatores & auctores, & ministri fuerunt: de quo Apostolus nos admonet, ita ad Hebræos scribens: Recogitate eum, qui talem sustinuit a peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, ut ne sitigemini animis uestris deficientes. Atque hac culpa omnes teneri iudicandum est, qui in peccata sæpius prolabantur. nam cum peccata nostra Christum dominum impulerint, ut crucis supplicium subiret, profecto qui in flagitijs, & sceleribus uoluntantur, rursus, quod in ipsis est, crucifigunt in semetipsis filium Dei, & ostentui habent.

Ad Heb. 12

Quod quidem scelus eo grauius in nobis uideri potest, quam fuerit in Iudæis, quod illi, eodem Apostolo teste, Si cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent: Nos autem & nosse eum profiteremur; & tamen factis negantes, quodam modo uiolentas ei manus uidemur inferre. Sed a parte etiã, & a semetipso Christum dominum traditum esse sacræ littæ restantur: inquit enim apud Esaiam: Propter scelus populi percussit eum. & paulo ante idem propheta, cum Dominum plagis, & uulneribus affectum spiritu Dei plenus uideret, dixit: Omnes nos quasi oues errauimus, unusquisque in uiam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. De filio autem scriptum est: Si posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longæuum. Sed eandem rem Apostolus grauioribus etiã uerbis expressit, cum tamen ex altera parte uellet ostendere, quantum nobis de immensa Dei misericordia & bonitate sperare liceat: inquit enim: Qui etiã proprio filio suo nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non etiam cum illo

Ad Heb. 6.

inquit enim apud Esaiam: Propter scelus populi percussit eum. & paulo ante idem propheta, cum Dominum plagis, & uulneribus affectum spiritu Dei plenus uideret, dixit: Omnes nos quasi oues errauimus, unusquisque in uiam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. De filio autem scriptum est: Si posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longæuum. Sed eandem rem Apostolus grauioribus etiã uerbis expressit, cum tamen ex altera parte uellet ostendere, quantum nobis de immensa Dei misericordia & bonitate sperare liceat: inquit enim: Qui etiã proprio filio suo nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non etiam cum illo

1. ad Cor. 2.

inquit enim apud Esaiam: Propter scelus populi percussit eum. & paulo ante idem propheta, cum Dominum plagis, & uulneribus affectum spiritu Dei plenus uideret, dixit: Omnes nos quasi oues errauimus, unusquisque in uiam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. De filio autem scriptum est: Si posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longæuum. Sed eandem rem Apostolus grauioribus etiã uerbis expressit, cum tamen ex altera parte uellet ostendere, quantum nobis de immensa Dei misericordia & bonitate sperare liceat: inquit enim: Qui etiã proprio filio suo nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non etiam cum illo

Es. 53.

inquit enim apud Esaiam: Propter scelus populi percussit eum. & paulo ante idem propheta, cum Dominum plagis, & uulneribus affectum spiritu Dei plenus uideret, dixit: Omnes nos quasi oues errauimus, unusquisque in uiam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. De filio autem scriptum est: Si posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longæuum. Sed eandem rem Apostolus grauioribus etiã uerbis expressit, cum tamen ex altera parte uellet ostendere, quantum nobis de immensa Dei misericordia & bonitate sperare liceat: inquit enim: Qui etiã proprio filio suo nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non etiam cum illo

Es. 53.

Es. 53.

Ad Rom. 8.

inquit enim apud Esaiam: Propter scelus populi percussit eum. & paulo ante idem propheta, cum Dominum plagis, & uulneribus affectum spiritu Dei plenus uideret, dixit: Omnes nos quasi oues errauimus, unusquisque in uiam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. De filio autem scriptum est: Si posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longæuum. Sed eandem rem Apostolus grauioribus etiã uerbis expressit, cum tamen ex altera parte uellet ostendere, quantum nobis de immensa Dei misericordia & bonitate sperare liceat: inquit enim: Qui etiã proprio filio suo nõ pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non etiam cum illo

illo omnia nobis donauit? Sequitur nunc, ut quanta fuerit passionis acerbitas Parochus doceat. quamquã si memoria teneamus, sudorẽ Domini factum ut guttas sanguinis decurrentis in terrã, cum ille tormenta, & cruciatus animo perciperet, quibus paulo post afficiendus erat, facile ex eo unusquisque intelliget, nihil ad illum dolorem addi potuisse. nam si malorum imminetium cogitatio tam acerba fuit, id quod sanguinis sudor declarauit, quid ipsam perpeffionem fuisse existimandum est? Sed tamen Christum dominum summum animi, tum corporis doloribus affectum esse constat. Ac primũ quidem nulla fuit eius corporis pars, quã grauissimas pœnas non senserit. nam & pedes & manus clauis cruci affixæ, caput spinis compunctum, & arundine percussum, facies sputis scedata, alapis cæsa, totum corpus flagellis uerberatum est. Præterea omnium & generum, & ordinum homines conuenerunt in unum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Gentes enim & Iudæi passionis suosores, aurtores, ministri fuerunt: Iudas eum prodidit, Petrus negauit, ceteri omnes deseruerunt. Iam uero in cruce ipsa acerbitatem ne, an ignominiam, an utrumque simul queremur? Ac profecto nullũ aut turpius genus mortis, aut acerbius excogitari eo potuit, quo affici non nisi nocentissimi, & sceleratissimi homines consueuerunt, & in quos summi doloris, & cruciatus sensum mortis diuturnitas uehementior rem efficiebat. Augebat autem pœnarum magnitudinẽ ipsa Christi Iesu corporis constitutio, & habitus: quod quidem cum spiritus sancti uirtute formatum esset, multo perfectius, & temperatius fuit, quã aliorum hominum corpora esse possunt: atque ideo acriorem quoque sentiendi uim habuit, & grauius tormenta illa omnia perpeffum est. Quod uero ad intimum animi dolorem pertinet, nemo dubitare potest, quin summus in Christo fuerit. Sanctis enim hominibus, quicũque supplicia, & cruciatus pertulerunt, nõ defuit animæ solatium diuinitus datum, quo recreati, tormentorum uim æquo animo ferre possent: immo uero in cruciatibus plerique intima letitia efferebantur: inquit enim Apostolus: Gaudeo in passionibus pro uobis: & adimpleo ea, quæ defunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia. & alibi: Repletus sum cõsolatione superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. Verum Christus dominus amarissimæ passionis calicem, quem bibit, nulla suauitate permixta temperauit. humanæ enim naturæ, quam assumpserat, sentire omnia tormenta permisit, non secus, ac si homo, non etiam Deus fuisset.

Luc. 22.

Luc. 22.

Luc. 22.

Psal. 2.

Mat. 26.

Mat. 26.

Luc. 22.

Ad Coloss. 1.

2. ad Cor. 7.

Reliquũ

- Reliquum modo est, ut commoda etiam, & bona, quæ ex passione Domini percepimus, a Parocho accurate explicentur. Primum igitur Domini passio, peccati liberatio fuit. nam, ut est apud sanctum
- Apo. 1.* Ioannem, Dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo:
- Ad Col. 2.* & Apostolus inquit: Conuiuificauit uos, donans uobis omnia delicta, delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio affigens illud cruci. Deinde a dæmonis tyrannide nos eripuit: ipse enim Dominus inquit: Nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eicietur foras: & ego, si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum. Pœnam præterea peccatis nostris debitam persoluit. Tum uero quia nullum gratius, & acceptius Deo sacrificium afferri potuit, patri nos reconciliauit, eumque nobis placatum, & propitium reddidit. Postremo quoniam peccata sustulit, cælorum etiam aditum, communi humani generis peccato interclusum, nobis patefecit. Atque id
- Ad Heb. 10.* Apostolus significauit illis uerbis: Habemus fiduciã in introitu sanctorum in sanguine Christi. Neque uero in ueteri lege huius mysterii figura, & imago quædam defuit. nam illi quibus interdictum erat,
- Num. 35.* ne in patriam ante summi sacerdotis mortem reuenterentur, hoc significabant, nemini, quamuis iuste, & pie uixisset, aditum in cælestem patriam patere, antequam summus ille, atque æternus sacerdos Christus Iesus mortem obiret. qua quidem obita; statim cæli fores patuerunt iis, qui sacramentis expiati, fideque, spẽ, & charitate præditi, passionis eius participes fiunt. Hæc autem omnia maxima, & diuina bona Parochus docebit ex Domini passione ad nos peruenisse: primum quidem, quia est integra, atque omnibus numeris perfecta satisfactio, quam admirabili quadam ratione Iesus Christus pro peccatis nostris Deo patri persoluit. Neque uero pretium quod pro nobis persoluit, debitis nostris par solum, & æquale fuit, uerum ea longe superauit. Deinde sacrificium Deo acceptissimum fuit; quod cum illi filius in ara crucis obtulit, patris iram, atque indignationem protus mitigauit. atque hoc nomine Apostolus usus est, cum inquit:
- Ad Epi. 5.* Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis. Præterea redemptio, de qua est
- 1. Pet. 1.* apud apostolorum Principem: Non in corruptibilibus auro, uel argento redempti estis de uana uestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati.
- Ad Gal. 3.* & Apostolus docet: Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. Verum, præter hæc inmensa beneficia,

beneficia, illud etiam uel maximum consecuti sumus, ut in hac una passione, omnium uirtutum clarissima exempla habeamus. nam & patientiam, & humilitatem, & eximiam charitatem, & mansuetudinem, & obedientiam, & summam animi constantiam non solum in referendis propter iustitiam doloribus, sed etiam in morte oppetenda ita ostendit, ut uere dicere possimus, saluatorem nostrum, quicumque uitæ præcepta toto prædicationis suæ tempore uerbis nos docuit, ea omnia uno passionis die in se ipso expressisse. Atque hæc breuiter de Christi domini saluberrima passione & morte dicta sunt. Utinam uero hæc mysteria in animis nostris assidue uersentur, & una cum Domino pati, & mori, & sepeliri discamus, ut deinde, abiecta omni sorte peccati, ad nouam uitam cum illo resurgentes, aliquando tandem ipsius gratia, & misericordia digni simus, qui caelestis regni, & gloriæ participes efficiamur.

DESCENDIT AD INFEROS, TERTIA DIE RESURREXIT A MORTUIS. Maxime quidem refert nosse gloriam sepulturæ domini nostri Iesu Christi, de qua proxime dictum est: sed plus interest fidelis populi, cognoscere illustres triumphos, quos ex deuicto Diabolo, & spoliatis inferorum sedibus deportauit: de quibus, simulque de resurrectione dicendum est. qui locus etsi separatim per se recte tractari possit: nos tamen, sanctorum patrum auctoritatem secuti, eum cum descensu ad inferos coniungendum putauimus. Eius igitur priori parte hoc nobis credendum proponitur, Christo iam mortuo, eius animam ad inferos descendisse, ibique tandiu mansisse, quamdiu eiusdem corpus in sepulcro fuit. His autem uerbis simul etiam confitemur, eandem Christi personam eo tempore & apud inferos fuisse, & in sepulcro iacuisse. Quod quidem cum dicimus, nemini mirum uideri debet: propterea quod, ut sæpe iam docuimus, quamuis anima a corpore discesserit, numquam tamen diuinitas uel ab anima, uel a corpore separata est.

Sed quoniam articuli explanationi plurimum lucis afferre potest, si Parochus prius doceat, quid hoc loco inferorum uocabulo intelligendum sit, monere oportet, inferos hoc loco pro sepulcro non accipi, ut quidam non minus impie, quam imperite putauerunt. superiori enim articulo Christum dominum sepultum esse edocti sumus: nec ullâ causa erat, cur in fide tradenda alio, & quidem obscuriori loquendi genere idem a sanctis apostolis repetere-
 tur.

De multiplici uocis, Inferni, significatione: ubi & de Purgatorio animatum.

uerū inferorum nomen abdita illa receptacula significat, in quibus animæ detinentur, quæ cælestem beatitudinem non sunt consecutæ. Ita uero sacræ litteræ hanc uocem multis in locis usurparunt.

Ad Phl. 1. nam apud Apostolum legimus: In nomine Iesu omne genu hæcti cælestium, terrestrium, & inferorum. & in Actis apostolorum

Act. 1. D. Petrus testatur: Christum dominum suscitatum solutis doloribus Inferni. Neque tamen ea receptacula unius, & eiusdem generis sunt omnia. est enim terribilissimus, & obscurissimus carcer, ubi perpetuo, & inextinguibili igne damnatorum animæ simul cum immundis spiritibus torquentur, qui etiam gehenna, abyssus, & propria significatione Infernus uocatur. Præterea est purgatorius ignis, quo piorum animæ ad definitum tempus cruciatæ expiantur,

Apo. 11. ut eis in æternam patriam ingressus patere possit, in quam nihil coinquinatum ingreditur. Ac de huiusmodi doctrinæ ueritate, quam & scripturarum testimoniis, & apostolica traditione confirmatam esse sancta Concilia declarant, eo diligentius, & sæpius Parocho disserendum erit, quod in ea tempora incidimus, quibus homines sanam doctrinam non sustinent. Tertium postremo receptaculi genus est, in quo animæ sanctorum ante Christi domini aduentum excipiebantur; ibique sine ullo doloris sensu, beata redemptionis spe sustentati, quieta habitatione fruebantur. Horum igitur piorum animas, qui in sinu Abrahamæ saluatorem expectabant, Christus dominus ad inferos descendens liberauit. Nec uero existimandum est, cum sic ad inferos descendisse, ut eius tantummodo uis ac uirtus, non etiam anima eo peruenerit. Sed omnino credendum est ipsam animam re, & præsentia ad inferos descendisse, de quo extat firmissimum illud Dauidis testimonium: Non derelinques animam meam in Inferno. Verum etsi Christus ad inferos descendit, nihil de eius summa potestate detractum est: neque eius sanctitatis splendor macula aliqua aspersus: cum potius hoc factu uerissima esse omnia, quæ de illius sanctitate celebrata erant, eumque filium Dei esse, quemadmodum antea tot prodigijs declarauerat, apertissime comprobatum sit. Id quod facile intelligemus, si causas, cur Christus, & alij homines in ea loca uenerint, inter se conferamus. Ceteri enim omnes captiui descenderant: ipse uero inter mortuos liber, & uictor, ad profligandos dæmones, a quibus illi ob noxam inclusi, & constricti tenebantur, descendit. Præterea alij omnes, qui descenderunt, partim pœnis acerbissimis torquebantur,

partim

tiero, ut alio doloris sensu carerent, tamen Dei aspectu priuati, & spe beatæ gloriæ, quam expectabant, suspensū torquebantur. At Christus dominus descendit, non ut aliquid pateretur, uerum ut sanctos, & iustos homines ex misera illius custodiæ molestia liberaret, eisque passionis suæ fructum impertiret. Quod igitur ad Inferos descendit, nulla prorsus de summa eius dignitate, & potestate diminutio facta est.

His expositis, docendum erit, propterea Christum dominum ad inferos descendisse, ut, ereptis dæmonum spoliis, sanctos illos patres ceterosque pios e carcere liberatos secum adduceret in cælum. quod ab eo admirabiliter summaque cum gloriâ perfectum est: statim enim illius aspectus clarissimam lucem captius attulit, eorūque animas immensa lætitia, gaudioque impleuit: quibus etiam optatissimam beatitudinem, quæ in Dei uisione consistit, impertiuit. quo factò, id comprobatum est, quod latroni promiserat illis uerbis: Hodie mecum eris in paradiso. Hanc uero piorum liberationem Oseas tanto antè prædixerat in hūc modum: Ero mors tua, o mors: morsus tuus ero Inferne. Hoc etiam significauit Zacharias propheta, cum ait: Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti uinētos tuos de lacu, in quo non est aqua. Id ipsum denique expressit Apostolus illis uerbis: Expolians principatus, & potestates, traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso. Verum, ut huius mysterij uim melius intelligamus, sæpe illud memoria repetere debemus, pios homines non solum qui post aduentum Domini in lucem editi erant, sed qui illum post Adam antecesserant, uel qui usque ad finem sæculi futuri sunt, eius passionis beneficio salutem consecutos esse. Quamobrem antequam ille moreretur, ac resurgeret, cæli portæ nemini umquam patuerunt: sed piorum animæ, cum e uiuis excessissent, uel in sinum Abrahamæ deferebantur, uel, quod etiam nunc ijs contingit, quibus aliquid diluendum, & perfoluendum est, Purgatorij igne expiabantur. Est illa præterea causa cur descenderit ad inferos Christus dominus, ut ibi etiam, quemadmodum in cælo, & in terris, uim suam, potestatemque declararet, & omnino, ut in nomine eius omne genu flecteretur cælestium, terrestrium, & inferorum. Quo loco quis summam Dei benignitatem in genus humanum non admiraretur, & obstupescat, qui non modo pro nobis acerbissimam mortem subire, sed infimas etiam terræ partes penetrare uoluerit, ut sibi charissimas animas, inde ereptas, ad beatitudinem traduceret?

*Quibus de
causis Chris-
tus ad infe-
ros descende-
rit.*

Luc. 23.

Or. 13.

Zach. 9

ad Col. 2

Ad phil. 2.

*De glorioso re
surrectionis
Christi myste
rio.*

2. ad Tim. 2.

Sequitur altera articuli pars: in qua explicanda quantum laborare Parochus debeat, declarant illa Apostoli uerba: Memor esto, dominum Iesum Christum resurrexisse a mortuis. quod enim Timotheo præcipit, idem etiam reliquis animarum curatoribus præceptum esse dubitandum non est. Ea autem articuli est sententia: Postquam Christus dominus sexta feria, hora diei nona, in cruce spiritum emisit, & eadem die uespere sepultus est ab eius discipulis, qui Pilati præsidis permissu corpus Domini e cruce depositum in propinqui horti monumentum nouum intulerunt; tertio a morte die, qui fuit dominicus, summo mane illius anima corpori iterum coniuncta est: atque ita is, qui triduum illud mortuus fuerat, ad uitam, ex qua moriens discesserat, rediit, & surrexit. sed resurrectionis uoce non illud solum intelligendum est, Christum a mortuis excitatum esse, quod multis aliis commune fuit, sed sua uirtute resurrexisse, quod proprium in illo fuit, & singulare. Neque enim natura patitur, nec ulli homini concessum est, ut se ipsum possit uirtute sua a morte ad uitam reuocare. Hoc uero summæ Dei potestati tantummodo reseruatam est, ut ex illis Apostoli uerbis intelligimus: Et si crucifixus est ex infirmitate, sed uiuit ex uirtute Dei. quæ quoniam neque a Christi corpore in sepulcro, neque ab anima, cum ad Inferos descendisset, seiuncta umquam fuit, diuina uirtus in corpore inerat, quæ animæ iterum coniungi, tum in anima, qua ad corpus denuo reuerti posset: qua & licuit sua uirtute reuiuiscere, atque a mortuis resurgere. Id uero Dauid spiritu Dei plenus prædixit his uerbis: Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius. Deinde ipse Dominus diuino oris sui testimonio confirmauit:

Ioan. 10.

Ioan. 2.

Ioan. 2.

Ad Col. 1.

Apo. 1.

Ego pono aniniam meam, ut iterum sumam eam: & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Iudæis etiam ad confirmadã doctrinæ ueritatem dixit: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Quod quidem tamen de templo illo magnifice ex lapidibus structo intelligerent, ille tamen, ut scripturæ uerbis eodem in loco declaratum est, dicebat de templo corporis sui. Quamuis autem in scripturis interdum legamus, Christum dominum a patre suscitatum esse, hoc ad eum, ut ad hominem, referendum est: quemadmodum illa rursus ad eundem, ut Deum, spectant, quibus significatur, cum sua uirtute resurrexisse. Sed illud etiam præcipuum Christi fuit, quod ipse primus omnium hoc diuino resurrectionis beneficio affectus est. nam in scripturis & primogenitus ex mortuis, & primogenitus mortuorum uocatur. Atque

ut est

ut est apud Apostolum, Christus resurrexit à mortuis primitiæ dor-
 mientium: quoniã quidem per hominem mors, & per hominẽ resur-
 rectio mortuorũ: & sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chri-
 sto omnes uiuificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine, primi-
 tiæ Christus: deinde ij, qui sunt Christi. quæ quidẽ uerba de perfecta
 resurrectione interpretanda sunt, qua ad immortalem uitam, omni-
 ptorsus moriendi necessitate sublata, excitamur. Atque in eo gene-
 re Christus dominus primũ locum obtinet. nam si de resurrectione
 loquimur, hoc est de reditu ad uitam, cui iterum moriendi neces-
 sitas adiuncta est, ante Christum multi alii a mortuis excitati sunt:
 qui omnes tamen ea condicione reuixerunt, ut eis iterum morien-
 dum esset: at Christus dominus ita resurrexit morte subacta, & op-
 pressa, ut mori amplius non posset: quod quidem apertissimo illo te-
 stimonio confirmatur: Christus, resurgens ex mortuis iam non mori-
 ritur: mors illi ultra non dominabitur. Quod uero articulo additur,
 TERTIA DIE, Parocho explanandum erit, ne fideles arbitrentur, to-
 tos ipsos tres dies Dominum in sepulcro fuisse. nam quod integram
 naturalem diem, partemque tum antecedentis, tum consequentis
 diei in sepulcro conditus est, ob eam rem uerissime dicitur triduum
 in sepulcro iacuisse, ac tertia die a mortuis surrexisse. Vt enim diui-
 nitatem suam declararet, resurrectionem ad finem sæculi differre no-
 luit. rursus uero, ut eum uere hominem, uereque mortuum esse cre-
 deremus, non statim post mortem, sed tertio die reuixit: quod tem-
 poris spatium ad ueram mortem comprobendam satis esse uidebatur.

Partes primæ Cõstantinopolitanæ Synodi huic loco addiderunt:
 SECUNDVM SCRIPTURAS. Quod quidem ab Apostolo accep-
 tum, in fidei Symbolum propterea transtulerunt, quod resurre-
 ctionis mysterium maxime necessarium esse, idem Apostolus do-
 cuerit iis uerbis: Si Christus non resurrexit, inanis est ergo præ-
 dicatio nostra, inanis est & fides uestra: & si Christus non resurre-
 xit, uana est fides uestra: adhuc enim estis in peccatis uestris. Qua-
 re D. Augustinus, cum huius articuli fidem admiraretur, ita scri-
 psit: Non magnum est credere, quia mortuus est Christus: hoc
 & Pagani, & Iudæi, & omnes iniqui credunt: hoc omnes cre-
 dunt, quia mortuus est: fides Christianorum resurrectio Christi
 est: hoc pro magno habemus, quia credimus eum resurrexisse:
 ex quo factum est, ut frequentissime Dominus de sua resurrectione
 locutus sit: ac nunquam fere de passione sua cum discipulis collo-
 cutus est, quia de resurrectione loqueretur. quate cũ dixisset: Filius

hominis tradetur gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur, & postquam flagellauerint, occidēt eum: ad extremum addidit, Et tertia die resurget. & cum Iudæi ab eo peterent, ut aliquo signo;

Luc. 11. & miraculo doctrinam suam comprobaret, respondit, nullum aliud signum eis datum iri, quā Ionæ prophetæ signum. sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, sic futurū affirmat uir, filium hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus.

De necessitate sine, & utilitate resurrectionis Iesu Christi.

Verum, ut huius articuli uim, & sensum melius perspiciamus, tria nobis inuestiganda, & cognoscenda sunt, Primum quidem, quare necesse fuerit Christum resurgere; deinde, qui resurrectionis finis, & scopus sit, & quæ ab ea utilitates, & commoda in nos sint profecta. Quod igitur ad primum attinet, necesse fuit eum resurgere, ut Dei iustitia ostenderetur, a quo maxime decebat eum extolli, qui ut illi obtemperaret, depressus, atque omni ignominia affectus erat.

Ad Phil. 2.

Hanc Apostolus causam attulit, cum ad Philippenfes inquit: Humiliauit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autē crucis, propter quod & Deus exaltauit illum. Præterea, ut fides nostra confirmaretur, sine qua hominis iustitia constare non potest. illud enim maximo argumento esse debet, Christum filium Dei fuisse, quod sua uirtute a mortuis resurrexit: deinde ut spes nostra aleretur, atque sustentaretur. Cum enim Christus resurrexerit, certa spe nitimur fore, ut nos etiam resurgamus: siquidem membra capitis sui condicionem consequantur, necesse est. ita enim Apostolus argumentationem concludere uidetur, cum ad Corinthios, & Thessalonicenses scribit. & a Principe apostolorum Petro dictum est: Benedictus Deus, & pater domini nostri Iesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regenerauit nos in spem uiuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis in hereditatem incorruptibilem. Postremo ob eam etiam rem Domini resurrectionem necessariam fuisse docendum est, ut salutis, & redemptionis nostræ mysterium absolueretur. Christus enim morte sua nos a peccatis liberauit; resurgens uero præcipua nobis bona restituit, quæ peccando amiseramus. Quare est apud Apostolum dictum: Christus traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Ne quid igitur humani generis salutem deesset, quemadmodū illum mori, ita resurgere etiam oportuit. Ex iis uero, quæ hactenus dicta sunt, perspicere possumus, quantum utilitatis Christi domini resurrectio fidelibus attulerit. In resurrectione enim Deum esse immortalem, plenū gloria, mortis & Diaboli uictorem agnoscimus:

1. ad Cor. 15.

1. ad Tef. 4.

1. Pet. 1.

Ad Rom. 4.

quod

quod de Christo Iesu sine ulla dubitatione credendum, & confitendum est. Deinde Christi resurrectio nobis etiam corporis resurrectionem peperit; tum quia eius mysterij efficiens causa fuit; tum quia ad Domini exemplum resurgere omnes debemus. Nam quod ad corporis resurrectionem attinet, Apostolus ita testatur: Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. quæcumque enim Deus in redemptionis nostræ mysterio egit, ad omnia Christi humanitate, tamquam efficienti instrumento, usus est. Quare eius resurrectio instrumentum quoddam fuit ad resurrectionem nostram efficiendam. exemplar uero dici potest, quoniam Christi Domini resurrectio omnium est perfectissima: ac quemadmodum Christi corpus resurgens ad immortalem gloriam immutatum est, ita nostra etiam corpora, quæ prius imbecilla, & mortalia fuerant, gloria, & immortalitate ornata restituentur. Vt enim Apostolus docet, Saluatorem expectamus dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Hoc etiam de anima in peccatis mortua dici potest, cui quo pacto Christi resurrectio exemplar proponatur, idem Apostolus ijs uerbis ostendit: Quo modo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus: si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. & paucis interiectis, inquit: Sciētes quod Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem uiuit, uiuit Deo. Ita & uos existimate, uos mortuos quidem esse peccato, uiuentes autem Deo in Christo Iesu.

1. ad Cor. 15.

Ad Philip. 3.

Ad Rom. 5.

Duo igitur a Christi resurrectione exempla petere debemus. Alterum est, ut, postquam peccati maculas eluimus, nouum uitæ genus instituiamus, in quo morum integritas, innocentia, sanctitas, modestia, iustitia, beneficentia, humilitas eluceant. Alterum est, ut in eo uitæ instituto ita perseueremus, ut, adiuuante Domino, a iustitiæ uia, quam semel ingressi fuerimus, non excidamus. Neque uero Apostoli uerba id solum demonstrant, Christi resurrectionem ad resurrectionis exemplum nobis proponi: uerum etiam resurgendi uirtutem nobis præbere, uiresque, & spiritum largiri, quo in sanctitate, & iustitia permancamus, ac Dei præcepta seruemus, declarant. nam quemadmodum ex eius morte non solum peccatis moriendi exemplum capimus, sed uirtutem etiam haurimus, qua peccatis moriamur: ita eius resurrectio ad iustitiam consequendam nobis uires affert, ut,

Quæ ex Christi resurrectione exempla sumenda.

deinde pie, & sancte Deum colentes, in nouitate uitæ ambulemus, ad quam resurgimus. Hoc enim maxime resurrectione sua Dominus effecit, ut qui antea una cum illo peccatis, & huic sæculo mortui eramus, cum illo etiam ad nouam uitæ institutionem, & disciplinam resurgeremus. Huius resurrectionis quæ potissimum signa obseruanda sint, Apostolus nos admonet. nam cum inquit: Si confurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens: plane ostendit, eos, qui uitam, honores, otium, diuitias ibi maxime, ubi Christus est, habere cupiunt, uere cum Christo surrexisse. cum uero addit: Quæ sursum sunt sapere, non quæ super terram: alteram etiam hanc ueluti notam apposuit, qua percipere possimus, num uere cum Christo surreximus. ut enim corporis affectionem, & ualitudinem gustus indicat: ita, si, quæ cæli sunt uera, quæcumque pudica, quæcumque iusta, quæcumque sancta alicui sapiant, isque cælestium rerum iucunditatem intimo mentis sensu percipiat, hoc maximo argumento esse potest, eum, qui ita affectus sit, ad nouam, & spiritualem uitam una cum Christo Iesu surrexisse.

ASCENDIT AD CÆLOS, SEDET AD DEXTERAM DEI, PATRIS OMNIPOTENTIS.

Dauid propheta, cum beatam, & gloriosam Domini ascensionem spiritu Dei plenius contempleretur, omnes ad eum triumphum summa lætitia, & gaudio celebrandum illis uerbis hortatur, cum inquit: Omnes gētes plaudite manibus, iubilate Deo, in uoce exultationis: ascendit Deus in iubilatione. ex quo intelliget Parochus, maximo studio hoc mysterium explicandum esse, sibi que diligenter curandum, ut fideles illud non solum fide, & mente percipiant, sed, quoad eius fieri poterit, iuuante Domino, factis etiam, & uita exprimere studeant. Quod igitur ad sexti articuli explanationem artinet, in quo potissimum de diuino hoc mysterio agitur, a priori eius parte incipiendum est, & quæ eius sit uis, atque sententia, aperiendum. De Christo enim Iesu illud etiam fideles sine ulla dubitatione credere oportet, eum, perfecto iam & absoluto redemptionis nostræ mysterio, ut homo est, in cælum corpore, & anima ascendisse. nam, ut Deus est, numquam ab eo abfuit, ut qui diuinitate sua loca omnia compleat. Ascendisse autem sua uirtute, doceat, non aliena ui sublatum, quemadmodum Helias, qui igneo curru in cælum euectus est: uel Abacuch propheta, uel Philippus diaconus, qui diuina uirtute per aerem delati, longinqua terrarum spatia permearunt. Neque uero solum, ut Deus, præpotenti diuinitatis uirtute in cælos ascendit,

Ad Colof. 3.

Ad Philip. 4.

Psal. 46.

*4. Reg. 2.
Daniel. 14.
Act. 8.*

ascendit, sed etiam, ut homo est. Quamuis enim naturali ui id fieri non potuerit, tamen uirtus illa, qua beata Christi anima prædita erat, corpus, ut libuit, mouere potuit: corpus uero, quod iam gloriam adeptum erat, mouentis animæ imperio facile parebat. Acque hac ratione, ut Deus, & ut homo est, Christum in cælum sua uirtute ascendisse credimus. In altera articuli parte hæc sunt: Sedet ad dexteram patris. quo loco tropum, id est uerbi immutationē licet animaduertere frequentem in diuinis litteris, cum humanas affectiones, & mēbra ad nostram intelligentiam accommodantes, Deo tribuimus. neque enim, cum Spiritus sit, quidquam in eo corpoteum cogitari potest. Sed quoniam in humanis rebus ei maiorem honorem tribui existimamus, qui ad dexteram collocatus est; eandem rem ad cælestia etiā transferentes ad explicandam Christi gloriam, quā ut homo præ ceteris omnibus adeptus est, cum in patris dextera esse confitemur. Sedere autem hoc loco non situm, & figuram corporis significat, sed eam regni, summæque potestatis, ac gloriæ firmam & stabilem possessionem, quam a patre accepit, declarat: de quo ait Apostolus: Sufficiens illum a mortuis, & constituens ad dexteram suam in cælestibus supra omnem principatum, & potestatem, & uirtutem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiā in futuro: & omnia subiecit sub pedibus eius. Ex quibus uerbis apparet, hanc gloriam adeo propriam, & singularem Domini esse, ut cuius alij creatæ naturæ conuenire non possit. Quare alio loco testatur: Ad quem autem angelorum dixit aliquādo: Sede a dextris meis? Sed articuli sensum Parochus latius explanabit, ascensionis historiam persequens, quā sanctus Lucas euangelista in Actis apostolorum admirabili ordine descripsit. In cuius explicatione illud primum obseruare oportebit, cetera omnia mysteria ad ascensionem, tamquam ad finem, referri, in eoque omnium perfectionē, & absolutionem contineri. nam, ut ab incarnatione Domini omnia religionis nostræ mysteria initium habēt, ita ascensione eius peregrinatio concluditur. Præterea, alia Symboli capita, quæ ad Christum dominum pertinent, summam eius humilitatem, & contempcionē ostendunt. neque enim abiectius, aut humilius quidquam cogitari potest, quam quod filius Dei pro nobis humanam naturam, & imbecillitatem assumpserit, patique, & mori uoluerit. At uero, quod tum superiori articulo a mortuis resurrexisse, nunc uero in cælum ascendisse, & ad Dei patris dexteram sedere confitemur, nihil ad eius summam gloriam, diuinamque maiestatem declarandam magnificentius

*Ad Eph. 1.**Ad Heb. 1.**Act. 1.*

centius dici, aut admirabilius potest.

Christi in caelum ascensionis causa, & que nobis in de beneficia.

lam his expositis, accurate docendum est, cuius rei causa Christus dominus in caelos ascendet. Primum enim ascendit, propterea quod eius corpori, quod immortalitatis gloria in resurrectione donatum fuerat, nō terrenae huius, & obscurae habitationis locus, sed altissimum, & splendidissimum caeli domicilium conueniret: nec uero solum ut eius gloria, & regni solium potiretur, quod sanguine meruerat, uerum etiam ut ea, quae ad salutem nostram pertinebant, curaret: deinde, ut regnum suum non esse ex hoc mundo re ipsa comprobaret. nam mundi regna, terrena & fluxa sunt, magnisque opibus, & carnis potentia nituntur: Christi uero regnum non terrenū, quale Iudaei expectabant, sed spirituale, & aeternum. itemque eius opes, & diuitias spirituales esse ipse ostendit, cum suam sedem in caelis collocauit. in quo quidem regno illi ditiores, & omnium bonorum copia affluentiores existimandi sunt, qui ea, quae Dei sunt, diligentius querunt. nam & sanctus Iacobus testatur, Deum elegisse pauperes in hoc mundo, diuites in fide, & heredes regni, quod re promisit Deus diligentibus se. Sed illud etiam Dominus noster in caelum ascendens efficere uoluit, ut nos cum ascendente mente & desiderio prosequeremur: nam quemadmodum in morte, & resurrectione sua moriendi, & resurgendi spiritu exemplum nobis reliquerat, ita ascensu nos docet, atque instruit, ut in terris positi, in caelum nos cogitatione conferamus, consistentes nos peregrinos, & hospites esse super terram, ac patriam inquirentes ciues esse sanctorum, & domesticos Dei. Nostra enim, ut idem inquit Apostolus, conuersatio in caelis est. Iam uero uim, & magnitudinem inexplicabilium bonorum, quae in nos Dei benignitas effundit, diuinus Dauid, Apostolo interprete, multo ante cecinerat illis uerbis: Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. nam decimo die spiritum sanctum dedit, cuius uirtute, atque ubertate compleuit praesentem illam fidelium multitudinem. & uere tum magnifica illa promissa persoluit: Expedi uobis, ut ego uadam. si enim non abiero, paracletus non ueniet ad uos: si autem abiero, mittam eum ad uos. Ascendit etiam in caelum ex Apostoli sententia, ut appareat nunc uultui Dei pro nobis, & apud patrem aduocati officio fungatur. Filioli mei, inquit sanctus Ioannes, haec scribo uobis, ut non peccetis: sed &, si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Nec uero quidquam est, unde fideles maiorem laeticiam, & animi iucunditatem

capere

Ioan. 18.

Iacob. 2.

Ad Heb. 11.

Ad Eph. 2.

Ad Philip. 3.

Psal. 67.

Ad Eph. 4.

Act. 1.

Ioan. 16.

Ad Heb. 9.

1. Ioan. 2.

capere debeant, quam Iesum Christum patronum causæ, ac deprecatorem salutis nostræ constitutum esse, cuius sit apud æternum patrē summa gratia, & auctoritas. Parauit denique nobis locum, quod *Ioan. 14.* etiam se facturum promiserat, atque omnium nostrum nomine caput ipse Iesus Christus uenit in cælestis gloriæ possessionem. nam in cælum abiens, portas, quæ Adami peccato interclusæ fuerant, patefecit, nobisque uiam muniuit, qua ad cælestem beatitudinem perueniremus; quemadmodum ipse in cena discipulis futurum prædixerat. quod quidem ut rei etiam euentu aperte comprobaret, piorum animas, quas ab inferis eripuerat, secum in æternæ beatitudinis domicilium introduxit. Hanc cælestium munerum admirabilem copiam salutaris illa commodorum series consecuta est. primū enim fidei nostræ merito maximus cumulus accessit: nam fides earū rerum est, quæ sub aspectum non cadunt, atque ab hominum ratione, ac intelligentia remotæ sunt. Quare si Dominus a nobis non discessisset, fidei nostræ meritum minueretur: siquidem a Christo domino beati prædicantur, qui non uiderunt, & crediderunt. Præterea Christi in cælum ascensus ad confirmandam spem in cordibus nostris magnum momentum habet. nam quoniam Christum hominem in cælum ascendisse, & humanam naturam in dextera Dei patris collocasse credimus, magna in spe sumus, fore ut nos etiam, eius membra, illuc ascendamus, atque ibi cum capite nostro coniungamur: quod ipse Dominus his uerbis testatus est: Pater, quos dedisti mihi, uolo, ut, ubi sum ego, & illi sint mecum. Deinde hoc quoque uel maximum beneficium consecuti sumus, quod amorem nostrum ad cælum rapuit, ac diuino spiritu inflammauit: nam uerissime dictum est, ibi cor nostrum esse, ubi thesaurus noster est. Ac profecto, si Christus dominus in terris uersaretur, omnis nostra cogitatio in ipso hominis aspectu, & consuetudine defixa esset: & illum dumtaxat hominem spectaremus, qui nos tantis beneficijs afficeret, cumque terrena quadam beneuolentia prosequeremur. uerum in cælum ascendens, amorem nostrum spiritalem reddidit, effecitque, ut, quem nunc absentem cogitamus, cum, ut Deum, ueneremur, & diligamus. Id autem partim apostolorum exemplo intelligimus, quibus dum præsens affuit Dominus, humano fere sensu de illo iudicare uidebantur; partim uero ipsius Domini testimonio cōfirmatum est, cum inquit: Expedi uobis, ut ego uadam. Nam imperfectus ille amor, quo Christum Iesum præsentem diligebant, diuino amore perficiendus erat, idque spiritus sancti aduentu: quare statim *Ioan. 16.* addit:

addit: Si enim non abiero, paracletus non ueniet ad uos. Accedit etiam, quod in terris domum suam, idest Ecclesiam, amplificauit; quæ spiritus sancti uirtute, & ductu gubernaretur. eius uero uniuersæ inter homines pastorem, & summum antistitem Petrum, apostolorum principem, reliquit. tum uero dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios uero euangelistas, alios autem pastores, & doctores. atque ita ad dexteram patris sedes, alijs, atque alijs diuersa dona semper impertitur. nam testatur Apostolus, unicuique nostrum datam esse gratiam secundum mensuram donationis Christi. Ad extremum uero, quod antea de mortis, & resurrectionis mysterio docuimus, idem etiam de ascensu fidelibus cogitandum est. quamuis epim Christi passioni salutem, & redemptionem nostram debeamus, qui merito suo aditum iustis ad cælum aperuit: tamen eius ascensus non solum ueluti exemplar nobis propositum est, quo alte spectare, & spiritu in cælum ascendere discamus; sed diuinam etiam uirtutem, qua id efficere possimus, largitus est.

INDE VENTURVS EST IUDICARE VIVOS ET MORTVOS. Trium sunt domini nostri Iesu Christi ad suam Ecclesiam decorandam, & illustrandam insignia officia & munera; redemptionis, patrocinijs, & iudicij. Cum autem superioribus articulis ab eo genus humanum passione, & morte redemptum esse, ascensu etiam in cælum, nostram causam, & patrocinium in perpetuum susceptum confectus: sequitur, ut eius iudicium hoc articulo declararetur: cuius articuli ea uis est & ratio, summo illo die Christum dominum de uniuerso hominum genere iudicaturum esse. Sacræ. n. litteræ duos filij Dei aduentus esse testantur, alterum, cum salutis nostræ causâ carnem assumpsit, & homo in uirginis aluo effectus est: alterum, cum in consummatione sæculi ad iudicandos omnes homines ueniet. hic aduentus in sacris literis dies Domini appellatur: de quo Apostolus ait: Dies Domini, sicut fur in nocte, ita ueniet. & saluator ipse: De die autem illa, & hora nemo scit. Ac de summo iudicio satis sit illa auctoritas Apostoli: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum; siue malum. Plena enim est sacræ scripturæ testimoniorum, quæ passim Patris oculis subiiciendâ, ut, quemadmodum a mundi initio dies ille Domini, quo humanam carnem induit, omnibus optatissimus semper fuit, quod in eo mysterio liberationis suæ spem positam haberent; ita deinceps post filij Dei mortem, & ascensum in cælum, alterum diem

diem Domini uehementissimo studio desideremus, expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei.

Sed duo tempora Parochis ad rei explicationem obseruanda sunt, in quibus unicuique necesse est in conspectum Domini uenire, & singularum cogitationum, actionum, uerborum denique omnium rationem reddere, demumque iudicis præsentem subire sententiã. Primum est, cum unusquisque nostrum migrat e uita: nam statim ad Dei tribunal sistitur, ibique de omnibus iustissima quæstio habetur, quæcumque aut egerit, aut dixerit, aut cogitarit unquam. atque hoc priuatum iudicium uocatur. Alterum uero, cum uno die, atque uno in loco omnes simul homines ad tribunal iudicis stabunt, ut omnibus omnium sæculorum hominibus inspectantibus, & audientibus, singuli, quid de ipsis decretum, & iudicatum fuerit, cognoscant: cuius sententiæ pronuntiatio impijs, & sceleratis hominibus non minima futura est pœnarum, & suppliciorum pars. rursus uero pij, & iusti non paruum ex ea premium, fructumque percepturi sunt, cum, qualis quisque in hac uita fuerit, apparebit. hoc autem generale iudicium appellatur: de quo illud necessario ostendendum est, quæ causa fuerit, cur, præter priuatum de singulis, alterum etiam de uniuersis hominibus iudicium exerceretur. nam cum uel ipsis hominibus mortuis interdum superstites sint filii patrum imitatores, reliqui sint liberi, discipuli, exemplorum, orationum, actionum amatores, ac propugnatores, quibus rebus ipsorum mortuorum præmia, & pœnas augeri necesse est; cum hæc uel utilitas, uel calamitas ad plurimum pertinens, non prius finem habitura sit, quã extremus ueniat mundo dies; æquum erat de uniuersa hac recte, aut perperam factorum, dictorumque ratione perfectam quæstionem haberi: quod fieri non poterat, nisi factò communi omnium hominum iudicio. Accedit etiam, quod, cum piotum fama sæpe lædatur, impii uero innocentie laude comendantur; diuinæ iustitiæ ratio postulat, ut pii creptam iniuria apud homines existimationem in publico uniuersorum hominum conuentu, & iudicio recuperent. deinde uero boni, & mali homines, quæcumque in uita egerunt, tum non sine corporibus egerint, omnino sequitur, ut benefacta, siue malefacta ad corpora etiam pertineant; quæ actionum ipsarum instrumentum fuerunt. Maxime igitur conueniebat, corporibus una cum corruptionis debita æternæ gloriæ præmia, aut supplicia impertiri: quod quidem neque sine omnium hominum resurrectione, neque sine generali iudicio fieri poterat. Postremo, quoniam in aduersis, & secundis

de duplici ad nos aduentu Domini: & de necessitate generalis iudicii.

hominū rebus, quæ promiscue nonnumquam bonis & malis eueniunt, probandum erat, nihil non infinita Dei sapientia, & iustitia geri, ac gubernari, par fuit, non solum bonis præmia, improbis supplicia in futuro sæculo constitui, uerum etiam publico, ac generali iudicio decerni; quo omnibus notiora, & illustriora fierent, atque ut Deo iustitiæ, & prouidentię laus ab omnibus tribueretur, pro in-

Psal. 72. iusta illa querela, quam sancti etiam uiri deplorare intetudum, ut homines, solebant, cum improbos ualentes opibus, & honoribus florentes animaduertere. nam Propheta, Mei, inquit, pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelauī super iniquos pacem peccatorum uident. & paulo post: Ecce ipsi peccatores & abundantes in sæculo obtinuerunt diuitias: & dixi; Ego sine causa iustificauī cor meum: & laui inter innocentes manus meas: & fui flagellatus tota die: & castigatio mea in maturinis. Atque hæc frequens querela multorum fuit. Ergo necesse erat, ut generale iudicium exerceretur; ne forte homines dicerent, Deum circa cardines cæli perambulantiem non curare terrena. Hæc autem ueritatis formula, iure una ex duodecim fidei Christianæ articulis constituta est, ut, si quorum animi in prouidentia, & iustitia Dei uerarent, huius doctrinæ ratione confirmarentur. Præterea, proposito iudicio pios recreari, impios terteri oportebat, ut, cognita Dei iustitia, illi ne deficerent, hi a malis, æterni supplicii metu, atque expectatione, reuocarentur. Quare Dominus, & saluator noster, cum de extremo die loqueretur, de

Job 22. clarauit futurum aliquando generale iudicium: signaque aduentantis eius temporis descripsit; ut, cum illa uiderimus, finem sæculi prope esse intelligamus. ac deinde in cælum ascendens angelos misit; qui apostolos, eius absentia marcentes, his uerbis consolarentur:

Mat. 24. Hic Iesus, qui assumptus est a uobis in cælum, sic ueniet, quemadmodum uidistis eum euntem in cælum.

*Christus cur
iudex omnium
futurus: ac
de præceden-
tibus iudicij
signis, deque
forma, senten-
tia, modo.*

Ioan. 5.

Verum Christo domino non solum ut Deo, sed etiam ut homini hoc iudicium datum esse, sacræ litteræ declarant. quamuis enim iudicandi potestas omnibus sanctæ Trinitatis personis communis sit: præcipue tamen filio eam tribuimus; quod ipsi quoque sapientiam conuenire dicimus. Quod autem, ut homo, mundum iudicaturus sit, Domini testimonio confirmatur, qui inquit: Sicut pater habet uitā in semetipso, sic dedit & filio habere uitam in semetipso, & potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Decebat autem maxime a Christo domino hoc iudicium exerceri, ut, cum de hominibus decernendum esset, illi corporeis oculis iudicem uidere,

uidere, & auribus sententiam, quæ proferebatur, audire possent, & omnino iudicium illud sensibus percipere. Ac præterea æquissimum erat, ut homo ille, qui iniquissimis hominum sententijs condemnatus fuerat, omnium deinde iudex sedere ab omnibus conspiceretur. Quamobrem apostolorum Princeps, cum in Cornelij domo summa Christianæ religionis capita exposuisset, docuissetque Christum a ludæis in ligno suspensum, atque occisum, tertio uero die ad uiram resurrexisset, subiunxit: Et præcepit nobis, prædicare populo, & testificari, quia ipse est, qui constitutus est a Deo iudex uiuorum, & mortuorum. Sed tria hæc præcipua signa iudicium antecessura esse, sacræ litteræ declarant, prædicationem euangelij per uniuersum orbem, discessionem; Antichristum; inquit enim Dominus: Prædicabitur hoc euangelium regni in uniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc ueniet consummatio. & Apostolus nos admonet, ne ab aliquo seducamur, quasi inster dies Domini: quonia, nisi uenerit discessio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, iudicium non fiet. Quæ auté iudicij forma, & ratio futura sit, Parochis ex Danielis oraculis, tum ex sanctorum euangeliorum, & Apostoli doctrina facile erit cognoscere. præterea, sententia, quæ a iudice pronuntianda sit, diligentius hoc loco expendenda erit. Christus enim saluator noster, lætis oculis pios a dextera stantes intuens, ita de illis iudicium summa cum benignitate pronuntiabit: Venite benedicti patris mei: possidere regnum, quod paratum est uobis a constitutione mundi. quibus uerbis nihil iucundius audiri posse illi intelligent, qui ea cum impiorum damnatione, contulerint, ac cum animo suo cogitauerint; iis uerbis pios & iustos homines a laboribus ad quietem, a lacrymarum ualle ad summuin gaudium, a misericordis ad perpetuam beatitudinem, quam illi charitatis officijs promeriti fuerint, uocari. Deinde ad eos, qui a sinistra stabunt conuersus, suam iustitiam in eos effundet his uerbis: Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & angelis eius. Priore uerbis, Discedere a me; maxima pœna significatur, qua impii plectendi erunt, cum a Dei aspectu quamlongissime eiciuntur: neque ulla spes eos consolari poterit, fore aliquando, ut tanto bono perfruantur; atque hæc quidem a theologis pœna damni appellata est, quod scilicet impii apud inferos diuinæ uisionis lucæ perpetuo caritri sint. Quod uero additur, Maledicti, mirum in modum auget illorum miseriam, & calamitatem; si enim, cum a diuina præsentia expellendi essent, aliqua saltem

. 1. 1. 1.

. ad. 10.

Mat. 24.

. ad. Thef. 1.

Mat. 25.

Mat. 25.

benedictione digni haberentur, hoc profecto magno eis solatio esse potuisset. At quoniam nihil eiusmodi ipsis expectandum est, quod calamitatem leuiorem faciat; iure optimo, cum expellentur, diuina

Mat. 25. iustitia eos omni maledictione persequetur. Sequitur deinde: In ignem aeternum. quod quidem alterum pœnarum genus, pœnam sensus theologi uocarunt: propterea quod sensu corporis percipitur, ut in uerberibus, & flagellis, alioue grauiore suppliciorum genere, inter quæ, dubitari non potest, ignis tormenta summum doloris sensum efficere. cui malo cum accedat, ut perpetuum tempus duraturum sit, ex eo ostenditur, damnatorum pœnam omnibus supplicijs cumulandam esse. atque hoc magis declarant uerba illa, quæ in extrema sententiæ parte posita sunt: Qui paratus est Diabolo, & angelis eius. Cum enim ita comparatum sit, ut omnes molestias leuius feramus, si calamitatis nostræ socium aliquem, & consortem habeamus, cuius prudentia, atque humanitate aliqua ex parte iuuari possumus: quæ tandem erit damnatorum miseria, quibus in tantis ærumnis a perditissimorum dæmonum societate diuelli numquam licebit? & hæc quidem sententia in impios iustissime a Domino saluatore nostro feretur; ut, qui omnia ueræ pietatis opera neglexerint, & esurienti, ac sitienti nec cibum, nec potum ministrauerint, hospitem non exceperint; nudum non operuerint, aut in carcere clusum, ægrumque non uisitarint. Hæc sunt, quæ Pastores fidelis populi auribus sæpissime inculcare debent. nam huius articuli ueritas fide concepta maximam uim habet ad frenandas prauas animi cupiditates, atque a peccatis homines abstrahendos. Quare in Ecclesiastico dicitur.

Ecc. 7. Etiam est: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Ac profecto uix quisquam adeo præceps in scelera feretur, quem illa cogitatio ad pietatis studium non reuocet, fore aliquando, ut ei apud iustissimum iudicem omnium non solum factorum, dictorumque, sed occultissimarum etiam cogitationum ratio reddenda, & pro meritis pœna persoluenda sit. Iustus uero ad colendam iustitiam magis ac magis incitetur, ac summa lætitia affertur, necesse est, quamuis etiam in egestate, infamia, cruciatibus uitam degat, cum animum ad eum diem refert, quo, post ærumnosæ huius uitæ certamina, uictor uniuerfis hominibus audientibus declarabitur, & diuinis, atque illis quidem æternis honoribus in caelestem patriam receptus afficietur. Quod igitur reliquum est, hortari fideles oportet, ut optime uiuendi rationem comparent, ad omne pietatis studium se exercent, quo possint aduentantem magnum

illum

illum diem Domini, maiore cum securitate animi expectare, atque adeo, ut filios docet, cum summa cupiditate expectere.

CREDO IN SPIRITUM SANCTUM. Hactenus, quæ ad primam, & secundam sanctæ Trinitatis personam pertinebant, quantum propositi argumenti ratio postulare uidebatur, exposita sunt; sequitur nunc, ut illa etiam, quæ in Symbolo de tertia persona, hoc est de spiritu sancto traduntur, explicentur. Quæ in re declaranda omne studium, & diligentiam Pastores adhibebunt, cum homini Christiano non magis liceat hanc partem ignorare, uel de ea minus recte sentire, quam de aliis superioribus articulis existimandum sit. Quare Apostolus non permisit Ephesios quosdam spiritus sancti personam ignorare: a quibus cum quæsisset, an spiritum sanctum accepissent, cum illi, nisi spiritus sanctus quidem esset, se scire respondissent, statim rogauit: In quo ergo baptizati estis? quibus uerbis significauit, distinctam huius articuli noticiam fidelibus maxime necessariam esse: ex qua cum præcipue fructum capiunt, quod cum attente cogitant, se, quidquid habent, spiritus sancti munere, & beneficio consecutos esse: tum uero de se ipsis modestius, & humiliter sentire, & in Dei præsidio omnem spem ponere incipiunt: qui primus homini Christiano gradus ad summam sapientiam, & felicitatem esse debet.

Act. 19.

Huius igitur articuli explanationem a ui, & notione, quæ hoc loco spiritus sancti uocabulo subiecta est, exordiri oportebit. nam cum illud æquus de patre, & filio rectissime dicatur; uterque enim spiritus est, & sanctus: siquidem Deum spiritum esse confitemur) deinde uero hac uoce angeli etiam, & piorum animæ significentur, cauendum est, ne populus, uerbi ambiguitate in errorem inducatur. Quare docendum est in hoc articulo, spiritus sancti nomine tertiæ Trinitatis personam intelligi, quò modo in sacris litteris tum ueteris nonnumquam, tum noui testamenti frequenter accipitur: nam Dauid precatur: Et spiritum sanctum tuum ne auferas a me. in libro sapientie legimus: Sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis? & alibi: Ipse creauit illam in spiritu sancto. In nouo uero testamento iubemur baptizari in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. & sanctissimam uirginem de spiritu sancto concepisse legimus. tum uero a sancto Ioanne ad Christum mittimur; qui nos spiritu sancto baptizat: ac plurimis præterea aliis in locis ea uox legentibus occurrit. Verum nemmo mirari debet, tertiæ personæ, quemadmodum primæ, & secundæ,

De propria
spiritus sancti
significa
tione.Psal. 50.
Sap. 9. h. 1
Ecclesiast. 1.Matt. 28.
Mat. 3. Luc. 1
Iudæ. 1.

proprium nomen tributum non esse . nam secunda persona ideo proprium nomen habet, & filius dicitur, quia eius æternus a patre ortus proprie generatio uocatur, ut in superioribus articulis explicatum est . Ut igitur ortus ille, generationis nomine significatur: ita personam, quæ emanat, proprie filium appellamus, &, a qua emanat, patrem . Nunc cum tertiæ personæ productioni proprium nomen impositum non sit, sed spiratio, & processio appelletur; sequitur, ut etiam persona, quæ producitur, suo nomine careat . Nullum autem proprium nomen eius emanatio habet: propterea quod nomina, quæ Deo tribuuntur, a rebus creatis mutuari cogimur: in quibus quoniam nullam aliam naturæ, & essentiæ communicandæ rationem, quam generandi uirtute agnoscimus, ob eam causam fit, ut rationem, qua seipsum totum Deus ui amoris communicat, proprio uocabulo exprimere non possimus . Quare cõmuni SPIRITVS SANCTI nomine tertia persona appellata est. quod quidem illi maxime conuenire ex eo intelligimus, quia spiritali uicam in nos infundit, ac sine eius sanctissimi nuninis afflatu nihil æterna uita dignum efficere possumus .

Spiritus sanctum omnino Patri & Filio in omnibus æqualem.

Verum, explicata uocabuli significatione, docendus in primis erit populus; spiritum sanctum æque ac patrem & filium Deum esse, eidem æqualem, æque omnipotentem, æternum, & infinitæ perfectionis, summum bonum, ac sapientissimum, eiusdemque cum patre, & filio naturæ. Quod quidem illius uocis, *IN*, cum dicimus,

Credo in spiritum sanctum, proprietatis satis indicat, quæ, ad exprimendam fidei nostræ uim, singulis Trinitatis personis appositæ est. Atque id etiam aperta sacrarum litterarum testimonia confirmant;

Act. 5. nam cum sanctus Petrus in Actis apostolorum dixisset: Anania cur tentauit Sathanas cor tuum, mentiri te spiritui sancto; mox inquit: Non es mentitus hominibus, sed Deo: quem prius spiritum sanctum appellauerat, eundem statim Deum uocat. Apostolus etiam ad Corinthios, quem Deum dixerat, spiritum sanctum esse interpretatur;

1. ad Cor. 12. Diuisiones, inquit, operationum sunt, idem uero Deus, qui operatur omnia in omnibus. deinde subiungit: Hæc autem omnia operatur unus, atque idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Præterea in Actis apostolorum, quod uni Deo prophetæ tribuunt, ille spiritui sancto adscribit .

Es. 6. dixerat enim Elaias: Audiui uocem Domini dicentis, Quem mittam? & dixit mihi: Vade, & dices populo huic; Exæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claudet: ne forte uideat oculis suis, & auribus suis audiat. Quæ uerba eû

Apostolus

Apostolus citaret: Bene, inquit, spiritus sanctus locutus est per Eliam prophetā. Deinde uero cum scriptura spiritus sancti personam cum patre & filio coniungit, ut cum patris & filij, & spiritus sancti nomen in baptismo adhiberi præcipit, nullus nobis de huius mysterii ueritate dubitandi locus relinquatur. nam si pater Deus est, & filius Deus; omnino fateri cogimur, etiam spiritum sanctum, qui cū eis pari honoris gradu coniungitur, Deum esse. Accedit autē, quod is, qui in nomine cuiusuis rei creatæ baptizatur, nullum ex eo fructum consequi potest. Numquid in nomine Pauli, inquit, baptizati estis? ut ostenderet hoc eis nihil ad comparandam salutem profuturum esse. Cum igitur baptizemur in nomine spiritus sancti, eum esse Deum fateri oportet. Sed hunc eundem trium personarum ordinem, quo spiritus sancti diuinitas comprobatur, licet animaduertere tum in epistola Ioannis: Tres sunt qui testimonium dant in celo, pater, uerbum, & spiritus sanctus, & hi tres unum sunt: tum ex præclaro illo sanctæ Trinitatis elogio, quo diuinæ laudes & psalmi concluduntur, Gloria patri, & filio, & spiritui sancto. Postremo, quod ad eam ueritatem confirmandam maxime pertinet, quæ cumque Dei propria esse credimus, ea spiritui sancto conuenire sacræ litteræ testantur. Quare illi templorum honorem tribuunt, ut cum Apostolus ait: An nescitis, quoniam membra uestra templum sunt spiritus sancti? Item sanctificationem, & uiuificationem; & scrutari profunda Dei; & per prophetas loqui, & ubique esse: quæ omnia diuino tantum numini tribuenda sunt. Sed illud præterea fidelibus accurate explanandum est, spiritum sanctum ita Deum esse, ut eum tertiam personam in diuina natura a patre, & filio distinctam, & uoluntate productam confiteri oporteat. nam, ut alia scripturarum testimonia omittantur, baptismi forma, quæ saluator noster docuit, apertissime ostendit, spiritum sanctum tertiam esse personam, quæ in diuina natura per se constet, & ab alijs distincta sit. Quod etiam Apostoli uerba declarant, cum inquit: Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio sancti spiritus sit cum omnibus uobis, Amen. Idem uero multo apertius demonstrat, quæ Patres in Constantinopolitano primo Concilio hoc loco ad cōsuetudinem impiam Macedonij amentiam addiderunt, & in SPIRITVM SANCTVM DOMINVM & uiuificantē, qui ex patre, filioque procedit: qui cum patre, & filio simul adoratur, & conglorificatur, qui locutus est per prophetas. Quod igitur spiritum sanctum Dominum confitentur, in eo declarant, quantum angelis antecellat; qui tamen nobilissimi

Act. 18.

1. ad Cor. 1.

1. Ioan. 7.

1. ad Cor. 6.
2. ad Thes.
2. 1. p. 1.
Ioan. 6.
2. ad Cor. 3.
2. ad Cor. 2.

Mat. 28.

2. ad Cor. 13

Ad Heb. 1. Spiritus a Deo conditi sunt. illos enim omnes sanctus Paulus testatur esse administratorios spiritus, in ministeriū missos, propter eos, qui hereditatem capiunt salutis. **VIVIFICANTEM** uero appellant, quod anima cum Deo coniuncta magis uiuit, quam corpus animæ coniunctione alitur, ac sustinetur. Quoniam uero spiritui sancto **fa** **eræ** litteræ hanc animæ cum Deo coniunctionē tribuunt, rectissime uiuificantem spiritum sanctum uocari perspicuum est. Iam uero quod sequitur, Qui ex patre, filioque procedit, docendi sunt fideles spiritum sanctum a patre, & filio, tãquam ab uno principio æterna processione procedere. id enim ecclesiastica regula, a qua Christiano non licet aberrare, credendum nobis proponit, & diuinarum litterarum & conciliorum auctoritate confirmatur. nam Christus dominus, cum de spiritu sancto loqueretur, dixit: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. Hoc idem ex eo colligitur, quod in scripturis sacris spiritus sanctus nonnumquam spiritus Christi, interdū spiritus patris appellatur: modo a patre, modo a filio mitti dicitur, ut æque a patre, & filio procedere non obscure significetur. Qui spiritum Christi non habet, inquit sanctus Paulus, hic non est eius. & *Ad Gal. 4.* idem spiritum Christi uocat, cum ad Galatas inquit: Misit Deus spiritum filii sui in corda uestra, clamantem Abba pater. Apud sanctum *Mat. 10.* Mathæum spiritus patris appellatur: Non uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri. & Dominus in cena inquit: Paracletus, quem ego mittam uobis spiritum ueritatis, qui a patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. tum alibi eundem spiritum sanctum a patre mittendum affirmat his uerbis: Quem mittet pater in nomine meo. ex quibus uerbis cum processione spiritus sancti intelligamus, perspicuum est, eundem ab utroque procedere. Hæc sunt, quæ de spiritus sancti persona tradenda erunt.

De admirandis Spiritus sancti effectibus et donis.

Docere præterea oportebit, quosdam esse spiritus sancti admirabiles effectus, & amplissima quædam munera, quæ ab ipso, tamquã a perenni bonitatis fonte, oriri, & manare dicuntur. Quamuis enim sanctissimæ Trinitatis opera, quæ extrinsecus sunt, tribus personis communia sint: ex iis tamen multa spiritui sancto propria tribuuntur, ut intelligamus illa in nos a Dei immensa charitate proficisci, nam cum spiritus sanctus a diuina uoluntate, ueluti amore inflammata, procedat, perspicui potest, eos effectus, qui proprie ad spiritum sanctum referuntur, a summo erga nos Dei amore oriri. Quare ex eo consequitur, ut spiritus sanctus **donum** appelletur. nam doni uocabulo significatur id, quod benigne, & gratuito, nulla spe remunerationis

nerationis proposita, donatur. Ac proinde quæcumque bona, & beneficia a Deo in nos collata sunt, (quid autem habemus, quod a Deo, 1. ad Cor. 4. ut inquit Apostolus, non acceperimus?) ea nobis spiritus sancti cōcessu, & munere data esse, pio, & grato animo agnoscere debemus. Eius autem plures effectus sunt. nam ut mundi creationem, creaturamque rerum propagationem, & gubernationem omittamus, de quibus in primo articulo commemorauimus; uiuificationem spiritui sancto proprie tribui, paulo ante demonstratum est, & Ezechielis testimonio confirmatur: Dabo, inquit, uobis spiritum, & uiuetis. Eccl. 37. Præcipuos tamen, & maxime proprios spiritus sancti effectus Prophetæ enumerat: Spiritum sapientiæ, & intellectus, spiritum consilii, & fortitudinis, spiritum scientiæ, & pietatis, & spiritum timoris Domini: quæ dona spiritus sancti uocantur: interdum autem spiritus sancti nomen eis tribuitur. Quare sapiens D. Augustinus monet, Animaduertendum esse, cum in sacris litteris huius uocis SPIRITVS SANCTI mentio fit, ut diiudicare possimus, tertiam ne Trinitatis personam, an eius effectus, arque operationes significet. nam hæc duo eodem interuallo distinguenda sunt, quo etiam creatorem a rebus creatis differre credimus. Arque hæc eo diligentius explicanda sunt, quod ex hisce spiritus sancti donis, Christianæ uitæ præcepta haurimus, sentireque possumus, an spiritus sanctus in nobis sit. Verum, præ ceteris eius amplissimis muneribus, gratia illa prædicanda est, quæ nos iustos facit, signatque spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ. hæc enim mentem nostram arctissimo amoris uinculo Deo iungit: ex quo fit, ut summo pietatis studio accensi, nouam uitam instituamus, ac naturæ diuinæ participes effecti, filij Dei nominemur, & uere simus. Ad Eph. 1. 1. Joan. 3.

CREDO SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM. Quanta diligentia curare Pastores debeant, ut huius noni articuli ueritatem fidelibus explicent, si duo potissimum considerantur, facile cognosci poterit. Primum enim, teste sancto Augustino, prophetæ planius, & apertius de Ecclesia, quam de Christo, locuti sunt, cum in eo multo plures errare, ac decipi posse, quam incarnationis sacramento, præuideret. Neque enim defuturi erant impii, qui ad simiæ imitationem, quæ se hominem esse fingit, solos se catholicos esse profiterentur, & Catholicam Ecclesiam apud se tantum, non minus nefarie, quam superbe affirmarent. Deinde, si quis hanc ueritatem firmo animo conceptam habuerit, facile horrendum hæresis periculum effugiet. Non enim, ut quisque primum in fide peccarit, hæreticus dicendus est, 5. Augustinus. sed

sed qui, Ecclesie auctoritate neglecta, impias opiniones pertinaci animo tuetur. Cum igitur fieri non possit, ut aliquis se hæresis peste commaculet, si ijs fidem adhibeat, quæ in hoc articulo credenda proponantur; curret omni studio Pastores, ut fideles, cognito hoc mysterio, contra aduersarij artes muniti, in fidei ueritate perseuerent. Pendet autem hic articulus a superiori: quia cum iam demonstratum sit, spiritum sanctum omnis sanctitatis fontem, & largiorem esse, nunc ab eodem Ecclesiam sanctitate donatam confitemur.

Quid proprie nomine Ecclesia Christianis intelligendum: & quæ mysteria continent.

Act. 19.

Psal. 23.

S. Augustinus

Ac quoniam Ecclesie uocem Latini a Græcis mutuati; post diuulgatum euangelium ad res sacras trãstulerunt; quam uim habeat hoc uocabulum, aperiendum est. Significat autem Ecclesia euocatione; uerum scriptores postea usurparunt pro Concilio, & concione. Neque uero refert, utrum populus ille ueri Dei, an falsæ religionis cultor extiterit. in actis enim de Ephesino populo scriptum est, cum scriba turbas sedasset, dixisse: Si quid autem alterius rei quæritis, in legitima Ecclesia poterit absolui. Legitimam uocat Ecclesiam populum Ephesinum, Dianæ cultui addictum. Neque solum gentes, quæ Deum non nouerunt, sed etiam malorum, & impiorum hominum concilia interdum Ecclesia nominantur. Odiui, inquit Propheta; Ecclesiam malignantium, & cum impiis non sedebo. Communi uero deinde sacrarum scripturarum consuetudine hæc uox ad rem Christianam, fideliumque tantum congregationes significandas usurpata est; qui scilicet ad lucem ueritatis, & Dei notitiam per fidem uocati sunt, ut, reiectis ignorantia, & errorum tenebris, Deum uerum, & uiuum patrem, & sanctum colant, illique ex toto corde inseruiant. atque ut unico uerbo hæc res tota absoluat, Ecclesia, ut ait sanctus Augustinus, est populus fidelis per uniuersum orbem dispersus. Nec uero leuia mysteria in hoc uocabulo continentur. etenim in euocatione, quam Ecclesia significat, statim diuinæ gratiæ benignitas, & splendor elucet, intelligimusque Ecclesiam ab alijs rebus publicis maxime differre. illæ enim humana ratione, & prudentia nituntur; hæc autem Dei sapientia, & consilio constituta est. uocauit enim nos in timo quidem spiritus sancti afflatu, qui corda hominum aperit, extrinsecus autem pastorum & prædicatorum opera, ac ministerio; Præterea, ex hac uocatione quis nobis finis propositus esse debeat, nisi mirum æternarum rerum cognitio, & possessio, is optime perspiciet, qui animaduernerit, cur olim fidelis populus sub lege positus, synagoga, id est congregatio diceretur. nam, ut docet sanctus Augustinus, hoc ei nomen impositum est, quia pœcudum more, quibus

magis

magis congregari conuenit, terrena, & caduca tantum bona spectata ret. Quare merito Christianus populus, non synagoga, sed Ecclesia dicitur: quia, terrenis, & mortalibus rebus contemptis, cælestes, & æternas tantummodo consecratur. Multa præterea nomina, quæ plena sunt mysterijs, ad Christianam remp. significandam traducta sunt. nam & domus, & ædificium Dei ab Apostolo uocatur. Si tardauero, inquit ad Timotheum, ut scias quo modo oporteat te in domo Dei conuersari, quæ est Ecclesia Dei uiui, columna, & firmamentum ueritatis. Domus autem Ecclesia idcirco appellatur, quia sit ueluti una familia, quam unus paterfamilias moderatur, & in qua est bonorum omnium spiritualium communio. Dicitur etiã grex ouium Christi, quarum ille ostium est, & pastor. Vocatur sponsa Christi. Despondi uos uni uiro uirginem castam exhibere Christo, inquit Apostolus ad Corinthios. Idem ad Ephesios: Viri diligite uxores uestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam. Ac de matrimonio: Sacramentum hoc, inquit, magnum est, ego autem dico in Christo, & in Ecclesia. Dicitur denique Ecclesia corpus Christi, ut ad Ephesios, & Colossenses licet uidere. Et hæc singula plurimum ualent ad fideles excitandos, ut se dignos immensa Dei clementia, & bonitate præbeant, qui eos, ut populus Dei esset, elegit.

His uero explicatis, necesse erit singulas Ecclesiæ partes enumerare, earumque differentias docere, quo magis Deo dilectæ Ecclesiæ naturam, proprietates, dona, & gratias populus percipiat, & ob eam causam sanctissimum Dei numen laudare nunquam intermitteret. Ecclesiæ autem duæ potissimum sunt partes, quarum altera triumphans, altera militans uocatur. Triumphans est cœtus ille clarissimus, & felicissimus beatorum spirituum, & eorum, qui de mundo, de carne, de iniquissimo dæmone triumpharunt, & ab huius uitæ molestiis liberi ac tuti, æterna beatitudine fruuntur. Militans uero Ecclesia est cœtus omnium fidelium, qui adhuc in terris uiuunt; quæ ideo Militans uocatur, quod illi cum immanissimis hostibus, mundo, carne, sathana perpetuum sit bellum. Neque idcirco tamẽ duas esse Ecclesias censendum est: sed eiusdem Ecclesiæ, ut antea diximus, partes duæ sunt, quarum una antecessit, & cælesti patria iam potitur: altera in dies sequitur, donec aliquando cum saluatore nostro coniuncta, in sempiterna felicitate conuiescat. Iam in Ecclesia Militanti duo sunt hominum genera, bonorum & improborum: & improbi quidem eorundem sacramentorum participes eandem quoque, quam boni, fidem profitentur, uita, ac moribus dissimiles: boni

uero

1. ad Tim. 3.

2. ad Cor. 11.
Ad Eph. 5.

Ad Eph. 1.
Ad colof. 2.

Ecclesia cur
militans &
Triumphans
dicitur, &
quosnam cõ-
plectatur.

uero in Ecclesia dicuntur ii, qui non solum fidei professione, & communionione sacramentorum, sed etiam spiritu gratiæ, & charitatis uinculo inter se coniuncti, & colligati sunt: de quibus dicitur: Cognouit Dominus, qui sunt eius. possunt uero etiam homines aliquibus coniecturis opinari, quinam sint, qui ad hunc piorum hominum numerum pertineant: certo autem scire minime possunt. Quare exi-

Mat. 18. stimandum non est, Christum saluatorem de hac Ecclesiæ parte locutum esse, cum ad Ecclesiam nos remisit, eique ut pareamus præcepit. Nam cum illa sit incognita, cui certum esse poterit, ad cuius iudicium confugiendum, & cuius auctoritati obtemperandum sit? Bonos igitur, & improbos Ecclesia complectitur, quemadmodum & diuinæ litteræ, & sanctorum uirorum scripta testantur: In quam sententiam scriptum est illud Apostoli: Vnum corpus, & unus spiritus.

Ad Eph. 4.

Ecclesia quibus figuris & similitudinibus designata, & quomodo ab ea excludantur.

Mat. 13.

Mat. 3.

Luc. 3.

Mat. 25.

Gen. 7.

Hæc autem Ecclesia nota est, urbi que supra montem sitæ comparata, quæ undique conspicitur. nam cum illi ab omnibus parendū sit, cognoscatur necesse est. Neque bonos tantum, sed malos etiam complectitur, ut multis parabolis euangelium docet, ueluti cum regnum cælorum, id est Militantem Ecclesiam simile esse sagenæ in mare missæ commemorat; uel agro, in quo zizania superfeminata sunt; uel aræ, in qua frumentum cum paleis continetur; uel decem uirginibus partim fatuis, partim prudentibus. sed multo ante etiam in arca Noe, quæ non solum munda, sed etiam immunda animantia concludebantur, huius Ecclesiæ figuram, & similitudinem licet inueniri. Quamuis autem bonos, & malos ad Ecclesiam pertinere catholica fides uere, & constanter affirmet, ex iisdem tamen fidei regulis fidelibus explicandum est, utriusque partis diuersam admodum rationem esse. ut enim paleæ cum frumento in arca confusæ sunt, uel interdum membra uarie inter mortua corpori coniuncta, ita etiã mali in Ecclesia continentur: ex quo fit, ut tria tantummodo hominum genera ab ea excludantur, primo infideles, deinde hæretici & schismatici, postremo excommunicati: ethnici quidem, quod in Ecclesia numquam fuerunt, neque eam unquam cognouerunt, nec ullius sacramenti participes in populi Christiani societate facti sunt: hæretici uero, atque schismatici, quia ab Ecclesia desuerunt. neque enim illi magis ad Ecclesiam spectant, quam transfugæ ad exercitum pertineant, a quo defecerunt. Non negandum tamen, quin in Ecclesiæ potestate sint, ut qui ab ea in iudicium uocentur, puniantur, & anathemate damnentur. Postremo etiam excommunicati, quod Ecclesiæ iudicio ab ea exclusi, ad illius communionem non pertineant, donec

donec resipiscant. De ceteris autem quamvis improbis, & sceleratis hominibus, adhuc eos in Ecclesia perseverare dubitandum non est, idque fidelibus tradendum assidue, ut, si forte Ecclesie antistitum uita flagitiosa sit, eos tamen in Ecclesia esse, nec propterea quidquam de eorum potestate detrahi certo sibi persuadent. Verum uniuersae etiam Ecclesiae partes, Ecclesiae nomine significari solent, ut cum Apostolus Ecclesiam, quae est Corinthi, Galatae, Laodicensium, Thessalonicensium nominat, priuatas etiam fidelium familias Ecclesias uocat. nam Prisciae, & Aquilae domesticam Ecclesiam saluari iubet; item alio in loco, Salutant, uos, inquit, in domino multum Aquila, & Priscilla cum domestica sua Ecclesia: Ad Philemonem etiam scribens eandem uocem usurpauit. Interdum quoque Ecclesiae nomine eius praesides, ac Pastores significantur: Si te non audierit, inquit Christus, de Ecclesia; quo in loco praepositi Ecclesiae designantur: sed locus etiam in quem populus siue ad concionem, siue alicuius rei sacrae causa conuenit, Ecclesia appellatur. Praecipue uero in hoc articulo Ecclesia bonorum simul, & malorum multitudinem, nec praesides solum, sed eos etiam, qui parere debent, significat.

Aperiendae autem sunt fidelibus huius Ecclesiae proprietates, ex quibus licebit agnoscere, quanto beneficio a Deo affecti sint, quibus contigerit in ea nasci, atque educari. Prima igitur proprietas in Symbolo Patrum describitur, ut una sit: Una enim, inquit, est columna mea, una est speciosa mea. Vocatur autem una tanta hominum multitudo, quae tam longe, lateque diffusa est ob eas causas, quae ab Apostolo ad Ephesios scriptae sunt: unum enim dominum, unam fidem, unum baptisma tantum esse praedicat: Unus est etiam eius rector, ac gubernator, inuisibilis quidem Christus, quem aeternus pater dedit caput super omnem Ecclesiam, quae est corpus eius. Visibilis autem is, qui Romanam Cathedram Petri apostolorum Principis legitimus successor tenet: de quo fuit illa omnium patrum ratio, & sententia consentiens, hoc uisibile caput ad unitatem Ecclesiae constituendam, & conseruandam necessarium fuisse. quod praclare & uidit, & scripsit sanctus Hieronymus, & contra Iouinianum iis uerbis: Unus eligitur, ut, capite constituto, schismatis tollatur occasio. & ad Damasum: Facessat inuidiae Romani culminis recedat ambitio: cum successore piscatoris & discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum, sequens, beatitudini tuae, idest Cathedralis Petri, communionem consocior. Super illam petram aedificata

2. ad Cor. 1.
1. ad Cor. 16.
Ad Col. 4.
1. ad Thes. 1.
Ad Rom. 16
1. ad Cor. 16.

Mat. 18.

Ecclesia catholica proprietates & prerogativa de qua eius in sibi supra mo capite Pontifice Romano.

Cant. 6.
Ad Eph. 4.
Ad Eph. 1.

S. Hieronymus.

B. Cyprianus.

Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est: Si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluuiio. quod. & longe antea ab Irenæo probatur, & Cypriano, qui de unitate Ecclesiæ loquens ait. Loquitur Dominus ad Petrum: Ego Petre dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiā meam. Super unum ædificat Ecclesiam: & quamvis Apostolis omnibus post resurrectionem suam, parem potestatem tribuat, & dicat: Si cut misit me pater, & ego mitto uos: accipite spiritū sanctum; tamē, ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem, ab uno incipiē

Optatus

tem, auctoritate sua disposuit, &c. Optatus deinde Mileuitanus ait: Ignorantia tibi adscribi non potest, scienti in urbe Roma, Petro primo Cathedram episcopalem esse collatam, in qua sederit omnium apostolorum caput Petrus; in quo uno Cathedræ unitas ab omnibus seruarietur, ne ceteri apostoli singulas sibi quisque defenderent, ut iam schismaticus, & præuaricator esset, qui contra singularem Cathedram alteram collocaret. Post uero Basilius sic scriptum reliquit: Petrus collocatus est in fundamento: dixit enim; Tu es Christus filius Dei uiui: & uicissim audiuit, se esse petra. licet enim petra esset, non tamen petra erat ut Christus. nam Christus uere immobilis petra: Petrus uero propter petram. Dignitates enim suas Deus largitur alijs: sacerdos est, & facit sacerdotes: petra est, & petram facit: & quæ

S. Basilius

sua sunt, largitur seruis suis. Postremo uero sanctus Ambrosius ait: Si quis obijciat, Ecclesiam, uno capite, & sponso Iesu Christo contentam, præterea nullum requirere; in promptu responsio est. Ut enim Christum dominum singulorum sacramentorum non solum auctorem, sed intimum etiam præbitorem habemus (nam ipse est qui baptizat, & qui absoluit, & tamen is homines sacramentorum externos ministros instituit) sic Ecclesiæ, quam ipse intimo spiritu regit, hominem suæ potestatis uicarium, & ministrum præfecit. nam cum uisibilis Ecclesia, uisibili capite egeat: ita saluator noster Petrum uni-

S. Ambrosius.

uersi fidelium generis caput, & pastorem constituit, cum illi oues suas pascendas uerbis amplissimis commendauit, ut qui ei successisset, eadem plane totius Ecclesiæ regendæ, & gubernandæ potestatem habere uoluerit. Unus præterea, idemque est spiritus, inquit Apostolus ad Corinthios, qui fidelibus gratiam, perinde atque anima corporeis membris uitam impertitur. Ad quam unitatem seruandam, cum Ephesios hortaretur, inquit: Solliciti seruire unitatem spiritus in uinculo pacis: unum corpus, & unus spiritus.

1. ad Cor. 12.

Ad Eph. 4.

Quemadmodum enim humanum corpus multis constat membris, eaque

eaque ab una anima aluntur, quæ oculis uisum, auribus auditum, & alijs sensibus diuerfas uires subministrat: ita corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia, ex multis fidelibus compositum est. Vna quoque est spes, ut in eodem loco idem Apostolus testatur, ad quam uocati sumus: siquidem omnes eandem rem, nempe æternam & beatam uitam, speramus. Vna est denique fides, quæ omnibus tenenda est, ac præferenda; Non sint, inquit Apostolus, in uobis schismata: atque unum baptisma, quod quidem est Christianæ fidei sacramentum. Altera proprietas Ecclesiæ est, ut sit sancta: quod a Principe apostolorum accepimus eo loco: Vos autem genus electum, gens sancta. Appellatur autem sancta, quod Deo consecrata, dedicataque sit. sic enim cetera huiuscemodi, quamquam corpora sint, sancta uocari consueuerunt, cum diuino cultui addita, & dedicata sunt. Cuius generis sunt in lege ueteri uasa, uestes, & altaria: in qua primogeniti quoque, qui Deo altissimi dedicabantur, sancti sunt appellati. Nec mirum cuiquam uideri debet, Ecclesiam dici sanctam, tamen multos peccatores continet. sancti enim uocantur fideles, qui populus Dei effecti sunt, qui uel se fide, & baptismo suscepto, Christo consecrarunt: quamquam in multis offendunt, &, quæ polliciti sunt, non præstant. quemadmodum etiam, qui artem aliquam profitentur, etiam artis præcepta non seruent, nomē tamen artificum retinent. Quare D. Paulus Corinthios sanctificatos, & sanctos appellat: in quibus nonnullos fuisse perspicuum est, quos, ut carnales, & grauioribus etiam nominibus acriter obiurgat. Sancta etiā dicenda est, quod ueluti corpus cum sancto capite Christo domino, totius sancti tatis fonte, coniungitur, a quo spiritus sancti charismata, & diuinæ bonitatis diuitiæ diffunduntur. Præclare sanctus Augustinus interpretans uerba illa prophetæ, Custodi animam meam, quoniam sanctus sum; Audeat, inquit, & corpus Christi, audeat & unus ille homo, clamans a finibus terræ cum capite suo, & sub capite suo dicere, sanctus sum: accepit enim gratiam sanctitatis, gratiam baptismi, & remissionis peccatorum. Ac paulo post: Si Christiani omnes, & fideles, in Christo baptizati, ipsum induerunt, sicut Apostolus dicit: Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis: si membra sunt facti corporis eius, & dicunt se sanctos non esse, capiti ipsi faciunt iniuriam, cuius membra sancta sunt. Accedit etiam, quod sola Ecclesia legitimum sacrificij cultum, & salutarem habet sacramentorum usum; per quæ tamquam efficacia diuinæ gratiæ instrumenta Deus ueram sanctitatem efficit,

Ad Epb. 4.

1. ad Cor. 1.

1. Pet. 2.

1. Pet. 2.

1. ad Cor. 1.

1. ad Cor. 1.

1. ad Cor. 1.

1. ad Cor. 1.

S. Augusti
nu.

Ad Gal. 3.

ita ut, quicumque uere sancti sunt, extra hanc Ecclesiam esse non possint. Patet igitur, Ecclesiam esse sanctam, ac sanctam quidem: quoniam corpus est Christi, a quo sanctificatur, cuiusque sanguine abluitur. Tertia proprietas Ecclesiæ ea est, ut Catholica, nempe uniuersalis, uocetur: quæ appellatio uere illi tributa est: quoniam, ut testatur sanctus Augustinus, A solis ortu usque ad occasum unius fidei splendore diffunditur. Neque enim, quod humanis rebus, aut hæreticorum conuentibus, unius tantum regni terminis, aut uno hominum genere Ecclesia definita est: uerum omnes homines, siue illi barbari sint, siue Scythæ, siue serui, siue liberi, siue masculi, siue feminae, charitatis sinu complectitur. Quare scriptum est: Redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione, & fecisti nos Deo nostro regnum. De Ecclesia dicit David: *Psal. 2.* Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Item: Memor ero Raab, & Babylonis scientium me. &: Homo natus est in ea. Præterea omnes fideles, qui ab Adam in hunc usque diem fuerunt, quiue futuri sunt, quandiu mundus extabit, ueram fidem profitentes, ad eandem Ecclesiam pertinent, quæ super fundamento apostolorum fundata est, ac prophetarum, qui omnes in illo lapide angulari Christo, qui fecit utraque unum, & pacem iis, qui prope, & ijs, qui longe, annunciauit, constituti sunt, & fundati. Vniuersalis etiam ob eam causam dicitur, quod, omnes, qui salutem æternam consequi cupiunt, eam tenere, & amplecti debeant, non secus ac qui arcam, ne diluuiio perirent, ingressi sunt.

Ecclesia uera a falsa dignoscenda certissima regula.

Hæc igitur ueluti certissima regula tradenda est, qua uera, & falsa Ecclesia iudicetur: sed ex origine etiam, quam reuelata gratia ab apostolis ducit, Ecclesiæ ueritatem agnoscimus: siquidem eius doctrina ueritas est, non recens, neque nunc primum orta, sed ab apostolis iam olim tradita, & in omnem orbem terrarum disseminata. ex quo fit, ut nemo dubitare possit, impias hæreticorum uoces longe a ueræ Ecclesiæ fide abesse, cum doctrinæ Ecclesiæ, quæ ab apostolis ad hanc diem prædicata est, aduersentur. Quare, ut omnes intelligerent, quænam esset Ecclesia catholica, Patres in Symbolo illud diuinitus addiderunt, APOSTOLICAM. Etenim spiritus sanctus, qui Ecclesiæ præsidet, eam non per aliud genus ministrorum, quam per apostolicum, gubernat. Qui spiritus primum quidem apostolis tributus est, deinde uero summa Dei benignitate semper in Ecclesia mansit. Sed quemadmodum hæc una

Ecclesia

Ecclesia errare non potest in fidei, ac morum disciplina tradenda, cum a spiritu sancto gubernetur: ita ceteras omnes, quæ sibi Ecclesiæ nomen arrogat, ut quæ Diaboli spiritu ducantur, in doctrinæ, & morum perniciosissimis erroribus uersari necesse est. Sed quoniã magnam uim habent figuræ ueteris testamenti ad excitandos fidelium animos, reuocandamque rerum pulcherrimarum memoriam, cuius rei potissimum causa apostoli his usi sunt; illam quòque doctrinæ partem, quæ magnas utilitates habet, Parochi non prætermittent. In his autem illustrem significationem habet arca Noe: quæ ob eam rem tantum diuino iussu constructa est, ut nullus dubitandi locus relinqueretur, quin Ecclesiam ipsam significet; quam Deus sic constituit, ut, quicumque per baptismum illam ingrederentur, ab omni mortis æternæ periculo tuti esse possent; qui uero extra illam essent, quemadmodum ijs euenit, qui in arcam recepti non sunt, suis sceleribus obruerentur. Alia figura est, magna illa ciuitas Hierusalem, cuius nomine scripturæ sæpius sanctam Ecclesiam significant. Nimirum in illa solum offerre Deo sacrificia licebat: quia in sola etiã Dei Ecclesia, neque extra eam usquam, uerus cultus, uerumque sacrificium reperitur, quod Deo placere ullo modo possit. Iam, illud etiã extremo loco de Ecclesia docendum erit, quam ratione nos credere Ecclesiam, ad articulos fidei pertineat. nam etsi quouis ratione, & sensibus percipit, Ecclesiam, id est hominum conuentum in terris esse, qui Christo dominõ addicti, & consecrati sunt, neque ad eam rem animo concipiendam fide opus esse uideatur; cum nec Iudæi, nec Turcæ quidem de eo dubitent: tamen illa mysteria, quæ in sancta Dei Ecclesia contineri partim declaratum est, partim in sacramento ordinis explicabitur, mens fide tantummodo illustrata, non ullis rationibus conuicta, intelligere potest. Cum igitur hic articulus non minus, quam ceteri, intelligentiæ nostræ facultatem, & uires suerit; iure optimo confitemur, nos Ecclesiæ ortum, munera, & dignitatem non humana ratione cognoscere, sed fidei oculis intueri. Neque enim aut homines huius Ecclesiæ auctores fuerunt, sed Deus ipse immortalis, qui eam super firmissimam petram ædificauit, teste Propheta: Ipse fundauit eam altissimus: quam ob causam hereditas Dei, & Dei populus appellatur. Nec potestas, quam accepit, humana est, sed diuino munere tributa. Quare quemadmodum naturæ uiribus comparari non potest: ita etiam fide solum intelligimus, in Ecclesia clauis regni cælorum esse, eique potestatem peccata remittendi, excommunicandi, uerumque Christi corpus consecrandi

Gen. 6.

Psal. 26.

Ad Heb. 3. traditam: deinde ciues, qui in ea morantur, non habere hic ciuitatē permanentem, sed futuram inquirere. Vnam igitur Ecclesiam: sanctam, & catholicam esse, necessario credendum est. tres enim Trinitatis personas, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, ita credimus, ut in eas fidem nostram colloceamus. Nunc autem, mutata dicendi forma, sanctam, & non in sanctam Ecclesiam, credere profite mur; ut, hac etiam diuersa loquendi ratione, Deus omnium effector a creatis rebus distinguatur, præclaraque illa omnia, quæ in Ecclesia collata sunt, beneficia, diuinx bonitati accepta referamus.

1. Ioan. 1. SANCTORVM COMMVNIONEM. Cum sanctus Ioannes euangelista de diuinis mysteriis ad fideles scriberet, cur eos in illis erudit, hanc rationem attulit: Ut & uos, inquit, societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum patre, & cum filio eius Iesu Christo. Hæc societas in communionem sanctorum sita est, de qua in hoc articulo sermo habetur. utinam uero in eo explicando Ecclesiarum præfides, Pauli, & aliorum apostolorum diligentiam imitentur, est enim non solum quædam superioris articuli interpretatio; doctrinaque uberrimorum fructuum, sed etiam, quis usus mysteriorū esse debeat, quæ Symbolo continentur, declarat. omnia enim eius rei causa peruestiganda sunt, ac percipienda, ut in hanc tantam amplam, & beatam societatem sanctorum admittamur, admissique constan-

Ad Col. 1. tissime perseueremus, cum gaudio gratias agentes Deo patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. In primis igitur fideles docendi sunt, hunc articulum esse illius, qui de una sancta Ecclesia catholica antea positus est, ueluti explicationem quandam. unitas enim spiritus, a quo illa regitur, efficit, ut, quidquid in eam collatum est, commune sit. omnium enim sacramentorū fructus ad uniuerfos fideles pertinet: quibus sacramentis, ueluti sacris uinculis, Christo connectuntur, & copulantur: & maxime omnium baptismo, quo, tamquam ianua, in Ecclesiam ingredimur. Hac autem sanctorum communionem, sacramentorum communionem intelligi debere, Patres in synbolo significant illis uerbis: Confiteor unum baptisma. Baptismum uero in primis Eucharistia, & deinceps cetera sacramenta consequuntur. nam etsi hoc nomen omnibus sacramentis conuenit, cum Deo nos coniungant, illiusque participes, eius gratiam recipimus, efficiant; magis tamen proprium est eucharistia, quæ hanc efficit communionem. Sed alia etiam communiō in Ecclesia cogitanda est. Quæcumque enim pie, sancteque ab uno suscipiuntur, ea ad omnes pertinent, &, ut illis prosint, charitate, quæ non

non querit, quæ sua sunt, efficitur. Id uero cum S. Ambrosij testimo- S. Ambro-
sius.
 nio comprobatur, qui locum illum psalmi explanans, Particeps ego
 sum omnium timentium te, ita inquit: Sicut membrum particeps
 esse dicimus totius corporis, sic coniunctum omnibus timentibus
 Deum. Quare Christus eam nobis orandi formam præscripsit, ut di- 1. mol. 1
Mat. 6.
 ceremus; Panem nostrum, non meum; ac reliqua eius generis, non
 nobis tantum, sed omnium saluti, & commodis prospicientes. At
 uero hæc bonorum communicatio, membrorum humani corporis
 aptissima similitudine in sacris litteris sæpe demonstratur. nam in
 corpore multa sunt membra: sed etsi multa sunt, unum tamen cor- 1. ad Cor. 12.
 pus constituunt, in quo singula proprio, non autem omnia eodem
 munere funguntur. Nec uero omnia eandem dignitatem habent,
 aut æque utiles, & decoras functiones exequuntur: nullique suum,
 sed totius corporis commodum, atque utilitas proposita est. Omnia
 deinde tam apta inter se, & connexa sunt, ut, si unum aliquod dolo-
 re afficitur, cetera item naturæ cognatione, & consensu doleant: sit
 contra bene affectum est, communis sit omnibus ille iucunditatis
 sensus. Atque hæc eadem in Ecclesia licet contemplari: in qua etsi
 diuersa sunt membra, nempe uariæ nationes, Iudeorum, Gentium,
 liberi, & serui, pauperes, & diuites, eum tamen baptismo initian-
 tur, unum corpus cum Christo frunt, cuius ille caput est. Vnicuique
 præterea in hac Ecclesia suum munus assignatum est. ut enim alii
 in ea apostoli, alij doctores, omnes uero publicæ utilitatis causa sunt
 constituti: ita aliorum est, præesse, ac docere, aliorum item parere,
 & subiectos esse. At uero tot, tantisque muneribus, ac bonis diuini-
 tus collatis illi fruuntur, qui in charitate uitam Christianam degunt,
 iustique, & chari Deo sunt. Membra uero mortua, nimirum homi-
 nes sceleribus obstricti, & a Dei gratia alienati, hoc quidem bono
 non priuantur, ut huius corporis membra esse desinant; sed cum sint
 mortua, fructum spiritualem, qui ad iustos, & pios homines per-
 uenit, non percipiunt. tametsi, cum in Ecclesia sint, ad amissam gra-
 tiam, uitamque recuperandam ab iis adiuuantur, qui spiritu uiuunt,
 & eos fructus capiunt, quorum expertes esse dubitari nõ potest, qui
 omnino ab Ecclesia sunt præcisi. Nec uero tantum communia sunt
 ea dona, quæ homines charos Deo, ac iustos reddunt, sed gratiæ etiã
 gratis datæ, in quibus numerantur scientia, prophetia, donum lin-
 guarum, ac miraculorum, & cetera huius generis: quæ dona malis
 etiam hominibus, non priuatæ, sed publicæ utilitatis causa, ad ædi-
 ficandam Ecclesiam conceduntur. nam sanitatis gratia, non illius,

qui ea præditus est, sed ægroti curandi causa tributa est. Ac nihil tandem a uere Christiano homine possidetur, quod sibi cum ceteris omnibus commune esse non existimare debeat. quare ad subleuandam indigentium miseriam prompti, ac parati esse debent. nam qui huiusmodi bonis ornatus est, si uiderit fratrem suum egere, nec illi subuenerit, is Dei charitatem non habere plane conuincitur. Quæ cum ita se habeant; satis constat, eos, qui in hac sancta communione sunt, quadam felicitate perfrui, & uere illud dicere posse: Quam dilecta tabernacula tua Domine uirtutù: concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini: & beati, qui habitat in domo tua Domine.

REMISSIONEM PECCATORVM. Nemo est, qui cum uideat, hunc articulum de remissione peccatorum, in ceteris fidei articulis numeratum esse, dubitare possit, eo non solum diuinum aliquod mysterium, sed etiam ad salutem comparandam maxime necessariũ contineri. nam antea declaratum est, sine certa eorum fide, quæ in Symbolo credenda proponuntur, nemini ad Christianam pietatem aditum patere. Verum si id, quod per se omnibus notum esse debet, aliquo etiam testimonio confirmandum uideatur, satis illud erit, quod saluator noster paulo ante ascensum in cælum de ea re testatus est, cum discipulis sensũ aperuit, ut intelligerent scripturas: Oportet bar, inquit, Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pænitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes incipientibus ab Hierosolyma. Quæ uerba si Parochi animaduuerterint, facile intelligent, cum cetera, quæ ad religionem pertinent, fidelibus tradenda sint, tum uero præcipue huius articuli diligenter explicandi magnam eis a Domino necessitatem impostam esse. Munus igitur Parochi erit, quod ad hunc locum attinet, docere, non solum peccatorum remissionem in catholica Ecclesia reperiri; de qua Esaias prædixerat: Populus qui habitabit in ea, auferretur ab eo iniquitas: sed etiam potestatem peccata remittendi in ea esse: qua si rite, & secundum leges a Christo domino præscriptas sacerdotes utantur, uere peccata remitti, & condonari credendum est. Hæc autem uenia, cum primum fidem profitentes sacro baptisimo abluimur, adeo cumulare nobis datur, ut nihil aut culpæ delendum, siue ea origine contracta, siue quid propria uoluntate omisissum, uel comissum sit, aut pænæ persoluendum relinquatur. Verum per baptismi gratiam nemo tamen ab omni naturæ infirmitate liberatur: quin potius, cum unicuique aduersus concupiscentiæ motus, quæ nos ad peccata incitare non desinit, pugnandũ sit, uix ullum reperias, qui

qui uel tam acriter resistat, uel tam uigilanter salutem suam tueatur, ut omnes plagas uitare possit.

Cum igitur necesse fuerit, in Ecclesia potestatem esse peccata remittendi, alia etiã ratione, quã baptisimi sacramento, clauces regni cælorum illi conceditæ sunt, quibus possint unicuique pœnitenti, etiã si usque ad extremum uitæ diem peccasset, delicta condonari. Clarissima huius rei testimonia in sacris litteris habemus: nam apud san-

Mat. 16.

ctum Matthæum Dominus ita ad Petrum loquitur: Tibi dabo clauces regni cælorum: & quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælis. Item: Quæcumque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo: & quæcumque solueritis super terram, erunt soluta & in cælo. Deinde sanctus Iohannes testatur Dominum, cum insu-

Mat. 18.

fflasset apostolis, dixisse: Accipite spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Neque uero existimandum est, hanc potestatem certis quibusdam peccatorum generibus definitam esse. nullum enim tam nefarium facinus uel aduitti, uel cogitari potest, cuius remittendi potestati sancta Ecclesia non habeat. quemadmodum etiam nemo a deo improbus, & scelestus fuerit, quem si erratorum suorum uere pœniteat,

Ioh. 20.

certa ei ueniæ spes proposita esse non debeat. Sed neque hæc eadem potestas ita circumscribitur, ut præfinito solum aliquo tempore ea uti liceat. nam quacumque hora peccator ad sanitatem redire uoluerit, reijciendum non esse docuit saluator noster, cum Principi apostolorum interroganti quoties peccatoribus ignoscendum esset, an septies, respondit, Non septies, sed usque septuagies septies. Verum si ministros diuinæ huius potestatis spectemus, ea minus late patere uidebitur. Dominus enim non omnibus, sed Episcopis tantum, & sacerdotibus tam sancti muneris potestatem dedit. Idem etiam censendum erit, quod ad rationem eius potestatis exercendæ pertinet, nam per sacramenta solum, si eorum forma seruetur, peccata remitti possunt: aliter uero nullum ius a peccatis soluendi Ecclesiæ datū est. ex quo sequitur, tum sacerdotes, tum sacramenta ad peccata condonanda ueluti instrumenta ualere: quibus Christus dominus auctor ipse, & largitor salutis remissionem peccatorum, & iustitiam in nobis efficit. Ut autem fideles cæleste hoc munus, quod singulari in nos Dei misericordia Ecclesiæ donatum est, magis suspiciant, atque ad eius usum, & tractationem ardentiori pietatis studio accedant, conabitur Parochus huius gratiæ dignitatem, & amplitudinem demonstrare.

Mat. 18.

strare.

strare. ea autem ex hoc potissimum perspicitur, si, cuius uirtutis sit peccata remittere, & homines ex iniustis iustos reddere, diligenter expositum fuerit. Constat enim infinita, & immensa Dei uis hoc effici, quam eandem in excitandis mortuis, & in mundi creatione necessariam esse credimus. Quod si etiam, ut Augustini sententia confirmatur, maius opus existimandum est, aliquem ex impio pium facere, quam cælum, & terram ex nihilo creare, cum ipsa creatio non nisi ex infinita uirtute possit existere: consequens est, ut multo magis peccatorum remissio infinitæ potestati tribuenda sit. Quare uerissimas esse priscorum patrum uoces agnoscimus, quibus confitentur, ab uno Deo peccata hominibus condonari, neque ad alium auctorem, quam ad summam eius bonitatem, & potentiam, tam mirificum opus referendum esse. Ego sum, inquit ipse Dominus per Prophetam, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas. Nam scelerum remittendorum eadem ratio uideretur esse, quam in pecunia debita seruare oportet. Quemadmodum igitur a nemine, nisi a creditore, pecunia, quæ debetur, remitti potest: ita, cum uni Deo peccatis obstricti simus, (siquidem quotidie oramus, Dimitte nobis debita nostra) perspicuum est, a nemine, præter illum, debita nobis condonari posse. Hoc uero admirabile, & diuinum munus, antequam Deus homo fieret, nulli creaturæ naturæ impertitum est. Primus omnium Christus saluator noster, ut homo, cum idem uerus Deus esset, hoc munus a cælesti patre traditum accepit. Ut sciatis, inquit, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico: surge, tolle grabatum tuum, & uade in domum tuam. Cum igitur homo factus esset, ut hominibus hanc peccatorum ueniam largi retur, priusquam in cælum ascenderet, ut ibi ad dexteram Dei in perpetuum sederet, eam potestatem Episcopis, & presbyteris in Ecclesia concessit: quamquam, ut antea docuimus, Christus sua auctoritate, ceteri, ut eius ministri, peccata dimittunt. Quamobrem si, quæ infinita uirtute effecta sunt, maxime admirari, & suspicere debemus: satis intelligimus, pretiosissimum hoc munus esse, quod Christi domini benignitate Ecclesiæ donatum est. sed ipsa etiam ratio, quæ Deus, clementissimus pater, mundi peccata delere constituit, animos fidelium ad huius beneficij magnitudinem cõtemplandam uehementer excitabit: sanguine enim unigeniti filii sui scelerata nostra expiari uoluit, ut pœnam, quam nos pro peccatis commeruimus, ultro ille persolueret, iustusque pro iniustis damnaretur, innocens pro reis morte acerbissima afficeretur. Quare cum animo cogitabimus,

mus,

mus, nos non corruptibilibus auro, & argento redemptos esse, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati; facile statuemus, nihil nobis salubrius contingere potuisse hac remitti peccata potestate, quæ inexplicabilem Dei prouidentiam, summamque erga nos charitatem ostendit. Ex hac autem cogitatione maximus fructus ad omnes perueniat, necesse est. nam qui Deum mortali aliquo peccato offendit, quidquid meritorum ex Christi morte, & cruce consecutus est, statim amittit, & omnino paradisi aditu, quem prius interclusum saluator noster passione sua omnibus patefecit, prohibetur. Quod quidem cum in mentem uenit, facere non possumus, quin humanæ miseræ consideratio uehementer sollicitos nos habeat. Verum si animum ad hanc admirabilem potestatem referamus, quæ Ecclesiæ diuinitus tributa est; & huius articuli fide confirmari, oblatam unicuique facultatem credamus, ut possit diuina ope adiutus in pristinum dignitatis statum restitui: tunc uero cogimur summo gaudio, & læticia exultare, & immortales Deo gratias agere. Ac profecto, si grata, & iucunda medicamenta uideri solent, quæ nobis medicorum arte, & industria, cum graui aliquo morbo laboramus, parantur: quanto iucundiora esse debent ea remedia, quæ Dei sapientia ad animorum curationem, atque adeo ad uitam reparandam instituit? cum præsertim non quidem dubiam salutis spem, ut medicinæ illæ, quæ corporibus adhibentur, sed certissimam iis, qui sanari cupiunt, salutem afferant.

Erunt igitur fideles hortandi, postquam tam ampli, & præclari muneris dignitatem cognouerint, ut illud etiam studeant ad suum commodum religiose conuertere. Vix enim fieri potest, ut qui reutili, & necessaria non utatur, eam contemnere non existimetur; præsertim uero cum Dominus hanc potestatem remittendi peccata ea re tradiderit Ecclesiæ, ut omnes hoc salutari remedio uterentur. nam quemadmodum nemo sine baptismo expiari potest: ita, quicumque baptismi gratiam, mortiferis sceleribus amissam, recuperare uoluerit, ad aliud expiationis genus, nimirum pœnitentiæ sacramentum, con fugiat necesse est. Verum hoc loco admonendi sunt fideles, ne, tam ampla ueniæ facultate proposita, quam etiam nullius temporis termino definiri declarauimus, uel ad peccandum faciliores, uel ad respiciendum tardiores reddantur. in altero enim cum iniuriosi, & contumeliosi in hanc diuinam potestatem manifeste deprehendantur, indigni sunt, quibus Deus misericordiam suam impertiatur: in altero uero magnopere uerendum est, ne morte præoccupati, frustra peccatorum

*Beneficium
remissionis
peccatorum
quanto studio
suscipiendū.*

peccatorum remissionem confessi fuerint, quam tarditate, & procrastinatione merito amiserunt.

CARNIS RESURRECTIONEM. Magnam huius articuli vim esse ad fidei nostræ ueritatem stabiliendam id maxime ostendit, quod diuinis litteris non solum credendus fidelibus proponitur, sed multis etiam rationibus confirmatur. Quod quidem cum in alijs Symboli articulis uix fieri uideamus, intelligi potest, hoc ueluti firmissimo fundamento salutis nostræ spem nixam esse. nam, ut Apostolus ratiocinatur: Si mortuorum resurrectio non est, neque Christus resurrexit: quod si Christus nõ resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides uestra. In eo igitur explicando Parochus non minus operæ, & studij ponet, quam in eo euertendo multorum impietas laborarit. magnas enim & præclaras utilitates ex ea cognitione ad fidelium fructum redundare, paulo post demonstrabitur. Sed hoc in primis attendere oportebit, resurrectionem hominum in hoc articulo, carnis resurrectionem appellari. quod quidem sine causa factum non est: nam docere uoluerunt apostoli id, quod necessario ponendum est, animã esse immortalem. quare ne quis forte eam simul cum corpore interijisse, utrumque uero in uitam reuocari existimaret, eũ animam plurimis sacrarum litterarum locis immortalem esse plane confect, ob eam rem carnis tantum suscitandæ mentio in articulo facta est. & quamquam sæpe etiam in sacris scripturis caro integrum hominem, ut est apud Esaiam, Omnis caro fenum; & apud sanctũ Ioannem, Et uerbum caro factum est; significet: hoc tamen loco carnis uox corpus declarat: ut duarum partium, animæ & corporis, quibus homo constat, alteram tantum, nempe corpus, corrumpi, & in puluere terræ, ex qua compactum est, redire, animam uero incorruptam manere intelligamus. At uero cum nemõ, nisi mortuus fuerit, ad uitam reuocetur, anima proprie non dicitur resurgere. Carnis quoque mentio facta est, illius hæresis confutandæ causã, quæ, uiuo Apostolo, Hymenæi, & Phileti fuit, qui asserabant, cum de resurrectione in scripturis sacris ageretur, non de corporea, sed de spiritali, qua a morte peccati ad uitam innocentem resurgitur, accipiendum esse. Itaque his uerbis planum fit, eum errorem tolli, & uerum corporis resurrectionem confirmari.

1. ad. Cor. 15

Es. 40.
Ioan. 1.

1. ad Tim. 1.

Carnis resurrectio ex exemplis scripturæ et testimonij comprobatur

Verum Parochi partes erunt, hanc ueritatem illustrare exemplis ex ueteri, nouoque testamento, & ex omni ecclesiastica historia depromptis. alij enim ab Helia, & Heliseo in ueteri testamento: alij, præter eos, quos Christus dominus a morte excitauit, a sanctis apostolis,

stolis, aliisque permultis ad uitam reuocati sunt: quæ resurrectionis multorum huius articuli doctrinam cõfirmat. ut enim plures a morte excitatos credimus: ita uniuersos ad uitam reuocatum iri credendum est. quin etiã præcipuus fructus, quem nos ex huiusmodi miraculis capere debemus, ille est, ut summam fidem huic articulo tribuamus. Sunt multa testimonia, quæ Parochis, qui in sacris litteris mediocriter uersati sunt, facile occurrent. Illustriora uero loca sunt in ueteri quidem testamento, quæ leguntur apud Iob, cum ait, se in carne sua conspecturum Deum suum: & apud Daniele de ijs, qui in puluere terræ dormiunt, alios in uitam æternã, alios in opprobrium sempiternum euigilatos: in nouo autem testamento, quæ sanctus Matthæus refert de disputatione, quam Dominus cum Sadducæis habuit: præterea, quæ euangelistæ narrant de extremo iudicio. Atque huc etiam referenda sunt, quæ Apostolus ad Corinthios, & ad Thesalonicensis scribens, accurata oratione differuit. Sed quamuis hoc fide certissimum sit, multum tamen proderit, uel exemplis, uel rationibus ostendere, id, quod fides credendum proponit, a natura, aut ab humanæ mentis intelligentia non abhorre. Itaque Apostolus quærenti quo modo resurgerent mortui, sic respondit: Insuper tu quod seminas, non uiuificabitur, nisi prius moriatur: & quod seminas, non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudum granum, ut puta tritici, aut alicuius ceterorum: Deus autem dat illi corpus sicut uult. & paulo post inquit: Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Ad eam similitudinem multas præterea adiungi posse, sanctus Gregorius ostendit: Lux enim, inquit, quotidie quasi moriendo oculis subtrahitur, & rursus quasi resurgendo reuocatur: & arbuta uiriditatem amittunt, & rursus quasi resurgendo reparantur: & semina putrescendo moriuntur, & rursus germinando resurgunt. Rationes illæ præterea, quæ ab ecclesiasticis scriptoribus afferuntur, satis ad eam rem probandam accommodatæ uideri possunt. Ac primum quidem, cum animæ immortales sint, & tamquam pars hominis ad humana corpora naturalem propensionem habeant, eas a corporibus seiunctas perpetuo manere, præter naturam existimandum est. Quoniam uero, quod naturæ aduersatur, ac uiolentum est, diuturnum esse non potest, consentaneum fore uidetur, ut denuo cum corporibus iungantur: ex quo etiam sequitur, ut corporum resurrectio futura sit. quo quidem argumentandi genere saluator noster usus est uidetur, cum aduersus Sadducæos disputans, ex animarum immortalitate corporum resurrectionem conclusit. Deinde cum malis

Iob 19.

Daniel 12.

Mat. 22.

1. ad Cor. 15

1. ad Thess. 4

1. ad Cor. 15

S. Gregorius

Matth. 22.

supplicia, bonis præmia a iustissimo Deo sint proposita; ex illis uero quamplurimi, antequam debitas pœnas persoluant, ex his magna ex parte nullis affecti uirtutis præmijs e uita decedent: necesse est iterum animas cum corporibus coniungi, ut pro sceleribus, aut recte factis corpora, quibus ueluti peccati socijs homines utuntur, una cū anima pœna, aut præmio afficiantur. qui locus diligentissime tracta

s. Chrysolomus.

1. ad Cor. 15

Quare Apostolus, cum de resurrectione disserteret, Si in hac uita, inquit, tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Quæ quidem uerba nemo ad animæ miseriam referri existimabit: quæ cum immortalis sit, quamuis corpora non resurgetent, in futura tamen uita beatitudine frui posset: uerum de toto homine intelligenda sunt. Nisi enim corpori debita pro laboribus præmia reddantur; necesse est, ut, qui, quemadmodum apostoli, tot ærumnas, & calamitates in uita perpessi sunt, omnium sint miserimi. Idem uero multo apertius docet ad Thesalonicenses his uer

2. ad Thess. 1.

bis: Gloriamur in Ecclesijs Dei pro patientia uestra, & fide in omnibus persecutionibus uestris, & tribulationibus, quas sustinetis in exemplum iusti iudicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo & patimini: si tamen iustum est apud Deum retribuere tribulationem uis, qui uos tribulant, & uobis, qui tribulamini, requiem nobiscum in reuelatione domini Iesu de cælo, cum angelis uirtutis eius in flamma ignis dantis uindictam iis, qui non nouerunt Deum, & qui non obediunt euangelio domini nostri Iesu Christi. Adde etiam, non posse homines, quam diu anima a corpore seiuncta est, plenam felicitatem, & bonis omnibus cumulatam adipisci. Vt enim quælibet pars, a toto separata, imperfecta est: ita etiam anima, quæ corpori non est adiuncta: ex quo sequitur, ut illi ad summam felicitatem nihil desit, corporum resurrectionem necessariam esse.

De uariarum resurrectionum conditione.

ad Cor. 15

His igitur, atque alijs huiusmodi rationibus Parochus fideles in hoc articulo erudire poterit. Explicare præterea diligenter oportebit ex Apostoli doctrina, quinam ad uitam suscitandi sint. nam ad Corinthios scribens, Sicut in Adam, inquit, omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur. Omni itaque malorum, bonorumque discrimine remoto, omnes a mortuis, quamquam non omnium par condicio futura est, resurgent, qui bona fecerunt in resurrectionem uitæ, qui uero mala egerunt, in resurrectionem iudicii. Cum autem omnes dicimus, tam eos intelligimus, qui aduentante iudicio mortui iam erunt, quam eos, qui morientur. Huic enim sententiæ, quæ

Ioen. 5.

asserit

asserit omnes morituros esse, nemine excepto, Ecclesiam acquiescere, ipsamque sententiam magis ueritati conuenire, scriptum reliquit sanctus Hieronymus. idem sentit & sanctus Augustinus. Neque uero huic sententiæ repugnant Apostoli uerba, ad Thessalonicenses scripta: Mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos, qui uiuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aera. nam sanctus Ambrosius, cum ea explanaret, ita inquit: In ipso raptu mors præueniet, & quasi per soporem, ut egressa anima in momento reddatur: cum enim tollentur, morientur, ut peruenientes ad Dominum, præsentia Domini recipiant animos, quia cum Domino mortui esse non possunt. Eademque sententia comprobatur sancti Augustini auctoritate in libro de Ciuitate Dei. Cum uero multum referat, nobis certo persuaderi, hoc ipsum, atque adeo idem corpus, quod uniuscuiusque proprium fuit, quamuis corruptum sit, & in puluerem redierit, tamen ad uitam suscitandum esse, illud etiam Parochus accurate explicandum suscipiet. Hæc Apostoli est sententia, cum inquit: Oportet corruptibile hoc inducere incorruptionem: ea uoce, Hoc, proprium corpus aperte demonstrans. Iob etiam de eo clarissime uaticinatus est: Et in carne mea, inquit, uidebo Deum, quem uisurus sum ego ipse, & oculi mei conspexuri sunt, & non alius. Hoc idem colligitur ex ipsius resurrectionis definitione. est enim resurrectio, auctore Damasceno, ad eum statum, unde cecideris, reuocatio. Denique si consideremus, cuius rei causa resurrectionem futuram paulo ante demonstratum est, nihil erit, quod cuiusquam animum hac in re dubium facere possit. Idcirco autem corpora excitanda esse docuimus, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. Hominem igitur ex ipso corpore, cuius opera uel Deo, uel Dæmoni seruiuit, resurgere oportet; ut cum eodem corpore triumpho coronas, & præmia consequatur, aut poenas, & supplicia miserissima perferat. Neque uero corpus tantum resurget, sed quidquid ad illius naturæ ueritatem, atque ad hominis decus, & ornamentum pertinet, restituendum est. Præclarum ea de re sancti Augustini testimonium legimus: Nihil tunc uitij, inquit, in corporibus existet: si aliqui plus pinguedine obesi, & crassi extiterint, non totam corporis molem assument, sed, quod illam habitudinem superabit, reputabitur superfluum: & e diuerso, quæcumque uel morbus, uel senium cōfecit in corpore, reparabitur per Christum uirtute diuina, ut, si aliqui propter macrorem fuerint graciles, quia Christus non solum nobis corpus reparabit, sed quidquid

S. Augusti-
nus.
Matt. 10.

per miseriam huius uitæ fuerit nobis ademptum. Item alio loco: Non refumet homo capillos, quos habuerit, sed quos decuerit, iuxta illud: Omnes capilli capitis uestri numerati sunt, qui secundum diuinam sapientiam sunt reparandi. In primis uero, quoniam membra ad ueritatem humanæ naturæ pertinent, simul restituentur omnia. Qui enim uel ab ipso ortu oculis capti sunt, uel ob aliquem morbû lumina amiserunt, claudi, atque omnino manci, & quibusuis membris debiles, integro, ac perfecto corpore resurgent. aliter enim animæ desiderio, quæ ad corporis coniunctionem propensa est, minime satisfactum esset: cuius tamen cupiditatem in resurrectione explendam esse, sine dubitatione credimus. Præterea, satis constat resurrectionem æque, ac creationem, inter præcipua Dei opera numerari. Quemadmodum igitur omnia a Deo initio creationis perfecta fuerunt, ita etiam in resurrectione futurum omnino affirmare oportet. Neque id de martyribus solum fatendum est, de quibus sanctus Augustinus ita testatur: Non erunt absque illis membris non enim posset illa mutilatio non esse corporis uitium: alioquin, qui capite truncati sunt, deberent sine capite resurgere. uerumtamen extabûnt in eorumdem membrorum articulis gladii, cicatrices refulgentes super omne aurum, & lapidem pretiosum, ueluti & cicatrices uulnerrum Christi: quod de improbis quoque uerissime dicitur, etsi illorû culpa membra amputata fuerint. nam quo plura membra habebûnt, tanto acerbiori dolorum cruciatu conficiuntur. quare illa membrorum restitutio, non ad eorum felicitatem, sed calamitatem, ac miseriam est redundatura; cum merita non ipsis membris, sed personæ, cuius corpori coniuncta sunt, adscribantur. nam iis, qui penitentiam egerunt, ad præmium; illis uero, qui eandem contempserint, ad supplicium restituentur. Hæc uero si a Parochis attente considerentur, numquam eis rerum & sententiarum copia deerit ad excitandos, in flammandosq; pietatis studio fidelium animos, ut uitæ huius molestias, & ærumnas cogitantes, beatam illam resurrectionis gloriam, quæ iustis, & pijs proposita est, auide expectent.

Sequitur nunc, ut fideles intelligant, si ea spectemus, quæ corporis substantiam constituunt, quamuis illud ipsum, atque idem corpus a mortuis reuocari oporteat, quod antea extinctum fuerat, longe aliam tamen, & diuersam eius condicionem fore. ut enim cetera omitamus, in eo maxime resurgentium corpora omnia a se ipsis differunt, quod, cum antea mortis legibus subiecta essent, posteaquam ad uitam suscitata fuerint, sublato bonorû, malorumque discrimine, immorta-

immortalitatem assequentur. Quam quidem admirabilem naturæ restitutionem insignis Christi uictoria meruit, quam de morte repositauit, quemadmodum sacrarum scripturarum testimonia nos admo-
 nent: scriptum est enim: Præcipitabit mortem in sempiternum. & alibi Ero mors tua, o mors: quod explicans Apostolus, inquit Nouissima inimica destruetur mors. & apud sanctum Ioanem legimus: Mors ultra non erit. Decebat autem maxime, Christi domini merito, quo mortis imperium euersum est, peccatum Adæ longo interuallo superari. Idem etiam diuinæ iustitiæ consentaneum fuit, ut boni beata uita perpetuo fruerentur, mali uero sempiternas penas luentes, quærent mortem, & non inuenirent; optarent mori, & mors fugeret ab eis. Atque hæc quidem immortalitas bonis, malisque communis erit. Habebunt præterea sanctorum rediuiua corpora insignia quædam, & præclara ornamenta, quibus multo nobiliora futura sint, quam umquam antea fuerint. Præcipua uero sunt quatuor illa, quæ dotes appellantur, ex Apostoli doctrina a Patribus obseruatæ. earum prima est impassibilitas, munus scilicet, & dos, quæ efficiet, ne molesti aliquid pati, ulloue dolore, aut incommodo affici queant. nihil enim aut frigorum uis, aut flammæ ardor, aut aquarum impetus obesse eis poterit. Seminatur, inquit Apostolus, in corruptione, surget in incorruptione. Quod autem impassibilitatē potius, quam incorruptionem Scholastici appellarint, ea causa fuit, ut, quod est proprium corporis gloriosi, significarent. non enim impassibilitas illis communis est cum damnatis, quorum corpora, licet incorruptibilia sint, æstare tamen possunt, atque algere, uariisque cruciatus affici. Hanc consequitur claritas, qua sanctorum corpora, tamquam sol, fulgebunt. ita enim apud sanctum Mattheum testatur saluator noster: Iusti, inquit, fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Ac ne quis de eo dubitaret, suæ transfigurationis exemplo declarauit. Hanc interdum Apostolus gloriam, modo claritatem appellat. Reformabit, inquit, corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. & rursum: Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Huius etiam gloriæ imaginem quandam uidit populus Israel in deserto, cum facies Moysis ex colloquio, & præsentia Dei ita colluceret, ut in eam filij Israel oculos intendere non possent. Est uero claritas hæc fulgor quidam ex summa animæ felicitate ad corpus redundans, ita ut sit quædam communicatio illius beatitudinis, qua anima fruitur: quo modo etiam anima ipsa beata efficitur, quod in eam pars diuinæ felicitatis deriuetur. Hoc uero munere

1. Cor. 15.

1. Cor. 15.

1. ad Cor. 15.

Apost. 21.

Apost. 9

1. ad Cor. 15.

Mat. 13.

Mat. 17.

Ad Philip. 3

1. ad Cor. 15.

Exod. 34.

2. ad Cor. 3

non æque omnes, perinde ac primo, ornari credendum est. erunt quidem sanctorum corpora omnia æque impassibilia, sed eundem splendorem non habebunt. nam, ut testatur Apostolus, Alia claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum: stella enim a stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum. Cum hac dote coniuncta est illa, quam agilitatem uocant, qua corpus ab onere, quo nunc premitur, liberabitur: facillimeque in quamcumque partem anima uoluerit, ita moueri poterit, ut ea motione nihil celerius esse queat, quemadmodum aperre sanctus Augustinus in libro de Ciuitate Dei, & Hieronymus in Isaiâ, docuerunt. Quare ab Apostolo dictum est:

1. ad Cor. 15
Seminatur in infirmitate, surgit in uirtute. His uero addita est, quæ uocatur subtilitas: cuius uirtute corpus animæ imperio omnino subicietur, eique seruiet, & ad nutum præsto erit: quod ex illis Apostolici uerbis ostenditur: Seminatur, inquit, corpus animale, surget corpus spirituale. Hæc fere sunt præcipua capita, quæ in huius articuli explicatione tradenda erunt.

1. ad Cor. 15
1. ad Cor. 15

Quam salu-
tates ex arti-
culo Resurre-
ctionis capian-
tur fructus.
Mat. 11.

Ut autem fideles sciant, quem fructum ex tot, tantorumque mysteriorum cognitione capere possint; primum, declarare oportebit, maximas a nobis Deo gratias agendas esse, qui hæc sapiētibus absconderit, & reuelauerit paruulis. Quot enim uiri uel prudentiæ laude præstantes, uel singulari doctrina præditi, in hac tam certa ueritate cæci plane fuerunt? Quod igitur nobis illa patefecerit, quibus ad eam intelligentiam aspirare non licebat, est quod summam eius benignitatem, & clementiam perpetuis laudibus celebremus. Deinde magnus etiam ille fructus ex huius articuli meditatione cōsequetur, quod scilicet in eorum morte, qui nobis necessitudine, uel beneuolentia coniuncti sunt, facile tum alios, tum nos ipsos consolabimur. quo quidem genere cōsolationis Apostolum usum esse constat, cū ad Theſsalonicenses de dormientibus scriberet. Sed in omnibus etiā aliis ærumnis, & in calamitatibus, futuræ resurrectionis cogitatio summam nobis doloris leuationem afferet; quemadmodum sancti Iob exemplo didicimus, qui una hac spe afflictum, & mærentem animum sustentabat, fore aliquādo, ut in resurrectione dominum Deū suum cōspiceret. Præterea, hoc plurimum ualebit ad persuadendum fidelibus populis, ut rectā uitam, integram, ab omni que profusus peccati labe purā agere quam diligentissime curent. si n. cogitauerint ingētes illas diuitias, quæ resurrectionē consequuntur, ipsis propositas esse; facile ad uirtutis, & pietatis studia allicientur. Contra uero nulla res maiorem uim habitura est ad comprimēdas animi cupiditates,

1. ad Theſ. 4.
106 19.

hominesq.

hominesq. a sceleribus auocandos, quam si sæpius admoneantur, quibusnam malis, & cruciatibus improbi affiendi sunt, qui extremo illo die procedent in resurrectionem iudicii.

Joan. 5.

VITAM ÆTERNAM. Sancti apostoli, duces nostri, Symbolum, quo fidei nostræ summa continetur, æternæ uitæ articulo claudi, & terminari uoluerunt; tum quia post carnis resurrectione nihil aliud fidelibus expectandum est, nisi æternæ uitæ præmium; tum uero, ut perfecta illa felicitas, & bonis omnibus cumulata, nobis semper ante oculos uerfaretur, doceremurque in ea mentem, & cogitationes nostras omnes defigendas esse. Quare Parochi in erudiendis fidelibus numquam intermittent, præmits æternæ uitæ propositis, eorum animos accendere; ut, quæcumque uel difficillima Christiani nominis causa subeunda esse docuerint, facilia, atque adeo iucunda existimēt, promptioresque ad parēdum Deo, & alacriores reddantur. Sed quoniam sub his uerbis, quæ ad beatitudinem nostram declarandā hoc loco usurpantur, plurima mysteria in occulto latent, ea sic aperienda sunt, ut, quantum cuiusque ingenium ferat, omnibus patere possint. Admonendi igitur sunt fideles, his uocibus, Vitam æternam, non magis perpetuitatem uitæ, cui etiam dæmones, sceleratique homines addicti sunt, quam in perpetuitate beatitudinem, quæ beatorum desiderium expleat, significari. Atque ita intelligebat legis peritus ille, qui a Domino saluatore nostro, quid sibi faciendum esset, ut uitam æternam possideret, in euangelio quæsiuit: perinde ac si diceret: Quænam mihi præstanda sunt, ut ad eum locum, ubi perfecta felicitate frui liceat, perueniam? In hunc uero sensum sacræ litteræ hæc uerba accipiunt, ut multis in locis licet animaduertere. Hoc uero potissimū nomine summa illa beatitudo appellata est, ne quis existimaret eam in rebus corporeis, & caducis, quæ æterna esse non possunt, consistere. Neque enim hæc ipsa beatitudinis uox satis explicari poterat, quod quærebatur, præsertim cum non defuerint homines inanis cuiusdam sapientiæ opinione inflati, qui summum bonum in iis rebus ponerent, quæ percipiuntur sensibus. hæc enim pereunt, & ueterascunt: beatitudo uero nullo temporis termino definienda est. quin potius terrena hæc longissime a uera felicitate absunt: a qua is quammaxime recedit, qui mundi amore, & desiderio tenetur. Scriptum est enim: Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. & paulo post: Mundus transit, & concupiscentia eius. Hæc igitur Parochi fidelium mentibus imprimenda diligenter curabunt,

Luc. 18.

1. Joan. 1.

ad Titum 2.

ut mortalia contemnere, nullamque in hac uita, in qua non ciues, sed aduenæ sumus, felicitatem obtineri posse in animum inducant. Quamquam hic etiam spe beati merito dicemur, si abnegantes impietatem, ac secularia desideria, sobrie, & iuste, & pie uixerimus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi. Hæc autem cum permulti, qui sibi ipsi sapientes uidebantur, minus intelligerent, & in hac uita felicitatem quærendam putarent, stulti facti sunt, & in maximas calamitates inciderunt. Sed illud præterea ex ui huius nominis, Vitam æternam; percipimus, semel adeptam felicitatem amitti numquam posse, ut falso nonnulli suspicati sunt. nam felicitas ex omnibus bonis sine ulla mali admixtione cumulatur: quæ cum hominis desiderium expleat, in æterna uita necessario consistit. neque enim potest beatus nõ magnopere uelle, ut illis bonis, quæ adeptus est, sibi perpetuo frui liceat. Quare, nisi ea possessio stabilis, & certa sit, maximo cruciatiu timoris angatur, necesse est.

De inenarrabili sanctorum gloria: & de præmijs essentialibus et accidentalibus.

Verum, quanta sit beatorum, qui in cælesti patria uiuunt, felicitas, eaque ab ipsis tantum præterea nomine comprehendi possit, hæc ipsæ uoces, cum uitam beatam dicimus, satis demonstrant. nam cum ad rem aliquam significandam eo nomine utimur, quod cum multis alijs commune est, facile intelligimus deesse propriam uocem, quæ res illa plane exprimitur. Cum igitur felicitas iis uocibus declaretur, quæ non magis in beatos, quam in omnes, qui perpetuo uiuant, recte conueniunt, hoc nobis argumento esse potest, altiore, & præstantiorem quandam rem esse, quam ut proprio uocabulo perfecte significare eius rationem possimus. nam etsi plurima alia nomina cælesti huic beatitudini in sacris litteris tribuuntur, cuiusmodi sunt, regnum Dei, Christi, cælorum, paradysus, sancta ciuitas, noua Hierusalem, domus patris: tamen perspicuum est, nullum ex ijs ad eius magnitudinem explicandam satis esse. Quare Parochi hoc loco oblatam sibi occasionem non prætermittent, fideles tam amplis præmijs, quæ uitæ æternæ nomine declarantur, ad pietatem, iustitiam, & omnia Christianæ religionis officia inuitandi. Constat enim, uitam in maximis bonis, quæ natura expetuntur, numerari solere. atqui hoc potissimum bono, cum uitam æternam dicimus, beatitudo definitur. Quod si exigua hac, & calamitosa uita, quæ tot, & tam uariis miserijs subiecta est, ut mors uerius dicenda sit, nihil magis amatur, nihil aut carius, aut iucundius esse potest: quo tandem animi studio, qua contentione æternam illam uitam quærere debemus, quæ defunctis omnibus

omnibus malis, perfectam, & absolutam bonorum omnium rationem coniunctam habet: nam, ut sancti Patres tradiderunt, æternæ uitæ felicitas, omnium malorum liberatione, & bonorum adeptione definienda est. De malis clarissima sunt sanctarum litterarum testimonia: scriptum est enim in Apocalypsi: Non esurient, neque sitient amplius: neque cadet super illos sol, neque ullus æstus. & rursus: Absterget Deus omnem lacrymã ab oculis eorum: & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quæ prima abierunt. Iam uero beatorum immensa gloria, innumeraque solida lætitiæ, & uoluptatis genera futura sunt: cuius gloriæ magnitudinem cum animus noster capere, aut illa in animos nostros penetrare nullo modo possit, necesse est, nos in illam, nempe in gaudium domini, introire, ut eo circumfusi, mentis desiderium cumulate expleamus. Quamuis autem, ut sanctus Augustinus scribit, facilius mala, quibus carituri sumus, quam bona, ac uoluptates, quas hausuri sumus, numerari posse uideantur: danda tamen erit opera, ut, quæ fideles summæ illius felicitatis adipiscendæ cupiditate inflâmre poterunt, breuiter, & dilucide explicentur. Sed illa in primis distinctione uti oportebit, quam a grauissimis diuinarum rerû scriptoribus accepimus. ij enim duo bonorum genera esse statuunt, quorum alterum ad beatitudinis naturam pertinet: alterum ipsam beatitudinem consequitur. quare illa essentialia, hæc uero accessoria bona, docendi causa, appellarunt. Ac solida quidem beatitudo, quam essentialem communi nomine licet uocare, in eo sita est, ut Deum uideamus, eiusque pulchritudine fruamur, qui est omnis bonitatis, ac perfectionis fons, & principium. Hæc est uita æterna, inquit Christus dominus, ut cognoscant te solum Deum uerum, & quem misisti Iesum Christum: quam sententiam sanctus Ioannes uideatur interpretari, cum ait: Carissimi, nunc filii Dei sumus: & nondum apparuit, quid erimus: scimus quoniam, cum apparuerit, similes ei erimus, quoniã uidebimus eum, sicuti est. significat enim beatitudinem ex ijs duobus constare; tum quod Deum intuebimur, qualis in natura sua, ac substantia est; tum quod ueluti Dii efficiemur. nam qui illo fruuntur, quamuis propriam substantiam retineant, admirabilem tamen quandam, & prope diuinam formam induant, ut Dij potius, quam homines uideantur. Hoc autem cur ita fiat, ex eo perspicuum est, quod unaquæque res uel ex eius essentia, uel ex eius similitudine, & specie cognoscitur. At quoniam nihil est Dei simile, cuius similitudinis adiumento ad perfectam eius notitiã peruenire

Apoc. 7. 21.

S. Augusti
nu.

Ioan. 17.

1. Ioan. 3.

1. ad Cor. 13

S. Augusti-
nus.
S. Dionysius
Areopagita

peruenire possimus: consequens est, ut eius naturam, & essentiam uidere nemini liceat, nisi hæc eadem diuina essentia se nobis coniunxerit. atque id Apostoli uerba illa significant: Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. nam quod inquit; in ænigmate; interpretatur sanctus Augustinus, in similitudine ad Deum intelligendum accommodata. Quod etiam sanctus Dionysius aperte ostendit, cum affirmat, nulla inferiorum similitudine superiora percipi posse. neque enim ex alicuius rei corporeæ similitudine, eius, quæ corpore careat, essentia, & substantia cognosci potest; cum præsertim necesse sit, rerum similitudines minus concretionis habere, & magis spirituales esse, quam res ipsas, quarum imaginem referunt: quemadmodum in omnium rerum cognitione facile experimur. Quoniam uero fieri non potest, ut alicuius rei creatæ similitudo æque pura, & spiritualis, ac Deus ipse est, reperiatur: ita fit, ut ex nulla similitudine diuinam essentiam perfecte intelligere possimus. Accedit etiam, quod omnes creatæ res certis perfectionis terminis circumscribuntur: at Deus infinitus est, neque ullius rei creatæ similitudo eius immensitatem capere potest. Quo circa una illa ratio diuinæ substantiæ cognoscendæ relinquitur, ut ea se nobis coniungat, & incredibili quodam modo intelligentiam nostram altius extollat, atque ita idonei ad eius naturæ speciem contemplandam reddamur. id uero lumine gloriæ assequemur, cum eo splendore illustrati, Deum lumen uerum in eius lumine uidebimus. nam beati Deum præsentem semper intuentur; quo quidem dono, omnium maximo, & præstantissimo, diuinæ essentiæ participes effecti, uera, & solida beatitudine potiuntur: quam nos ita credere debemus, ut eam etiam Dei benignitate cum certa spe nobis expectandam esse in Symbolo Patrum definitum sit: inquit enim; Expecto resurrectionem mortuorum, & uitam uenturi sæculi. Diuina hæc plane sunt, neque ullis uerbis explicari, aut cogitatione comprehendenda nobis possunt. Verum licet aliquam huius beatitudinis imaginem in iis etiam rebus, quæ sensu percipiuntur, cernere. Nam quemadmodum ferrum, admoto igni, ignem concipit, & quamuis eius substantia non mutetur, fit tamen, ut diuersum quippiam, nimirum ignis, esse uideatur: eodem modo, qui in cælestem illam gloriâ admitti sunt, Dei amore inflammati, ita afficiuntur, cum tamen id, quod sunt, esse non desinant, ut multo magis distat ab iis, qui in hac uita sunt, merito dici possint, quæ ferrum candens ab eo, quod nullâ caloris uim in se continet. Vt igitur rem paucis complectamur,

summa

summa illa, & absoluta beatitudo, quam essentialem uocamus, in Dei possessione constituenda est. Quid enim ei ad perfectam felicitatem deesse potest, qui Deum optimum, & perfectissimum possidet? Verum ad illam tamen quædam accedunt ornamenta, omnibus beatis cõmunia; quæ quoniam ab humana ratione minus remota sunt, uehementius quoque animos nostros commouere, & excitare solent. Huius generis ea sunt, de quibus Apostolus ad Romanos uideatur intelligere: Gloria, & honor, & pax omni operanti bonũ. nam gloria quidem beati perfruentur, non illa solum, quam tandem essentialem beatitudinem, uel cum eius natura maxime coniunctam esse ostendimus: sed ea etiam, quæ constat ex clara, & aperta notitia, quam singuli de alterius eximia, & præstanti dignitate habituri sunt. At uero quantus ille honor existimandus est, qui eis a Domino tribuitur, cum non amplius serui, sed amici, fratres, ac filij Dei uocentur? quare ita electos suos amantissimis, & honorificentissimis uerbis saluator noster compellabit: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum uobis regnum: ut merito liceat exclamare, Nimis honorificati sunt amici tui Deus. Sed laudibus etiam a Christo domino coram patre cælesti, & angelis eius celebrabuntur. Præterea, si hoc commune omnibus hominibus desiderium natura ingenuit honoris, qui a uiris sapientia præstantibus habeatur, quod eos locupletissimos uirtutis suæ testes fore existiment, quantum beatorum gloriæ accessurum putamus, quod alius alium summo honore prosequetur. Infinita esset omnium oblectationum enumeratio, quibus beatorum gloria cumulata erit, ac ne cogitatione quidem fingere eas possumus. Sed tamẽ hoc fidelibus persuasum esse debet, quæcumque nobis iucunda in hac uita contingere, uel etiam optari queant, siue ea ad mentis cognitionem, siue ad corporis perfectum habitum pertineant, earum rerum omnium copijs beatam cælestiũ uitam circumfluere: quamuis hoc altiore quodã modo, quam oculus uidit, aut auris audiuit, aut in cor hominis ascendit, fieri Apostolus affirmat. nam corpus quidem, quod antea crassum, & concretũ erat, cum in cælo, detracta mortalitate, tenue, & spiritale effectum fuerit, nullius amplius alimentis indigebit: anima autem æterno gloriæ pabulo, quod magni illius conuiuij auctor transiens omnibus ministrabit, cum summa uoluptate exsaturabitur. Quis uero pretiosas uestes, aut regales corporis ornatus desiderare poterit, ubi nullus harum rerum usus futurus sit, omnesque immortalitate, & splendore amicti, & sempiternæ gloriæ corona ornati erunt? Sed si amplæ

*Ad Rom. 2.**Mat. 25.**Psal. 138.**1. ad Cor. 2.**Luc. 13.*

etiam,

- etiam, & magnificæ domus possessio ad humanam felicitatem pertinet; quid cælo ipso, quod Dei claritate undique collustratur, uel amplius, uel magnificentius cogitari potest? Quare Propheta, cum eius domicilij pulchritudinem sibi ante oculos poneret, & ad beatas illas sedes perueniendi cupiditate arderet, Quam dilecta, inquit, tabernacula tua Domine uirtutum: concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini: cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum uiuum. Atque, ut hic sit omnium fidelium animus, hæc communis omnium uox, quemadmodum Parochi uehementer optare, ita etiã
- Psal. 83.*
- Ioan. 14.*
- 1. ad Cor. 9.*
- Es. 32.*
- omni studio curare debent. nam in domo patris mei, inquit Dominus, mansiones multæ sunt, in quibus maiora, & minora præmia, ut quisque promeritus erit, reddentur. Qui enim parce seminat, parce & metet; & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Quare non solum ad eam beatitudinem fideles excitabunt, uerum etiam eius consequendæ certam rationem hanc esse frequenter monebunt, ut fide, & charitate instructi, & in oratione, & sacramentorum salutari usu perseverantes, ad omnia benignitatis officia in proximos se exerçant. ita enim Dei misericordia fiet, qui beatam illam gloriam diligentibus se præparauit, ut aliquando impleatur, quod dictum est per Prophetam: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta.

DE SACRAMENTIS.

VM OMNIS Christianæ doctrinæ pars pastoris scientiam, diligentiamque desiderat: tum sacramentorum disciplina, quæ & Dei iussu necessaria, & utilitate uberrima est, Parochi facultatem, & industriã postulat singularem; ut eius accurata, ac frequenti perceptione fideles tales euadant; quibus præstantissimæ, ac sanctissimæ res digne & salutariter impertiri possint, & sacerdotes ab illa diuini interdicti regula non discedant: Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas uestras ante porcos.

Math. 7.

Principio igitur, quoniam uniuerse de toto genere sacramentorum agendum est, ab ipsius nominis ui, atque notione oportet incipere, eiusque ambiguam significationem explanare; ut, quæ huius uerbi sententia hoc loco propria sit, facilius intelligatur. Quare docendi sunt fideles, sacramenti nomen, quod ad propositam rem attinet, aliter a prophanis, quam a sacris scriptoribus, acceptum esse. nam alij auctores sacramenti nomine obligationem illam significari uoluerunt,

uoluerunt, cum iurati aliquo seruitutis uinculo obstringimur, ex quo iusiurandum, quo se milites fidelem operam recip. præstaturus pollicentur, sacramentum militare dictum est. atque hæc frequentissima huius uocabuli significatio apud illos uidetur fuisse. Verum apud Latinos patres, qui res diuinas scriptis tradiderunt, sacramenti nomen aliquam rem sacram, quæ in occulto latet, declarat, quem admodum Græci, ad eandem rem significandam, mysterii uocabulo usi sunt. In eam uero sententiam sacramenti uocem accipiendam esse intelligimus, cum ad Ephesios scribitur: Vt notum faceret nobis sacramentum uoluntatis suæ. Deinde ad Timotheum: Magnū est pietatis sacramentum. Præterea in libro sapientiæ: Nescierunt sacramenta Dei. Quibus in locis, & alijs multis, licet animaduertere, sacramentum nihil aliud, nisi rem sacram, abditam, atque occultam, significare. Quare Latini doctores signa quædam sensibus subiecta, quæ gratiam, quam efficiunt, simul etiam declarant, ac ueluti ante oculos ponunt, sacramenta commode appellari posse existimarunt. Quamquam, ut D. Gregorio placeat, ob id sacramenta dici possunt, quod diuina uirtus sub rerum corporearum tegumentis occulte salutē efficiat. Nec uero quisquā putet hoc uocabulum nuper in Ecclesiā inductum esse. nam qui sanctos Hieronymū, & Augustinum legerit; facile perspiciet, antiquos religionis nostræ scriptores ad eam, de qua loquimur, rem demonstrandā sæpissime sacramenti nomine, interdum uero etiā Symboli, uel mystici signi, uel sacri signi uoce usos esse. Atque hæc de sacramēti nomine dicta sint: quod quidem ueteris etiā legis sacramentis cōuenit: de quibus nihil opus est Pastoribus præcepta tradere, cū ea euāgelij lege, & gratia sublata sint.

Verum, præter nominis notionem, quæ hæcenus declarata est, rei etiam uis, & natura diligenter inuestiganda, & quid sacramentū sit, fidelibus aperiendum est. Sacramenta enim ex genere earum rerum esse, quibus salus & iustitia comparatur, dubitare nemo potest. Sed cum multæ rationes sint, quæ ad hanc rem explicandam aptæ, & accommodatæ uideantur, nulla tamen planius, & dilucidius eam demonstrat, quam definitio a D. Augustino tradita quam deinde omnes doctores scholastici secuti sunt. Sacramentum, inquit ille, est signum rei sacræ: uel, ut alijs uerbis, in eandem tamen sententiā, dictum est, sacramentum est inuisibilis gratiæ uisibile signum, ad nostram iustificationem institutum. Quæ quidem definitio ut magis pateat, singulæ eius partes Pastoribus exponendæ erunt. Atque in primis docere oportebit, rerum omnium, quæ sensibus percipiuntur,

*Ad Epb. 1.**1. ad Tim. 2.
Sep. 2.**D. Gregorius**De propriam
atque natura
sacramenti.**D. Augusti-
nus.*

duo esse genera. aliz enim ob id inuentæ sunt, ut aliquid significent: aliz non alterius rei significandæ, sed sua tantum causa effectæ sunt: quo in numero omnes pene res, quæ natura constant, haberi possunt. At uero in priori genere uocabula rerum, scriptura, uexilla, imagines, tubæ, & alia huiuscemodi permulta ponenda sunt. nam si ex uocabulis uin significandi detraxeris, sublata uidetur esse causa, quam obrem uocabula instituerentur. Hæc igitur signa proprie dicuntur. illud enim signum esse sanctus Augustinus testatur, quod præter rem, quam sensibus obiicit, efficit etiam, ut ex se alterius rei cognitionem capiamus: sicut ex uestigio, quod terræ impresum intuemur, transisse aliquem, cuius uestigium apparet, facile cognoscimus. Quæ cum ita se habeant, sacramentum ad hoc rerum genus, quæ significandi causa institutæ sunt, referri, perspicuum est: si quidem specie quadam, & similitudine id nobis declarat, quod Deus in animis nostris sua uirtute, quæ sensu percipi non potest, efficit. Baptismus enim, (ut, quod docetur, exemplo notius fiat) cū; adhibitis certis, & solemnibus uerbis, aqua extrinsecus abluimur, hoc significat; Spiritus sancti uirtute omnem peccati maculam, & turpitudinem interius elui, & animas nostras præclaro illo cælestis iustitiæ dono augeri atque ornari: simulque ea corporis ablutio, ut postea suo loco explicabitur, illud in animo efficit, quod significat. Sed ex scripturis etiam aperte colligitur, sacramentum inter signa numerandum esse. Apostolus enim de circumcisione, ueteris legis sacramēto, quæ Abraham patri omnium credentium data erat, ita ad Romanos scribit: Et signum accepit circumcisionis, signaculum iustitiæ fidei. Et alio loco, cum affirmat nos omnes, qui baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizatos esse; licet cognoscere, baptismum huius rei significationem habere, nimirum, ut ait idem Apostolus, nos cōsepultos esse cum illo per baptismum in mortem. Neque uero parum proderit, si fidelis populus sacramenta ad signa pertinere intellexerit. ita enim fiet, ut quæ illis significantur, continentur, atque efficiuntur, sancta, & augusta esse facilius sibi persuadeat; cognitaque eorum sanctitate, ad diuinam erga nos beneficentiam colendam, ac uenerandam magis excitetur.

*Sacramentū
esse rei sacra
signum, quo
modo intelli
gendum.
S. Augusti
nus.*

Sequitur nunc, ut uerba illa, REI SACRAB, quæ est altera definitionis pars, explicentur. Quod quidem ut commode fieri possit, paulo altius repetenda sunt, quæ de signorum uarietate sanctus Augustinus acute, & subtiliter disputauit. Quædam enim signa naturalia dicuntur, quæ præter se ipsa alterius rei noticiam (quod omnibus
signis

signis commune esse, antea demonstratum est) in animis nostris gignunt, ueluti fumus, ex quo statim ignem adesse intelligitur. Atque hoc signum ob eam causam naturale appellandum est, quod fumus non uoluntate ignem significat, sed rerum usus efficit, ut, si quis fumum tantum uideat, naturam simul & uim ignis, qui adhuc latet, subesse, mente, & cogitatione percipiat. Quædam uero signa natura non constant, sed constituta, atque ab hominibus inueta sunt, ut & colloqui inter se, & alijs animi sui sensa explicare, uicissimque aliorum sententiam, & consilia possent cognoscere. Hæc autem quam uariata, & multiplicata sint, ex eo licet animaduertere, quod nonnulla ad oculorum, pleraque ad aurium sensum, reliqua ad ceteros sensus pertinent. nam cum aliquid alicui inuimus, &, exempli causa, sub lato uexillo quippiam declaramus; satis constat, eam significationem ad oculos tantum refetri: quemadmodum tubarum, tibiarum, aut citharæ sonus, qui non solum delectandi, sed plerumque significandi causa funditur, ad aurium iudicium spectat: quo quidem præcipue sensu uerba etiam accipiuntur, quæ ad exprimendas intimas animi cogitationes maximam uim habent. Verum, præter illa signa, quæ hominum consensu, & uoluntate constituta esse hæcenus diximus, alia quædam sunt diuinitus data, quorum tamen non unum genus esse omnes consentiunt. Alia enim signa ob eam tantum rem a Deo hominibus commendata sunt, ut aliquid significarent, uel admonerent, cuiusmodi fuerunt, legis purificationes, panis azymus, & alia permulta, quæ ad Mosaii cultus cærimonias pertinebant: alia uero Deus instituit, quæ non significandi modo, sed efficiendi etiam uim haberent. atque in hoc posteriori signorum genere sacramenta nouæ legis numeranda esse, liquido apparet. signa enim sunt diuinitus tradita, non ab hominibus inuenta, quæ rei cuiuspiam factæ, quam declarant, efficientiam in se continere certo credimus. Sed quemadmodum signa in multiplici uarietate esse ostendimus; ita etiam res sacra non unius modi existimanda est. Quod uero ad propositam sacramenti definitionem atinet, diuinarum rerum scriptores, sacræ rei nomine Dei gratiam, quæ nos sanctos efficit, ac omnium diuinarum uirtutum habitu exornat, demonstrant. huic enim gratiæ propriam sacræ rei appellationem tribuendam merito putarunt, quippe cum eius beneficio animus noster Deo consecratur, & coniungatur. Quare, ut explicatius, quid sacramentum sit, declaratur, docendum erit, rem esse sensibus subiectam, quæ ex Dei institutione sanctitatis, & iustitiæ tum significandæ, tum efficiendæ

uim habet: ex quo sequitur, ut facile quibus possit intelligere, imagines sanctorum, cruces, & alia id generis, quamuis sacrarum rerum signa sint, non ideo tamen sacramenta dicenda esse. Huius autem ueritatis doctrinam facile erit omnium sacramentorum exemplo comprobare, si, quod antea de baptismo admonuimus, cum dicebamus solemnem illam corporis ablutionem signum esse, & efficientiam habere rei sacræ, quæ interius spiritus sancti ui fieret, idem etiã in aliis sacramentis exercere aliquis uelit. Iam uero hisce mysticis signis, quæ a Deo instituta sunt, illud etiam præcipue conuenit, ut ex Domini institutione non unam aliquam rem, sed plures simul significent. Quod in singulis sacramentis licet cognoscere, quæ non solum sanctitatem, & iustitiam nostram, sed præterea duo alia cum ipsa sanctitate maxime coniuncta declarant, Christi scilicet redemptoris passionem, quæ sanctitatis causa est, & uitam æternam, cælestemque beatitudinem, ad quam sanctitas nostra, tâquam ad finem, referri debet. Quod quidẽ cum in omnibus sacramentis perspicitur, merito sacri doctores unicuique sacramentorum triplicem significandi uim inesse tradiderunt; tum quia alicuius rei præteritæ memoriam afferat, tum quia aliam præsentem iudicet, ac demonstrat, tum quia aliam futuram prænunciet. Neque uero existimandum est, hoc ita ab illis doceri, ut etiam sanctarum scripturarum testimonio non probetur. nam cum Apostolus ait: Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus: plane ostendit, iccirco baptismum signum dicendum esse, quod Dominicæ passionis & mortis nos admonet. Deinde cum inquit: Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut, quo modo Christus surrexit a mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus: ex iis uerbis perspicuum est, baptismum signum esse, quo cælestis gratia in nos infusa declaratur: cuius munere nobis datu est, ut nouam uitã instituentes, omnia ueræ pietatis officia facile, & libèri animo exequamur. Postremo cum addit: Si enim complãtati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus: apparet, baptismum uitæ etiam æternæ, quam per illum consecuturi sumus, non obscuram significationem dare. Sed præter hæc, quæ cõmemorauimus, uaria significandi genera, & rationes, sæpe etiã euenit, ut sacramentũ non unam tantum rem præsentem, sed plures demonstrat, ac notet. id uero sanctissimum Eucharistiæ sacramentum intuentibus facile est intelligere, quo ueri corporis, & sanguinis Domini præsentia, necnon gratia, quam non impure sacra mysteria

summentis

Ad Rom. 6.

Ad Rom. 6.

fumentes percipiunt, designatur. Ex ijs igitur, quæ dicta sunt, Pasto-
ribus argumenta deesse non poterunt, quibus ostendant, quanta
diuinitatis potentia, quot arcana miracula sacramentis nouæ legis
insint; ut, ea summa cum religione colenda, & suscipienda esse,
omnibus persuadent.

Verùm ad rectum sacramentorum usum docendum nihil accom-
modatius uideri potest, quam diligenter causas exponere, cur sacra-
menta institui oportuerit. Plures autem numerari solent: quarum
prima est, humani ingenii imbecillitas. siquidem natura ita compa-
ratur uidemus, ut ad earum rerum notitiam, quæ mente, atque in-
telligentia comprehensæ sunt, nisi per ea, quæ aliquo sensu perci-
piuntur, nemini aspirare liceat. Ve igitur, quæ occulta Dei uirtute
efficiuntur, facilius intelligere possemus, idem summus rerum om-
nium artifex sapientissime fecit, ut eam ipsam uirtutem aliquibus si-
gnis, quæ sub sensum cadunt, pro sua in nos benignitate declararet.
nam ut præclare a sancto Chrysostomo dictum est: Si homo corpo-
ris concrecione caruisset, nuda ipsa bona, neque ullis integumentis
in uoluta ei oblata essent: quoniam uero anima corpori coniuncta
est, omnino opus fuit, ut rerum, quæ sentiuntur, adminiculo ad ea
intelligenda uteretur. Altera uero causa est, quod animus noster
haud facile commouetur ad ea, quæ nobis promittuntur, credenda.
Quare Deus a mundi exordio quæ facere instituerat, uerbis quidem
frequentissime indicare consuevit: interdum uero, cum opus ali-
quod institueret, cuius magnitudo promissi fidem abrogare posset,
alia etiam signa, quæ nonnumquam miraculi speciem haberet, uer-
bis adiunxit. nam cum Deus Moysen ad Israelitici populi liberatio-
nem mitteret; ille uero, ne Dei quidem præcipientis auxilio fretus;
timeret, ne onus sibi grauius imponeretur, quam ut sustinere posset;
aut ne populus diuinis oraculis, & dictis fidem non adiungeret;
Dominus promissionem suam multa signorum uarietate firmavit.
Quemadmodum igitur in ueteri testamento Deus fecerat, ut ma-
gni alicuius promissi constantiam signis testificaretur: ita etiam
in noua lege Christus, saluator noster, cum nobis peccatorum uen-
niam, cælestem gratiam, spiritus sancti communicationem pollici-
tus est, quædam signa oculis, & sensibus subiecta instituit, quibus
eum quasi pignoribus obligatum haberemus, atque ita fidelem in
promissis futurum dubitare nunquam possemus.

Tercia causa fuit, ut illa tanquam remedia, ut scribit sanctus Am-
brosius, atque euangelici Samaritani medicaméta ad animarum sa-

*Sacramenta,
praefertim le-
gis euangeli-
ca, cur iusti-
tuta.*

*S. Chryso-
stomus.*

Exod. 3.

Exod. 4.

nitatem, uel recuperandam, uel tuendam præsto essent. Virtutem enim, quæ ex passione Christi manat, hoc est gratiam, quam ille nobis in ara crucis meruit, per sacramenta, quali per alueum quædam, in nos ipsos deriuare oportet. aliter uero nemini ulla salutis spes reliqua esse poterit. Quare clementissimus Dominus sacramenta uerbo suo, & promissione sancita relinquere in Ecclesia uoluit, per quæ passionis suæ fructum nobis re ipsa communicari sine dubitatione crederemus; si modo unusquisque nostrum ad se eam curationem pie, & religiose admoueret.

*D. Augusti
nat.*

Sed quarta etiam causa accedit, cur sacramentorum institutio necessaria uideri possit; ut scilicet notæ quædã, & symbola essent, quibus fideles internoscerentur, cum præsertim nullus hominum cætus queat, ut etiam a D. Augustino traditum est, siue ueræ, siue falsæ religionis nomine quasi unum corpus coagmentari, nisi aliquo uisibilem signorum fœdere coniungantur. Vtrunque igitur præstant nouæ legis sacramenta, quæ & Christianæ fidei cultores ab infidelibus distinguunt, & ipsos fideles sancto quodam uinculo inter se connectunt.

Ad Rom. 10

Præterea, aliam etiam iustissimam fuisse causam sacramenta instituendi, ex illis Apostoli uerbis, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, ostendi potest. Sacramētis enim fidem nostram in hominum cōspectu profiteri, & notam facere uidemur. Quare ad baptismum accedentes, palam testamur, nos credere, eius aquæ uirtute, qua in sacramento abluimur, spiritualem animæ purificationem fieri. Magnam deinde uim habent sacramenta non solum ad fidem in animis nostris excitandam, & exercendam, sed etiam eam charitatem inflammandam, qua amare inter nos debemus, cum, arctissimo nos uinculo colligatos, & unius corporis membra effectos esse, ex sacrorum mysteriorum cōmunionem, recordamur. Postremo, quod in Christianæ pietatis studio plurimi faciendum est, humanæ mentis superbiam edomant, ac comprimunt, nosque ad humilitatem exercent; dum sensibilibus elementis subijcere nos cogimur, ut Deo obtemperemus, a quo antea impie defeceramus, ut mundi elementis seruiremus. Hæc sunt, quæ potissimum de sacramenti nomine, natura, institutione, fideli populo tradenda esse uisa sunt, quæ posteaquam a Pastoribus accurate exposita fuerint, docere deinceps oportebit, quibus ex rebus singula sacramēta constent, quæue sint illorum partes, ac præterea qui ritus, & cærimonie additæ illis fuerint.

Primum

Primum igitur explicandum est, rem sensibilem, quæ supra in sacramenti definitione posita est, non unam tantum esse, quamvis unum signum constitui credendum sit. Duo enim sunt, ex quibus quodlibet sacramentum cõficitur: quorum alterum materiæ rationem habet, atque elementum dicitur: alterum formæ uim, & uerbum communi uocabulo appellatur: sic enim a Patribus accepimus. qua in re notum est, atque apud omnes peruulgarum illud sancti Augustini testimonium: Accedit uerbum ad elementum, & fit sacramentum. Rei igitur sensibilis nomine tum materiam, siue elementum intelligunt, ut in sacramento baptismi aquam, confirmationis chrisma, & extremæ unctionis oleum, quæ omnia sub aspectum cadunt; tum præterea uerba, quæ formæ rationem habent, atque ad aurium sensum pertinent. Apostolus uero utrunque aperte indicauit, cum inquit: Christus dilexit Ecclesiam, & se ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in uerbo uitæ. Quo in loco materia, & forma sacramenti exprimitur. Ad denda autem erant uerba ad materiam, ut apertior, clariorque rei, quæ gerebatur, significatio fieret. Verba enim inter omnia signa maximam uim habere perspicuum est: ac, si ipsa desint, plane obscurum erit, quidnam materia sacramentorum designet, ac demonstret. Nam, ut in baptismo licet uidere, cum aqua nõ minus refrigerandi, quam abluendi uim habeat, & utriusque rei symbolum esse possit, nisi uerba addantur, utrum horum in baptismo significet, aliquis fortasse coniectura aliqua dijudicabit; nemo autem ea de re quippiã certi affirmare audebit: at cum uerba adhibentur, statim intelligimus, abluendi uim, & significationem habere.

In hoc autem nostra sacramenta antiquæ legis sacramentis plurimum præstant, quod in illis administrandis nulla, quod quidem ac ceperimus, definita forma seruarietur; quo etiam fiebat, ut incerta admodum, & obscura essent: nostra uero formã uerborum ita præscriptam habent, ut, si forte ab ea discedatur, sacramenti ratio constare non possit: ob eamq. rem clarissima sunt, ac nullum relinquunt dubitandi locum. Hæ igitur sunt partes, quæ ad naturam, & substantiam sacramentorum pertinent, & ex quibus unumquodque sacramentum necessario cõstituitur. His accedunt cærimonix: quæ tametsi prætermitti sine peccato non possunt, nisi aliud facere ipsa necessitas cogat; tamen, si quando omittantur, quoniam rei naturam non attingunt, nihil de uera sacramenti ratione imminui credendum est. Ac merito quidem a primis usque Ecclesiæ temporibus

De materia & forma sacramentorũ, eorumque cærimonijs.

S. Augustinus.

Ad Eph. 5.

illud semper seruatum est, ut sacramenta solemnibus quibusdam caerimonijs ministrarentur. Primum enim maxime decuit, sacris mysterijs eum religionis cultum tribuere, ut sancta sancti tractare uideamur. praeterea, quae sacramento efficiuntur, caerimoniarum ipse magis declarant, ac ueluti ante oculos ponunt, & earum rerum sanctitatem in animos fidelium altius imprimunt. Deinde uero mentes illorum, qui eas intuentur, & diligenter obseruant, ad sublimium rerum cogitationem erigunt, fidemque in eis, & charitatem excitant: quo maior cura, & diligentia adhibenda erit, ut fideles uini caerimoniarum, quibus singula sacramenta conficiuntur, cognitam, & perspectam habeant.

De necessitate, numero, & utilitate sacramentorum.

Sequitur, ut sacramentorum etiam numerus explicetur. quae quidem cognitio hanc utilitatem affert, quod populus eo maiori pietate omnes animi sui uires ad laudandam, & praedicandam Dei erga nos singularem beneficentiam conuertet, quo plura salutis, ac beatitatis adiumenta nobis diuinitus parata esse intellexerit. Catholicae igitur Ecclesiae sacramenta, quemadmodum ex scripturis probatur, & Patrum traditione ad nos peruenit, & Conciliorum testatur auctoritas, septenario numero definita sunt. Cur autem neque plura, neque pauciora numerentur, ex ijs etiam rebus, quae per similitudinem a naturali uita ad spiritualem transferuntur, probabili quadam ratione ostendi poterit. Homini enim ad uiuendum, uitamque conseruandam, & ex sua, reique publicae utilitate traducendam, haec septem necessaria uidentur; ut scilicet in lucem edatur, augeatur; alatur; si in morbum incidat, sanetur; imbecillitas uirum reficiatur; deinde, quod ad remp. attinet, ut magistratus nunquam desint, quorum auctoritate, & imperio regatur; ac postremo, legitima sobolis propagatione seipsum & humanum genus conseruet. Quae omnia quoniam uitae illi, qua anima Deo uiuit, respondere satis apparet, ex ijs facile sacramentorum numerus colligetur. Primus enim est Baptismus, ueluti ceterorum ianua, quo Christo renascimur; Deinde Confirmatio; cuius uirtute fit, ut diuina gratia augeamur, & roboreremur. baptizatis enim iam apostolis, ut D. Augustinus testatur, inquit Dominus, Sedete in ciuitate, donec induamini uirtute ex alto. Tum Eucharistia, qua, tanquam cibo uere caelesti, spiritus noster alitur, & sustinetur. de ea enim dictum est a saluatore: Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus. Sequitur quarto loco Paenitentia, cuius ope sanitas amissa restituitur, postquam peccati uulnera accepimus. Postea uero extrema Unctio, qua peccatorum reliquiae tolluntur,

D. Augustinus.

Luc. 24.

Ioan. 6.

tolluntur, & animi uirtutes recreantur: siquidem D. Iacobus, cum de hoc sacramento loqueretur, ita testatus est: Et si in peccatis sit, remittentur ei. Sequitur Ordo, quo publica sacramentorum ministeria perpetuo in Ecclesia exercendi, sacrasque omnes functiones exequendi potestas traditur. Postremo additur Matrimonium, ut ex maris & feminae legitima, & sancta coniunctione filij ad Dei cultum, & humani generis conseruationem procreentur, & religiose educetur.

Iacob. 5.

Illud uero maxime animaduertendum est, quamuis omnia sacramenta diuinam, & admirabilem uirtutem in se contineant, tamen non parem omnia, & aequalem necessitatem, aut dignitatem, aut unam, eandemque significandi uim habere. Atque ex iis tria sunt, quae tamen non eadem ratione, tamen praeter ceteris necessaria dicuntur. baptismum enim unicuique sine ulla adiunctione necessarium esse, Saluator his uerbis declarauit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Pœnitentia uero illis tantummodo necessaria est, qui se post baptismum aliquo mortali peccato obstrinxerunt. neque enim æternum exitium effugere poterunt, nisi eos admissi peccati rite pœnituerit. Ordo praeterea, etsi non singulis fidelibus, toti tamen Ecclesiae omnino necessarius est. Verum si dignitas in sacramentis spectetur, Eucharistia sanctitate, & mysteriorum numero, ac magnitudine longe ceteris antecellit. quae omnia facilius intelligentur, cum suo loco ea, quae ad singula sacramenta pertinent, explicabuntur. Deinceps uidendum est, a quo hæc sacra, & diuina mysteria acceperimus: neque enim dubitandum est, quin præclari alicuius muneris dignitas, eius, a quo donum ipsum profectum est, dignitate, & præstantia, quam maxime augeatur. Sed ea quaestio difficilem explicationem habere non potest. Nam cum Deus sit, qui homines iustos efficiat; ipsa uero sacramenta iustitiae adipiscendae mirifica quaedam instrumenta sint: pariter, unum eundemque Deum in Christo iustificationis & sacramentorum auctorem agnoscendum esse. Praeterea, sacramenta eam uim, & efficientiam continent, quae ad intimam animam penetrat. Cum uero unius Dei potentiae proprium sit, in corda & menses hominum illabi; ex hoc etiam perspicitur, sacramenta a Deo ipso per Christum instituta esse; quemadmodum, ab eo quoque intus dispensari, certa, & constanti fide tenendum est. hoc enim testimonium de illo se accepisse sanctus Ioannes affirmat, cum ait: Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit; super quem uideris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat in spiritu sancto.

De præstantia et differentia sacramentorum et eorum auctore.

Ioan. 3.

Ioan. 1.

Sed

Sed quamuis Deus sacramentorum auctor, & dispensator sit, ea tamen non per angelos, uerum per homines ministrari in Ecclesia uoluit. non minus enim ministrorum officio, quam materia, & forma, ad sacramenta conficienda opus esse, perpetua sanctorum Patrum traditione confirmatum est. Atque hi quidem ministri, quoniam in facta illa functione non suam, sed Christi personam gerunt, ea re fit, ut siue boni, siue mali sint, modo ea forma, & materia utantur, quam ex Christi instituto semper Ecclesia catholica seruauit, idque facere proponat, quod Ecclesia in ea administratione facit, uere sacramenta conficiant, & conferant: ita ut gratia fructum nulla res impedire possit, nisi qui ea suscipiunt, se ipsos tanto bono fraudare, & spiritui sancto uelint obistere. Hanc uero in Ecclesia certam, & exploratam sententiam semper fuisse, sanctus Augustinus in ijs disputationibus, quas aduersus Donatistas conscripsit, clarissime demonstrauit. Quod si etiam scripturae testimonia quaerimus, ipsum

S. Augustinus.

1. ad Cor. 3. Apostolum, his uerbis loquentem, audiamus: Ego, inquit, platau, Apollo rigauit: sed Deus incrementum dedit: neque enim qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. ex quo loco satis intelligitur, quemadmodum arboribus nihil obest eorum improbitas, quorum manu satæ sunt: ita nihil uitij aliena culpa contrahi illis posse, qui malorum hominum ministerio Christo insiti sunt. Quare, ut ex D. Ioannis euangelio sancti patres nostri docuerunt, Iudas etiam Iscariotes plures baptizauit: ex quibus tamen neminem iterum baptizatum fuisse legimus: ita ut præclare D. Augustinus scriptum reliquerit: Dedit baptismum Iudas, & non baptizatum est post Iudam: dedit Ioannes, & baptizatum est post Ioannem: quia, si datum est a Iuda, baptismum Christi erat: quod autem a Ioanne datum est, Ioannis erat: non Iudam Ioanni, sed baptismum Christi etiam per Iudæ manus datum, baptismum Ioannis, etiam per manus Ioannis dato, recte præponimus.

D. Augustinus.

Mt. 19.

Sacramenta nouæ legis imputra conscientia ministrare, quam per niciosum ipsius ministris de eorum effectu.

Neque uero Pastores, alijue sacramentorum ministri, cum hæc audiunt, satis sibi esse arbitrentur, si, posthabita morum integritate, ac conscientia munditia, illud tantum cogitent, quo modo sacramenta ab illis rite ministrantur. id enim etiam diligenter curandum est, in hoc tamen omnia, quæ ad eam functionem pertinent, posita non sunt. Mementisse autem semper debent, sacramenta diuinam quidem uirtutem, quæ illis inest, numquam amittere, at uero impure ea ministrantibus æternam perniciem, & mortem asserre. Sancta enim, quod semel atque iterum ac sæpius admonere oportet, sancte, & religiose

& religioſe tractanda ſunt. Peccatori, ut eſt apud Prophetam, dixit Deus: Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? tu uero odiſti diſciplinam. Quod ſi homini peccatis conaminato minus licet de rebus diuinis agere: quantum ab eo ſcelus concipi exiſtimandum erit, qui ſibi multorum ſcelerum cōſcius eſt, nec tamen ſacra myſteria polluto ore conficere, uel in fixas manus ſumere, contrectare, atque alijs porrigere, & miniſtrare uereatur? cum præſertim apud ſanctum Dionyſium ſcriptum ſit, malis ſymbola (ita enim ſacramenta appellat) ne contingere quidem permiſſum eſſe. Sanctitatem igitur ſacrarum rerum miniſtri in primis ſequentur, pure ad ſacramenta miniſtranda accedant, atque ita ſe ad pietatem exercent, ut ex eorum frequenti tractatione, & uſu, uberiorē in dies gratiam, adiuuante Deo, conſequantur.

S. Dionyſius.

Sed iam, his rebus explicatis, docendum erit, quinam ſacramentorum effectus ſit: id enim ſacramenti definitioni, quæ ſupra tradita eſt, non parum lucis allaturum uidetur. ij autē duo præcipue numerantur. Ac principem quidem locū merito gratia illa obtinet, quam uſitato a ſacris doctoribus nomine iuſtificantem uocamus. ita enim Apoſtolus apertiffime nos docuit, cum inquit: Chriſtū dilexiſſe Eccleſiā, & ſe ipſum tradidiſſe pro ea, ut illam ſanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in uerbo. Quo autem pacto tanta res, & tam admirabilis per ſacramentum efficiatur, ut, quemadmodum ſancti Auguſtini ſententia celebratum eſt, Aqua corpus abluat, & cor tangat; id quidem humana ratione, atque intelligentia comprehendere non poteſt. Conſtitutum enim eſſe debet, nullam rem ſenſibilem ſuapte natura eo ui præditam eſſe, ut penetrare ad animam queat. At fidei lumine cognouiſimus, omnipotentis Dei uirtutem in ſacramentis in eſſe, quæ id efficiant, quod ſua ui res ipſæ naturales præſtare non poſſunt. Quocirca, ne ulla unquam huius effectus dubitatio in animis fidelium reſideret, cum miniſtrari ſacramenta cœptum eſt, uoluit clementiſſimus Deus, quid illa in reſerius efficerent, miraculoſū ſignificationibus declarare, ut eadem perpetuo in reſerius fieri conſtantiffime crederemus, quamuis longe a noſtris ſenſibus remota eſſent. Itaque, ut omittamus, ſaluatore noſtro in Iordane baptizato, cælos apertos eſſe, & ſpiritum ſanctum columbæ ſpecie apparuiſſe; ut admoneremur, cuius gratiam cum ſalutari fonte abluimur, in animam noſtram inſundi: ut hoc inquam omittamus, (magis enim ad baptiſmi ſanctificationem, quam ſacramenti adminiſtrationem pertinet) nonne legimus, cum Penthecoſtes die apoſtoli ſpiritum ſanctum acceperunt, quo

Ad Epp. 5.

D. Auguſtini.

*Math. 3.
Mar. 1.
Luc. 3.*

deinde

Act. 2.

deinde ad prædicandam fidei ueritatem, adeundaque pro Christi gloria pericula alacriores, & fortiores fuerunt, tunc, facto repente de cælo sonitu, tamquam aduenientis spiritus uehementis, apparuisse illis dispersitas linguas quasi ignis? ex quo intellectum est, sacramento confirmationis eundem nobis spiritum tribui, easq. uires addi, quibus possimus carni, mundo, & Sathanæ, perpetuis scilicet hostibus nostris, fortiter repugnare, & resistere. Atque hæc miracula, quoties apostoli sacramenta ista ministrarent, initio nascentis Ecclesiæ aliquandiu uisa sunt, donec, firmata iam fide, & corroborata, fieri desierunt.

De excellentia sacramentorum noua legis ad uetera comparationum: & de Characteribus.

Ex ijs igitur, quæ de priori sacramentorum effectu, gratia scilicet iustificante, demonstrata sunt, illud etiam plane constat, excellentiorem, & præstantiorem uim sacramentis nouæ legis inesse, quam olim ueteris legis sacramenta habuerunt: quæ cum infirma essent, ege-
naque elementa, inquinatos sanctificabant ad emundationem carnis, non animæ. quare, ut signa tantum earum rerum, quæ mysteriis nostris efficienda essent, instituta sunt. At uero sacramenta nouæ legis ex Christi latere manantia, qui per spiritum sanctum semet-

Ad Heb. 9.

ipsum obtulit immaculatum Deo, emundant conscientiam nostram ab operibus mortuis ad seruiendum Deo uiuenti, atque ita eam gratiam, quam significant, Christi sanguinis uirtute operantur. Quocirca si ea cum antiquis sacramentis cõferamus, præterquam quod plus efficaciam habent, & utilitate uberiora, & sanctitate augustiora esse inueniuntur. Alter uero sacramentorum effectus non quidem omnibus cõmunis, sed trium tantummodo proprius, baptismi, confirmationis, & ordinis sacri, est character, quem animæ imprimunt.

1. ad Cor. 1.

nam cum Apostolus ait: Vnixit nos Deus, qui & signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris: uoce illa, Signauit, non obscure characterem descripsit; cuius proprium est, aliquid signare, & notare. Est autem character ueluti insigne quoddam animæ impressum, quod deleri numquam potest, eique perpetuo inhaeret: de quo ita apud sanctum Augustinum scriptum est.

D. Augustinus.

Scriptum est. An minus forte sacramenta Christiana, quam corporalis hæc nota, qua scilicet miles insignitur, poterunt? illa namque militi, ad miliciam, quam deseruisset, reuertenti, non noua imprimitur, sed antiqua cognoscitur, & approbatur. Iam uero character hoc præstat, tum ut apte ad aliquid sacri suscipiendum uel peragendum efficiamur, tum ut aliqua nota alter ab altero internoscatur. Ac baptismi quidem characterem utrumque cõsequimur, ut ad alia sacramenta percipienda reddamur idonei,

& co

& eo propterea fidelis populus agentibus, quæ fidem non colunt, distinguatur. Idem autem in charactere confirmationis, & sacri ordinis licet cognoscere: quorum altero ueluti Christi milites ad eius nominis publicam confessionem, & propugnationem, ac contra insitum nobis hostem, & spiritualia nequitæ in cælestibus armamur, atque instruimur, simulque ab iis, qui nuper baptizati, tãquam modo geniti infantes sunt, discernimur: alter uero tum potestatem sacramenta conficiendi, & ministrandi coniunctam habet, tum eorum, qui eiusmodi potestate præditi sunt, a reliquo fidelium cætu distinctionem ostēdit. Tenenda igitur est catholicæ Ecclesiæ regula, quæ docemur, tria hæc sacramenta characterem imprimere, neque ullo umquam tempore iteranda esse.

Hæc sunt, quæ generatim de sacramentis tradenda erūt; in cuius argumenti explicatione, Pastores duo potissimum efficere omni studio conentur. Primum est, ut fideles intelligant, quanto honore, & cultu, & ueneratione hæc diuina, & cælestia munera digna sint: alterum uero, ut, quoniam a clementissimo Deo ad cõmunem omnium salutem proposita sunt, iis pie & religiose utantur, atque ita Christianæ perfectionis desiderio exardescant, ut, si pœnitentiæ præsertim & Eucharistiæ saluberrimo usu aliquãdiu careant, plurimum damni se fecisse existiment. Hæc autem facile Pastores assequi poterunt, si, quæ de sacramentorum diuinitate, & fructu supra dicta sunt, auribus fidelium sæpius inculcabunt, primum a Domino, saluatore nostro, a quo nihil nili perfectissimum proficisci potest, insituta esse: præterea, cū ministrantur, spiritus sancti intima cordis nostri permeatis efficacissimum numen præstare esse: deinde, admirabili, & certa curandarum animarum uirtute prædita esse: tum, per ea immensas illas Domini cæ passionis diuitias ad nos deriuari. Postremo uero ostendent, totum Christianum ædificium firmissimo quidem lapidis angularis fundamento inniti, uerum, nisi uerbi Dei prædicatione, & sacramentorum usu undique fulciatur, magnopere uerendum esse, ne magna ex parte labefactatum concidat. ut enim per sacramenta in uitam suscipimur: ita hoc ueluti pabulo alimur, conseruamur, augemur.

DE BAPTISMI SACRAMENTO.

Ex his quidem, quæ hæctenus de sacramentis uniuersè tradita sunt, cognosci potest, quã necessariũ sit ad Christianæ religionis uel doctrinam percipiendam, uel pietatem exercendã, ea intelligere, quæ

de illorum singulis credenda catholica Ecclesia proponit: sed, si quis diligentius Apostolum legerit, sine dubitatione ita statuet, perfectâ baptismi cognitione a fidelibus magnopere requiri: adeo nō solū frē quēter, sed grauibz uerbis, & spiritu Dei plenis eius mysterij memoriam renouat, diuinitatem cōmendat, atq. in eo redemptoris nostri mortem, sepulturam, & resurrectionem nobis ante oculos tum ad contemplandum, tum ad imitandum cōstituit. Quare Pastores numquam se satis multam operam, & studium in huius sacramenti tractatione collocasse arbitrentur: uerum, præter eos dies, in quibus more maiorum diuina baptismi mysteria potissimum explananda essent in sabbato magni Paschæ, & Penthecostes, quo tempore Ecclesia summa cum religione, maximsque cærimonijs hoc sacramentum celebrare consueuerat, alijs etiam diebus occasionem capient de hoc argumento differendi. Atque illud in primis tempus maxime opportunum ad eam rem uideri poterit, si interdum, cum baptismus alicui ministrandus sit, fidelis populi multitudinem cōuenisse animaduertent. tūc enim facilius multo erit, si minus liceat omnia capita, quæ ad hoc sacramentum atinēt, persequi, unum saltem, aut alterum docere, cum fideles earum rerum doctrinam, quā auribus percipiunt, simul etiam sacris baptismi cærimonijs expressam uident, pioque & attento animo contemplantur. Ex quo deinde fiet, ut unusquisque, iis rebus admonitus, quæ in alio geri uideat, secum recorderetur, quæ se sponsione Deo obligauerit, cū baptismo initiatus est, simulq. illud cogitet, an uita, & moribus talem se præbeat, qualem ipsa Christiani nominis professio pollicetur. Ut igitur, quæ docēda erunt, dilucidexponantur; quænam sit baptismi natura, & substātia, aperiendū est; si prius tamen ipsius uocis significatio explicetur. Ac baptismus quidem græcum esse nomen nemo ignorat: quod etsi in sacris literis nō solum eam abluitionem, quæ cum sacramento coniuncta est, sed etiā omne abluitionis genus, quod aliquando ad passionem translātū est, significat; tamen apud Ecclesiæ scriptores non quamuis corporis abluitionem declarat, sed eam, quæ cum sacramento coniungitur, nec sine præscripta uerborum forma ministratur. qua quidem significatione Apostoli ex Christi domini instituto frequentissime usi sunt.

Alia quoque nomina ad eandem rem significandam sancti Patres usurparunt. Sacramētum enim fidei appellari, quod illud suscipientes, uniuersam Christianæ religionis fidem profitantur, D. Augustinus testatur. Alii uero, quia fide corda nostra illuminantur, quam in baptismo profitentur, hoc sacramentū illuminationem uocarūt.

Nam

nam & Apostolus ita inquit: Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuisistis passionum: tempus nimirum, quo baptizati erant, significans. Chryostomus præterea in oratione, quam ad baptizatos habuit, tum expurgationem, quia per baptismum expurgamus uetus fermentum, ut simus noua conspersio, tum sepulturam, tum plantationem, tum crucem Christi nominat: quarum omnium appellationum causam ex epistola ad Romanos scripta licet colligere. Cura autem D. Dionysius principium sanctissimorum mandatorum uocauerit, perspicuum est; cum hoc sacramentum ueluti ianua sit, qua in Christianæ uitæ societatem ingredimur, atque ab eo diuinis præceptis obtemperandi initium facimus. Atque hæc de nomine breuiter exponenda erunt.

Quod autem ad rei definitionem attinet, etsi multæ ex sacris scripturis afferri possunt, illa tamen aptior, & commodior esse uideatur, quam ex uerbis Domini apud Ioannem, & Apostoli ad Ephesios licet intelligere. nam cum Saluator dicat: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non potest introire in regnum Dei: & Apostolus, cum de Ecclesia loqueretur; Mundans eam lauacro aquæ in uerbo: ita sit ut recte, & apposite definiatur, Baptismum esse sacramentum regenerationis per aquam in uerbo. Natura enim ex Adam filii iræ nascimur, per baptismum uero in Christo filij misericordiæ renascimur: siquidem dedit hominibus potestatem filios Dei fieri, iis, qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex Deo nati sunt. Sed quibuscumque tandem uerbis, baptismi naturam explicari contigerit, docendus erit populus, hoc sacramentum confici ablutione, cui ex Domini saluatoris instituto certa, & sollemnia uerba necessario adhibentur, quemadmodum semper sancti Patres docuerunt. quod apertissimo illo D. Augustini testimonio demonstratur: Accedit uerbum ad elementum, & fit sacramentum. Id uero eo diligentius monere oportebit, ne forte fideles in eum errorem inducantur, ut existiment, quod uulgo dici solitum est, aquam ipsam, quæ ad conficiendum baptismum in sacro fonte asseruatur, sacramentum esse. tunc enim sacramentum baptismi dicendum est, cum aqua ad abluendum aliquem, additis uerbis, quæ a Domino instituta sunt, et ipsa utimur. Tam uero, quoniam singula sacramenta ex materia, & forma constitui initio diximus, cum generatim de omnibus sacramentis ageretur, idcirco, quæ utraque sit in baptismo, a Pastoribus declarandum erit. Materiam igitur, siue elementum huius sacramenti, esse omne naturalis aquæ genus,

*Heb. 10.**S. Chryostomus.**S. Dionysius.**Baptismi pro
sacramento
sumpti defi-
nito, mate-
ria, forma,
essentia.**Ioan. 1.**D. Augusti-
nus.*

- sive ea maris sit, sive fluvii, sive paludis, sive putei, aut fontis, quæ sine ulla adiunctione aqua dici solet. nam & Saluator docuit: Nisi
- 1. Ioh. 3.* quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non potest introire in regnum Dei. & Apostolus inquit; Ecclesiam lauacro aquæ mundatam esse. Et in B. Iohannis epistola scriptum legimus: Tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Quod etiam
- Matth. 3.* aliis sacrarum litterarum testimoniis comprobatur. Quod uero a Ioanne Baptista dictum est, uenturum esse Dominum, qui baptizaret in spiritu sancto, & igne; id quidem nullo modo de baptismi materia intelligendum est: sed uel ad intimum spiritus sancti effectum, uel certe ad miraculum referri debet, quod die Penthecostes apparuit, cum spiritus sanctus ex caelo in apostolos ignis specie delapsus est: de quo alio loco Christus dominus noster prædixit; Iohannes quidem baptizauit aqua: uos autem baptizabimini spiritu sancto non post multos hos dies.

Figura, & prophetia an sique baptismi.

- Verum idem quoque a Domino tum figuris, tum prophetarum oraculis significatum esse, ex diuinis scripturis artum aduertimus. Diluuium enim, quo mundus purgatus est, quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum, huius aquæ figuram, & similitudinem gessisse, apostolorum
- 1. Pet. 3.* Princeps in priori epistola ostendit. Et maris rubri transitum eiusdem aquæ significationem habuisse, D. Paulus, ad Corinthios scribens, exposuit. ut interim omnittamus tum Naaman Syri ablutionem, tum
- 1. ad Cor. 10.* probaticæ piscinæ admirabilem uim, & alia id genus multa, in quibus huius mysterii symbolum inesse facile apparet. De prædictionibus autem dubitare nemo potest, quin aquæ illæ, ad quas tam liberaliter Isaias propheta omnes sitientes inuitat, uel quas ex templo egrediens Ezechiel in spiritu uidit: tum præterea fons ille, quem domui Dauid habitantibus Hierusalem paratum in ablutionem peccatoris, & menstruatæ Zacharias prænuñciauit, ad salutarem baptismi aquam indicandam, atque exprimendam pertineant. Quantum uero baptismi naturæ, & uirtuti consentaneum fuerit, ut eius propria materia aqua institueretur, pluribus quidem rationibus D. Hieronymus ad Oceanum scribens demonstraui. Sed quod ad hunc locum attinet, Pastores docere in primis poterunt, quoniam hoc sacramentum omnibus sine ulla exceptione ad consequendam uitam necessarium erat, iccirco aquæ materiam, quæ numquam non præsto est, atque ab omnibus facile parari potest, maxime idoneam fuisse. Deinde aqua effectum baptismi maxime significat. ut enim
- aqua

aqua sordes abluit, ita etiam baptismi uim, atque efficientiam, quo peccatorum maculæ eluuntur, optime demonstrat. Accedit illud, quod, quemadmodum aqua refrigerandis corporibus aptissima est, sic baptismi cupiditatum ardor magna ex parte restringitur. Illud uero animaduertendum est, quamuis aqua simplex, quæ nihil aliud admixtum habet, materia apta sit ad hoc sacramentum conficiendum, quoties scilicet baptismi ministrandi necessitas incidat, tamen ex Apostolorum traditione semper in catholica Ecclesia obseruatum esse, ut, cum solemnibus cærimoniis baptismus conficitur, sacrum etiam chrisma addatur, quo baptismi effectum magis declarari perspicuum est. Docendus quoque erit populus, & si aliquando incertum esse potest, utrum hæc an illa uera aqua sit, qualem sacramenti perfectio requirat, hoc tamen pro certo habendum esse, numquam ex alia materia, quam ex aquæ naturalis liquore, baptismi sacramentum ulla ratione confici posse.

Sed duarum partium, ex quibus baptismus constare debet, postquam altera, hoc est materia, diligenter explicata fuerit, studebunt Pastores eadem diligentia formam etiam tradere, quæ est altera eius pars maxime necessaria. In huius autem sacramenti explicatione, eo maiori cura, & studio elaborandum putabunt, quod tam sancti mysterij notitia non solum sua sponte fideles uehementer delectare potest, quod quidem in omni diuinarum rerum scientia communiter euenit, uerum etiam ad usus fere quotidianos summopere expetenda est. Cum enim sæpe incidant tempora, quemadmodum suo loco planius dicitur, in quibus tum ab alijs de populo, tum sæpissime a mulierculis baptismum ministrari oporteat; ita sit, ut promiscue omnibus fidelibus ea, quæ ad huius sacramenti substantiam pertinent, cognita, & perspecta esse debeant. Quare dilucidis, & apertis uerbis, quæ facile percipi ab omnibus possint, Pastores docebunt, hanc esse perfectam & absolutam baptismi formam, Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Ita enim a Domino, & saluatore nostro traditum est, cum apostolis apud

*Quam sit ue
cessaria for-
ma baptismi
cognatio.*

Matth. 28.

Matthæum præcepit: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: Ex illo autem uerbo, Baptizantes, catholica Ecclesia, diuinus edocta, optime intellexit, in huius sacramenti forma actionem ministri exprimentum esse: quod quidem sit, cum dicitur, Ego te baptizo. Ac quoniam, propter ministros, tum illius personam, qui baptizatur, tum principalem causam, quæ baptismum efficit, significare

K 3 oportebat,

oportebat; iccirco illud pronomen, *T u*, & distincta diuinarum personarum nomina adduntur, ut absoluta sacramenti forma iis uerbis concludatur, quæ modo exposita sunt, Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Neque enim sola filij persona, de quo a Ioanne scribitur; Hic est, qui baptizatur; sed simul omnes sanctæ Trinitatis personæ ad baptismi sacramentum operantur. Quod autem, In nomine, non, In nominibus, dictum est; hoc plane declarat unam Trinitatis naturam, & diuinitatem. Etenim hoc loco, Nomen, ad personas non refertur, sed diuinam substantiam, uirtutem, & potestatem quæ una & eadem est in tribus personis, significat. Sed in hac forma, quam integram, & perfectam esse ostendimus, obseruandum est, quædam prorsus necessaria esse; quæ si omittantur, sacramentum confici non potest: quædam uero non ita necessaria, ut, si desint, sacramenti ratio non constet; cuiusmodi est uox illa, *Ego*: cuius uis in uerbo *BAPTIZO* cõnetur: immo uero in ecclesijs Græcorum uariata dicendi ratione prætermitti consueuit: propterea quod nullam fieri oportere ministri mentionem iudicauerunt: ex quo factum est, ut in baptismo hac forma passim utantur, Baptizatur seruus Christi in nomine patris, & filij, & spiritus sancti: a quibus tamen perfecte sacramentum ministrari, ex Concilii Florentini sententia, & definitione apparet, cum iis uerbis satis explicetur id, quod ad baptismi ueritatem atinet, nimirum ablutio, quæ tunc re ipsa peragitur. Quod si etiam aliquando tempus fuisse dixerint; id quidem spiritus sancti afflatu eos fecisse, exploratum nobis esse debet; ut initio nascens Ecclesiæ Iesu Christi nomine prædicatio illustrior fieret, diuinaque, & immensa eius potestas magis celebraretur. Deinde uero rem penitus introsipientes, facile intelligemus, nullam earum partium in ea forma desiderari, quæ ab ipso Salvatore præscriptæ sunt. qui enim Iesum Christum dicit, simul etiam patris personam, a quo unctus, & spiritum sanctum, quo unctus est, significat. Quamquam dubium fortasse uideri potest, an huiusmodi forma apostoli aliquem baptizauerint, si Ambrosij, & Basilij, sanctissimorum, & grauissimorum patrum auctoritatem sequi uolumus, qui ita baptismum in nomine Iesu Christi interpretati sunt, ut dixerint, iis uerbis significari baptismum, non qui a Ioanne, sed qui a Christo domino traditus esset, tamen a cõmuni, & usitata forma, quæ distincta trium personarum nomina continet, apostoli non discederent. Atque hoc loquendi genere Paulus etiam in epistola ad Galatas

Ioan. 1.

*Act. 2.
Act. 8.*

S. Ambrosij, & Basilij.

Galatas usus uideatur, cum inquit: Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis; ut significaret in fide Christi, nec alia tamé forma, quam ideam Saluator & Dominus noster seruandam præceperat, baptizatos esse. *Ad Gal. 3.*

Hactenus igitur de materia, & forma, quæ ad baptismi substantiâ maxime pertinent, fideles docere satis fuerit. Quoniam uero in hoc sacramento conficiendo, legitimæ etiam ablutionis rationem seruari oportet; iccirco eius quoque partis doctrina a Pastoribus tradenda est, atque ab eis breuiter explicandum, communi Ecclesiæ more, & consuetudine receptum esse, ut baptismus uno aliquo ex tribus modis confici posset. nam qui hoc sacramento initiari debent, uel in aquâ merguntur, uel aqua in eos infunditur, uel aquæ aspersione tinguntur. Ex his autem ritibus quicumque seruetur, baptismum uere perfici credendum est. aqua enim in baptismo adhibetur ad significandam animæ ablutionem, quam efficit: quare baptismus ab Apostolo lauacrum appellatus est. Ablutio autem non magis fit, *Ad Eph. 5.* cum aliquis aqua mergitur, quod diu a primis temporibus in Ecclesia obseruatum animaduertimus; quam uel aquæ effusione, quod nunc in frequenti usu positum uidemus, uel aspersione, quemadmodum a Petro factum esse colligitur cum uno die tria millia hominum ad fidei ueritatem traduxit, & baptizauit. Vtrum uero unica, an tria ablutio fiat, nihil refert existimandum est. Vtrouis enim modo & antea in Ecclesia baptismum uere confectum esse, & nunc confici posse, ex D. Gregorii Magni epistola, ad Leandrum scripta, satis apparet. Retinendus est tamen a fidelibus is ritus, quem unusquisque in sua ecclesia seruari animaduertit. *B. Gregorius* Atque illud præcipue mone-re oportet, non quamlibet corporis partem, sed potissimum caput, in quo omnes tum interiores, cum externi sensus uigent, abluendum, simulque ab eo, qui baptizat, non ante, aut post ablutionem uerba sacramenti, quæ formam continent, sed eodem tempore, quo ablutio ipsa peragitur, pronuncianda esse. His expositis, conueniet præterea docere, atque in memoriam fidelium reducere, baptismum, quemadmodum & reliqua sacramenta, a Christo domino institutum esse. Hoc igitur Pastores frequenter docebunt, explicabuntque duo diuersa tempora baptismi notanda esse; alterum, cum Saluator cum instituit; alterum, cum lex de eo suscipiendo sancita est. Ac, quod ad primum attinet, tunc a Domino hoc sacramentum institutum esse perspicitur, cum ipse a Ioanne baptizatus sanctificandi uirtutem aquæ tribuit. *B. Gregorius Nazanzenus*

*S. Augusti
nus.*

Matth. 3.

Mar. 1.

Luc. 3.

Mar. 16.

Mat. 28.

1. Pet. 3.

Ad Eph. 5.

Ioan. 3.

4. Reg. 6.

& Augustinus, eo tempore aquæ uim generandi in spiritualem scilicet uitâ datam esse. Et alio loco ita scriptum reliquit: Ex quo Christus in aqua mergitur, ex eo omnia peccata abluit aqua. Et alibi: Baptizatur Dominus, non mundari indigens, sed tactu mundæ carnis aquas mundans, ut uim abluendi habeant. Atque ad eam rem illud maximo argumento esse potuit, quod tunc sanctissima Trinitas, in cuius nomine baptismus conficitur, numen suum præsens declarauit. Vox enim patris audita est: filij persona aderat: & spiritus sanctus in columbæ specie descendit præterea cæli aperti sunt, quo nobis iam per baptismum licet ascendere. Quod si quis scire cupiat, quam ratione tanta, & tam diuina uirtus a Domino aquis tributa sit; id quidem humanam intelligentiam superat. Hoc uero satis percipi a nobis potest, baptismo a Domino suscepto, sanctissimi, & purissimi eius corporis tactu aquam ad baptismi salutarem usum cõsecratam esse, ita tamen, ut hoc sacramentum, & si ante passionem institutum fuerit, a passione tamen, quæ omnium Christi actionum tamquam finis erat, uim, & efficientiam duxisse, credendum sit. Sed de altero etiam, quo scilicet tempore lex de baptismo lata fuerit, nullus dubitandi locus relinquitur. nam inter sacros scriptores conuenit, post Domini resurrectionem, cum apostolis præcepit; Eûtes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti; ex eo tempore omnes homines, qui salutem aternâ consequuturi erant, lege de baptismo teneri cœpisse. Quod quidem ex apostolorum Principis auctoritate colligitur, cum inquit: Regenera uit nos in spem uiuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis. Idemque ex illo Pauli loco; Se ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, (cum de Ecclesia loqueretur) mundans eam lauacro aquæ in uerbo; licet cognoscere. uterque enim baptismi obligationem ad tempus, quod morrem Domini consecutum est, uidetur retulisse: ut dubitandum nullo modo sit, uerba etiam illa saluatoris; Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non potest introire in regnum Dei; id ipsum tempus spectasse, quod post passionem futurum erat. Ex iis igitur, si accurate a Pastoribus tractentur, haud dubium esse potest, quin fideles maximam in hoc sacramento dignitatem agnoscat; ac summa animi pietate uenerentur: præsertim uero cum cogitarint præclara illa, & amplissima munera, quæ, cum Christus dominus baptizaretur, miraculorum significationibus declarata sunt, singulis, cum baptizantur, intima spiritus sancti uirtute donari, atque impertiri. Ut enim si, quæadmodum Elisæi puero contigit, nobis oculi ita

ita aperirentur, ut cælestes res intueri possimus, nemo adeo communi sensu carere putandus esset, quem diuina baptismi mysteria in maximam admirationem non traducerent: cur idem etiam euenturum non existimemus, cum a Pastoribus huius sacramenti diuinitate ita exposita fuerint, ut eas fideles si non corporis oculis, at nientis acie, fidei splendore illuminatæ, contemplari queant?

Iam uero, a quibus ministris hoc sacramentum conficiatur, non utiliter modo, sed necessario tradendum uidetur; tum ut ij, quibus præcipue hoc munus commissum est, illud sancte, & religiose curare studeant; tum ut ne quis, tamquam fines suos egressus, in alienam possessionem intempèstiuè ingrediatur, uel superbe irrumpat: cum in omnibus ordine seruandum esse Apostolus admoncat. Docetur igitur fideles, triplicem esse eorum ordinem: ac in primo quidè Episcopos, & sacerdotes collocandos esse; quibus datum est, ut iure suo, non extraordinaria aliqua potestate, hoc munus exercent. iis enim in apostolis præceptum est a Domino; Euntes baptizate: quam uis Episcopi, ne grauiorem illam docendi populi curam deserere cogèret, baptismi ministerium sacerdotibus relinquere soliti essent. Quod uero sacerdotes iure suo hanc functionem exercent, ita ut præsentè etiam Episcopo ministrare baptismum possint, ex doctrina patrum, & usu Ecclesiæ constat. nam cum ad Eucharistiam consecrandam instituti sint; quæ est pacis & unitatis sacramentum: consentaneum fuit, potestati iis dari omnia illa administrandi, per quæ necessario huius pacis, & unitatis quilibet particeps fieri posset. Quod si aliquando Patres sacerdotibus, sine Episcopi uenia, baptizandi ius permissum non esse dixerunt, id de eo baptismò, qui certis anni diebus solemnè cærimonia administrari consueuerat, intelligendum uidetur. Secundum ministrorum locum obtinet Diaconi; quibus, sine Episcopi, aut sacerdotis concessu, non licere hoc sacramentum administrare, plurima sanctorum Patrum decreta testantur. Extremus ordo illorum est, qui, cogente necessitate, sine solemnibus cærimoniis baptizari possunt: quo in numero sunt omnes, etiam de populo, siue mares, siue feminae, quamcumque illi sectam profiteantur. nam & ludæis quoque, & infidelibus, & hæreticis, cù necessitas cogit, hoc munus permissum est; si tamen id efficere propositum eis fuerit, quod Ecclesia catholica in eo administrationis genere efficit. Hæc autem cum multa ueterum Patrum, & Conciliorum decreta confirmarunt, tum uero a sacra Tridentina Synodo anathema in eos sancitum est, qui dicere audeant, baptismum, qui etiam datur

*Qui proprii
sunt ministri
baptismi.*

1. ad Cor. 14

Mat. 28.

Con. Trid.

datur ab hæreticis in nomine patris, & filij, & spiritus sancti, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse uerum baptismum. In quo profecto summam Domini nostri bonitatem, & sapientiam licet admirari. nam cum hoc sacramentum necessario ab omnibus percipiendum sit; quemadmodum aquam eius materiam instituit, qua nihil magis commune esse potest: sic etiã neminem ab eius administratione excludi uoluit: quamuis, ut dictum est, non omnibus liceat solemnes cærimonias adhibere: non quidem quod ritus, aut cærimonix plus dignitatis, sed quod minus necessitatis, quam sacramentum, habeant. Neque uero, hoc minus ita omnibus promiscue permissum esse, fideles arbitrentur, quin ordinem aliqueum ministrorum statuere maxime deceat. mulier enim, si mares adsint, laicus item præsentem clerico, tum clericus coram sacerdote, baptismi administrationem sibi sumere non debent; Quãquam obstetrices, quæ baptizare consueuerunt, improbandæ non sunt, si interdum, præsentem aliquo uiro, qui huius sacramenti conficiendi minime peritus sit, quod alias uiri magis propriũ officium uideretur, ipsæ exequantur.

*De patrinis
baptizandorum.*

Accedit autem ad eos ministros, qui, ut hæctenus declaratum est, baptismum conficiunt, aliud etiam ministrorum genus, qui ad factã, & salutarem ablutionem celebrandam ex uetustissima catholicæ Ecclesiæ consuetudine adhiberi solent. ij nunc patrinis, olim susceptores, sponsores, seu fideiussores, communi uocabulo, a rerum diuinarum scriptoribus uocabantur. De quorum numero, quoniam ad omnes fere laicos pertinet, accurate a Pastoribus agendum erit; ut fideles intelligant, quæ potissimum ad illud recte perficiendum necessaria sint. In primis uero explicare oportet, quæ causa fuerit, cur ad baptismum præter sacramenti ministros patrinis etiam, & susceptores adiungerentur. quod quidem optimo iure factum esse, omnibus uidebitur, si meminerint, baptismum esse spiritualem regenerationem, per quam filii Dei nascimur; de ea enim ita loquitur D. Petrus: Sicut modo geniti infantes rationabiles, sine dolo lac concupiscite. Ut igitur, postquam aliquis in hanc lucem editus est, nutrice, & paedadogo indiget, quorum ope, atque opera educetur, ac doctrina, & bonis artibus erudiatur: ita etiam necesse est, ut, qui ex baptismi fonte uitam spiritualem uiuere incipiunt, alicuius fidei, & prudentiæ committantur, a quo Christianæ religionis præcepta haurire, ad omnemque pietatis rationem institui possint, atque ita paulatim in Christo adolescere, donec tandem uiri perfecti, iuante Domino euadãt; cum præsertim Pastoribus, qui publicæ parochiarum curationi

1. Pet. 2.

curationi præpositi sunt, tantum temporis non superfit, ut priuatâ illam curam pueros in fide erudiendi suscipere possint. Huius autem uetustissimæ consuetudinis præclarum testimoniû a D. Dionysio habemus, cum inquit: Diuinis nostris ducibus (sic enim apostolos uocat) in mētem uenit, & uisum est suscipere infantes, secundum istum sanctum modum, quod naturales parentes pueri cum cuidam docto in diuinis, ueluti pædagogog, traderent, sub quo, sicut sub diuino patre, & saluationis sanctæ susceptore, reliquum uitæ puer degeret. Eandem uero sententiam confirmat Higinij auctoritas. Quamobrem sapientissime a sancta Ecclesia constitutum est, ut non solum is, qui baptizat, cum baptizato, sed etiam susceptor cum eo, quem suscipit, & cum eius ueris parentibus affinitate deuinciantur: ita ut legitima nuptiarum fœdera inter hos omnes iniri nō possint, atque inita dirimatur. Præterea docere oportet fideles, quæ sint susceptoris partes. etenim hoc munus adeo negligēter in Ecclesia tractatur, ut nudum tantum huius functionis nomen relictum sit; quid autē sancti in eo contineatur, ne suspicari quidem homines uideantur. Hoc igitur uniuersē susceptores semper cogitent, se hac potissimum lege obstrictos esse, ut spirituales filios perpetuo commendatos habeant, atque in ijs, quæ ad Christianæ uitæ institutionem spectant, curent diligenter, ut illi tales se in omni uita præbeant, quales eos futuros esse solemnī cærimonia sponponderunt. Audiamus quid ea de re sanctus Dionysius scribat, uerba sponsoris exprimens: Spondeo puerum inducturum, cum ad sacram intelligentiam uenerit, sedulis adhortationibus meis, ut abrenunciet contrarijs omnino, profiteatur, peragatq. diuina, quæ pollicetur. Item diuus Augustinus; Vos, inquit, ante omnia tam uiros, quā mulieres, qui filios in baptisimate suscepistis, moneo, ut cognoscatis, fidei uisores apud Deum extitisse pro illis, quos uisi estis de sacro fonte suscipere. Ac profecto decet maxime, cum, qui aliquod officium suscipit; in eo diligēter exequendo numquam defatigari: & qui se alterius pædagogum, & christodem professus est, minime pati illum esse desertum, quem scinēl in fidem, & clientelam suam recepit, donec illum opera, & præsidio suo cgerē intellexerit. Quæ autem filijs spiritualibus tradenda sint; paucis D. Augustinus comprehendit, cum de hoc ipso susceptorum officio loqueretur: inquit enim; Debent eos admonere, ut castitatem custodiant, iustitiam diligant, charitatem tenēat, & ante omnia Symbolum, & orationem Dominicam eos doceant: Decalogum etiam, & quæ sint prima Christianæ religionis rudimenta. Quæ cū

S. Dionysius.

Higinij pp.

D. Augustinus.

D. Augustinus.

ita

ita se habeant; facile intelligimus, cuinam hominum generi sanctæ huius tutelæ administratio committenda non sit, nimirum ijs, qui eam gerere aut fideliter nolint, aut sedulo, & accurate non queant. Quocirca, præter naturales parentes, quibus non licet eam curationem suscipere, ut ex eo magis appareat, quantum hæc spiritualis educatio a carnali distet, hæretici in primis, Iudæi, infideles ab hoc munere omnino prohibendi sunt, ut qui in ea cogitatione, & cura semper uersentur, ut fidei ueritatem mendacijs obscurent, atque omnem Christianam pietatem euertant. Plures quoque ne baptizatum de baptismo suscipiant, sed ut unus tantum, siue uir, siue mulier, uel ad summum unus, & una, Tridentino Concilio statutum est; tum quia disciplinæ, atque institutionis ordo a multitudine magistrorû perturbari poterat; tum quia prouidere oportebat, ne inter plures cuiusmodi affinitates coniungerentur, quæ impedirent, quo minus legitimo matrimonii uinculo hominum inter homines societas latius diffunderetur.

*Quam necessaria baptis-
mi susceptio
tam adultis,
quam infantibus.*

Sed cum ceterarum rerum cognitio, quæ hæctenus expositæ sunt, fidelibus utilissima habenda sit; tum uero nihil magis necessarium uideri potest, quam ut doceantur, omnibus hominibus baptis-
mi legem a Domino præscriptam esse, ita ut, nisi per baptis-
mi gratiâ Deo renascantur, in sempiternam miseriam, & interitum a parentibus, siue illi fideles, siue infideles sint, procreentur. Igitur sæpius a Pasto-
ribus explicandum erit, quod apud Euangelistam legitur: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Quam legem non solum de ijs, qui adulta ætate sunt, sed etiam de pueris infantibus intelligendam esse, idque ab apostolica traditione Ecclesiam accepisse, communis Patrum sententia, & auctoritas confirmat. Præterea, credendum est, noluisse Christum dominum baptis-
mi sacramentum, & gratiam pueris denegari, de quibus dicebat: Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me uenire: taliû enim est enim regnum caelorum, quos amplexabatur, super quos manus imponebat, quos benedicebat. Deinde, cum legimus, totam aliquam familiam a Paulo baptizatam esse, satis apparet, pueros etiam, qui in illorum numero erant, salutari fonte ablutos esse. Deinde circumcisio, quæ figura fuit baptis-
mi; cum morem maxime commendat. Pueros enim octauo die circumcidi solitos, nemo est, qui ignoret. Ac quibus circumcisio manufacta in expoliatione corporis carnis prode-
rat, iisdem baptismum, qui est circumcisio Christi non manufacta, prodesse perspicuum est. Postremo, ut Apostolus docet, si unius delicto

Ioan. 3.

Matth. 19.

Mat. 9.

1. ad Cor. 1.

Gen. 21.

Leuit. 12.

Luc. 1. 2.

Ad Colof.

Ad Rom. 5.

delicto mors regnauit, per unum multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & iustitiæ accipientes, in uitâ regnabunt per unum Iesum Christum. Cum itaque per Adæ peccatum pueri ex origine noxâ contraxerint; multo magis per Christum dominum possunt gratiâ, & iustitiâ cõsequi, ut regnent in uitam: quod quidem sine baptismo fieri nullo modo potest. Quare docebunt Pastores, infantes omnino baptizandos: & deinde paulatim teneram ætatē Christianæ religionis præceptis ad ueram pietatem informandam esse. nam, ut a sapiente præclare dictum est; Adolefcens iuxta uiam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea. Neque. n. dubitare licet, quin fidei sacramenta, cum abluuntur, accipiant; nõ quia mentis suæ assensione credant; sed quia parentum fide, si parentes fideles fuerint, sin minus, fide (ut D. Augustini uerbis loquamur) uniuersæ societatis sanctorum muniuntur. etenim ab iis omnibus recte dicimus eos baptismo offerri, quibus placet, ut offerantur, & quorum charitate ad cõmunionem sancti spiritus adiunguntur. Hortandi autem sunt magnopere fideles, ut liberos suos, quâprimùm id sine periculo facere liceat, ad ecclesiam deferendos, & solemnibus cærimonijs baptizandos curēt. nam cum pueris in infantibus nulla alia salutaris cõparandæ ratio, nisi eis baptismus præbeat, relicta sit, facile intelligitur, quam graui culpa illi sese obstringant, qui eos sacramenti gratia diutius, quam necessitas postulet, carere patiantur, cum præsertim, propter ætatis imbecillitatem, infinita pene uitæ pericula illis impendeant. Diuersam uero rationem in ijs seruandam esse, qui adulta ætate sunt, & perfectum rationis usum habent, qui scilicet ab infidelibus oriuntur, antiquæ ecclesiæ consuetudo declarat. nam Christiana quidem fides illis proponenda est, atque omni studio ad eam suscipiendam cohortandi, alliciendi, inuitandi sunt. quod si ad dominum Deum cõuertantur; tum uero nonnere oportet, ne ultra tempus, ab Ecclesia præscriptũ, baptismi sacramentũ differant. nã cum scriptũ sit; Nõ tardes cõuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem: docendi sunt, perfectam conuersionem in noua per baptismum generatione positam esse: præterea, quo serius ad baptismum ueniunt, eo diutius sibi carendum esse ceterorum sacramentorum usu, & gratia, quibus Christiana religio colitur, cũ ad ea sine baptismo nulli aditus patere possit: deinde etiã maximo fructu priuari, quem ex baptismo percipiunt: siquidem non solũ omnium scelerũ, quæ antea admissa sunt, maculã & sordes baptismi aqua prorsus eluit, ac tollit, sed diuina gratia nos ornat; cuius ope, & auxilio in posterũ etiã peccata uitare possumus, iustitiãq. & innocentiam tueri: qua in re summã Christianæ uitæ cõstante facile omnes intelligunt. Sed quamuis hæc ita sint; nõ consueuit

D. Augustinus.

tamen Ecclesia baptismi sacramētum huic hominū generi statim tribuere, sed ad certum tēpus differendum esse constituit. neque enim ea dilatio periculum quod quidem pueris imminere supra dictum est, coniunctū habet cum illis, qui rationis usu præditi sunt. baptismi suscipiendi propositum, atque consilium, & male actæ uitæ penitentiæ satis futura sit ad gratiam, & iustitiam, si repentinus aliquis casus impediatur, quo minus salutari aqua ablui possint. Contra uero hæc dilatio aliquas uidetur utilitates asferre. Primum enim, quoniā ab Ecclesia diligenter prouidendum est, ne quis ad hoc sacramētum ficto, & simulato animo accedat, eorum uoluntas, qui baptismum petunt, magis exploratur, atque perspicitur. cuius rei causa in antiquis Concilijs decretū legimus, ut qui ex Iudæis ad fidem catholicā ueniunt, antequā baptismus illis administraretur, aliquot mēses inter catechumenos essent: deinde, in fidei doctrina, quam profiteri debent, & Christianæ uitæ institutionibus erudiuntur perfectius. Præterea, maior religionis cultus sacramento tribuitur, si constitutis tantum Paschæ, & Pentecostes diebus, solemni cærimonia baptismū suscipiant. Sed interdū tamen baptismi tempus iusta aliqua & necessaria de causa differendū non est, ueluti si uitæ periculum instare uideatur, ac præsertim si illi abluēdi sint, qui iam fidei mysteria plene percepint. quod quidem Philippū, & apostolorū Principem fecisse satis cōstat, cum alter Cādacis reginæ Eunuchū, alter Cornelium nulla interposita mora, sed statim ut se fidē amplecti professi sunt, baptizauit.

Act. 8. et 10

Docendum præterea, & populo explicandum erit, quo modo affecti esse debent, qui baptizandi sunt. In primis itaque opus est, ut uelint, propositumq. illis sit, baptismum suscipere. nam cum unusquisque in baptismo, peccato moriatur, & nouā uiuendi rationem, & disciplinā suscipiat, æquum est, non inuito cuiquam, aut recusanti, sed illis tantum, qui sponte sua, & libenti animo accipiunt, baptismum præberi. Quare ex sancta traditione semper seruatam animaduertimus, ut nemini baptismus ministraretur, nisi prius interrogatus fuerit, an uelit baptizari. Nec uero in pueris quoq. infantibus eam uoluntatem deesse existimādum est, cum Ecclesiæ uoluntas, quæ pro illis spōdet, obscura esse non possit. Præterea, amentes, & furiosos, qui cum aliquando compotes mentis essent, in insaniam deinde inciderunt, ut qui eo tempore nullā baptismi suscipiendi uoluntatem habeant, nisi uitæ periculum imminet, baptizandos non esse: cum autem in uitæ discrimine uersantur, si antequam furere inciperent, eius uoluntatis significationem dederunt, abluendi sunt; sin minus, a baptismi administratione abstinendum est. Idemque iudicium de dormien-

dormientibus fieri debet. Quod si in mentis potestate numquã fuerunt, ita ut nullum rationis usum habuerint, eos in fide Ecclesiã nõ fecus ac pueros, qui ratione carent, baptizandos esse, Ecclesiã aucto-
 ritas, & consuetudo satis declarat. Verũ præter baptismi uoluntatẽ, fides etiã ea ratione, qua de uoluntate dictum est, ad consequendã sacramenti gratiam maxime necessaria est. Etenim Dominus, & Saluator noster docuit: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Deinde, ut quẽlibet admissorum scelerum, & male actã uitã pãniteat, atque ut idẽ in posterum a peccatis omnibus abstinere statuatur, opus est. aliter enim, qui ita baptismum peteret, ut tamen peccandi consuetudinem nollet emendare, omnino repellendus esset. nihil enim baptismi gratiã, & uirtuti adeo repugnat, quam eorum mens, & consilium, qui nullum unquam peccãdi finem sibi constituunt. Cum itaque baptismus ob eam rem expetendus sit, ut Christum induamus, & cum eo coniungamur; plane constat, merito a sacra ablutione reiiciendũ esse, cui in uititiis, & peccatis perseuerare propositũ est: præsertim uero, quia nihil eorum, quã ad Christum, & Ecclesiam pertinent, frustra suscipiendum est, inanemque baptismum, si iustitiã, & salutis gratiam spectemus, in eo futurum esse, satis intelligimus, qui secundum carnem ambulare, non secundum spiritum, cogitat: etsi, quod ad sacramentum pertinet, perfectam eius rationem sine ulla dubitatione consequitur, si modo, cum rite baptizatur, in animo habeat id accipere, quod a sancta Ecclesia administratur. Quãobrem Princeps apostolorum magnã illi hominum multitudini, qui, ut ait scriptura, compuncti corde, ab eo, & a reliquis apostolis, quid sibi faciendum esset, quã suerãt, ita respondit: Pãnitentiã agite, & baptizetur unusquisque uesterũ. & alio loco; Pãnitimini, inquit, & conuertimini, ut deantur peccata uestra. Item beatus Paulus, ad Romanos scribens, aperte ostendit, ei, qui baptizatur, omnino moriendum esse peccatis: quare nos monet, ne exhibeamus mēbra nostra arma iniquitatis peccato, sed exhibeamus nos Deo, tamquam ex mortuis uiuētes. Hęc uero si fideles sæpe meditati fuerint, primum quidem summam Dei bonitatem uehementer admirari cogentur, qui nihil tale merentibus, tam singulare, & diuinum baptismi beneficium sola sua misericordia adductus tribuit: deinde, cum sibi ante oculos proponant, quam aliena esse debeat ab omni crimine eorum uita, qui tanto munere ornati sunt: illud etiam in primis a Christiano homine requiri facile intelligent, ut quotidie tam sancte & religiose traducere uitã student, perinde

Mar. 16.

Ad Rom. 8.

Mat. 2.

Mat. 3.

Ad Rom. 8.

ac si ea ipsa die baptismi sacramentum, & gratiam consecuti essent. Quamquam ad inflammandos ueræ pietatis studio animos nihil magis proficiet, quam si Pastores accurata oratione explicauerint, quoniam sint baptismi effectus.

Concupiscentia in renatis non ascribitur culpa.

Eze. 36.

1. ad Cor. 6.

D. Augustinus.

S. Hieronymus.

Trid. Syn.

D. Augustinus.

De his igitur quoniam sæpe agendum est, ut fideles magis perspiciant, se in altissimo dignitatis gradu positos esse, nec se ab eo deiici ullis aduersarii insidiis, uel impetu, ullo umquam tempore pariantur; hoc primum tradere oportet, peccatum, siue a primis parentibus origine contractum, siue a nobis ipsis commissum, quamuis etiã adeo nefarium sit, ut ne cogitari quidem posse uideatur, admirabili huius sacramenti uirtute remitti, & condonari. Id uero multo ante ab Ezechiele prænunciatum est, per quem dominus Deus ita loquitur: Effundam super uos aquã mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis uestris. Et Apostolus ad Corinthios, post longã peccatorum enumerationẽ subiecit: Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis. Atque hanc doctrinam perpetuo a sancta Ecclesia traditam esse, perspicuum est. Sanctus enim Augustinus in libro, quem de baptismo paruulorum conscripsit, ita testatur: Generante carne tantum contrahitur peccatum originale: regenerante autem spiritu, non solum originalium, sed etiam uoluntariorum peccatorum fit remissio. & sanctus Hieronymus ad Oceanum; Omnia, inquit, in baptisate condonata sunt crimina. Ac ne dubitare amplius ea de re cuiquã liceret, post aliorum Conciliorum definitionem, sacra etiam Tridentina Synodus idem declarauit, cum anathema in eos decreuit, qui aliter sentire auderent, quiue asseuerare non dubitarent, quamuis peccata in baptismo remittantur, ea tamẽ prorsus non tolli, aut radicitus euelli, sed quodam modo abradi, ita ut peccatorum radices animo infixæ adhuc remaneant. Namque, ut eiusdem sanctæ Synodi uerbis utamur, in renatis nihil odit Deus: quia nihil damnationis est his, qui uere consepulti sunt cum Christo per baptismum in mortem, qui non secundum carnem ambulant; sed ueterem hominem exuentes, & nouum, qui secundum Deum creatus est, induentes, innocetes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt. Ac fateri quidem oportet, sicut eodẽ loco ipsius Synodi auctoritate decretum est, in baptizatis concupiscentiam uel fomitem remanere: sed illa uere peccati rationem non habet. nam ex diui quoque Augustini sententia, in paruulis baptizatis concupiscentiæ reatus absoluitur, ad agonem relinquitur. atque idem alibi testatur; Concupiscentiæ reatus in baptisate soluitur, sed infirmitas

mitas

mitas manet. concupiscentia enim, quæ ex peccato est, nihil aliud est, nisi animi appetitio, natura sua rationi repugnans: qui tamen motus si uoluntatis consensum, aut negligentiam coniunctam non habeat, a uera peccati natura longe abest. Ac cum D. Paulus inquit; Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces; ex his uerbis, non ipsam concupiscentiæ uim, sed uoluntatis uitium intelligi uoluit. Eandem doctrinam tradit D. Gregorius, ita scribens: Si qui sunt, qui dicant peccata in baptismo superficie tenus dimitti, quid est hæc prædicatione infidelius? cum per fidei sacramentum anima, peccatis radicibus absoluta, soli Deo in hæreat. Atque ad eam rem demonstrandam Saluatoris nostri testimonia uicuntur, cum apud sanctum Ioannem ait: Qui lotus est, non indiget, nisi ut pedes lauet, sed est mundus totus. Quod si cui expressam huius rei figuram, & imaginem libet intueri, proponat sibi ad contemplandum Naaman Syrii leprosi historiam, qui cum septies Iordanis aqua se abluisset, testante scriptura, ita a lepra mundatus est, ut eius caro, caro pueri uideretur. Quare baptismi proprius effectus est peccatorum omnium, siue originis uitio, siue nostra culpa contracta sint, remissio. cuius rei causa a Domino, & Saluatore nostro institutum esse clarissimis uerbis apostolorum Princeps, ut alia testimonia omittamus, explicauit, cum inquit: Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque uestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum.

Iam uero, in baptismo non solum peccata remittuntur, sed peccatorum etiam, & scelerum pœnæ omnes a Deo benigne condonantur. nam, etsi omnibus sacramentis hoc commune est, ut per illa uirtus passionis Christi domini communicetur, de solo tamen baptismo dictum est ab Apostolo, hos per ipsum Christo commori, & scelerari. Ex quo sancta Ecclesia semper intellexit, sine maxima sacramenti iniuria fieri non posse, ut ei, qui baptismo expiandus sit, eiusmodi pietatis officia, quæ usitato nomine sancti Patres opera satisfactionis uocantur, imponantur. Nec uero, quæ hoc loco traduntur, ueteris Ecclesiæ consuetudini aduersantur: quæ olim Iudæis, cum baptizarentur, præcipiebat, ut quadraginta continuos dies ieiunarent: neque enim illud institutum ad satisfactionem pertinebat; sed qui baptismum percepissent, ea ratione admonebantur, ut sacramenti dignitatem uenerantes, ieiuniis, & orationibus aliquandiu sine intermissione operâ darent. Sed quamquã in baptismo pœnæ peccatorum condonari exploratũ esse debet, ab eo tamen pœnarũ genere, quæ ciuilibus iudiciis ob graue aliquod scelus perfoluendũ

supra

L 3 sunt,

Ad Rom. 7.

D. Gregorius

Ioan. 23.

4. Reg. 5.

Act. 2.

Per baptismum non solum peccata, sed illorum etiam pœnæ remitti: & cur non restituatur status natura integra.

§ 1. h. 2.

sunt, nemo liberatur, ita ut, qui morte dignus sit, per baptismum a pœna, quæ legibus constituta est, eripiatur. Tamen si uehementer laudanda esset eorum principum religio, & pietas, qui eam quoque animaduersionem, ut Dei gloria in suis sacramentis illustrior fieret, fontibus remitterent, ac condonarent. Efficit præterea baptismus post huius uitæ curriculum, pœnarum omnium, quæ originale peccatum consequuntur, liberationem. siquidem merito mortis Domini factum est, ut hæc consequi possemus. Baptismo autem, ut supra dictum est, ei commorimur. Si enim, ut inquit Apostolus, cõplantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus.

Quod si quærat aliquis, cur statim post baptismum in hac etiam mortali uita his incommodis non careamus, atque ad perfectum illum uitæ gradum, in quo Adam primus humani generis parens ante peccatum collocatus fuerat, sacræ ablutionis uirtute non transferamur; id quidem duabus potissimum de causis factum esse, respondebitur. Quarum prima est, quod nobis, qui per baptismum Christi corpori coniuncti, atque eius membra effecti sumus, plus aliquid dignitatis tribuendum non erat, quam ipsi capiti nostro triburum esset. Cum igitur Christus dominus, et si ab initio ortus sui gratiæ, & ueritatis plenitudinem habuit, tamen humanæ naturæ fragilitatem, quam suscepit, non ante deposuit, quam passionis tormenta, & mortem pertulit, ac deinde ad immortalis uitæ gloriam resurrexit: quis miretur, cum uideat fideles, qui iam per baptismum cælestis iustitiæ gratiam adepti sunt, adhuc tamen caduco, & fragili corpore, uestiri, ut, postquam multis laboribus pro Christo perfundi, & morte obita denuo ad uitam reuocati fuerint, tandem digni sint, qui cū Christo æuo sempiterno perfruantur? Altera uero causa, cur in nobis post baptismum infirmitas corporis, morbus, dolorum sensus, concupiscentiæ motus relinquatur, illa est, ut scilicet tamquam segetem, & materiam uirtutis haberemus, ex qua deinde uberiores gloriæ fructum, atque ampliora præmia consequeremur. nam cum patienti animo uitæ incommoda omnia toleramus, prauasque animi nostri affectiones sub rationis imperium diuina ope subiicimus, certa spe niti debemus, fore, ut, si cum Apostolo bonū certamen certauerimus, cursum consummauerimus, fidem seruauerimus, repositam quoque iustitiæ coronam reddat nobis Dominus in illa die iustus iudex. Sic uero etiam cū filiis Israël uideretur Dominus egisse: quos et si ab Ægyptiorū seruitute, Pharaone,

atque

atque eius exercitu in mare demerso, liberauit, tamē non statim in beatam illam promissionis terram introduxit, sed prius in multis, uariisque casibus exercuit; ac deinde, cum eos in promissæ terræ possessionem misisset, ceteros quidem incolas e patriis sedibus exturbauit: quasdam uero nationes reliquas fecit, quas delere non poterunt, ut populo Dei bellicæ uirtutis, & fortitudinis exercendæ occasio numquam deesset. Huc accedit, quod si per baptismum, præter dona cælestia, quibus anima ornatur, corporis etiā bona tribuerentur, dubitari merito posset, quin multi præsentis potius uitæ cōmoda, quam futuræ speratam gloriam consecrantes, ad baptismum uenirent; cum tamen non falsa hæc, & incerta, quæ uidentur, sed uera, atque æterna, quæ nō uidentur, bona Christiano homini semper proposita esse debeant. Sed interim tamen huius uitæ condicio, quæ miseriarum plena est, suis uoluptatibus, & lætitiis non caret. Quid enim nobis, qui iam per baptismum, ueluti palmites, insiti sumus in Christum, iucundius, aut optabilius esse potest, quam cruce in humeros nostros sublata, eum ducem sequi, nullisque aut laboribus defatigari, aut periculis retardari, quo minus ad præmium supernæ uocationis Dei omni studio contendamus, alii uirginitatis lauream, alii doctrinæ, & prædicationis coronam, alii martyrii palmam, alii alia uirtutum decora a Domino accepturi? Quæ quidem præclara laudis insignia nemini darētur, nisi prius nos ipsos in huius ærumnosæ uitæ stadio exercuissemus, atq. in acie inuicti stetissemus.

Sed ut ad baptismi effectus oratio redeat, exponendum erit, huius sacramenti uirtute, nos non solum a malis, quæ uere maxima dicenda sunt, liberari, uerum etiam eximiis bonis, & muneribus augeri. Animus enim noster diuina gratia repletur, qua iusti, & filii Dei effecti æternæ quoque salutis heredes instituihur. nam, ut scriptū est, qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: mundatamque Ecclesiam lauacro aquæ, in uerbo Apostolus testatur. Est autem gratia, quemadmodum Tridentina Synodus, ab omnibus credendum, pœna anathematis proposita decreuit, non solum per quam peccatorum fit remissio: sed diuina qualitas in anima inhaerens, ac ueluti splendor quidam, & lux, quæ animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsasque animas pulchriores, & splendidiore reddidit. Atque id ex sacris litteris aperte colligitur, cum gratiam effundi dicat, eaque spiritus sancti pignus solēant appellare. Huic autem additur nobilissimus omnium uirtutum comitatus, quæ in animam cum gratia diuinitus infunduntur. Quare, cum Apostolus ad Titum ait:

2. ad Cor. 4

2. ad Philip
pen. 3.De eximiis
Baptismi fru
ctibus.Mar. 16.
Ad Eph. 5.

ad Titum 3.

D. Augustinus.

Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum saluatorem nostrum. D. Augustinus uerba illa; abunde effudit; explanans, Nimirum, inquit, ad remissionem peccatorum, & copiã uirtutum. Iam uero per baptismum, etiam Christo capiti tâquam membra copulamur, & connectimur. Quemadmodum igitur a capite uis manat, qua singulæ corporis partes ad proprias functiones apte exequendas mouentur: ita etiã ex Christi domini plenitudine in omnes, qui iustificantur, diuina uirtus, & gratia diffunditur; quæ nos ad omnia Christianæ pietatis officia habiles reddit. Neque uero mirum cuiquam uideri debet, si, cum tanta uirtutum copia instructi, & ornati simus, tamẽ non sine magna difficultate, & labore, pias, honestasq. actiones inchoamus, uel certe absoluiamus. Id enim ob eam rem non euenit, quod uirtutes, a quibus actiones ipsæ proficiuntur, Dei beneficio nobis donatæ non sint: sed quoniã post baptismum acerrima cupiditatis pugna aduersus spiritum relicta est; in qua tamen contentione animo frangi, aut debilitari Christianum hominem non decet; cum Dei benignitate freti, optima spe niti debeamus, fore, ut quotidiana recte uiuendi exercitatione, quæcumque pudica sunt, quæcumque iusta, quæcumque sancta, eadem etiam facilia, & iucunda uideantur, hæc libenter cogitemus, hæc alacri animo agamus, ut Deus pacis sit nobiscum. Præterea, per baptismum consignamur caractere, qui ex anima deleri numquam potest: de quo, nihil est, ut plura hoc loco differantur; cum liceat ex his, quæ supra dicta sunt, cum uniuerse de sacramentis ageretur, satis multa; quæ ad hoc argumentum pertinent, in hunc locum transferre.

*Ad Philip. 4
2. ad Cor. 13*

*Baptismum
citra sacrile
gium iterari
non posse.
Ad Epb. 4.*

Ad Rom. 5.

Sed quoniã ex characteris ui, & natura ab Ecclesia definitum est, baptismi sacramentum nulla ratione iterandum esse, ea de re fideles, ne aliquando in errores inducantur, sæpe, & diligenter a Pastoribus admonedi erunt. Hoc uero docuit Apostolus, inquit: Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Deinde cum Romanos hortatur, ut mortui per baptismum in Christo, cauerent, ne uitam, quam ab illo accepissent, amitterent, cum inquit: Quod enim Christus mortuus est peccato, mortuus est semel: hoc uideretur aperte significare, sicut ille mori iterum non potest, ita nobis denuo mori per baptismum non licere. Quare sancta etiam Ecclesia, se unum baptismum credere, palam profitetur. quod quidem rei naturæ, & rationi uehementer consentaneum esse, ex eo intelligitur, quod baptismus est quædam spiritalis regeneratio. Quemadmodum igitur naturali

naturali uirtute semel tantum generamur, & in lucē edimur; atque, ut D. Augustinus ait, uterus non potest repeti: sic etiam una est spiritalis generatio, nec baptismus ullo umquam tempore iterandus est. Neque uero quisquam putet, eum ab Ecclesia iterari, cum, adhibita huiusmodi uerborum formula, aliquem abluit, de quo incertum est, an baptizatus prius fuerit: Si baptizatus es, te iterum non baptizo: si uero nondum baptizatus es, ego te baptizo in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. ita enim non impie iterari, sed sancte cum adiunctione baptismum administrari, dicendum est. Quae in te tamen diligenter a Pastoribus aliqua prouidenda sunt, in quibus fere quotidie nō sine maxima sacramēti iniuria peccatur: neque enim desunt, qui nullum scelus admitti posse arbitrentur, si quemuis sine delectu cum adiunctione illa baptizent: Quare si infans ad eos deferatur, nihil prorsus querendum putant, an is prius ablutus fuerit; sed statim ei baptismum tribuunt: Quin etiam, quamuis exploratum habeant, domi sacramentum administratum esse, tamen sacram ablutionem in Ecclesia, adhibita solempni caerimonia, cū adiunctione repetere non dubitant. quod quidem sine sacrilegio facere non possunt: & eam maculam suscipiunt, quod diuinarum rerum scriptores Irregularitatem uocant. nam ea baptismi forma ex Alexandri Papae auctoritate in illis tantum permittitur, de quibus, re diligenter perquisita, dubium relinquitur, an baptismum rite susceperint: aliter uero nunquam fas est, etiam cum adiunctione baptismum alicui iterum administrare. Præter cetera uero, quæ ex baptismo consequimur, illud ueluti extremum est, quo reliqua omnia uidentur referri, quod scilicet cæli aditum, propter peccatum prius interclusum, unicuique nostrum patefacit. Hæc autem, quæ in nobis baptismi uirtute efficiuntur, ex ijs plane intelligi possunt, quæ in Saluatoris baptismo conuigisse, Euangelica auctoritas confirmauit. Etenim cæli aperti sunt, & spiritus sanctus columbæ speciem in Christum dominum descēdens apparuit, ex quo significatum est eis, qui baptizantur, diuini numinis charismata impertiri, & cælorum ianuam referari; non quidem, ut simul atq. baptizati sunt, sed ut magis opportuno tempore ingrediātur in illam gloriam; cum omnium miseriarum expertes, quæ in beatam uitam cadere non possunt, pro mortali condicione immortalitatem assequentur. Atque hi quidem sunt baptismi fructus, quos, siquidem sacramenti uim spectemus, æque ad omnes pertinere dubitari nō potest. sin autē, quo quisque animo affectus ad illum suscipiendum accesserit, consideremus; plus,

minusue

D. Augusti-
nus.Alexander
Papa.Math. 3.
Mar. 1.
Luc. 3.

minufue cælestis gratiæ, & fructus ad unum aliquem, quam ad aliū, peruenire, omnino fateri oportet.

De precationibus, ritibus, & cærimonijs baptismi.

Restat nunc, ut, quæ de huius sacramenti precationibus, ritibus, & cærimonijs tradenda sint, aperte, & breuiter explicetur. Nam quod Apostolus de linguarum dono admonuit, cum inquit; Sine fructu esse, si, quæ aliquis loquitur, a fidelibus non intelligantur: idem fere ad ritus, & cærimonias transferri potest. imaginem enim, & significationem earum rerum præferunt, quæ in sacramento geruntur. quod si illorum signorum uim, & potestatem fidelis populus ignoret, non magna admodum cærimoniarū utilitas futura esse uidebitur. Danda est igitur Pastoribus opera, ut eas fideles intelligant, certoque sibi persuadeant, si minus necessariæ sint, plurimi tamen faciendas, magnoque in honore esse oportere. Id uero tum instituentium auctoritas, qui sine controuersia sancti apostoli fuerūt, tum finis cuius causa cærimonias adhiberi uoluerunt, satis docet. ita enim sacramentum maiori cum religione, ac sanctitate administrari, ac ueluti ante oculos poni præclara illa, & eximia dona, quæ in eo continentur, & in animos fidelium immensa Dei beneficia magis imprimi, perspicuum est. Sed omnes cærimonias, & precationes, quibus in baptismi administratione Ecclesia utitur, ad tria capita redigendæ sunt, ut in eis explicandis certus ordo a Pastoribus seruari possit, & quæ tradita ab illis fuerint, auditorum memoria facilius retineantur. Ac primum quidem illarum genus est, quæ antequam accedatur ad baptismi fontem seruantur: alterū earum, quæ, cum ad ipsum fontem uentum est, adhibentur: tertiuū earum, quæ, peracto iam baptismo, addi solent. In primis igitur aqua parāda est, qua ad baptismum uti oportet. Consecratur enim baptismi fons, addito mysticæ unctionis oleo. neque id omni tēpore fieri permissum est: sed more maiorum, festi quidam dies, qui omnium celeberrimi, & sanctissimi optimo iure habendi sunt, expectantur, in quorum uigilijs sacre ablutionis aqua cōficitur: quibus etiam tantum diebus, nisi necessitas aliter facere coegisset, in ueteris Ecclesiæ more positū fuit, ut baptismus administraretur. Sed quamuis Ecclesia hoc tempore, propter communis uitæ pericula, eā consuetudinem retinendam non iudicarit: tamen solemnes illas dies Paschæ, & Penthecostes, quibus baptismi aqua consecranda est, summa cum religione adhuc obseruauit. Post aquæ consecrationem, alia deinceps, quæ baptismum antecedunt, explicare oportet. afferuntur enim, uel etiā adducuntur, qui baptismō initiandi sunt, ad ecclesiæ fores; atque ab eius

ab eius introitu omnino prohibentur; quod indigni sint, qui domū Dei ingrediantur, antequam a se turpissimæ seruitutis iugum repererint, & totos se Christo domino, eiusque iustissimo imperio addixerint. Tum uero sacerdos ab eis exquirat, quidnam ab Ecclesia petant. quo cognito, primum eos Christianæ fidei doctrinam, quam in baptismo profiteri debent, instituit: id autem Catechismo efficitur. cuius institutionis morem a Domini Saluatoris præcepto manasse, nemo dubitare potest; cum ipse apostolis iusserit, Ite in mundum uniuersum, & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcumque mandauimus uobis. Ex quo licet cognoscere, baptismum non esse administrandum, priusquam summa saltem religionis nostræ capita exponantur. Quoniam uero Catechismi ratio ex multis interrogationibus constat, si is, qui instituitur, adulta ætate fuerit; ad ea, quæ rogantur, ipse per se respondet; si autem infans sit, pro illo sponsor rite respondet, solemnemque sponsonem facit. Sequitur Exorcismus, qui ad expellendum Diabolum, eiusque uires frangendas, & debilitandas, sacris, & religiosis uerbis ac precationibus conficitur. Accedunt ad Exorcismum aliæ cærimonie: quarum singulæ, ut quæ mysticæ sint, propriam, atque illustrem significationem habent: nam cum sal in illius os, qui ad baptismum adducendus est, inseritur, hoc significari perspicuum est, eum fidei doctrinam, & gratiæ dono consecuturum esse, ut a peccatorum putredine liberetur, saporemque bonorum operum percipiat, & diuinæ sapientiæ pabulo delectetur. Oblignantur præterea signo crucis frons, oculi, pectus, humeri, aures: quæ omnia declarant, baptismi mysterio sensus baptizati aperiri, ac roborari, ut Deum excipere, præceptaque eius intelligere, ac seruare possit. Postea uero illi nares, & aures saliuam liniuntur, statimque ad baptismi fontem mittitur: ut, quoniam modum cæcus ille euangelicus, quem Dominus iusserat oculos luto illitos siloes aqua abluere, lumen recuperauit: ita etiã intelligamus sacre ablutionis eam uim esse, ut nienti ad cælestem ueritatem perspicendam lumen afferat. His peractis, ad baptismi fontem ueniunt, ibique aliæ cærimonie, & ritus adhibentur; ex quibus Christianæ religionis summam licet cognoscere. Sacerdos enim, ter conceptis uerbis, eum, qui baptizandus est, interrogat, Abrenuncias Satanæ, & omnibus operibus eius, & omnibus pompis eius? at ille, aut eius nomine patrinus, ad singulas interrogationes, respondet, Abrenuncio. Igitur qui Christo nomen daturus est, hoc primū sancte, & religiose polliceri

Mar. 16.
Matth. 28.

Ioan. 9.

polliceri debet, se Diabolum, & mundum deserere, ac nullum unquam tempus fore, in quo utrumque, ueluti hostem teterrimum, non detestetur. Deinde ad ipsum baptismi fontem consistens, interrogatur a sacerdote hoc modo: Credis in Deum patrem omnipotentem? cui ille respondet, Credo. Atque ita deinceps de reliquis Symboli articulis rogatus, fidem suam solemniter religione profiteatur: quibus sane duabus sponsonibus omnem Christianæ legis uim, & disciplinam contineri perspicuum est. Sed cum iam baptismum administrare oportet, quærit sacerdos ab eo qui baptizandus est: Num baptizari uelitis? quo quidem per se, uel eius nomine, si infans sit, patrino annuente, statim in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, salutari aqua cum abluit. Quemadmodum enim homo, sua uoluntate serpenti obediens, merito damnatus est: ira Dominus neminem ad suorum numerum, nisi uoluntarium militem, adscribi uoluit; ut diuinis iussis sponte obtemperans, æternam salutem consequeretur. Iam postquam baptismus absolutus est, sacerdos summum baptizati uerticem chrismate perungit; ut intelligat se ab eo die Christo capiti tam quam membrum coniunctum esse, atque eius corpori insitum, & ea re Christianum a Christo, Christum uero a chrismate appellari. Quid uero chrisma significet, ex his satis intelligi, quæ tunc sacerdos orat, D. Ambrosius testatur. Induit postea sacerdos baptizatum ueste alba, dicens; Accipe uestem candidam, quam immaculatam perferas ante tribunal domini nostri Iesu Christi, ut habeas uitam æternam. Infantibus uero, qui uestitu non utuntur, iisdem uerbis album sudariolum datur. Quo Symbolo significari sancti Patres docentur resurrectionis gloriam, ad quam per baptismum nascimur; tum nitorem, & pulchritudinem, qua, dilutis peccatorum maculis, anima in baptismo ornatur; tum innocentiam, atque integritatem, quam in omni uita baptizatus seruare debet. Et deinde ceceus ardens in manum traditur, qui ostendit, fidem charitate inflammatam, quam in baptismo accepit, bonorum operum studio alendam, atque augendam esse. Ad extremum uero nomen baptizato imponitur, quod quidem ab aliquo sumendum est, qui propter excellentem animi pietatem, & religionem in sanctorum numerum relatus est. ita enim facile fiet, ut quiuis nominis similitudine, ad uirtutis, & sanctitatis imitationem excitetur. ac præterea, quem imitari studeat, eum quoque precetur, & speret sibi aduocatum ad salutem tum animi, tum corporis defendendam uenturum esse. Quare reprehendendi sunt, qui gentilium nomina, & eorum præcipue,

D. Ambrosius.

qui

qui omnium sceleratissimi fuerunt, tam diligenter conſectantur, & pueris imponunt: cum ex eo intelligi poſſit, quanti Chriſtianæ pietatis ſtadium faciendum exiſtint, qui impiorum hominum memoria tantopere delectari uidentur, ut uelint fidelium aures huiusmodi profanis nominibus undique circumſonare. Hæc de baptiſmi ſacramento ſi a Paſtoribus explanata fuerint, nihil eorum fere prætermiſſum eſſe uidebitur, quæ ad hanc cognitionem maxime pertinere exiſtimanda ſunt. Demonstratum eſt enim, quid ipſum baptiſmi nomen ſignificet; quæ ſit eius natura, & ſubſtantia; tum, ex quibus partibus conſtet. Dictum eſt, a quo inſtitutus fuerit; qui miniſtri ad conſiciendum ſacramentum neceſſarii ſint; quos ue tamquam prædicatorum ad ſuſtentandam baptizati imbecillitatem adhibere oporteat. Traditum eſt etiam, quibus, & quemadmodum animo affectis baptiſmus adminiſtrari debeat; quæ ſit eius uirtus, & efficiētia: poſtremo, qui ritus, & cærimonix ſeruentur, quantum propoſita ratio poſtulabat, ſatis copioſe explicatum eſt. Quæ omnia ob eam præcipue cauſam docēda eſſe Paſtores meminere, ut fideles in hac cura, & cogitatione perpetuo uerſentur; ut in iis, quæ a deo ſanctè, & religioſè ſpouderunt, cū baptiſmo initiati ſunt, fidem ſeruent, atq. eā uita inſtituat, quæ ſanctiſſimæ Chriſtiani nominis profeſſioni reſpōdeat.

DE CONFIRMATIONIS SACRAMENTO.

IN ſacramento Confirmationis explicando Paſtorum diligentia requirenda umquam fuit, nunc certe opus eſt, illud quammaxime illuſtrare; cum in ſancta Dei Eccleſia hoc ſacramentū a multis omnino prætermittatur; pauciſſimi uero ſint, qui diuinæ gratiæ fructum, quem deberent, ex eo capere ſtudeāt. Quare fideles ita de huius ſacramenti natura, ui, dignitate, tum in die Pentecoſtes, quo præcipue die adminiſtrari ſolet: tum aliis etiam diebus, cum id Paſtores commode fieri poſſe iudicauerint, docendi erunt, ut intelligant, non ſolum negligendū non eſſe, ſed ſumma cum pietate, & religione ſuſcipiendū; ne ipſorum culpa, maximoq. malo eueniat, ut fruſtra in eos diuinū hoc beneficiū collatum eſſe uideatur. Sed ut a nomine initiū ſumatur, Confirmationē ab Eccleſia hoc ſacramentum iccirco uocari, docendū eſt: quoniam, qui baptizatus eſt, cū ab Epifcopo ſacro chriſmate ungitur, additis ſolemnibus illis uerbis; Signo te ſigno crucis, & confirmo te chriſmate ſalutis, in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti, niſi aliud ſacramenti efficiētiā impediāt, nouæ uirtutis robore firmior, atq. a deo perfectus Chriſti miles eſſe incipit. In cōfirmatione autem uerā & propriā ſacramēti rationē

- S. Melchias.* catholica Ecclesia sepe agnouit: quod & Melchiodorus Pontifex, & plures etiam alii sanctissimi, & uetustissimi Pontifices aperte declarant. Ac sanctus Clemens eius ueritatis doctrinam grauiori sententia comprobare non potuit; inquit enim: Omnibus festinandum est sine mora renasci Deo, & demum ab Episcopo consignari, id est septiformem gratiam spiritus sancti percipere; cum alioqui perfectus Christianus nequaquam esse possit is, qui iniuria, & uoluntate, non autem necessitate compulsus, hoc sacramentum præter miserit, ut a B. Petro accepimus, & ceteri apostoli, præcipiente Domino, docuerunt. Hanc uero eandem fidem doctrinam sua confirmarunt, qui eodem spiritu pleni pro Christo sanguinem profuderunt, Urbanus, Fabianus, Eusebius, romani Pontifices, quemadmodum ex eorum decretis licet perspicere. Accedit præterea sanctorum Patrum consentiens auctoritas: inter quos Dionysius Arcopagita, Athenarum Episcopus, cum diceret, qua ratione hoc sacrum unguentum conficere, eoque uti oporteret, ita inquit: Baptizatum sacerdotes induunt ueste congrua munditiæ, ut ad Pontificem ducant: ille uero sacro, atque profus diuino unguento baptizatum signans, sacratissimæ communionis participem facit. Eusebius quoque Cæsariensis tantum huic sacramento tribuit, ut dicere non dubitaret; Nouatum hæreticum spiritum sanctum promereri non potuisse: quia, cum baptizatus esset, in graui ægitudine signaculo chrismatism non est signatus. Sed clarissima habemus huius rei testimonia tum a D. Ambrosio in eo libro, quem de iis, qui inchoantur, inscripsit; tum a D. Augustino in libris, quos aduersus Petilianum Donatistæ epistolam edidit: quorum uterque adeo de huius sacramenti ueritate nihil dubitari posse existimauit, ut eam scripturæ etiam locis doceat, ac confirmet. Quare alter quidem uerba illa Apostoli; Nolite contristare spiritum sanctum Dei, in quo signati estis: alter uero, quod in psalmis legitur; Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron: tum illud eiusdem Apostoli, Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis, ad confirmationis sacramentum referri testatur est. Quamuis autem a Melchiodoro dictum sit, baptismum confirmationi maxime coniunctum esse: non idem tamen sacramentum, sed ab altero longe distinctum, existimandum est. constat enim, uarietatem gratiæ, quam singula sacramenta tribuunt; & rei sensibus subiectæ, quæ ipsam gratiam significat efficere, ut uaria quoque & diuersa sacramenta sint. Cum igitur baptismi gratia homines in nouam uitam gignantur, confirmationis autem sacramentum, qui iam geniti sunt, uiri euadant, euacuatis, quæ erant paruuli, satis intelligitur,
- 1. ad Cor. 13.*

intelligitur, quantum in naturali uita generatio ab incremento distat, tantundem inter se differre baptismum, qui regenerandi uim habet, & confirmationem, cuius uirtute fideles augetur, & perfectum animi robur assumunt. Præterea, quoniam nouū atque distinctum sacramenti genus constituendum est, ubi animus in nouā aliquam difficultatem incurrit; facile perspicitur, quemadmodum baptismi gratia ad mentem fide informandam indigemus: ita etiam maxime conducere, fidelium animos alia gratia confirmari, ut nullo pœnarum, suppliciorum, mortis periculo, aut metu a ueræ fidei confessione deterreantur. Quod quidem cum sacro cōfirmationis chrismate efficiatur, ex eo aperte colligitur, huius sacramenti rationem a baptismi diuersam esse. Quare Melchisedech Pōtifex utriusque discrimen accurata oratione persequitur, ita scribens: In baptismate homo ad militiam recipitur, & in confirmatione coarmatur ad pugnam. In fonte baptismatis spiritus sanctus plenitudinem tribuit ad innocentiam, confirmatione autem perfectionem ad gratiam ministrat: in baptismate regeneramur ad uitam, post baptismum ad pugnam cōfirmamur: in baptismate abluimur, post baptismum roboramur: regeneratio per se saluat in pace baptismum recipientes, confirmatio armat, atque instruit ad agones. Verū hæc etiam non solū ab alijs Concilij tradita, sed præcipue a sacra Synodo Tridētina decreta sunt; ut iā de ijs nō solū aliter sentire, sed ne dubitare quidē ullo modo liceat.

S. Melch. pp.

Syn. Trid.

Quoniam uero supra demonstratum est, quam necessarium esset, communiter de omnibus sacramentis docere, a quoniam ortum habuerint; idem etiā de Confirmatione tradere oportet, ut fideles huius sacramenti sanctitate magis afficiantur. Igitur a Pastoribus explicandum est, Christum dominum non solum eius auctorem fuisse, sed, sancto Fabiano Pōtifice Romano teste, chrismatis ritum, & uerba, quibus in eius administratione catholica Ecclesia utitur, præcipisse. quod quidem ijs facile probari poterit, qui confirmationem sacramentum esse consentent; cum sacra omnia mysteria humanæ naturæ uices superent, nec ab alio, quam a Deo, possint institui. Iam uero, quæ sint eius partes, ac primum quidem de materia dicendum est. Hæc autem Chrisma appellatur: quo nomine a Græcis accepto, etsi profani scriptores quodlibet unguenti genus significant, illud tamen, qui res diuinas tradunt, communi loquendi consuetudine ad illud tantummodo unguentum accommodarunt, quod ex oleo, & balsamo, solemnī Episcopi consecratione cōficitur. Quare dux res corporeæ permixtæ, cōfirmationis materiam præbent: quæ quidem

De origine, auctore, materia, & forma sacramenti confirmationis.

S. Fab. papa.

diuersarum rerum compositio quemadmodū multiplicē spiritus sancti gratiam, quæ confirmatis tribuitur, declarat, ita etiam ipsius sacramenti excellentiam satis ostendit. Quod autem ea sit huius sacramenti materia, eam sancta Ecclesia, & Concilia perpetuo docuerunt: tum a sancto Dionysio, & cōpluribus alijs grauissimis Patribus traditum est, in primisque a Fabiano Pontifice, qui apostolos chris̄matis consecutionē a Domino accepisse, nobisque reliquisse testatus est. Neque uero ulla alia materia, quā chris̄matis, aptior uideri poterat ad illud declarandū, quod hoc sacramento efficitur. Oleum .n. quod pingue sit, & natura sua manet, ac diffluat, gratiæ plenitudinē exprimit: quæ per spiritum sanctum a Christo capite in alios redundat, atque effunditur, sicut unguentū, quod descendit in barbā Aaron, usque in orā uestimenti eius. Vnxit enim cum Deo oleo lætitiæ præ confortibus suis; ac de plenitudine eius nos omnes accepimus: balsamum uero, cuius odoratus iucundissimus est, quid aliud significat, quam fideles, cum sacramento confirmationis perficiuntur, eam uirtutum omnium suauitatem effundere, ut illud apostoli queant dicere; Christi bonus odor sumus Deo? Habet præterea balsamum eam uin, ut, quidquid eo circumlitū fuerit, putrescere non sinat. quod quidē ad huius sacramenti uirtutem significandā ualde accommodatum uidetur; cum plane constet, fidelium animos cælesti gratia, quæ in confirmatione tribuitur, præparatos, facile a scelerum contagione defendi posse. Consecratur autem chris̄ma solemnibus cærimonijs ab Episcopo. ita .n. saluatorem nostrū docuisse in extrema cena, cū chris̄matis consiciendi rationē apostolis cōmendaret, Fabianus Pontifex, sanctitate, & martyrii gloria clarissimus, tradidit. quamquā, cur ita fieri debuerit, ratione etiā ostendi potest. Etenim in plerisque alijs sacramentis Christus ita eorū materiam instituit, ut sanctitatem quoque illi tribuerit. nō solum .n. aquam elementū baptis̄mi esse uoluit, cum inquit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, nō potest introire in regnū Dei: sed cū ipse baptizatus est, effecit, ut ea deinceps ui sanctificandi prædita esset. quare dictū a S. Chrysofotomo: A qua baptis̄mi purgare peccata credentiū nō posset, nisi tactu Dominici corporis sanctificata fuisset. Quoniā igitur Dominus hāc cōfirmationis materiā usu ipso, & tractatione nō sacrauit, necessariū est, ut sanctis, & religiosis preceationibus cōsecraretur: neque ad alium ea consecutio, nisi ad Episcopum, pertinere potest; qui eiusdem sacramenti ordinarius minister institutus est. Sed explicanda erit præterea altera pars, ex qua sacramentum constituitur, forma scilicet, & uerba, quæ

quæ ad sacram unctiōē adhibentur: monendique fideles, ut in hoc sacramento suscipiendo, tunc maxime, cum ea pronuciari animad uertunt, ad pietatem, fidem, & religionem animos excitent, ne quid cælesti gratiæ impedimēti esse possit. His igitur uerbis Cōfirmationis forma absoluitur: **SIGNO TE SIGNO CRUCIS, ET CONFIRMO TE CHRISMATE SALVTIS, IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI.** Sed tamen, si ad ueritatem rationem quoque reuocemus, idem facile probari potest. etenim sacramenti forma ea omnia continere debet, quæ ipsius sacramenti naturam, & substantiam explicant. Atqui maxime hæc tria in Cōfirmatione obseruāda sunt, diuina potestas, quæ ut principalis causa in sacramento operatur; cum robur animi, & spiritus, quod per sacram unctiōnem fidelibus ad salutē tribuitur; deinde signum, quo notatur is, qui in certamen Christianæ militiæ descensurus est. Ac primum quidem uerba illa; In nomine patris, & filij, & spiritus sancti; quæ extremo loco posita sunt: alterū ea; Confirmo te chrismate salutis; quæ in medio sunt: tertium, quæ in principio formæ locantur; Signo te signo crucis; factis declarant. Quamquam si etiam ratione aliqua probari non possit, hanc esse huius sacramenti ueram, & absolutam formā, Ecclesiæ catholicæ auctoritas, cuius magisterio ita semper edocti fuimus, non patitur nos ea de re quidquam dubitare.

Docere etiam Pastores debent, quibus potissimum huius sacramenti administratio commissa sit. Nam eum multi sint, ut est apud Prophetam, qui currant, neque tamen mittantur; necesse est, qui ueri, & legitimi eius ministri sint, tradere, ut fidelis populus Cōfirmationis sacramentum, & gratiam consequi possit. Solum itaque Episcopum huius sacramenti consueuendi ordinariā potestatem habere; sacræ literæ ostendunt. nam in Actis apostolorum legitur; cum *Sa maria* uerbū Dei accepisset, Petrum, & Ioannem ad eos missos esse, qui orauerunt pro ipsis, ut acciperent spiritum sanctum: nondum enim in quemquam illorum uenerat, sed baptizati tantum erant: Quo in loco licet uidere, eum, qui baptizauerat, quod tantum esset Diaconus, confirmandi potestatem nullam habuisse; sed munus illud perfectioribus ministris, hoc est apostolis, reseruatū esse. Quin etiam, ubicumque sacræ scripturæ huius sacramenti mentionem faciunt, idem obseruari potest. neque ad eam rem demonstrandam desunt sanctorum Patrum, atque Pontificum, Urbani, Eusebii, Damasi, Innocentii, Leonis, clarissima testimonia; que eademmodum ex eorum decretis perspicuum est. D. quoque Augustinus grauiet

Quis prius sacramenti Cōfirmationis minister & de patris.

Act. 8.

S. P'rb. pp. Eusebius. Damasus. Innocentius. Leo. D. August.

queritur de corrupta Ægyptiorum, & Alexandrinorum consuetudine, quorum sacerdotes audebant Confirmationis sacramentum administrare. Ac iure quidem hoc factum esse, ut eiusmodi munus ad Episcopos deferretur, hac similitudine possunt Pastores declarare. Ut enim in extruendis ædificiis, etsi fabri, qui inferiores ministri sunt, cementa, calcem, ligna, & reliquam materiam parant, atque componunt, absolutio tamen operis ad architectum spectat: ita etiam hoc sacramentum, quo ueluti spirituale ædificium perficitur, a nullo alio, nisi a summo sacerdote, administrari opus erat. Additur uero etiam patrinus, quemadmodum in baptismo fieri demonstratum est. Nam si, qui gladiatoriam dimicationem subeunt, alicuius indigent, cuius arte, & consilio doceantur, quibus ictibus, ac petitionibus, salus ipsis, conficere aduersarium possint: quanto magis fideles, cum sacramento Confirmationis quasi firmissimis armis rekti, ac muniti in spirituale certamen, cui æterna salus proposita est, descendunt, ducis, ac monitoris indigebunt? Recte igitur ad huius quoque sacramenti administrationem patrini aduocandi sunt, quibuscum eadem spiritualis affinitas coniungitur, quæ legitima nuptiarum fœdera impedit, ut antea docuimus, cum de patrinis ageretur, qui ad baptismum adhibendi sunt. Sed quoniam sæpe euenit, ut fideles in hoc sacramento suscipiendo aut præpropere iestinatione, aut dissoluta quadam negligentia, & cunctatione utantur; (nam de iis, qui ad eum impietatis gradum uenerunt, ut illud contemnere, & aspernari audeant, nihil est quod dicamus,) aperient dum est etiam Pastoribus, qui, qua ætate, quo pietatis studio præditi esse debeant, quibus Confirmationem dare oportet. Atque illud in primis docendum est, hoc sacramentum eiusmodi necessitatem non habere, ut sine eo saluus quis esse non possit. quamquam uero necessarium non est, a nemine tamen prætermitti debet: sed potius maxime cauendum est, ne in re sanctitatis plena, per quam nobis diuina munera tam large impertiuntur, aliqua negligentia committatur. quod enim omnibus cõmuniter ad sanctificationem Deus proposuit, ab omnibus etiã summo studio expetendum est. Ac sanctus quidem Lucas, cum admirabilem illam spiritus sancti effusionem describeret, ita inquit: Et factus est repente de cælo sonus tamquam aduenientis spiritus uehementis, & repleuit totam domum. Deinde, paucis interiectis: Et repleti sunt omnes spiritu sancto. Ex quibus uerbis licet intelligere; quoniam domus illa sanctæ Ecclesiæ figuram, & imaginem gerebat, ad omnes fideles Confirmationis sacramentum,

mentum, cuius initium ab eo die ductum est, pertinere. Atque id etiã ex ipsius sacramenti ratione facile colligitur. illi enim sacro christi mate confirmari debent, quibus spiritali incremento opus est, & qui ad perfectum Christianæ religionis habitum perducendi sunt: at nulli id non maxime conuenit. ut enim hoc spectat natura, ut, qui in lucem eduntur, adolescant, atque ad perfectam ætatem perueniant, etiam si interdum, quod uult, minus assequatur: ita communis omnium mater catholica Ecclesia uehemēter optat, ut in eis, quos per baptismum regenerauit, Christiani hominis forma perfecte absoluaatur. id autem quoniam mysticæ unctiois sacramento efficitur, perspicuum est, eam ad uniuersos fideles æque pertinere. in quod illud obseruandum est, omnibus quidem post baptismum Confirmationis sacramentum posse administrari; sed minus tamen expedire hoc fieri, ante quã pueri rationis usum habuerint. quare si duodecimus annus non expectandus uideatur, usque ad septimum certe hoc sacramentum differre, maxime conuenit. neque enim Confirmatio ad salutis necessitatem instituta est, sed ut eius uirtute optime instructi, & parati inueniremur, cum nobis pro Christi fide pugnandum esset: ad quod sane pugnæ genus pueros, qui adhuc usu rationis carent, nemo aptos esse iudicabit. Ex his igitur efficitur, ut, qui adulta iam ætate confirmandi sunt, siquidem huius sacramenti gratiam, & dona consequi cupiant, eos non solum fidem, & pietatem asserre, sed grauiora etiam peccata, quæ admiserunt, ex animo dolere oporteat. Quæ in re elaborandum est, ut peccata etiam prius confiteantur, & Pastorum cohortatione ad ieiunia, & alia pietatis opera suscipienda incitentur, admoneanturque, laudabilem illam antiquæ Ecclesiæ consuetudinem renouandam esse, ut non nisi ieiuni hoc sacramentum susciperent. quod quidem fidelibus facile persuaderi posse, existimandum est, si huius sacramenti dona, admirabilesque effectus intellexerint.

Itaque Pastores docebunt, Confirmationem hoc cum ceteris sacramentis commune habere, ut, nisi impedimentum aliquod ex parte eius, qui recipit, inferatur, nouam gratiam tribuat. etenim hæc sacra, & mystica signa eiusmodi esse, demonstratum est, quæ gratiam declarant, atque efficiunt. Sed præter hæc, quæ cum aliis communia censenda sunt, primum quidem illud proprie Confirmationi tribuitur, quod baptismi gratiam perficit. qui enim per baptismum Christiani effecti sunt, quasi infantes modo geniti teneritatem adhuc & mollitiem quandam habent; ac deinde christi

matris sacramento aduersus omnes carnis, mundi, & Diaboli impetus robustiores fiunt; & eorum animus in fide omnino confirmatur ad confitendum, & glorificandum nomen Domini nostri Iesu Christi: ex quo etiam nomen ipsum inuentum esse nemo dubitavit. Neque enim, ut quidam non minus imperite, quam impie fixerunt, Confirmationis uocabulum ab eo deducitur, quod olim, qui infantes baptizati erant, cum iam adulti essent, ad Episcopum adducebantur, ut fidem Christianam, quam in baptismo susceperant, confirmarent: ita ut Confirmatio nihil a catechesi differre uideatur.

Conc. Trid.

cuius consuetudinis nullum probatum testimonium asserti potest: sed ab eo nomen rei impositum est, quod huius sacramenti uirtute Deus in nobis id confirmat, quod baptismo operari coepit, nosque ad Christianæ soliditatis perfectionem adducit. Nec uero confirmat solum, sed auget etiam: de quo Melchides ita testatur:

*S. Melchias.
Papa.*

Spiritus sanctus, qui super aquas baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte plenitudinē tribuit ad innocentiam; in Cōfirmatione augmentum præstat ad gratiam; deinde nō auget modo, sed admirabili quadam ratione auget. Hoc autem pulcherrime indumenti translatione scriptura significauit, atque expressit: inquit enim Dominus saluator, cum de hoc sacramento loqueretur: Sedete in ciuitate,

Luc. 24.

quoad usque induamini uirtute ex alto. Quod si Pastores uoluerint diuinam huius sacramenti efficientiam ostendere; (hoc uero ad commouendos fidelium animos maximam uim habiturum esse, dubitari non potest) satis erit, quid ipsis apostolis euenerit, explicare. Illi enim ante passionem, uel sub ipsam passionis horam adeo infirmi, & remissi fuerunt, ut, cum Dominus comprehensus est, statim se in fugam coniecerint; Petrus uero, qui Ecclesie petra, & fundamentum designatus erat, & summam constantiam excelsique animi magnitudinem præstulerat, unius mulierculæ uoce perterritus, se Iesu Christi discipulum esse, nō semel, aut iterum, sed tertio negauerit; ac post resurrectionē omnes propter metum Iudæorum inclusi domi se continuerint. At uero in die Pentecostes tanta spiritus sancti uirtute omnes repleti sunt, ut, dum euangeliū, quod eis commissum erat, non solum in Iudæorū regione, sed in uniuerso orbe auderet, & libere disseminaret, nihil sibi felicius accidere posse existimauerint, quam quod digni haberentur, qui pro Christi nomine contumeliam, uincula, tormēta, cruces perferrent. Habet præterea Confirmatio eam uim, ut characterē imprimat: quo fit, ut nulla umquā ratione iterari possit: quod etiam in baptismo supra obseruatum est:

Act. 2.

ac de

Act. 5.

ac de

ac de sacramento ordinis quoque suo loco planius exponetur. Hæc igitur si a Pastoribus sæpe, & accurate explicata erunt, uix fieri poterit, quin fideles, cognita huius sacramenti dignitate, atque utilitate, illud summa cum diligentia sancte, & religiose suscipere studéant. Restat nunc, ut aliqua etiam de ritibus, & cærimoniis, quibus in hoc sacramento administrando catholica Ecclesia utitur, breuiter perstringantur. quæ explicatio quanto usui futura sit, Pastores intelligent, si, quæ antea dicta sunt, cum hic locus tractaretur, repetere uoluerint. Qui igitur confirmantur sacro chrismate, in fronte unguuntur, nam hoc sacramento spiritus sanctus in animos fidelium se infundit, in eisque robor, & fortitudinem auget, ut in spiritali certamine uiriliter pugnare, & nequissimis hostibus resistere queant. Quocirca declaratur, eos nullo metu, aut uerecundia, quarum affectionum signa maxime in fronte solent apparere, a libera Christiani nominis confessione absterrendos esse. Præterea nota illa, qua Christianus a cæteris ueluti miles insignibus quibusdam ab alijs distinguitur, in illustriori corporis parte imprimenda erat. Sed illud quoque solemni religione in Ecclesia Dei seruatum est, ut in Pentecoste præcipue hoc sacramentum administraretur; quod hoc maxime die apostoli, spiritus sancti uirtute roborati, & conformati sunt; cuius diuini facti recordatione fideles admonerentur, quæ, quantaque mysteria in sacra unctione cogitanda essent. Deinde uero qui unctus, & cõfirmatus est, ut meminerit se tamquam fortem athletam paratum esse oportere ad omnia aduersa inuictò animo pro Christi nomine ferenda, manu leuiter in maxilla ab Episcopo cæditur. Postremo autem pax ei datur, ut intelligat se gratiæ cælestis plenitudinem, & pacem, quæ exuperat omnem sensum, consecutum esse. Atque hæc summa eorum sit, quæ de chrismatis sacramento a Pastoribus nõ tam quidem nudis uerbis, & oratione, quam inflammato quodam pietatis studio explicanda sunt, ut ea in animis, intimisque fidelium cogitationibus inferere uideantur.

DE EV-

DE EUCHARISTIÆ SACRAMENTO.

Q Vemadmodum ex omnibus sacris mysteriis, quæ nobis tamquam diuinæ gratiæ certissima instrumenta Dominus saluator postea commendauit, nullum est, quod cum sanctissimo Eucharistiæ sacramento comparari queat: ita etiã nulla grauior alicuius sceleris animaduersio a Deo metuenda est, quam si res omnis sanctitatis plena, uel potius quæ ipsum sanctitatis auctorem, & fontem continet, neque sancte, neque religiose a fidelibus tractetur. Id uero Apostolus & sapienter uidit, & de eo nos aperte admonuit. nam cum declarasset, quãto illi scelere obstricti essent, qui corpus Domini non diiudicarent, statim subiicit: Ideo inter uos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Vt igitur fidelis populus, cum cælesti huic sacramento diuinos honores tribuendos esse intellexerit, & gratiæ uberes fructus capiat, & iustissimam Dei iram effugiat, illa omnia a Pastoribus diligentissime exponenda erunt, quæ eius maiestatem magis illustrare posse uideantur. Quia in re opus erit, ut Pauli apostoli ratione secuti, qui se, quod a Domino acceperat, Corinthiis tradidisse professus est, in primis huius sacramenti institutione fidelibus explicent. ita uero gestam rem esse, ex Euangelista perspicue colligitur. Cum enim Dominus dilexisset suos, in finem dilexit eos. cuius quidem amoris ut diuinum aliquod, atque admirabile pignus daret, sciens horam iam aduenisse, ut transiret ex hoc mundo ad Patrem, ne ullo umquam tempore a suis abesset, inexplicabili consilio, quod omnem naturæ ordinem, & condicionem superat, perfecit. Etenim, celebrata cum discipulis agni paschalis cena, ut figura ueritati, umbra corpori cederet, panem accepit, Deoque gratias agens benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, & dixit: Accipite, & manducate: Hoc est corpus meum, quod pro uobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem accepit postquam cenauit, dicens: Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine: hoc facite, quotiescumque bibetis, in meâ commemorationem. Huius ergo admirabilis sacramenti dignitatẽ, atque excellentiam, cum sacri scriptores fieri nullo modo posse intelligerent, ut uno uocabulo demonstrarent, pluribus eam nominibus exprimere conati sunt. interdum enim Eucharistiam appellant: quod uerbum, uel bonam gratiam, uel gratiarum actionem laudare reddere possumus. Ac recte quidem, bona gratia, dicendum est;

1. ad Cor. 11

Joan. 13.

Matt. 26.

Mar. 14.

Luc. 22.

1. ad Cor. 11.

est, tum quia uitam æternam, de qua scriptum est; Gratia Dei uita
 æterna, præsignificat: tum quia Christum dominum, qui uera gra-
 tia, atque omnium charismatum fons est, in se continet. Nec uero
 minus apte gratiarum actionem interpretamur: siquidem cum hæc
 purissimam hostiam immolamus, immensas quotidie gratias pro
 uniuersis in nos beneficijs Deo agimus: atque in primis pro eius gra-
 tiæ tam excellenti bono, quam nobis hoc sacramento tribuit. Sed
 id ipsum etiam nomen, cum his, quæ a Christo domino gesta esse in
 hoc mysterio instituendo legimus, optime cõuenit. Etenim panem
 accipiens fregit, ac gratias egit. Dauid quoque, cum huius mysterij
 magnitudinem contempleretur, antequam carmen illud pronun-
 ciaret; Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator
 Dominus, escam dedit timentibus se; gratiarum actionem præpo-
 nendam existimauit, cum inquit: Confessio, & magnificentia opus
 eius. Frequenter etiam nomine sacrificij declaratur; de quo myste-
 rio paulo post latius dicendum erit. Vocatur præterea communio:
 quod uerbum ex illo Apostoli loco sumptum esse liquet, ubi ait: Cal-
 ix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sangui-
 nis Christi est? & panis, quem frangimus, nonne participatio corpo-
 ris Domini est? Nam, ut Damascenus explanauit, hoc sacramentum
 Christo nos copulat, atque eius carnis, & deitatis participes efficit,
 nosque inter nos in eodem Christo conciliat, ac coniungit, & ueluti
 unum corpus coagmentat. Ex quo factum est, ut sacramentum etiã
 pacis, & charitatis diceretur; ut intelligeremus, quam indigni sint
 Christiano nomine, qui inimicitias exercent, odiaque, dissidia, & dis-
 cordias, ut tæterrimas fidelium pestes, omnino exterminandas esse:
 cum præsertim quotidiano religionis nostræ sacrificio, nihil nos stu-
 diosius seruare quam pacem, & charitatem profiteamur. Sed uiaticum
 etiam frequenter a sacris scriptoribus appellatur; tum quia spi-
 ritualis cibus est, quo in huius uitæ peregrinatione sustentamur; tum
 quia uiam nobis ad æternam gloriam, & felicitatem munit. Quare
 ex ueteri Ecclesiæ catholice instituto seruari uidemus, ut nemo fide-
 lium sine hoc sacramento e uita excedat. Ac uetustissimi quidem Pa-
 tres, Apostoli auctoritatem secuti, cenæ etiam nomine sacram Eucha-
 ristiam interdum uocarunt, quod in illo nouissimæ cenæ salutari
 mysterio a Christo domino sit instituta. neque uero propterea a ci-
 bo, aut potione Eucharistiam conficere, aut sumere licet, quod ab
 apostolis salutariter introducta consuetudo, quemadmodum uete-
 res scriptores memoriæ prodiderunt, perpetuo retenta, ac seruata
 est, ut

*Ad Rom. 6.**Mar. 26.**Mar. 14.**Luc. 22.**1. ad Cor. 11**Psal. 110.**1. ad Cor. 10.**Damasce-nus.**1. ad Cor. 11**D. Augu-
stini.*

est, ut a ieiunis tantum perciperetur. Sed, explicata nominis ratione, docendum erit, hoc uerum esse sacramentum, atque unum ex septem illis, quæ sancta Ecclesia semper religiose coluit, ac uenerata est. nam cum calicis consecratio fit, mysterium fidei appellatur. Præterea, ut infinita pene sacrorum scriptorum testimonia omittamus, qui hoc inter uera sacramenta numerandum esse, perpetuo senserunt, ex ipsa ratione, & natura sacramenti idem conuincitur. Etenim in eo signa sunt externa, & sensibus subiecta. habet deinde gratiæ significationem, & efficientiam. præterea de Christi institutione, neque Euangelistæ, neque Apostolus dubitandi locum relinquunt. Quæ omnia cum in unum conueniant ad sacramenti ueritatem confirmandam, nullis aliis argumentis opus esse perspicitur. Sed illud diligenter Pastoribus obseruandum est, multa in hoc mysterio esse, quibus aliquando sacramenti nomen sacri scriptores tribuerunt. Interdum enim & consecratio, & perceptio, frequenter uero & ipsum Domini corpus, & sanguis, qui in Eucharistia continentur, sacramentum uocari consuevit. inquit enim D. Augustinus, sacramentum hoc duobus constare, uisibili scilicet elementorum specie, & inuisibili carne, & sanguine ipsius Domini nostri Iesu Christi. Atque ad eundem modum hoc sacramentum adorandum esse, uisum corpus & sanguinem Domini intelligentes, affirmamus. Verum hæc omnia minus proprie sacramenta dici perspicuum est. Ipsæ autem panis & uini species ueram & absolutam huius nominis rationem habent. Sed quantum hoc sacramentum a reliquis omnibus differat, facile colligitur. nam cetera sacramenta materiæ usu perficiuntur, dum scilicet alicui administrari ea contingit. Baptismus enim sacramenti naturam tunc adipiscitur, cum re ipsa homo aqua abluitur: at uero ad Eucharistiæ perfectionem satis est ipsius materiæ consecratio; utrumque enim sacramentum esse non desinit, quamuis in pyxide asseruetur. Deinde in conficiendis aliis sacramentis nulla fit materiæ, atque elementi in aliam naturam mutatio. Etenim baptismi aqua, aut chrismatis oleum, cum illa sacramenta administrantur, priorem aquæ, & olei naturam non amittunt. In Eucharistia uero quod panis, & uinum ante consecrationem erat, confecta consecratione, uere est corporis & sanguinis Domini substantia. Licet autem duo sint elementa, panis scilicet, & uinum, ex quibus integrum Eucharistiæ sacramentum conficitur: non tamen plura sacramenta, sed unum tantum esse, Ecclesiæ auctoritate docti confitemur. aliter enim septenarius sacramentorum numerus, quemadmodum semper traditum, atque

a Concilijs, Lateranensi, Florentino, & Tridentino, decretum est, cō-
 stare non poterit. nam cum huius sacramenti gratia unum corpus
 mysticum efficiatur, ut sacramentum ipsum rei, quam efficit, conue-
 niat, unum esse oportet; atque unum quidem, non quia indiuiduū
 sit, sed quia unius rei significationē habet. Nā quemadmodū cibus,
 & potio, quæ duæ diuersæ res sunt, ad unā tantum rem adhibētur, ut
 scilicet vires corporis reficiātur: ita etiā duas illis diuersas sacramēti
 species respondere, cōsentaneum fuit, quæ cibum spirituales signi-
 ficarent, quo mentes sustinentur, & recreātur. Quare a Domino sal-
 uatore dictum est: Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est
 potus. Sed diligēter explicandū est, quid Eucharistiæ sacramentū si-
 gnificet; ut fideles sacra mysteria oculis intuentes, simul etiā diuina-
 rum rerū cōtemplatione animum pascant. Tria uero sunt, quæ nobis
 hoc sacramento indicātur. Primū est Christi domini passio, quæ iam
 præterit: ipse enim docuit, Hoc facite in meam commemorationē:
 & Apostolus testatus est; Quotiescumque manducabitis panē hunc,
 & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec ueniat.
 Alterum est diuina, & cælestis gratia, quæ præsens ad animam alen-
 dam & conseruandam hoc sacramento tribuitur. Quemadmodum
 enim baptismo in nouam uitam gignimur, confirmatione roboramur,
 ut Satanae repugnare, & palam Christi nomen profiteri possi-
 mus: ita Eucharistiæ sacramento alimur, ac sustentamur. Tertium
 est, quod futurum prænunciat, æternæ iucunditatis, & gloriæ fructus,
 quem in cælesti patria ex Dei promissione capiemus. Hæc igitur tria,
 quæ instantis, præteriti, & consequentis temporis uarietate distin-
 gui perspicuum est, sacris mysterijs ita significantur, ut totum sacra-
 mentum; quamuis ex diuersis speciebus constet, ad singula horum
 declaranda, tamquam ad unius rei significationem, referatur: Sed in
 primis cognoscenda est a Pastoribus huius sacramenti materia; tum
 ut ipsi rite illud possint conficere; tum etiam ut fideles admoneātur,
 cuius rei symbolum sit, atque eius rei, quam significat, studio, & de-
 siderio exardescant. Duplex itaque est huius sacramenti materia, alte-
 ra panis ex tritico confectus, de qua primo agetur: de altera postea
 dicendum erit. Nam, ut docent euangelistæ Matthæus, Marcus, &
 Lucas, Christus dominus panem in manus accepit, benedixit, & fre-
 git, dicens; Hoc est corpus meum. Apud Ioannē quoque idem Sal-
 uator noster se ipsum panem appellauit, cum inquit: Ego sum panis
 uiuus, qui de cælo descendendi. Cum autem uaria sint panis genera, uel
 quia materia differunt; ut cum alius ex tritico, alius ex ordeo, aut ex

Ioan. 6.

Luc. 22.

1. ad Cor. 11

Matt. 26.

Mar. 14.

Luc. 22.

Ioan. 6.

N legumi-

leguminibus, ceterisque terræ fructibus confectus est, uel quia diuersis qualitatibus præditi sunt: (uni enim fermentum additur, alter uero fermenti omnino expers esse potest) quod ad primum atinet, Saluatoris uerba ostendunt, panem ex tritico confici oportere. communi enim loquendi consuetudine, cum panis absolute dicitur, panem ex tritico intelligi satis constat. Id etiam ueteris testamenti figura declarat. præceptum enim a Domino fuerat, ut panes propositionis, qui hoc sacramentum significabant, ex simila conficerentur. Sed quemadmodum nullus panis, nisi triticeus, apta ad sacramentum materia putandus est: (hoc enim apostolica traditio nos docuit, & Ecclesiæ catholicæ auctoritas firmavit) ita etiam ex ijs, quæ Christus dominus gessit, azymum esse debere, facile intelligitur. ipse enim primo azymorum die, quo nihil fermentari domi habere iudæis licebat, hoc sacramentum confecit, atque instituit. Quod si quis Ioannis euangelistæ auctoritatem opponat, qui hæc omnia ante festum diem Paschæ acta esse commemorat; ea ratio facile dissolui potest. Etenim quem primum azymorum diem ceteri euangelistæ appellarunt, quod feria quinta uesperis dies festi azymorum inciperent, quo tempore Saluator noster Pascha celebrauit; cum ipsum diem Ioannes pridie Paschæ fuisse describit; ut qui diei naturalis spatium, quod ab oriente Sole inchoatur, in primis notandum existimari. Quapropter diuus etiam Chrysostomus primum azymorum diem interpretatur eum diem, quo ad uesperam azyma comedenda essent. Sed azymi panis consecratio quantum conueniat integritati, & mentis munditiæ quam fideles ad hoc sacramentum afferre debent, ab Apostolo docemur, cum inquit: Expurgate uetus fermentum, ut sitis noua conspersio, sicut estis azymi: etenim Pascha nostrum immolatus est Christus: itaque epulemur non in fermento ueteri, neque in fermento malitiæ, & nequitie, sed in azymis sinceritatis, & ueritatis. Neque tamen ea qualitas adeo necessaria existimanda est, ut, si illa pani desit, sacramentum confici non possit: utrumque .n. panis genus uerâ & propriam panis rationem, & nomen habet. Quamquam nemini licet priuata auctoritate, uel potius temeritate laudabile Ecclesiæ suæ ritum immutare, atque eo minus id facere Latinis sacerdotibus permittum est, quibus præterea Pontifices Max. præceperunt, ut ex azymo tantum sacra mysteria conficerent. Atque hæc de altera huius sacramenti materia exposuisse satis sit: in quo tamen illud animaduertendum est, quam multa materia ad sacramentum conficiendum uti oporteat, definitum non esse; cum illorum etiam

cetus

certus numerus definiiri nequeat, qui aut possint, aut debeant sacra-
 mysteria percipere. Superest, ut de altera huius sacramenti materia,
 & elemento dicatur. Est autem uinum ex uitis fructu expressum, cui
 modicum aquæ permixtum sit. nam Dominum saluatorem uino in:
 huius sacramenti institutione usum esse, catholica Ecclesia semper
 docuit, cum ipse dixerit; Non bibam a modo de hoc genimine uitis
 usque in diem illum. Quo in loco Chrysostomus, De genimine, *Math. 26.*
 inquit, uitis, quæ certe uinum, non aquam produxit. Vt tanto an- *Mar. 14.*
 te illorum hæresim, qui aquam solam in hisce mysteriis adhibendâ
 senserunt, cõuelleret uideretur. Aquam uero, Dei Ecclesia uino semi-
 per admiscuit; primum, quod id a Christo domino factum esse, &
 Conciliorum auctoritate, & sancti Cypriani testimonio comproba- *S. Chrysostomus.*
 tur; deinde, quod sanguinis, & aquæ, quæ ex eius latere exierunt,
 hac permissione memoria renouatur. Tum uero aquæ, ut in Apoca- *S. Cyprianus*
 lipsi legimus, populum designant: quare aqua uino adinista fidelis
 populi cum Christo capere coniunctionem significat. Atque hoc
 ex apostolica traditione perpetuo sancta Ecclesia seruaui. Sed quæ-
 uis aquæ admiscendæ ita graues rationes sint, ut eam sine mortali
 peccato prætermittere non liceat; ea tamē si desit, sacramentum cõ-
 stare potest. Illud autem sacerdotibus animaduertendum est, ut, quæ-
 admodum in sacris mysteriis aquam uino adhibere oportet, sic etiã
 modicam infundendam esse. nam ecclesiasticorum scriptorum sen-
 tentia, & iudicio, aqua illa in uinum cõuertitur. quare de eo Ho-
 norius Pontifex ita scribit: Perniciosus in tuis partibus inoleuit ab-
 usus, uidelicet, quod maior quantitas aquæ in sacrificio, quam uini,
 adhibetur; cum, secundum consuetudinem rationabilem Ecclesiæ
 generalis, longe plus uini, quam aquæ, adhibendum sit. Huius igitur
 sacramenti hæc duo tantum elementa sunt: ac merito pluribus de-
 cretis sancitum est, ne quid aliud præter panem, & uinum, quod nõ-
 nulli facere non uerebantur, offerre liceat. Sed iam uidendũ est, hæc
 duo panis, & uini symbola quam apta sint ad eas res declarandas, qua-
 rum sacramenta esse credimus, & cõstemur. Primum enim Christũ
 nobis significant, ut uera est hominũ uita: ipse enim Dominus ait:
 Caro mea uere est cibus, & sãguis meus uere est potus. Cũ igitur cot- *Ioan. 6.*
 pus Christi domini uitæ æternæ alimentũ illis præbeat, qui eius sacra-
 mentũ pure, & sancte suscipiunt; recte iis potissimum rebus confici-
 tur, quibus hæc uita continetur: ut fideles facile possint intellige-
 re, pretiosi corporis, & sanguinis Christi commutione mentem,
 animumque saturari. Nõnihil etiam hæc ipsa elementa ad id ualent,

ut eam cognitionem accipiant homines, esse in sacramento corporis, & sanguinis Domini ueritatem. nam cum panem, & uinum in humanam carnem & sanguinem ui naturæ quotidie immutari animaduertamus; facilius adduci possumus hac similitudine, ut credamus, panis, & uini substantiam in ueram Christi carnem, uerumque eius sanguinem cælesti benedictione conuerti. Affert etiam aliquid adiumenti hæc admirabilis elementorum mutatio ad adumbrandū, quod fit in anima. Vt enim, & si nulla extrinsecus panis, & uini mutatio apparet, tamen eorum substantia in carnem, & sanguinē Christi uere transit: ita etiam, tamen si in nobis nihil immutatū uidetur, interius tamen ad uitam renouamur, dum ueram uitam Eucharistiæ sacramento accipimus. Accedit ad hæc, quod, cum unum Ecclesiæ corpus ex multis membris compositum sit, nulla re magis elucet ea coniunctio, quam panis uinique elementis. Panis enim ex multis granis conficitur, & uinum ex multitudine racemorum existit. atque ita nos, cum multi simus, huius diuini mysterii uinculo arctissime colligari, & tamquam unum corpus effici declarant.

*Eucharistiæ
conficiendæ
forma; & il-
lius effectus
admirandi.*

Sequitur nunc, ut de forma, qua ad consecrandū panem uti oportet, agatur, non quidem eius rei causa, ut hæc mysteria fidei populo, nisi necessitas cogat, tradantur: (eos enim, qui sacris initiati nō sunt, de his erudiri necessarium non est) sed ne, formæ ignoratione, in sacramento conficiendo a sacerdotibus turpissime peccetur. itaque a sanctis euāgelistis, Mathæo, & Luca, itemq. ab Apostolo doce- mur, illā esse formam, **HOC EST CORPVS MEVM.** scriptū est enim: Cēnātib; illis accepit Iesus panem, & benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, & dixit: Accipite, & manducate: Hoc est corpus meum. Quæ quidem consecrationis forma cum a Christo domino ser- uata sit, ea perpetuo catholica Ecclesia usa est. Prætermittenda sunt hoc loco sanctorum Patrum testimonia, quæ infinitum esset enume- rare, & Concilii Florentini decretum, quod omnibus patet, atque in promptu est; cum præsertim ex illis Saluatoris uerbis; Hoc facite in meam commemorationem; idem liceat cognoscere. nam quod Dominus faciendum præcepit, non solum ad id, quod egerat, sed etiam ad ea, quæ dixerat, referri debet, atque ad uerba maxime perti- nere intelligendum est, quæ non minus efficiendi, quam significan- di causa prolata erāt. Sed ratione etiam id facile persuaderi potest: nā forma ea est, qua illud significatur, quod in hoc sacramento effici- tur: cum autem hæc uerba id, quod fit, significant, ac declarent, hoc est, panis conuersionem in uerum Domini nostri corpus, sequitur, formam

*Matt. 26.
Mar. 14.
Luc. 22.
1. ad Cor. 10*

formam in illis ipsis uerbis cōstituendam esse . in quam sententiam, quod ab Euangelista dictum est, Benedixit, licet accipere. Perinde enim uidetur intelligendum, ac si dixisset, accipiens panem benedixit, dicens; Hoc est corpus meum. Quamuis enim Euangelista uerba illa, Accipite, & comedite, præposuerit: illis tamen non materia consecrationem, sed usum tantummodo significari, perspicuum est. quare a sacerdote quidem omnino proferri debent, sed ad sacramentum conficiendum necessaria non sunt; quemadmodum etiam profertur coniunctio illa, ENIM, in corporis & sanguinis consecratione: aliter enim fiet, ut, si hoc sacramentum nemini administrandum sit, confici non oporteat, aut non possit quidem; cum tamen dubitare non liceat, quin sacerdos, prolatis ex more, atque instituto sanctæ Ecclesiæ uerbis Domini, aptam panis materiam uere consecret; quamuis deinde contingat, ut nulli umquam sacra Eucharistia administraretur. Iam uero, quod ad uini, quæ est altera huius sacramenti materia, consecrationem attinet, ob eandem causam, quam supra commemorauimus, opus est, ut sacerdos eius formam cognitam, & perspectam habeat. Eam igitur his uerbis comprehendere, certo credendum est: Hic est calix sanguinis mei, noui, & æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro uobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Ex quibus uerbis plura quidem a sacris scripturis colliguntur: quædam uero in Ecclesia ex apostolica traditione consuata sunt. nam quod dicitur: Hic est calix: a D. Luca, & ab Apostolo scriptum est. quod uero sequitur: Sanguinis mei, uel sanguis meus noui testamenti, qui pro uobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum: partim a D. Luca, partim a D. Mattheo dictum est. Verba autè illa, Aeterni, & Mysterium fidei, sancta traditio, catholice ueritatis interpret & custos, nos docuit. Verù de hac forma nemo dubitare poterit, si, quod antea dictum est de forma consecrationis, quæ ad panis elementum adhibetur, hoc etiam loco attendatur. constat enim, ijs uerbis, quæ uini substantiam in sanguinem Domini conuerti significant, huius elementi formam contineri. Quare cū uerba illa hoc aperte declarent, perspicuum est, aliam formam constituendam non esse. Exprimunt autem præterea quosdã effusi sanguinis in passione Domini admirabiles fructus, qui ad hoc sacramentum maxime pertinet. Vnus est, aditus ad æternam hereditatem, quæ noui, atque æterni testamenti iure ad nos uenit: Alter est, aditus ad iustitiam per mysterium fidei: Iesum enim per fidem in sanguinem eius propitiatorem Deus proposuit, ut ipse sit

*Matth. 26.**Luc. 22.**1 ad Cor. 11**Luc. 22.**Matth. 26.*

iustus, & iustificans cum, qui ex fide est Iesu Christi. Tertius est, remissio peccatorum. Quoniam uero hæc ipsa consecrationis uerba plena mysteriorum sunt, aptissimeque ad rem conueniunt, diligentius pendere ea oportet. Quod uero dicitur: Hic est calix sanguinis mei; sic intelligendum est: Hic est sanguis meus, qui hoc calice continetur. Recte autem, & apposite, dum sanguis hic, ut est fidei potus, consecratur, calicis mentio facienda est. neque enim sanguis huiusmodi potionem satis significare uideretur, nisi uase aliquo exceptus esset. Sequitur deinde, Noui testamenti: quod quidem ob eam rem additum est, ut intelligeremus Christi domini sanguinem non figura, quemadmodum in ueteri testamento fiebat, (de eo enim apud

Ad Heb. 9. Apostolum ad Hebræos legimus, Sine sanguine testamentum dedicatum non esse) sed uere, & re ipsa hominibus tradi; quod ad nouum testamentum pertinet. Quare Apostolus inquit: Ideo noui testamenti mediator est Christus, ut, morte intercedente, repromissionem accipiat, qui uocati sunt, æternæ hæreditatis. Verbum uero, Aeterni, ad hæreditatem æternam, quæ Christi domini, æterni testatoris, morte ad nos iure peruenit, referendum est. Quod subiungitur; Mysterium fidei; non rei ueritatem excludit, sed, quod occulte later, atque ab oculorum sensu remotissimum est, certa fide credendum esse significat. Diuersa uero hæc uerbis sententia hoc loco subiecta est ab ea, quam habent, cum baptismo etiam tribuunt. nam quod sanguinem Christi, sub uini specie latentem, fide cernimus, mysterium fidei dicitur. At baptisimus, quoniam uniuersam Christianæ fidei professionem complectitur, a nobis fidei sacramentum, a Græcis mysterium iure appellatur. Quamquam alia etiam ratione sanguinem Domini, fidei mysterium dicimus, quod scilicet in eo maxime plurimum difficultatis, & negotij humana ratio experiatur, cum nobis fides credendum proponit Christum dominum, uerum Dei filium, simulque Deum, & hominem mortem pro nobis pertulisse: quæ quidem mors sanguinis sacramento designatur. Quapropter apposite hoc loco potius, quam in consecratione corporis, passio Dominica commemoratur, his uerbis: Qui effundetur in remissionem peccatorum. Sanguis enim, separatim consecratus, ad passionem Domini, & mortem, & passionis genus ante omnium oculos ponendam maiorem uim, & momentum habet. Sed uerba illa, quæ adduntur; Pro uobis, & pro multis; a Matthæo, & Luca, singula a singulis sumpta sunt, quæ tamen sancta Ecclesia, spiritu Dei instructa, simul coniunxit: pertinent autem ad passionis fructum, atque utilitatem declaran-

Matth. 26.
Luc. 22.

declarandam . nam si eius uirtutem inspiciamus, pro omnium salute sanguinem a Salvatore effusum esse fatendum erit: si uero fructum, quem ex eo homines perceperint, cogitemus, non ad omnes, sed ad multos tantum eam utilitatem peruenire, facile intelligemus . Cum igitur; Pro uobis; dixit, uel eos, qui aderant, uel delectos ex Iudæorum populo, quales erant discipuli, excepto Iuda, quibuscum loquebatur, significauit . Cum autē addidit; Pro multis; ~~et~~ reliquos electos ex Iudæis, aut gentibus intelligi uoluit . Recte ergo factum est, ut, pro uniuersis, non diceretur; cum hoc loco tantummodo de fructibus passionis sermo esset, quæ salutis fructum delectis solum attulit . Atque huc spectant uerba illa Apostoli; Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata . Et quo Dominus apud Ioannem inquit; Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi, quia tui sunt . Plurima alia in huius consecrationis uerbis latent mysteria; quæ Pastores assidua rerum diuinarum meditatione, & studio ipsi per se, iuuante Domino, facile assequetur .

*Ad Heb. 9.**Ioan. 17.*

Sed iam ad earum rerum explicationem oratio reuertatur, quæ ut a fidelibus ignorentur, nullo modo committendum est . Ac quoniã Apostolus admonet, grauissimum scelus admitti ab ijs, qui nõ dijudicant corpus Domini; hoc in primis doceant Pastores, animum atque rationem a sensibus omni studio auocandam esse . Si enim fideles ea tantum in hoc sacramento contineri sibi persuaferint, quæ sensibus percipiunt; in summã impietatem adducatur, necesse est, cum nihil aliud, præter panis, ac uini speciem, oculis, tactu, odoratu, gustu sentientes, panem tantummodo, ac uinum in sacramento esse iudicauerint . Curandum igitur est, ut fidelium mentes, quam maxime fieri potest, a sensuum iudicio abstrahantur, atque ad immensam Dei uirtutem, & potentiam contemplandam excitentur . Tria enim sunt maxime admiranda, atque suspicienda, quæ in hoc sacramento uerbis consecrationis effici, fides catholica sine ulla dubitatione credit, ac confitetur . Primum est, uerum Christi domini corpus, illud idem, quod natum ex uirgine, in cælis sedet ad dexteram Patris, hoc sacramento contineri . Alterum est, nullam in eo elementorum substantiam remanere; quamuis nihil magis a sensibus alienum, & remotum uideri possit . Tertium est, quod ex utroque facile colligitur, & si uerba consecrationis id maxime expriment, accidentia, quæ aut oculis cernuntur, aut alijs sensibus percipiuntur, sine ulla re subiecta esse, mira quadam, atque inexplicabili ratione . Ac panis quidē, & uini accidentia omnia licet uidere, quæ tamen nulli substantiæ in-

1. ad Cor. 11.

hærent, sed per ipsa constant; cum panis, & uini substantia in ipsum Domini corpus ita mutetur, ut panis, & uini substantia omnino esse desinant. Verum, ut prius de primo agatur, conentur Pastores explicare, quam perspicua, & clara sint Saluatoris nostri uerba, quæ corporis eius ueritatem in sacramento demonstrant. nam cum inquit;

Mat. 26.

Mar. 14.

Luc. 22.

Hoc est corpus meum; Hic est sanguis meus: nemo, qui modo sanæ mentis sit, ignorare potest, quid nobis intelligendum sit; præsertim cum de humana natura sermo habeatur: quam in Christo uere fuisse, catholica fides dubitare neminem patitur: ut uir sanctissimus, at-

S. Hil.

que doctissimus Hilarius præclare scripserit de ueritate carnis & sanguinis Christi, cum ex ipsius Domini professione, & fide nostra, caro eius uere sit cibus, relictum non esse ambigendi locum. Verum alter præterea locus a Pastoribus enucleandus est, ex quo aperte licet cognoscere, uerum Domini corpus, & sanguinem in Eucharistia contineri. Nam Apostolus posteaquam commemorauit panem, & uinum a Domino consecratum, & sacra mysteria apostolis suis administrata esse, subiungit: Probet autem se ipsum homo, ac sic de pane illo edat,

1. ad Cor. 11.

& de calice bibat: qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat, & bibit, non diiudicans corpus Domini. Quod si, ut hæretici dicunt, nihil aliud in sacramento uenerandum esset præter memoriam & signum passionis Christi; quid opus erat tam grauius uerbis fideles hortari, ut se ipsos probarent? Graui enim illa, *1. vñ c. 11.* uoce declarauit Apostolus, nefarium aliquod scelus ab eo admittere, qui impure sumens corpus Domini, quod in Eucharistia occulte latet, ab alio ciborum genere non distinguit. quod etiam supra in eadem epistola uberius explicauit Apostolus his uerbis: Calix benedictionis, cui benedicimus, non ne communicatio sanguinis Christi est? & panis, quem frangimus, non ne participatio corporis Domini est? Quæ quidem uerba ueram corporis, & sanguinis Christi domini substantiam demonstrant.

1. ad Cor. 10.

Hæc igitur scripturæ loca Pastoribus explicanda erunt, atque in primis docendum, nihil in eis dubij, aut incerti relictum esse; præsertim cum hæc Ecclesiæ Dei sacrosancta auctoritas interpretata sit: ad cuius sententiæ cognitionem duplici uia & ratione possumus peruenire. Prima est, cum Patres, qui ab initio Ecclesiæ, atque omni deinceps ætate floruerunt, & ecclesiasticæ doctrinæ optimi testes sunt, consulimus. hi uero summo consensu omnes huius dogmatis ueritatem apertissime tradiderunt. Quorum singula testimonia afferre, quoniam operosi laboris esset, satis erit pauca notare, uel indicare potius,

potius, ex quibus iudicium de ceteris facile fieri poterit. Primus igitur D. Ambrosius fidem suam proferat, qui in libro de iis, qui initiatur mysteriis, testatus est, uerum Christi corpus in hoc sacramento sumi, sicut uerum ex Virgine sumptum est, idque certissima fide tenendum esse. & alio loco docet, ante consecrationem panem ibi esse, post consecrationem autem carnem Christi. Accedat alter testis D. Chrysostomus, non minoris fidei, & grauitatis: qui quidem cum multis aliis in locis hanc ipsam ueritatem profitetur, & docet: tum uero præcipue homilia 60. de iis, qui sacra mysteria impure sumunt: itemque homilia 44. & 45. in sanctum Ioannem: inquit enim: Pareamus Deo, neque contradicamus; licet uel cogitationibus, uel oculis nostris uideatur aduersari, quod dicitur: Ipsius enim sermo infallibilis est; sensus noster facile seducitur. His uero omni ex parte consentiunt, quæ D. Augustinus, acerrimus catholicæ fidei propugnator, semper docuit, atque in primis titulum psalmi 33. exponens; scribit enim: Portare se in manibus suis, homini impossibile est, solumque Christo cõuenire potest: ferebatur enim ille in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum ait, Hoc est corpus meum. Ac Cyrillus præterea, Iustinus, & Irenæus adeo aperte lib. 4. in Ioannem uetam Domini carnem in hoc sacramento esse affirmat, ut eius uerba nullis possint fallacibus, & captiosis interpretationibus obscurari. Quod si Pastores alia etiã Patrum testimonia requirant, facile erit sanctos Dyonisium, Hilarium, Hieronymum, Damascenum addere, innumerabilesque alios, quorum de hac re grauissimas sententiã doctõrum, & piorum hominum industria, & labore in unum congestos passim legimus. Altera restat uia, qua sanctæ Ecclesiæ iudicium in iis, quæ ad fidem pertinent, inuestigare liceat, contrariæ scilicet doctrinæ, & opinionis damnatio. At uero constat, semper corporis Christi ueritatem in sancto Eucharistiæ sacramento, ita per uniuersam Ecclesiam diffusam, & disseminatam esse, & consentienti uoluntate ab omnibus fidelibus receptam, ut, cù ante quingentos annos Berengarius id negare ausus esset, ibique fingnum tantummodo esse assereret, statim in Vercellensi Concilio, quod Leonis IX. auctoritate conuocatum fuerat, omnium sententijs condemnatus, ipse hæresim suam anathemati addiderit. qui postea cum ad eandem impietatis insaniam rediisset; tribus alijs Concilijs, Turonensi, & duobus Romanis, quorum alterum Nicolaus II. alterum Gregorius VII. Pontifices Max. conuocarunt, damnatus est. Eam postea sententiã Innocentius III. in Concilio Lateranensi magno confir-

D. Ambro.

S. Chrysof.

S. August.

S. Cyrillus,
Iustinus, &
Irenæus.

Cõcilio Lat.

confir-

*Confl. conc.
Flor. Trident.*

confirmauit: ac deinceps a Florentina, & Tridentina Synodis eiusdem ueritatis fides apertius declarata, ac stabilita est. Hæc igitur si Pastores diligenter exposuerint, (ut nihil dicamus de ijs, qui erroribus obæcati, nihil magis, quam ueritatis lucem, oderunt) & infirmos confirmare, & piorum mentes summa quadam lætitia, & uoluptate afficere poterunt; cum præsertim fidelibus dubitare nõ liceat, quin inter ceteros fidei articulos huius etiam dogmatis fides comprehendatur. nam cum Dei summam omnium rerum potestatem credunt, & confitentur; credant etiam necesse est, potestatem ei non defuisse maximi huius operis efficiendi, quod in Eucharistix sacramento admiramur, & colimus. Deinde cum credunt sanctam Ecclesiam catholicam; necessario sequitur, ut simul credant eam esse, quam explicauimus, huius sacramenti ueritatẽ. Sed nihil est profecto, quod ad piorum iucunditatem, & fructum addi possit, cum huius altissimi sacramenti dignitatem contemplantur. Primum enim intelligunt, quanta sit euangelicæ legis perfectio, cui datum est, id re ipsa habere, quod signis tantum & figuris Mosaicæ legis tempore adumbratum fuerat.

S. Dionysius.

Quare diuinitus dictum est a Dionysio, Ecclesiam nostram mediam esse inter Synagogam, & supremam Hierusalẽ, ac propterea utriusque participem. Ac profecto satis mirari fideles nunquam poterunt sanctæ Ecclesiæ perfectionem, eiusque gloriæ altitudinem; cum intet eam, & cælestem beatitudinem unus tantum gradus interesse uideatur. Hoc enim nobis cum cælitibus commune est, ut utrique Christum Deum, & hominem præsentem habeamus: sed, quo uno gradu ab eis distamus, illi præsentem beatam uisionem perficiunt; nos præsentem, & tamen ab oculorum sensu remotum, sacrorum mysteriorum admirabili integumento se occultatẽ, firma, & constanti fide ueneramur. Præterea, fideles hoc sacramento Christi saluatoris nostri perfectissimam charitatẽ experiuntur. eius enim bonitatem maxime decuit, naturam, quam a nobis sumplerat, a nobis nunquam subtrahere: sed, quantum fieri posset, esse, uersarique nobiscum uellet; ut illud omni tempore uere, & proprie dictum uideretur; Deliciæ nostræ esse cum filiis hominum.

Prouerb. 8.

*De cõsuetudine
partium
corporis Christi
in hoc sacramento.*

Iam uero hoc loco a Pastoribus explicandum est, non solum, uerum Christi corpus, & quidquid ad ueram corporis rationem pertinet, ueluti ossa, & neruos: sed etiam totum Christum in hoc sacramento contineri. Docere autem oportet, Christum nomen esse Dei & hominis, unius scilicet personæ, in quo diuina, & humana natura cõiuncta sit. quare utramque substantiam, & quæ utriusque substantiæ

stantiæ consequentia sunt, diuinitatem, & totam humanam naturã, quæ ex anima & omnibus corporis partibus, & sanguine etiam constitat, completitur: quæ omnia in sacramento esse credendum est. Nam cum in cælo tota humanitas diuinitati in una persona & hypostasi coniuncta sit; nefas est suspicari, corpus, quod in sacramento inest, ab eadem diuinitate seiunctum esse. In quo tamẽ Pastores animaduertant, necesse est, non omnia eadem ratione, aut uirtute in hoc sacramento contineri. Quædam enim sunt, quæ ex ui, & efficietia consecrationis in sacramento esse dicimus. nam cum uerba illa efficiant, quid quid significant, id esse in sacramento ex ui sacramenti diuinarum rerum scriptores appellarunt, quod uerborum forma exprimitur. ita si contingeret, ut aliquid ab aliis rebus omnino seiunctum esset, id solum, quod forma significaret, in sacramento esse, cetera non item esse docuerunt. quædam uero in sacramento continentur, quod illis rebus coniuncta sint, quæ forma exprimuntur, nam cum forma, quæ ad panem consecrandum adhibetur, corpus Domini significet; cum dicitur; Hoc est corpus meum; ipsum Christi domini corpus ex ui sacramenti in Eucharistia erit. At quia corpori sanguis, anima, & diuinitas coniungitur, hæc quoque in sacramento erunt omnia, non quidem ex cõsecrationis uirtute, sed ut ea, quæ corpori coniuncta sunt. Atque hæc ex concomitantia in sacramento esse dicuntur: quæ ratione totum Christum in sacramento esse perspicuum est. si enim duo aliqua inter se re ipsa coniungantur; ubi unum sit, ibi alterum etiam esse necesse est. Sequitur itaque, totum Christum usque adeo tam in panis, quam in uini specie contineri, ut, quemadmodum in panis specie non corpus modo, sed etiã sanguis, & totus Christus uere inest, sic contra in uini specie non solum sanguis, sed corpus, & totus Christus uere inest. Sed quamquam hæc ita se habere, omnibus fidelibus certum & persuasissimum esse debet: optimo tamen iure institutum est, ut separatim duæ consecrationes fierent. Primo enim, ut passio Domini, in qua sanguis a corpore diuisus est, magis referatur: cuius rei causa in consecratione sanguine effusum esse meminimus. Deinde maxime consentaneum fuit, ut, quoniam sacramento ad alendam animam utendum nobis erat, tamquam cibus & potus institueretur, ex quibus perfectum corporis alimentum consistere perspicuum est. Neque uero illud prætermittendum, non solum in utraque specie, sed in quauis utriusque speciei particula totum Christum contineri. sic enim Augustinus scriptum reliquit: Singuli accipiunt Christum dominum, & in singulis portionibus

s. August.

tionibus totus est, nec per singulos minuitur; sed integrum se præbet in singulis: atque id præterea ex euangelistis facile colligi potest. Neque enim credendum est, singula panis frustra propria uerborum forma a Domino consecrata esse, sed eadem simul omnem panem, qui ad sacra mysteria conficienda, atque apostolis distribuenda satis futurus esset. id quod de calice factum esse apparet, cum ipse dixit:

LUC. 22.

Accipite, & diuidite inter uos. Hactenus quæ explicata sunt, eo pertinent, ut ostendât Pastores, uerum Christi corpus, & sanguinem in Eucharistiæ sacramento contineri. Nunc, quod alterum erat propositum, docebunt etiam panis & uini substantiam in sacramento post consecrationem nõ remanere. Hoc uero quamuis maximam admirationem merito habere possit, tamen cum eo, quod prius demonstrarum est, necessario coniungitur. Etenim si est uerum Christi corpus sub panis, & uini specie post consecrationem; omnino necesse est, cum ibi antea non esset, hoc uel loci mutatione, uel creatione, uel alterius rei in ipsum conuersione factum esse. At uero fieri nõ posse constat, ut corpus Christi in sacramento sit, quod ex uno in alium locum uenerit. ita enim fieret, ut a cæli sedibus abesset: quoniam nihil mouetur, nisi locum deserat, a quo mouetur. Creati autem corpus Christi minus credibile est, ac ne in cogitationem quidem cadere hoc potest. relinquitur ergo, ut in sacramento sit corpus Domini, quod panis in ipsum conuertatur: Quare nulla panis substantia remaneat, necesse est. Hac ratione adducti Patres & maiores nostri, in Concilijs, Lateranensi magno, & Florentino, huius articuli ueritatem apertis decretis confirmarunt. a Tridentina uero Synodo explicatius ita definitum est: Si quis dixerit in sacrosancto Eucharistiæ sacramento remanere substantiam panis, & uini, una cum corpore, & sanguine domini nostri Iesu Christi, anathema sit. Hæc uero ex testimonijs scripturarum facile fuit colligere; primum, quod in eius sacramenti institutione ipse Dominus dixit: Hoc est corpus meum. uocis enim, *hoc*, ea uis est, ut omnem rei præsentis substantiam demonstret. quod si panis substantia remaneret, nullo modo uere dici uideretur; Hoc est corpus meum. Deinde Christus dominus apud Ioanem, Panis, inquit, quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita; panem uidelicet carnem suam uocans. Ac paulo post subiicit; Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis: & rursus: Caro mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus. Cum ergo tam claris, & perspicuis uerbis carnem suam panem, & cibum uerum: sanguinem

*Later. Conc.
Eugenius. 4.
Deur.
Trid. Syn.*

*Mat. 26.
Mar. 14.
Luc. 22.
1. ad Cor. 11*

Ioan. 6.

item

item uerum potum nominauerit; fatis uidetur declarasse, nullam in sacramento substantiam panis, & uini remanere. Atque hanc perpe tuo sanctorum Patrum cōsentientem fuisse doctrinam, qui eos euol uerit, facile intelliget. D. quidem Ambrosius ita scribit: Tu forte dicis: meus panis est usitatus; sed panis iste, panis est ante uerba sacramentorum: ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi. quod quidem ut facilius probare posset, uaria deinde affert exempla, & similitudines. Alibi uero, cū uerba illa interpretaretur; Omnia, quæcumque Dominus uoluit, fecit in cælo, & in terra; Licet, inquit, figura panis, & uini uideatur, nihil tamen aliud, quam caro Christi, & sanguis, post consecrationem credendum est. Atque eisdem fete uerbis eandem sententiam sanctus Hilarius exponens, docuit, quantum extrinsecus panis, & uinum uideatur, uere tamē corpus, & sanguinem Domini esse. Sed moneant Pastores hoc loco, mirandum non esse, si post consecrationem panis etiam uocetur. hoc enim nomine Eucharistia appellari consuevit, tum quia panis specie habeat; tum quia naturalē alendi, & nutriendi corporis uim, quæ panis propria est, adhuc retineat. Eam autē esse sacramentum litterarū consuetudinē, ut res ita appellet, cuiusmodi esse uideantur, fatis ostēdit, quod in Genesi dictū est, tres uiros Abrahamæ apparuisse, qui tamē tres angeli erāt. Et duo illi, qui apostolis ascendentem in cælum Christo domino apparuerūt cū essent angeli, uiri dicuntur. Difficillima est omnino huius mysterij explicatio; sed tamē conabuntur Pastores, ijs, qui magis in diuinarum rerū cognitione profecerūt, (nam qui adhuc imbecilliores sunt, uerendum esset, ne rei magnitudine opprimerentur) conabuntur, inquam, tradere huius admirabilis conuersionis modum: quæ ita fit, ut tota panis substantia diuina uirtute in totam corporis Christi substantiam, totaque uini substantia in totam sanguinis Christi substantiam, sine ulla Domini nostri mutatione conuertatur. Neque enim Christus aut generatur, aut mutatur, aut augetur, sed in sua substantia totus permanet. Quod mysterium cum D. Ambrosius declararet; Vides, inquit, quam operatorius sit sermo Christi. Si ergo tanta uis est in sermone domini Iesu, ut inciperēt esse, quæ non erant, mundus scilicet: quanto magis operatorius est, ut sint, quæ erant, & in aliud commutentur? In quam sententiam alij etiam ueteres, & grauissimi Patres scriptum reliquerunt: D. quidem Augustinus: Fideliter fatemur ante cōsecrationem panem esse, & uinum, quod natura formauit, post consecrationem uero carnem Christi, & sanguinem, quod benedictio consecrauit. Damascenus: Corpus secundum ueritatem coniunctum est diuinitati, corpus ex

D. Ambro.

S. Hilar.

Gen. 18.
Ab. 1.

D. Ambros.

D. August.

Damascenus

sancta Virgine; non quod ipsum corpus assumptum de cælo descendat: sed quod ipse panis, & uinum in corpus & sanguinem Christi transmutentur. Huius itaque admirabilis conuersio conuenienter & proprie a sancta catholica Ecclesia transubstantiatio est appellata, quemadmodum sacra Tridentina Synodus docuit. Ut enim generatio naturalis, quod forma in ea mutatur, recte, & proprie transformatio dici potest: ita etiam, quod in sacramento Eucharistiæ tota unius rei substantia, in totam alterius rei substantiam transeat, uerbum transubstantiationis recte, & sapienter a maioribus nostris inuentum est.

*Sacrosanctæ
Eucharistiæ
sacramentum
pie credendum,
non curiose
scrutandum.*

Sed illud sæpissime a sanctis Patribus repetitum fideles admonendi sunt, ne curiosius inquirent, quo pacto ea mutatio fieri possit. nec enim percipi a nobis potest, nec in naturalibus mutationibus, aut in ipsa rerum creatione eius rei exemplum aliquod habemus. Verum, quid hoc sit, fide cognoscendum est; quo modo fiat, curiosus non inquirendum. Non minorem uero cautionem Pastores adhibeant, oportet, in eo etiam mysterio explicando, quo modo Christi domini corpus, uel in minima panis particula, totum contineatur: uix enim umquam huiusmodi disputationes instituendæ erunt: sed tamen, quando Christiana charitas hoc postulauerit, primum quidem meminerint, fidelium animos illa uoce præmunire; Non erit impossibile apud Deum omne uerbum. Deinde uero doceant, Christum dominum in hoc sacramento, ut in loco, non esse: etenim locus res ipsas consequitur, ut magnitudine aliqua prædictæ sunt. Christum uero dominum ea ratione in sacramento esse non dicimus, ut magnus, aut paruus est; quod ad quantitatem pertinet, sed ut substantia est. Substantia enim panis in Christi substantiam, non in magnitudinem, aut quantitatem, conuertitur. Nemo uero dubitat substantiam æque in paruo, atque in magno spatio contineri. nam & aeris substantia, totaque eius natura sic in parua, ut in magna aeris parte, itemque tota aquæ natura non minus in urnula, quam in flumine insit, necesse est.

LUC. 22. 1.

Cum igitur panis substantiæ, corpus Domini nostri succedat; fateri oportet, ad eundem planemodum in sacramento esse, quo modo panis substantia ante consecrationem. Ea uero utrum sub magna, an sub parua quantitate esset, nihil ad rem omnino pertinebat. Tertium restat, quod in hoc sacramento maximum atque admirabile uideatur: quod quidem, iam duobus aliis explicatis, facilius a Pastoribus tractari posse, existimandum est;

panis

panis uidelicet & uini species in hoc sacramento sine aliqua re subie-
cta constare. Nam cum antea demonstratum sit, corpus Domini, &
sanguinem uere in sacramento esse, ita ut nulla amplius subsit panis,
& uini substantia; quoniam ea accidentia Christi corpori, & sangui-
ni inhzere non possunt: relinquitur, ut supra omnem nature ordi-
nem ipsa se, nulla alia re nisi, sustentent. Hæc perpetua, & constans
fuit catholicæ Ecclesiæ doctrina; quæ etiam facile eorum testimo-
niorum auctoritate confirmari poterit, quibus antea planum fa-
ctum est, nullam residere in Eucharistia panis, aut uini substan-
tiam. Sed nihil inagis fidelium pietati conuenit, quam, omnis sub-
tilioribus quæstionibus; huius admirabilis sacramenti maiestatem
uenerari, & colere; ac deinde in eo summam Dei prouidentiam su-
spicere, quod sacrosancta mysteria sub panis, & uini specie admini-
stranda instituerit. nam cum a comuni hominum natura maxime
abhorreat humanæ carnis esca, aut sanguinis portione uesci; sapien-
tissime, fecit, ut sanctissimum corpus & sanguis sub earum rerum
specie, panis, inquam, & uini, nobis administraretur, quorum
quotidiano, & communi alimento maxime delectamur. Adiunctæ
uero etiam sunt dux illæ utilitates: quarum prima est, quod ad infi-
delium calumniam liberati sumus; quas facile effugere nõ possemus,
si Dominum sub propria specie comedere uideremur: altera est,
quod, dum corpus, & sanguinem Domini ita sumimus, ut tamen,
quod uere sit, sensibus percipi non possit, hoc ad fidem in animis
nostris augendam plurimum ualet: quæ quidem, ut sancti Grego-
rii sententia peruulgarum est, ibi non habet meritum, ubi huma-
na ratio præbet experimentum. Hæc autem, quæ hactenus exposita
sunt, non nisi magna adhibita cautione, pro audientium captu, &
temporum necessitate explicanda erunt.

Verum, quæ de huius admirabili sacramenti uirtute, & fructibus
dici possunt, nullum esse genus fidelium existimandum est, ad quos
earum rerum cognitio non pertineat, quibus maxime necessaria uide-
ri non debeat. Ut enim Eucharistix utilitatem fideles intelligant,
ob eam potissimum causam, quæ de hoc sacramento tam multis uer-
bis dissertuntur, cognoscenda sunt. Sed quoniam immense eius
utilitates, & fructus nulla oratione explicari possunt: unus, aut
alter locus a Pastoribus tractandus erit, ut ostendant, quanta in
sacrosanctis illis mysterijs bonorum omnium copia, & affluentia
inclusa sit. hoc uero aliqua ex parte ita assequentur, si, omnium

Greg. 3

1. 1. 1. 1.

1. 1. 1. 1.

s. Gregorius
Rom. Pont.

1. 1. 1. 1.

De multiplici
& admirabi-
li fructu tan-
ti sacramenti.

sacramentorum uel, atque natura patefacta, Eucharistiam fonti, cetera riuulis comparauerint. uere enim, ac necessario fons omnium gratiarum dicenda est; cum fontem ipsum celestium charismatum, & donorum, omniumque sacramentorum auctorem Christum dominum admirabili modo in se contineat; a quo tamquam a fonte ad alia sacramenta, quidquid boni, & perfectionis habent, deriuatur. Ex hoc igitur diuinæ gratiæ amplissima munera, quæ nobis hoc sacramento impertiuntur, facile colligi poterunt. Commodè etiam fieri uidebitur, si panis, & uini natura, quæ huius sacramenti symbola sunt, perpendatur: nam quos usus corpori panis, & uinū affert, eos omnes animæ saluti, & iucunditati, ac meliori quidem ac perfectioni ratione, Eucharistiæ sacramentum præbet. Quæ enim hoc sacramentum in substantiam nostram, ut panis, & uinum, mutatur; sed nos quodam modo in eius naturam conuertimur: ut rectè illud D. Augustini ad hunc locum transferri possit: *Cibus sum grandium: cresce, & manducabis me: nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ: sed tu mutaberis in me. quod si gratia, & ueritas per Iesum Christum facta est; in animam quoque insinat; est necessesse, cum eum pure, & sanctè accipit, qui de se ipso dixit: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. nam qui pietatis, & religionis studio affecti hoc sacramentum sumunt, nemini dubium esse debet, quin ita filium Dei in se admittant, ut eius corpori tamquam uiua membra inserantur: siquidem scriptum est: Qui manducat me, & ipse uiuet propter me. Item: Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita.*

5. Cyrillus. Quem locum Cyrillus dum interpretaretur, inquit: Dei uerbum uniens se ipsum propriæ carni, fecit ipsam uiuificatiuam. Eum ergo decebat miro quodam modo uniri corporibus per sacram eius carnem, & pretiosum sanguinem; quæ accipimus in benedictione uiuificatiua in pane & uino. Verum, quod dicitur Eucharistia gratiam tribui, Pastores admoneant, oportet, ita intelligendum non esse, perinde ac necesse non sit, ut, qui se ipsa hoc sacramentum utiliter percepturus est, gratiam antea adeptus fuerit. Constat enim, quemadmodum mortuis corporibus naturale alimentum nihil prodest, ita etiam animæ, quæ spiritu non uiuit, sacra mysteria non prodesse. ac propterea panis, & uini speciem habent, ut significetur, non quidem reuocandæ ad uitam animæ, sed in uita conferuandæ causa instituta esse.

Verum

Verum hoc ideo dictum est, quoniam prima etiam gratia, (qua omnes præditos esse oportet, ante quam sacram Eucharistiam ore contingere audeant, ne iudicium sibi manducant, & bibant,) nemini tribuitur, nisi hoc ipsum sacramentum desiderio, & noto percipiant. Est enim omnium sacramentorum finis, & ecclesiasticæ unitatis, ac coniunctionis symbolum: neque extra Ecclesiam consequi gratiam ullus potest. Deinde, quoniam, uti corpus cibo naturali non confertur modo, sed etiam augetur, gustusque nonam quotidie ex eo uoluptatem, & suauitatem percipit: ita etiam sacræ Eucharistiæ cibibus non solum animam sustentat, sed uires illi addit, efficitque ut spiritus diuinarum rerum delectatione magis, ac magis commoueat: ut ob eam causam fit, ut, gratiam hoc sacramento tribui, recte, & uerissime dicatur. iure enim mannae comparari potest, ex quo omnis saporis suauitas percipiebatur. Remitti uero Eucharistia, & condonari leuiora peccata, quæ uenialia dici solent, non est quod dubitari debeat. Quidquid .n. cupiditatis ardore anima amisit, dum leui aliqua in te parum offendit, totum id Eucharistia, eas ipsas minores culpas abstergens, restituit: quemadmodum etiam (neque enim a proposito similitudine discedendum uidetur) quod innati caloris uel quotidie detrahitur, ac deperit, paulatim addi, & refici naturali alimento sentimus. Quare merito a diuo Ambrosio de hoc caelesti sacramento dictum est: Iste panis quotidianus sumitur in remedium quotidianæ infirmitatis. Verum hæc de ijs peccatis intelligenda sunt, quorum sensu, & delectatione animus non permouetur. Illa præterea in sacris mysteriis uis est, ut nos a criminibus pueros, & integros, atque a tentationum impetu incolumes seruet, ac tamquàm caelesti medicamento animam præparet, ne alicuius mortiferæ perturbationis ueneno facile infici, ac corrumpi queat. Atque ob eantem causam, ut testatur diuus Cyprianus, cum olim a tyrannis fideles ad tormenta, & eadem propter Christiani nominis confessionem uulgo raperentur; ne illi forte dolorum acerbitate uicti, in salutari certamine deficerent, uetus in Ecclesia catholica mos fuit, ut eis ab Episcopis Domini corporis, & sanguinis sacramenta præberentur. Sed carnis etiam libidinem cohibet, ac reprimat. dum enim charitatis igne animos magis incendit, concupiscentiæ ardorem restinguat, necesse est. Postremo, ut uno uerbo omnes huius sacramenti utilitates, & beneficia comprehendantur, dicendum est, sacræ Eucharistiæ summam uim esse ad æternam gloriam comparandam. scriptum est enim: Qui manducat meam carnem,

Sep. 26.

D. Ambros.

S. Cyprianus

Ioh. 11.

& bibit meum sanguinem, habet uitam æternam: & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Huius uidelicet sacramenti gratia fideles, dum hanc uitam degunt, summa conscientiæ pace, & tranquillitate perfruuntur; deinde eius uirtute recreati, non secus atque Helias, qui subcineritij panis fortitudine ambulauit usque ad montem Dei Horeb, cum ex uita emigrandi tempus aduenit, ad æternam gloriam, & beatitudinem ascendant. Hæc omnia a Pastoribus latissime explicabuntur, si uel D. Ioannis cap. 6. in quo multiplices huius sacramenti effectus aperiuntur, tractandum sumpserint: uel admiranda Christi domini facta percurrentes, ostenderit, cum eos iure ac merito beatissimos fuisse existimamus, in quorum recta mortalis receptus est, uel qui illius uestis, aut simbriæ tactu sanitatem recuperarunt: multo nos beatiore, & feliciores esse, in quorum animam immortalis gloria præditus ingredi non grauetur, ut eius uulnera sanet omnia, camque, amplissimis muneribus ornatam, sibi coniungat.

3. Reg. 19.

De usu et modo sumendi sacramenti: deque præparatione cû animi, tum etiã corporis.

1. ad Cor. 11.

D. Augustinus.

1. ad Cor. 11.

1. ad Cor. 11.

Ad Gal. 5.

1. ad Cor. 11.

Verum docendum est, a quibus ingentes illi sacre Eucharistiæ fructus, qui modo commemorati sunt, percipi possint, neque unã tantum esse communicandi rationem, ut fidelis populus discat meliora charismata æmulari. Recte igitur, & sapienter maiores nostri, ut in Tridentina Synodo legimus, tres huius sacramenti sumendi rationes distinxerunt. Alii enim sacramentum tantum accipiunt, ut peccatores, qui sacra mysteria impuro ore, & corde accipere non uerentur, quos Apostolus ait indigne mâducare, & bibere corpus Domini. De his D. Augustinus ita scribit: Qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio non manducat spiritua liter eius carnem, licet carnaliter, & uisibiliter premat dentibus sacramenta corporis, & sanguinis. Qui itaque hoc modo affecti sacra mysteria accipiunt, non solum ex his nullum capiunt fructum, sed, ipso Apostolo teste, iudicium sibi manducant, & bibunt. Alii uero spiritu tantummodo Eucharistiam sumere dicuntur: ij sunt, qui desiderio, & uoto propositum cælestem illum panem comedunt, fide uiua incensi, quæ per dilectionem consequuntur: ex quo si non omnes, maximos certe utilitatis fructus consequuntur. Alii denique sunt, qui sacramento, & spiritu, sacram Eucharistiam percipiunt, qui cû ex Apostoli doctrina prius se probauerint, ac ueste nuptiali ornati ad diuinam hanc mensam accesserint, ex Eucharistia capiunt uberissimos illos, quos antea diximus, fructus. Quare perspicuum est, eos se maximis, & cælestibus bonis priuare, qui cû ad corporis Domini sacra-

facta mentum etiam sumendum parati esse possint, satis habent spiritu tantum sacram communionem accipere. Sed iam docendum est, qua ratione preparados fidelium animos esse oporteat, antequam ad sacramentalem Eucharistiæ perceptionem ueniant. Ac primum quidem ut pateat, eam præparationem maxime necessariam esse, Saluatoris nostri exemplum proponendum est. Nam ante quam apostolis pretiosi corporis, & sanguinis sui sacramenta daret, quamuis iam mundi essent, pedes eorum lauit, ut declararet omnem diligentiam adhibendam esse, ne quid nobis ad summam animi integritatem, & innocentiam desit, cum facta mysteria percepturi sumus. Deinde uero fideles intelligant, quemadmodum, si optime affecto, & preparato animo Eucharistiæ aliquis sumat, amplissimis cælestis gratiæ muneribus ornatur: ita contra, si imparatus accipiat, non solum nihil commodi, sed maxima etiam incommoda, & detrimenta eum accipere. Optimis enim rebus, & maxime salutaribus hoc proprium est, ut, si in tempore iis utamur, uehementer proficiunt; si alieno tempore adhibeantur, perniciem, & exitium afferant. Quare mirandum non est, ingentia quoque, & præclarissima Dei dona, cum bene constituto animo accipiuntur, ad cælestem gloriam consequendam maximo nobis adiumento esse; at uero, cum iis nos ipsos indignos præbemus, sempiternam mortem afferre. Id uero arcæ Domini exemplo cõprobatur. arcæ enim fœderis, qua nihil præstantius Israeliticus populus habuit, cui etiam per illam maxima, & innumerabilia beneficia Dominus tribuerat, a Philisteis ablata summam illis pestem, & calamitatem cum æterno dedecore coniunctam importauit. sic etiam tibi, qui ore accepti in stomachum bene affectum illabuntur, corpora alunt; & sustentant; qui uero in stomachum uitiosis humoribus plenum infundi solent, graues morbos efficiunt. Primam itaque illam præparationem fideles adhibeant, ut discernant mensam a mensa, hanc factam ab aliis profanis, cælestem hunc panem a communi. Atque hoc fit, cum certo credimus præfens esse uerum corpus, & sanguinem Domini, quem in cælo angelii adorant, ad cuius nutum columnæ cæli contremiscunt, & pauent, cuius gloria plenum est cælum & terra. Hoc nimirum est diiudicare corpus Domini, quod Apostolus admonuit: cuius tamen mysterii magnitudinem uenerari potius oportet, quam in disputationibus eius ueritatem curiosus perquirere. Altera uero illa præparatio maxime necessaria est, ut unusquisque a se ipso quærat, num pacem cum aliis habeat, num proximos uere atque ex animo diligit. Si ergo

1. Ioh. 13.

1. Reg. 5.

1. Iob. 16.

1. ad Cor. 11.

- Matth. 5.* offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & uade prius reconciliari fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuum. Deinde conscientiam nostram scrutari diligenter debemus, ne forte exitiali aliquo peccato cõtaminati simus, cuius pænitere necesse sit; ut prius contritionis & cõfessionis medicamento illud eluatur. *Syn. Trident.* Definitum est enim a sancta Tridentina Synodo, nemini licere, quem mortalis peccati conscientia stimulet, si sacerdotis facultas data sit, antequam se sacramentali confessione purgarit, quantumuis sibi contritum esse uideatur, sacram Eucharistiam accipere. Præterea, taciti cum animis nostris cogitemus, quam indigni simus, quibus diuinum hoc beneficium a Domino tribuatur: quare illud Centurionis, de quo idem ipse Saluator testatus est, se non inuenisse tantam fidem in Israel, ex animo dicendum est: Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum. Exquiramus etiam a nobis ipsis, an illud Petri usurpare nobis liceat: Domine, tu scis, quia amo te. Meminisse enim oportet, eum, qui sine ueste nuptiali in Domini conuiuio accubuerat, in tenebrosam carcerem cõiectum, sempiternis pænis addictum fuisse. Neque uero animi solum, sed etiam corporis præparatione opus est. nam ieiuni ad sacram mensam accedere debemus, ita ut saltem a dimidia antecedentis diei nocte, usque ad illud temporis punctum, quo Eucharistiam accipimus, nihil omnino comederimus, aut biberimus. Postulat etiam tanti sacramenti dignitas, ut qui matrimonio iuncti sunt, aliquot dies a concubitu uxorum abstineant, *1. Reg. 21.* Dauidis exemplo admoniti, qui cum panes propositionis a sacerdote accepturus esset, purum se, & pueros suos ab uxoribus consuetudine tres ipsos dies esse professus est. Hæc fere sunt, quæ maxime obseruari a fidelibus oportet, ut se ad sacra mysteria utiliter accipienda ante parent. reliqua enim, quæ hæc in re prouidenda esse uideantur, ad hæc ipsa capita facile redigi poterunt.

Sed ne forte aliqui segniores ad hoc sacramentum percipiendum reddantur, quod tantam præparationem adhibere graue admodum, & difficile ducant, fideles sæpe admonendi sunt, omnibus eam legem propositam esse, ut sacram Eucharistiam accipiant. Præterea, constitutum est ab Ecclesia, ut, qui semel saltem singulis annis in Pascha non communicauerit, ab ecclesia arceatur. Neque tamẽ fideles hoc satis habeant, se huius decreti auctoritati obtemperantes semel tantummodo corpus Domini quotianis accipere; uerum sæpius iterandam Eucharistia communionem existiment. Vtrum autem singulis mensibus

*Eucharistia
sacramentum
quando, quo-
ties, et a qui-
bus sumendũ.
Cicilio Latæ.*

mensibus, uel hebdomadis, uel diebus id magis expediat, certa omnibus regula præscribi non potest. ueruntamen illa est sancti Augustini norma certissima; Sic uiue, ut quotidie possis sumere. Quare Parochi partes erunt; fideles crebro adhortari, ut, quemadmodum corpori in singulos dies alimentum subministrare necessarium putant: ita etiam quotidie hoc sacramento alenda, & nutrienda animæ curam non abiciant: neque enim minus spiritali cibo animam, quam naturali corpus, indigere perspicuum est. Vehementer autem proderit hoc loco repetere maxima illa, & diuina beneficia, quæ, ut antea demonstratum est, ex Eucharistiæ sacramentali communionem consequimur. illa etiam figura erit addenda, cum singulis diebus corporis uires manna reficere oportebat; itemque sanctorum Patrum auctoritates, quæ frequentem huius sacramenti perceptionem magnopere commendant. Neque enim unius sancti patris Augustini ea fuit sententia: Quotidie peccas, quotidie sume: sed, si quis diligenter attenderit, eundem omnium Patrum, qui de hac re scripserunt, sensum fuisse, facile comperiet. Ac tempus quidem olim fuisse, cum fideles quotidie Eucharistiam acciperent, ex apostolorum actis intellegemus. omnes enim, qui tunc Christianam fidem profitebantur; uera & sincera charitate ita ardebant, ut, cum sine intermissione orationibus; & aliis pietatis officiis uacarent, quotidie ad sacra Domini corporis mysteria sumenda parati inuenirentur. Eam postea consuetudinem, quæ intermittere uidebatur, Anacletus, sanctissimus martyris, & Pontifex, aliqua ex parte renouauit: præcepit enim, ut ministri, qui Missæ sacrificio interestent, communicarent: quod ab Apostolis constitutum esse affirmaret. Diu etiam in Ecclesia ille mos fuit; ut sacerdos, peracto sacrificio, cum Eucharistiam sumpsisset, ad populum, qui aderat, conuersus, his uerbis ad sacramentum fideles inuitaret: Venite fratres ad communionem. tunc qui parati erant, summa cum religione sacrosancta mysteria sumebant. Sed cum dein de charitas, & pietatis studium a deo refraxisset, ut raro admodum ad communionem fideles accederent; sancitum est a Fabiano Pontifice, ut ter quotannis, Natali Domini, & Resurrectione, & Pentecoste omnes Eucharistiam sumerent. id quod postea a multis Conciliis, præsertim uero ab Agathensi primo confirmatum est. Ad extremum, cum eò res adducta esset, ut non modo sancta illa & salutaris præceptio non seruaretur, sed in plures etiam annos sacræ Eucharistiæ communio differretur, decretum est in Lateranensi Concilio, ut semel ad minus singulis annis in Pascha fideles omnes sacrum Domini corpus

*S. August.**De. 15.**Exod. 16.**D. August.**Act. 1.**S. Anacle-
tus Papa.**S. Fabianus
Papa.**Agathesi.
Conc.**Conc. Later.*

corpus acciperent; qui uero id facere neglexissent, ecclesiae aditu prohiberentur. Verum quamuis haec lex Dei; et Ecclesiae auctoritate sancita, ad omnes fideles pertineat, docendum est tamen eos excipi, qui nondum rationis usum propter aetatis imbecillitatem habent: hi enim neque sacram Eucharistiā a profano & communi pane sciūt discernere, neque ad eam accipiendam pietatem animi, & religionē afferre possunt. atque id etiam a Christi domini institutione alienissimum uidetur: inquit enim: Accipite, & comedite. Infantes autem idoneos non esse, qui accipiant, & comedant, satis constat. Vetus quidem illa fuit in quibusdam locis consuetudo, ut infantibus etiā sacram Eucharistiā praeberent: sed tamen tum ob eas causas, quae ante dictae sunt, tum ob alias Christianae pietati maxime consentaneas iam diu eiusdem Ecclesiae auctoritate id fieri desit. Qua uero aetate pueris sacra mysteria danda sint, nemo melius constituere poterit, quam pater, & sacerdos, cui illi confitentur peccata. ad illos enim pertinet explorare, & a pueris percunctari, an huius admirabilis sacramenti cognitionem aliquam acceperint, & gustum habeant. Amentibus praeterea, qui tunc a pietatis sensu alieni sunt, sacramenta dare minime oportet: quamuis, si, ante quam in insaniam inciderint, pia, & religiosam animi uoluntatem praetulerunt, licebit eis in fine uitae ex Concilii Carthaginensis decreto Eucharistiā administrare; modo uomitionis, uel alterius indignitatis, & incommodi periculum nullum timendum sit.

Quod uero ad comunicandi ritum pertinet, doceant Parochi sanctae Ecclesiae lege interdictum esse, ne quis sine ipsius Ecclesiae auctoritate, praeter sacerdotes, corpus Domini in sacrificio conficientes, sub utraque specie sacram Eucharistiā sumat. nam, ut a Tridentina Synodo explicatum est, quamuis Christus dominus in ultima cena altissimum hoc sacramentum in panis, & uini speciebus instituerit, & apostolis tradiderit: ex eo tamen non efficitur, hanc legem a Domino saluatore constitutam esse, ut omnibus fidelibus sacra mysteria sub utraque specie administranda sint. Etenim idem Dominus noster cum de hoc sacramento loqueretur, alterius tantum speciei saepius meminit, ut cum inquit: Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in aeternum: & Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita: &, Qui manducat hunc panem, uiuet in aeternum. Multis uero, & ijs quidem grauissimis rationibus adductam esse Ecclesiam patet, ut hanc potissimum sub altera specie comunicandi consuetudinem non solum approbaret, sed etiā decreti auctoritate firmaret.

Primum

Matt. 26.

Trid. Syn.

Ioan. 6.

Primum enim maxime cauendum erat, ne sanguis Domini in terram funderetur: quod quidem facile uitari posse non uidebatur, si in magna populi multitudine eum ministrare oportuisset. Præterea, cum sacra Eucharistia ægrotis præsto esse debeat, magnopere timendum erat, ne, si diutius uini species asseruaretur, coalesceret. Per multi præterea sunt, qui uini saporem, ac ne odorem quidem perferre ullo modo possint. Quare ne, quod spiritualis salutis causa dandum est, corporis ualitudini noceret, prudentissime sancitum est ab Ecclesia, ut panis tantummodo speciem fideles acciperent. Accedit ad alias rationes, quod in pluribus prouincijs summa uini penuria laboratur. neque id aliunde sine maximis impensis, ac non nisi longissimis, & difficillimis itineribus conuehi potest. Deinde, quod maxime omnium ad rem pertinet, cõuellenda erat eorũ hæresis, qui ne gabant sub utraque specie totum Christum esse, sed corpus tantum exangue sub panis, sanguinem autem sub uini specie contineri asserbant. Vt igitur fidei catholicæ ueritas magis ante omnium oculos poneretur, sapientissimo consilio alterius speciei, hoc est panis communio inducta est. Sunt & alix rationes ab iis collectæ, qui de hoc argumento differunt; quæ si opus esse uidebitur, a Parochis afferri poterunt. Iam de ministro, quamuis id a nemine fere ignorari possit, agendum est, ne quid prætermissum sit, quod ad huius sacramenti doctrinam pertinere uideatur. itaque tradendum est, solis sacerdotibus potestatem datam esse, ut sacram Eucharistiam conficiant, ac fidelibus distribuant. Eum autem morem in Ecclesijs semper seruatum esse, ut fidelis populus a sacerdotibus sacramenta acciperet, sacerdotes autem sacra facientes ipsi se communicarent, sancta Tridentina Synodus explicauit; ostenditque hanc consuetudinem tamquam ab apostolica traditione profectam, religiose retinendam esse; cum præsertim huius rei illustre nobis exemplum Christus dominus reliquerit, qui & sanctissimum corpus suum consecrauit, & apostolis suis manibus porrexit. Verum, ut quacumque ratione tanti sacramenti dignitati consuleretur, non modo eius administrandi potestas solis sacerdotibus data est, sed lege etiã Ecclesia uetuit, ne quis, nisi consecratus esset, sacra uasa, lintea, & alia instrumenta, quæ ad illius cõsecrationem necessaria sunt, tractare, aut tangere auderet; modo grauis aliqua necessitas nõ incideret. Ex quo tum sacerdotes ipsi, tum reliqui fideles intelligere possunt, quanta religione, & sanctitate præditos esse oporteat, qui ad Eucharistiam uel consecrandam, uel administrandam, uel sumendam accedunt. Quamquam, quod

Trident. Syn.

*Matth. 26.
Mar. 24.*

antea

antea de ceteris sacramentis dictum est, ea non minus per improbos administrari, si, quæ ad illorum perfectam rationem attinent, rite seruentur. idem ualet in Eucharistiæ sacramento. neque enim hæc omnia ministrorum merito niti, sed Christi domini uirtute, & potestate geri credendum est. Hæc sunt, quæ de Eucharistia, ut sacramentum est, explicanda erunt.

Nunc, quod restat dicendum, ut sacrificium est, explanare oportet; ut intelligent Parochi, quæ potissimum de hoc mysterio, quæ admodum sancta Synodus decreuit, Dominicis & festis diebus fidei populo tradere debeant. Etenim hoc sacramentum non solum thesaurus est cælestium diuitiarum; quo si bene utamur, Dei gratiam nobis conciliamus, & amorem: sed in eo præcipua quædam ratio inest, qua ei pro immensis in nos collocatis beneficiis aliquam gratiam referre possimus. At uero hæc uictima si rite, & legitime immolerur, quam grata, & accepta Deo sit, ex hoc colligitur. Si enim ueteris legis sacrificia, de quibus scriptum est; Sacrificium, & oblationem non oluisti: & iterum; Si uoluisses, sacrificium dedissem: utique holocaustis non delectaberis: ita placuerunt Domino, ut scriptura

Trid. syn. Deum odoratum esse odorem suauitatis, id est grata ei & accepta fuisse, testetur. Quid nobis sperandam de eo sacrificio, in quo ille ipse immolatur, atque offertur, de quo cælestis uox bis audita est; Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui? Hoc igitur mysterium Parochi diligenter exponent, ut, cum fideles ad rem diuinam conuenerint, attente, & religiose sacra illa, in quibus intersunt, meditari discant. In primis autem docebunt, Eucharistiã duabus de causis a Christo domino institutam esse. altera est, ut cæleste animæ nostræ alimentum esset, quo uitam spiritualem tueri, & conseruare possemus: altera, ut Ecclesia perpetuum sacrificium haberet, quo peccata nostra expiarentur, & cælestis pater, sceleribus nostris sæpe grauiter offensus, ab ira ad misericordiam, a iustæ animaduersionis seueritate ad clementiam traduceretur. Huius rei figuram, & similitudinem in agno Paschali licet animaduertere, qui ut sacrificiũ & sacramentum a filiis Israel offerri, & comedi consueuerat. Nec uero, cum Saluator noster Deo patri se ipsum in ara crucis oblaturus esset, ullam suæ erga nos immensæ charitatis illustriorem significationem dare potuit, quam cum nobis uisibile sacrificium reliquit, quo cruentum illud semel in cruce paulo post immolandum in stauraretur, eiusque memoria usque in finem sæculi quotidie summa cû utilitate ab Ecclesia per uniuersum orbem diffusa coleretur. Differunt autem

Psal. 38.

2^a Isai. 50.

Gen. 8.

Mat. 3. 17.

autem plurimum inter se hæc duæ rationes: sacramentū enim consecratione perficitur: omnis uero sacrificij uis in eo est, ut offeratur. Quare sacra Eucharistia, dum in pyxide continetur, uel ad ægrotum defertur, sacramenti, non sacrificij rationem habet: deinde etiam, ut sacramentum est, iis, qui diuinam Hostiā sumunt, meriti causam affert, & omnes illius utilitates, quæ supra cōmemoratae sunt: ut autem sacrificium est, non merendi solum, sed satisfaciēdi quoque efficiētiā cōtinet. nam ut Christus dominus in passione sua pro nobis meruit, ac satisfecit: sic qui hoc sacrificium offerunt, quo nobiscum communicant, Dominicæ passionis fructus merentur, ac satisfaciunt. Iam, de huius sacrificij institutione nullum ambigendi locum sancta Tridentina Synodus reliquit: declarauit enim, in extrema cena a Christo domino institutū esse; simulque anathemate eos damnauit, qui asserant, uerum & proprium sacrificium Deo non offerri, aut offerre, nihil aliud esse, quam Christum ad manducandum dari. Nec uero illud prætermisit, quin diligēter explicaret, uni Deo sacrificium fieri. nam etsi Ecclesia interdum Missas in memoriam, & honorem sanctorum celebrare consueuit; non tamen illis sacrificium, sed uni Deo, qui Sanctos immortalis gloria coronauit, offerri docuit. Quare nec sacerdos umquam dicere solet, Offero tibi sacrificium Petre, uel Paule; sed, dum uni Deo immolat, gratias illi agit pro beatissimorum martyrum insigni uictoria; eorūque patrocinium ita implorat, ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in cælis, quorum memoriam facimus in terris. Hæc autem, quæ de huius sacrificij ueritate a catholica Ecclesia tradita sunt, ex Domini uerbis accepit; cum extrema illa nocte hæc ipsa sacra mysteria apostolis commendans; Hoc facite, inquit, in meam commemorationem. Eos enim, quemadmodum a sancta Synodo definitum est, tunc sacerdotes instituit, præcepitque, ut ipsi, et qui eis in sacerdotali munere successuri essent, corpus eius immolarent, & offerrent. atque id etiam Apostoli uerba ad Corinthios scripta satis demonstrant, cum ait: Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum: non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum. Ut enim pro dæmoniorum mensa altare, in quo eis immolabatur, intelligendum est: ita etiam (ut, quod Apostolus proponit, probabili argumentatione concludatur) mensa Domini nihil aliud, nisi altare, in quo sacrificium Domino fiebat, significare potest.

Quod si ex ueteri testamento huius sacrificij figuras, & oracula requiramus: primum quidem de eo Malachias apertissime uaticinatus

P

est,

*Triden. Syn.**Eiusd. Syn.**Eiusd. Syn.**Luc. 26.**1. ad Cor. 11.**Conc. Trid.**1. ad Corin.**cap. 17.*

*Eucharistia
sacramentum
figuris et pro
phetis ueteris
testamenti
praedictum.*

- Malach. 1.* est, his uerbis: Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus; & in omni loco sacrificatur; & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum. Præterea, hæc hostia tam ante, quã post latam legem, uarijs sacrificiorum generibus prænũciata est. Etenim bona omnia, quæ iis sacrificijs significabantur, hæc una uictima, tamquam omnium perfectio, & absolutio, complexa est. Verumtamen nulla in re eius imaginem magis expressam licet uidere, quã in
- Ad Hebr. 7.* Melchisedec sacrificio. ipse enim Saluator sacerdotem secundum ordinem Melchisedec se in æternum constitutum declarans, corpus, & sanguinẽ suum in extrema cena sub speciebus panis, & uini Deo patri obtulit. Vnum itaque & idem sacrificium esse fatemur, & haberi debet, quod in Missa peragitur, & quod in cruce oblatũ est: quẽadmodum una est, & eadem hostia Christus, uidelicet dominus noster, qui se ipsum in ara crucis semel tantummodo cruentum immolauit. Neque enim cruenta, & incurta hostia, duæ sunt hostiæ, sed una tantum: cuius sacrificium, postquam Dominus ita præcepit; Hoc facite in meam commemorationem; in Eucharistia quotidie instauratur. Sed unus etiam, atque idem sacerdos est Christus dominus. nam ministri, qui sacrificium faciunt, non suam, sed Christi personam suscipiunt, cum eius corpus & sanguinem cõficiunt. id quod & ipsius consecrationis uerbis ostenditur. neque enim sacerdos inquit; Hoc est corpus Christi; sed, Hoc est corpus meum: personam uidelicet Christi domini gerens, panis, & uini substantiam, in ueram eius corporis, & sanguinis substantiam conuertit. Quæ cum ita sint; sine ulla dubitatione docendum est, id quod etiam sancta Synodus explicauit, sacrosanctum Missæ sacrificium esse non solum laudis, & gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii, quod in cruce factum est: sed uere etiam propitiatorium sacrificium, quo Deus nobis placatus, & propitius redditur. Quare si puro corde, & accensa fide, & intimo nostrorum scelerum dolore affecti hanc sanctissimam Hostiam immolemus, & offeramus; dubitandum nõ est, quin misericordiam a Domino cõsecuturi simus, & gratiam in auxilio opportuno. huius enim uictimæ odore ita delectatur Dominus, ut gratiæ, & pænitentiaẽ donum nobis impertiens peccata cõdonet. Quamobrẽ & solẽnis est illa Ecclesiæ precatio; Quoties huius hostiæ cõmemoratio celebratur, toties opus nostræ salutis exercetur, nimirũ uberrimi illi cruẽtæ hostiæ fructus per hoc incuruentũ sacrificiũ ad nos manãt. Deinde uero huius sacrificii eam uim esse, Parochi docebunt, ut nõ solũ imolãti, & sumẽti proficit, sed omnibus etiã fidelibus,
- siue

siue illi nobiscum in terris uiuant, siue tam in *Domus* mortui, nõdum plane expiati sint. Neque enim minus ex apostolorum certissima traditione pro his utiliter offertur, quam pro uiuorum peccatis, pœnis, satisfactionibus, ac quibusuis calamitatibus, & angustis. Ex quo facile perspicitur, omnes Missas communes censendas esse, ut quæ ad communem omnium fidelium utilitatem, & salutem pertineant. Habet autem hoc sacrificium inultos, eosque maxime insignes, & acsolemnes ritus, quorum nullus superuacaneus, aut inanis existimandus est; uerum omnes eo spectant, ut & tanti sacrificii maiestas magis eluceat, & salutaribus mysterijs intuendis ad rerum diuinarum, quæ in eo sacrificio occultæ sunt, contemplationem fideles excitentur. Sed de his nihil est ut plura dicamus; tum quia hoc argumentum lógiorem explicationem postulare uidetur, quam propositæ institutioni conueniat; tum quia innumerabiles pene libellos, & commentarios, qui de hac re a pijs & doctissimis uiris confcripti sunt, sacerdotes in promptu habebunt. Hactenus igitur satis fuerit, earum rerum, quæ ad Eucharistiã, tum quia sacramentum, tum quia sacrificium sit, pertinent, potiora capita, iuuante Domino, exposuisse.

DE PAENITENTIAE SACRAMENTO.

QVEMADMODVM humanæ naturæ fragilitas, & imbecillitas omnibus nota est, eamque in se ipso quisque facile experitur: ita, quantum habeat necessitatem pœnitentiæ sacramentum, ignorare nemo potest. Quod si diligentiam, quæ a Parochis in unoquoque argumẽto adhibenda est, ex rei, quã tractant, magnitudine, & pondere metiri oportet: omnino fatebimur, eos numquã in huius loci explicatione adeo diligẽtes futuros esse, ut satis uideri possit: quin etiam de hoc sacramẽto, quam de baptismo, eo accuratius agendum est, quod baptismus semel tantum administratur, nec iterari potest, pœnitentiæ uero toties locus datur, eiusque repetendæ toties necessitas imposita est, quoties post baptismum peccare contingat: ita enim a Tridentina Synodo dictum est, sacramentum pœnitentiæ non secus lapsis post baptismum, ac baptismum nondum regeneratis, ad salutem necessarium esse: uulgataq; illa sancti Hieronymi sententia ab omnibus, qui deinceps res sacras tradiderunt, magno opere comprobatur, pœnitentiã esse secundam tabulam. Ut enim, contracta naui, unum uitæ seruandæ periculum reliquum est, si forte tabulam aliquam de naufragio liceat arripere: ita,

Trien. Syn.

S. Hieron.

post amissam baptismi innocentiam, nisi quis ad pœnitentiæ tabulam confugiat, sine dubio de eius salute desperandum est. Hæc autem non ad Pastores solum, sed ad reliquos etiam fideles excitandos dicta sint; ne forte in eis rei maxime necessariæ incuria reprehendantur. Primum enim communis fragilitatis memores omni studio optare debent, ut diuina ope adiuti, sine casu, aut prolapsione aliqua in uia Domini progredi possint: quod si nonnumquam offenderint, tum uero summam Dei benignitatem intuentes, qui tamquam bonus Pastor ouium suarum uulnera obligare, eisque mederi solet, hoc saluberrimum pœnitentiæ medicamentum numquam in aliud tempus differendum esse cogitabunt.

*De propria
Pœnitentiæ
significatione.*

Vt autem rem ipsam aggrediamur, prius explicanda est uaria huius nominis potestas, & notio; ne aliquis ambiguitate uocis in errorem inducatur. Nonnulli enim pœnitentiæ pro satisfactione accipiunt. Alii, a catholicæ fidei doctrina longissime remoti, cum arbitrentur pœnitentiæ nullam temporis præteriti rationem habere, nihil aliud, quam nouam uitam, esse definiunt. Docendum est igitur, multiplicem esse huius nominis significationem. Primum enim pœnitentiæ de iis dicitur, quibus aliquid displicet, quod ante placuerit, nulla habita ratione huius cogitationis, bonum ne an malum fuerit. Sic omnes pœnitent, quorum tristitia secundum sæculum est, non secundum Deum: cuiusmodi pœnitentiæ non salutem afferit, sed mortem. Altera est pœnitentiæ, cum quis ex scelere admissio, quod quidem antea placebat, dolorem non Dei, sed sui ipsius causa concipit. Tertia est, cum non solum admissi sceleris causa intimo animi sensu dolemus, uel eius doloris externum etiam aliquod signum damus, uerum unius Dei causa in eo mæiore sumus. Ac singulis quidem pœnitentiæ generibus, quæ commemorata sunt, pœnitentiæ uox proprie conuenit. nam cum in sacris litteris Deum pœnitere legimus, id per translationem dici perspicuum est. Eo enim loquendi genere, quod ad hominum mores accommodatum est, sacræ litteræ utuntur, cum Deum mutare aliquid cõstituisse declarant. quod non aliter facere uideatur, quam homines, quos si alicuius rei pœniteat, eam commutare omni studio laborant. Sic ergo scriptum est,

3. Cor. 7.

Gen. 6.
1. Reg. 15.
Psal. 105.
Hieron. 26.

Gen. 6.
1. Reg. 15.

Gen. 6.
1. Reg. 15.

quæ

quæ significatio huius loci propria est. ac primum quidem de ipsa, ut uirtutis parte, agendum est; non solum, quia fidelis populus ad omne uirtutis genus institui a Pastoribus debet; sed etiam, quia huius uirtutis actiones tanquam materiâ præbent, in qua pænitentiae sacramentum uersatur; ac nisi prius, quæ sit pænitentiae uirtus, recte intelligitur, sacramenti etiam uim ignorari necesse est. Quare in primis monendi, hortandique sunt fideles, ut omni contentione, & studio in intima animi pænitentia, quam uirtutem dicimus, elaborent; sine qua ea, quæ extrinsecus adhibetur, parum admodum profutura est. Inrima autem pænitentia est illa, cum ad Deum nos ex animo conuertimus, & commissa a nobis scelera derestamus, & odio habemus: simulque illud nobis certum, & deliberatum est, malam uitæ consuetudinem, corruptosque mores emendare non sine spe ueniam a Dei misericordia consequendæ. Hæc uero dolor, & tristitia, quæ perturbatio, & affectio est, & passio a multis uocatur, consequitur, ueluti comes peccatorum derestationi adiuncta. quamobrem apud complures ex sanctis Patribus pænitentiae definitio huiusmodi animi cruciatur declaratur. Verum in eo, quem pænitet, fides pænitentiam antecedar, necesse est: neque enim potest quisquam se ad Deum conuertere, qui fide careat. ex quo fit, ut nullo modo pænitentiae pars recte dici possit. Quod autem intima hæc pænitentia, ut antea diximus, ad uirtutem pertinet, aperte ostendunt multa, quæ de pænitentia tradita sunt, præcepta. Lex enim de iis tantum actionibus, quæ suscipiuntur cum uirtute, præcipit. Negare præterea nemo potest, quin dolere quando, quo modo, & quatenus oportet, uirtutis sit. hoc autem ut recte fiat, pænitentiae uirtus præstat. Interdum enim euenit, ut ex admissis sceleribus minorem, quam par est, dolorem homines capiant. quin etiam, ut a Salomone scriptum est, nonnulli sunt, qui, cum malefecerint, lætantur. rursus uero alij ita se mærori animi, & ægrotudini dedunt, ut de salute etiam prorsus desperent: qualis fortasse Cain uideri potest, qui ait; Maior est iniquitas mea, quam ut ueniam merear: & qualis certe Iudas fuit, qui pænitentia ductus, suspendio uitam, & animam amisit. Ut igitur modum in dolore tenere possimus, pænitentiae uirtute adiuuamur. Sed idem etiam ex ijs rebus colligi potest, quas sibi tanquam finem proponit is, quem uere peccati pænitet. Primum autem hoc ei propositum est, ut peccatorum aboleat, omnemque animæ culpam, & maculam abstergat. Alterum est, ut pro sceleribus admissis Deo satisfaciat: quod quidem ad iustitiam referri perspicuum est. Nam etsi inrer

Prover. 2.

Gen. 4.

Math. 27.

Deum & homines, propria iustitiæ ratio intercedere non potest, cum tam longo interuallo inter se distent: aliquam tamen esse iustitiam constat, cuiusmodi est inter patrem, & filios, inter dominum, & seruos. Tertium est, ut homo in Dei gratiam redeat, in cuius offensionem, & odium propter peccati sceleratam incurrit. Hæc uero omnia satis declarant, pænitentiam ad uirtutem spectare.

*Quibus uis
ad uirtutem
Pænitentia
perueniatur.
Hier. cap. 5.*

Ad Heb. 11.

Isa. 26.

Matth. 4.

Ezech. 18.

Ezech. 33.

Sed docendum est etiam, quibus gradibus ad hanc diuinam uirtutem liceat ascendere. Primum itaque Dei misericordia nos præuenit, cordaque nostra ad se conuertit. Quod cū precaretur Propheta; Conuerte, inquit, nos Domine ad te, & conuertemur. Deinde hoc lumine illustrati per fidem ad Deum animo redimus. Credere enim oportet accedentem ad Deum, ut Apostolus testatur, quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Præterea motus timoris cōsequitur; & suppliciorum acerbitate proposita, animus a peccatis reuocatur. atque huc uidentur spectare illa Isaiæ uerba; Sicut quæ cōcipit, cum appropinquauerit ad partum, dolens clamat in doloribus suis; sic facti sumus. Huc deinde accedit spes impetrandæ a Deo misericordiæ, qua erecti uitam, & mores emendare constituimus. Postremo charitate corda nostra accenduntur, ex qua liberalis ille timor, probis, & ingenuis filijs dignus, oritur; atque ita unum illud ueriti, ne qua in re Dei maiestatem lædamus, peccandi consuetudinem omnino deserimus. Hisce igitur quasi gradibus ad hanc præstantissimam pænitentiam uirtutem peruenitur: quæ prorsus diuina & cælestis uirtus existimanda est; cui scilicet regnum cælorum sacræ litteræ pollicentur. nam apud sanctum Matthæum scriptum est: Pænitentiam agite: appropinquabit enim regnum cælorum. & apud Ezechielem: Si impius egerit pænitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est: & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, & iustitiam, uita uiuet. tum alio loco: Nolo mortem impii, sed ut cōuertatur impius a uia sua, & uiuat. quod quidem de æterna, & beata uita intelligendum esse, plane constat. De externa uero pænitentia docendum est, eam esse, in qua sacramenti ratio consistit, habereque externas quasdam res sensibus subiectas, quibus declarantur ea, quæ interiorius in anima fiunt. In primis autem explanandum fidelibus uidetur, quare factum sit, ut Christus dominus pænitentiam in numerum sacramentorum referri uoluerit. Huius autem rei illa omnino causa fuit, ut nobis de remissione peccatorum; quam Deus pollicitus est, cum ait; Si impius egerit pænitentiam rei: minus dubitare nobis liceret. uehementer enim pendere animo de intima pænitentia opus esset, cum
de suo

de suo cuique iudicio in iis, quæ agit, merito timendum sit. Ut igitur Dominus huic nostræ sollicitudini subueniret, pœnitentiæ sacramentum instituit, quo per sacerdotis absolutionem peccata nobis remissa esse consideremus, conscientiæque nostræ ob hideni, quæ sacramentorum uirtuti merito habenda est, pacatior redderentur. Neque enim aliter accipienda est uox sacerdotis, peccata nobis legitime condonantis, quam Christi domini, qui ait paralytico: Confide fili: remittuntur tibi peccata tua. Deinde uero, cum nemo salutem, nisi per Christum, eiusque passionis beneficio, consequi possit, contentaneum, nobisque utilissimum fuit, eiusmodi sacramentum institui, cuius ui, & efficientia Christi sanguis ad nos defluens, peccata post baptismum admissa elueret, atque ita reconciliationis beneficiû illi uni Saluatori nostro acceptum referre profiteremur.

Matth. 9.

Quod uero pœnitentiæ sacramentum sit, Pastores ita facile ostendunt: ut enim baptismus sacramentum est, quia peccata omnia, ac præsertim quod origine contractum fuit, delet: eadem ratione pœnitentiæ, quæ peccata omnia post baptismum uoluntate, uel actione suscepta, tollit, uere, & proprie sacramentum dicendum est. Deinde, quod caput est, cum illa, quæ extrinsecus tum a pœnitente, tum a sacerdote fiunt, declarent ea, quæ interius efficiuntur in anima; quis neget, pœnitentiæ uera, & propria sacramenti ratione præditam esse? siquidem sacramentum sacræ rei signum est: peccator autem, quem pœnitet, rerum, & uerborum notis plane exprimit, se animum a peccati turpitudine abduxisse; itæque ex iis, quæ a sacerdote geruntur, & dicuntur, misericordiam Dei, peccata ipsa remittentis, facile cognoscimus. Quamquam hoc aperte indicant illa Saluatoris uerba: Tibi dabo clauis regni cælorum; & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælis. Absolutio enim, sacerdotis uerbis enunciata, remissionem illam peccatorum signat, quam in anima efficit. Neque uero solum fideles docendi sunt, pœnitentiæ in numero sacramentorum habendam esse, sed eorum etiam, quæ iterari possunt. Quærenti enim Petro, num septies uenia peccati danda esset, Dominus respondit: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. Quare si cum eiusmodi hominibus agendum sit, qui summæ Dei bonitati, & clementiæ diffidere uideantur; confirmandus erit illorum animus, atque ad spem diuinæ gratiæ erigendus. Quod quidem facile consequentur huius loci, & aliorum tractatione, qui in sacris litteris perimulti occurrunt: tum uero ijs rationibus, & argumētis, quæ ex sanctorum Chrysolomi

Pœnitentiæ esse uere sacramentû, et uerari posse.

Matth. 16.

Matth. 18.

s. Chrysol.

D. Ambros. libro de lapsis, Ambrosii libris de pœnitentia petere licebit. Iam, quoniam nihil fideli populo notius esse debet, quam huius sacramenti materia; docendum est, in eo maxime hoc sacramentum ab aliis differre, quod aliorum sacramentorum materia est res aliqua naturalis, uel arte effecta; sacramenti uero pœnitentiæ quasi materia sunt actus pœnitentis, nempe contritio, confessio, & satisfactio, ut a Tridentina Synodo declaratum est: qui quatenus in pœnitente, ad integritatem sacramenti, & plenam, ac perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione partes pœnitentiæ dicuntur. Neque uero hi actus, quasi materia a sancta Synodo appellantur, quia ueræ materiæ rationem non habeant, sed quia eius generis materia non sint, quæ extrinsecus adhibeatur, ut aqua in baptismo, & chrisma in confirmatione. Quod autem ab alijs dictum est, peccata ipsa huius sacramenti materiam esse; nihil plane diuersum dici uidebitur, si diligenter attendamus. Vt enim ignis materiam ligna esse dicimus, quæ ui ignis consumuntur: ita peccata, quæ pœnitentia delentur, recte huius sacramenti materia uocari possunt. Sed formæ etiam explicatio Pastoribus prætermittenda non est, quod eius rei cognitio excitet fidelium animos ad percipiendam summam cum religione huius sacramenti gratiam. est autem forma, Ego te absoluo: quam non solum ex illis uerbis licet colligere, Quæcumque solueritis super terram, erunt soluta & in cælis; sed ex eadem Christi domini doctrina ab apostolis traditam accepimus. Ac quoniam sacramenta id significant, quod efficiunt; illa, Ego te absoluo, ostendunt peccatorum remissionem huius sacramenti administratione effici; planum est, hanc esse pœnitentiæ perfectam formam. sunt enim peccata tamquam uincula, quibus constrictæ animæ tenentur, & ex quibus pœnitentiæ sacramento laxantur. quod quidem non minus uere de illo etiam homine sacerdos pronunciat, qui prius ardentissimæ contritionis ui, accedente tamen confessionis uoto, peccatorum ueniam a Deo consecutus sit. Adduntur præterea complures preces, non quidem ad formam necessariæ, sed ut ea remoueantur, quæ sacramenti uim, & efficientiam illius culpa, cui administratur, impedire possent. Quamobrem peccatores Deo ingentes gratias agant, qui tam amplam potestatem in Ecclesia sacerdotibus tribuerit. Neque enim, ut olim in ueteri lege, sacerdotes testimonio suo aliquem a lepra liberatum esse, dumtaxat renunciabant; ita nunc in Ecclesia ea tantum potestas sacerdotibus facta est; ut aliquem peccatis absolutum esse declarent: sed uere, tamquam Dei ministri absoluunt; id quod

quod Deus ipse, gratiæ, & iustitiæ auctor, ac parens, efficit. Diligenter uero ritus etiam, qui ad hoc sacramentum adhibentur, fideles obseruabunt. ita enim fiet, ut animo magis hæreant, quæ hoc sacramentum consecuti sunt, nimirum se tamquam seruos clementissimo domino, uel filios potius optimo parenti reconciliatos esse: & simul facilius intelligant, quid eos facere oporteat, qui uelint: uelle autem omnes debent se tanti beneficii gratos, & memores probare. nam quem peccatorum pœnitet, is se humili, ac demissi animo ad pedes sacerdotis deicit; ut, cum se tam humiliter gerat, facile possit agnoscere, superbiæ radices euellendas esse, a qua omnia scelera, quæ de fieri, ortum habuerint, & enata sint. In sacerdote autem, qui in eum legitimus iudex sedet, Christi domini personam, & potestatem ueneratur. Sacerdos enim, quemadmodum in alijs, ita in pœnitentiæ sacramento administrando Christi munus exequitur. Deinde peccata sua pœnitens ita enumerat, ut se maxima, & acerbissima animaduersione dignum esse fateatur: supplicemque delictorum ueniã petit. quæ sane omnia uetustatis suæ certissima testimonia a sancto Dionysio habent.

S. Dionysius

Sed nihil profecto tam proderit fidelibus, nihilque maiorem illis alacritatem pœnitentiæ suscipiendæ afferet, quam si a Parochis sæpe explicatum fuerit, quantam ex ea utilitatem capiamus. uere enim de pœnitentiâ illud dici posse intelligent, cuius quidem radices amaras, fructus uero suauissimos esse. Pœnitentiæ itaq; omnis in eo uis est, ut nos in Dei gratiam restituat, cum eoque summa amicitia coniungat. Hanc uero reconciliationem interdum in hominibus pijs, qui hoc sacramentum sancte, & religiose percipiunt, maxima conscientiæ pax, & tranquillitas cum summa spiritus iucunditate cõsequi solent. nullum est enim tam graue, & nefarium scelus, quod pœnitentiæ sacramento non quidem semel, sed iterum, & sæpius non deleatur. Qua de re ita Dominus per Prophetam inquit. Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, & cuncto dierit præcepta mea, & fecerit iudicium, & iusticiam, uita uiuet, & non morietur: omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor. Et sanctus Ioannes: Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, ut remittat nobis peccata nostra. Et paulo post, Si quis peccauerit, inquit, nullum uidelicet peccati genus excipiens, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Quod autem in scripturis legimus, quosdam

Quam salu-
tates fru-
ctus ex Pœ-
nitentiæ sa-
cramento per-
cipiantur.

Eccl. 17.

1. Ioan. 1.
1. Ioan. 2.

quosdam a Domino misericordiam non esse consecutos, quamvis eam uehementer implorauerint; id uero iccirco factum esse intelligimus, quod eos uere, atque ex animo delictorum non pœnitebat. Quare cum eiusmodi sententiæ in sacris litteris, uel apud sanctos Patres occurrunt, quibus uidentur affirmare aliqua peccata remitti nõ posse; ita eas interpretari oportet, ut difficilem admodum esse ueniæ impetrationem intelligamus. Ut enim morbus aliquis ea re insaniabilis dicitur, quod ægrotus ita affectus sit, ut salutaris medicinæ uim oderit: sic quoddam est peccati genus, quod nõ remittitur, nec condonatur, propterea quod proprium salutis remedium, Dei gratiam repellit. In hanc sententiam a D. Augustino dictum est; Tanta labe est illius peccati, cum post agnitionem Dei per gratiam Christi oppugnat aliquis fraternitatem, & aduersus ipsam gratiã inuidiæ facibus agitur, ut deprecandi humilitatem subire non possit, etiam si peccatum mala conscientia agnoscere, & annunciare cogatur. Sed, ut ad pœnitentiam reuertamur, hæc adeo propria eius uis est, ut peccata deleat, ut sine pœnitentia remissionem peccatorum impetrare, aut ne sperare quidẽ ullo modo liceat. scriptum est enim: Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. quod quidem de grauioribus, & mortiferis peccatis dictum a Domino est: etsi aliquo etiam pœnitentiæ genere indigent leuiora peccata, quæ uenialia uocantur. Sanctus enim Augustinus inquit: Cum quædam sit pœnitentiã, quæ quotidie in Ecclesia pro peccatis uenialibus agitur, illa sane frustra esset, si peccata uenialia absque pœnitentia dimitti possent.

D. August.

Luc. 3.

D. August.

*De partibus
integris Pœ
nitentiæ.*

S. Chrysol.

Sed quoniam de his rebus, quæ aliquo modo in actionem cadunt, non satis est uniuersè loqui; curabunt Pastores sigillatim ea tradere, ex quibus ueræ, & salutaris pœnitentiæ ratio a fidelibus percipi queat. Est autem huius sacramenti proprium, ut præter materiam, & formam, quæ omnibus sacramentis communia sunt, partes etiam, ut antea diximus, illas habeat, quæ tamquam totam, integramque pœnitentiam constituent, contritionem scilicet, confessionem, & satisfactionem: de quibus D. Chrysolomus his uerbis loquitur: Pœnitentia cogit peccatorem omnia libenter sufferre, in corde eius contritio, in ore confessio, in opere tota humilitas, uel fructifera satisfactio. Hæc autem partes ex earum partium genere esse dicuntur, quæ ad aliquod totum constituendum necessariæ sunt: quoniam, quemadmodum hominis corpus ex pluribus membris constat, manibus, pedibus, oculis, & alijs huiusmodi partibus, quarum aliqua si delit, merito imperfectum uideatur; perfectum uero, si nulla desideretur;

codem

eodem etiam modo pœnitentia ex hisce tribus partibus ita constituitur, ut, quamuis, quod ad eius naturam attinet, contritio, & confessio, quibus homo iustus efficitur, satis sit: tamen, nisi tertia etiam pars, id est satisfactio, accedat, aliquid ei omnino ad perfectionem desit, necesse sit. Quare adeo inter se hæ partes cónexæ sunt, ut contritio confitendi, & satisfaciendi consilium & propositum inclusum habeat; confessionem contritio, & satisfaciendi uoluntas, satisfactio uero duæ reliquæ antecedant. Harum autem trium partium eam rationem asserre possumus, quod animo, uerbis, & re ipsa peccata in Deum committantur. Quare consentaneum fuit, ut nos ipsos Ecclesiæ clauibus subjicientes, quibus rebus Dei sanctissimum numen a nobis uiolatum esset, iisdem etiam eius irâ placare, & peccatorum ueniam ab eo impetrare conaremur. Sed idem etiã alio argumento confirmari potest. Etenim pœnitentia est ueluti quedam delictorum compensatio, ab eius uoluntate profecta, qui deliquit, ac Dei arbitrio, in quem peccatum commissum est, cõstituta. Quare & uoluntas compensandi requiritur, in quo maxime cõtritio uersatur; & pœnitens sacerdotis iudicio, qui Dei personam gerit, se subijciat, necesse est; ut pro scelerum magnitudine pœnam constituere in eum possit; ex quo tum confessionis, tum satisfactiois ratio, & necessitas perspicitur, Quoniam uero harum partium uim, & naturam tradere fidelibus oportet; prius incipiendum est a cõtritione, eaque diligenter explicanda. neque enim ad ullum temporis punctum, cum in memoriam præterita peccata redeunt, uel cum aliquid offendimus, contritione animus debet uacare. Hanc Patres in Concilio Tridentino ita definiunt: Contritio est animi dolor, ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero. Et paulo post, de contritionis motu subijcitur: Ita demum præparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia diuinæ misericordiæ & uoto præstandi reliqua coniunctus sit: quæ ad rite suscipiendum hoc sacramentum requiruntur. Ex hac itaque definitione intelligēt fideles, contritionis uim in eo tantum positã non esse, ut quis peccare desinat; aut propositum ei sit, nouum uitæ genus instituere, aut ipsum iam instituat, sed in primis male actæ uitæ odium, & expiationem suscipiendam esse. Id uero maxime confirmant illi sanctorum Patrum clamores, quos in sacris litteris frequenter profusos esse legimus: Laboraui, inquit Dauid, in gemitu meo: lauabo per singulas noctes lectum meum. Et: Exaudiuit Dominus uocem fletus mei. & rursus alius: Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Quas certe,

Conc. Flor.

Conc. Trid.

Psal. 6.

Exech. 18.

& alias

& alias huiusmodi uoces uehemens quoddam anteaetæ uitæ odiū,
& peccatorum detestatio expressit.

*Contritionis
propria nis et
efficacia.*

Quod autem contritio dolore definita est, monendi sunt fideles,
ne arbitrentur eum dolorem corporis sensu percipi. Contritio enim
est uoluntatis actio. Et sanctus Augustinus testatur, dolorem pænité
tiæ comitem esse, non pænitentiam. Verum peccati detestationem
& odium, doloris uocabulo Patres significarunt; tum quia sacræ lit
teræ ita utuntur: inquit enim Dauid; *Quamdiu ponam consilia in*

Psal. 12.

anima mea, dolorem in corde meo per diem? tum quia dolor in in
feriori animæ parte, quæ uim concupiscendi habet, ex ipsa cōtritione
oritur; ut non incommode contritio dolore definita fuerit, quod
dolorem efficiat, ad eumque declarandum pænitentes uestem etiam
mutare soliti sint. De quo Dominus apud sanctum Matthæum in
quit: *Væ tibi Corozaim, uæ tibi Bethsaida: quia si in Tyro, & Si*

Matth. 11.

*done factæ essent uirtutes, quæ factæ sunt in uobis, olim in cilicio,
& cinere pænitentiam egissent. Recte autem cōtritionis nomen pec*
cati detestationi, de qua loquimur, ad significandâ uim doloris im
positum est, ducta similitudine a rebus corporeis, quæ minutatim
laxo, aut duriore aliqua materia confringuntur: ut eo uocabulo de
clararetur, corda nostra, quæ superbia obduruerunt, pænitiæ ui
contundi, atque conteri. Quare nullus alius dolor uel ex parentum
& filiorum obitu, uel cuiusuis alterius calamitatis causa susceptus,
hoc nomine appellatur: sed illius tantum doloris proprium est no
men, quo ex amissâ Dei gratia, atque innocentia afficimur. Verum
aliis quoque uocabulis eadem res declarari solet, nâ & contritio cor
dis dicitur: quia cordis nomen frequenter sacræ litteræ pro uolun
tate usurpant. ut enim a corde motionum corporis principium su
mitur: ita uolûtas reliquas omnes animæ uires moderatur, ac regit.

S. Chrysostomus.

Vocatur etiam a sanctis Patribus, cordis compunctio, qui libros de
contritione conscriptos, de compunctioe cordis inscribere malue
runt. Etenim quemadmodum ferro tumida ulcera secâtur, ut inclu
sum uirus possit erûpere: ita corda, quasi scalpello cōtritionis adhi
bito, inciduntur, ut peccati mortiferum uirus queant eiicere. quare
& scissio cordis a Ioele propheta appellata est: *Conuertimini, in*
quit, ad me in toto corde uestro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu,
& scindite corda uestra. Summum uero & maximum dolorē ex pec
catis, quæ commissa sunt, suscipiendum esse, ita ut nullus maior ex
cogitari possit, facile erit hisce rationibus demonstrare. nam cū per
fecta contritio sit charitatis actio, quæ ab eo timore, qui filiorum est,

Ioel. 2.

1. Ioan. 3.

profici-

proficiscitur; patet eundem charitatis, & contritionis modum statuendum esse: at quoniam charitas, qua Deum diligimus, perfectissimus est amor, hinc fit, ut contritio uehementissimum animi dolorem conjunctum habeat. ut enim maxime diligendus est Deus: ita, quæ nos a Deo alienant, maxime detestari debemus. In quo etiam illud obseruandum est, eodem loquendi genere, charitatis, & contritionis magnitudinem in sacris litteris significari. De charitate dictum est: Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Rursus quod ad contritionem pertinet, clamat Dominus per Prophetam; Conuerimini in toto corde uestro. Præterea, si, uti Deus summum bonum est inter omnia, quæ diligenda sunt, ita etiam peccatum summum est malum inter omnia, quæ odisse homines debent, illud sequitur, ut quam ob causam Deum summe diligendum esse confitemur, ob eandem rursus peccati summum odium nos capiat necesse sit. Omnibus uero rebus Dei amorem anteponendum esse, ita ut ne uitæ quidem conseruandæ causâ peccare liceat, aperte nos docet illa Domini uerba: Qui amat patrem, aut matrem plus quam me, non est me dignus: & qui uoluerit animam suam saluam facere, perdet eam. Sed illud etiam animaduertendum est, ut, quemadmodum, sancto Beraardo teste, nullus finis, & modus charitati præscribitur; (Modus enim, inquit ille, diligendi Deum, est, ipsum diligere sine modo) ita peccati detestationi nullus modus definiatur. Sit præterea non solum maxima, sed uehementissima, atque adeo perfecta, omnemque ignauiam, & socordiam excludat. Etenim in Deuteronomio scriptum est: Cum quæsieris dominum Deum tuum, inuenies eum, si tamen toto corde quæsieris, & rota tribulatione animæ tuæ. & apud Hieremiam: Quæretis me, & inuenietis, cum quæsieritis me in roto corde uestro, & inueniar a uobis, ait Dominus. Quamquam si id minus consequi nobis liceat, ut perfecta sit; uera tamen & efficax contritio esse potest. sæpe enim usu uenit, ut, quæ sensibus subiecta sunt, magis quàm spiritalia nos afficiant. Quare nonnulli interdum maiorem ex filiorum obitu, quam ex peccati turpitudine doloris sensum capiunt. Idem etiâ iudicium faciendum est, si lacrymæ doloris acerbiter non consequantur: quæ tamen in pænitentia summo opere optandæ, & commendandæ sunt. præclara est enim ea de re sancti Augustini sententiâ: Non sunt, inquit, in te Christianæ charitatis uiscera, si luges corpus, a quo recessit anima, animam uero, a qua recessit Deus, non luges. Atque huc spectant illa Saluatoris nostri uerba, quæ supra allata sunt: Væ tibi Corozain,

*Deuter. 6.**Isa. 2.**Matth. 10.**Matth. 16.**Mar. 8.**S. Bernard.**Deut. 4.**Hier. 29.**S. August.*

Q Væ

Matth. 11. uæ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ essent uirtutes, quæ factæ sunt in uobis, olim in cinere, & cilicio pænitentiam egissent. Tamen ad eam rem comprobendam satis esse debent clarissima Niniuitarum, Dauidis, peccatricis, apostolorum Principis exempla; qui omnes plurimis lacrymis Dei misericordiam implorantes, peccatorum ueniam impetrarunt.

Singula peccata mortalia in confessione exprimenda, et detestanda.

Ezech. 18. Maxime autem hortandi, & monendi sunt fideles, ut ad singula mortalia crimina proprium contritionis dolorem adhibere studeant: ita enim Ezechias contritionem describit, cum ait: Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. etenim, recogitare omnes annos, est, sigillatim peccata excutere, ut ea ex animo, doleamus. Sed apud Ezechielem quoque scriptum legimus: Si impius egerit pænitentiam ab omnibus peccatis suis, uita uiuet. Atque in hanc

S. Augusti.

sententiam sanctus Augustinus inquit: Consideret peccator qualitatem criminis in loco, in tempore, in uarietate, in persona. Neque tamen hac in re desperent fideles de summa Dei bonitate, & clementia: is enim, cum nostræ salutis cupidissimus sit, nullam moram ad tribuendam nobis ueniam interponit, sed peccatorem paterna charitate complectitur, simul atque ille se collegerit, & uniuersæ peccata sua detestatus, quæ deinde alio tempore, si facultas erit, singula in memoriam reducere, ac detestari in animo habeat, ad Dominum se cōuerterit. ita. n. nos per Prophetam iubet sperare, cum inquit: Im

Ezech. 33.

pietas impij non nocbit ei, in quacumque die conuersus fuerit ab impietate sua. Ex his igitur colligi poterunt, quæ ad ueram contritionem maxime sunt necessaria: de quibus fidelem populum accurate oportebit docere, ut quisque intelligat, qua ratione comparare eam possit, regulamque habeat, qua diiudicet, quantū absit ab eius uirtutis perfectione. Primū enim necesse est peccata omnia, quæ admisimus, odisse, & dolere; ne, si quædam tantum doleamus, ficta, & simulata, neque salutaris pænitentia a nobis suscipiatur. Nam, ut

Iacobi 1.

a sancto Iacobo apostolo dictum est; Quicumque totam legē serauerit, offendit autem in uno, factus est omnium reus. Alterum est, ut ipsa contritio, cōsistendi, & satisfaciendi uoluntatem coniunctam habeat: de quibus postea suo loco agetur. Tertium est, ut penitus uitæ emendandæ certam, & stabilem cogitationem suscipiat. Hoc uero

Ezech. 18.

Propheta his uerbis aperte nos docuit: Si impius egerit pænitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est: & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, & iusticiam, uita uiuet, & nō morietur; omniū iniquitatū eius, quas operatus est, nō recordabor.

& paulo

& paulo post: Cum auerterit se impius ab impietate sua, quam operatus est, & fecerit iudicium, & iustitiam, ipse animam suam uiuificabit. Ac paucis interiectis; Conuertimini, inquit, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus uestris; & non erit uobis in ruinam iniquitas: proijcite a uobis omnes præuaticationes uestras, in quibus præuicati estis; & facite uobis cor nouum, & spiritum nouum. Idem etiam Christus dominus mulieri, quæ in adulterio deprehensa est, præscripsit: Vade, inquit, & iam amplius noli peccare. Item paralytico illi, quem ad probaticam piscinam curauerat; Ecce, ait, sanus factus es, iam noli peccare. Sed natura quoque ipsa, & ratio plene ostendunt, duo illa ad contritionem esse in primis necessaria, dolore scilicet peccati admissi, & propositum cautionemque ne quid huiusmodi in posterum committatur. Nam qui amico reconciliari uelit, quem iniuria aliqua affecerit; & doleat oportet, quod in eum iniuriusus, & contumeliosus fuerit; & diligenter reliquo tempore prouideat, ne qua in re amicitiam læsisse uideatur: quæ duo obedientiam adiutam habeant, necesse est. hominem enim legi, siue naturali, & diuinæ, siue humanæ, quibus subiectus est, parere conuenit. Quare si quid pœnitens alteri per uim, aut per fraudem abstulit, restituat, oportet; itemque alicuius aut commodi, aut officii compensatione illi satisfaciat, cuius dignitatem, aut uitam dicto, factoue uiolauit. tritum enim est omnium sermone, quod apud sanctum Augustinum legimus; Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Neque uero inter cetera, quæ ad contritionem maxime pertinent, minus diligenter, & necessario curandum est, ut, quidquid iniuriarum ab altero acceperis, id totum remittatur, ac condonetur. ita enim Dominus & Saluator noster monet, atque denunciat: Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pater uester cælestis delicta uestra; si autem non dimiseritis hominibus, nec pater uester dimittet uobis peccata uestra. Hæc sunt, quæ fidelibus in contritione obseruanda sunt: cetera, quæ ad hanc rem colligi a Pastoribus facile poterunt, efficiunt quidem, ut in suo genere contritio sit magis perfecta, & absoluta: uerum adeo necessaria existimanda non sunt, ut sine his ueræ, & salutaris pœnitentiæ ratio constare non possit.

Sed quoniã non satis esse Pastoribus debet, si ea doceat, quæ ad salutem uidetur pertinere, nisi etiã omni cura & industria laboret, ut fideles ad eam ipsam rationem, quæ illis præscripta est, uitæ, actionesq. suas dirigat, uehementer proderit, cõtritionis uim, & utilitatem sæpius proponere. Nã eum pleraq. alia pietatis studia, ueluti beneficentia in pauperes;

Ioh. 8.

Ioh. 5.

S. Aug. 8.

Matth. 6.

Frustrat & inutiliter contritionem.

ieiunia, preces, & alia id genus sancta, & honesta opera, hominum culpa, a quibus proficiuntur, a Deo interdum repudiuntur; ipsa certe contritio numquã illi grata & accepta esse non potest. Nam inquit

Psal. 50. Propheta: Cor contritum & humiliatum Deus non despicias. Quin etiam statim, ut eam mentibus nostris concepimus, peccatorum remissionem nobis a Deo tribui, alio loco eiusdẽ Prophetæ uerba illa

Psal. 31. declarant: Dixi, confitebor aduersum me iniustitiã meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Atque eius rei figuram in decem

Luc. 17. leprosis animaduertimus, qui a Salvatore nostro ad sacerdotes missi, ante quam ad illos peruenirent, a lepra liberati sunt. Ex quo licet cognoscere, ueræ contritionis, de qua supra dictum est, eam uim esse, ut illius beneficio omnium delictorũ ueniam statim a Domino impetremus. Plurimum etiam ualebit ad fidelium mētes excitandas, si Pastores rationem aliquam tradiderint, qua se quisque ad contritionem exercere possit. Monere autem oportet, ut omnes conscientiam suam frequenter excutiētes, uideant, num, quæ a Deo, siue ecclesiasticis sanctionibus præcepta sunt, seruauerint: quod si quis alicuius sceleris reum se esse cognouerit, statim se ipsum accuset, supplexque a Domino ueniam exposcat, & spatium tum cõstendi, tum satisfaciendi sibi dari postulet: in primisque diuinæ gratiæ præsidio se adiuuari petat, ne in posterũ eadem illa peccata admittat, quæ admisisse uehemēter pœnitet. Curandum erit præterea Pastoribus, ut in peccata summũ fidelium odiũ concitetur, tum quia summa est illius fœditas, & turpitude; tum quia grauissima dāna, & calamitates nobis affert. nã Dei beneuolentiã, a quo maxima bona accipimus, longeque maiora expectare & consequi licebat, a nobis abalienat, & summorũ dolorũ cruciatibus perpetuo afficiēdos sepiternæ morti nos addicit.

De confessione, sacramenti Pœnitentiæ aliter a parte: et illius necessitate.

Haectenus de contritione: nunc ad confessionẽ, quæ est altera pœnitentiæ pars, ueniamus. Quãtum uero curæ & diligentiz in ea explicanda ponere Pastores debeat, ex eo facile intelliget, quod omnibus fere pijs persuasum est, quidquid hoc tẽpore sanctitatis, pietatis, & religionis in Ecclesia, summo Dei beneficio, cõseruatũ est, id magna ex parte cõfessionis tribuendũ esse, ut nulli mirandum sit, humani generis hostẽ, cum fidem catholicã funditus euertere cogitat, per ministros impietatis suæ, & satellites, hãc ueluti Christianæ uirtutis arcẽ totis uiribus oppugnare conatũ esse. Primum itaq. docẽdũ est, cõfessionis institutionẽ nobis summopere utilẽ, atque adeo necessariã fuisse. Ut. n. hoc cõcedamus, cõtritione peccata deleri, quis ignorat illã adeo uehementẽ, acrẽ, incensã esse oportere, ut doloris acerbitas, cum scelerũ magni-

magnitudine æquari, cōferrique possit? at quoniam pauci admodum ad hunc gradum peruenirent, fiebat etiam ut a paucissimis hac uia peccatorum uenia speranda esset. Quare necesse fuit, ut clementissimus Dominus faciliori ratione communi hominum salutē cōfuleret. quod quidem admirabili cōsilio effecit, cum clauēs regni cælestis Ecclesiæ tradidit. Etenim ex fidei catholicæ doctrina omnibus credendum, & constanter affirmandum est; si quis ita animo affectus sit, ut peccata admissa doleat, simulque in posterum non peccare constituat; etsi eiusmodi dolore nō afficiatur, qui ad impetrandam ueniam satis esse possit; ei tamē, cum peccata sacerdoti rite confessus fuerit, ut clauium scelera omnia remitti, ac condonari: ut merito a sanctissimis uiris Patribus nostris celebratum sit, Ecclesiæ clauibus aditum in cælum aperiri: de quo nemini dubitare fas est, cum a Florentino Concilio decretum legamus, pœnitentiæ effectum, esse absolutionem a peccatis. Verum ex eo præterea licet cognoscere, quantam afferat confessio utilitatem, quod iis, quorum est corrupta uitæ consuetudo, nihil tam prodesse ad mores emendandos experimur, quam si interdum occultas animi sui cogitationes, facta, dictaque omnia, prudenti, & fideli amico patefaciant, qui eum opera, & consilio iuuare possit. Quare ad eandem rationem maxime salutare existimandum est iis, qui scelerum conscientia agitantur, ut sacerdoti, tamquam Christi domini uicario, cui perpetui silentii seuerrissima lex proposita est, animæ suæ morbos & uulnera aperiant: statim enim parata sibi medicamenta inuenient, quæ nō solum præsentis ægritudinis sanandæ, uerum ita præparandæ animæ cælestē quandam uim habeant; ut deinceps facile futurum non sit, in eiusdem morbi & uitij genus recidere. Neque uero illa confessionis utilitas prætermittenda, quæ ad uitæ societatem & coniunctionē magnopere pertinet. constat enim, si sacramentalem confessionem e Christiana disciplina exemeris, plena omnia occultis, & nefandis sceleribus futura esse: quæ postea, & alia etiam multo grauiora, homines, peccati consuetudine deprauati, palam committere non uerebuntur. etenim confitendi uerecundia, delinquendi cupiditati, & licentiæ tamquam frenos iniicit, & improbitatem coercet.

Sed iam confessionis utilitate exposita, quæ sit eius natura, & uis; Pastoribus tradendum erit. Eam igitur definiunt esse peccatorum accusationem, quæ ad sacramenti genus pertinet, eo susceptam ut ueniam uirtute clauium impetremus. Recte autē accusatio dicitur, quod peccata ita cōmemoranda nō sunt, quasi scelera nostra ostendemus,

*Floren. Conc.
in Decreto
Eugenij. 4.*

*Confessionis
sacramentalis
descriptio &
natura, &
quis eius auctor.*

- Prover. 1.* ut ii faciunt, qui lætantur cum malefecerint, aut omnino enarrãda, ut si rem aliquam gestã otiosis auditoribus delectandi causa exponamus. Verum accusatorio animo ita enumeranda sunt, ut ea etiam
- s. Chrysof.* in nobis uindicare cupiamus. Veniã autem impetrandã causa, peccata confitemur : quoniam hoc iudicium longe dissimile est forensibus capitalium rerum quæstionibus, in quibus confessio ni pœna & supplicium, non culpæ liberatio, & errati uenia cõstituta est. In eadem dem fere sententiam, quamvis aliis uerbis, sanctissimi Patres uidentur confessionem definisse : ueluti cum sanctus Augustinus inquit ; Confessio est, per quam morbus latens spe ueniã aperitur : & sanctus Gregorius ; Confessio est peccatorum detestatio : quarum utraque, quod in superiori definitione continetur, facile ad eã referri poterit. Sed iam, quod omnium maximi faciendum est, docebunt Parochi, ac sine ulla dubitatione fidelibus tradent, hoc sacramentum a Christo domino, qui bene omnia, & unius salutis nostræ causa fecit, ob eius summam bonitatem, & misericordiam institutum esse. Apostolis enim, post resurrectionem unum in locum congregatis, insufflauit, dicens : Accipite spiritum sanctum : quorum remisieritis peccata, remittuntur eis ; & quorum retinueritis, retenta sunt. Cum igitur Dominus potestatem retinendi, & remittendi peccata sacerdotibus tribuerit ; perspicuum est, ipsos etiam ea de re iudices cõstitutos fuisse. Atque idem significare uisus est Dominus, cum apostolis id negotii dedit, ut Lazarum, a mortuis excitatũ, a uinculis soluerent, quibus constrictus erat. nam sanctus Augustinus eum locum ita explanat : Ipsi, inquit, sacerdotes plus iam possunt proficere, plus confidentibus parcere, quibus crimen remittit : Dominus scilicet per ipsos apostolos Lazarum, quem iã suscitauerat, obtulit discipulis soluendum, ostendens potestatem soluendi esse concessã sacerdotibus. Quo etiam pertinet, quod iis, qui a lepra in itinere curati sunt, præceperat, ut sacerdotibus se ostenderent, illorumque iudicium subirent. Cum igitur Dominus potestatem remittendi, & retinendi peccata sacerdotibus tribuerit ; perspicuum est, ipsos etiam ea de re iudices constitutos fuisse. at, quoniam, ut sancta Tridentina Synodus sapienter admonuit, de qualibet re uerum iudicium fieri, atque in repetendis criminum pœnis iustitiæ modus teneri nõ potest, nisi plane cognita, & perspecta causa fuerit ; ex eo sequitur, ut pœnitentium cõfessione singillatim peccata omnia sacerdotibus patefacienda sint. Hęc igitur Pastores docebunt, quæ a sancta Tridẽtina Synodo decreta, ac perpetuo a catholica Ecclesia tradita sunt. Si enim sanctissimos
- Patres

Patres attente legimus; nusquam non apertissima testimonia occurrunt, quibus confirmetur, hoc sacramentum a Christo domino institutum esse, & confessionis sacramentalis legem, quam illi exomolegesin, & exagoreusin græco uocabulo appellant, tamquam euangelicam accipiendam esse. Quod si etiam ueteris testamenti figuras exquirimus; sine dubio ad peccatorum confessionem uidentur pertinere uaria illa sacrificiorum genera, quæ ad expianda diuersi generis peccata a sacerdotibus fiebant.

Sed quemadmodum confessionem a Domino saluatore institutã esse fideles docendi sunt: ita etiam monere eos oportet, quosdam ritus, & solemnes cærimonias Ecclesiæ auctoritate additas esse; quæ etsi ad sacramenti rationem nõ spectant, eius tamen dignitatem magis ante oculos ponunt, & confitentium animos pietate accensos, ad Dei gratiam facilius consequendam præparant. Cum enim aperto capite ad pedes sacerdotis abiecti, demisso in terram uultu, supplices manus tendentes, aliaque huiusmodi Christianæ humilitatis signa dantes, quæ ad sacramenti rationem necessaria non sunt, peccata confitemur, ex his perspicue intelligimus, tum in sacramento cælestem uim agnoscendam, tum a nobis diuinam misericordiam summo studio requirendam, atque efflagitandam esse. Iam uero, nemo existimet confessionem a Domino quidem institutam, sed ita tamen, ut eius usum necessarium esse non edixerit. Etenim sic statuunt fideles, oportere eum, qui mortali scelere premitur, confessionis sacramento ad spiritualem uitam reuocandum esse: quod quidem pulcherrima translatione a Domino aperte significatum uidemus; cum huius sacramenti administrandi potestatem, clauem regni cælorum apellauit. Vt enim locum aliquem ingredi nemo potest, sine eius opera, cui clauis commissæ sunt, sic intelligimus neminem in cælum admitti, nisi fores a sacerdotibus, quorum fidei clauis Dominus tradidit, aperiatur. Aliter enim nullus plane clauium usus in Ecclesia esse uidebitur: ac frustra is, cui clauium potestas data est, quæpiam cæli aditu prohibebit, si tamen alia uia introitus patere queat. Hoc uero præclare a sancto Augustino cognitum est, cum inquit:

*De ritibus
& cærimonijs
ad Confessionẽ adhibendis.*

Matth. 16.

S. Augustinus.

Matth. 18.

S. Ambrosius.

hæresim cõuelleret, qui soli Domino potestatem peccata remittendi

referuandam asserabant: Ecquis Deum, inquit, magis ueneratur, qui ne mandatis illius obtemperat, an qui resistit? Deus nobis iussit, eius ministris obtemperare: quibus cum pareamus, honorem soli Deo deferimus. Sed cum minime dubitari possit, cōfessionis legem ab ipso Domino latam & constitutam esse; sequitur, ut uidentū sit, quinam, quo ætatis, & anni tempore ei parere debeant. Primum itaque ex Lateranensis Concilii canone, cuius initium est, *Omnis utriusque sexus, perspicitur, neminem confessionis lege adstrictum esse ante eam ætatem, qua rationis usum habere potest: neque tamē ea ætas certo aliquo annorum numero definita est. Sed illud uniuerse statuendum uidetur, ab eo tempore confessionem puero indictam esse, cum inter bonum, & malum discernēdi uim habet, in eiusque mentem dolus cadere potest. Nam cum ad id uitæ tempus quisque peruenerit, in quo de salute æterna deliberandum est; tum primum sacerdoti peccata confiteri debet; cum aliter salutem sperare nemini liceat, qui scelera conscientia premitur. Quo uero potissimū tempore cōfiteri oporteat, eo canone, de quo antea diximus, sancta Ecclesia decreuit: iubet enim semel saltem quotānis fideles omnes peccata sua confiteri.*

Later. Conc.

Verum si, quid salutis nostræ ratio postulet, consideremus; profecto, quoties uel mortis periculum imminet, uel aliquam rem tractare aggredimur, cuius tractatio homini peccatis contaminato nō conueniat, ueluti cum sacramenta administramus, aut percipimus, toties cōfessio prætermittenda non est. Atque idem omnino seruare oportet; cum ueremur, ne nos alicuius culpæ, quā admiserimus, obliuio capiat. Neque peccata confiteri possumus, quæ non meminimus: neque peccatorum ueniā a Domino impetramus, nisi ea pænitentiae sacramentum per confessionem delet.

Later. Conc.

De conditionibus & circumstantiis ad confessionem requisitis.

Sed quoniam multa in confessione obseruāda sunt, quorum alia ad sacramenti naturam pertinent, alia non ita necessaria sunt; de his accurate agendum erit. neque enim desunt libelli, & commentarii, ex quibus facile est, horum omnium explicationē depromere. Illud autem in primis doceant Parochi, in confessione curandum esse, ut integra, & absoluta sit. etenim omnia mortalia peccata sacerdoti aperire oportet. nam uenialia, quæ nos a Dei gratia non diuellunt, & in quæ frequentius labimur, tamen recte, atque utiliter, quod piorū usus demonstrat, confitemur, tamen sine culpa præteriniri, multisque aliis rationibus expiari possunt. At mortifera peccata, ut iam diximus, singula enumeranda sunt, quamuis etiam occultissime lateant, ut eius generis sint, quæ duobus tantum extremis Decalogi capitibus

capitibus interdicuntur. Sæpe enim euenit, ut ea grauius animâ uulnerent, quam illa, quæ aperte, ac palam peccare homines solent. ita uero a sancta Tridentina Synodo definitum, atque a catholica Ecclesia semper traditum est, quemadmodum sanctorum Patrum testimonia declarât. Est enim apud sanctum Ambrosium in hunc modum: Non potest quis iustificari a peccato, nisi confessus fuerit peccatum. Sanctus etiam Hieronymus in Ecclesiaste idem planè confirmat: inquit enim: Si quem serpens Diabolus occulte momorderit, & nullo conscio, eum peccati ueneno infecerit, si tacuerit, & pœnitentiã non egerit, nec uulnus suum fratri, aut magistro uoluerit confiteri, magister, qui linguam habet ad curandum, prodesse non poterit. Præterea sanctus Cyprianus in sermone de lapsis apertissime hoc docet, his uerbis: Quamuis nullo sacrificii, aut libelli facinore constrikti sint, quoniam tamen de eo cogitauerint, id ipsum apud sacerdotem Dei dolenter confiteantur. Denique hæc omnium Ecclesiæ doctorum communis uox est, atque sententia. Sed in confessione summa illa cura, & diligentia adhibenda est, quâ in rebus grauissimis ponere solemus, omneque studium ita eo conferendum, ut sanemus animæ uulnera, & peccati radices euellamus. Neque uero solum peccata grauia narrâdo explicare oportet, uerum etiam illa, quæ unumquodque peccatum circumstant, & prauitatem ualde augent, uel minuunt. Quædam enim circumstantiæ adeo graues sunt, ut peccati mortiferi ratio ex illis tantum constet: quare hæc omnia semper confiteri oportet. Siquis enim hominem interemerit, explicandum est, utrum ille sacris initiatus, an profanus fuerit. Itemque, si cum muliere concubuit, matrimonij ne lege libera, aut alterius uxore, aut propinqua, aut alicuius uoti sponsione Deo consecrata, aperiat, necesse est hæc enim diuersa peccatorum genera cõstituunt, ita, ut primum quidem simplex fornicatio, alterum adulterium, tertium incestus, quartum sacrilegium a diuinarum rerum doctoribus appellatur. Furtum etiã in peccatis numerandum est: uerum si quis aureum numum furetur, leuius omnino peccat, quã is, qui centum, uel ducentos, uel ingentem aliquam auri uim, præsertim uero qui sacram pecuniam abstulit. Quæ etiã ratio ad locum, & ad tempus pertinet, quorum exempla notiora sunt ex multorum libris, quam ut a nobis commemorentur. Hæc igitur, ut diximus, enumeranda sunt: quæ uero prauitatem rei magnopere nõ augent, sine crimine omitti possunt. Sed ad confessionem adeo necessarium est, ut, quod antea diximus, integra, & absoluta sit, ut, si quis dedica opera, alia quidem ex

ijs, quæ

*Triden. Syn.**S. Ambros.**S. Hierom.**S. Cyprianus*

ijs, quæ explicari debent, prætermittat: alia uero tantummodo confiteatur, non solum ex ea confessione is cominodum nullum consequatur, sed etiam nouo scelere se obstringat: neque cuiusmodi peccatorum enumeratio confessionis nomine, in qua sacramenti ratio insit, appellanda est: quin potius pœnitenti confessionem repetere est necesse, seque ipsum illius peccati reum facere, quod sacramenti sanctitatem simulatione confessionis uiolauerit. At uero, si alia de causa confessioni aliquid defuisse uideatur, uel quia pœnitens nonnulla crimina oblitus fuerit, uel quia conscientia suæ latebras non ita accurate perquisiuerit, cum tamen illud in animo haberet, ut integre peccata omnia confiteretur; nihil ei opus erit confessionem iterare; satis autem habebit, si quando peccata, quæ oblitus erat, in memoriam reduxerit, ea sacerdoti alio tempore confiteri. In quo tamen animaduertendum est, ne forte nimis dissolute, & remisse conscientiam nostram scrutati simus, adeoque negligenter peccata admissa memoria repetere studuerimus, ut ea ne recordari quidem uoluisset merito uideri possimus. id enim si factum fuerit, confessionem iterare omnino oportebit. Præterea curandum est, ut confessio nuda, simplex, & aperta sit, non artificiose composita, ut a nonnullis fit, qui potius uitæ suæ rationem exponere, quam peccata confiteri uidentur. Ea enim confessio esse debet, quæ nos tales sacerdoti aperiat, quales nos ipsos nouimus, certa que pro certis, ac dubia pro dubiis demonstrat. Quod si uel peccata nō recensentur, uel alieni a re, quæ tractamus, sermones inferuntur; perspicuum est, confessionem hac uirtute carere. Vehementer etiam commendandi sunt, qui prudentiam, & uerecundiam in explicandis rebus adhibent. neque enim nimis multis uerbis agendum est, sed, quæ ad cuiusque peccati naturam, & rationem pertinent, breui oratione, quæ modestiam coniunctam habeat, aperienda sunt. Illud uero tum confitenti, tum sacerdoti maxime laborandum est, ut eorum sermo in confessione secreto habeatur. Quare fit, ut nemini omnino neque per nuncium; neque per litteras, quoniam ea ratione nihil iam occulte agi potest; peccata confiteri liceat. Sed nulla res fidelibus adeo curæ esse debet, quam ut frequenti peccatorum confessione animam studeant expiare. Etenim cum aliquis mortifero scelere urgetur, nihil ei magis salutare esse potest, ob multa, quæ impendent, uitæ pericula, quam statim peccata sua confiteri. Nam, ut sibi quisque diuturnum uitæ spatium polliceri queat, turpe profecto est, cum in eluendis corporis, aut uestium sordibus tam diligentes simus, non eadem

saltem

saltem diligentia curare, ne animæ splendor turpissimis peccati maculis obsoleat.

Sed iam de ministro huius sacramenti dicendum est. Eum autem sacerdotem esse, qui ordinariam, aut delegatam absoluedi potestatem habeat, ex ecclesiasticis sanctionibus satis apparet. habeat enim oportet non solum ordinis, uerum etiam iurisdictionis potestatem, qui hoc munere fungi debet. Illustre uero huius ministerij testimonium præbent illa Domini uerba apud sanctum Ioannem: Quorum remisistis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. neque enim omnibus, sed apostolis tantum hæc dicta fuisse constat, quibus in hac functione sacerdotes succedunt: idque etiam maxime consentaneum est. nam cum omne gratiæ genus, quæ hoc sacramento tribuitur, a Christo capite ad membra deriuetur; merito debent corpori Christi mystico, idest fidelibus illud administrare, qui soli uerum eiusdem corpus cõficiendi potestatem habent; cum præsertim fideles hoc ipso pænitentia sacramento ad sacram Eucharistiam sumendam apti, idoneique reddantur. Verum quanta olim religione in antiquissima Ecclesia ius ordinarij sacerdotis conseruatum fuerit, ex ueteribus Patrum decretis facile intelligitur; quibus cautum est, ne quis Episcopus, aut sacerdos in alterius parochia aliquid gerere auderet, sine eius auctoritate, qui illi præfesset, aut nisi magna necessitas cogere uideretur. Ita uero ab Apostolo sancitum est, cum Tito præcepit, ut in singulis ciuitatibus sacerdotes cõstitueret; qui scilicet doctrinæ, & sacramentorum cælesti pabulo fideles aleret, & educarent. Quamquam si mortis periculum imminet, & proprii sacerdotis facultas non datur; ne hac occasione aliquis pereat, in Ecclesia Dei custoditum fuisse, Concilium Tridentinum docet, ut unicuique sacerdoti liceret, nõ solum omni peccatorum genere, cuiuscumque potestatis sit, illa cõdonare, sed etiam ab excommunicationis uinculo soluere. Iam, præter ordinis, & iurisdictionis potestatem, quæ prorsus necessaria sunt, in primis opus est, ut huius sacramenti minister tum scientia, & eruditione, tum prudentia præditus sit. iudicis enim, & medici simul personam gerit. Ac quod ad primum attinet, satis constat, non uulgarem scientiam necessariam esse, qua & peccata inuestigare, & ex uarijs peccatorum generibus, quæ grauiora, quæ leuiora sint, pro cuiusque hominis ordine, & genere iudicare possit. ut autem medicus est, summa quoque prudentia indiget. etenim diligenter prouidendum est, ut ea remedia ægroto adhibeantur, quæ ad illius animam sanandam, & in posterum contra morbum

De legitimo et idoneo Cõfessionis sacramentalis ministro.

Ioan. 30.

ad Titum 1.

Trid. Syn.

Ex S. Basilio

uim

uim muniendam aptiora esse uideantur. Ex quo poterunt fideles intelligere, cuius maximo studio curandum esse, ut eum sibi sacerdotem deligat, quem uitæ integritas, doctrina, prudens iudicium commendat; qui, & quantum in eo officio, cui præest, ponderis ac momenti sit, & quæ cuique sceleri pœna conueniat, & qui uel soluendi, uel ligandi sint, optime nouerit. Sed quoniam nemo est, qui nõ uehementer cupiat, scelera, & turpitudinem suã occultari; monendi sunt fideles, nihil esse, quod timeant, ne ea, quæ ipsi confessione patefecerint, a sacerdote ulli umquam indicentur, neue aliquod ex ea periculi genus sibi ullo tempore creati possit. sacræ enim sanctiones grauissime in eos sacerdotes animaduerti uoluerunt, qui peccata omnia, quæ aliquis eis cõfessus fuerit, perpetuo, & religioso silentio compressa non tenuerint. Quare in Cõcilio Lateranensi magno ita legimus: Caueat omnino sacerdos, ne uerbo, uel signo, uel alio quouis modo prodat aliquatenus peccatorem.

*Ex Leone
Papa.*

Conc. Lat.

De conditionibus ad confessionem uere penitentis necessarijs.

Sed iam ordo rerum postulat, cum de ministro dictum sit, ut quædam præcipua capita explicentur, quæ ad confessionis usum, & tractationem non parum sunt accommodata. Magna enim fidelium pars, quibus uulgo nihil longius uideri solet, quam, ut dies illi, qui ecclesiastica lege confessioni præfiniti sunt, effluant: tantum absunt a Christiana perfectione, ut uix peccatorum suorum meminerint, quæ sacerdoti patefacienda essent, ne dum cetera diligenter curent, quæ ad diuinam gratiam cõciliandam uim habere maximam perspicuum est. Quare cum illorum saluti omni studio succurrendum sit; hoc primum sacerdotes in pœnitente diligenter obseruabunt, si ueram peccatorum suorum contritionem habeat, certumque illi sit, ac de liberatum in posterum a peccatis abstinere. Quod si ita animo affectum esse animaduernerint, moneant, & uehementer hortentur, ut pro tanto, & tam singulari beneficio maximas gratias Deo agat; ab eoque cælestis gratiæ præsidium petere nunquam desinat; quo munitus, ac rectus, facile poterit prauis cupiditatibus resistere, ac repugnare. Docendus est etiam, ut nullum patiatur esse diem, quin aliquid de passionis Domini nostri mysterijs meditetur, ad eũque imitandum, & summa charitate amandum ipse se excitet, at que inflammet. hac enim meditatione assequetur, ut ab omni bus dæmonis tentationibus in dies se tutiorem esse sentiat. Neque enim ulla alia est causa, cur tã cito, uel leuiter ab hoste impugnati, animo, & uiribus succumbamus, quam quod ex cælestium rerum meditatione diuini amoris ignem concipere non studemus, quo mens recreari, atque

crigi

etigi possit. Sin autem sacerdos intellexerit, eum, qui uelit confiteri, adeo peccata sua non dolere, ut uere contritus dicendus sit; conetur magno contritionis desiderio eum afficere, ut deinde huius præclari doni cupiditate incensus, illud a Dei misericordia petere, & efflagitare in animum inducat. In primis autem reprimenda est quorundam superbia, qui scelera sua excusatione aliqua uel defendete, uel minora facere nituntur. Nam exempli causa, cum aliquis fateatur, se ita uehementius commotum fuisse, statim huius perturbationis causam in alium confert, a quo prius sibi iniuriam factam esse queritur. Monendus iraque est, hoc elari animi, & hominis peccati sui magnitudinem uel despicientis, uel plane ignorantis, signū esse: tum uero eiusmodi excusationis genus, ad augendum potius, quam minuendum peccatum pertinere. nam qui ita factum suum probare contendit, hoc uideretur profiteri, se tunc patientia usurum esse, cum a nemine iniuria lædetur. quo quidem nihil homine Christiano indignius esse potest. Etenim cū illius uicem dolere maxime debuerit, qui iniuriam fecit: tamen non peccati prauitate commouetur, sed fratri irascitur, ac, cum ei præclara occasio oblata fuerit, ut Deum patientia colere, & fratrem mansuetudine sua corrigere possit, salutis materiam ad perniciem suam conuercit. Perniciosior autem est illorum culpa existimanda, qui stulta quadam uerecundia impediti, peccata confiteri non audent. his igitur hortando animos addeere oportet; monendique sunt, nihil esse, quod uitia sua aperire uerecatur, nulli quo mirum uideri debere, si intelligat homines peccare: qui quidem communis est omnium morbus, & in humanam imbecillitatem proprie cadit. Alij sunt, qui, uel quod raro peccata confiteri solent, uel quod nullam curam, & cogitationem in peruestigandis suis secleribus posuerunt, nec commissa confessione expectare, nec, unde eius officii initium ducendum sit, satis sciunt: quos certe acrius obiurgare opus est, atque in primis docere, prius quam ad sacerdotem aliquis adeat, omni studio curandum esse, ut peccatorum suorum contritione commoueatur: id uero præstari nullo modo posse, nisi ea reminiscendo sigillatim recognoscere studeat. Quate si sacerdos huiusmodi homines prorsus imparatos esse cognouerit, humanissimis uerbis a se dimitter, hortabiturque, ut ad cogitanda peccata aliquod spacium sumant, ac deinde reuertantur: quod si forte affirmauerint, se in eam rem omne studium, & diligentiam suam contulisse; (quoniam sacerdoti maxime uerendum est, ne semel dimissi, amplius non redeant) audiendi erunt, præsertim

præferunt uero si emendandæ uitæ studium aliquod præferant, ad-
ducique possint, ut negligentiam suam accusent, quam se alio tem-
pore diligenti, & accurata meditatione compensaturos promittant:
in quo tamen magna cautio adhibenda est. Si enim, audita confes-
sione, iudicauerit, neque in enumerandis peccatis diligentiam, ne-
que in detestandis dolore penitenti omnino defuisse; absolui po-
terit. Sin autem utrumque in eo desiderari animaduuerit; auctor
illi, & suafor erit, ut maiorem curam, quod antea dictum est, in ex-
cutiendi conscientia adhibeat, hominemque, ut blandissime po-
terit, tractatum dimittet. Sed quoniam interdum contingit, ut mu-
lieres, alicuius sceleris in priori confessione oblitæ, iterum ad sacer-
dotem non audeant redire; quod uereantur, ne uel in suspicionem
magnæ improbitatis populo ueniant, uel singularis religionis lau-
dem quaerere existimentur: sæpe tum publice, tum priuatim docen-
dum est, neminem tanta memoria esse, qui omnia sua facta, dicta,
& cogitata meminisse queat: quapropter fideles nulla re deterren-
dos esse, quo minus ad sacerdotem reuertantur, si in memoriam
alicuius criminis redierint, quod antea fuerit prætermissum. Hæc
igitur, atque alia huius generis multa in confessione a sacerdotibus
obseruanda erunt.

*De satisfac-
tione Peni-
tentis parte,
eiusque ex-
cœtia neces-
sitate.*

Nunc ad tertiam penitentis partem, quæ satisfactio appellatur,
ueniendum est. Primum itaque satisfactionis nomen, & uis expo-
nenda est. hinc enim catholicæ Ecclesiæ hostes amplam occasionem
dissidij, & discordiæ, cum maxima Christiani populi pernicie, arri-
puerunt. Est autem satisfactio, rei debitæ integra solutio: nam quod
satis est, ei nihil uideatur deesse. Quare cum de gratiæ reconcilia-
tione loquimur, idem satisfacere significat, quod alteri tantum
præstare, quantum irato animo ad ulciscendam iniuriam satis es-
se possit: atque ita satisfactio nihil aliud est, quam iniuriæ alteri il-
latæ compensatio. Quod autem ad hunc locum pertinet, satisfac-
tionis nomen diuinarum rerum doctores ad declarandam eam
compensationem usurparunt, cum homo pro peccatis commissis
Deo aliquid persoluit. Quo in genere quoniam multi gradus esse
possunt, hinc fit, ut satisfactio uariè accipiatur. Ac prima quidem,
& præstantissima illa est, qua pro scelerum nostrorum ratione, etiã
si Deus summo iure nobiscum uelit agere, quidquid a nobis debeat-
ur, cumulate persolutum est. Hæc uero eiusmodi esse dicitur, quæ
nobis Deum propitium, & placatum reddidit, eamque uni Chri-
sto domino acceptam ferimus, qui in cruce pretio pro peccatis
nostris

nostris soluto plenissime Deo satisfecit. neque enim ulla res creata
 tanti esse potuit, quæ nos tam graui debito liberaret, atque, ut san-
 ctus Iohannes testatur, ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non *Ioc. 1.*
 pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Hæc igitur
 plena, & cumulata est satisfactio, scelerum omnium rationi, quæ in
 hoc sæculo commissa sunt, pariter, æqualiterque respondens: cuius
 pondere hominum actiones apud Deum plurimum ualent, ac sine
 eo nulla prorsus æstimatione dignæ haberentur. Atque huc Davidis
 uerba uidentur spectare: qui postquam, secum ipse reputans, illud
 protulisset, Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit *Psal. 115.*
 mihi? nihil præter hæc satisfactionem, quam calicis nomine expres-
 sit, dignum tot, tantisque beneficijs inuenire potuit: quare subie-
 cit: Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Alter-
 rum satisfactionis genus, quæ & canonica appellatur, & certo tem-
 poris spatio definita perficitur: Quare antiquissimæ Ecclesiæ usu re-
 ceptum est, ut cum pœnitentes a peccatis soluuntur, pœna aliqua eis
 irrogetur, cuius pœnæ solutio, satisfactio uocari consueuit. Eodem
 uero nomine quodlibet etiam pœnæ genus significatur, quam pro
 peccatis non quidem a sacerdote constitutam, sed sponte nostra su-
 sceptam, atque a nobis ipsis repetitam, sustinemus. Verum hæc ad
 pœnitentiam, ut sacramentum est, minime pertinet, sed illa tantum
 sacramenti pars censenda est, quam diximus ex præcepto sacerdotis
 Deo pro peccatis dependi; hoc adiuncto, ut statutum cum animo,
 & deliberatum habeamus, peccata in posterum omni studio uitare,
 ita enim nonnulli definiunt: satisfacere, est Deo debitum honorẽ
 impendere. Quod autem nemo debitum honorem Deo possit tri-
 buere, nisi qui peccata omnino uitare constituat, satis apparet. Et sa-
 tisfacere, est causas peccatorum excidere, & eorum suggestioni adi-
 tum non indulgere. In quam sententiam alij senserunt satisfactionẽ
 esse purgationem, qua eluitur, quidquid sordium propter peccati
 maculam in anima refedit, atque a pœnis tempore definitis, quibus
 tenebamur, absolui mur. Quæ cum ita sint; facile erit fidelibus per-
 suadere, quam necessarium sit, ut pœnitentes in hoc satisfactionis
 studio se exercent. Docendi enim sunt, duo esse, quæ peccatum
 consequuntur, maculam, & pœnam: ac quamuis semper culpa di-
 missa, simul etiam mortis æternæ supplicium apud inferos con-
 stitutum condonetur; tamen non semper contingit, quemadmo-
 dum a Tridentina Synodo declaratum est, ut Dominus peccato-
 rum reliquias, & pœnam certo tempore definitam, quæ peccatis *Triden. Syn.*
 debetur,

debetur, remittat: Cuius rei perspicua sunt exempla in sacris litteris, Genesis tertio capite, Num. xij. & xxij. & aliis permultis locis: sed illud Davidis clarissimum, & maxime illustre intuemur, cui etsi Nathan dixerat; Dominus quoque transfudit peccatum tuum, non morieris; is tamen grauissimas pœnas ultro subiit, Dei misericordiam his uerbis dies noctesque implorans: Amplius laua me ab iniquitate mea, & a peccato meo mûda me: quoniam iniquitatem meâ ego cognosco, & peccatum meû contra me est semper. Quibus uerbis illud petiitum est a Domino, ut non solum crimen, sed pœnam etiam crimini debitam condonaret, atque a peccati reliquiis purgatum, in pristinum decoris, & integritatis statum restitueret. Atque hæc cum summis precibus peteret, eum tamen Dominus, tum filii ex adulterio suscepti, tum Absalonis, quem unice diligebat, defectione, & mortè multauit, aliisque pœnis, & calamitatibus affecit, quas illi antea intentarat. In Exodo etiam, & ceteris Dominus, Mosis precibus exoratus, populo idololatræ pepercit, tamen minatus est, se tanti flagitii graues pœnas repetiturum esse; ipse quo Moses testatus est fore; ut illud Dominus seuerissime in tertiam, & quartam usque generationem ulcisceretur. Hæc uero a sanctis Patribus in Ecclesia catholica semper tradita esse, ipsorum auctoritate apertissime comprobatur. Verum qua de causa factum sit, ut pœna omnis pœnitentiæ sacramento, & que ac baptismo non condonetur, præclare a sancta Tridentina Synodo explicatum est his uerbis. Diuinæ iustitiæ ratio exigere uideretur, ut aliter ab eo in gratiam recipiantur, qui ante baptismum per ignorantiam deliquerint: aliter uero qui semel a peccati, & dæmonis seruitute liberati, & accepto spiritus sancti dono scientes templum Dei uiolare, & spiritum sanctum contristare nõ formidauerint. Et diuinam clementiam decet, ne ita nobis absque ulla satisfactione peccata dimittantur, ut, occasione accepta, peccata leuiora putantes, uolunt iniuriæ, & contumeliosi spiritui sancto in grauiora labamur, thesaurizantes nobis iram in die iræ. Proculdubio enim magnopere a peccato reuocant, & quasi freno quodam coercent hæc satisfactionis pœnæ, cauiorosque & uigilantiores in posterum pœnitentes efficiunt. Accedit, ut tamquam testificationes quædam sint doloris, quem ex peccatis cõmissis capimus: qua ratione Ecclesiæ fit satis, quæ nostris sceleribus grauius offensa est. Nam ut sanctus Augustinus ait; Cor contritum, & humiliatum Deus non spernit: uerum quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, neque in aliorum notitiam per uerba, uel alia

Gen. 3.

Num. 12.

2. Reg. 12.

Psal. 50.

Exod.

Trid. syn.

S. August.

uel alia quæcūque signa procedit; recte ab ijs, qui Ecclesiæ præfunt, tempora pænitiæ constituuntur; ut Ecclesiæ; in qua ipsa peccata remittuntur, fatisciat. Præterea, pænitiæ nostræ exempla alios doceant, quo modo ipsi uitam instituere, & pietatem sequi debeant. Cū enim pœnas nobis pro peccatis itrogatas ceteri homines intuentur; & summam cautionem sibi in omni uita adhibendam, & mores pristinos corrigendos esse intelligunt. Quare sapientissime illud ab Ecclesia obseruatum est, ut, cum ab aliquo publice flagitium commissum esset, publica etiam pænitiæ ei indiceretur; ut ceteri timore perterriti, deinceps peccata diligentius uitarent: quod etiam in oculis criminibus, quæ grauiora essent, interdum fieri solitum erat. Sed, ut diximus; in publicis hoc perpetuum fuit, ut, qui ea commiserant, ante quam publicam pænitiæ suscepissent, nō absoluerentur. interim uero Pastores pro illorum salute Deum rogabant, atque, ut ipsi etiam pœnitentes idem facerent, eos hortari non desinebant. Quo in genere summa fuit sancti Ambrosij cura, & sollicitudo: cuius lacrymis fertur quamplurimos, qui duro animo ad pænitiæ sacramentum accesserant, ita molles esse, ut ueræ contritionis dolorem conceperint. Verum postea tantum de ueteris disciplinae seueritate remissum est, atque ita charitas refrixit, ut iam plerique ex fidelibus, ad peccatorum ueniam impetrandam, nullum intimum animi dolorem, atque gemitum cordis necessarium putēt; sed illud satis esse arbitrentur, si speciem tantum dolētis habeant. Deinde uero huiusmodi pœnarum perpeffione cōsequimur, ut capitis nostri Iesu Christi, in quo passus est ipse, & tentatus, similitudinem, & imaginem geramus. nihil enim tam deforme uideri potest, ut a sancto Bernardo dictū est, quam, sub spinoso capite, delicatū esse membrum. nam, teste Apostolo, cōheredes sumus Christi, si tamen cōpartimur, & quod alio loco scripsit, si cōmortui sumus, & cōuiuemus; si sustinebimus, & cōregnabimus. D. etiam Bernardus duo affirmat in peccato reperi, maculam animæ, & plagam: ac turpitudinē quidem ipsam Dei misericordia tolli; uerum sanādis peccatorum plagis ualde necessariam esse eam curam, quæ in remedio, pænitiæ adhibetur. quemadmodum enim, sanato uulnere, cicatrices quædam remanent, quæ & ipsæ curandæ sunt: ita in anima, culpa condonata, supersunt reliquæ peccatorum purgandæ. Idem plane D. Chrysolostomi sententia confirmat, cū ait: Non satis est sagittam e corpore extrahi, sed plaga quoque, a sagitta inhiſta, sananda est: sic etia in anima post acceptam peccati ueniam pænitiæ curanda est, plaga relicta.

*S. Ambros.**Ad Heb. 2.**D. Bernar.**Ad Rom. 8.**Ad Timo. 3.**D. Bernar.**D. Chrysof.*

- s. August.* Frequentissime enim a sancto Augustino docemur, duo hæc in pœnitentia animaduertenda esse, Dei misericordiam, & iustitiam; misericordiam, qua peccata, & pœnas æternas illi debitas cõdonat; iustitiam, qua pœnis tempore definitis hominem punit. Postremo, pœnitentiæ pœna a nobis suscepta Dei animaduersionem, suppliciaque in nos constituta anteuertit. ita enim docet Apostolus, cum ait: Si nosmet ipsos diiudicauerimus, non utique iudicauerimus: dum iudicauerimus autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Quæ cum fidelibus explicata fuerint, uix fieri poterit, quo minus ad pœnitentiæ opera maxime excitentur. Eius autem quanta uis sit, ex eo colligitur, quod tota a Christi domini passionis merito pendet. A quo etiam honestis actionibus duo illa maxima bona consequimur. alterum est, ut immortalis gloriæ præmia mereamur; ita ut calix etiam aquæ frigidæ, quam in eius nomine dederimus, mercede non careat: alterum, ut pro peccatis nostris satisfaciamus. Neque uero id perfectissimam, & cumulatissimam Christi domini satisfactionem obscurat; sed illud potius contra euenit, ut multo clarior; & illustriorem reddat. Eo enim copiosior Christi gratia uidetur esse, quod non solum ea nobiscum communicantur, quæ ipse solus, sed illa etiam, quæ tamquam caput in membra suis sanctis, & iustis hominibus promeruit, ac persoluit: qua ratione fieri perspicuum est, ut iustæ, & honestæ piorum actiones tantum ponderis, & dignitatis habeant. Christus enim dominus tamquam caput in membra, & uitis in palmites gratiam suam in eos, qui sibi per charitatem coniuncti sunt, continenter diffundit. Quæ quidem gratia bona opera nostra semper antecedit, comitatur, & consequitur, & sine qua mereri, & satisfacere Deo nullo modo possumus. Atque ita fit, ut iustis nihil deesse uideatur, cum operibus, quæ Dei uirtute efficiunt, & diuinæ legi pro humana, mortali que condicione satisfacere, & uitam æternam, quam scilicet, si Dei gratia ornati e uita decesserint, consequentur, mereri possint. nota est enim illa Saluatoris uox: Qui autem biberit ex hac aqua, quam ego dabo ei, nõ sitiet in æternum; sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam.
- Quæ ad ueram satisfactionem requirantur,* Sed duo præcipue in satisfactione requiruntur: primum est, ut is, qui satisfacit, iustus sit, ac Dei amicus. Opera enim, quæ sine fide, & charitate fiunt, nullo modo Deo grata esse possunt. alterum, ut eiusmodi opera suscipiantur, quæ natura sua dolorem, & molestiam afferat: cum enim præteritorum scelerum cõpensationes sint, atque, ut sanctus martyr Cyprianus ait; redëptrices peccatorum; omnino necesse
- s. Cyprianus*

necesse est, ut aliquid acerbicatis habeant. quamquam non semper illud consequitur, ut, qui se in illis molestis actionibus exercent, doloris sensum habeant. Sæpe enim uel patendi consuetudo, uel accensio in Deum charitas efficit, ut, quæ perpessu grauissima sunt, ne sentiantur quidem. Neque tamen ideo fit, quo minus ea ipsa opera satisfaciendi uini habeant. siquidem hoc proprium est filiorum Dei, ita eius amore, & pietate inflammari, ut acerbissimis laboribus cruciati, aut nihil fere incommodi sentiant, aut omnia lætissimo animo perferant. Verum omne satisfactionis genus Pastores docebunt ad hæc tria præcipue conferendum esse, orationem, ieiunium, eleemosynam: quæ quidem tribus bonis, animæ, corporis, & iis, quæ externa commoda dicuntur, quæ omnia a Deo accepimus, respondet. Nihil uero aprius, & conuenientius ad extirpandas omnium peccatorum radices esse potest. Nam cum omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis sit, aut concupiscentia oculorum, aut superbia uitæ; nemo non uidet, hisce tribus morbi causis totidem medicinas, priori scilicet ieiunium, alteri eleemosynam, tertix orationem rectissime opponi. Præterea, si eos etiam, qui peccatis nostris offenduntur, spectemus; facile erit intelligere, cur ad hæc tria potissimum omnibus satisfactio referatur. hi uero sunt Deus, proximus, nos ipsi. Quare Deum oratione placamus; proximo eleemosyna satisfacimus; nos ipsos uero ieiunio castigamus. Sed quoniam multæ uariæque ærumnæ, & calamitates, dum in hac uita sumus, nos premunt; illud maxime fideles docendi sunt, eos, qui patienti animo, quidquid laboriosi, & incommodi Deus immiserit, ferant, amplam satisfaciendi, & merendi materiam nactos esse; qui autem inuiti, & repugnantes poenam huiusmodi sustineant, omni satisfactionis fructu priuari; sed Dei tantum, peccata iusto iudicio ulciscens, animaduersionem, & supplicium perferre. In eo uero summa Dei bonitas, & clemencia maximis laudibus, & gratiarum actionibus prædicanda est, qui humanæ imbecillitati hoc condonauit, ut unus posset pro altero satisfacere. quod quidem huius partis poenitentix maxime proprium est. Ut enim, quod ad contritionem, & confessionem attinet, nemo pro altero dolere, aut cõfiteri potest: ita, qui diuina gratia præditi sunt, alterius nomine possunt, quod Deo debetur, persolvere. quare fit, ut quodâ pacto alter alterius onera portare uideatur. Nec uero de hoc cuiquam fidelium dubitandi locus relictus est, qui in apostolorum symbolo, sanctorum communionem cõfitemur. nam cum omnes eodem baptismo abluti Christo renascamur, eorundem sacramentorum

1. Ioan. 3.

Ad Gal. 6.

participes simus, in primis uero eiusdem corporis, & sanguinis Christi domini cibo, & potu recreemur; hoc apertissime demonstrat, nos omnes eiusdem esse corporis membra. Quemadmodum igitur neque pes suæ tatum, sed etiam oculorum utilitatis causa munere suo fungitur; neque rursus, quod oculi uideant, ad illorum propriam, sed ad communem omnium membrorum utilitatem referendum est: ita communia inter nos satisfactionis officia existimari debent. Neque tamen id sine ulla exceptione uerum est, si commoda omnia, quæ ex ea capiuntur, spectemus. nam satisfactionis opera, medicinæ etiam & curationes quædam sunt, quæ pœnitenti ad sanandos prauos animi affectus præscribuntur: quo quidem utilitatis fructu eos, qui per se non satisfaciunt, profus carere perspicuum est. Hæc igitur de tribus pœnitentiæ partibus, contritione, confessione, & satisfactione, copiose, & dilucide explicanda erunt.

Sed illud in primis a sacerdotibus obseruari oportet, ut, audita peccatorum confessione, ante quam pœnitentia a peccatis absoluant, diligenter curent, ut, si quid ille forte de re, aut de existimatione proximi detraxerit, cuius peccati damnandus merito esse uideatur, cum mulata satisfactione compenset. nemo enim absoluendus est, nisi prius, quæ cuiusque fuerint, restituere polliceatur. At quoniã multi sunt, quibus, & si prolixè pollicentur, se officio satis esse facturos, tamen certum est, ac deliberatum numquã promissa exoluere; omnino ij cogendi sunt, ut restituant: sæpeque illud Apostoli eis inculcandum est, ut qui furabatur, iam nõ furetur; magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde retribuatur necessitatem patienti. In irroganda autem satisfactionis pœna, sacerdotes nihil sibi suo arbitratu statuendum esse, sed omnia iustitia, prudentia, & pietate dirigenda existimabunt. Atque, ut hac regula peccata metiri uideantur, & pœnitentes scelerum suorum grauitatem magis agnoscant; operæpretium erit, interdum eis significare, quæ pœnæ quibusdam delictis ex ueterum canonũ præscripto, qui pœnitentiales uocantur, constitutæ sint. Igitur uniuersæ satisfactionis modum, culpæ ratio temperabit. Sed ex omni satisfactionũ genere maxime conuenit pœnitentibus percipere, ut certis aliquot, & definitis diebus orationi uacent, ac pro omnibus, & præsertim pro iis, qui ex hac uita in Domino decesserunt, preces Deo faciant. Hortari uero etiam eos oportet, ut sæpe eadem satisfactionis opera, a sacerdote indicta, ultro suscipiant, ac repetant; atque ita mores suos componant, ut, ijs omnibus, quæ ad pœnitentiæ sacramentum pertinent, diligenter

diligenter absolutis, tamen uirtutis pœnitentiæ studia numquã intermittant. quod si interdum, etiam ob publicam offensionem, publica pœnitentia præscribenda fuerit, quamuis eã pœnitens refugiat, ac deprecetur, non erit facile audiendus: uerum persuadere ei oportebit, ut, quæ tum sibi, tum aliis salutaria futura sunt, libenti, & alacri animo excipiat. Hæc de pœnitentiæ sacramento singulisque eius partibus ita docenda erunt, ut non solum ea fideles perfecte intelligant; sed etiam, iuuante Domino, re ipsa pie, & religiose præstare animum inducant.

DE EXTREMÆ VNCTIONIS SACRAMENTO.

VM SANCTA scripturarum oracula ita doceant; In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis; tacite Parochi admonentur, nullum tempus prætermittendum esse fidelem populum cohortandi, ut in assidua mortis meditatione uersetur. Quoniam autem extremæ unctio- nis sacramentum non potest supremi illius dici memoriam coniunctam nõ habere; facile intelligitur, de eo sæpe agendum esse, nõ solum ob eam causam, quod illarum rerũ mysteria, quæ ad salutem pertinent, aperire, & explicare maxime conuenit; sed etiam quia fideles, moriendi necessitatem omnibus propositam esse, animo reptentes, prauas cupiditates coercebunt; quare fiet, ut in ipsa mortis expectatione minus se perturbari sentiant; sed immortales Deo gratias agant, qui, ut baptismi sacramento aditum nobis ad ueram uitã patefecit, ita etiam, ut ex hac mortali uitã decedentes, expeditiorem ad cælum uiam haberemus, extremæ unctio- nis sacramentum instituit. Ut igitur, quæ ad eam explicationem magis necessaria sunt, eodem fere ordine, qui in aliis sacramentis seruatus est, exponantur, primum illud tradendum erit, hoc sacramentum iccirco extremam unctio- nem appellatum esse, quod hæc omnium sacrarum unctio- num, quas dominus Saluator noster Ecclesiæ suæ commendauit, ultima administranda sit. Quare hæc ipsa unctio a maioribus nostris sacramentum etiam unctio- nis infirmorum, & sacramentum exuentium dicta est: quibus uocabulis fideles in memoriã nouissimi illius temporis facile redire possunt. Quod autem extremæ unctio- ni propria sacramenti ratio conueniat, in primis explanandum est. Id uero perspicuum fiet, si uerba, quibus sanctus Iacobus apostolus huius sacramenti legem promulgauit, attendamus. Infirmatur quis in uobis? Iacobi 5. inquit

inquit: Inducat presbiteros ecclesie, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus: & si in peccatis sit, remittentur ei. Nam quod peccata condonari Apostolus affirmat, in eo declarat sacramenti uim, & naturam. Hanc uero catholicæ Ecclesie de extrema unctiōe perpetuam doctrinam fuisse, cum alia plura Concilia testantur, tum a Tridentina Synodo hoc ita declaratum est, ut in eos omnes anathematis pœnam constituerit, qui aliter docere, aut sentire audeant. Ac Innocentius quoque primus hoc sacramentum fidelibus maxime cominendat. Constanter itaque docendum est a Pastoribus, uerum sacramentum esse; nec plura, sed unum, quamuis per plures unctiōnes administretur; quarum singulis propriæ preces, ac peculiaris forma adhibenda est. Vnum uero est nō partium cōtinuatione, quæ diuidi non possint, sed perfectione: cuiusmodi sunt cetera omnia, quæ ex pluribus rebus constant. Nam quemadmodum forma perficitur: ita hoc sacramentū, & si ex pluribus rebus, & uerbis constituitur; unum tamen signum est; & unius rei, quam significat, efficientiam habet. Docebunt præterea Parochi, quæ sint huius sacramenti partes, elementum, inquam, & uerbum. hæc enim

Trident. Syn.

Innocentius primus.

Iacobi 5.

Trident. Syn.

Iacobi 5.

a sancto Iacobo prætermissa non sunt: in quibus singulis sua mysteria licet animaduertere. Eius igitur elementum, siue materia, quemadmodum Concilia, ac præcipue Tridentinum decreuit, est oleum ab Episcopo consecratum, liquot scilicet non ex quauis pingui, & crassa natura, sed ex olearum baccis tantummodo expressus. Apuissime autem hæc materia illud significat, quod uis sacramenti interius in anima efficitur. nam ut oleum ad mitigandos corporis dolores nãgnopere proficit: ita sacramenti uirtus animæ tristitiam, ac dolorem minuit. Oleum præterea sanitatem restituit, hilaritatem affert, & luminis tamquam pabulum præbet: tum uero ad recreandas defatigati corporis uires maxime accommodatum est. Quæ omnia, quid in agrotō diuina uirtute per huius sacramenti administrationem efficiatur, declarant. Hæc de materia satis sint. Forma uero sacramenti est uerbum, & solemnis illa ptecatio, quam sacerdos ad singulas unctiōnes adhibet, cum inquit: Per istam sanctam unctiōnem indulgeat tibi Deus, quidquid oculorū, siue narium, siue tactus uicio deliquisti. Quod autem hæc uera sit, & propria huius sacramenti forma, sanctus Iacobus apostolus significat, cum ait: Et orent super eum, & oratio fidei saluabit infirmum. Ex quo licet cognoscere, formã ptecatiois modo

modo proferendam esse; tamen, quibus potissimum uerbis concipienda sit, Apostolus non expresserit. Verum hoc ad nos fidei Patrum traditione permanuit, ita ut omnes Ecclesiæ eam formæ rationem retineant, qua omnium mater, & magistra sancta Ecclesia Romana utitur. Nam etsi aliqui nonnulla uerba immutant, cū pro; Indulgeat tibi Deus; ponunt, Remittat, uel Pareat, interdum etiam Sanet, quidquid commisisti; tamen, quoniam nulla sit sententiæ immutatio, constat eandem ab omnibus formam religiose seruari. Nec uero quisquam miretur, cur factum sit, ut aliorum sacramentorum forma uel absolute significet quod efficit, ut cum dicimus; Ego te baptizo, aut; Signo te signo crucis; uel tamquam ab imperantibus pronuncietur, ut cum in sacramento ordinis ministrando dicitur; Accipe potestatem; hæc una uero extremæ unctionis forma precatione quadam absoluitur: id enim optimo iure cõstitutum est. nam cum hoc sacramentum propterea adhibeatur, ut præter spiritualem gratiam, quam tribuit, sanitatem etiam restituat ægrotis; tamen, quia non semper sequitur, ut ægri a morbis conualescant, ob eam causam precatione forma conficitur, ut a Dei benignitate id impetremus, quod sacramenti uis constanti, & perpetuo ordine efficere non solet. Adhibentur autem ritus proprii in huius quoque sacramenti administratione. Sed eorum maxima pars precationes continet, quibus sacerdos ad ægroti salutem impetrandam utitur. nullum enim est aliud sacramentum, quod pluribus precibus conficiatur; ac recte quidem: quoniam eo potissimum tempore fideles pijs obsecrationibus adiuuandi sunt. qua re & alii omnes, quos tum adesse contigerit, & præcipue Parochi debent orare Deū ex animo, & eius misericordix, laborantis uitam & salutem omni studio cõmendare.

Verum cum demonstratum sit, extremâ unctionem uere, & proprie in sacramentorum numero habendam esse; illud etiam sequitur, eius institutionem a Christo domino profectâ esse; quæ postea a sancto Iacobo apostolo fidelibus proposita, & promulgata est. Quamquam idem Saluator huius unctionis specimen quoddam dedisse uisus est, cum discipulos suos binos, & binos ante faciem suam misit. de illis enim apud Euangelistam ita scriptum est: Exeuntes prædicabant, ut pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eiiciebant, & ungebant oleo multos ægros, & sanabant. Quam quidem unctionem non ab apostolis inuentam, sed a Domino præceptam; non naturali aliqua uirtute præditam, sed mysticam, potius ad sanandos animos, quam ad corpora curanda institutam fuisse, credendum est. Quare
sancti

Uñtionis extremæ sacramentum a Christo institutum: et quibus cogitandum.

Mar. 6.

S. Dionysius.

sancti Dionysius, Ambrosius, Chrysostomus, & Gregorius magnus asserunt, ut nullo modo dubitandum sit, quin hoc unum ex septem catholicæ Ecclesiæ sacramentis summa cum religione accipere oporteat. Sed docendi sunt fideles, quamvis hoc sacramentum ad omnes pertineat, quædam tamen hominum genera excipi, quibus administrandum non sit. Ac primum excipiuntur, qui sano, & firmo corpore sunt: iis enim extremam unctionem tribuendam non esse, &

Iacobi 5.

Apostolus docet, cū inquit; Infirmatur quis in nobis; & ratio ostendit; siquidem ob eam rem instituta est, non modo ut animæ, sed etiam ut corpori medicinam afferat. Cum igitur illi tantum, qui morbo laborant, curatione indigeant; iccirco iis etiam, qui adeo periculose ægrotare uidentur, ut, ne supremus illis uitæ dies instet, metuendum sit, hoc sacramentum præberi debet. In quo tamen grauissime peccant, qui illud tempus ægroti unguendi obseruare solent, cum, iam omni salutis spe amissa, uita, & sensibus carere incipiat. constat enim, ad uberiorem sacramenti gratiam percipiendam plurimum ualere, si ægrotus, cū in eo adhuc integra mens, & ratio uiget, & fidēque, & religiosam animi uoluntatem afferre potest, sacro oleo liniatur. Quare Parochis animaduertendum est, ut eo potissimū tempore celestem medicinam adhibeant, illam quidem semper ui sua admodū salutarem, cum eorum etiam pietate, & religione, qui curandi sunt, magis profuturam intellexerint. Nemini igitur, qui graui morbo affectus non sit, sacramentum unctionis dare licet, tametsi uitæ periculum adeat; uel quia periculosam nauigationē patet; uel quia prælium iniciturus sit, a quo certa mors illi impendat; uel etiam si capitis damnatus, ad supplicium raperetur. Omnes præterea, qui rationis usu carent, ad hoc sacramentum suscipiendum apti non sunt; & pueri, qui nulla peccata admittunt, quorum reliquias sanare huius sacramenti remedio opus sit; amētes item, & furiosi, nisi interdum rationis usum haberent, & eo potissimum tempore pii animi significationem darent, peterentque ut sacro oleo ungerētur. nam qui ab ipso ortu numquam mentis & rationis compos fuit, unguendus non est: secus uero si ægrotus, cum mēte adhuc integra huius sacramenti particeps fieri uoluisset, postea in insaniam & furorem incidit. Non sunt autem omnes corporis partes unguendæ, sed ex tantum, quas ueluti sensuum instrumenta natura homini attribuit, oculi propter uisionem, aures propter auditum, nares propter odoratū, os propter gustum, uel sermonem, manus propter tactū; qui tametsi toto corpore æquabiliter fusus est, in ea tamen parte maxime uiget. Hunc autem

tendum est, sacerdotem in ea administratione, quemadmodum etiã in alijs sacramentis fit, Christi domini nostri, & sanctæ Ecclesiæ, eius sponsæ, personam sustinere. Explicandæ etiam sunt accuratius utilitates, quas ex hoc sacramento capimus: ut, si nihil aliud fideles ad eius usum possit allicere, ipsa saltem utilitate ducantur: cum ita comparatum sit, ut omnia fere nostris commodis metiamur. Docebunt igitur Pastores, hoc sacramento gratiam tribui, quæ peccata, & in primis quidem leuiora, &, ut communi nomine appellantur, uenialia, remittit: exitiales enim culpæ, pœnitentiæ sacramento tolluntur. Neque enim hoc sacramentum primario loco ad grauiorum criminum remissionem institutum est: sed baptismus tantum, & pœnitentia ui sua hoc efficiunt. Altera est sacræ unctiõnis utilitas, quod animam a langore, & infirmitate, quam ex peccatis contraxit, & a ceteris omnibus peccati reliquijs liberat. Tempus autem huic curationi opportunissimum existimandum est, cum graui morbo affligamur, ac uitæ periculum impendet. Etenim homini natura insitum est, ut nihil in rebus humanis æque, ac mortem, pertimescat. auget autem magnopere hunc timorem præteritorum scelerum memoria; cum præsertim grauißima conscientie nostræ accusatio nos urgeat: ut enim scriptum est: Venient in cogitationem peccatorum suorum timidi, & traduent illos ex aduerso iniquitates ipsorum. Deinde illa cura, & cogitatio uehementer angit, quod paulo post stare oportet, ante tribunal Dei, a quo de nobis iustissima pro eo, ac merito fuerit sententia ferenda sit. Sæpe autem euenit, ut fideles hoc terrore percussi, se miris modis exagitari sentiant. Nihil autem ad mortis tranquillitatem magis conducit, quam si tristitiam abijciamus, & læto animo Domini aduentum expectemus; paratique simus, depositum nostrum, quandocunque illud a nobis repetere uoluerit, libenter reddere. Vt igitur hac sollicitudine fidelium mentes liberentur, animusque pio, & sancto gaudio repleatur, extremæ unctiõnis sacramentum efficit. Præterea, aliud etiam, quod merito omnium maximum uideri potest, ex eo consequimur. nam etsi humani generis hostis, quoad uiuimus, numquam desinit de interitu, & exicio nostro cogitare: nullo tamen tempore, ut nos omnino perdat, ac, si fieri possit, spem nobis diuinæ misericordiæ eripiat, uehementius omnes neruos contendit, quam cum supremum uitæ diem appropinquare animaduertit. Quamobrem fidelibus arma, & uires hoc sacramento subministrantur, quibus aduersarii uim, & impetum frangere, & illi fortiter repugnare possint. Alleuatur enim, & erigitur
 xgri

agri animus diuinæ bonitatis spe, eaque confirmatus morbi in com-
 moda omnia fert leuius, ac ipsis Dæmonis calcaneo insidiantis arti-
 ficium, & calliditatem facilius eludit. Accedit postremo, si quidem
 profutura sit, etiam corporis sanitas. Quod si ægeoti hoc tempore
 eam minus consequuntur, id quidem non sacramenti uitio, sed ob
 eam potius causam euenire credendum est, quod eorū magna pars,
 uel qui sacro oleo perunguntur, uel a quibus administratur, fides
 infirmior est. testatur enim Euangelista, Dominum apud suos mul-
 tās uirtutes non fecisse propter incredulitatem illorū. *Matth. 13.* Quamquā
 etiam recte dici potest, Christianā religionem, ex quo altius rāquam
 radices egit in animis hominum, minus iam huiusmodi miraculo-
 rum adminiculis indigere, quam olim nascentis Ecclesiæ initio ne-
 cessaria esse uiderentur. Sed tamen hoc loco fides magnopere exci-
 tanda erit. Vt cum que enim quod ad corporis ualitudinem attinet,
 Dei consilio & uoluntate ceciderit, certa spe niti fideles debent, se
 huius sacri olei uirtute spiritualem sanitatem consecuturos esse; fu-
 turumque, ut, si eos uita decedere contingat, præclaræ illius uocis
 fructum percipiant, quo scriptum est; Beati mortui, qui in Domi-
 no moriuntur. *Apoc. 14.* Hæc de extremæ unctionis sacramento breuiter
 quidem dicta sunt: uerum, si hæc ipsa ceterum capita a Pastoribus la-
 tius, & ea, qua decet, diligentia explanata erunt; dubitandum non
 est, quin fideles ex hac doctrina maximū pietatis fructum percipiant.

DE ORDINIS SACRAMENTO.

QUIS aliorum sacramentorum naturam, & rationem
 diligenter considerat, facile perspiciet, ea omnia ab or-
 dinis sacramento ita pendere, ut sine illo partim confici,
 & administrari nullo modo queant: partim solemnī cærimonia, &
 religioso quodam ritu, ac cultu carere uideantur. Quare necesse est,
 ut Pastores institutam sacramentorum doctrinam persequentes, eo
 diligentius de ordinis etiam sacramento sibi agendum arbi-
 trarentur. Proderit autem maxime hæc explicatio primum quidem illis ipsis,
 deinde aliis, qui ecclesiasticæ uitæ rationem ingressi sunt, postremo
 etiam fideli populo, ipsis, quod, dum in huius argumenti tractatio-
 ne uersantur, ad eam gratiam excitandam, quam hoc sacramento
 adepti sunt, magis commouentur; aliis, qui in sortem Domini uo-
 cati sunt, partim ut eodem pietatis studio afficiantur, partim uero,
 ut earum rerum cognitionem percipiant, quibus instructi uiam sibi

ad ultiores gradus facilius munire possint. Reliquis autem fidelibus primum quidem ut intelligant, quo honore digni sint Ecclesie ministri; deinde, quoniam sæpe contingit, ut multi adsint, uel qui spe liberòs suos adhuc infantes Ecclesie ministerio destinarent; uel qui sua sponte & uoluntate illud uitæ genus sequi uelint; quos certe ignorare minime æquum est, quæ præcipue ad hanc rationem pertinent. Primum itaque fidelibus tradendum est, quanta sit huius instituti, si summum eius gradum, hoc est sacerdotium spectemus, nobilitas, & excellentia. Nam cum Episcopi, & sacerdotes tamquam Dei interpretes; & internuncii quidam sint, qui eius nomine diuinam legem, & uitæ præcepta homines edocent, & ipsius Dei personam in terris gerunt; perspicuum est, eam esse illorum functionem, qua nulla maior excogitari possit. quare merito non solum angeli, sed Diu etiam, quod Dei immortalis uim, & numen apud nos teneant, appellantur. Quamuis autem omni tempore summam dignitatem obtinuerint, tamen noui testamenti sacerdotes ceteris omnibus honore longe antecellunt. Potestas enim tum corpus, & sanguinem Domini nostri conficiendi, & offerendi, tum peccata remittendi, quæ illis collata est, humanam quoque rationem, atque intelligentiam superat; nedum ei aliquid par, & simile in terris inueniri queat. Deinde uero, quemadmodum Saluator noster a Patre, apostoli autem, ac discipuli in uniuersum mundum a Christo domino missi sunt; ita quotidie sacerdotes eadem, qua illi, potestate præditi ad consummationem sanctorum in opus ministerii in ædificationem corporis Christi mittuntur. Huius igitur tanti officii onus nemini temere imponendum est sed iis tantum, qui illud uitæ sanctitate, doctrina, fide, prudentia sustinere possint. Nec uerò quisquam sumat sibi honorem, sed qui uocatur a Deo tamquam Aaron. Vocari autem a Deo dicuntur, qui a legitimis Ecclesie ministris uocantur. Nam qui in hoc ministerium se ipsos arroganter inferunt, atque intrudunt, de his Dominum intellexisse docendum est, cum inquit: Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant. quo quidem hominum genere nihil infelicius, ac miserius, nihil Ecclesie Dei calamitosius esse potest.

Ephe. 4.

Ad Heb. 5.

Hier. 23.

*Quanta cir-
cumspessione
ad sacros or-
dines acce-
dendum.*

Sed quoniam in omni actione suscipienda magnopere refert, quem sibi quisque finem constituat, (optimo enim fineposito; recte omnia consequuntur) de hoc in primis, qui sacris initiari uolunt, admonendi sunt, ut nihil sibi tanto munere indignum proponant. qui quidem locus eo diligentius tractandus erit, quo grauius hoc

hoc

hoc tempore ea in re peccare fideles solent. Alii enim eo consilio ad hanc uiuendi rationem se conuertunt, ut, quæ ad uictum, uestitumque necessaria sunt, parent, ita ut, præter quæstum, nihil aliud in sacerdotio, quemadmodum uulgo ceteri omnes in quouis sordidi artificii genere, spectare uideantur. Quamuis enim, ex Apostoli sententia, natura, & diuina lex iubeat, ut qui altari seruit, ex altari uiuat: tamen, quæstus, & lucri causa ad altare accedere, maximum sacrilegium est. Alios honorum cupiditas, & ambitio ad sacerdotalem ordinem ducit. Alii uero, ut diuitiis affluant, initiari uolunt. cuius quidem rei illud argumento est, quod, nisi opulentum aliquod ecclesiasticum beneficium iis deferatur, nullam sacri ordinis cogitationē habent. hi uero sunt, quos Saluator noster mercenarios appellat & quos Ezechiel dicebat, semet ipsos, & non oues pascere. quorum turpitudine, & improbitas non solum sacerdotali ordini magnas tenebras offudit, ita ut iam nihil fere a fideli populo haberi possit contemptius, & abiectius; uerum etiam efficit, ut ipsi nihil amplius ex sacerdotio consequantur, quam ludas ex apostolatus munere; quod illi sempiternum exitium attulit. Illi autem ostio in Ecclesiam introire merito dicuntur, qui a Deo legitime uocati ecclesiastica munera eius unius rei causa suscipiunt, ut Dei honori inseruiant. Neque tamen hoc ita accipiendum est, quasi eadem lex æque omnibus non sit imposita. Homines enim ob eam rem conditi sunt, ut Deum colant. quod præcipue fideles, qui baptismi gratiam consecuti sunt, ex toto corde, ex tota anima, & ex totis uiribus præstare debent. Verum qui ordinis sacramento initiari uolunt, hoc sibi proponant opus est, ut non solum Dei gloriam in omnibus rebus quærant, quod quidem cum omnibus, tum maxime fidelibus communē esse constat; sed etiam ut alicui certo ecclesiæ ministerio addicti, in sanctitate, & iustitia illi seruiant. Nam ut in exercitu omnes quidem milites imperatoris legibus parent, sed inter eos tamen alius centurio, alius præfectus est, alii alia munera obeunt: ita, quamuis omnes fideles pietatem, & innocentiam sectari omni studio debeant, quibus rebus maxime Deus colitur, eos tamen, qui ordinis sacramento sunt initiati, præcipua quedam munera, & functiones in ecclesia exequi oportet. nam & sacra pro seipsis, & pro omni populo faciunt; & diuinæ legis uim tradunt; ad eamque prompto, & alacri animo seruandam fideles hortantur, & instituunt; & Christi domini sacramenta, quibus omnis gratia impertitur, & augetur, administrant; & ut uno uerbo complectamur, a reliquo populo segregati

in omnium longe maximo, & præstantissimo ministerio se exercent.

*De duplici
potestate ec-
clesiastica or-
dinis et iuris-
dictionis.*

His igitur explicatis, accedent Parochi ad ea tradenda; quæ propria huius sacramenti sunt, ut intelligant fideles, qui in ecclesiasticum ordinem cooptari uolunt, ad quodnam officij genus uocentur, quâtaque ipsi Ecclesiæ, eiusque ministris potestas diuinitus tributa sit. Ea autem duplex est, ordinis, & iurisdictionis. Ordinis potestas ad uerum Christi domini corpus in sacrosancta Eucharistia refertur. Iurisdictionis uero potestas tota in Christi corpore mystico uersatur. ad ea enim spectat, Christianum populum gubernare, & moderari, & ad æternam, cælestemque beatitudinem dirigere. Verum ordinis potestas non solum consecrandæ Eucharistiæ uim, & potestatem continet: sed ad eam accipiendam hominum animos præparat, & idoneos reddit, ceteraque omnia complectitur, quæ ad Eucharistiam quouis modo referri possunt. Eius uero plura ex factis litteris testimonia afferri possunt, sed illa præclara, & grauissima sunt, quæ apud sanctos Ioannem, & Mattheum leguntur: inquit enim Dominus: Sicut misit me Pater, & ego mitto uos: accipite spiritum sanctum: quorum remisistis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt. Et: Amen dico uobis: quæcûque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo; & quæcumque solueritis super terram, erunt soluta & in cælo. Quæ quidem loca a Pastoribus ex sanctorum Patrum doctrina, & auctoritate explanata, maximum ueritati lumē afferre poterunt. Hæc autem potestas plurimum illi præstat, quæ in naturæ lege certis hominibus, qui res sacras curarent, tributa est. Nam & illa ætas, quæ scriptam legem antecessit, suum sacerdotium, suamque potestatem spirituales habuerit, necesse est, cum legē habuisse satis constet. Hæc duo enim ita coniuncta esse testatur Apostolus, ut, eorum altero trās lato, simul etiam alterum transferri necesse sit. Cum igitur naturali instinctu homines agnoscerent, Deum colendum esse; consequens erat, ut in quauis republica aliqui sacrorum, & diuini cultus procuratori præficcerentur, quorum potestas aliquo modo spiritualis diceretur. Eadem etiam potestate populus Israëliticus non caruit: quæ tamen dignitate superior fuit, quam illa, qua in lege naturæ sacerdotes præditi erant, longe tamē inferior, quam legis euangelicæ spiritualis potestas, existimada est. hæc enim cælestis est, omnemque angelorum etiam uirtutem superat, neque a sacerdotio Mosæico, sed a Christo domino, qui non secundum Aaron sacerdos fuit, sed secundum ordinem Melchisedech ortum habet. Is enim, qui summa potestate gratiam tribuendi, & peccata

remittendi

remittendi præditus fuit, hæc potestatem quâuis uirtute definitam, & sacramentis adstrictam, Ecclesiæ suæ reliquit. Quare ad eam exercendam certi ministri instituti sunt, & solemni religione consecrati: quæ quidem consecratio ordinis sacramentum, uel sacra ordinatio uocatur. Placuit autem sanctis Patribus hoc uocabulo uti, quod latissimam significationem habet, ut dignitatem & excellentiam ministrorum Dei indicarent. Est enim ordo, si propriam eius uim, & notionem accipiamus, dispositio superiorum, & inferiorum rerum, quæ inter se ita aptæ sunt, ut una ad alteram referatur. Cum itaque in hoc ministerio multi sint gradus, & uariæ functiones; omnia uero certa ratione distributa sint, & collocata; recte, & commode ordinis nomen ei impositum uideatur. Quod autem inter cetera Ecclesiæ sacramenta sacra ordinatio numeranda sit; sancta Tridentina Synodus ratione illa, quæ sæpius repetita est, comprobauit. nam cum sacramentum sit rei sacræ signum; id uero, quod hac consecratione extrinsecus fit, gratiam & potestatem significet, quæ illi tribuitur, qui consecratur; omnino sequi perspicuum est, ordinem uere ac proprie sacramentum dicendum esse. quare Episcopus ei calicem cum uino, & aqua, & patenam cum pane porrigens, qui sacerdos ordinatur, inquit: Accipe potestatem offerendi sacrificium &c. quibus uerbis semper docuit Ecclesia, dura materia exhibetur, potestatem consecræ Eucharistiæ, caractere animo impresso, tradi, cui gratia adiuncta sit, ad illud munus rite, & legitime obcundum. quod Apostolus his uerbis declarat: Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te, per impositionem manuum mearum; non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed uirtutis, & dilectionis, & sobrietatis.

Trid. syn.

1. ad Tim. 1.

Iam uero, ut sacræ Synodi uerbis utamur, cum diuina res sit tantum sacerdotij administratio; consentaneum fuit; quo dignius, & maiori cum ueneratione exerceri posset, ut in ecclesiæ ordinatissima dispositione plures essent, & diuersi ministrorum ordines, qui sacerdotio ex officio deseruirent: atque hi quidem ita distributi, ut qui iam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad maiores ascenderent. Docendum igitur erit, hosce omnes ordines septenario numero contineri, semperque ita a catholica Ecclesia traditum esse; quorum nomina hæc sunt, Ostiarius, Lector, Exorcista, Acolytus, Subdiaconus; Diaconus, Sacerdos. Hunc autem ministrorum numerum recte ita definitum esse, probari potest propter ea ministeria, quæ ad sacrosanctam missæ sacrificium, & Eucharistiæ uel conficiendam, uel administrandam, cuius causa præcipue sunt instituta;

Sacramentum ordinis nauis habet sui exercendū ministros.

necessaria uidentur. Ex his alii maiores, qui etiam sacri dicuntur, alii minores sunt. Maiores, uel sacri, sunt, Ordo Sacerdotalis, Diaconatus, & Subdiaconatus: ad minores referuntur Acolyti, Exorcistæ, Lectores, Ostiarii; de quorum singulis pauca dicenda sunt, ut habeant Parochi, unde eos potissimum instituunt, quos nouerint aliquo ordine iniciandos esse. Incipiendum est autem a prima tonsura, quam quidem, docere oportet, quandam præparationem esse ad ordines accipiendos. Vt enim homines ad baptismum exorcismis, ad matrimonium sponsalibus præparari solent: ita, cum, tonso capillo, Deo dedicantur, tamquam aditus ad ordinis sacramentum illis aperitur. declaratur enim, qualis esse debeat, qui sacris imbui cupit. Nam Clerici nomen, quod ei tunc primū imponitur, ab eo deductum est, quod Dominum sortem, & hereditatem suam habere incipiat, ueluti qui in Hebræotum populo, diuino cultui mancipati erant: quibus uetuit Dominus aliquam agrotum partem in terra promissionis distribui, cum inquit Ego pars, & hereditas tua. Ac quamuis id omnibus fidelibus commune sit, præcipua tamen ratione iis conueniat necesse est, qui se Dei ministerio consecrarunt. Tondetur uero capilli ad coronæ speciem, & similitudinem, quam perpetuo conseruare oportet: & ut quisque in altiori deinceps ordinis gradu collocatur; sic eius orbis forma latior circumferibi debet. quod quidem ex apostolorum traditione acceptum esse, docet Ecclesia, cum de huiusmodi tondendi motu sancti Dionysius Areopagita, Augustinus, Hieronymus, ætustissimi, & grauissimi Patres, meminerint. Primum autem omnium, ferunt, apostolorum Principem eam consuetudinem induxisse ad memoriã coronæ, quæ ex spinis contexta Saluatoris nostri capiti fuit imposita; ut, quod impij ad Christi ignominiam, & cruciatum excogitarunt, eo apostoli ad decus, & gloriam uterentur, simulq; significarent, curandum esse a ministris Ecclesiæ, ut omnibus in rebus Christi domini nostri speciem, & figuram gerant. Quamquam nonnulli asserant, hac nota regiam dignitatem declarari, quæ iis maxime, qui in sortem Domini uocati sunt, uideretur conuenire. Quod enim Petrus apostolus fidei

Num. 17. populo tribuit, Vos genus electū, regale sacerdotium, gens sancta; peculiati quadam, & magis propria ratione ad ecclesiasticos ministros pertinere facile intelligimus. etsi non desunt, qui uel perfectioris uitæ professionem a Clericis susceptam circuli figura, quæ omnium perfectissima est, significari existiment, uel externarum rerum con-
s. Dionysius. temptionem, animique ab omnibus humanis curis uacuitatem
1. Pet. 2. declarari

declarari putent; quod capilli, superuacaneum quiddam in corpore, tondeantur. Post primam Tonsuram ad Ostiarii ordinem primus gradus fieri consuevit. Eius munus est, templi clauis, & ianuam custodire, & aditu templi arcere eos, quibus ingredi interdicitur erat. Ad sanctum etiã Missæ sacrificium assistebat, curaturus ne quis propius, quam par esset, ad sacram aram accederet, & sacerdotem rem diuinam facientem interpellaret. Alia etiã ministeria illi commissa erant; ut ex ritibus, quæ ad eius cõsecrationem adhibentur, perspici potest. Nam Episcopus clauis ex altari acceptas ei tradens, quæ Ostiarium uult instituere, Sic age, inquit, quasi redditurus Deo rationem pro iis rebus, quæ his clauibus recluduntur. Magnam autem in antiqua Ecclesia huius ordinis dignitatem fuisse, ex eo intelligitur, quod his temporibus in Ecclesia seruari animaduertimus. Nam Thesaurarii officium, qui erat idem sacrarii custos, quod ad Ostiarios pertinebat, inter honestiores ecclesiæ functiones etiã nũc habetur. Secundus ordinis gradus est Lectoris munus. Ad eum pertinet, in ecclesia ueteris, & noui testamenti libros clara uoce, & distincte recitare, præsertim uero eos, qui inter nocturnam psalmodiam legi solent. Eius quoque partes erant, prima religionis Christianæ rudimenta fidelibus tradere: Episcopus itaque præsentem populo, in eius ordinatione librum, quo descripta sunt, quæ ad hanc functionem attinent, illi tradens, inquit; Accipe, & esto uerbi Dei relator, habiturus, si fideliter, & utiliter impleueris officium tuum, partem cum iis, qui uerbum Dei bene ministrarunt ab initio. Tertius est ordo Exorcistarum, quibus potestas data est nomen Domini inuocandi in eos, qui ab immundis spiritibus obsidentur. Quare Episcopus, cum eos instituit, librum, in quo exorcismi continentur, eis porrigit, usus ea formula uerborum: Accipe, & commenda memorix, & habe potestatem imponendi manus super energumenos; siue baptizatos, siue catechumenos. Acolytotũ quartus est gradus, & ultimus eorum omnium, qui minores, & non sacri appellantur, Eorum munus est, ministros maiores Subdiaconos, & Diaconos in altaris ministerio assistari, eisque operam dare. Præterea lumina deferunt, & asseruant, cum Missæ sacrificium celebratur, præcipue uero, cum euangelium legitur: ex quo & ceroferarii alio nomine uocati sunt. cum itaque ordinantur, hic ritus ab Episcopo seruari consuevit. Primum quidem, postquam eos officii sui diligenter admonuit, lumina eorum singulis tradit in hunc modum: Accipe ceroferarium cum ceruo, & scias te ad accendenda ecclesiæ luminaria

mancipari

mācipati in nomine Domini. Deinde item urceolos uacuos, quibus aqua & uinum in sacrificio ministratur: Accipe urceolos ad suggerē dum uinum, & aquam in Eucharistiam sanguinis Christi in nomine Domini. A minoribus ordinibus, iisdemque non sacris, de quibus hactenus dictum est, ad maiores, & sacros legitimus aditus, & ascensus patet. In eorum primo gradu Subdiaconus collocatur: cuius munus est, ut nomen ipsum declarat, Diacono ad altare inseruire. sacra enim lintea, uasa, panem, & uinum, ad sacrificii usum necessaria, parare debet. nunc Episcopo, & sacerdoti aquam præbet, cum manus in Missæ sacrificio abluunt. Epistolam etiam, quæ olim a Diacono in Missa recitabatur, Subdiaconus legit, ac tamquam testis ad sacrum assistit, prohibetque ne sacerdos sacra faciens a quopiam perturbari possit. Hæc autem, quæ ad Subdiaconi ministerium spectant, ex solemnibus cærimoniis, quæ in illius consecratione adhibentur, licet cognoscere. Primum enim Episcopus legem perpetuæ continentia huic ordini impositam esse admonet, edicitque neminem in Subdiaconorum ordinem cooptandum esse, cui ultro hanc legem accipere non sit propositum: deinde, post solemne litaniarum precationem, quæ Subdiaconi munera, & functiones sūt, enumerat, atque exponit. His peractis, eorum singuli, qui ordinantur, ab Episcopo quidem calicem, & sacram patenam accipiunt, ab Archidiacono uero, ut intelligatur Subdiaconum Diaconi officio subseruire, urceolos, uino & aqua plenos, una cum lebere, & linteolo, quo manus abstergantur, dicere Episcopo: Videte, cuiusmodi ministerium uobis traditur: ideo uos admoneo, ut ita uos exhibeatis, ut Deo placere possitis. Adduntur præterea aliæ preces. Ad extremum, cum Episcopus sacris uestibus Subdiaconum ornauit, ad quarum singulas propria uerba, & cærimonia adhibentur, tradit ei epistolarum librum, ac dicit: Accipe librum epistolarum, & habere potestatem legendi eas in ecclesia sancta Dei tam pro uiuis, quam pro defunctis. Secundum autem sacrorum ordinum gradum Diaconus obrinet: cuius ministerium latius patet, sanctiusque semper habitum est. Ad eum enim pertinet, Episcopum perpetuo sequi, concionantem custodire, eique, & sacerdoti sacra facienti, uel alia sacramenta ministranti præsto esse, & in Missæ sacrificio euangeliū legere. Olim uero fidelium animos sæpius excitabat, ut sacra attendere. sanguinem etiam Domini ministrabat. in quibus ecclesiis ea consuetudo erat, ut fideles Eucharistiam sub utraque specie sumerent. Diacono præterea ecclesiasticorum bonorum, dispensatio
commissa

commissū erit, ut unicuique necessaria ad uictum subministraret. Ad Diaconum etiam attinet, tamquam Episcopi oculum, peruestigare, quinam in urbe pie, & religiose, quiue secus uitam traducāt: qui ad sacrificium, & concionem statis temporibus conueniāt, qui rursus non conueniant: ut, cum de omnibus Episcopum certiore in fecerit, ille uel priuatim unumquemque hortari, admonere, uel palam corrigere, & obiurgare possit, uti se magis profecturum esse intellexerit. Catechumenorum etiā nomina recitare debet, & eos, qui ordinis sacramento initiandi sunt, ante Episcopum statuere. Licet ei præterea, si absit Episcopus & sacerdos, euangeliū explanare, non tamen e superiori loco, ut intelligatur hoc eius proprium munus non esse. Quanta uero diligentia adhibenda sit, ne quis eo munere indignus ad hunc ordinis gradum ascendat, Apostolus ostendit, cum ad Timotheum Diaconi mores, uirtutein, & integritatem exposuit. Hoc idem satis etiam declarant ritus, & solemnes cærimonix, quibus ab Episcopo consecratur. Pluribus enim & sanctioribus precibus ad Diaconi, quam ad Subdiaconi ordinationem utitur Episcopus, & alia addit sacrarum uestium ornamenta. Præterea, manus ei imponit quod quidem ab apostolis factitatum esse legimus, cum primos Diaconos instituerunt. Denique euangeliorū librum ei tradit his uerbis: Accipe potestatem legendi euangelium in ecclesia Dei tam pro uiuis, quam pro defunctis, in nomine Domini. Tertius, omniumque sacrorum ordinum summus gradus est sacerdotium: qui uero illo præditi sunt, eos uetères Patres duobus nominibus uocare solent. interdum enim presbyteros appellant, quod græce seniores significat, non solum propter ætatis maturitatem, quæ huic ordini maxime necessaria est: sed multo magis propter morum grauitatem, doctrinam, & prudentiam. ut enim scriptum est; Senectus uenerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata. canis autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis uita immaculata. Interdum uero sacerdotes uocant, tum quia Deo consecrati sunt, tum quia ad eos pertinet sacramenta administrare, sacræque res, & diuinas tractare. Sed quoniam duplex sacerdotium in sacris litteris describitur, alterum interius, alterum externum; utrumque distinguendum est; ut, de quo hoc loco intelligatur, a Pastore explicari possit. Quod igitur ad interius sacerdotium attinet, omnes fideles, postquam salutari aqua abluti sunt, sacerdotes dicuntur, præcipue uero iusti, qui spiritum Dei habent, & diuinæ gratiæ beneficio Iesu Christi, summi sacerdotis, uiua membra effecti sunt
 hi enim

1. ad Tim. 3

Act. 6.

Sap. 4

hi enim fide, quæ charitate inflammatur, in altari mentis suæ spirituales Deo hostias immolant: quo in genere bonæ omnes, & honestæ actiones, quas ad Dei gloriâ referunt, numerandæ sunt. Quare

Apc. 1. in Apocalypsi ita legimus: Christus lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos regnum, & sacerdotes Deo, & patri suo. In

1. Pet. 2. quam sententiam ab apostolorum Principe dictum est: Ipsi tamquàm lapides uiui superædificamini domus spirituales, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum. Et Apostolus nos hortatur, ut exhibeamus corpora nostra hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequiũ nostrum. Dauid item multo ante dixerat: Sacrificiũ Deo spiritus contribulatus; cor contritum, & humiliatum Deus non despicias. Quæ omnia ad interius sacerdotium spectare, facile intelligitur. Externũ uero sacerdotium, non omnium fidelium multitudini, sed certis hominibus conuenit, qui legitima manuum impositione, solemnibusque sanctæ Ecclesiæ cærimoniis instituti, & Deo consecrati, ad aliquod proprium, sacrumque ministerium adscribuntur. Hoc sacerdotii discrimen in ueteri etiam lege obseruari potest. nam de interiori Dauidem locutum esse, paulo ante demonstratum est. Externi uero, nemo ignorare potest, quam multa Dominus Moisi, & Aaroni precepta dederit. Præterea, uniuersam leuiticam tribum ministerio templi adscripsit, ac lege cauit, ne quis ex alia tribu in eam functionem se inferre auderet: quare Ozias Rex lepra a Domino percussus, quod sacerdotale munus usurpasset, arrogantix, & sacrilegij sui grauissimas pœnas dedit. Quia igitur eandem sacerdotii distinctionem in lege euangelica licet animaduertere, docendi erunt fideles, nunc de sacerdotio externo agi, quod certis hominibus attributum est. Hoc enim tatummodo ad ordinis sacramentũ pertinet. Sacerdotis igitur munus est, Deo sacrificium facere, ecclesiastica sacramenta administrare, quemadmodum ex consecrationis ritibus perspicitur. Nam Episcopus cum aliquem sacerdotem instituit, primum quidẽ manus ei, una cum omnibus sacerdotibus, qui adsunt, imponit: deinde stolam humeris componens, eam ante pectus in crucis formam componit: quo quidem declaratur, sacerdotem uirtute indui ex alto, qua possit crucem Christi domini, & iugum suauẽ diuinæ legis perferre, eamque non uerbis solum, sed uitæ sanctissime, & honestissime actæ exemplo tradere. Postea manus sacro oleo inũgit: tum uero calicem cum uino, & patenam cum hostia tradit, dicens: Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo, Missasque celebrandi tam

pro uiuis,

pro uiuis, quam pro defunctis. Quibus carimonijs, & uerbis interpres, ac mediator Dei, & hominū constituitur: quæ præcipua sacerdotis functio existimanda est. Ad extremum uero, manibus iterum eius capiti impositis; Accipe, inquit, spiritum sanctum: quorum remiseris peccata, remittuntur eis; & quorum retinueris, retenta sunt; eique cælestem illam, quam Dominus discipulis suis dedit, peccata retinendi, ac remittendi potestatem tribuit. Hæc uero sunt sacerdotalis ordinis propria, & præcipua munera: qui tametsi unus est, uarios tamen dignitatis, & potestatis gradus habet. Primus est eorum, qui sacerdotes simpliciter uocantur: quorum functiones hæcenus declaratae sunt. Secundus est Episcoporum, qui singulis episcopopatibus præpositi sunt; ut non solum ceteros ecclesiæ ministros, sed fidelem populum regant, & eorum saluti summa cum uigilantia, & cura prospiciant. Quare in sacris litteris Pastores ouium sæpe appellantur: quorum munus, & officium Paulus descripsit, ut in Apostolorum Actis legimus, in ea cõcione, quam ad Ephesios habuit. Itemque a Petro, apostolorum Principe, diuina quædam episcopalis ministerii regula tradita est: ad quam si Episcopi actiones suas dirigere studeant, dubitandum non erit, quin Pastores boni & sint, & habeantur. Sed iidem Episcopi & Pontifices dicuntur, accepto ab ethnicis nomine, qui Principes sacerdotū, Pontifices appellare cõsueuerunt. Tertius gradus est Archiepiscoporum, qui pluribus Episcopis præsunt: qui Metropolitanani etiam uocantur, quod illarum urbium antistites sunt, quæ tamquã matres habeantur illius prouinciæ. quare superiorem, quã Episcopi, locum, & ampliorem potestatem habent, tametsi ab Episcopis ordinatione nihil differunt. In quarto gradu Patriarchæ collocantur, id est primi, seu premiij. Patres. Olim in uniuersa Ecclesia, præter summum Romanum Pont. quatuor tantum Patriarchæ numerabantur, neq. omnes tamen dignitate parës. nam Constantinopolitanus, etsi ad eum post omnes alios hic honos delatus est, tamen ob imperij maiestatem altiorem locum obtinuit. Proximus est Alexandrinus, cuius ecclesiam Marcus euangelista iussu Principis apostolorum fundauit. Tertius Antiochenus, ubi Petrus sedem primo locauit. Extremum gradum habet Hierosolymitanus, quã ecclesiam Iacobus, frater Domini, rexit. Præter hos omnes, catholica Ecclesia Romanum Pont. Max. quẽ in Ephesina Synodo Cyrillus Alexandrinus Archiepiscopum, totius orbis terrarum patrem, & Patriarcham appellat, semper uenerata est. cum enim in Petri apostolorum Principis cathedra sedeat, in qua usq. ad uitæ finem sedisse constat, summum in eo dignitatis gradum, & iurisdictionis

Ioan. 20.

Act. 20.
1. Pet. 5.

T ampli-

amplitudinem non quidem ullis Synodicis, aut alijs humanis constitutionibus, sed diuinitus datam agnoscit. Quamobrem omnium fidelium, & Episcoporum, ceterorumque antistitum, quocumque illi munere, & potestate præditi sint, pater, ac moderator uniuersali Ecclesiæ, ut Petri successor, Christi que domini uerus, & legitimus Vicarius præsidet. Ex his itaque Pastores docebunt, & quæ sint ecclesiasticorum ordinum, ac graduum præcipua munera, & functiones, & quis huius sacramenti ministet sit. constat enim, ad Episcopum eam administrationem pertinere: quod etiã sanctatum litterarum auctoritate, certissima traditione, omniũ Patrum testimonio, Conciliorum decretis, sanctæ Ecclesiæ usu, & cõsuetudine facile erit comprobare. Quamuis autem nonnullis Abbatibus permillum sit, ut minores, & non sacros ordines interdũ administrent: tamen hoc proprium Episcopi munus esse nemo dubitat, cui uni ex omnibus, præterea nemini, licet reliquis ordinibus, qui maiores, & sacri dicuntur, initiari. Nam Subdiaconos, Diaconos, & Sacerdotes, unus tantum Episcopus ordinat: Episcopi ex apostolorũ traditione, quæ perpetuo in Ecclesia custodita est, a tribus Episcopis consecantur.

Quinam debeant ad dignitatem sacerdotij admitti.

Sequitur nunc, ut explicetur, quinam ad hoc sacramentum, in primisque ad sacerdotalem ordinem apti sunt, & quæ in eis potissimum requiratur. Ex hoc enim difficile nõ erit statuere, quid in alijs ordinibus dãdis, pro cuiusq. officio, & dignitate obseruare oporteat. Maximam autem in hoc sacramento cautionem adhibendam esse, ita colligitur, quod cetera gratiam ad illorum sanctificationem, & usum tribuunt, a quibus percipiuntur: at uero qui sacris initiantur, ob eã rem cælestis gratiæ participes fiunt, ut eorum ministerio, Ecclesiæ, atque adeo omnium hominum saluti consulatur. Ex quo factum esse intelligimus, ut statis tantummodo diebus, quibus etiã solemnia ieiunia ex uetustissimo catholicæ Ecclesiæ more indicuntur, ordinationes fiant: ut scilicet fidelis populus eiusmodi sacrarum rerum ministros piis, & sanctis preceationibus a Deo impetret, qui ad tanti ministerii potestatem recte, & cum Ecclesiæ utilitate gerendam aptiores esse uideantur. Primum itaque in eo, qui sacerdos creandus est, uitæ, & morum integritas cõmendetur magnopete oportet, non solũ quia, si alicuius mortiferi peccati cõscius se initiari curet, uel etiã patiatur, nouo se, & maximo scelere obstringit; sed etiã, quia uirtutis, & innocentiz lumẽ alijs præfetre debet. Ea de re quid Apostolus Tito, & Timotheo præcipiat, Pastoribus declarandũ erit: & simul illud docendum, ea corporis uitia, quæ in ueteri lege ex Domini

*ad Titum 1.
1. ad Tim. 3.*

Domini præscriptione aliquem ab altaris ministerio excludebant; in euangelica lege ad animæ uitia præcipue transferenda esse. Quare sanctam illam consuetudinē in Ecclesia seruari animaduertimus, ut qui sacris initiandi sunt, prius pœnitentiæ sacramento conscientiam purgare diligenter studeant. Præterea in sacerdote non solum ea cognitio requirēda est, quæ ad sacramentorum usum, & tractationem pertinet; sed etiam sacrarum litterarum scientia ita instructum esse oportet, ut populo Christianæ fidei mysteria, & diuinæ legis præcepta tradere, ad uirtutem, & pietatem incitare, a uitiis reuocare fideles possit. Sacerdotis enim duo sunt munera: quorum alterū est, ut sacramenta rite conficiat, & administret; alterum, ut populū fidei suæ commissum, iis rebus, & institutis, quæ ad salutem necessaria sunt, erudiat. Malachias enim ita testatur: Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius: quia angelus Domini exercituum est. Ut igitur in horum altero, si mediocri cognitione sit ornatus, præstare, quod debet, possit; alterum certe non uulgarem, sed exquisitam potius doctrinam desiderat: quamuis æque ab omnibus sacerdotibus summa reconditatum rerum scientia non exigatur, sed quæ ad suscepti officii, & ministerii functionem unicuique satis esse possit. Pueris autem, & furiosis, uel amenitibus, quod usu rationis carent, hoc sacramentum dandum non est: quamuis, si iis quoque administraretur, sacramenti characterem in eorum animam imprimi, certo credendum sit. Qui uero ætatis annus in singulis ordinibus sit expēctandus; ex sacri Tridēntini Concilii decretis facile erit cognoscere. Excipiuntur etiam serui: neque enim diuino cultui dedicari debet, qui nō suis iuris, sed in alterius potestate est: uiri præterea sanguinum, & homicidæ, quia ecclesiastica lege repelluntur, atque irregulares sunt: spurii quoque, & ii omnes, qui ex legitimis nuptiis non sunt procreati. Decet enim, ut qui sacris addicuntur, nihil in se habeant, quo ab aliis merito contemni, ac despici posse uideantur. Ad extremum etiam adiuuati non debent, qui aliquo insigni corporis uitio deformes, aut manci sunt: ea enim fœditas, & debilitatio tum offensionem habet, tum uero sacramentorum administrationem impediāt, necesse est.

Sed iam his rebus expositis, superest, ut Pastores doceant, qui sint huius sacramenti effectus. Constat uero, quamuis ordinis sacramentum, ut antea dictum est, maxime ad Ecclesiæ utilitatem, & pulchritudinem spectet, tamen in eius quoque anima, qui lacris initiantur, sanctificationis gratiam efficere; qua idoneus,

*Malach. 2.**Triden. Syn.**De præclaris sacramenti ordinis effectibus.*

habilisque ad recte munus suum fungendum, sacramentaque ad ministranda reddatur: quemadmodum etiam baptismi gratia quilibet ad alia sacramenta percipienda aptus efficitur. Aliam quoque gratiâ hoc sacramento tribui perspicuum est, præcipuam uidelicet potestatem, quæ ad sanctissimum Eucharistiæ sacramentum refertur, in sacerdote quidem plenam, & perfectâ, ut qui Domini nostri corpus, & sanguinem unus potest conficere, in aliis uero inferiorum ordinum ministris maiorem, minoremue, quo quisque ministerio suo magis, minusue ad altaris sacramenta accedit. Atque hæc etiam character spiritualis dicitur; quod qui sacris imbuti sunt, interiori quadam nota, animæ impressa, ab aliis fidelibus distinguantur, ac diuino cultui mancipentur. ad quam Apostolus uidetur spectasse, cum

1. ad Tim. 4. ad Timotheum ait: Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii.

2. ad Tim. 1. Et alibi: Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te, per impositionem manuum mearum. Hæc de ordinis sacramento satis dicta sint. potiora enim tantum rerum capita Pastoribus tradere professi sumus, ut illis fidelis populi docendi, & in Christiana pietate erudiendi argumenta suppeditarent.

DE MATRIMONII SACRAMENTO.

QUONIAM Pastoribus beata & perfectâ Christiani populi uita proposita esse debet, iis quidem maxime optandum esset, quod Apostolus se cupere ad Corinthios scribebat

1. ad Cor. 7. his uerbis: Volo omnes homines esse sicut me ipsum: nimirum, ut omnes continentis uirtutem sectarentur: nihil enim beatius in hac uita fidelibus potest contingere, quam ut animus, nulla mundi cura distractus, sedataque, & restincta omni carnis libidine, in uno pietatis studio, & cælestium rerum cogitatione conquiescat. Sed

2. ad Cor. 7. quoniam, ut idem Apostolus testatur, unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius uero sic; & matrimoniû magnis, & diuinis bonis ornatum est, ita ut inter alia catholicæ Ecclesiæ sacramenta uere, & proprie numeretur; ac Dominus nuptiarum celebritatem præsentia sua honestarit: satis apparet, eius doctrinam tradendam esse, cum præsertim liceat animaduertere, tum sanctum Paulum, tum apostolorum Prîncipem, quæ non solum ad dignitatem, sed etiam ad officia matrimonii pertinebât, pluribus

locis

locis accurate scripta reliquisse. Diuino enim spiritu afflati optime intelligebant, quanta, & quam multa commoda ad Christianam societatem peruenire possent, si fideles matrimonii sanctitatem cognitam haberent, & inuiolatam seruarent; contra uero, ea ignorata, uel neglecta, plurimas, maximasque calamitates, & detrimenta in Ecclesiam importari. Primum itaque matrimonij natura, & uis explicanda est. nam cum uitia sepe honesti similitudinem gerant; cauere oportet, ne fideles, falsa matrimonij specie decepti, turpitudine, & nefariis libidinibus animam commaculent; cuius rei declarandæ causa, a nominis significatione ordiendum est.

Matrimonium ab eo dicitur, quod femina iccirco maxime nubere debet, ut mater fiat; uel quia prolem concipere, parere, educare, matris munus est. Coniugium quoque a coniungendo appellatur; quod legitima mulier cum uiro quali uno iugo adstringatur. Præterea nuptiæ, quia, ut inquit sanctus Ambrosius, pudoris gratia puellæ se obnubere: quo etiam declarari uidebatur, uiris obediens, subiectasque esse oportere. Ita uero ex communi theologorum sententia definitur: Matrimonium est uiri, & mulieris maritalis cōiunctio inter legitimas personas, indiuiduam uitæ consuetudinem retinens. cuius definitionis partes ut planius intelligantur, docendum est, quamuis hæc omnia in perfecto matrimonio insint, consensus uidelicet interior, pactio externa, uerbis expressa, obligatio, & uinculum, quod ex ea pactioe efficitur, & coniugum copulatio, qua matrimonium consummatur; nihil horum tamen matrimonij uim & rationem proprie habere, nisi obligationem illam, & nexum, qui coniunctionis uocabulo significatus est. Additur uero, Matris, quoniam alia pactioe genera, quibus uiri, & mulieres obligantur, ut sibi mutuam operam præstent, uel pretii, uel alterius rei causa, profus aliena sunt a matrimonij ratione. Sequitur deinde, Inter legitimas personas: quoniam qui a nuptiarum coniunctione legibus omnino exclusi sunt, ij matrimonium inire non possunt; neque, si ineant, ratum est. exempli enim gratia: qui intra quartum gradum propinquitate coniuncti sunt, puerque ante decimum quartum annum, aut puella ante duodecimum, quæ atas legibus constituta est, ad matrimonij iusta sœdera incunda apti esse non possunt. Quod uero extremo loco positum est, Indiuiduam uitæ consuetudinem retinens; indissolubilis uinculi naturam declarat, quo uir, & uxor colligantur. Ex ijs igitur patet, matrimonij naturam, & rationem in uinculo illo consistere. Nam quod alix clarif-

*Matrimonij
descriptio, uis
& natura.*

S. Ambros.

Cōc. Floren.

simorum uirorum definitiones hoc uidentur consensui tribuere; ut, cum dicunt, coniugium esse consensum maris, & feminæ; hoc ita accipiendum est, consensum ipsum matrimonii causam effectricem esse: quod Patres in Concilio Florentino docuerunt. etenim obligatio, & nexus oriri non potest, nisi ex consensu, & pactione. sed illud maxime necessarium est, ut consensus uerbis, quæ præsens tempus significant, exprimat. neque enim matrimonium est simplex donatio, sed mutua pactio: atque ita fit, ut consensus alterius tantum, ad matrimonium coniungendum satis esse non possit, sed duorum inter se mutuuum esse oporteat. atqui ad declarandum mutuuum animi consensum uerbis opus esse, perspicuum est. Si enim ex interiori tantum consensu sine aliqua externa significatione matrimonium constare posset, illud etiam sequi uideretur, ut, cum duo, qui disunctissimis & maxime diuersis in locis essent, ad nuptias consentirent, ante quam alter alteri uoluntatem suam uel litteris, uel nunciis declarasset, ueri, & stabilis matrimonii lege coniungerentur: quod tamen a ratione, & sanctæ Ecclesiæ consuetudine, & decretis alienum est. Recte autem dicitur oportere, ut consensus uerbis exprimat, quæ præsentis temporis significationem habeant. nam, quæ futurum tempus indicant, matrimonium non coniungunt, sed spondent. deinde, quæ futura sunt, nondum esse perspicuum est: quæ uero non sunt, parum, uel nihil firmi, aut stabilis habere existimandum est. Quare nondum connubii ius in eam mulierem quisquam habet, quam se in matrimonium ducturum esse pollicetur; neque statim ab eo impletum est, quod se facturum promissit. tamen si fidem præstare debet: quod si non faciat, uiolatæ fidei reus esse cõuincitur. At uero qui matrimonii scedere alteri iungitur, quamuis postea pæniteat, tamen, quod factum est, mutare, irritumue, & infectum reddere nõ potest. Cum itaque coniugii obligatio nuda promissio non sit, sed eiusmodi abalienatio, qua re ipsa uir mulieri, & uicissim mulier uiro corporis sui potestatem tradit; iccirco necesse est, uerbis, quæ præsens tempus designant, matrimonium contrahi: quorum uerborum uis, postquam etiam enunciata sunt, permanet, uirumque, & uxorem indissolubili uinculo restrictos tenet. sed uerborum loco tum nutus, & signa, quæ intimum cõsensum aperte indicent, satis ad matrimonium esse possunt: tum ipsa etiam taciturnitas, cum puella propter uerecundiam nõ respõdet, sed pro ea patetes loquuntur. Ex iis igitur Parochi fidelibus tradent, matrimonii naturam, & uim in uinculo, & obligatione
sitam

sitam esse; ac præter consensum, eo, quo dictum est, modo expressum, ut uerum matrimonium existat, concubitum necessario non requiri. nam & primos parentes ante peccatum, quo tempore nulla inter eos carnis copula intercesserat, ut Patres testantur, uero matrimonio iunctos fuisse plane constat. Quare a sanctis Patribus dictum est, matrimonium non concubitu, sed consensu existere: quod etiam a sancto Ambrosio in libro de Virginibus repetitum legimus.

Iam uero, hisce explicatis, illud docendum erit, matrimonium duplicem rationem habere. Nam uel ut naturalis coniunctio, (coniugium enim non ab hominibus inuentum, sed a natura) uel ut sacramentum, cuius uis naturalium rerum condicionem superat, considerandum est. ac quoniam gratia naturam perficit; (neque prius quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale) rei ordo postulat, ut de matrimonio, ut natura constat, & ad naturæ officium pertinet, prius agendum sit: tum uero, quæ illi, ut sacramentum est, conueniunt, explananda erunt. In primis itaque docendi sunt fideles, matrimonium a Deo institutum esse. scriptum est enim in Genesi: Masculum, & feminam creauit eos, benedixitque illis Deus, & ait; Crescite, & multiplicamini: & Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi. Ac paulo post: Adz uero non inueniebatur adiutor similis eius: immisit ergo dominus Deus soporem in Adam: cumque obdormisset, tulit unam de costis eius, & repleuit carnem pro ea, & ædificauit dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierē, & adduxit eam ad Adā; dixitque Adam; Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc uocabitur uirago, quoniam de uiro sumpta est. quamobrem relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Quæ, ipso Domino auctore apud sanctū Mathæum, ostēdunt matrimoniū diuinitus institutum esse. Neque uero Deus matrimonium tantummodo instituit, uerum, ut sancta Tridentina Synodus declarat, perpetuum etiam, & indissolubilem nodum ei addidit: siquidem Saluator ait; Quod Deus coniunxit, homo non sepat. Quamuis enim matrimonio, quatenus naturæ est officium, conueniat, ut dissolui non possit; tamen id maxime fit, quatenus est sacramentum. qua ex re etiam in omnibus, quæ naturæ lege eius propria sunt, summam perfectionē consequitur. tamen & prolis educandæ studio, & alijs matrimonij bonis repugnat, ut eius uinculum dissolubile sit. Quod uero a Domino dictum est: Crescite, & multiplicamini; id eo spectat, ut, cuius rei causa matri-

Gen. 1.

S. Ambros.

Duplex matrimonij ratio, ut est in officium natura, et ut sacramentum.

1. ad Cor. 14.

Gen. 1.

Gen. 2.

Math. 19.

Trid. Syn.

Math. 19.

Gen. 1.

monium institutum erat, declaret, non ut singulis hominibus necessitatem imponat. nunc enim, aucto iam humano genere, non solum ulla lex uxorem ducere aliquem non cogit, sed potius uirginitas summopere cōmendatur, & unicuique in sacris litteris suaderur, ut quæ matrimonii statu præstantior sit, maioremq. in se perfectiōnem, & sanctitatem contineat: Dominus enim Saluator noster ita docuit; *Qui potest capere, capiat: & Apostolus ait; de Virginitibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus, ut sim fidelis.*

*Matth. 19.
1. ad Cor. 7.*

*Matrimonii
quibus cau-
sis includam.*

Sed quibus de causis uir, & mulier coniungi debeant, explicandum est. Prima igitur est, hæc ipsa diuersi sexus naturæ instinctu ex-petita societas, mutui auxilii spe conciliata; ut alter alterius ope adiutus, uitæ incommoda facilius ferre, & senectutis imbecillitatem sustentare queat. Altera est procreationis appetitus, non tam quidem ob eam rē, ut bonorum, & diuitiarum heredes relinquuntur, quam ut ueræ fidei, & religionis cultores educantur: quod quidem maxime sanctis illis Patriarchis, cum uxores ducerent, propositum fuisse, ex sacris litteris satis apparet. quare Angelus, cum Tobiam ad-moneret, quo pacto mali dæmonis uim posset repellere; Ostendam, inquit, tibi, qui sunt, quibus præualere potest dæmonium. ij nāque, qui cōiugium ita suscipiunt, ut Deum a se, & a sua mente excludant, & suæ libidini ita uacent, sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem dæmonium super eos. Deinde subiecit: Accipies uirginem cum timore Domini, enim filiorum magis, quam libidine ductus; ut in semine Abrahæ benedictionem in filiis consequaris. Atque una etiam hæc causa fuit, cur Deus ab initio ma-trimonium instituerit. quare fit, ut illorum sit scelus grauissimum, qui matrimonio iuncti, medicamentis uel conceptum impediunt, uel partum abigunt. hæc enim homicidarum impia conspiratio existimanda est. Tertia est, quæ post primi parentis lapsum ad alias causas accessit; cum propter iustitiæ, in qua homo conditus erat, amissionem, appetitus rectæ rationi repugnare cœpit; ut scilicet, qui sibi imbecillitatis suæ conscius est, nec carnis pugnam uult ferre, matrimonii remedio ad uitanda libidinis peccata utatur. de quo ita Apostolus scribit: Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, & unaquæque suum uirum habeat. Ac paulo post, cum docuisset, interdum orationis causa a matrimonii debito abstinedum esse, subiecit: Et iterum reuertimini in id ipsum, ne tentet uos Satanas propter incontinentiam uestram. Hæc igitur sunt causæ, quatum aliquam

1. ad Cor. 7.

aliquam sibi proponere quisque debet, qui pie, & religiose, ut sanctorum filios decet, nuptias uelit contrahere. Quod si ad eas causas alia etiam accedant, quibus homines inducuntur, matrimonium in eam, atque in habendo uxoris delectu, hanc illi præponant, ut heredis relinquendi desiderium, diuitiarum, formæ, generis splendor, morum similitudo; huiusmodi sane rationes damnandarum non sunt, cum matrimonii sanctitati non repugnent. neque enim in sacris litteris Iacob Patriarcha reprehenditur, quod Rachelem, eius pulchritudine illectus, Lia prætulerit. Hæc de matrimonio, ut naturalis coniunctio est, docenda erunt: ut autem sacramentum est, explicare oportebit, eius naturam multo præstantiorem esse, & omnino ad altiorem finem referri. Quemadmodum enim matrimonium, ut naturalis coniunctio, ad propagandum humanum genus ab initio institutum est: ita deinde ut populus ad ueri Dei, & Saluatoris nostri Christi cultum, & religionem procrearetur, atque educaretur, sacramenti dignitas illi tributa est. Cum enim Christus dominus uellet arduissimæ illius necessitudinis, quæ ei cum Ecclesia intercedit, suæque erga nos immentæ charitatis certum aliquod signum dare, tanti mysterii diuinitatem hac potissimum maris, & feminæ sanctæ coniunctione declarauit. quod quidem aptissime factum esse, intelligi ex eo potest, quod ex omnibus humanis necessitatibus nulla inter se homines magis, quam matrimonii uinculum constringit; maximaque inter se uir, & uxor charitate, & beneuolentiâ deuincti sunt. atque iccirco fit, ut frequenter sacræ litteræ nuptiarum similitudine diuinam hanc Christi, & Ecclesiæ copulationem nobis ante oculos proponant.

Iam uero, matrimonium sacramentum esse, Ecclesia, Apostoli auctoritate confirmata, certum, & exploratum semper habuit: ita enim ad Ephesios scribit: Viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, se ipsum diligit. nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, & fouet eam, sicut & Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem suam, & adhærebit uxori suæ; & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo, & in Ecclesia. Nam quod inquit, Sacramentum hoc magnum est; nemini dubium esse debet ad matrimonium referendum esse: quod scilicet uiri, & mulieris coniunctio, cuius Deus auctor est, sanctissimi illius uinculi, quo Christus dominus cum Ecclesia coniungitur, sacramentum, idest sacrum signum sit. Atque hanc esse eorum uerborum propriam, & ueram

Gen. 29.

*Matrimonium
sacramentum
esse, & unum
ac septæ legis
euangelicæ.*

& ueram sententiam, ueteres sancti Patres, qui eum locum interpretati sunt, ostendunt, idemque sancta Tridentina Synodus explicauit. Constat ergo, uirum Christo, uxorem Ecclesie ab Apostolo comparari; uirum esse caput mulieris, ut est Christus Ecclesie: eaque ratione fieri, ut uir uxorem diligere, & uicissim uxor uirum amare, & colere debeat. Christus enim dilexit Ecclesiam, & pro ea semetipsum tradidit. rursus uero, ut idem Apostolus docet, Ecclesia subiecta est Christo. Sed gratiam quoque hoc sacramento significari, & tribui, in quo maxime ratio sacramenti inest, ea Synodi uerba declarante: Gratiam uero, quae naturalem illum amorem perficeret, & indissolubilem unitatem confirmaret, coniugesque sanctificaret, ipse Christus, uenerabilium sacramentorum institutor, atque perfectior, sua nobis passione promeruit. Quare docendum est, huius sacramenti gratia effici, ut uir, & uxor mutuae charitatis uinculo coniuncti, alter in alterius beneuolentia coquiescat, alienosque, & illicitos amores, & concubitus non quaerat, sed in omnibus sit honorabile conubium, & thorus immaculatus. Sed quantum matrimonii sacramentum iis matrimoniis praestet, quae ante, uel post legem iniri solebant, ex eo licet cognoscere, quod etsi gentes matrimonio diuini aliquid inesse arbitrabantur, atque ob eam rem uagos concubitus a naturae lege alienos esse, itemque stupra, adulteria, & alia libidinis genera uindicanda esse iudicabant, tamen eorum conubia nullam prorsus sacramenti uim habuerunt. Apud Iudaeos uero religiosus omnino nuptiarum leges seruari consueuerant: neque dubitandum, quin eorum matrimonia maiori sanctitate praedita essent. Cum enim promissionem accepissent, fore aliquando, ut omnes gentes in semine Abrahamae benediceretur, magnae apud eos pietatis officium merito esse uidebatur, filios procreare, electi populi sobolem, ex qua Christus dominus Saluator noster, quod ad humanam naturam attinget, ortum habiturus esset, propagare: sed illae quoque coniunctiones uera sacramenti ratione caruerunt. Huc accedit, quod siue naturae, post peccatum, siue Moysi legem spectemus, facile animaduertimus matrimonium a primi ortus sui decore, & honestate decidisse. dum enim naturae lex uigebat, multos ex antiquis Patribus fuisse comperimus, qui plures simul uxores ducerent. Deinde uero in lege Moysi permixtum erat, dato repudii libello, si causa fuisset, diuortium cum uxore facere: quorum utrumque ab euangelica lege sublatum, matrimoniumque in pristinum statum restitutum est. Nam quod polygamia a matrimonii natura aliena esset, (etsi aliqui

ex praeiis

*Trid. syn.**Ad Eph. 5.**Triden. Syn.**Ad Heb. 13**Gen. 23.**Deuter. 24.
Matth. 19.*

ex priscis Patribus accusandi non sunt, quod non sine Dei indulgentia plures uxores ducerent) Christus dominus ostendit illis uerbis: Propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suæ; & erunt duo in carne una. Ac deinde subiungit: Itaque iâ non sunt duo, sed una caro. Quibus uerbis planum fecit, matrimonium ita a Deo institutum esse, ut duorum tantum, non plurium, coniunctione definiretur. Quod etiâ alibi apertissime docuit: inquit enim. Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam; & si uxor dimiserit uirum suum, & alii nupsit, mœchatur. Nam si uiro liceret plures uxores ducere, nulla omnino causa esse uideretur, cur magis adulterii reus diceretur, quod præter eam uxorem, quam domi haberet, aliâ duceret, quam quod, priore dimissa, cum alia coniungeretur. Atque ob eam rem fieri intelligimus, ut, si infidelis quispiam, gentis suæ more, & consuetudine, plures uxores duxisset, cum ad ueram religionem conuersus fuerit, iubeat eum Ecclesia ceteras omnes relinquere; ac priorem tantum iustæ, & legitimæ uxoris loco habere. Verum eodem Christi domini testimonio facile comprobatur, nullo diuortio uinculum matrimonii dissolui posse. si enim post libellum repudiij mulier a iuri lege soluta esset, liceret ei sine ullo adulterii crimine alteri uiro nubere. Atqui Dominus aperte denunciat; Omnis, qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mœchatur. Quare coniugij uinculum nulla re, nisi morte, dirumpi perspicuum est. quod quidem Apostolus etiam confirmat, cum inquit: Mulier alligata est legi, quanto tempore uir eius uiuit; quod si dormierit uir eius, liberata est lege: cui uult, nubat, tantum in Domino. Et rursus: His, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem a uiro nõ discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut uiro suo reconciliari. Eam uero optionem Apostolus mulieri, quæ iusta de causa uirum reliquisset, detulit, ut aut innupta maneat, aut uiro suo reconcilietur. neque enim sancta Ecclesia uiro, & uxori permittit, ut sine grauioribus causis alter ab altero discedat.

Matth. 19.

Mar. 10.

Matth. 19.

Mar. 10.

Luc. 16.

1. ad Cor. 7.

Ac ne forte alicui uideatur durior matrimonij lex, quod nulla umquam ratione dissolui possit; docendum est, quæ sint cum ea utilitates coniunctæ. Primum enim homines in coniungendis matrimonij uirtutem potius, & morum similitudinem, quam diuitias, & pulchritudinem spectandam esse intelligant: qua quidem re communi societati maxime consuli nemo dubitare potest. Præterea, si diuortio matrimonium dissolueretur, uix umquam dissidendi causæ homi-

*Vxorâ cur
pluraltas il
licita: tã de
triplici bono
matrimonij.*

hominibus, quæ eis ab antiquo pacis, & pudicitæ hoste quotidie obijcerentur, decissent. Nunc uero cum fideles secum cogitant, quâuis etiam coniugij conuictu, & consuetudine careant, se tamen matrimonij uinculo constrictos teneri, omnemque alterius uxoris duccendæ spem sibi præcisam esse; ea re fit, ut ad iracundiam, & dissidia tardiores esse consueuerint. Quod si interdum etiam diuortium faciant; & diutius coniugis desiderium ferre nõ possunt; & facile per amicos reconciliati ad eius cõuictum redeunt. Sed hoc loco præmittenda non erit Pastoribus, sancti Augustini salutaris admonitio; is enim ut ostenderet fidelibus, haud grauate faciendum esse, ut cum uxoribus, quas adulterij causa dimississent, si eas delicti præni-teret, in gratiam reducerentur; Cur, inquit, uir fidelis non recipiet uxorem, quam recipit Ecclesia? aut cur uxor uiro adultero, sed prænitenti, nõ ignoscat, cui etiam ignouit Christus? Nam quod scriptura stultum uocat, qui tenet adulteram; de ea sentit, quæ cum deliquerit, prænitere, & a cõcepta turpitudine desistere recusat. Ex iis itaq. perspicuum est, fidelium cõiugia perfectione, & nobilitate, tum gentilium, tum Iudæorum matrimoniis longe præstare. Docendi præterea sunt fideles, tria esse matrimonij bona, prolem, fidem, sacramentum: quorum compensatione illa incommoda leniuntur, quæ Apostolus indicat his uerbis: Tribulationem carnis habebunt huiusmodi. Efficiturque, ut cõiunctiones corporum, quæ extra matrimonium merito damnandæ essent, cum honestate coniunctæ sint. Primum igitur bonum est proles, hoc est liberi, qui ex iusta, & legitima suscipiuntur uxore: id enim tanti fecit Apostolus, ut diceret; Saluabitur mulier per filiorum generationem. Nec uero hoc de procreatione solum, sed de educatione etiam, & disciplina, qua filij ad pietatem erudiuntur, intelligendum est; sic statim subdit Apostolus; Si in fide permanserint. Monet enim scriptura; Filij tibi sunt? erudi illos, & curua illos a pueritia illorum. Idem etiam Apostolus docet, eiusq. institutionis pulcherrima exempla Tobias, Iob, & alij sanctissimi Patres in sacris litteris præbent. Quæ uero sint parentum, & filiorum officia, in quarto præcepto latius explicabitur. Sequitur fides: quod est alterum matrimonij bonum, non ille uirtutis habitus, quo imbuimur, cum baptismum percipimus; sed fidelitas quædam, qua mutuo uir uxori, & uxor uiro ita se obstringit, ut alter alteri sui corporis potestatem tradat; sanctumque illud coniugij scædus numquam se uiolaturum pollicetur. Id facile colligitur ex illis uerbis, quæ a primo parente enunciata sunt, cum Euam uxorem suam accepit, quæ deinde

S. August.

Proverb. 13

1. ad Cor. 7.

1. ad Tim. 2.

Ecclesiast. 7.

deinde Christus dominus in euāgelio cōprobauit. Quare relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. item ex eo Apostoli loco: Mulier sui corporis potestatem non habet, sed uir: similiter autem & uir sui corporis potestatem nō habet, sed mulier. Quare optimo iure gratissimæ animaduersiones a Domino in adulteros, quod hanc maritalem fidem frangant, in ueteri lege constitutæ erant. Postulat præterea matrimonij fides, ut uir, & uxor singulari quodam, sanctoque, & puro amore coniuncti sint: neque ut adulteri inter se ament, sed ut Christus dilexit Ecclesiam. hanc enim Apostolus regulam præscripsit, cum ait: Viri, diligite uxores uestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam; quam certe immensa illa charitate, non sui commodi gratia, sed sponsæ tātum utilitatem sibi propōnens, cōplexus est. Tertium bonum, Sacramentum appellatur, uinculum scilicet matrimonij, quod numquā dissolui potest: nam, ut est apud Apostolum, Dominus præcepit uxorem a uiro nō discedere; quod si discesserit, manere in nuptā, aut uiro suo reconciliari: & uir uxorem nō dimittat. Si enim matrimonium, ut sacramentum est, Christi coniunctionem cum Ecclesia signat; necesse est, ut Christus se ab Ecclesia numquā disūgit, ita uxorem a uiro, quod ad matrimonij uinculum attinet, separari nō posse. Verū ut hæc sancta societas sine que rela facilius cōseruetur, uiri, & uxoris officia, quæ a S. Paulo, & a Principe apostolorū Petro descripta sunt, tradēda erunt.

Ergo uiri munus est, uxore liberaliter, & honorifice tractare. qua in re meminisse oportet, Euam ab Adamo sociam appellatā esse, cum inquit: Mulier, quā dedisti mihi sociam; cuius rei causa aliqui Patres factum esse docuerunt, ut ea nō ex pedibus, sed ex latere uiri formaretur: quemadmodum etiam ex capite cōdita nō est, ut se uiri dominam nō esse intelligeret, sed uiro potius subiectam. Decet præterea uirum in alicuius honestæ rei studio semper occupatum esse; tum ut ea suppeditet, quæ ad familiam sustentandam necessaria sunt; tum ne inerti otio languescat; a quo uitia fere omnia fluxerunt. Deinde uero familiam recte constituere, omnium mores corrigere, singulos in officio continere. Rursus autem uxoris partes sunt, quas apostolorum Princeps enumerat, cum inquit: Mulieres subditæ sint uiris suis; ut & si qui non credunt uerbo, per mulierum conuersationem sine uerbo lucrifiant, considerantes in timore sanctam conuersationem uestrā, quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti uestimentorum cultus: sed qui absconditus est cordis, homo in incorruptibilitate quieti, & modesti spiritus, qui est in cōspectu Dei locuplex. sic enim aliquando & sanctæ

Gen. 2.
Matth. 19.

1. ad Cor. 6.

Ad Eph. 5.

1. ad Cor. 7.

Mutua uiri
et uxoris of-
ficia.

1. Pet. 3.

mulieres sperantes in Deo ornabant se subiectæ proprijs uiris, sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum cum uocans. Earum quoque præcipuum studiũ sit, filios in religionis cultu educare, domesticas res diligenter curare. Domi uero libenter se cõcineant, nisi necessitas exire cogat: idque sine uiri permissu facere numquam audeant. Deinde, in quo maxime maritalis coniunctio sita est, meminerint semper secundum Deum, magis quam uirum, neminem diligendum, eoue pluris faciendum esse neminem, cui etiam omnibus in rebus, quæ Christianæ pietati nõ aduersantur, morem gerere, & obtẽperare summa cum alacritate animi oporteat. Harum rerum explicacioni consequens erit, ut Pastores ritus etiam doceant, qui in matrimonio contrahendo seruari debent. de quibus, nõ est expectandum, ut hoc loco præcepta tradantur, cum a sancta Tridentina Synodo, quæ hac in re maxime obseruanda sint, copiose, & accurate cõstituta fuerint, neque illud decretum a Pastoribus ignorari possit. satis igitur est eos admonere, ut, quæ ad hanc partem attinent, e sacri Cõcilii doctrina cognoscere studeat, eaq. fidelibus diligenter exponant. In primis autem ne adolescententes, & puellæ, cui ætati inest maxima imbecillitas consilii, falso nuptiarum nomine decepti, turpium amorum fœdera incaute ineam, sæpissime docebunt, ea neque uera, neque rata matrimonia habenda esse, quæ præsentẽ Parocho, uel alio sacerdote de ipsius Parochi uel ordinarij licentia, certoq. testium numero non contrahantur. Sed quæ matrimonium etiam impediunt explicanda erũt. In quo argumento pleriq. graues, & doctissimi uiri, qui de uitijs, & uirtutibus cõscripserunt, adeo diligenter uersati sunt, ut facile omnibus futurum sit, quæ illi scriptis suis tradiderunt, in hunc locũ trãfere; cum præsertim necesse habeat Pastores, eos ipsos libros numquã fere e manibus deponere. itaq. tum illas præceptiones, tum quæ a sancta Synodo sancita sunt de impedimẽto, quod uel a cognatione spiritali, uel a iustitia publicæ honestatis, uel a fornicatione oritur, attente legent, & tradẽda fidelibus curabunt. Ex quibus perspicere potest, quo animo affectos esse oporteat fideles, cum matrimoniũ contrahunt. neque enim se humanam aliquam rem aggredi, sed diuinã putare debent, in qua singularem mentis integritatẽ, & pietatem adhibendam esse, Patrum ueteris legis exempla satis ostendunt: quorũ matrimonia tametsi sacramenti dignitate prædita nõ erãt, ea tamen maxima semper cũ religione, & sanctimonia colẽda esse existimarũt.

*Matrimoniu
clãdesine mi
nime contra
bendum.*

Inter cetera autẽ maxime hortãdi sunt filij familias, ut parentibus, & iis, in quorũ fide, & potestate sunt, cũ honorẽ tribuant, ut ipsis inscientibus, nedũ inuitis, & repugnantibus, matrimonia non ineam.

Nam

Nam in ueteri testamento licet animaduertere filios a patribus semper in matrimoniū collocatos esse. Quia in re plurimum illorum uoluntati deferendū esse, Apostolus etiam uidetur ijs uerbis indicare; *1. ad Cor. 7.* Qui matrimonio iungit uirginem suā, bene facit & qui non iungit, melius facit. Extrema illa restat pars, quæ ad matrimonij usum pertinet. de quibus ita agendum est a Pastoribus, ut nullum ex eorum ore uerbum excidat, quod fidelium auribus indignum esse uideatur, aut pias mentes lædere, aut risum mouere queat. Vt enim eloquia Domini, eloquia casta sunt: ita etiā maxime decet, Christiani populi doctorum eiusmodi orationis genere uti, quod singulare quendam grauitatem, & mētis integritatē præferat. Quare duo illa maxime docendi sunt fideles, primum quidē nō uoluptatis, aut libidinis causa matrimonio operam dādā esse: sed eo utendum intra illos fines, qui, ut supra demonstrauimus, a Domino præscripti sunt. Meminisse. n. conuenit, quod Apostolus hortatur; *1. ad Cor. 7.* Qui habent uxores, tamquam non habentes sint. Tum uero a sancto Hieronymo dictum esse; *S. Hiero.* Sapiens uir iudicio debet amare coniugem, non affectu: regeret impetus uoluptatis, nec præceptum feretur ad coitum. Nihil est foedius, quam uxorem amare quasi adulteram. Sed quoniam bona omnia sanctis precationibus a Deo impetranda sunt; alterum est, quod fideles docere oportet, ut Deum orandi, & obsecrandi causa a matrimonij officio interdum abstineant; in primisq. id sibi obseruandum sciāt, tribus saltem diebus, antequam sacram Eucharistiam percipiant, sæpius uero etiam solemnia Quadragesimæ ieiunia celebrantur, quemadmodum patres nostri recte, & sancte præceperunt. ita enim fiet, ut ipsa matrimonij bona maiori in dies diuinæ gratiæ cumulo augeri sentiant; & pietatis studia sectantes, non modo hanc uitam tranquille, & placide traducant, sed æternæ etiam Dei benignitate consequendæ, uera, & stabili spe, quæ non confundit, nitantur. *Ad Rom. 5.*

DE DEI PRÆCEPTIS IN DECALOGO CONTENTIS.

1. **E**CALOGVM, legum omnium summā, & epitomen esse, *S. August.*
2. **D**S. Augustinus litteris cōmendauit. Cum multa locutus sit
3. Dominus, duæ tamē tantū tabulæ dantur Moyfi lapideæ,
 quæ dicuntur tabulæ testimonij futuri in arca. nimirū cetera omnia,
 quæ præcepit Deus, ex illis decē præceptis, quæ duabus tabulis con-
 scripta sunt, pendere intelliguntur, si diligenter quæratur, ut recte

- intelligatur. Quo modo hæc ipsa rursus decem præcepta ex duobus illis, dilectionis scilicet Dei, & proximi, in quibus tota lex pendet, & Prophete. Itaque cū sit totius legis summa, Pastores oportet in eius contemplatione die, noctuque uersari; nō ut uitam suam modo ad hanc normam cōponant; sed etiā, ut populum sibi creditum in lege Domini erudiāt. Nam labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legē requirēt ex ore eius: quia angelus Domini exercituum est: quod ad Pastores nouæ legis maxime pertinet, qui Deo propiores, a claritate in claritatem trāsformari debent, tamquam a Domini spiritu: & cū eos lucis nomine nuncupauit Christus dominus, propriæ sunt illorum partes, ut sint lumen eorū, qui in tenebris sunt, eruditores in sapientiam, magistri infantium; & si quis præoccupatus fuerit in aliquo delicto, ipsi, qui spirituales sunt, huiusmodi instruant. In cōfessionibus etiam iudicis personam sustinent, ac pro genere, & modo peccatorum sententiam ferunt. quare nisi suam sibi inscitiam, nisi aliis etiam esse fraudi uelint, in eo sint, necesse est, quā uigilantissimi, & in diuinorum præceptorum interpretatione exercitatissimi, ut ad hanc diuinā regulam, de quacūque & actione, & officii prætermissione iudicium facere possint; & ut est apud Apostolum, sanam doctrinam tradant, id est quæ nullum cōtineat errorem, & animorum morbis, quæ sunt peccata, medeatur; ut sit populus Deo acceptus, sectator bonorū operum. Iam uero, in huiusmodi tractationibus ca Pastor sibi, & aliis proponat, quibus legi parendū esse persuadeat. Inter cetera autem, quæ animos hominū ad huius legis iussa seruanda possunt impellere, illud maximam uim habet, Deum esse huius legis auctorem. quamuis enim per angelos data esse dicatur, nemo tamen dubitare potest, ipsum Deum esse legis auctorem. cuius rei satis amplum testimonium præbent nō solum ipsius legislatoris uerba, quæ paulo post explicabuntur, sed infinita penē scripturarum loca, quæ Pastoribus facile occurrent. Nemo enim est, quin sibi a Deo legem in animo inscitā esse sentiat, qua bonum a malo, honestum a turpi, iustum ab iniusto possit discernere. cuius uis, & ratio legis cum ab ea, quæ scripta est, diuersa non sit; quis est, qui ut intimæ sic scriptæ legis auctorem Deum negare audeat? Hæc igitur diuinam lucem penē iam prauis moribus, & diuturna perueritate obscuratam, cum Deus Mosi legem dedit, eam potius illustriorem reddidisse, quam nouam tulisse, docēdum est; ne forte, cum populus audit legi Mosis derogatum esse, putet his legibus se nō teneri. Certissimum enim est, nō propterea his præceptis parendū esse, quod per Mosē data sunt, sed

sed quod omnium animis ingenita, & per Christum dominum explicata sunt, & confirmata. Iuuabit tamen plurimum, & ad persuadendum magnum habebit momētum illa cogitatio, Deum esse, qui legem tulit; de cuius sapientia, & æquitate dubitare non possumus, nec eius infinitam uim, atque potentiam effugere. Quare cum per Prophetas Deus iuberet seruari legem, dicebat se dominum Deum esse. & in ipso Decalogo exordio; Ego sum dominus Deus tuus. & alibi; si Dominus ego sum, ubi est timor meus? Non solum autem excitabit fidelium animos ad seruanda Dei præcepta, sed ad gratiarum etiam actionem, quod suam Deus, quæ salutem nostram contineret, uoluntatem explicarit. Quare non uno loco scriptura maximum hoc beneficium declarans, populum communefacit, ut suâ dignitatem, ac Domini beneficentiam cognoscat, ueluti in Deuteronomio; Hæc est, inquit, uestra sapientia, & intellectus coram populis, ut audientes uniuersi præcepta hæc, dicant; En populus sapiens, & intelligens, gens magna. & rursum in psalmo: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

Verum si Parochus rationem præterea late legis ex scripturæ auctoritate demonstrarit, facile intelligent fideles, quam pie ac suppliciter acceptam Dei legem colete oporteat. triduo enim ante quam ferretur lex, Dei iussu dictum est omnibus, ut uestimenta lauarent, uxores non attingerent, quo sanctiores, ac paratiores essent ad accipiendam legem; ut ad diem tertium adessent. deinde, cum ad montem essent adducti, unde Dominus illis per Mosem leges erat laturus, uni Moyfi dictum est, ut in montem ascenderet: quo Deus maxima cum maiestate uenit, & locum tonitruis, fulgoribus, igne, densisque nebulis circumfudit, ac loqui cū Mose cæpit, eique leges dedit. quod diuina sapientia nullâ aliam ob causam factum uoluit, nisi nos ut moneret, casto, humilique animo legem Domini accipiendam esse: quod si præcepta negligetemus, paratas nobis a diuina iustitia pœnas imminere. Quin etiam, legis iussa difficultatem non habere, ostendat Parochus: quod uel una hac ratione ex S. Augustino docere poterit, cū dicit: *Qui, quæso, dicitur impossibile esse homini, amare, amare, inquam, creatorë beneficum, patre amantissimum, deinde etiam, & carnē suā in fratribus suis? at ueto qui diligit, legē impleuit.* Quare Ioannes Apostolus, præcepta Dei grauiā non esse, aperte testatur. nihil. n. iustius, nihil cum maiore dignitate, nihil maiore cum fructu ab homine, teste B. Bernardo, exigi potuisset. quam obre summa Dei benignitate admiratus est Augustinus, sic ipsum Deum affatus:

Exod. 10.

Malach. 1.

Deut. 4.

psal. 147.

Quanta maiestate lex Decalogi daretur.

Exod. 19.

S. August.

Rom. 13.

1. Ioh. 5.

D. Bernar.

S. August.

Quid est homo, quod amari te ab eo uis? & si, nō faciat, ingentes mi-
 naris pœnas? an non satis magna hæc est, si non diligam te? Quod
 si quis eam asserat excusationē, impediri se, quo minus Deum amet,
 infirmitate naturæ; docendum est, Deum, qui amorem requisit,
 amoris uim inserere cordibus per spiritum sanctum suum: hic autē
 spiritus bonus petentibus a patre cælesti datur: ut merito sanctus Au-
 gustinus precatus sit; Da quod iubes; & iube quod uis. Quia igitur
 Dei auxilium præsto nobis est, maxime post Christi domini mor-
 tem, per quam princeps huius mundi eiectus est foras; nō est, quod
 quisquā rei difficultate deterreatur: nihil enim est amanti difficile.
 Præterea, ad eandem rem persuadendam plurimum ualebit, si expli-
 cabitur, necessario legi obtemperandum esse, præsertim cum no-
 stris temporibus non defuerint, qui, siue facilis, siue difficilis sit lex,
 ad salutem tamen nequaquam necessariam esse, impie, & magno ip-
 forum malo dicere non ueriti sunt. Quorum nefariam, impiamque
 sententiam sacræ scripturæ testimoniis Parochus cōfutabit, eiusdem
 maxime apostoli, cuius illi auctoritate impietatem suā tueri conan-
 tur. Quid igitur ait Apostolus? non præputium, non circumcisio-
 nem quidquam esse, sed obseruationem mandatorum Dei. Quod
 uero eandem sententiam alibi repetit, & nouam creaturam in Chri-
 sto tantum dicit ualere, intelligimus plane eam nouam creaturam
 in Christo dicere, qui mandata Dei obseruat. Is enim, qui habet
 mandata Dei, ac seruat, diligit Deum, Domino ipso teste apud Ioan-
 nem; Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Nam etsi iustifi-
 cari potest homo, & ex impio fieri pius, ante quam singula legis præ-
 cepta externis actionibus impleat: tamen fieri nō potest, ut, qui per
 ætatem ratione uti queat, ex impio fiat iustus, nisi animum habeat
 paratum ad omnia præcepta Dei seruanda. Ad extremum uero, ne
 quid prætermittat Parochus, quo fidelis populus adducatur, ut le-
 gem seruet, quam sint eius uberes, suauesque fructus, demonstra-
 bit: quod facile poterit ex iis, quæ psalmo decimo octauo scripta
 sunt, probare in eo enim legis Dei laudes celebrantur: quarum hæc
 est uel maxima, quæ Dei gloriam, & maiestatem multo amplius ex-
 plicat, quam decore suo, atque ordine faciant ipsa cælestia corpora:
 quæ ut omnes quamuis barbaras nationes in sui admirationem rapi-
 unt, ita efficiunt, ut rerum omnium opificis, & cōditoris gloriam
 sapientiam, ac potentiam agnoscant. Ac lex quidem Domini con-
 uertit animas ad Deum. agnoscentes enim uias eius, & Dei sanctis-
 simam uoluntatem per legem, conuertimus pedes nostros in uias
 Domini.

Domini. At quia soli timentes Deum, uere sapientes sunt; hoc illi deinceps tribuit, ut sapientiam præster paruulis. Hinc ueris gaudiis, & mysteriorum diuinorum cognitione, ingentibus præterea uoluptatibus, & præmiis, & in hac uita, & in futuro sæculo illi cumulantur, qui Dei legem obseruant. Nec uero tam nostræ utilitatis gratia, quam Dei causa, nobis est seruanda lex, qui suam hominum generi in lege uoluntatem aperuit: quam cum ceteræ creaturæ sequantur, hominem ipsum eandem sequi multo est æquius. Ne id quidem silentio prætereundum est, uel in hoc maxime suam in nos Deum clementiam, & summæ bonitatis diuitias ostendisse; quod cum sine ullo præmio nos potuisset, ut suæ gloriæ seruiremus, cogere; uoluit tamen suam gloriam cum utilitate nostra coniungere; ut quod homini utile, idem esset Deo gloriosum. quoniam igitur id maximum & præclarissimum est, docebit Parochus, ut a Propheta ultimo loco dictum est, in custodiendis illis retributionem multam esse. Non enim tantum illæ nobis benedictiones promissæ sunt, quæ ad terrenam magis felicitatem spectare uidebantur, ut benedicti simus in ciuitate, benedicti in agro; sed copiosa merces in cælis, & mensura bona, conferta, coagitata, & superfluens proposita est, quam pii & iusti actionibus meremur diuinæ misericordix adiumento.

*Psal. 118.**Deut. 28.**Math. 5.**Luc. 6.*

EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, QVI EDVXI TE DE TERRA
ÆGYPTI, DE DOMO SERVITVTIS. NON HABEBIS DEOS
ALIENOS CORAM ME. NON FACIES TIBI SCVLPITILE &C.

Exod. 20.

Quamuis hæc lex Iudæis in monte a Domino data fuerit, tamen, quoniam natura omnium mentibus multo ante impressa, & consignata erat, atque ob eam rem Deus uniuersos homines illi perpetuo parere uoluit, plurimum proderit, uerba illa, quibus, Moysè ministro, atque interprete, Hebræis promulgata est, & populi Israelitici historiam, quæ mysteriorum est plena, diligenter explicare. Principio narrabit, ex omnibus nationibus, quæ sub celo erant, unam Deum delegisse, quæ ortum habuit ab Abraham; quæ peregrinum esse uoluit in terra Chanaam: cuius possessionem cum ei pollicitus esset, tamen & ille, & posterius eius amplius quadringentos annos uagi fuerunt, ante quam promissam terram incolerent: in qua quidem peregrinatione numquam eorum curam dimisit. transibant quidem illi de gente in gentem, & de regno ad populum alterum: sed nullam umquam illis iniuriam fieri passus est; immo uero in reges animaduertit. priusquam autem in

*Ad Rom. 1.**Psal. 104.*

Aegyptum descenderent, uerum præmisit, cuius prudentia & illi, & Aegyptij fame liberarentur. In Aegypto uero ea illos benignitate complexus est, ut, repugnante, & incumbente ad illorum perniciem Pharaone, mirum in modum auergerentur: & cum ualde affligerentur, ac tamquam serui durissime tractarentur, ducem Mosem excitauit, qui eos in manu potenti educeret. huius præcipue liberationis, initio legis meminit Dominus his uerbis: Ego sum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis. Ex his uero illud maxime Parocho animaduertendum est, unam ex uniuersis nationibus a Deo delectam esse, quam populum uocaret suum, & cui se cognoscendum, & colendum præberet, non quod ceteras iustitia, aut numero uinceret, quemadmodum Hebræos monet Deus; sed quod ipsi Deo sic placuit, potius ut gentem exiguam, & inopem auerget, & locupletaret, quo eius potentia, & bonitas notior apud omnes esset, & illustrior. Cum igitur ea esset illorum hominum condicio, ijs conglutinatus est, & hos amauit; ita ut, cum esset Dominus cæli, & terræ, non confunderetur uocari Deus eorum, quo ceteras gentes ad æmulationem prouocaret, ut, perspecta Israelitarum felicitate, omnes homines ad ueri Dei cultum se se conferrent: quemadmodum etiam Paulus testatur, se gentium felicitate proposita, & uera Dei cognitione, qua eas instruxerat, ad æmulationem carnem suam prouocare. Deinde fideles docebit, Deum Hebræos patres diu peregrinari passum esse, posteros etiam durissima seruitute premi, diuexarique permisisse, ob eam rem, uti doceretur, amicos Dei fieri, non nisi mundi inimicos, ac peregrinos in terris; itaque in Dei familiaritatem facilius recipi, si nihil omnino nobis sit commune cum mundo: tum uero, ut ad Dei cultum translati intelligeremus, quanto feliciores demum sint ijs, qui Deo, quam qui mundo seruiunt: cuius rei nos scriptura comonit: inquit enim; Veruntamen seruient ei, ut sciant distantiam seruitutis mex, & seruitutis regni terrarum. Præterea, explicabit, post amplius quadringentis annis Deum promissa præstitisse, ut ille populus fide, ac spe aleretur. Alumnos enim suos Deus a se perpetuo pendere uult, atque in eius bonitate omnem spem suam collocare; ut in primi præcepti explanatione dicitur. Postremo, locum, ac tempus notabit, quibus hanc legem Populus Israel a Deo accepit; nempe, postquam eductus ex Aegypto in desertum uenit; ut beneficij recentis memoria allectus, & loci asperitate, in quo uersabatur, deterritus, ad accipiendam legem aptior redderetur: homines enim

ijs maxime deuinciuntur, quorum beneficentiã experti sunt; atque ad Dei præsidium confugiunt, cum se omni spe humana destitutos esse agnoscunt. Ex quo licet intelligere, fideles ad complectendam celestem doctrinam eo propensiores esse, quo se magis a mundi illecebris, & carnis uoluptatibus abstraxerint, sicut per Prophetam scriptum est; Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? ab lactatos a lacte, auulsos ab uberibus. Enitatur itaque Parochus, & quantum potest, efficiat, ut fidelis populus hæc uerba semper in animo habeat; Ego sum dominus Deus tuus: ex quibus intellegendum, legislatorem se creatorem habere, a quo & conditi sunt, & cõseruantur: iureque illud usurpent; Ipse est dominus Deus noster, & nos populus pascuæ eius, & oues manus eius. Quorum uerborum uehemens, & frequens admonitio eam uim habebit, ut ad legem colendam fideles propiores reddantur, & a peccatis absterneant. Quod autem sequitur; Qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis; etsi Iudæis tantum uideretur conuenire, Aegyptiorum dominatu liberatis; tamẽ, si interiorem salutis uniuersæ rationem spectemus, multo magis ad Christianos homines pertinet; qui nõ ex Aegyptiaca seruitute, sed e peccati regione, & potestate tenebrarum a Deo erepti, atque in regnum filii dilectionis suæ translati sunt. cuius beneficii magnitudinem intuens Hieremias prædixit illud; Ecce dies ueniunt, dicit Dominus; & non dicetur ultra, Viuit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aegypti; sed uiuit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis, & de uniuersis terris, ad quas eieci eos, & reducam eos in terram suam, quam dedi Patribus eorum. ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos: & quæ sequuntur. Pater enim indulgentissimus per filium suum filios, qui erant dispersi, congregauit in unum; ut iam non ut serui, peccato, sed iustitiæ, seruiamus illi in sanctitate, & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris. Quare fideles omnibus tentationibus tamquam clypeum opponent illud Apostoli; Qui mortui sumus peccato, quo modo adhuc uiuimus in illo? iam non sumus nostri, sed eius, qui pro nobis mortuus est, & resurrexit. Ipse est dominus Deus noster, qui nos suo sanguine sibi acquisiuit; quo modo peccare poterimus in dominum Deum nostrum? ipsumque iterum cruci affigere? Vt igitur uere liberi, & ea quidem libertate, qua nos Christus liberauit, sicut exhibueramus membra nostra seruire iniustitiæ, ita exhibeamus seruire iustitiæ in sanctificationem.

*Isa. 28.**Psal. 94.**Ad Coloss. 1.
Hierem. 16.**Luc. 1.**Ad Rom. 6.*

Non

Exod. 20.

NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME.

Priori in Decalogo locum obtinere, quæ ad Deum pertinent, posteriorem uero, quæ ad proximum, docebit Parochus: quia eorum, quæ proximo præstamus, causa Deus est. tum enim ex Dei præcepto proximum diligimus, cum propter Deum diligimus: ea uero sunt in priori tabula descripta. Secundo loco in uerbis iis, quæ proposita sunt, duplex contineri præceptum ostender: quorum alterum iubendi, alterum prohibendi uim habet. Nam quod dicitur; Non habebis Deos alienos coram me; eam habet sententiã coniunctã, me uerum Deum coles, alienis Diis cultum non adhibebis. In priori autem continetur præceptum fidei, spei, & charitatis. nam cum Deum dicimus, immobilem, incommutabilem, perpetuo eundem manentem, fidelem; recte sine ulla iniquitate cõfitemur; ex quo eius oraculis assentientes, omnem ipsi fidem, & auctoritatem tribuamus, necesse est: qui uero omnipotentiam, clementiam, & ad bene faciendum facilitatem, ac propensionem illius considerat, poterit ne spes omnes suas non in illo collocare? At si bonitatis, ac dilectionis ipsius effusas in nos diuitias contempletur, illum ne poterit non amare? Hinc est illud præmium, hinc illa conclusio, qua in præcipiendo, mandandoque in scriptura utitur Deus; Ego Dominus. Altera autem præcepti pars illa est; Non habebis Deos alienos coram me. qua loquendi formula legislator usus est, non quod satis explicata non esset hæc sententia affirmatiue præcepti in hunc modum; Me unum Deum coles: si enim Deus est, unus est: sed propter cæcitatem plurimorum, qui olim Deum uerum se colere profitebantur, multitudinem tamen deorum uenerabantur: cuiusmodi inter Hebræos ipsos permulti fuerunt, qui, ut Helias eis obiiciebat, in duas partes claudicabant: quod & Samaritæ fecerunt, qui Deum Israelis, & deos gentium colebant. His explicatis, addendum erit, hoc esse præceptum omnium primum, & maximum, non ordine tantum ipso, sed ratione, dignitate, præstantia. Debet enim obtinere Deus apud nos infinitis partibus maiorem, quam domini, quam regis, charitatem, & auctoritatem. Ipse nos creauit, idem gubernat: ab eo in utero matris nutriti, atque inde in hanc lucẽ eduçti sumus: ipse nobis ad uitam, uiciumque suppeditat necessarias. Peccant autem in hoc præceptum, qui fidem, spem, & charitatem non habent: quorum peccatum latissime patet. Sunt enim in hoc numero, qui in hæresim labuntur; qui non credunt ea, quæ sancta mater Ecclesia credenda proponit;

qui

3. Reg. 18.

qui somniis, auguriis, ceterisque uanissimis rebus fidem habent, qui de sua salute spem abiiciunt, nec diuinæ bonitati cōfidunt; qui diuitiis tantum, qui corporis ualetudine, ac uiribus nituntur. quæ fufius ab iis explicata sunt, qui de uitis & peccatis conscripserunt.

Verum illud etiam in huius præcepti explicatione accurare docendum est, uenerationem, & inuocationem sanctorum, angelorum, ac beatarum animarum, quæ cælesti gloria perficiuntur, aut etiam corporum ipsorum, sanctorumque cinerum cultum, quem semper catholica Ecclesia adhibuit, huic legi non repugnare. Quis enim adeo demens est, qui, edicente rege, ne se pro rege quisquam gerat, aut regio cultu, atque honore affici patiatur, continuo putet nolle regem, suis ut magistratibus honos deferatur? Etsi enim angelos Christiani adorare dicuntur exemplo sanctorum ueteris testamenti, non eam illis uenerationem adhibent, quam Deo tribuunt. quod si legimus interdum angelos recusasse, hæc se homines uenerarentur; eo fecisse intelligendum est, quod sibi eum honorem haberi nolebant, qui soli Deo deberetur. Spiritus enim sanctus, qui ait; Soli Deo honor, & gloria; idem præcepit, ut honore parentes, & seniores afficeremus. Sancti præterea uiri, qui Deum unum colabant, reges tamen, ut est in diuinis litteris, adorabant, id est supplices uenerabantur. Quod si reges, per quos Deus mundum gubernat, tanto honore afficiuntur: angelicis spiritibus, quos Deus ministros suos esse uoluit, & quorum opera nõ modo ad Ecclesiæ suæ, sed etiam ad reliquatam rerum gubernationem utitur, quorumque ope maximis tum animæ, tum corporis periculis quotidie liberantur, etiam si se nobis in conspectum non dent, tanto maiorem honorem non habebimus, quanto beatæ illæ mentes dignitate regibus ipsis antecellant? Adde charitatem, qua nos diligunt, qua ducti pro iis prouinciis, quibus præsent, ut ex scriptura facile intelligitur, preces fundunt: quod etiam præstare iis, quorum sunt ipsi custodes, ne dubitandum quidem est: nostras enim preces Deo offerunt, & lacrymas. Quamobrem in Euangelio docuit Dominus, pusillos scandalizandos nõ esse: quod angeli eorum in cælis, semper uident faciem Patris, qui in cælis est. Inuocandi itaque sunt; quod & perpetuo Deum intuentur, & patrocinium salutis nostræ sibi delatum, libentissime suscipiunt. Extant diuinæ scripturæ testimonia huius inuocationis. Iacob enim ab angelo, quicum luctatus fuerat, petit, ut sibi benedicat; immo etiam cogit: se enim non dimissurum illum profitetur, nisi benedictione accepta: neque solum sibi ab eo tribui, quem

De cultu & ueneratione sanctorum.

*Apocal. 19.
Apocal. 22.*

*1. ad Tim. 1.
Exod. 19.
Leuit. 19.
Deut. 5.*

Daniel. 10.

Matth. 18.

Gen. 32.

quem intuebatur, sed ab eo etiam, quem minime uidebat, tum cum dixit: Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis. Ex quibus etiam colligi poterit, tantum abesse, ut sanctis, qui in Domino dormierunt, honore afficiendis, atque inuocandis, & sacris eorum reliquiis, cineribusque uenerandis, Dei gloria minuatur; ut eo maxime augeatur, quo magis hominum spem excitat, confirmat, & ad sanctorum imitationem cohortatur. quod officium Niceno altero, & Gangrensi, ac Tridentino conciliis, & sanctorum patrum auctoritate comprobatur. Quo autem sit ad refutandos eos instructor Parochus, qui huic ueritati aduersantur, sanctos Hieronymum contra Vigilantium, & Damascenum potissimum legat. ad quorum rationem, quod caput est, accedit consuetudo ab apostolis accepta, & in Ecclesia Dei perpetuo retenta, & conseruata. cuius rei quis firmiter, aut clarius requirat argumentum diuinæ scripturæ testimonio, quæ sanctorum laudes celebrauit admirabiliter? Extant enim quorundam sanctorum diuina præconia, quorum laudes cum sacris litteris celebrantur, quid illis singularem honorem non habeant homines? Et si ob eam causam magis etiam colendi, & inuocandi sunt, quod pro salute hominum preces assidue faciunt, multaque eorum merito, & gratia in nos Deus confert beneficia. Si enim gaudium est in celo super uno peccatore penitentiam agente; non ne etiam cælestes ciues, penitentes adiuuabunt? non ne rogati peccatorum ueniam & impetrabunt, & conciliabunt nobis Dei gratiam? Quod si dicatur, ut a nonnullis dicitur, superuacaneum esse sanctorum patrocinium, quod Deus sine interprete precibus nostris occurrat: has impiorum uoces illi sancti Augustini facile conuincunt, multa Deum non concedere, nisi mediatoris, ac deprecatoris opera, & officium accesserit. Quod illustribus Abimelec, & Iob amicorum confirmatur exemplis: quorum peccata non nisi Abraham, & Iob precibus condonauit. Si uero etiam afferatur, fieri inopia, & imbecillitate fidei, ut sanctos internuncios, & patronos adhibeamus: quid ad illud respondebunt Centurionis exemplum, qui uel in singulari illo fidei præconio, quod dominus Deus impertiuit, seniores tamen Iudæorum ad Saluatorem misit, ut laboranti puero salutem impetrarent? Quare si fatendum est, unum nobis mediatorem propositum Christum dominum, qui scilicet unus nos per sanguinem Patri cælesti reconciliauit, & qui, æterna redemptione inuenta, semel in sancta ingressus, pro nobis interpellare non cessat: ex eo tamen nullo modo sequi potest, quo minus ad

ad sanctorum gratiam confugere liceat. Nam si propterea subsidiis sanctorum uti non liceat, quod unum Patronum habemus IESUM Christum; numquam id commisisset Apostolus, ut se Deo tanto studio fratrum uiuētium precibus adiuuari uellet. Neque enim minus uiuorum preces, quam eorum, qui in cælis sunt, sanctorum deprecatio, Christi mediatoris gloriam, & dignitatem imminuerent. Sed cui fidem non faciant & honoris, qui sanctis debetur, & patrocinii, quod nostri suscipiunt, mirabiles effectus res ad eorum sepulcra, & oculis, & manibus, membrisque omnibus captis, in pristinum statum restituitis, mortuis ad uitā reuocatis, ex corporibus hominum eiectis dæmoniis? quæ non audisse, ut multi, non legisse, ut plurimi grauissimi uiri, sed uidisse, testes locupletissimi sancti Ambrosius, & Augustinus litteris prodiderunt. Quid multa? si uestes, sudaria, si umbra sanctorum, prius quam e uita migrarent, depulit morbos, uiresque restituit: quis tandem negare audeat, Deum per sacros cineres, ossa, ceterasque sanctorum reliquias eadem mirabiliter efficere? Declarauit id cadauer illud, quod forte illatum in sepulchro Helisei, eius tacto corpore, subito reuixit. Quod uero sequitur; Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cælo, & quæ in terra deorsum, nec eorū, quæ sunt in aquis sub terra; Non adorabis ea, neque coles: quidam hoc alterum præceptum existimantes, duo postrema ipsa unius præcepti ui contineri uoluerūt; ut sanctus Augustinus illa extrema diuidens, hæc ipsa uerba ad primum præceptum pertinere uoluit. quam sententiam, quia in Ecclesia celebris est, libenter sequimur. Etsi in promptu ratio est illa uerissima, consentaneum fuisse, præmium, & pœnam cuiusque cum primo præcepto cōiungi. Nec uero quis existimet, omnino pingendi, fingendi, aut sculptendi artem hoc præcepto prohiberi. nam in scripturis, iussu Dei, simulacra, & imagines effectas legimus, Cherubim, serpentis ænei. superest igitur, ut imagines ob eam rem uetitas interpretemur, ne quid simulacris, quasi dijs, colēdis, de uero Dei cultu detraheretur. Duplici autē potissimum ratione, quod ad hoc præceptum attinet, Dei maiestatem uehementer lædi perspicuū est; altera, si idola, & imagines, tamquam Deus, colantur, aut credatur in esse aliqua in his diuinitas, uel uirtus, propter quā sine colendæ, uel quod ab eis sit aliquid petendum, uel quod fiducia in imaginibus sit fingenda, ueluti olim fiebat a gentibus, quæ in idolis spem suam collocabant, quod passim sacræ litteræ reprehendunt: altera, si quis conetur diuinitatis formam aliquo artificio effingere, quasi

5. Ambro
& August.

4. Reg. 13.
Exod. 20.

5. August.

3. Reg. 6.
Num. 21.

corporeis oculis conspici, uel colotibus aut figuris exprimi possit. Quis enim Deum, ut inquit Damascenus, qui sub aspectum non cadit, qui corporis expertus est, qui nullis terminis circumscribi, nec ulla figura descripti queat, possit exprimere? quæ res in altera Nice-

Ad Rom. 1.

na Synodo uberius explicatur. Præclare igitur Apostolus, eos mutasse Dei incorruptibilis gloriam in similitudinem uolucrum, quadrupedum, ac serpentum, dixit. hæc enim omnia tanquam Deum uenerabantur, cum illi harum rerum imagines ponerent: quocirca

Exod. 32.

Israelitæ, qui ante uituli simulacrum clamabāt; hi sunt Dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti; idololatræ sunt appellati, quia

Psal. 105.

mutarunt gloriam suam in similitudinem uituli comedētis fenum. Cum igitur Dominus deos alienos coli prohibuisset, ut penitus idolatriam tolleret, imaginem diuinitatis ex ære duci, aut alia quauis

Isa. 40.

materia fieri prohibuit: quod Isaias declarans inquit: Cui similem

Ab. 17.

fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei? Atque in hoc præcepto hanc sententiam contineri, præter sanctorum Patrum scripta, qui eam, quemadmodum in septima Synodo expositum est, sic in-

Deuter. 4.

terpretantur, illa etiam Deuteronomii uerba satis declarant, ubi Moses, populum auertere ab idololatria cum uellet, aiebat: Non uidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est uobis Dominus in Horeb de medio ignis. Quod sapientissimus legislator ideo dixit, ne quo errore ducti, diuinitatis imaginem fingerent, Deoque debitum honorem rei creatæ tribuerent. Nemo tamen propterea contra religionem, Deique legem, quidquam committi putet, cum sanctissimæ Trinitatis aliqua persona quibusdam signis exprimitur, quæ tam in ueteri, quam in nouo testamento apparuerunt. Nemo enim tam rudis est, ut illa imagine diuinitatem credat exprimi; sed illis declarari doceat Pastor proprietates aliquas, aut actiones, quæ Deo tribuuntur; ueluti cum ex Daniele pingitur antiquus dierum in throno sedere, ante quem libri aperti sunt, Dei æternitas, & infinita sapientia significatur, qua omnes

Daniel. 7.

hominum & cogitationes, & actiones, ut de iis iudicium ferat, intuetur. Angelis etiam, tum humana species, tum alæ affinguntur; ut intelligant fideles, quam propensi sint in humanum genus, & tamquam parati ad ministeria Domini exequenda: omnes enim administratorii spiritus sunt propter eos, qui hereditatem capiunt salutis. Columbæ uero species, & linguæ tanquam

Ad Heb. 1.

ignis in euangelio, & Actis apostolorum, quas Spiritus sancti proprietates significant, multo notius est, quam ut oporteat plu-

Matth. 3.

Mar. 1.

Luc. 3.

Ioan. 1.

Ab. 2.

ribus

ribus uerbis explicari. At uero cum Christus dominus, eiusque sanctissima, & purissima Mater, cereriq. omnes sancti, humana præditi natura, humanam speciem gesserint, eorum imagines pingi, atque honorari, non modo hoc præcepto interdictum non fuit, sed etiam sanctum, & grati animi certissimum argumentum semper habitum est: quod & apostolicorum temporum monumenta, & œcumenicæ Synodi, & tot sanctissimorum, doctissimorumque Patrum inter se consentientium scripta confirmant. Non solum autem licere in ecclesia imagines habere, & illis honorum, & cultum adhibere, ostendet Parochus, cum honos, qui eis exhibetur, referatur ad prototypa, uerum etiam maximo fidelium bono ad hanc usque diem factum declarabit; ut ex Damasceni libro, quem de imaginibus edidit, & septima Synodo, quæ est secunda Nicæna, intelligitur. Verum quia sanctissimum quodque institutum hostis humani generis suis fraudibus, & fallacijs deprauare contendit; si quid forte populo hac in re peccatum fuerit, Parochus, Tridentini Concilii decretum secutus, quoad eius fieri poterit, studebit corrigere. ac decretum quidem ipsum, cum res tulerit, populo interpretabitur; tum rudes, & qui imaginum ipsarum institutum ignorant, docebit, imagines factas ad utriusque testamenti cognoscendam historiam, atque eius memoriam identidem renouandam: qua rerum diuinarum memoria excitati, ad colendum, atque amandum ipsum Deum uehementius inflammemur: sanctorum quoque imagines in templis positas demonstrabit, ut & colantur, & exemplo moniti, ad eorum uitam, ac mores nos ipsos confirmemus.

Nic. Syn. 7.

Trid. Conc.

EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, FORTIS ZELOTES, VISITANS INQUI-
TATEM PATRVM IN FILIOS IN TERTIAM, ET QVARTAM GENERA-
TIONEM EORVM, QVI ODERVNT ME; ET FACIENS MISERICORDIAM
IN MILLIA III, QVI DILIGVNT ME, ET CVSTODIYNT PRÆCEPTA MEA.

Duo sunt in extrema parte huius præcepti diligenter explicanda. Primum est, quod etsi ob summum scelus præuicationis primi præcepti, atque hominum ad id commitrendum propensionem, apte hoc loco pœna proponitur, communis tamen est omnium appendix præceptorum. Omnis enim lex ad præcepta seruanda homines pœna, & præmio inducit. Hinc illæ tam frequentes in sacris litteris, & crebræ Dei promissiones. ut enim innumerabilia pene testamenti ueteris testimonia prætermittamus, in euangelio scriptum est: Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Et

Math. 19.

X 2 alibi

Matth. 7. 3.
3. 6.

alibi: Qui facit uoluntatem patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum. tum illud: Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. et; Omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. atque alibi: Si non dimiseritis hominibus, nec pater uester dimittet uobis peccata uestra. Alterum est, quod longe alia ratione perfecti; alia carnales homines hanc appendicem docendi sunt. Perfectis enim,

Rom. 8.

qui spiritu Dei aguntur, eique prompto & alacri animo parent, instar est cuiusdam lætissimi nuncii, & magnum argumentum propensæ in eos diuinæ uoluntatis. agnoscunt enim sui amantissimi Dei curâ, qui nunc præmiis, nunc pœnis ad sui cultum, & uenerationem homines prope compellat. agnoscunt eius immensam in se beneuolentiam, qui sibi imperare, suaque opera ad diuini nominis gloriam uti uelit. neque solum agnoscunt, sed magna spe sunt, illum, cum, quod uult, iubeat, etiam daturum uires, quibus legi ipsius parere possint. At carnalibus, qui nondum spiritu seruitutis liberati sunt, magisque metu pœnarum, quam amore uirtutis abstinent i peccatis, eius appendicis sensus grauis & acerbus est. Quamobrè sunt piis exhortationibus subleuandi, & quo lex spectat, quasi manu deducendi. Parochus autem, quoties alicuius explicandi præcepti occasio inciderit, eadem hæc sibi habeat proposita. Carnalibus perinde tamen, ac spiritualibus, duo in primis quasi aculei sunt ad mouendi, qui ad legem obseruandam hac ipsa in appendice positi, homines maxime incitent. Nam quod Deus fortis dicitur, ideo diligentius est explicandum, quo caro sæpe, quæ terroribus diuinæ comminationis minus cominuetur, uarias sibi ipsa rationes fingit, quibus iram Dei effugere, ac propositam pœnam uitare possit: cui autem certo persuasum est, Deum fortem esse, illud magni Dauidis usurpat; Quo ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? Eadem quoque diuinis interdum diffusa promissis, tantas hostium uires esse credit, ut ad sustinendum minime parem sese esse existimet. At firma, & stabilis fides nihil titubans, cum diuina ui ac uirtute nitatur, homines contra recreat, atque confirmat: inquit enim: Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Alter uero aculeus, zelus ipse diuinus est. nonnumquam enim homines putant Deum humana non curare, ne illud quidem, legem ipsius seruemus, an negligamus: ex quo sequitur magna uitæ confusio. cum autem Deum zelorem credimus, eius rei meditatio facile nos in officio continet. Zelus uero, qui Deo tribuitur, nullam animi

Psal. 138.

Psal. 36.

significat

significat perturbationem, sed diuinum illum amorem, & charitatem, qua Deus nullam a se animam patitur impune fornicari. quotquot autem ab eo fornicantur, perdit. Est itaque zelus Dei, tranquillissima eius, sincerissimaeque iustitia, qua anima falsis opinionibus, prauisque cupiditatibus corrupta repudiatur, & a Dei coniugio tamquam adultera remouetur. At uero zelum hunc Dei suauissimum, ac dulcissimum experimur, cum summa eius, atque incredibilis in nos uoluntas zelo ipso demonstratur. nec enim aut amor ardentior inter homines, aut maior, arctiorque coniunctio, quam eorum qui coniugio copulati sunt, reperitur. Igitur quam nos ualde diligat, ostendit Deus; cum crebro se, uel sponso, uel marito cōparans, zelotem uocat. Quamobrem doceat Parochus, hoc loco sic diuini cultus, atque honoris cupidos homines esse debere, ut zelantes, potius quam amantes, iure dici possint illius exemplo, qui de se ipse, Zelo, inquit, zelatus sum pro domino Deo exercituum: immo uero Christum ipsum imitentur, cuius illud est: Zelus domus tuæ comedit me. Est autem cominationis explicanda sententiā, nō in ultos peccatores passurum Deum, sed eos uel tāquam parentem castigaturum, uel tāquam iudicem acriter, ac se uere in eos animaduersurū. Quod alio in loco significās Moyses, Et scies, inquit, quia dominus Deus tuus ipse est Deus fortis, & fidelis, custodiens pactū, & misericordiam diligentibus se, & his, qui custodiunt praecepta eius, in mille generationes, & reddens odientibus se statim. & Iosue, Non poteritis, inquit, seruire Domino: Deus enim sanctus, & fortis amulator est, nec ignoscet sceleribus uestris, atque peccatis: si dimiseritis Dominū, & serueritis diis alienis, conuertet se, & affliget uos, atque subuertet. Docendus autem populus est, cominationis poenam ad tertiam, quartamque impiorum, & facinorosorum generationem pertinere; non quod posteriores maiorum scelerum poenas semper uant, sed licet illi, liberique eorum impune uulerint, non omnis tamen eorum posteritas iram Dei, poenamque uitabit; quod Iosue Regi accidit: huic enim, propter singularem pietatem, cum peperisset Deus, dedissetque, ut in pace in sepulcrum maiorum suorum inferretur, ne uideret consequentium temporum mala; quæ propter Manassis aui impietatem, ludæ, & Hierusalem erant euentura, e mortuo, posteros eius est ultio Dei consecuta, sic, ut ne filii quidem Iosue pepererit. Qua autem ratio ne hæc legis uerba sententia illi, quæ est apud Prophetam, non aduersetur; Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur; sancti Gregorii auctoritas, cum reliquis

S. Gregorius

omnibus antiquis Patribus consentiens, aperte ostendit: inquit enim; Quisquis pravi parentis iniquitatem imitatur, etiam ex eius delicto constringitur: quisquis autem parentis iniquitatem non imitatur, nequaquam delicto illius grauat. unde fit, ut iniquus filius iniqui patris non solum sua, quæ addidit, sed etiam patris peccata persoluat: cum uitiis patris, quibus iratum Dominum non ignorat, etiam suam adhuc malitiam adiungere non formidat; & iustum est, ut qui sub districto iudice uias parentis iniqui non timet imitari, cogatur in uita præsentis, etiam culpas parentis iniqui persolueret. Commemorabit deinde Parochus, quantum Dei iustitiam superet eiusdem bonitas, ac misericordia. irascitur tertiæ, quartæque generationi Deus, misericordiam uero in millia imperit. In eo autem

Exod. 20.

quod dictum est; Eorum, qui oderunt me, peccati magnitudo ostenditur. Quid enim flagitiosius, ac detestabilius, quam summam ipsam bonitatem, summam ueritatem odisse? Hoc uero ad omnes peccatores iccirco pertinet, quod quemadmodum, qui habet mandata Dei, & seruat ea, Deum diligit; ita qui legem Domini contemnit, & mandata eius non seruat, Deum odisse merito dicendus est.

Ioan. 16.

Quod uero extremum est; Et iis, qui diligunt me, seruandæ legis modum, ac rationem docet. necesse est enim, eos, qui legem Dei seruant, eadem charitate, atque amore, quo in Deum sunt, ad eius obedientiam adduci: quæ deinceps in singulis præceptis commemorabuntur.

Exod. 20.

NON ASSUMES NOMEN DOMINI DEI TUI IN VANVM.

Quamquam primo diuinæ legis præcepto, quo Deum pie, sancteque colere iubemur, hoc, quod secundo loco sequitur, necessario continetur; (nam qui sibi honorem tribui uult, idem postulat, se, ut summo uerborum honore prosequamur, prohibetque contraria; quod & illa Domini apud Malachiam uerba aperte indicant; Filius honorat patrem, & seruus dominum suum: si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus?) Deus tamé pro rei magnitudine, hanc de suo ipsius diuino, & sanctitatis plenissimo nomine honorando, legé separatim ferre, idque nobis difertis, & perspicuis uerbis præscribere uoluit. quod sane Parochus ipsi argumento in primis esse debet, ne quaquam latis fore, si hac de re generatim loquatur; sed eiusmodi locum hunc esse, in quo ipse diutius cômorari, & quæcumque ad hanc tractationem pertinent, distincte, dilucide, accurateq. apud fideles explicare necesse sit. Neq. uero nimia hæc diligētia censenda est, cū nō
defini,

Malach. 1.

desint, qui adeo errorū tenebris occæcati sint, ut, quem angeli glorificanti, ei maledicere nō uereantur. neque enim lege semel lata deterrentur, quo minus Dei maiestatem quotidie imminuere, immo singulis pene horis, ac momētis, impudentissime audeant. Quis enim nō uideat, omnia iureiurādo affirmari? omnia imprecationibus, & execrationibus referta esse? usque adeo ut nemo fere uel uēdat aliquid, uel emat, uel negotium aliquod gerat, qui non iurisiurandi religionem interponat, Deique sanctissimum nomen millies, uel in re leuissima, & inani, temere non usurpet? quo maior Parocho cura & diligentia adhibenda est, ut sæpe fideles admoneat, quam graue hoc scelus sit, & detestabile. Iam uero, in huius præcepti explanatione id primum constet, cum eo, quod lex fieri prohibet, earum etiam rerum præceptionem cōiunctam esse, quas præstare homines debent. utrumque autem separatim docendum est. Primum quidem, ut ea, quæ tradenda sunt, facilius exponatur, quid iubeat lex, mox etiam quid ueter. nam quæ imperat, illa sunt, nomen Dei esse honorandum, ac per illud sancte iurandum. hæc rursus, quæ prohibet: Nemo diuinum nomen contemnat, nemo illud in uanum assumat, neue per ipsum aut falso, aut frustra, aut temere iuret. In ea itaque parte, qua iubemur diuino nomini honorem tribuere, Parocho fidelibus præcipiat, Dei nomen, ipsius inquam litteras, & syllabas, aut omnino per se nudum uerbum tantummodo attendendū non esse: sed in eam cogitationem ueniendum, quid ualeat illa uox, quæ omnipotentem, ac sempiternam maiestatem unius, & trini nominis significat. Ex his autem facile colligitur, inanem esse nonnullorum ludæorum superstitionem, qui, quod scriberent Dei nomen, pronunciare nō auderent, quasi in quattuor illis litteris, non in re, diuina uis esset. Sed quamuis singulari numero prolatum sit, Non assumes nomen Dei; id nō de uno aliquo nomine, sed de omnibus, quæ Deo tribui solent, intelligendum est. multa enim Deo imposta sunt nomina, ut domini, omnipotentis, domini exercituum, regis regum, fortis, & alia id genus, quæ in scripturis leguntur, quæ parem, eandemq. uenerationem habent omnia. Deinde docendū est, quo modo diuino nomini debitus honor adhibeatur: neque enim Christiano populo, cuius ore Dei laudes assidue celebrandæ sunt, rem utilissimam, & pernecessariam ad salutem, ignorare fas est.

Quamuis autem multiplex sit ratio laudandi diuini nominis, *Deus quibus modis laudatus.* tamen in ijs, de quibus deinceps hic dicetur, uis, & pōdus omnium tui detur esse. Primum igitur laudatur Deus, cum in omnium cōspectu

Deum, ac dominum nostrum fidenter confitemur, Christumque salutis nostræ auctorem quemadmodū agnoscimus, ita etiam prædicamus. Itemque cum uerbo Dei, quo uoluntas eius enunciat, sancte, & diligenter operam damus; in eius meditatione assidue uersamur; studiose illud addiscimus, aut legendo, aut audiendo, perinde ut cuiusque personæ & muneri aptum, & consentaneum est. Deinde diuinum nomen ueneramur, & colimus, cum officii, & religionis causa diuinas laudes celebramus, ac de omnibus rebus tum prosperis, tum aduersis illi singulares gratias agimus: inquit enim *Psal. 102.* Propheta: Benedic anima mea Domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Extantque plurimi David psalmi, quibus egregia quadam erga Deum pietate illius diuinas laudes suauissime decantant. Extat admirabile illud patientiæ exemplum Iob; qui cum in maximas illas, horribilesque calamitates incidisset, Deum tamen excelso, & inuicto animo laudare nunquam intermisit. Nos itaque cum animi, corporisque doloribus cruciamur, cum miseriis, & ærumnis torquemur, statim ad Deum laudandum omne studium, & animi nostri uires conuertamus, illud Iob dicentes; Sit nomen Domini benedictum: Neque uero minus Dei nomen honoratur, si fidenter opem eius imploramus, quo scilicet aut nos ab illis liberet, aut ad eadem fortiter perferenda constantiam, & robur largiatur. hoc enim fieri uult Dominus: Inuoca, inquit, me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me. cuius implorationis cum multis aliis in locis, tum præcipue in psalmis, 16. 43. & 118. illustra reperiuntur exempla: Præterea, Dei nomen honore prosequimur, cum si dei faciendæ causa testamur Deum; qui modus a superioribus ualde differt. Nam quæ supra enumerauimus, ita, suapte natura bona sunt, atque expetenda, ut nihil beatius, nihil homini optabilius possit esse, quam si in illis sedulo exequendis se ipsum dies, noctesque exerceat. *Psal. 33.* Benedicam, inquit David; Dominum in omni tempore: semper laus eius in ore meo. At, iusiurandum licet bonum sit, eius tamen frequens usus minime est laudabilis. Huius autem discriminis ratio in eo posita est, quod iusiurandum ea tantum de causa institutum est, ut esset tamquam remedium quoddam humanæ imbecillitatis, & ad probandum, quod dicimus, necessarium instrumentum. Ut enim corpori medicamenta adhibere non expedit, nisi necesse sit; eorundem uero frequentatio perniciosa omnino est: ita etiam, nisi cum grauis & iusta causa subest, iuteiurando uti non est salutare: quod si sæpius adhibeatur, tantum abest, ut prosit, ut magnum detrimen-

detriñctum afferat: Quamobrem præclare docet S. Chryſoſtomus, D. Chryſoſt.
 non naſcente, ſed iam adulto mundo, cum mala longe lateque propa-
 gata uniuerſum terrarum orbem occupaffent, nihilque ſuo loco
 & ordine cõſilteret, ſed perturbata & permixta omnia, iurſum, deor-
 ſum, magna rerum confuſione ſerrentur, &, quod malorum ſer-
 nium grauiſſimum eſt, mortales fere omnes in fœdam idolorum ſer-
 uicitem ſe ipſos abieciſſent; tum denique longo ſane interuallo iur-
 iurandum in hominum conſuetudine inirepliffent. nam cum in tan-
 ta hominum perfidia, & iniquitate nemo facile ad credendum addu-
 ceretur, Deum teſtem inuocabant.

Verum cum in hac præcepti parte præcipua ſit illa ratio docendi
 fideles, quo modo iurandum pie, ſanctæque adhibere debeant; IURARE
quid importet
apud ſeri-
puras.
 primum dicendum eſt, IURARE nihil aliud eſſe, niſi Deum teſtari, qua-
 cumque id uerborum forma, & conceptione fiat. nam &, Teſtis eſt
 mihi Deus, &, Per Deum, idem ſunt. Eſt etiam illud iurandum,
 cum ad faciendam fidem per res creatas iuramus, ut, per ſacra Dei
 Euangelia, per Crucem, per ſanctorum reliquias, & nomen, & ce-
 tera id genus. neque enim hæc ipſa per ſe iureiurando auctoritatem,
 aut robur aliquod afferunt, ſed Deus ipſe hoc præſtat, cuius diuinæ
 maieltatis ſplendor illis in rebus eluceſcit. ex quo ſequitur, ut per
 euangelium iurantes, per Deum ipſum iurent, cuius ueritas euang-
 elio continetur, & declaratur. ſimiliter & per ſanctos, qui templa
 Dei ſunt, quique euangelicæ ueritati crediderunt, eamque omni
 obſeruantia coluerunt, & per gentes, & nationes latiffime diſſemi-
 narunt. Eadem ratio eſt illius iurandi, quod per executionem
 profertur: quale eſt illud ſancti Pauli; Ego teſtem Deum inuoco in
 animam meam. etenim hoc pacto aliquis Dei iudicio tâquam men-
 dacij ulteri ſubiicitur. Neque propterea negamus nonnullas ex hi-
 ſce formulis ita accipi poſſe, quaſi iurandi uim nõ habeant: ſed
 tamen utile eſt, quæ de iureiurando dicta ſunt, in his etiam ſeruare,
 atque ad eandem prorfus normam & regulam dirigere. Duo autem
 ſunt iurandi genera, primum quidem, quod aſſertorium appellatur,
 nimirum cum aliquid de re præſenti, aut præterita religioſe affirmamus,
 ut Apoſtolus in epiftola ad Galatas; Ecce coram Deo, quia nõ
 mencior. Alterum uero promiſſorium dicitur, ad quod etiam com-
 minationes referuntur, futurum tempus ſpectans, cum aliquid ita
 fore pro certo pollicemur, & confirmamus: cuiuſmodi eſt illud Da-
 uidis, qui Beſabeæ coniugi iurans per dominum Deum ſuum, pro-
 miſit Salomonem, eius filium, regni heredem fore, atque in ipſius
 locum 3. ad Cor. 1.
Ad Gal. 1.
3. Reg. 1.

S. Hieron.
Hieron. 4.

locum successurum. Verumenimvero licet ad iusiurandum satis sit, Deum testem adhibere; tamen, ut rectum, sanctumque sit, multa plura requiruntur, quæ sunt diligenter explicanda. ea uero breuiter, teste D. Hieronymo, Hieremias enumerat, dum inquit: Iurabis, uiuit Dominus in ueritate, & in iudicio, & in iustitia. Quibus sane uerbis illa breuiter summamque complexus est, quibus omnis iusiurandi perfectio continetur, ueritatem, inquam, iudicium, & iustitiam. Primum itaque in iureiurando locum ueritas habet, nimirum ut, quod asseritur, & ipsum uerum sit, & qui iurat, id ita esse arbitretur, non quidem remere, aut leui coniectura adductus, sed certissimis argumentis. Alterum uero iusiurandi genus, quo aliquid promittimus, eodem plane modo ueritatē requirit. nam qui aliquid pollicetur, ita animatus esse debet, ut, cum tempus adueniret, id re ipsa præstet, & promissum exoluat. neque enim uir probus id umquam se facturum recipiet, quod sanctissimis Dei præceptis, & uoluntati aduersari putet, sed, quidquid promittere, & iurare licuerit, id semel promissum nunquam mutabit; nisi fortasse, commutata rerum cōdicione, tale esse inceperit; ut iam, si fidem seruare & promissis stare uelit, Dei odium & offensionē subiret. Veritatem autem iureiurando necessariam esse, Dauid quoque indicat illis uerbis: Qui iurat proximo suo, & non decipit. Sequitur secundo loco iudicium: neque enim iusiurandum remere, & inconsiderate, sed consulto, & cogitato adhiberi debet. Itaque iuraturus, primum quidem consideret, utrum necessitate cogatur, nec ne; remque totam accurate expendat, an eiusmodi sit, ut iureiurando indigere uideatur. Tempus præterea spectet, locū atrendat, aliaque per multa, quæ rebus adiuncta sunt, circumspectat: non odio, non amore, aut animi perturbacione aliqua impellatur, sed ipsius rei uis, & necessitate. Etenim, nisi hæc consideratio, & diligēs animaduersio antecesserit, sane iusiurandum præceps, & temerarium erit: cuiusmodi est illorū irreligiosa affirmatio, qui in re leuissima, & inani, nulla ratione, aut consilio, sed praua quadā consuetudine iurant. id uero passim quotidie a uenditoribus, & emptoribus fieri uidemus. nam illi, ut quæ plurimo uēdant: hi rursus, ut quantum minimo emant, res uenales uel laudare, uel uituperare iureiurando non dubitant. Cum itaque iudicio, & prudentia opus sit; pueri uero ita acute perspicere, ac distinguere nondum per ætatem possint: iccirco constitutum est a S. Cornelio Pont. ne a pueris ante pubertatem, hoc est, ante. xiii. annū iusiurandum exigatur. Reliqua est iustitia, quæ maxime in promissis requiritur

requiritur. quare si quis iniustum aliquid & inhonestum promittit, & iurando peccat, & promissis faciendis scelus scelere cumulat. extat huius rei in euangelio exemplum Herodis regis; qui temerario iureiurando obstrictus, puellæ saltatrici caput Ioannis Baptistæ, tãquam saltationis præmium, dedit. tale enim fuit ludæorũ iusiurandum, qui se ipsos, ut est in Actis apostolorum, ea condicione deuouerunt, nihil gustaturos, donec Paulum occidissent. His ita explicatis, nulla plane dubitatio relinquitur, quin illi tuto iurare liceat, qui hæc omnia seruauerit, qui que hisce condicionibus, tamquam præsidii quibusdam, iusiurandum munierit. sed & multis ar gumentis id probare facile est. nam lex Domini, quæ immaculata est, & sancta, hoc præcepit. Dominum, inquit, Deum tuum timebis, & illi soli seruias: ac per nomen illius iurabis: & a Dauide scriptum est; Laudabuntur omnes, qui iurant in eo. præterea sacræ literæ indicat, ipsa Ecclesiæ lumina, sanctissimos apostolos, iureiurando nonnumquam usos esse: idque ex Apostoli epistolis apparet. adde, quod & angeli ipsi interdum iurant. nam a sancto Ioanne euangelista in Apocalipsi scriptum est, angelum iurasse per uiuentem in sæcula. quin etiam & Deus ipse iurat, angelorum dominus: & in ueteri testamento multis in locis Deus promissiones suas iureiurando confirmat, ut Abrahæ, & Dauidi, qui illud de Dei iureiurando prodidit; iurauit, inquit, Dominus, & non pænitebit eum: tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Neque uero obscura est ratio ad explicandum, cur iusiurandum laudabile sit, si quis attentius totam rem consideret, & ipsius ortum, finemque intueatur. Etenim iusiurandum a fide originem ducit, qua homines credunt Deum totius ueritatis esse auctorem, qui nec decipi umquam possit, nec alios decipere: cuius oculis nuda sunt omnia, & aperta, qui denique uniuersis rebus humanis admirabili prouidentia consulit, mundumque administrat. Hac igitur fide homines imbuti, Deum ueritatis testem adhihent, cui fidem non habere, impium, ac nefarium erit. Quod uero ad finem attinet, eo tendit iusiurandum, atque id omnino spectat, ut hominis iusticiam, & innocẽtiam probe, finemque litibus, & controuersiis imponat. quod etiam Apostolus in epistola ad Hebræos docet. neque huic sententiæ uerba illa Saluatoris nostri apud sanctum Matthæum repugnant: Audistis, quia dictum est antiquis; Non periurabis: reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico uobis, non iurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum pedum

Mar. 6.

Act. 13.

Psal. 15.

Deuter. 6. x.

Psal. 62.

Apoc. 10.

Ad Hebr. 6.

Gen. 22.

Exod. 33.

Psal. 109.

Ad Hebr. 4.

Ad Hebr. 6.

Matth. 5.

pedum eius; neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis; neque per caput tuum iuraueris: quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. sit autem sermo uester, est, est: non, non: quod autem his abundantius est, a malo est. His enim uerbis iusiurandum generatim, uniuersaque damnari, non est dicendum, cum iam supra uiderimus dominum ipsum, apostolosque frequenter iurasse; sed per uerbum Iudæorum iudicium redarguere Dominus uoluit, quo sibi in animum induxerant, nihil in iureiurando cauendum esse, præter mendacium. itaque de rebus leuissimis, & nullius momenti, & ipsi iurabant sæpissime, & ab aliis iusiurandum exigebant. Hunc morem Saluator reprehendit, atque improbat, docetque omnino a iureiurando abstinendum esse, nisi id flagitet necessitas. nam propter humanam imbecillitatem iusiurandum institutum est, & re uera a malo prouenit: quandoquidem aut iurantem inconstantiam indicat, aut illius, cuius causa iuramus, contumaciam; qui, ut credat, aliter adduci non potest. Sed tamen iurandi necessitas excu-

- Matth. 5.* sationem habet. Et quidem, dum inquit Saluator: Sit sermo uester, est, est: non, non: hac loquendi formula satis declarat, se iurandi consuetudinem in colloquiis familiarium, & leuium rerum prohibere. quamobrem illud præcipue a Domino admonemur, ne faciles nimium & propensi ad iurandum sumus. idque sedulo docendum erit, & fidelium auribus inculcandum: infinita enim scere mala ex nimia iurandi consuetudine emanare, & sacrarum litterarum auctoritate, & sanctissimorum Patrum testimoniis comprobatur. In Ecclesiastico scriptum est: Iurationi nõ assuecat os tuum: multi enim casus in illa. Item; Vit multum iurans, implebitur iniquitate, & non discedet a domo illius plaga. Plura hac de re legi possunt apud sanctos Basilium & Augustinum in libris contra mendacium. Et hæcenus de iussis, nunc de uetitis dicatur.

Quando, & sub quibus panis iurare prohibetur.

Vetatur diuinum nomen in uanum assumere: apparet enim, eum graui peccato se obstringere, qui non consilio, sed temeritate ad iurandum fertur. Grauissimum autem delictum hoc esse, illa etiam uerba declarant; Non assumes nomẽ Dei tui in uanum. quasi rationem afferret, cur hoc facinus scelestum adeo, ac nefarium sit, ni mirum propterea quod eius maiestas minuitur, quem nos Deum & dominum nostrum esse profiteamur. Hoc igitur præcepto prohibetur, ne homines falsum iurent. nam qui a tanto scelere non refugit, ut Deum falso testetur, hic insignem Deo iniuriam facit, quippe qui aut illi inscitæ notã inurit, dum ipsum alicuius rei ueritatem latere arbitrat,ur,

arbitratur, aut certe improbitatis, & pravi affectus, qui mendacium testimonio uelut confirmare. Iurat autē falso non is solum, qui, quod falsum scit, uerum esse iurando affirmat: sed ille etiam, qui iureiurando id asserit, quod cum uerum sit, tamen ipse falsum putat. nam cum mendacium ea re mendacium sit, quod contra mentem, & animi sententiam profertur; perspicuum est, hūc plane mentiri & per iurum esse. Simili quoque ratione peierat, qui id iurat, quod uerū existimat, & tamen re uera falsum est; nisi, quantum potuit, curam, & diligentiam adhibuerit, ut totam rem compertam, atque exploratam haberet. quamuis enim ipsius oratio menti cōsentiat, tamen huius præcepti reus est. Eiusdem uero peccati reus cōfendus est, qui se aliquid iureiurando facturum promittit, cum tamen aut promissum implere in animo non fuerit, aut, si fuit, quod promissit, re ipsa non præstat: quod etiam ad eos pertinet, qui cum se uoti sponsonie Deo obligauerunt, non præstant. Præterea in hoc præceptū peccatur, si desit iustitia, quæ ex tribus iurisiurandi comitibus una est. Itaque si quis iuret se peccatum aliquod mortiferum commissurum, exempli causa, cædem hominis, huius præcepti reus est, licet ille serio, atque ex animo dicat, & iusiurandum ueritatem habeat, quam primo loco requiri declarauimus. His adiungi debent illa iurandi genera, quæ a contemptu quodam proficiscuntur, cum quis iurat se non obtemperaturum euangelicis consilijs: cuiusmodi sunt, quæ ad cælibatum, & paupertatem hortantur. quamuis enim nemo ea necessario sequi debeat: si quis tamen iuret, nolle se illis parere consilijs, is eo iureiurando diuina consilia contemnit, & uiolat. Præterea, hanc legem is uiolat, & iudicio peccat, qui, quod uerum est, iurat, idque ita se habere existimat, leuibus quibusdam coniecturis adductus, & longe petitis. nam etsi huiusmodi iusiurandum ueritas comitatur, subest tamen aliquo modo falsum: nam qui sic negligenter iurat, in magno peierandi periculo uersatur. Falso præterea iurat, qui per falsos deos iurat: quid enim est a ueritate alienius, quàm mendaces & fictitios deos, tamquam uerum Deum, testari. Verum quoniam scriptura, cum periurium interdixit, inquit: Nec pollues nomen Dei tui: neglectio prohibetur, quæ fugienda est in reliquis, quibus ex huius præcepti auctoritate honor debetur: quale est uerbum Dei, cuius maiestatem non solum pij, sed interdum etiam impij teuerentur, ut in Iudicum historia de Eglon Moabitarum Rege memoriæ traditum est. Dei autem uerbum summa iniuria afficit;

Y

quicumq.

Leuit. 19.

Iud. 3.

quicumque sacram scripturam a recta, & germana eius sententia ad impiorum dogmata, & hæreses flectit. cuius sceleris admonet nos

1. Pet. 3. Princeps apostolorum uerbis illis: Sūt quædam difficilia intellectu, quæ indocti, & instabiles deprauant, sicut & ceteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Præterea fædis, & inhonestis maculis sacra scriptura contaminatur, cum eius uerba, & sententiæ, quæ omni ueneratione colenda sunt; ad profana quæque nefarii homines torquent, ad scurrilia scilicet, fabulosa, uana, assentationes, detractiones, sortes, libellos famulos, & si qua sunt alia id genus: in quod peccatum sacra Tridentina Synodus animaduerti iubet. deinde ut ij Deum honorant, qui eius opem atque auxiliū in suis calamitatibus implorant: ita debitum Deo honorem is negat, qui illius subsidium non inuocat: quos redarguit Dauid, cum inquit: Deum non inuocauerunt; illic trepidauerunt timore, ubi non erat timor. At uero longe magis detestabili scelere se ipsos adstringunt, qui sacrosanctū Dei nomen, ab omnibus creaturis benedicendum, & summis laudibus extollendum, aut etiā sanctorum nomen cum Deo regnantium impuro, & contaminato ore blasphemare, atque execrari audent. quod quidem peccatum usque adeo atrox, atque immane est, ut interdum sacræ litteræ, si de blasphemia sermo incidat, benedictionis nomine utantur. Quoniam uero pœnæ, & supplicij terror peccandi licentiam uehementer coercere solet; iccirco Parochus, ut hominum animos magis permoueat, atque ad hoc præceptum seruandum facilius impellat, alteram illius partem, & quasi appendicē diligenter explicabit. nec enim habebit infontem Dominus eum, qui assumpserit nomen domini Dei sui frustra. Ac primum quidem doceat, summā ratione factum esse, ut huic præcepto minæ adiungerentur: quo quidem & peccati grauitas, & in nos Dei benignitas agnoscitur: qui cum hominum perditione nō delectetur, ne ipsius iram, & offensionē subeamus, hisce salutaribus minis nos deterret, nimirum ut illum beneuolum potius, quam iratum experiamur. Vrgat hunc locum Pastor, instetque summo studio, ut populus sceleris grauitatem agnoscat, & illud detestetur uehementius, & in eo euitando maiorem diligentiam, & cautionē adhibeat. Ostēdat præterea, quanta sit hominum procliuitas ad hoc peccatum committendum; ut non satis fuerit legem ferre, nisi etiā minæ adderentur. Incredible enim est, quantum hæc cogitatio utilitatis habeat. nam ut nihil æque nocet, atque incauta quædam animi securitas: ita propriae imbecil-

Imbecillitatis cognitio plurimū prodest. Tum illud etiam declarer, nullum a Deo certum supplicium constitutum fuisse, sed tantum uniuersę minari, quicumque se hoc scelere adstrinxerit, non impune laturo. quapropter diuersa supplicia, quibus quotidie affligimur, huius peccati admonere nos debent. hinc enim facile licet corijcere, homines ea re in maximas calamitates incidere, quod huic præcepto: non obtemperent quibus sibi propositis, cautiore eos in posterum fore uerisimile est. Fideles itaque, sancto timore perterriti, omni studio peccatum hoc fugiant. nam si omnis uerbi otiosi in extremo iudicio reddenda ratio est: quid de grauissimis sceleribus dicendum, quæ magnam diuini nominis despicientiam præferunt?

MEMENTO, UT DIEM SABBATHI SANCTIFICES.

SEX DIEBUS OPERABERIS, ET FACIES OMNIA OPERA TVA:

SEPTIMA AUTEM DIE SABBATHUM DOMINI DEI TVI EST.

NON FACIES OMNE OPVS IN EO TV, ET FILIUS TVVS, ET FILIA TVA, ET SERVVS TVVS, ET ANCILLA TVA, IUMENTVM TVVM, ET ADVENA, QVI EST INTRA PORTAS TVAS. SEX ENIM DIEBUS FECIT DOMINVS CÆLYM, ET TERRAM, MARE, ET OMNIA, QVAS IN HIS SVNT, ET REQVIEVIT IN DIE SEPTIMO, ICCIRCO BENEDIXIT DOMINVS DIEI SABBATHI, ET SANCTIFICAVIT EVM.

Hoc legis præcepto externus ille cultus, qui Deo a nobis debetur, recte, atque ordine præscribitur: est enim hic ueluti quidam prioris præcepti fructus: quoniam quem intimis sensibus pie colimus, fide, & spe adducti, quam in eo positam habemus, non possumus eum non externo cultu uenerari, eidemque gratias agere. Et quoniam hæc ab ijs, qui humanarum rerum occupationibus detinentur, non facile præstari possunt; certum tempus statutum est; quo ea commode effici queant. Itaque cum hoc præceptum eiusmodi sit, ut fructum, utilitatemque admirabilem afferat; maxime interest, Parochi summam in eo explicando diligentiam adhiberi. ad eius autem inflammandum studium magnam uim habet primum illud præcepti uerbum, Memento. nam quemadmodum fideles tale præceptum meminisse debent: sic Pastoris est, in eorum memoriam illud & monendo, & docendo sæpe redigere. Quantum uero fidelium referat, hoc præceptum colere,

ex eo percipitur, quod eo diligenter colendo, ad reliqua legis iussa seruanda facilius adducentur. Cum enim inter cetera, quæ diebus festis præstare debent, necesse habeant, uerbi Dei audiendi causa, ad ecclesiam conuenire; cum edocti fuerint diuinas iustificationes, illud etiam consequentur, ut ex toto corde custodiant legem Domini. quamobrem sæpissime sabbathi celebritas, cultusque præcipitur in sacris litteris, ut in Exodo, Leuitico, Deuteronomio, apud Isaiam, Hieremiam item, & Ezechielem prophetas uideri licet: quibus omnibus in locis hoc de sabbathi cultu traditum est præceptum. Monendi uero, & horrandi sunt Principes, & magistratus, ut in iis maxime, quæ ad hunc cultum Dei retinendum, atque augendum pertinent, ecclesiæ Præsides auctoritate sua iuuent, iubeantque populum, sacerdotum præceptis obtemperare. Quod autem ad huius præcepti explanationem atinet, danda opera est, ut fideles doceantur, quibus rebus hoc præceptum cum ceteris conueniat, quibusue differat ab eis. hoc enim pacto causam ille, rationemque cognoscet, quare non sabbathum, sed diem Dominicum colamus, sanctumque habeamus. Certa igitur illa differentia uidetur, quod reliqua Decalogi præcepta naturalia sunt, & perpetua, neque mutari ulla ratione possunt. quo factum est, ut, quamuis lex Moïsi abrogata sit, omnia tamen præcepta, quæ duabus tabulis continentur, populus Christianus seruet. quod ideo fit, non quia Moïses ita iusserit, sed quod naturæ conueniunt; cuius uis homines ad illa seruanda impelluntur. Hoc autem de sabbathi cultu præceptum, si statutum tempus spectatur, non fixum, & constans est, sed mutabile; neque ad mores, sed ad cærimonias pertinet; neque naturale, quoniam non a natura ad id docti, aut instituti sumus, ut illo die potius, quam alio externum cultum Deo tribuamus: sed ex eo tempore quo populus Israeliticus a Pharaonis est seruitute liberatus, diem sabbathi coluit. Tempus autem, quo sabbathi cultus tollendus erat, illud idem est, quo ceteri Hebraici cultus, cærimoniarumque antiquandarum erant, morte scilicet Christi. nam cum illarum cærimoniarum sint quasi adumbratæ imagines lucis, & ueritatis; illud utique necesse erat, ut lucis ac ueritatis, quæ Iesus Christus est, aduentu remoueretur. qua de re sanctus Paulus ad Galatas ita scripsit, cum Moïsaici ritus cultores reprehenderet; Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos: timeo uos, ne forte sine causa laborauerim in uobis. In quam etiam sententiã scripsit ad Colossenses, Et hæc de differētia.

Conuenit

Conuenit autem hoc præceptum cum reliquis, non ritu, & cærimoniis, sed quia aliquid habet, quod ad mores naturæque ius attingat: nam Dei cultus, ac religio, quæ hoc præcepto exprimitur, a naturæ inre exiit; cum illud natura comparatum sit, ut aliquot horas iis; quæ ad Dei cultum pertinent, uersetur. cuius rei argumentum est, quod apud omnes nationes, stas quasdam serias, easque publicas fuisse cernimus, quæ sacris rebus, ac diuinis obeundis erant consecratæ. est enim naturale homini, ut is certum quoddam tempus necessariis rerum functionibus det, ueluti corporis quieti, somno, & aliis eiusmodi rebus. & quemadmodum corpori, ita eadem naturæ ratione factum est, ut menti aliquid etiam temporis concederet, quo in Dei contemplatione sese reficeret. atque ita cum aliqua temporis pars esse debeat, quo res diuinæ coluntur, cultusque Deo debitus tribuatur, hoc sane ad morum præcepta pertinet: quam ob causam apostoli ex illis septem diebus eum, qui primus est, ad diuinum cultum consecrare statuerunt, quem Dominicum diem dixere. nam & sanctus Ioannes in Apocalypsi, Dominici diei meminit: & Apostolus per unâ sabbathi, quæ est dies Dominicus, ut sanctus Chrysostomus interpretatur, collectas fieri iubet: ut intelligamus, iam tum in Ecclesia diem Dominicum sanctum habitum esse. iam uero, ut sciant fideles, quid eo die agere, a quibus ueactionibus abstinere debeant; non alienum est, ut Parochus totum præceptum, quod in quattuor partes recte distribui potest, ad uerbuni diligenter interpretetur. Itaque primum generatim proponat, quid iis uerbis præscribatur, **MEMENTO, UT DIEM SABBATHI SANCTIFICES.** ob eam uero causam initio præcepti uerbum illud, Memento, apposite additum est, quod huius diei cultus ad cærimonias pertineat. Quæ de re populus admonendus esse uidebatur, cum naturæ lex, et si aliquo tempore Deum religionis ritu colendum esse doceat, hoc tamen, quo potissimum die fieri deberet, non præscripsit. Præterea fideles docendi sunt, ex iis uerbis modum & rationem colligi posse; quæ in tota hebdomada opus facere cõueniat, ita scilicet, ut diē festum semper spectemus. quo die cum actionum, & operum nostrorum Deo quali reddenda ratio sit; eiusmodi opera efficiamus, necesse est, quæ neque Dei iudicio reputentur, neque nobis, ut scriptum est, in singultum sint, & in serupulū cordis. Postremo id docemur; quod certe animaduertere debemus, nõ defuturas scilicet occasiones, quamobrè nos huius præcepti capiat obliuio, uel aliorū, qui illud negligunt, exēplo adductos;

uel spectaculorum, ludorumque studio; quibus plerumque ab huius diei sancto, religiosoque cultu abducimur. Sed iam ad id ueniamus, quod sabbathi significatione demonstratur. sabbathū, hebraicum nomē, si latine interpretaris, cessatio dicitur. sabbathizare propterea cessare, & requiescere latino uocabulo appellatur: qua significatione factū est, ut sabbathi nomine dies septimus diceretur, quoniam, absoluta, perfectaque mundi uniuersitate, Deus ab omni opere, quod fecerat, requieuit: ita hūc diem in Exodo Dominus uocat.

Gen. 2.
Exod. 20.
Deuter. 5.

Postea uero non solum septimus hic dies, sed ob eius dignitatem ipsa etiam hebdomada eo nomine appellata est. in quem sensum pharisæus apud sanctum Lucā dixit: ieiuno bis in sabbato. Atque hoc quidē de sabbathi significatione. Sanctificatio autem sabbathi sacris in litteris cessatio est, quæ fit a corporis laboribus, & a negotiis, ut aperte ostendunt hæc, quæ sequuntur, præcepti uerba, NON OPERABERIS. neque uero id solum significat, (aliter enim satis fuisse dicere in Deuteronomio: Obserua diem sabbathi) sed cum in eodē loco addatur, UT SANCTIFICES EUM, hoc uerbo ostenditur, sabbathi diem religiosum esse, diuinisque actionibus, & sanctis rerum officiis cōsecratum. Itaque diem sabbathi tum plene & perfecte celebramus, cum pietatis & religionis officia Deo præstamus: hocque plane sabbathum est, quod Isaias delicatum appellat: quoniam festi dies sunt ueluti deliciae Domini, & piorum hominum. Quare si religioso huic sanctoq. sabbathi cultui, misericordiae adiungitur opera, certe maxima sunt, & multa præmia, quæ eodem capite nobis proponuntur. Itaque uerus ac proprius huius præcepti sensus eo spectat, ut homo & animo, & corpore in eam curam incumbat, ut statuto aliquo tempore, a negotiis, corporisque laboribus feriat; Deum picolat, ac ueneretur. Altera uero præcepti parte demonstratur, diem septimum Dei cultui diuinitus dicatum esse. nam ita scriptum est: SEX DIEBUS OPERABERIS, ET FACIES OMNIA OPERA TUA SEPTIMO AUTEM DIE SABBATHUM DOMINI DEI TUI EST. quæ uerba ad eam sententiā referuntur, ut sabbathum Domino cōsecratum interpretemur, eique eo die religionis officia tribuamus, septimumque diem intelligamus signum esse quietis Domini. Hic uero dies diuino cultui dicatus est: quia rudi populo minus expediebat habere eā facultatem temporis arbitrato suo deligendi, ne forte Aegyptiorum sacra imitaretur. Itaque e septem diebus, ultimus ad Deum colendum delectus est: quæ quidem res plena mysterii est: Quare Dominus in Exodo, & apud Ezechielē signum uocat: Videte itaque, ille

Luc. 13.

Deut. 5.

Isa. 58.

Isa. 58.

Exod. 31.

Ezech. 20.

l. 1. c. 1.

inquir,

inquit, ut sabbathum meū custodiatis: quia signum est inter me & uos in generationibus uestris, ut sciatis quia ego Dominus, qui sanctifico uos. Itaque signum fuit, quod indicabat homines Deo se dedicare oportere, sanctosque eidem præbere, cum diem etiam uideamus ei dicatum esse: siquidem ille dies sanctus est, quod tum præcipue sanctitatem & religionem homines colere debeant. Deinde signum est, & quasi monumentum conditæ huius ad mirandæ uniuersitatis. Signum præterea fuit Israelitarū memoriæ traditum, quo admoniti, se Dei auxilio a durissimo Aegyptiacæ seruitutis iugo solutos ac liberatos esse meminissent: id quod Dominus ostēdit illis uerbis: Memento, quod & ipse serueris in Aegypto, & eduxerit te inde dominus Deus tuus in manu forti, & brachio extento: iccirco præcepit tibi, ut obseruare diem sabbathi. Est signum item tum spiritualis, tum cælestis sabbati. Spirituale autem sabbatum in sancta quadam & mystica quiete consistit, nimirum, cū uetus homo Christo conspultus, ad uitam renouatur, atque in iis actionibus, quæ Christianæ pietati conueniunt, studiose se exercet. debēt enim, qui aliquando erant tenebræ, nunc autem lux in Domino sunt, ut filij lucis ambulare in omni bonitate, iusticia, & ueritate, neque communicare operibus infructuosis tenebrarū. Cæleste uero sabbathū est, (ut ait D. Cyrillus, cum locū Apostoli tractans: Relinquitur ergo sabbathus in populo Dei;) illā uita, in qua omnibus bonis cū Christo uiuentes fruemur, peccato radicitus extirpato, secundum illud: Non erit tibi leo, nec praua bestia illuc ascendens, sed erit tibi uia pura, & uia sancta uocabitur: omnia enim bona in uisione Dei inens sanctorum adipiscitur. Quare fideles hortandi erunt his uerbis, & a Pastore incitandi: Festinemus ingredi in illam requiem. Præter diem septimum habebat populus Iudæus alios etiam festos, & sacros dies diuina lege constitutos, quibus maximorum beneficiorum memoria renouaretur. Placuit autem Ecclesiæ Dei, ut diei sabbathi cultus, & celebritas in Dominicum transferretur diem, nam ut eo die primum lux orbi terrarum illuxit: sic Redemptoris nostri, qui ad uitā æternam nobis aditum patefecit, resurrectione, quæ eo die fuit, e tenebris ad lucem uita nostra reuocata est, unde & Dominicum diem Apostoli diei uoluerunt. Solemnem præterea hunc diem esse in sanctis litteris animaduertimus, quod eo die mundi creatiō initium habuit, quod spiritus sanctus apostolis datus sit. Alios autem dies festos ab Ecclesiæ initio, & consequentibus deinde temporibus apostoli, & sancti Patres nostri instituerunt, ut pie & sancte Dei beneficiorum

Exod. 31.

Deut. 5.

Ad Eph. 5.

S. Cyrillar.

Ist. 31.

Ad Heb. 4.

ciorum memoriam coleremus. Inter eos autem celeberrimi habentur illi dies, qui ob redemptionis nostræ mysteria religioni cōsecrati sunt, deinde qui sanctissimæ Virgini matri, tum uero apostolis, ac martyribus, ceterisque sanctis cum Christo regnantibus dicantur: in quorum uictoria Dei bonitas & potētia laudatur, ipsis debiti honores tribuuntur, atque ad eorum imitationem fidelis populus incitatur. Et quoniam ad hoc præceptum seruādum, magnam uim ea ipsius pars habet, quæ illis uerbis expressa est; Sex diebus operaberis; septimus autē dies sabbathum Dei est: Parochus debet illā partem diligenter explicare. Etenim ex his uerbis colligi potest, fideles hortandos esse, ne otiosi & desidiosi uitam traducant: sed potius apostolicæ uocis memores, negotium suum quisque agat, & operetur manibus suis, sicut ab eo præceptum fuerat. Præterea hoc præcepto illud Dominus iubet, ut lex ipsis diebus opera nostra efficiamus, ne aliquid eorum, quæ aliis hebdomadæ diebus fieri, agiue oporteat, in diem festum reiiciatur, atque ita animus a rerum diuinarum cura, studioque auocetur. Tertia deinde præcepti pars explicanda est, quæ quodā modo describit, qua ratione sabbathi diē colere debeamus; præcipue autem explicat, quid illo die facere prohibemur, quare inquit Dominus; Non facies omne opus in eo tu, & filius tuus, & filia tua, seruus tuus & ancilla tua, iumentum tuum, & aduēna, qui est intra portas tuas. Quibus uerbis ad id primum institutum, ut, quædā cumque diuinum cultum impedire possunt, omnino uitemus: facile enim perspicitur, omne seruilis operis genus prohiberi, non quidem ea re, quod sua naturā aut turpe, aut malum sit: sed quoniam mentem nostram a diuino cultu, qui finis præcepti est, abstrahit. quo magis peccata a fidelibus uitanda sunt, quæ non solum animam a diuinarum rerum studio auocant, sed nos a Dei amore profus seiungunt. Non tamen ex actiones, neque ea opera uentantur, quæ ad diuinum cultum attinent, etiam si seruilia sint; ut altare instruere, templa, alicuius festi diei causa, ornare, & reliqua huius generis. ideoque a Domino dictū est; Sacerdotes in templo sabbathum uiolare, & sine crimine esse. Sed neque earum rerum opera, hac lege prohiberi existimandum est, quorum iactura faciendū sit, si die festo prætermittantur, quemadmodum sacris etiam Canonibus permissum est. Multa alia Dominus in euangelio festis diebus fieri posse declarauit, quæ facile Parochus apud sanctos Matthæum & Ioannem obseruabit. sed ut nulla res prætermitteretur, cuius actione huius sabbathi cultus impediretur, facta est iumentū mentio; quod animalium

genere

1. *Thes.* 4.

Matth. 12.

genere impediuntur homines, quo minus sabbathum diem colant: si enim die sabbathi alicui operis actioni iumentum usus destinatur, necessaria est etiam ad id hominis opera, qui iumentum agat. itaque solum per se opus facere non potest, sed hominē, qui illud molitur, adiuuat. eo autem die nemini opus facere licet. ergo neque iumentis, quorum opera ad id homines utuntur. Itaque huius præcepti lex eo etiam spectat, ut, si iumentorum laboribus homines parcere Deus uult, eo certe magis ipsi cauere debeat, ne inhumani sint in eos, quorum opera, atque industria utuntur. Neque uero Parochus illud prætermittere debet, ut diligenter doceat, quibus in operibus, atque actionibus Christiani homines diebus festis exercere se debeant. Illæ uero eiusmodi sunt, ut ad Dei templum accedamus, eoque loco sin cera, piaque animi attentione sacrosanctæ Missæ sacrificio intersimus: diuina Ecclesiæ sacramenta, quæ ad salutem nostram instituta sunt, ad animæ uulnerum curarionem crebro adhibeamus. nihil uero est, quod opportunius aut melius Christianis hominibus fieri possit, quam si peccata sua sacerdotibus sæpe cõfiteantur. ad quam rem perficiendam, poterit Parochus populum adhortari, sumpta huius probandæ rei ratione, & copia ex iis, quæ de pœnitentiæ sacramentum suo loco tradita, ac præcepta sunt. Neque solum ad hoc sacramentum populum excitabit: sed sedulo etiam atque etiã ad illud adhortabitur, ut sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum crebro percipiat. Attente præterea, diligenterque sacra concio fidelibus audienda est: nihil enim minus ferendum est, neque tam profecto indignum, quã Christi uerba contemnere, aut negligenter audire. Exercitatio item, atque studium fidelium in precibus, diuinisque laudibus frequens esse debet, præcipuaque eiusdem cura, ut quæ ad Christianæ uitæ institutionem pertinent, ea diligenter addiscat, seduloque se exercent in iis officijs, quæ pietatem continent, pauperibus, & egenis elemosynam tribuendo, ægros homines uisitando, mærentes, qui que dolore afflicti iacent, pie consolando. nam ut est apud sanctum Iacobum: Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem, hæc est, uisitare pupillos, & uiduas in tribulatione eorum. Ex his, quæ dicta sunt, facile erit colligere, quæ contra huius præcepti regulam committuntur. Parochi uero officium in eo item esse debet, ut certos quosdam locos in promptu habeat, unde rationes, atque argumenta sumat, quibus populo illud maxime persuadeatur, ut huius præcepti legem summo studio, accuratãque diligentia seruet, ad hoc plurimum ualet, ut populus scilicet intelligat, ac plane perspiciat, quam

Iacobi s.

quani iustum, & rationi cōsentaneum sit, nos certos quosdam dies habere, quos totos diuino cultui tribuamus, Dominumq; nostrū, a quo summa & innumerabilia beneficia accepimus, agnoscamus; colamus, & ueneremur. si enim iussisset nos quotidie sibi religionis cultum tribuere, nonne pro suis erga nos beneficiis, quæ maxima & infinita sunt, omnis opera danda esset, ut prompto, alacrique animo, eius dicto audientes essemus? Nunc uero, paucis ad eius cultum institutis diebus, non est cur nos negligētes, atque difficiles in eius officii functione simus, quod sine grauiissima culpa prætermittere non possumus. Demonstrat deinde Parochus, quanta huius præcepti uirtus sit, cum ij, qui illud recte seruauerint, in conspectu Dei esse, cum eoque colloqui uideantur. nam & precibus faciendis Dei maiestatem contemplamur, & cum eo colloquimur: & concionatoribus audiendis, Dei uocem accipimus; quæ ad aures nostras eorum opera peruenit, qui de rebus diuinis pie, sancteque concionantur. tum in altaris sacrificio præsentem Christum dominum adoramus. & his quidem bonis illi maxime fruuntur, qui hoc præceptum seruant diligenter: qui uero hanc legem omnino negligunt, ii, cum Deo, & Ecclesiæ non obediunt, neque eius præceptum audiunt, & Dei, & sanctarum legū hostes sunt: quod animaduerti potest ex eo, quod præceptum hoc eiusmodi est, ut nullo labore seruari queat. Cum enim Deus non labores nobis imponat, quos uel difficillimos eius causa suscipere deberemus, sed quietos illis diebus festis a terrenis curis liberos esse iubeat, magnæ temeritatis indicium est, huius præcepti legem recusare. exemplo nobis esse debent supplicia, quæ de illis Deus sumpsit, qui illud uiolarunt, ut ex libro Numerorum licet intelligere. Ne igitur in hanc Dei offensionem incidamus, ope ræpretium erit, sæpe illud uerbum, **MEMENTO**, cogitatione repetere, magnasque illas utilitates, & commoda sibi ante oculos proponere, quæ ex festorum dierum cultu percipi supra declaratum est; & multa alia ad id genus pertinentia, quæ bonus & diligens Pastor, ut occasionis ratio postulabit, copiose, lateque persequi poterit.

Num. 15.

**HONORA PATREM TVVM, ET MATREM TVAM, VT SIS LONGÆVVS
SVPER TERRAM, QVAM DOMINVS DEVS TVVS DABIT TIBI.**

Cum in superioribus præceptis summa sit uis, & dignitas; merito, quæ nunc persequimur, quia maxime necessaria sunt, proximū locum obtinent. nam illa finem, qui Deus est, continuo spectant: hæc nos ad proximū charitatem erudiunt. et si longius progressa, ad
Deum,

Deum, idest illud extremum, cuius gratia proximum ipsum diligimus, perducunt. Quamobrem Christus dominus præcepta illa duo de diligendo Deo & proximo similia inter se esse dixit. Hic autem lo-
Matth. 22.
Mar. 12.
 cus, dici uix potest, quantas habeat utilitates; cum & suos fructus ferat; uberes illos quidem, ac præstantes; & firrâquam signum; ex quo primi præcepti obedientia, & cultus elucet. Qui non diligit, inquit D. Ioannes, fratrem suum, quem uider, Deum, quem non uider, quo modo potest diligere? Ad eundem modum, si parentes, quos secundum Deum diligere debemus, non ueneramus, & colimus; cum nobis in conspectu fere semper sint: Deo, summo parâti, & optimo, qui nullum sub aspectum cadit, quem honorem, quem cultum tribuimus? ex quo perspicuum est, utraq; præcepta inter se congruere. Huius autem præcepti usus latissime pater. nam præter eos, qui nos genuerunt, multi præterea sunt, quos in parentum loco colere debemus, uel potestatis, uel dignitatis, uel utilitatis, uel præstantis alicuius muneris, & officii nomine. Parentum præterea, maiorumque omnium laborem leuat. cum enim id in primis curât, ut, quos habent in sua potestate; ii recte, & diuinæ legi conuenienter uiuant, erit hæc cura perfacilis, si omnes intelligant, Deo auctore; & monitore, summum honorem parentibus tribui oportere. quod ut præstare possimus, necesse est, nosse quandam differenciam, quæ est inter præcepta primæ & secundæ tabulæ. Ergo hæc primum a Parocho sunt explicanda: idque in primis monear, diuinâ Decalogi præcepta fuisse in duabus tabulis incisa: in quarum altera, quemadmodum a sanctis Patribus accepimus, tria illa continerentur, quæ iam sunt exposita: reliqua uero in alteram tabulam erant inclusa, atque hæc nobis perapposita fuit descriptio, ut præceptorum rationem ordo ipse distingueret. nam quidquid in sacris litteris diuina lege iubetur, aut uetatur, id duorum generum oritur. ex altero: aut enim erga Deum, aut erga homines charitas in omni officio spectatur. Et quidem charitatem in Deum superiora tria præcepta docent: quod uero ad hominum conjunctionem & societatem pertinet; id reliquis septem præceptis continetur. Quocirca non sine causa eiusmodi est facta distinctio, ut alia ad priorem, alia ad alteram tabulam præcepta referantur. nam superioribus tribus præceptis, de quibus dictum est, quasi subiecta materies, quam tractent, est Deus, idest summum bonum. ceteris uero proximi bonum; illis summus, his proximus amor est propositus. illa finem, hæc autem ea, quæ ad finem referuntur, spectât. Præterea charitas Dei ex ipso pendet. Deus enim
1. Iam. 4.
 per se

per se non alterius rei causa summe diligendus est: charitas autem proximi a charitate Dei ortum habet, atque ad eam tanquam ad certam regulam dirigenda est. nam si parentes caros habemus, si dominis paremus, si dignitate antecedentes reueteremur; id ea re maxime faciendum est, quod eorū procreator est Deus, eosque aliis præesse uoluit, quorum opera ceteros homines regit, ac tuetur: qui cum nobis auctor sit, ut cuiusmodi personas uereamur, ideo id præstare debemus, quia a Deo hoc ipso honore dignantur: ex quo fit, ut honor, quem parentibus habemus, Deo potius, quam hominibus, haberi uideatur. sic enim apud sanctum Matthæum est, cum de ob-

*Matth. 10.
Ad Eph. 6.*

seruantia in superiores agitur: Qui recipit uos, me recipit. & Apostolus in epistola ad Ephesios, seruos instituens; Serui, inquit, obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore, in simplicitate cordis uestri, sicut Christo, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed ut serui Christi. Accedit, quod Deo nullus honor, nulla pietas, nullus cultus satis digne tribuitur: in quem amor augeri infinite potest: proptereaque nostra erga illum charitas in dies fiat atdentior, necesse est. Quem eius iussu ex toto corde, ex tota anima, ex omnibus uiribus amare debemus. At charitas, qua proximū complectimur, suis finibus circumscribitur: iubet enim Dominus proximos diligere, sicut nos ipsos. quod si quis hos fines egressus fuerit, ita ut parem Deo & proximis amorem tribuat, is maximum scelus admittit. Si quis uenit ad me, inquit Dominus, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem animam suam, non potest meus esse discipulus. in qua

*Deuter. 6.
Luc. 10.
Matth. 23.*

Luc. 14.

Luc. 9.

sententiam item dictum est; Sine ut mortui sepeliant mortuos suos; cum quidam primum humare patrem uellet, postea Christū sequi, cuius rei dilucidior illa apud sanctū Matthæum explicatio est: Qui amat patrem, aut matrem plus quam me, non est me dignus. Nec tam eni ulla dubitatio est, quin parentes uehementer amandi, obseruandique sint; sed ad pietatem in primis necessarium est, Deo, qui patens, & effector est omnium, præcipuum honorem, & cultum tribui: ideoque mortales parentes amari, ut ad cælestē sempiternumque patrem tota amoris uis referatur. quod si interdum parentum iussa Dei præceptis repugnent; nō dubium est, quin liberi, parentum cupiditati, Dei uoluntatem anteferre debeant, diuinæ illius sententiæ memores; Obedire oportet Deo magis, quam hominibus.

Matth. 10.

*Mat. 5.
Honorare,
quā uim ha-
beat apud
scripturas.*

Quibus rebus expositis, Parochus uerba præcepti interpretabitur, atque illud primum; Honorare; quid sit: est enim, de aliquo honorifice

honorifice sentire, & quæ illius sunt, maximi putare omnia. Huic autem honori hæc omnia coniuncta sunt, amor, obseruantia, obedientia, & cultus. Scite autem in lege posita est honoris vox, non amoris, aut metus, etiã si ualde amandi, ac metuendi parentes sunt, etenim qui amat, non semper obseruat, & ueneratur: qui metuit, non semper diligit: quæ uero aliquis ex animo honorat, itenu amat, & ueretur. Hæc cum Parochus explicarit, tum ager de patribus, quique sunt ij, qui uocentur hoc nomine. nam etsi de iis præcipue patribus lex loquitur, ex quibus generati sumus: tamen ad alios quibique pertinet hoc nomen, quos etiam cõplecti lex uideret, quæ admodum ex pluribus diuinæ scripturæ locis facile colligimus. Præter illos igitur, qui nos procreauerunt, patrum genera item alia sunt in sacris litteris, quod antea artigimus, quibus singulis suis honor dæbetur. ac primũ Ecclesiæ prælides, & Pastores, & Sacerdotes, patres dicuntur, quemadmodum ex Apostolo constat, qui ad Corinthios scribens, Non, inquit, ut confundam uos, hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo. nam si decem millia pædagogorum habetis in Christo, sed non multos patres: nam in Christo Iesu per euangelium ego uos genui. Et in Ecclesiastico scriptum est, Laudemus uiros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. Deinde ii, quibus aut imperium, aut magistratus, aut potestas commissa est, qui rempublicam gubernant, patres appellantur. Sic Naaman a famulis pater uocabatur. Præterea, patres eos dicimus, quorum procurationi, fidei, probitati, sapientiæque alii commendantur: cuiusmodi sunt tutores, & curatores, pædagogi, & magistri. Quare Eliam, & Eliseum filii prophetarum patrem uocabant. Postremo patres dicimus: senes, & ætate confectos, quos etiam uereri debemus. Atque hoc in Parochi præceptis maximum sit, ut doceat patres, cuiuscumque sint generis, præsertim uero eos, ex quibus nati sumus, a nobis honorandos: de quibus diuina lex præcipue loquitur. sunt enim immortalis Dei quasi quædam simulacra: in iisque ortus nostri imaginem intuemur: ab iis uita nobis data est: iis Deus usus est, uti nobis animum, mentemque impertiret: ab iis ad sacramenta deducti, ad religionem, ad humanum cultum, civilemque instituti, ad morum integritatem & sanctitatem eruditi sumus. Doceat uero Parochus, merito nomen, MATRIS, in hoc præcepto expressum, ut eius beneficia, & merita erga nos consideremus, quanta cura, & sollicitudine nos in utero gesserit, quanto cû labore ac dolore pepererit, & educarit. Porro ita obseruandi parentes sunt, ut, quæ eis tribuimus,

honor ex amore, atque intimo animi sensu depromptus uideatur, quibus hoc officium debetur maxime, cum erga nos sint ita affecti, nullum ut laborem, nullam contentionem, nullam pericula nostra causa refugiant, nihilque illis accidere possit iucundius, quam ut filiis charos se esse sentiant, quos maxime diligunt. Ioseph cum in Aegypto honore & amplitudine regi esset proximus, patrem, qui in Aegyptum uenerat, honorifice excepit: & Salomon matri ad uenienti assurrexit, eamque ueneratus, regio in solio ad dexteram collocauit. Aliæ præterea sunt honoris officia, quæ in parentes conferri debent. nam eorum etiam honoramus, cum a Deo suppliciter petimus, ut eisdem bene & feliciter omnia eueniant, ut in maxima gratia & honore sint apud homines, ut ipsi Deo ac sanctis, qui in cælis sunt, commendatissimi sint. Item parentes honoramus, cum nostras rationes ad eorum arbitrium, uoluntatemque conferimus. cuius rei suaor Salomon, *Prouerb. 2.* Audi, inquit, fili mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. cuiusmodi sunt etiã D. Pauli cohortationes: Filii obedite parentibus uestris in Domino: hoc enim iustum est. Item: Filii obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est in Domino. & sanctissimorum hominum exemplis confirmatur: etenim Isaac, cum a patre ad sacrificium uinciretur, modeste ac sine recusatione paruiter & Rechabitz, neque patris consilio unquam discrepare, uino se in perpetuum abstinerunt. Item, parentes honoramus, cum eorum recte facta, moresque imitamur. iis enim plurimum tribuere uidemur, quorum esse uolumus quamsimillimi. Item, parentes honoramus, quorum consilia non modo exquirimus, uerum etiam sequimur. Item, quibus subuenimus ea impertientes, quæ uictus, cultusque desiderat: quod Christi testimonio comprobatur, qui pharisæorum impietatem redarguens; Quare & uos, ait, transgredimini mandatum Dei propter traditionem uestram: nam Deus dixit, Honora patrem, & matrem? &: Qui maledixerit patri, uel matri, morte moriatur, uos autem dicitis; Quicumque dixerit patri, uel matri, munus quodcumque est ex me, tibi proderit, & non honorificabit patrem suum, aut matrem suam: & irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem uestram. Et honoris quidem officia parentibus tribuere semper debemus, sed tum maxime, cum periculose ægrotant; danda enim opera est, ne quid prætermittant, quod uel ad peccatorum confessionem attinet, uel ad reliqua sacramenta, quæ a Christianis hominibus percipi debent, cum mors appropinquat, idque nobis curæ sit, ut pii, religiosique

homines

homines eos crebro interuisant, qui uel imbecillos confirmant, & consilio iuuent, uel optime animatos ad sp̄e erigant immortalitatis; ut, cum mentem a rebus humanis excitarint, totam coniciant in Deum. sic fiet, ut fidei, spei, & charitatis beatissimo comitatu ac religionis præsidio muniti, mortem non modo non pertimescendam, cum necessaria sit, sed, cum aditum ad æternitatem expediat, etiam appetendam censeant. Postremo uel mortuis parentibus honor tribuitur, si iis funus facimus; si exequias cohonestamus; si honorem sepulturæ impertimus; si iusta & sacrificia anniuersaria curamus; si, quæ ab iis legata sunt, diligenter perfoluimus. Honorandi autem sunt non modo ii, ex quibus nati sumus, uerum etiã alii, qui patres appellantur, ut Episcopi, & sacerdotes, ut reges, ut principes, ut magistratus, ut tutores, ut curatores, ut magistri, ut prædagogi, ut senes, & ceteri eiusmodi: digni enim sunt, qui ex charitate, ex obedientia, ex ope nostra fructus percipiant, sed alius alio magis. De Episcopis, & aliis Pastoribus ita scriptum est. Qui bene præsumt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in uerbo, & doctrina. Iam uero, quanti erga Apostolum amoris documenta Galatæ dederunt quibus is præclarum illud beneuolentiæ testimonium tribuit; Testimoniũ enim perhibeo uobis: quia, si fieri posset, oculos uestros eruissetis, & dedissetis mihi. Quin etiam sacerdotibus ea suppeditanda sunt, quæ ad uitæ usus necessarios requiruntur: quare Apostolus; Quis, inquit, militat suis stipendiis umquam? Et in Ecclesiastico scriptum est; Honorifica sacerdotes, & propurga te cum brachiis; da illis partem; sicut mādatum est tibi, primitiarum, & purgationis. Illis etiam obtemperandum esse, docet Apostolus: Obedite, inquit, præpositis uestris, & subiaccete eis. ipsi enim peruisigilant, quasi rationem pro animabus uestris reddituri. quin potius a Christo domino præceptum est, ut uel improbis Pastoribus obtemperemus, cum dicat; Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & pharisæi: omnia ergo, quæcumque dixerint uobis, seruate, & facite; secundum opera uero eorum nolite facere: dicunt enim, & non faciunt. Idem de regibus, de principibus, de magistratibus, & reliquis, quorum potestati subijcitur, dicendum est. iis uero quod honoris, cultus, obseruantie genus tribuendum sit, Apostolus ad Romanos late explicat: pro quibus etiam orandum esse monet. & diuus Petrus; Subiecti, inquit, estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi, quasi præcellenti siue ducibus, tamquam ab eo missis. nam si quem eis cultum tri-

buius, is ad Deum refertur: habet enim uenerationem hominum excellens dignitatis gradus, quia diuinæ potestatis est instar: in quo etiam Dei prouidentiam ueneramus, qui publici muneris procuracionem iis attribuit, quibusque utitur, tamquam potestatis suæ ministris. nec enim hominum improbitatem, aut nequitiam, si tales sunt magistratus, sed diuinam auctoritatem, quæ in illis est, reueremur: ut, quod permirum fortasse uideatur, quamuis in nos sint inimico, infensoque animo, quamuis implacabiles, tamen non satis digna causa sit, cur eos non perofficiose obseruemus. nam & Dauidis magna in Saule officia extiterunt, cum ei tamen esset offensior: quod innuit illis uerbis: Cum iis, qui oderunt pacem, erā pacificus. At uero, si quid improbe, si quid inique imperent, cum id non ex potestate, sed ex iniustitia, atque animi peruersitate agant, omnino non sunt audiendi. Vbi hæc Parochus sigillatim exposuerit, deinceps consideret, quodnam præmium, quamque consentaneum ijs propositum sit, qui diuino huic præcepto obediunt. nam in eo fructus est maximus, ut diu uiuant; propterea quod digni sunt, qui beneficio quamdiutissime perfruatur, cuius memoriam perpetuo conseruant. Cum igitur, qui parentes colunt, iis gratiam referant, a quibus lucis & uitæ usuram habent, iurē & merito uitam ad summam senectutem perducunt: Tum adiungenda est diuinæ promissionis illustris explanatio: neque enim solum sempiternæ, ac beatæ, sed huius etiam, quæ in terris agimus, uitæ usus promittitur. cuius sententiæ interpretes est D. Paulus, cum inquit: Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens uitæ, quæ nunc est, & futuræ; Nec uero hæc merces aut exigua est, aut cōtempnenda, etiā si sanctissimis uiris, ut Iob, ut Dauidi, ut Paulo mors fuerit optabilis, & ærumnosis ac miseris hominibus uitæ propagatio sit iniucunda. nam illorū uerborū adiunctio, *QUAM DOMINVS DEVS TVVS DABIT TIBI*, nō modo temporis diuturnitatem ad uiuendum, sed otium, quietē, incolunitatē ad bene uiuendum pollicetur. nam in Deuteronomio non solum inquit; Vt lōgo uiuas tēpore, sed illud etiam addit; Vt bene sit tibi: quod deinde ab Apostolo repetitū est. Hæc autē bona eis suppetere dicimus, quorū pietati Deus gratiā referat: aliter enim diuini promissi fides & cōstantia non erit; cum interdum, qui maiore pietatem parentibus præstiterūt, ijs uita breuior sit: quibus id quidē contingit, uel quod iis optimo cōsultitur, qui prius uita excedūt, quā a uirtutis, & officij religione discedant: rapiuntur enim, ne malicia mutet intellectum eorum; aut ne fictio decipiat animam illorum.

uel quia, dum perniciēs & rerum omnium perturbatio impendit, e corporibus euocantur, ut communium temporum acetbitatem euadant: A facie enim malitiæ, inquit Propheta, collectus est iustus: quod fit, ne eorum aut uirtus, aut salus periclitetur, cum a mortalibus flagitiorum pœnas repetit Deus: uel ne tristissimis temporibus ex propinquorum, amicorumq. calamitatibus acerbissimos luctus sentiant. Quare metuendum est maiorem in modum, cum uiris bonis immatura mors accidit: ac, quemadmodum iis, qui grati in parentes sunt, officii merces & fructus est a Deo propositus: sic ingrati & impii filii grauissimis pœnis referuantur: scriptum est enim; Qui maledixerit patri suo, uel matri, morte moriatur. Et; Qui affligit patrem, & fugit matrem, ignominiosus est, & infelix. Et; Qui maledicit patri suo, uel matri, extinguetur lucerna eius in medijs tenebris. Et; Oculum, qui subannat patrem, & qui despicit partum matris suæ, effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filii aquilæ. Qui parentibus iniuriam intulerunt, multos fuisse legimus: in quibus ulciscendis, Dei iracundia exarsit: non enim Dauidem uultum reliquit, sed sceleri debitas pœnas dedit Absalon, quem ob eius scelus, tribus hastis transfixum puniuit. De iis uero, qui sacerdotibus non obtemperant, scriptum est; Qui superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino Deo tuo, ex decreto iudicis motietur homo ille. Et quemadmodum diuina lege sancitum est, ut parentibus filii honorem habeant, ut pareant, ut obsequantur: sic parentum propria officia sunt, atque munera, ut sanctissimis disciplinis, ac moribus filios imbuant, iisque optima de uiuendi præcepta; ut ad religionem instructi, & parati, Deum sancte, inuio lateque uenerentur. quod a parentibus Susannæ factum esse legimus. Itaque Sacerdos patres commoneat, ut se liberis magistris præbeant uirtutis, æquitatis, continentia, modestia, & sanctitatis tria. præsertim declinent, in quibus sæpe offendere cõsueuerunt. primum, ne quid acerbius in liberos aut loquantur, aut statuunt: quod Apostolus in epistola ad Colossenses ita præcipit: Patres, nolite ad indignationem prouocare filios uestros, ut non pusillo animo fiant. nam periculum est, ne fracto, abiectoq. animo sint, dum omnia timent. Quare illud præcipiat, ut nimiam seueritatem effugiãt, malintque liberos corrigere, quam ulcisci: deinde, si qua culpa commissa est, cum necessaria sit castigatio, & obiurgatio, ne quid liberis per indulgentiam dissolute remittant: sæpe enim filii parentum nimia lenitate, & facilitate deprauantur: quamobrem a dissoluta

Isa. 37.

Exod. 21.

Leuit. 20.

Prouerb. 19.

Prouer. 20.

Prouer. 30.

2. Reg. 18.

Deuter. 17.

Daniel. 13.

Ad Colos. 3

1. Reg. 4. indulgentia deterreat exemplo Heli, summi sacerdotis; qui, quod in liberos indulgentior fuerat, maximo supplicio est affectus: postremo, ne, quod foedissimum est, in filiorum educatione ac doctrina, præpostera consilia incant. etenim permulti in hac una cogitatione curaque uersantur, ut opes, ut pecunias, ut lautum, & amplum patrimonium liberis relinquunt; quos non ad religionem, non ad pietatem, non ad bonarum artium disciplinam, sed ad auaritiam & ad rem familiarem augendam cohortantur; nec de filiorum existimatione, & salute sunt solliciti, dummodo pecuniosi sint, & perdiuities: quo quid dici, aut cogitari turpius potest? ita fit, ut ad illos non tam rerum copias, quam sua scelera, & flagitia transferant; quibus tandem non ad cælum se duces præbent, sed ad inferorum supplicia sempiterna.
- Tob. 4. Sacerdos igitur optimis præceptis parentis instituat, eosque ad Tobix exemplum ac similem uirtutem excitet; ut, cum filios ad Dei cultum, & sanctimoniam probe erudierint, ab iis etiam amoris, & obseruatiæ, & obsequii uberrimos fructus capiat.

NON OCCIDES.

- Matth. 5. Magna illa, quæ pacificis hominibus proposita est, felicitas, quoniam filii Dei uocabuntur, Pastores maxime commouere debet, ut præcepti huius disciplinam fidelibus diligenter, accurateque tradat. nam ad conciliandas hominum uoluntates nulla melior ratio iniri potest, quam si eiusmodi præcepti lex, recte explicata, ab omnibus ita, ut oportet, sancte seruetur: quoniam tum sperare licet, ut summa animi consensione coniuncti homines concordiam & pacem maxime colant. Sed quam necesse sit præceptum hoc explicari, ex eo perspicitur, quod, immensa illa uniuersæ terræ inundatione facta, hoc unum in primis est, quod Deus hominibus interdixit. Sanguinem, inquit, requiram animarum uestrarum de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis. In euangelio etiã, quæ primum ueteres leges a Domino explicatæ sunt, in iis hæc prima est, de qua apud S. Matthæum ita scriptum est: Dicitum est enim, Non occides: & reliqua, quæ hac de re eo ipso loco deinceps commemorantur. Fideles præterea attente, libenterque præceptum hoc audire debent, si enim eius uis spectatur, ad uitam cuiusque tuendam ualet; quoniam iis uerbis; Non occides; homicidium omnino interdictum est. Itaque singuli homines tanta cum uoluptate animi illud accipere debent, perinde ac si, ira Dei proposita, grauissimisque aliis pœnis, nominatim prohibitum sit, ne quis eorum lædatur. ergo ut præceptum hoc audire

auditu iucundū est: ita eius peccati cautio, quod præcepto prohibetur, iucunditatem habere debet. Cum autē huius legis uim Dominus explicaret, in eo duo contineri ostendit, alterum, ne occidamus; quod a nobis fieri uetitū est; alterum, quod facere iubemur, ut concordia amicitia, charitateq. inimicos complectamur, pacem habeamus cum omnibus, cuncta denique incommoda patienter feramus: In eo autem, quod cædes prohibetur, illud primum docendum est, quæ cædes sint eiusmodi, quæ hac præcepti lege nō uentur. nam, bestias occidi, prohibitum nō est: quoniam si illis uesci, a Deo hominibus est concessum; fas item est, illas occidi. qua de re ita sanctus Augustinus; Cum audimus, inquit, Non occides; non accipimus hoc dictū esse de fructibus; quia nullus est eis sensus; nec de irrationalibus animalibus; quia nulla nobis ratione sociantur. Alterūni permissum cædis genus est, quod ad eos magistratus pertinet, quibus data est necis potestas, qua, ex legum præscripto, iudicioque, in facinorosos homines animaduertunt, & innocētes defendunt. quō in munere dum iuste uersantur, non modo ij cædis nō sunt rei, sed huic diuinæ legi, qua cædes ueratur; maxime obediunt. Cum enim legi huic finis is propositus sit, ut hominum uitæ, salutique consularur, magistratum item, qui legitimi sunt scelerum uindices, animaduersiones eodem spectant, ut, audacia, & iniuria supplicii repressa, tuta sit hominum uita. Quare Dauid; In matutino, inquit, interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem. Qua ratione ne illi quidem peccant, qui iusto bello, nō cupiditate, aut crudelitate impulsī, sed solo publicæ utilitatis studio, uitam hostibus adimunt. Sunt præterea eiusmodi cædes, quæ nominatim iussu Dei fiunt. Leui filii non peccauerunt, qui una die tot millia hominum occiderunt. qua cæde facta, sic ad eos locutus est Moses: Consecraftis manus uestras hodie Domino. Neque uero huius præcepti reus est, qui non sponte, neque meditato, sed fortuito hominem occidit. qua de re in Deuteronomii libro ita est: Qui percusserit proximum suum nesciens, & qui heri & nudius tertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur, sed abiisse cum eo simpliciter in siluam ad ligna cædenda, & in succisione lignorum securis fugerit manum, ferrumq. lapsum de manubrio amicum eius percusserit, & occiderit. Hæ cædes eiusmodi sunt, quæ quia non uoluntate, neque de industria inferuntur; propterea non omnino in peccatis numerantur: quod S. Augustini sententia comprobatur. Absit enim, inquit, ut ea, quæ aut propter

S. August.

Psal. 100.

Exod. 31.

Deute. 19.

S. August.

bonum, aut licitum facimus, siquidem præter nostram uoluntatem quidquam mali acciderit, nobis imputetur. In quo tamen duabus de causis peccari potest, altera, si quis in re iniusta occupatus, hominem occiderit. exēpli causa: Si quis grauidam mulierem pugno, uel calce percuteret, ex quo abortus sequeretur, fuisset quidem illud præter percussoris uoluntatem, non tamen præter culpam, cum illi non liceret ullo modo grauidam mulierem percutere. Altera, si, nõ omnibus circumspēctis, negligenter, & incaute aliquem occiderit. qua etiam ratione, si quis salutis suæ defendendæ causa, omni adhibita cautione, alterum intēmerit, hac lege nõ teneri satis apparet. Atque hæc quidem, quas modo cōmemorauimus, cædes, sunt quæ hoc legis præcepto non continentur, quibus exceptis, reliquæ omnes prohibentur, siue homicidam quis spectet, siue qui occiditur, siue modos, quibus cædes fit. nam quod ad eos pertinet, qui cædē faciunt, nemo plane excipitur, non diuites, non potētes homines, non domini, non parentes: sed delectu omni, & discrimine remoto, occidere uetitum est omnibus. Si uero ij spectantur, qui interficiuntur, ad omnes hæc lex pertinet: nec quisquam est tam humilis & abiectæ cōdicionis homo, quin legis huius ui defendatur. Neque uero se ipsum interficere cuiquam fas est; cum uitæ suæ nemo ita potestatem habeat, ut suo arbitratu mortem sibi consciscere liceat: ideoque legis huius uerbis non ita præscriptum est; Ne alium occidas, sed simpliciter; Ne occidas. sin autem multiplicē cædis faciendæ modum attendimus: nemo est, qui excipiat. non solum enim suis cuiquā manibus, aut ferro, aut lapide, aut baculo, aut laqueo, aut ueneno, uitam homini eripere non licet, sed consilio, ope, auxilio, uel alia quacumque ratione id fieri prorsus uetitum est. in quo summa tarditas, stuporque ludzorū fuit, qui crederent, se hoc præceptum seruare, si manus tantum a cæde abstinerent. sed homini Christiano, qui, interprete Christo, didicit hanc legem spiritualem esse, nempe quæ non manus solum puras, sed animum etiam castū, sincerumque nos habere iubet, illud nõ satis omnino est, quod illi satis cumulate se præstare arbitrabantur. nam, ne irasci quidem cuiquam licere, in euangelio traditum est, cum dicat Dominus: Ego autem dico uobis: Omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo, Racha, reus erit consilio: qui autem dixerit, Farue, reus erit gehennæ ignis. Ex quibus uerbis perspicuum est, eum culpa non carere, qui fratri succenseat, quamuis iram animo inclusam contineat: qui uero eius iræ significationem aliquam dederit,

Matth. 5.

dederit, grauiter peccare, at multo grauius, qui non uereatur dure fratrem accipere, & ei conuicium facere. & quidem hoc uerum est, si nulla subit irascendi causa. nam iræ causa, quæ a Deo, legibusq; cõceditur, ea est, cum in eos animaduertimus, qui nostro imperio, potestatiq; parent, si in eis sit culpa: Christiani enim hominis ira non a carnis sensibus, sed a spiritu sancto proficisci debet; cum nos 1. ad Cor. 6.

templi sancti spiritus, in quibus Iesus Christus habiteret, esse conueniat. Multa præterea sunt a Domino tradita, quæ ad perfectam huius legis rationem pertinent: qualia illa sunt, nõ resistere malo: sed Math. 5.

si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei, qui uult tecum in iudicio cõtendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicumque te angariauerit mille passus, uade cum illo alia duo. Ex his, quæ iam commemorata sunt, animaduerti licet, quæ procliues sint homines ad ea peccata, quæ hoc præcepto uetita sunt, quam uel multi reperiantur, qui si minus manu, animo saltem cædis scelus committunt. Et quoniam huic tam periculoso morbo remedia in sacris litteris adhibita sunt, Parochi est officium, ea diligenter fidelibus tradere. præcipuum autem illud est, ut intelligant, quam nefarium sit peccatum, hominis cædes: idque uel plurimis, maximisque sanctarum litterarum testimoniis perpicui potest. usque enim adeo homicidium detestatur Deus in sanctis litteris, ut a bestiis, hominum cædis pœnam se repetiturum dicat, ac belluam, quæ hominem læserit, occidi iubeat. Neque aliam ob causam a sanguine hominem abhorreere uoluit, nisi ut omni ratione nefaria hominis cæde & animum, & manus abstereret. sunt enim homicidæ humani generis, atque adeo naturæ hostes acerbissimi, qui, quantum in eis est, uniuersum Dei opus euertunt, cum hominem tollant, cuius causâ is omnia, quæcumque procreata sunt, se fecisse testatur. immo uero in Genesi, cum prohibitum sit, hominẽ occidi, quia illum Deus ad imaginem suam, & similitudinem creauit, insignem Deo iniuriam is facit, quasique uiolentas illi manus afferre uidetur, qui eius imaginem e medio tollit. Hoc diuina animi cogitatione meditatus Dauid, grauiissime de sanguinariis hominibus conquestus est illis uerbis; Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. neque simpliciter dixit, Occidunt; sed, Effundunt sanguinem: quæ uerba, ad detestabilis illius sceleris amplificationem; immanemque illorum crudelitatem ostendendam, protulit: utque declararet in primis, quæ præcipites illi diabolico quodam impulsu ad id facinus ferantur, dixit; Veloces pedes eorum. Iam uero, quæ

in hoc

in hoc præcepto seruanda esse Christus dominus iubet, eo spectant, ut pacem cum onibus habeamus: inquit enim, cum hunc locum

Matth. 5. interpretaretur: Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordaris fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & uade prius reconciliari fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuum; & quæ sequuntur. Quæ ita parochi explicabuntur, ut doceat, sine ulla exceptione omnes charitate cõplectendos esse: ad quam in huius præcepti explicatione fideles, quam maxime poterit, incitabit: quod in eo proximi diligendi uirtus maxime

1. Ioh. 3. elucet. Cum enim odium hoc præcepto aperte uetetur, quoniã qui fratrem suum odit, homicida est; certe illud consequitur, ut amoris & charitatis præceptum detur: cumque hac lege de charitate & amore præceptum sit, tum omnium etiam illorum officiorum, atque actionum, quæ charitatem ipsam consequi solent, præcepta traduntur.

1. Cor. 13. Caritas patiens est, inquit D. Paulus. patientia igitur nobis præcipitur, in qua nos animas nostras possessuros esse Saluator docet. Beneficentia deinde charitatis comes est, & socia: quoniam caritas

1. Cor. 13. benigna est. Benignitatis autem, atque beneficentiæ uirtus late patet, eiusque officium in iis rebus maxime uersatur, ut pauperibus suppediremus res necessarias, cibum esurientibus, sitientibus potum demus, nudos uestiamus; & quo quisque opis nostræ magis indiget, eo in illum plus liberalitatis conferamus. hæc beneficentiæ, & bonitatis officia, quæ per se sunt illustria, eo fiunt illustriora, si inimicis præstentur: ait enim Saluator;

Matth. 5. Diligite inimicos uestros: benefacite iis, qui oderunt uos. quod etiam Apostolus monet illis uerbis:

Rom. 12. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis cogeres super caput eius: noli uinci a malo, sed uince in bono malum. Denique, si charitatis legem spectemus, quæ benigna est; omnia, quæcumque ad mansuetudinem, lenitatem, aliasque id generis uirtutes pertinet, officia colere, ea lege perscribi intelligemus. At uero longe omnium præstantissimum officium, quod charitatis plenissimum est, in quo maxime nos exercere conuenit, illud est, ut iniurias, quas accepimus, æquo animo remittamus, atque condonemus: quod ut plane efficiamus, sæpe nos diuinæ litteræ, ut antea dictum est, monent, atque hortantur, cum non beatos solum eos dicant, qui ita prorsus faciunt: sed errorum etiam ueniam iisdem a Deo datam affirmant. qui uero hoc ipsum facere negligunt, aut omnino recusant, illam non consequuntur. Sed quoniã uiscerandi libido hominum mentibus sæpe insita est, Parochus

maximam

maximam in eo diligentiam ponat, necesse est, ut iniuriarum obliuisci, easque remittere Christianum hominē oportere, non doceat solum, sed penitus etiam fidelibus persuadeat. Cumque hæc ipsa de re apud sacros scriptores multa fiat mentio, eos consulat ad resellendam illorum pertinaciam, qui in ulciscendi cupiditate, animo obstinato sunt, atque obfirmato. Argumenta in promptu habeat, quæ illi Patres grauiissima, & ad eam rem maxime accommodata pie adhibuerunt. Verum hæc potissimum tria explicanda sunt. primum est, ut, qui se iniuriam accepisse putat, ei maxime persuadeatur, illum detrimenti, aut iniuriæ præcipuam causam non fuisse, quem ipse ulcisci cupit. Sic admitabilis ille Iob fecit, qui a Sabæis hominibus, a Chaldæis, & a dæmone grauiter læsus, nulla tamen eorum habita ratione, ut uir rectus, & homo admodum pius, rectè, pieque iis uerbis usus est: Dominus dedit, Dominus abstulit. Itaque patientissimi illius uiri oratione, & exëplo, Christiani homines sibi persuadeant, quod uetissimum est, omnia, quæcūque in hac uita patimur, a Domino, qui iustitiæ omnis misericordiæque parēs est, & auctor, proficisci. Neque uero ille nos, quæcius est immensa benignitas, ut inimicos punit, sed uti filios corrigit, & castigat. Nec profecto, si rectè animaduertimus, in hisce rebus hominēs aliud omnino sunt, nisi ministri, & quasi satellites Dei. & quamquam homo potest male aliquid edidisse, pessimequē illi cupere, tamen ei, nisi permissu Dei, nocere nullo modo potest. Hæc ratione adductus Ioseph, fratrum impia cōsilia sic Dauid iniurias sibi a Semei illatas æquo animo tulit. Ad hanc item rem illud argumenti genus ualde pertinet, quod sanctus Chrysostomus grauiter, atque erudite pertractauit, neminem scilicet, nisi a se ipso, lædi. nam qui se iniuriolos tractatos esse opinantur, si rem recta secum uia reputent, comperient profecto, nullam se ab aliis iniuriam, aut damnum accepisse. etsi enim, quibus ipsi læduntur, ea extrinsecus eueniunt; tamen se maxime ipsi offendunt, cum animum odio, cupiditate, inuidia nefarie contaminant. Alterum est, quod duo præcipua commoda complectitur, quæ ad illos pertinent, qui pio etga Deum studio adducti, iniurias libenter remittunt. quorum primum illud est, quod aliena debita remittentibus promissit Deus fore, ut ipsi etiam peccatorum ueniam impetrēt, ex quo promisso, quam gratum illi sit hoc pietatis officium, facile apparet. Alterum commodum est, quod nobilitatem quandā, & perfectionem assequimur: quoniam, condonandis iniuriis, quodam modo Dei similes efficitur, qui solem suum oriri facit super bonos, & malos,

Iob 1.

Gen. 45.

2. Reg. 16.

Matth. 5.

Matth. 5.

Matth. 5.

& malos, & pluit super iustos, & iniustos. Postremo; explicanda sunt incommoda illa, in quæ nos tum incidimus, cum iniurias, quæ nobis illatæ sunt, condonare nolumus. Itaque Parochus illis, qui sibi in animum inducere non possunt, ut inimicis ignoscant, ob oculos ponat, odium, non solum peccatam graue esse, sed etiam diuturnitate peccandi grauius inhaerere. Cum enim is, in cuius animo hic affectus insederit, inimici sui sanguinem sicut; illius ulciscendi spe plenus, dies, noctesque in perenni quadam mala mentis agitatione ita uersatur, ut numquam a cædis, aut nefarie alicuius rei cogitatione cessare uideatur. quo fit, ut is uel numquam, uel maximo negotio ad id impellatur, ut aut prorsus ignoscat, aut aliquæ saltem ex parte iniurias remittat. quate merito uulneri comparatur, cui telum infixum hæret. Multa præterea incómoda & peccata sunt, quæ hoc uno odii peccato, quasi uinculo quodam, iuncta tenentur. ideoque D. Ioannes in hanc sententiam ita dixit: Qui fratrem suum odit, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo eat: quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius; itaque sæpius labatur, necesse est. Etenim quo pacto fieri potest, ut dicta aliquis, aut facta illius probeat, quem oderit: hinc temeraria & iniqua iudicia existunt, inæ, inuidiæ, obretractationes, & alia eiusmodi, quibus ille quoque implicari solet, qui aut cognatione, aut amicitia iuncti sunt. Itaque sæpe fit, ut ex uno peccato multa existant. neque iniuria dicitur, hoc peccatum esse Diaboli: quâdoquidem ipse ab initio homicida fuit. Quamobrem Dei filius Dominus noster Iesus Christus, cum sibi mortem pharisæi afferre cuperent, illos a patre Diabolo genitos esse dixit. Sed præter hæc, quæ dicta sunt, unde sceleris huius detestandi rationes peti possunt, alia quoque remedia, & ea profecto maxime opportuna, sanctarum litterarum monumentis tradita sunt. Ac primum omnium remedium, & maximum est, Saluatoris nostri exemplum, quod ad imitandum nobis proponere debemus. is enim, cum ne in nima quidem peccati suspitio in eum cadere posset, uirgis cæsus, spinis coronatus, & cruci denique affixus, eam habuit orationem plenissimam pietatis; Pater dimitte illis: non enim sciunt, quid faciunt. Cuius asperionem sanguinis, testatur Apostolus, melius loquentem, quàm Abel. Alterum autem remedium ab Ecclesiastico propositum est, ut mortem, atque illum Iudicii diem recordemur: Memorare, inquit ille, nouissima tua, & in æternum non peccabis. quæ sententia eodem spectat, ac si dicat: Illud sæpe etiam atque etiam cogita, breui fore, ut mortem obeas: proinde, quia tali tempore tibi optatissimum

1. Ioan. 3.

1. Ioan. 8.

Luc. 23.

Ad Heb. 12.

Eccle. 7.

erit, & maxime necessarium, summam Dei misericordiam impetrare, eam tibi ob oculos iam nunc, perpetuoque proponas, necesse est ita enim fieri, ut immunis illa ulciscendi cupiditas tibi exhauriatur, cum ad misericordiam Dei implorandam nullum aptius, maius remedium inuenias, quam obliuionem iniuriarum, & amorem in eos, qui te, aut tuos re, aut oratione uiolarint.

NON MOECHABERIS.

Quoniam uiri, & uxoris uinculum arctissimū est, & nihil utrique iucundius accidere potest, quam inrelligere se muro quodā & singulari amore diligi; contra, nihil molestius, quam sentire a se debitum & legitimum amorem alio transferri; recte quidem, atque ordini illam, quæ hominis uitam a cæde tuetur, legem hæc, quæ de mœchia, siue adulterio est, consequitur, ut sanctam illam & honorabilem matrimonii coniunctionem, unde magna charitatis uis existere solet, nemo ullo adulterii scelere uiolare, aut dirimere audeat. Sed tamen in hac ipsa re explicanda cautus admodum sit Parochus, & prudens, & rectis uerbis rem commemoret, quæ moderationem potius desiderat, quam orationis copiam. uerendum est enim, ne, dum is late, atque copiose nimis explicare studet, quibus modis homines ab huius legis præscripto discedant, in illarum rerum sermonem forte incidat, unde excitandæ libidinis potius materia, quam restinguentæ illius ratio emanare solet. Sed quoniam hoc præcepto multa continentur, quæ prætermittenda non sunt, ea suo loco explicabuntur a Parochis. Eius igitur duplex uis est, altera, qua difertis uerbis adulterium uetatur: altera, quæ eam sententiam inclusam habet, ut animi, corporisque castitatem colamus. Vt autem ab eo, quod prohibitum est, docendi initium sumatur; Adulterium est legitimi tori iniuria, siue alienus, siue proprius ille sit. etenim si maritus cum muliere soluta rem habet, suum ipse torum uiolat: si uero solutus uir alienam cognoscat uxorem, adulterii labe torus alienus inquinatur. Hoc uero adulterii interdicto omnia prohiberi D. Ambrosius & Augustinus auctores sunt, quæcumque inhonesta sunt, & impudica. In hanc sententiam hæc uerba accipiēda esse, ex sacris litteris rum ueteris, tum noui testamenti licet colligere: nam præter adulterium, alia libidinis genera apud Mosē puniuntur. Est Iudæ in Genesi iudicium in nura suam. Est præclara illa in Deuteronomio Mosi lex, ne de filiabus Israel ulla esset meretrix. Extat præterea Tobia ad filiū eiusmodi adhortatio: Attēde tibi fili mi ab omni fornicatione.

AA

Ecclesia-

D. Ambro.
D. August.

Gen. 38.

Deute. 23.

Tob. 4.

Eccle. 4. 7. Ecclesiasticus itē, Erubescite, inquit, a respectu mulieris fornicariæ. In euangelio etiam Christus dominus inquit, de corde exire adulteria, & fornicationes, quæ coinquinant hominem. Apostolus uero Paulus hoc uicium sæpe multis grauissimisq. uerbis detestatur: Hæc est, ait, uoluntas Dei sanctificatio uestra, ut abstineatis uos a fornicatione. & Fugite fornicationem. & Ne commisceamini fornicariis. Fornicatio autem, inquit, & omnis immunditia, aut avaritia nec nominetur in uobis. & Neque fornicarii, neque adulteri, neque inolles, neque masculorum cōcubitores regnum Dei possidebunt. Præcipue uero ob eam rem adulterium diserte uetitum est, quia præter turpitudinem, quæ illi cum aliis intemperantiæ generibus communis est, iniustitiæ quoque peccatum non solum in proximum, sed etiam in ciuilem societatem adiūctum habet. Est illud item certum, qui se a ceterarum libidinum intemperantia non abstinere, eum ad hæc, quæ adulterii est, incontinentiam facile labi. Quare hoc adulterii interdicto facile intelligimus, omne impuritatis, & impudicitiae genus, quo polluitur corpus, prohiberi: immo uero omnem intimam animi libidinem hoc præcepto uetitam esse, tum ipsius legis uis significat, quam spirituale esse constat, tum Christus dominus docuit illis uerbis, Audistis, quia dictū est antiquis, Non mœchaberis: Ego autem dico uobis, quia omnis, qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Hæc sunt, quæ fidelibus publice tradenda duximus, si tamen ea addantur, quæ a sancta Tridentina Synodo in adulteros, & eos, qui scorta, & pellices alunt, decreta sunt, prætermisiss multis aliis, ac uariis impudicitiae, & libidinis generibus, de quibus priuatim unusquisque a Parocho admonendus erit, ut temporis, & personarum ratio postulat.

Matth. 5.

Triden. Syn.

Castitas unicuique pro diuersitate status necessaria seruuanda.

Sequitur nunc, ut ea explicentur, quæ iubendi uim habent. Docendi igitur sunt fideles, ac uehementer hortandi, ut pudicitiam, & continentiam omni studio colant, mundentque se ab omni inquinamento carnis, & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. In primis autem admonendi sunt, quamuis castitatis uirtus in eorum hominum genere magis eluceat, qui pulcherrimum illud, ac plane diuinum uirginitatis propositum sancte & religiose colunt, tamen iis etiā conuenire, qui uel cælibem uitā agunt, uel matrimonio iuncti, a uetita libidine puros se & integros seruant. Quoniam uero multa a sanctis Patribus tradita sunt, quibus docemur domitas habere libidines, & coercere uoluptates, eā Parochus studeat populo accurate exponere, atque in hac tractatione diligentissime uersetur.

Hæc autem eiusmodi sunt, partim quæ in cogitatione consistunt, partim quæ in actione. Quod in cogitatione remedium positum est, id in eo maxime uersatur, ut intelligamus, quanta sit huius peccati turpitude, & pernicies; qua cognita, facilius fiet eius detestandi ratio. perniciosum uero scelus esse, intelligi ex eo potest; quoniam propter hoc peccatum e Dei regno pelluntur, atque exterminantur homines: quod malorum omnium ultimum est. Et hæc quidem calamitas omnium scelerum communis est: illud autem huius peccati proprium, quod qui fornicantur; in sua ipsi corpora peccare dicuntur ex sententia Apostoli ita scribentis; Fugite fornicationem qui: omne. n. peccatum, quodcumq; fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat: quod ob eam causam dictum est, quoniam illud iniuriose tractat, cum eius uiolat sanctitatem. qua de re ad Thessalonicenses ita D. Paulus: Hæc est, inquit, uoluntas Dei, sanctificatio uestra, ut abstinere uos a fornicatione, ut sciat unusquisque uestrum uas suum possidere in sanctificatione & honore; non in passione desiderii, sicut & gentes quæ ignorant Deum: Dein de id quod scelestus est, si homo Christianus meretrici turpiter se deat, membra, quæ Christi sunt, ea meretricis facit: ita enim D. Paulus ait; Nescitis quoniã corpora uestra, membra sunt Christi: tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? absit. an nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Est præterea homo Christianus, ut idem testatur; templum spiritus sancti; quod uiolare nihil aliud est, nisi ab eo spiritum sanctum eiicere. In adulterii autem scelere magna inest iniquitas. si enim, ut uult Apostolus, qui matrimonio iuncti sunt, ita eorum alter alterius potestati mancipatus est, ut neuter sui corporis potestatem, iusque habeat, sed in tuo quodam sint inter se quasi seruitutis uinculo ita deuincti, ut uir ad uxoris uoluntatem; contraq; uxor ad uiri nutum, uoluntatemq; se accommodare debeat; certe si alteruter corpus suum, quod est alieni iuris, ab eo, cui illud adstrictum est, disiungit, is admodum iniquus est, & nefarius. Et quoniam infantiæ metus & ad ea, quæ iussa sunt, uehementer incitat homines, & a uetitis magnopere deterret; docebit Parochus, adulterium hominibus insignem turpitudinis notam inurere. nam sacris litteris ita proditum est: Qui adulter est, propter cordis inopiam, perdet animã suam: turpitudinem & ignominiam cõgregat sibi, & opprobrium illius nõ delebitur. Verum huius sceleris magnitudo ex supplicii seueritate facile perspicitur. adulteri enim, lege a Domino in ueteri testamento præscripta, obruebantur

- lapidibus. quin etiam ob unius libidinem, non solum qui scelus
Gen. 34. admisit, sed uniuersa interdum ciuitas, ut de Sichimitis legimus, de-
 leta est. Multa diuinæ animaduersionis exempla in sacris litteris pro-
 dita sunt, quæ ad deterrendos a nefaria libidine homines Parochus
Gen. 19. colligere poterit, ut Sodomæ, & reliquarum finitimarum urbium
Num. 25. interitus; Israhelitarum, qui fornicati sunt cum filiabus Moab in de-
Iud. 20. serto, supplicium; Beniamitarum delictio. Qui uero mortem effu-
 giunt, intolerabiles tamen dolores, ac pœnarum cruciatus, quibus
 sæpe plectuntur, non effugiunt. nam mente cæci, quæ pœna grauis-
 sima est, ita fiunt, ut neque Dei, neque famæ, neque dignitatis,
 neque filiorum denique, uitæque suæ rationem habeant: hocque
 pacto adeo nequam, & inutiles fiunt, ut nihil graue committi eis de-
 beat, & ad nullum fere officii munus idonei sint. Huius rei exempla
2. Re. 2. a Dauide, & Salomone petere nobis licet: quorum alter postquam
 adulteratus est, repente sui dissimillimus, ex micissimo crudelis exti-
 tit, ut Vriam optime de se meritum morti obtulerit; alter cum se to-
1. Reg. 11. tum in mulierum libidinem profudisset, ita a uera Dei religione sese
Ofc. 4. auertit, ut alienos deos sequeretur. Aufert igitur, ut Oseas dixit. hoc
 peccatum cor hominis, sæpeque obcæcat.

*Ne uioletur
 castitas, quæ
 a cura adhi-
 benda.*

- Nunc ad ea remedia ueniamus, quæ in actione consistunt. quo-
 rum primum illud est, ut otium maxime fugiamus: in quo Sodomis-
 tæ homines, ut est apud Ezechielem, cum hebescerent, in spurcissimum
 illud nefariæ libidinis scelus præcipientes lapsi sunt. Deinde cra-
 pula magnopere est uitanda. Saturauit eos, inquit Propheta, & mœ-
 chati sunt: quoniam uenter expletus, ac saturatus, libidinem parit.
Luc. 31. hoc ipsum illis uerbis Dominus significauit; Attēdite uobis, ne for-
 te grauentur corda uestra in crapula, & ebrietate. hoc item Aposto-
Ad Eph. 5. lus; Nolite, inquit, inebriari uino, in quo est luxuria. Sed maxime
 animus ad libidinem oculis inflammari solet. quo pertinet illa Chri-
Matth. 18. sti domini sententia; Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & projice
 abs te. Multæ præterea sunt prophetarum de eadem re uoces, ut
Iob. 31. est apud Iob; Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidē
 de uirgine. Sunt multa denique, ac pene innumerabilia exempla ma-
 lorum, quæ ex oculorum aspectu ortum habuerunt. sic Dauid, sic
2. Reg. 11. rex Sichæ peccauit, hocque itē pacto senes illi Susannæ calūniatores
Gen. 34. deliquerunt. Elegantior item ornatus, quo oculorum sensus ualde
Dan. 13. excitatur, occasionem libidini non parua sæpe præbet: ideoque
Eccle. 9. Ecclesiasticus monet; Auerte faciem tuam a muliere compta. Cum
 igitur mulieres in nimio ornatus studio uersentur, nō alienum erit,
 si Parochus

si Parochus aliquam in eo diligentiam adhibeat, ut eas interdum ino-
 neat, obiurgetque uerbis, quæ hoc genere grauissima Apostolus
 Petrus ita protulit; Mulierum non sit extrinsecus capillatura, aut cir-
 cundatio auri, aut indumenti uestimètorum cultus. D. Paulus itein,
 Non in tortis, inquit, crinibus, aut auro, aut margaritis, uel ueste
 pretiosa. multæ.n.auro & margaritis adornatæ, ornamenta mentis,
 & corporis perdidit. Hoc autem libidinis incitamentum, quod
 e uestium exquisito ornatu existere solet, alterum sequitur, quod est
 turpis obsceneque sermonis. nam uerborum obscenitate, quasi face
 quadam subiecta, adolescentum accenduntur animi: Corruptunt
 enim mores bonos collòquia mala; inquit Apostolus; hincque ip-
 sum cum inaxime efficiant delicatiores, & molliores cantus, ac salta-
 tiones, ab iis quoque diligenter cauendum est. quo in genere nume-
 rantur item libri obscene & amatorie scripti: qui ita uitandi sunt, ut
 imagines, quæ aliquam turpitudinis speciè præferunt: cum ad tur-
 pes rerum illecebras, inflammandosque adolescentum animos uis in
 illis sit maxima. Sed Parochus ip primis curet, ut, quæ de ijs à sacro-
 sancto Tridentino Concilio pie, religioseque constituta sunt, ea san-
 ctissime seruetur. Hæc uero omnia, quæ commemorata iam sunt, si
 magno adhibito studio, curaque uitentur, omnis fere libidinis mate-
 ria tollitur. sed ad illius uim opprimendam maxime ualent frequens
 Confessionis, & Eucharistiæ usus: tum assidua, ac pie quidem ad
 Deum preces, cum elemosynis atque ieiunio coniunctæ. Est enim
 castitas donum Dei, quod recte petentibus nõ denegat, nec patitur
 nos tentari supra id quod possumus. Corpus autem nõ ieiunium mo-
 do, & iis præsertim, quæ sancta Ecclesia instituit, sed uigiis etiã, pijs
 peregrinationibus, atque alijs afflictationum generibus exercendũ
 est, sensuumque appetitiones reprimendæ: in his enim, atque alijs
 eiusmodi rebus maxime cernitur temperantiæ uirtus: in qua senten-
 tiam ad Corinthios ita D. Paulus scribit; Omnis qui in agone cõten-
 dit, ab omnibus se abstinèt: & illi quidem ut corruptibilem coronã
 accipiant, nos autem incorruptã. & paulo post; Castiga, inquit, cor-
 pus meũ, & in seruitutem redigo, ne forte, cũ alijs prædicauerim, ipse
 reprobus efficiar. Et alio loco; Carnis curam ne feceritis in desiderijs.

NON PURTVM FACIENS.

Veterem hunc Ecclesiæ morem fuisse, ut huius præcepti uis, & ra-
 tio inculcaretur auditoribus, indicat illa apud Apostolum obiurgati-
 o eorum, qui ceteros ab ijs uitijs maxime deterrerent, quibus ipsi

ad Rom. 2. cumulati reperiebantur: Qui enim, inquit, alium docēs, te ipsum non docēs? qui prædicas non furandum, furaris? Quo doctrinæ bono non solum frequens illorum temporum peccatum corrigebant, sed etiam turbas, ac lites sedabant, aliaque malorum causas, quæ furto commoueri solent. In ijs & delictis, & delictorum in eodem modo, atque calamitatibus cum nostra etiam hæc ætas misere uersetur; ad exemplum sanctorum Patrum, & Christianæ disciplinæ magistrorū, Parochi hunc urgebunt locum, & assidue, ac diligenter huius præcepti uim, ac sententiam explicabunt. Ac primum officium, & diligentiam suam conferent ad declarandum Dei infinitum amorem et genus humanum: qui non modo illis duobus interdictis; Non occides; Non inæchaberis; quasi præsiidiis, & uitam, corpusque nostrum, & famam, existimationemque tueatur; sed etiam hoc præcepto, Non furtum facies, tamquam custodia quadam, externas res, ac facultates muniat, atque defendat. quam enim hæc uerba subiectam habent notionem, nisi eam, quam supra diximus, cum de aliis præceptis loqueremur? uetare uidelicet Deum, bona hæc nostra, quæ in eius tutela sint, a quoquam auferri, aut uiolari. quod diuinæ legis beneficium quo maius est, eo nos in ipsius beneficii auctorem Deum gratiores esse oportet. Et quoniam & habendæ, & referendæ gratiæ, nobis optima ratio proposita est, ut non tantum præcepta libenter auribus accipiamus, sed etiam re ipsa probemus; ad hoc colendum præcepti officium fideles excitandi, & inflammandi sunt. Est autem hoc præceptum, quemadmodum superiora, diuisum in duas partes: quarum altera, quæ furtum uetat, aperte est annūciata; alterius sententia, & uis, qua iubemur benigni, & liberales esse in proximos, in priore occulta est, & inuoluta. de priore igitur prius dicetur; Non furtum facies. In quo illud animaduertendum est, furti nomine non id modo intelligi, cum occulte ab inuito domino aliquid auferatur; sed etiam, cum aliquid alienum contra uoluntatem scientis domini possidetur. nisi forte existimandum est, eum, qui furtum prohibeat, rapinas factas per uim, & iniuriam non improbare; cum extet illud Apostoli; Rapaces regnū Dei nō possidebunt. quorum omnem rationem, & consuetudinem fugiendam esse, idem scribit Apostolus. Quamquam uero maius peccatum rapinæ sint, quæ furtum; quæ, præter rem, quæ alicui adimunt, præterea uim afferunt, & maiorem imponunt ignominiam: mirandū tamen non est, quod leuiori hoc furti nomine notatū sit diuinæ legis præceptum, non rapinæ. id. n. summa ratione factum est: quia furtum latius patet, & ad
plura

plura pertinet, quam rapina; quas tantummodo illi facere possunt, qui potentia, & uiribus præstant. quamquã nemo non uidet, exclusis eiusdem generis leuioribus peccatis, grauiora etiam facinora prohiberi. Variis autem nominibus notatur iniusta possessio, & usus rerũ alienatum, ex uarietate eorum, quæ & inuitis, & insciis dominis auferuntur. nam si priuatum quid priuato adimitur, furtum dicitur; si furtipiter publico, peculatus appellatur. plagiatum uocant, si homo liber, uel seruus alienus in seruitutẽ abducitur: si uero sacra res eripitur, nominatur sacrilegium: quod facinus maxime nefarium, ac scelestum adeo in mores inductũ est, ut bona, quæ necessatio & sacrorum cultui, & ecclesiæ ministis, & pauperum u sui pie, ac sapiẽter fuerãt attributa, in priuatas cupiditates, petniciosasq. libidines conuertantur. Sed, præter ipsum furtum, idest extenã actionem, furandi etiã animus, & uoluntas, Dei lege prohibetur. est enim spiritualis lex, quæ animum, fontẽ cogitationum & cõsiliorum, inspicit. De corde enim, inquit Dominus apud S. Mathæum, exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia. Sed quam graue scelus furtum sit, ipsa naturæ uis, & ratio satis ostendit: est enim iustitiæ cõtrarium, quæ suum cuique tribuit. Nã bonorum distributiones, & assignationes, iam inde ab initio iure gentium constitutas, diuinis etiam, & humanis legibus cõfirmatas, ratas esse oportet; ut unusquisque, nisi humanam societatem tollere uelimus, ea teneat, quæ ei iure obtigerunt. nam, ut Apostolus ait, Neque futes, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Etsi huius sceleris importunitatem, & immanitatẽ pet multa declarant, quæ furtum cõsequuntur. Fiunt. n. iudicia temere, & incõsulto, multa de multis: erumpunt odia: suscipiuntur inimicitia: existunt interdum acerbissimæ innocentium hominum dãnationes. Quid dicemus de ea necessitate, quæ diuinitus imposita est omnibus, satisfaciẽdi ei, cui aliquid adẽptum sit? Non. n. inquit Augustinus, remittitur peccatũ, nisi restitatur ablatum: quæ restitutio, cum quis assueuerit ex alienis locupletari, quãtam habeat difficultatem, præter id, quod unusquisque & ex aliorũ cõsuetudine, & de suo sensu iudicare potest, ex testimonio Abacuch propheta licet intelligere: inquit enim: Væ ei, qui multiplicat non sua usquequo, & aggrauat cotra se densum lutum. Lutum appellat densum, rerum alienarum possessionem, unde emergere, & expedire se homines difficile possint. Furtorum autem tam multa sunt genera, ut ea dinumerare sit difficillimum. quare de his duobus, furto, & rapinis, dixisse satis

Math. 15.

1. ad Cor. 6.

S. August.

Abacuch 2.

erit, ad quæ, tamquam ad caput, reliqua, quæ dicemus, referuntur. Ad ea igitur detestanda, & ad fidelem populum a scelesto facinore deterrendum, conferent omnem curam, ac diligentiam Parochi.

*De uarijs
furtorum ge-
neribus.
S. August.*

Verum huius generis partes perfequamur. Sunt igitur fures etiã, qui furto sublatas res emunt, uel aliquo modo inuentas, occupatas, aut adæptas retinent: ait enim S. Augustinus: Si inuenisti, & non red didisti, rapuisti. Quod si rerum dominus nulla ratione inueniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda. quæ ut restituar, qui adduci non potest, ea re facile probat se undique ablaturum omnia, si possit. Eodem se alligant scelere, qui in emendis, uendendisq; rebus fraudes adhibent, & uanitatem orationis. horum fraudes uindicabit Dominus. Grauiores, & iniquiores in hoc furtorum genere sunt ij, qui fallaces, & corruptas merces uendunt pro ueris, & integris; qui uel pondere, mensura, numero, ac regula decipiunt emptores. est enim in Deuteronomio: Non habebis in sacculo diuersa pondera. & in Leuitico: Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mēsurā: statera iusta, & æqua sint pondera: iustus modius, æquisque sextarius. Est & alio loco: Abominatio est apud Dominum pondus, & pondus, statera dolosa non est bona. Furtum etiã apertum est operariorum, & artificum, qui totã & integram mercedem exigunt ab ijs, quibus ipsi iustam, ac debitã operam nõ dederunt. Nec uero distinguuntur a furibus serui dominorum, rerumque custodes infidi, quin etiã eo sunt detestabiliores;

Deuter. 25.

Leuit. 19.

Prover. 20.

quam reliqui fures, qui clauibus excluduntur, quod furaci seruo nihil domi obsignatũ, aut oclusum esse potest. Furtum præterea facere uidentur, qui fictis, simulatisq; uerbis, qui uel fallaci mēdicitate penitiã exorquent: quorum eo grauius est peccatũ, quod furtũ mendacio cumulãt. Illi quoque in furũ numero reponēdi sunt, qui eũ ad priuatũ aliquod, uel publicũ officium conducti sunt, nullã uel parũã operã nauates munus negligunt, mercede tantũ, ac precio fruuntur. Reliquam furtorum multitudinẽ, a solerti avaritia, quæ omnes pecunie uias nouit, excogitatã, persequi lógum est, & ut diximus, difficilimum. itaque de rapinis, quod est alterum horum scelerum caput, dicēdum uideretur, si prius monuerit Parochus Christianum populũ, ut meminerit illius Apostoli sententiæ; Qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & laqueum diaboli. Nec ullo sibi loco patitur excidere præceptum hoc: Quæcumque uultis ut faciãt uobis homines, & uos facite illis. & illud cogitent perpetuo; Quod ab aliõ oderis fieri tibi, uide ne tu aliquãdo alteri facias. Rapinæ igitur patet

1. ad Tim. 6.

Matth. 7.

Tob. 4.

Luc. 6.

latius.

latius. Nam, qui debitam operariis mercedem non persolunt, sunt rapaces: quos S. Iacobus ad penitentiam inuitat illis uerbis: Agite nunc diuites, plorate ululantes in miseris uestris, quæ aduentus uobis. cuius penitentia causa subiungit: Ecce enim merces operariorum, qui messuerunt regiones uestras, quæ fraudata est a uobis, clamat: & clamor eorum in aures domini sabahot introiuit. quod genus rapinarum in Leuitico, in Deuteronomio, apud Malachiam, & apud Tobiam uehementer improbat. In hoc crimine rapacitatis includuntur, qui, quæ Ecclesiarum praesidibus, & magistratibus debentur, uectigalia, tributa, decimas, & reliqua huius generis non dissolunt, uel interuertunt, & ad se transferunt. Huc etiam referuntur feneratores in rapinis acerrimi, & acerbissimi, qui miseram plebem concipiunt, ac trucidant usuris. Est autem usura, quidquid praeter sortem, & caput illud, quod dari est, accipitur, siue pecunia sit, siue quiduis aliud, quod emi, aut aestimari possit pecunia. sic enim apud Ezechiel scriptum est: Vsuras, & superabundantiam non acceperit. & Dominus apud Lucam: Mutuum date, nihil inde sperantes. Grauissimum semper fuit hoc facinus, etiam apud gentes, & maxime odiosum. hinc illud: Quid fenerari? quid hominem, inquit, occidere? Nam qui fenerantur, bis idem uendunt; aut id uendunt, quod non est. Item rapinas faciunt hummarum iudices, qui uenalia habent iudicia, & pretio muneribusque delinunt, optimas tenuiorum, & egentium causas euertunt. Fraudatores creditorum, & inficiatores, quique, sumpto temporis spatio ad soluendum, sua, uel aliena fide merces emunt, neque fidem liberant, dānabuntur eodem crimine rapinarum: quorum etiam delictum grauius est, quod mercatores, illorum destitutionis, ac fraudationis occasione, magno detrimento ciuitatis uendunt omnia carius. in quos illa Dauidis sententia uidetur conuenire: Mutuabitur peccator, & non soluet. Quid de locupletibus dicemus iis, qui ab illis, qui soluendo non sunt, quod comoderunt, exigunt acerbius, & pignora etiam ea auferunt contra Dei interdictum, quæ ad eorum corpus tuendum sunt necessaria? inquit enim Deus: Si pignus a proximo tuo acceperis uestimentum, ante solis occasum reddas ei: ipsum enim est solum, quo operitur indumentum carnis eius, nec habet aliud, in quo dormiat: si clamauerit ad me, exaudiam eum, quia misericors sum. Horum exactio acerbitate, iure rapacitate, atque adeo rapinas appellabimus. Ex numero eorum, qui raptores dicuntur a sanctis Patribus, sunt, qui in frugum inopia concipiunt frumentum, faciuntque. ut sua culpa carior, ac durior sit annona: quod etiam ualet in rebus omnibus ad uitam, & ad uitam necessariis. ad quos illa

1. 17. 100. 17

Iacob. 5.

Leuit. 19.

Deuter. 24.

Malach. 3.

Tob. 4.

Ezech. 18.

Ezech. 18.

Luc. 6.

Psal. 36.

Exod. 22.

Præm. illa Salomonis pertinet execratio: Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis. Quos, suorum scelerum admonitos, Parochi liberius accufabunt, ac propositas illis peccatis pœnas explicabunt uberius. Hæc de uetitis: nunc ad iussa ueniamus: in quibus satisfactio, uel restitutio primum locum habet. peccatum enim non remittitur, nisi restituatur ablatum. sed quoniam non is solum, qui furtum fecit, ei, cui furatus est, id debet restituere, sed omnes præterea, qui furti participes fuerunt, hac lege restitutionis tenentur; aperiendum est, qui sint illi, qui hanc satisfaciendi, uel restituendi necessitatem effugere non possint. Sunt autem plura hominum genera: ac primum est eorum, qui furari imperant: qui nõ modo sunt ipsi furtorum socii, & auctores, sed etiam in illo furum genere deterrimi. Alterum genus par uoluntate primis, potestate dispar, in eodem tamen furum gradu ponendum, eorum, qui cum iubere nõ possint, suafores sunt, atque impulsores furtorum. Tertium genus est eorum, qui cum furibus consentiunt. Quartum genus est eorum, qui participes furtorum, inde lucrum ipsi etiam faciunt: si lucrum dicendum est, quod, nisi respuerint, eos addicit æternis cruciatibus: de quibus sic loquitur Daud: Si uidebas furem, currebas cum eo. Quintum genus est furum; qui cum furta possint prohibere, tantum abest, ut illis occurrant, & obsistant, ut eorum licentiam permittant, atque concedant. Sextum genus est eorum, qui cum, & furtum factum, & ubi factum sit, certo sciant, non indicant rem, sed eam se scire dissimulant. Postremum genus est, quod omnes complectitur furtorum adiutores, custodes, patronos, qui que illis receptaculum præbent, ac domicilium, qui omnes & satisfacere debent iis, quibus aliquid detractum est, & ad illud necessarium officium uehementer cohortandi sunt. Ne huius quidem sceleris omnino sunt expettes, approbatores furtorum, & laudatores. Nec uero etiam ab eadem culpa sunt alieni filii familias, & uxores, qui pecunias a patribus, & uiris surripiunt.

*De operibus
misericordie
per elemosy
nas in panpe
res.*

*Cyprianus,
Ioan. Chryf.
Greg. Naz.*

Iam uero huic præcepto illa subiecta sententia est, ut pauperum, & inopum miseremur, eorumque difficultates, & angustias nostris facultatibus, & officiis subleuemus. quod argumentum quia sæpissime, & copiosissime tractandum est, petent ea Parochi ex uirorum sanctissimorum, Cypriani, Ioannis Chrysofomi, Gregorii Nazæni, & aliorum libris, qui de elemosyna præclare scripserunt, quibus huic muneri satisfaciant. Sunt enim inflammandi fideles ad studium, & alacritatem opitulandi iis, quibus aliena misericordia uiuendum est. Sunt uero etiam docendi, quantum habeat necessitatem elemosyna, ut uide-

ut uidelicet re, & opera nostra in egentis simus liberales, uerissimo illo argumento, quod summo iudicij die detestaturus sit eos Deus, & sempiternis ignibus addicturus, qui elemosynæ officia præter miserint, ac neglexerint; illos autem collaudatos in patriam cælestem introducturus, qui benigne fecerint indigentibus. est utraque Christi domini ore pronuntiata sententia: Venite benedicti patris mei, possidete paratū uobis regnum. & Discedite a me maledicti in ignē æternum. Vtetur præterea sacerdotes accommodatis illis ad persuadendum locis; Date, & dabitur uobis. Proferent Dei promissum, quo nihil uberius, nihil magnificentius ne cogitari quidem potest. Nemo est, qui reliquerit &c. qui non accipiet centies tantum nuno in tempore hoc, & in sæculo futuro uitam æternam. Adiciunt illud, quod a Christo domino dictum est; Facite uobis amicos de mamona iniquitatis: ut, cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula. Huius uero necessarij muneris partes exponent, ut qui largiri non possunt egentibus, quo uitam sustentent, saltem commodet pauperi, iuxta Christi domini præscriptum: Mutuum date, nihil desperates. Atque huius rei felicitatem beatus Dauid expressit: Iucundus homo, qui miseretur, & commodat. Est autem Christianæ pietatis, nisi sit aliunde facultas bene merendi de iis, quibus ad uitæ aliena misericordia opus est, uitandi etiam otii causa, labore, opera, ac manibus ea quærere, quibus inopum indigentiam leuare possint. ad id omnes suo exemplo hortatur in epistola ad Thesalonicenses Apostolus illis uerbis: Ipsi enim scitis, quæ admodum oporteat imitari nos. Item ad eosdem: Operam detis, ut quieti sitis, & ut uestrum negotium agatis, & operemini manibus uestris, sicut præcepimus uobis. Et ad Ephesios: Qui furabatur, iam nõ furetur: magis autem laboret operando manibus, quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatē patienti. Est etiam frugalitati cõsulendum, parcendumque bonis alienis, ne ceteris graues, aur molesti simus. quæ temperantia sanquam elucet in omnibus apostolis, sed maxime eminet in D. Paulo; cuius illud est ad Thesalonicenses: Memores estis, fratres, laboris nostri, & fatigationis: nocte, & die operantes, ne quem uestrum grauaremus, prædicauimus in uobis euangelium Dei. Atque idem alio loco Apostolus; In labore, & fatigatione nocte, & die operantes, ne quem uestrum grauaremus. Sed ut ab uniuerso hoc genere nefariorum facinorum abhorreat fidelis populus, Parochis a prophetis petere, & a reliquis diuinis libris sumere par erit detestationē furtoꝝ, & rapinarum, & horribiles minas a Deo propo-

Matth. 25.

Luc. 6.

Marc. 10.

Luc. 16.

Luc. 6.

Psal. 111.

1. ad Thes. 3.

1. ad Thes. 4.

Ad Eph. 4.

. . .

1. ad Thes. 2.

2. ad Thes. 3.

propo-

Amos 8. propositas eis, qui illa scelera committunt. Clamat Amos propheta: Audite hoc, qui contemnit pauperem, & deficere facitis egenos terræ, dicentes, quando transibit mensis, & uenundabimus merces, & sab bathum, & aperiemus frumentum, ut imminuamus mensuram, & augeamus siclum, & supponamus stateras dolosas? Sunt in eadē sententia multa apud Hieremiā, in Prouerbiis, & apud Ecclesiasticum. Nec uero dubitandum est, quin hæc malorum semina, quibus malis opprimitur hæc ætas, magna ex parte in his inclusa sint causis. Verū ut affuescant Christiani homines prosequi omni liberalitatis, ac benignitatis officio egentes, & mendicos, quod ad alteram huius præcepti partem pertinet, proferent Parochi maxima præmia, quæ beneficis, & largis, & in hac, & in altera uita daturū se Deus pollicetur. Sed quia non desunt, qui etiā se in furtis excusent, admonendi sunt, fore, ut nullam eorum peccati excusationem accipiat Deus; immo uero futurum, ut illa purgatione non modo non leuetur peccatum, sed mirum in modum augeatur. Ecce, nobilium hominum non ferendæ delicix, qui culpam extenuare sibi uidentur, si se affirmarint, non cupiditate, aut auaritia ad detrahendum alteri sua descendere, sed tuendæ causa amplitudinis familiæ, & maiorum suorum, quorum existimatio, ac dignitas rueret, nisi rerum alienarum accessione fulcitur. Quibus perniciosus error eripiendus est; simulq; demon strandum, unam esse rationem conseruandi, & amplificandi copias, & opes, maiorumq; gloriam, si Dei uoluntati paruerint, si eius præcepta seruarint; quibus contemptis, fundatæ, & optime constitutæ opes euertuntur; reges ex regio folio, & summo gradu honoris præcipites exturbantur; in quorum locum infimi interdum homines, & qui summo in odio illis fuerunt, diuinitus uocantur. Incredibile est, quantopere his succenset Deus: cuius rei testis est Isaias, apud

Isa. 1. quem sunt illa Dei uerba: Principes tui, infideles, socij furum: omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. propter hoc ait dominus Deus exercituum fortis Israel; Eheu cōsolabor super hostibus meis, & uindicabor de inimicis meis: & cōuertam manum meā ad te, & excoquam ad purum scoriā tuam. Non desunt, qui non iam illā afferant causam splendoris, & gloriæ, sed uictus, & uitæ comodiorem facultatem, & elegātiā. qui refellendi sunt, docendiq; quam impia sit eorum & actio, & oratio, qui ullam commoditatem anteferāt Dei uoluntati & gloriæ; quam, negligendo eius præcepta; offendimus mirandum in modum. etsi quæ potest esse in furto com moditas, quod summa in cōmoda consequantur? Super furem enim, inquit

inquit Ecclesiast. est confusio, & pœnitentia. Sed fac esse, ut cum illis *Eccle. 5.*
 non agatur incommode: dedecorat fur diuinum nomen: repugnat
 eius sanctissimæ uoluntati, salutaria ipsius præcepta cõtēment. quo
 ex fote omnis error, omnis improbitas, omnis fluit impietas. Quid,
 quod audire licet interdum fures, qui nihil se eo peccare cõtendant,
 quod detrahant aliquid locupletibus, & copiosis hominibus, qui ea *2. Item 3*
 detractioe nihil damni faciant, ne sentiant quidem? misera sane, &
 pestifera defensio. Putat alius satisfactioem suã accipi debere, quod
 cam furandi consuetudinem cepit, ut non facile possit ab illa mente,
 & actione desistere: qui nisi audierit Apostolum dicentem; Qui fur- *Ad Eph. 4.*
 rabatur, iam non furetur; uelit, nolit, etiam consuetudinem capiet
 æternorum suppliciorum. Nõ ulli sunt; qui excusant se, occasioneq;
 data, alteri aliquid ademisse. est enim illud tritum sermone prouer-
 bium; Fures, qui non sint, fieri occasione: qui hac ratione sunt de-
 nefaria sententia deducendi, resistendum esse prauis cupiditatibus.
 Nam si cõtino est re perficiendum id, quod libida percussit; quis
 modus, quis finis erit scelerum, ac flagitiorum? Turpissima igitur
 est illa defensio, uel summæ potius intemperantiæ; & iniustitiæ con-
 fessio. Nam qui dicit, se nõ ideo peccare, quia nullam habet peccan-
 di occasionem, idem præpmodum fatetur se semper oblata occasio-
 ne peccatorum. Sunt, qui furari se dicant ulciscendi causã, quod ab
 aliis eadem iniuria sint affecti: quibus ita respondendum est; primò
 nemini licere iniurias persequi: deinde nõ posse quemquam rei suæ
 iudicem esse: tum multo minus cõcedi, ut pœnas ab aliis repetant
 eorum, quæ alii in eum peccauerunt. Postremo, quidam furtum sa-
 tis illa ratione defensum, tectumquẽ arbitrantur, quod cum sint ære
 alieno oppressi, aliter eo liberari non possint, nisi illud furto dissol-
 uant. quibuscum ita agendum est, nullum esse grauius æs alienum,
 & quo magis prematur humanum genus, quã debitum illud, cuius *Math. 6.*
 in diuina precatioe quotidie meminimus; Diuinitæ nobis debita
 nostra; quare illud insanissimi hominis esse, plus uelle Deo debere,
 id est plus peccare, ut, quod debet hominibus, dissoluat; multoque
 præstare; conici in carcerem, quã mandari suppliciu inferorum
 sempiternis: longe etiam esse grauius Dei, quam hominum iudicio
 condemnari: porro autem supplices ipsos ad Dei opem, ac pietatem
 confugere debere, a quo; quid opus sit, possint impetrare. Sunt aliq;
 excusationum genera: quibus Parochi prudentes, ac sui officii dili-
 gentissimi, facile poterunt occurrere, ut aliquando habeant popu-
 lum sectatorem bonorum operum.

NON LOQVERIS CONTRA PROXIMVM TVVM
FALSVM TESTIMONIVM.

Quantam non modo utilitatem, sed etiam necessitatem habeat assidua huius & præcepti explicatio, & officii admonitio, nos D. Iacobi monet auctoritas, illis uerbis; Si quis in uerbo non offendit, hic perfectus est uir. & idem; Lingua modicum quidem membrum est, & magna exaltat: ecce quantus ignis quam magnam siluam incendit. & quæ sequuntur in eandem sententiam. Quibus duo monemur, primum latissime patere hoc linguæ uitium: quod etiam illa Propheta sententia confirmatur; Omnis homo mendax: ut propemodum sit unum hoc peccatum, quod ad omnes homines pertinere uideatur. Alterum, inde proficisci mala innumerabilia, cum sæpe maledici homines culpa facultates, fama, uita, animæ salus amittatur, uel eius, qui læditur, quod contumelias patienter ferre non possit, sed eas impotenti animo persequatur; uel eius, qui lædit, quod prauo pudore, & falsa cuiusdã exultationis opinione deteritus, adduci nõ possit, ut illi, qui offensus sit, satisfaciat. Quare hoc loco monendi fideles erunt, ut quãtas possunt maximas Deo gratias agant de hoc salutari præcepto non dicendi falsi testimonii; quo nõ solum ipsi aliis iniuriam facere uetamur, sed etiam hac obedientia ab aliorum iniuria prohibemur: Verum hoc præcepto eadem ratione, & uia progrediendum est, qua in ceteris progressi sumus, ut uidelicet animaduertantur in eo duæ leges; altera prohibens, ne falsum dicatur testimonium; iubens altera, ut, simulatione, fallaciisque sublatis, dicta, & facta nostra simplici ueritate metiamur. Cuius officij Apostolus Ephesios illis uerbis admonuit: Veritatem facientes in charitate, crescamos in illo per omnia. Sed prior huius præcepti pars habet hanc rationem, ut, quamuis nomine falsi testimonii significetur quidquid in bonam, uel in malam partem de altero constanter dicatur, siue in iudicio, siue extra iudicium, tamen præcipue prohibeatur illud testimonium, quod in iudicio, falso dicitur a iurato: iurat enim per Deum testis; quod ita testificantis, & diuinum nomen interponētis oratio plurimũ fidei habet, & ponderis. itaque, quia periculosum est hoc testimonium, iccirco præcipue prohibetur: iuratos enim testes, nisi exceptionibus legitimis excludantur, aut eorum sit aperta improbitas, atque pueritas, ne iudex quidem ipse potest reicere, præsertim cum extet iussum diuinæ legis, ut in ore duorum, uel trium stet omne uerbum. Sed

Deuter. 19.
Matth. 18.

Sed ut præceptum fideles plane intelligant, docendi erunt, quid significet hoc; PROXIMI; uocabulum, in quem falsum testimonium dicere minime licet. Est autem proximus, ut ex Christi domini doctrina colligitur, quicumque eger opera nostra, siue ille propinquus sit, siue alienus, siue ciuis, siue aduenâ, siue amicus, siue inimicus: nefas enim est existimare, contra hostes licere falsum aliquid dicere pro testimonio, quos iussu Dei, ac domini nostri diligere oporteat. quin etiam, quia sibi quisque quadam ratione proximus est, nemini fas est in se falsum testimonium dicere; quod qui committant, sibi ipsi notam inuidentes ignominia, ac turpitudinis, & se ipsos, & Ecclesiam lædunt, cuius sunt membra: quo modo etiam, qui sibi mortem consciscunt, nocent ciuitati: ita enim est apud sanctum Augustinum, Nec recte intelligentibus poterat uideri, non esse prohibitum, ut aduersus seipsum quisquâ falsus testis assisteret, eo quod in præcepto additum fuit, Contra proximum tuum. Sed non idcirco, si aduersus seipsum quisque falsum testimonium dixerit, ab hoc crimine se putet alienum, quando regulam diligendi proximi, a semet ipso dilector accepit. Verum, quia prohibemur proximum lædere falso testimonio, nemo propterea contrarium permitti nobis arbitretur, ut peierando liceat conciliare ei, qui nobiscum natura, ac religione coniunctus sit, aliquid utilitatis, aut commodi. Nemini enim mendacio, & uanitate, multo minus periurio studendum est. Quare sanctus Augustinus de mendacio ad Crescentium docet ex Apostoli sententia, mendacium in falsis testimoniis huiusmodi esse, etiam si in cuiusquam falsa laude dicatur. Nam locum illum tractans, Inuenimus autem & falsi testes Dei, si testimonium diximus aduersus Deum, quod suscitauerit Christum, quem non suscitauit, si mortui non resurgunt; Falsum, inquit, testimonium uocat Apostolus, si quis de Christo, & quod ad eius laudem uideatur pertinere, mentiatur. Sæpiissime uero etiam contingit, ut, qui alteri fauet, obsit alteri, certe errandi causa affertur iudici, qui interdum falsis testibus adductus, contra ius secundum iniuriam statuit, & iudicare cogitur. Non nunquam etiam fit, ut, qui ob falsum alicuius testimonium causam iudicio uicerit, idque impune tulerit, exultans iniqua uictoria, assuecat corrumpere, & adhibere falsos testes, quorum opera sperat se posse ad id, quod cumque concupierit, peruenire. Est uero id, & ipsi testi grauissimum, qui & ab eo, quem iureiurando subleuarit, & adiuuerit, falsus, & periuurus agnoscitur: & ipse, quod ei e sententia succedit scelus, quotidie maiorem exercitationem, & consuetudinem capit impietatis & audacia.

Vrigitur testium uanitas, mendacia, & periuria prohibentur; sic & accusatorum, & reorum, & patronorum, cognitorum, & procuratorum, aduocatorum, & omnium denique, qui iudicia constituunt. Postremo uetat Deus omne testimonium non modo in iudicio, sed etiam extra iudicium, quod alteri incommodum, aut detrimentum possit afferre. Est enim in Leuit. quo loco hæc præcepta iterantur, his uerbis: Non faciatis furrû, non metieniini, nec decipiet unusquisq. proxinû suum: ut nemini dubiû esse possit, quin a Deo omne mendacium hoc præcepto ciectum cõdénetur. quod apertissime testatur Dauid in hunc modum: Perdes omnes, qui loquuntur mendacium.

Leuit. 19.

Psal. 5.

Detractionis uitium quam detestabile.

Prohibetur autem hoc præcepto non modo falsum testimoniû, sed detestabilis etiam libido, & cõsuetudo detrahendi alteri: qua ex peste, incredibile est, quam multa, & quam grauiâ & incommoda, et mala nascantur. Hoc uitium maledice, & cõtumeliose dicendi occulte in alterum, passim improbat diuinæ litteræ. Cum hoc, inquit Dauid, non edebam. & S. Iacobus: Nolite detrahere alterutrum, fratres mei. Nec uero præcepta solum sacræ litteræ, sed etiam exépla suppeditant, quibus sceleris magnitudo declaratur. nam & Aman, confi-

Psal. 99.

Iacob. 4.

Est. 13.

ctis criminibus, adeo incendit in Iudæos Assuerum, ut is omnes eius gentis homines imperarit occidi. Referta est huiusmodi exemplis sacra historia; quorum commemoratione, sacerdotés operam dabûnt, ut fideles a rei improbitate deterreant. Ut autem peccari huius uis, quo de altero detrahitur, omnino perspiciatur, sciendum est, non tantum adhibéda calumnia offendi hominum existimationem, sed & augendis, amplificandisque criminibus; & si quid occultius ab aliquo commissum sit, quod ubi rescitum fuerit, graue, aut turpe sit ad famam, eam rem, qui, ubi, quando, quibus non necesse sit, peruulgare, is obrectator, & maledicus iure dicitur. Verum totius obrectationis nulla capitalior est, quam eorum, qui catholicæ doctrinæ eiusque prædicatoribus obrectant. In simili culpa sunt, qui malarû doctrinarum, & errorû magistrós extollûnt laudibus. Nec uero ab horum hominum numero, & culpa seiunguntur, qui detrahéctibes, & maledicentibus hominibus patefacientes aures, nõ reprehendûnt obrectatores, sed illis libenter assentiûnt. Detrahere. n. uel detrahenté audire, scribunt S. Hieronymus, & Bernardus, utrum danabilius sit, nõ facile constat. non. n. essent, qui detraherét, si nõ adessent, qui detrahentes audirent. In eodem genere sunt, qui suis artificijs distrahûnt homines, & inter se cõmittûnt, magnoper eiq. serendis discordijs delectatûr; ut summas cõiunctiones, ac societates fictis sermonibus dixi-

S. Hiero.

mentes,

mentes, amicissimos viros ad immortales inimicitias, & ad arma vobis pellant. Hanc pestem sic dicitur Dominus: Non eris criminator, neque susurro in populo. Tales erant multi ex consiliariis Saulis, qui eius voluntate a Dauide alienare, & in illum, regem incitare conabantur. Peccant denique in hanc partem bladi homines, & assentatores, qui blanditiis, & simulatis laudibus influunt in aures, & in animos eorum, quorum gratiam, pecuniam, & honores auerunt, dicentes, ut est apud Prophetam, Malum bonum, & bonum malum. quos ut arceamus, & pellamus a consuetudine nostra, monuit nos David illa oratione: Corripet me iustus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Quamquam enim isti proximo minime maledicunt, tamen ei maxime nocent, qui vel laudandis eius peccatis, afferunt ipsi causam perseverandi in vitis, quamdiu uixerit. Et quidem in hoc genere illa est assentatio deterior, quae ad proximi calamitatem, & perniciem adhibetur. sic Saul; cum Dauidem furori, & ferro Philistarum obuere cuperet, ut occideretur, ei blandiebatur illis uerbis; Ecce filia mea maior Merob, ipsam dabo tibi uxorem: tantummodo esto uir fortis, & praeliare bella Domini. sic Iudaei insidiosa oratione Christum dominum sunt affati; Magister, scimus, quia uerax es, & uiam Dei in ueritate doces. Longe autem perniciosior oratio est amicorum, affinitum, & cognatorum, qua ad eos interdum utuntur assentatorie, qui mortifero morbo affecti, iam sint extremo spiritu; dum affirmant pulchrum esse tum ei a morte periculum; dum laetum; & hilarem esse iubent, cumque a peccatorum confessione, tamquam a tristissima cogitatione, deterrent; dum denique eius animum auertunt ab omni cura, & meditatione extremorum periculorum, in quibus maxime uersatur. Quare fugiendum est omne mendaciorum genus; sed illud in primis, quo graui damno quisquam affici possit. Plenisimum uero impietatis est mendacium, cum quis in religionem, uel de religione mentitur. Sed illis etiam maledictis, & probris grauiter offenditur Deus, quae committuntur libellis, quos famosos uocant, & aliis huius generis contumeliis. Praeterea ioco, uel officii causa fallere mendacio, ut si nemo in illo uel damnum, uel lucrum fecerit, tamen omnino indignum est: ita enim nos Apostolus admonet: Deponent mendacium; loquimini ueritatem. Nam in eo est ad frequens, grauiusque mendacium, magna procliuitas; & ex iocosis mendaciis capiunt homines mentendi consuetudinem, unde ueniunt in opinionem, non esse ueraces. quamobrem, ut fide faciat eorum oratio,

necesse habent iurare perpetuo. Postremo, priore parte huius præcepti simulatio repudiatur; nec modo quæ simulate dicuntur, sed quæ ita fiunt, cum scelere coniuncta sunt: tam enim uerba, quam facta, notæ, ac signa quædam sunt eorum, quæ sunt in animo cuiusque, ob eamque causam Dominus sæpe phariseos arguens, hypocritas appellat. Et hæc de priore præcepti lege, quæ ad uctandum spectat.

*De iustitia
iudicij. in-
violabiliter
ministranda.
ad Rom. 14.*

Mat. 7.

Mat. 16.

Deuter. 1.

Iosu. 7.

5. Aug. 1.

Nunc explicemus, quid in altera iubeat Dominus. Pertinet autem hæc præcepti uis, & ratio ad id, ut iuste, & ex legibus forensia iudicia exerceantur, neue occupent homines, & usurpent iudicia. Non enim fas esse alienum seruum iudicare, ut scribit Apostolus: ne re, & causa incognita, sententiam ferant. quo in uicio fuit sacerdotum, & scribarum consilium, qui de sancto Stephano iudicarunt. quod item peccatum fuit magistratus Philippensium: de quibus inquit Apostolus; Cæcos nos publice indemnatos, homines Romanos, miserunt in carcerem, & nunc occulte nos ciiciunt. Ne cõdemnent innocentes, aut nocentes absoluant, ne pretio, aut gratia, ne odio, aut amore moueantur. Sic enim Moses seniores admonet, quos populi iudices constituerat. Quod iustum est, iudicate, siue ciuis sit ille, siue peregrinus: nulla erit distantia personarum: ita paruum audietis, ut magnum, nec accipietis cuiusquam personam, quia Dei iudicium est. De reis autem, & fontibus, uult eos Deus uerum confiteri, cum ex iudicii formula interrogantur. est enim testimonium, ac prædicatorio quædam, illa cõfessio laudis, & gloriæ Dei ex ipsius Iosue sententia, qui Achan ad ueri cõfessionem adhortatus inquit: Fili mi da gloriam domino Deo Israel. Sed quoniam hoc præceptum testes potissimum attingit, de his etiam a Parocho diligenter agendum erit. nam præcepti uis ea est, ut non solum prohibeat falsum testimonium, sed uerum etiã dici imperet. Est enim in humanis rebus maximus usus ueri testimonij; quod sunt innumerabiles res, quas a nobis ignorari necesse sit, nisi eas ex testium fide cognoscamus. Quare nihil tam necessarium est, quam testimoniorum ueritas in iis rebus, quas nec ipsi scimus, neque tamen licet ignorare. De quo extat illa sancti Augustini sententia: Qui ueritatem occultat, & qui prodit mendacium, uterque reus est; ille, quia prodesse non uult; hic, quia nocere desiderat. Licet uero interdum uerum tacere, sed extra iudicium. nam in iudicio, ubi testis legitime interrogatur a iudice, uera omnino patefacienda sunt. Quo loco cauendum tamen est testibus, ne suæ memorix nimium confisi, quod exploratum non habent, id pro certo affirmant. Reliqui sunt patroni causarum, & aduocati, actores

deinceps,

deinceps, & petitores. Illi igitur opera, ac patrocinio suo non deest
 sunt necessariis hominum temporibus, & egentibus benigne sub-
 uenient: tum iniustas causas defendendas non suscipient, neque ca-
 lumnia lites protrahent, nec alent auaritia. Quod ad mercedem at-
 tinet laboris, & operæ suæ, illa iure, & æquo metiantur. Petitores
 uero, & accusatores monendi sunt, ne cuiquam amore, aut odio,
 aut cupiditate aliqua adducti periculū iniquis criminationibus cre-
 ent. Iustum hoc denique diuinitus descriptum est piis omnibus, ut
 in congressibus, & colloquiis uere semper, & ex animo loquantur;
 nihil dicant, quod alterius existimationi possit officere, ne de illis
 quidem, a quibus lædi se, & exagitari intelligunt; cum illud propo-
 situm habere debeant, sibi cum illis eam necessitudinem, & societa-
 tem intercedere, ut membra sint eiusdem corporis. Ut autem liben-
 tius hoc mendacii uitium caueant fideles; proponet eis Parochus sum-
 mam huius sceleris miseriam, ac turpitudinem. Nam in sacris litte-
 ris, mendacii pater dæmon dicitur. quod enim dæmon in ueritate *Ioan. 8.*
 non stetit, mendax est, & mendacii parens. Adiunget ad eiciendum
 tantum flagitium, ea mala, quæ mendacium consequuntur: et quo-
 niam sunt innumerabilia: fontes, & capita in commodorum; & ca-
 lamitatum monstrabit: ac primum, in quātam cadat Dei offen-
 sionem, quantumue eius odium incurrat homo uanus, & mēdax, *Prover. 6.*
 Salomonis auctoritate declarabit eo loco; Sex sunt, quæ odit Domi-
 nus, & septimum detestatur anima eius, oculos sublimes, linguam
 mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem; cor machi-
 nans cogitationes pessimas, pedes ueloces ad currēdum in malum,
 proferentem mendacia, testem fallacem; & quæ sequuntur. Quis
 igitur ei præstet incolumitatem, qui in insigni odio sit apud Deum,
 quo minus grauissimis afficiatur suppliciis? Deinde quid impurius,
 aut foedius, ut sanctus inquit Iacobus, quam in eadem lingua; qua *Iacob. 3.*
 benedicimus Deum, & Patrem, maledicere homines, qui ad ima-
 ginem, & similitudinem Dei facti sunt, ita ut fons de eodem forami-
 ne emanet dulcem, & amaram aquam? Quæ enim lingua prius lau-
 dem, & gloriam Deo tribuebat, postea, quārum in ea est, cum igno-
 minia afficit, ac dedecore, mentiendo. quare fit, ut a celestis beati-
 tudinis possessione mendaces excludantur. Cum enim in hunc mo-
 dum quæreret a Deo Dauid; Domine quis habitabit in tabernacu- *Psal. 14.*
 lo tuo? respondit spiritus sanctus; Qui loquitur ueritatem in cor-
 de suo, qui non egit dolum in lingua sua. Maximum uero etiā illud
 in mendacio in commodum est, quod fere est insanabilis is animi

morbus; Cum enim peccatum, quod inferendo falso crimine, aut
 proximi famæ, & existimationi obtrectando, commissum sit; non
 remittatur, nisi calumniator ei, quem criminatus fuerit, satisfaciatur
 iniuriarum; id autem difficile fiat ab hominibus, primo, ut antea mo-
 nuimus, pudore, & inani quadam dignitatis opinione deterritis: qui
 in eo peccato sit, hunc abdictum esse æternis inferorum pœnis, du-
 bitare non possumus. neque enim quisquam speret, se calumniarum,
 uel obtrectationis ueniam consequi posse, nisi prius ei satisfaciatur, de
 cuius dignitate, & fama, aut publice in iudicio, aut etiã in priuatis,
 & familiaribus congressibus aliquid detraxerit. Præterea, latissime
 patet hoc detrimentum, & in ceteros diffunditur, qua uanitate, &
 mendacio fides, ac ueritas tolluntur, ætissima uincula societatis hu-
 manæ: quibus sublatis, sequitur summa uitæ confusio, ut homines
 nihil a demonibus differre uideantur. Docebit porro, uitãdam esse
 loquacitatem Parochus: cuius uitatione, & reliqua peccata fugiuntur,
 & est magna cautio mendacii: a quo uitio loquaces sibi haud fa-
 cile tēperare possunt. Postremo iis illum errorem eripiet Parochus,
 qui se in uanitate orationis excusant, & mendacium, prudentium
 exemplo defendunt: quorum esse aiunt, mentiri in tempore. Dicit
 ad Rom. 2. id, quod uerissimum est, prudentiam carnis, mortem esse. Hortabitur
 auditores, ut in difficultatibus, & angustiis Deo confidant,
 neque ad artificium mentiendi confugiant. nam illi, qui utuntur
 perfugio, facile declarant, se sua magis niti prudentia, quam in Dei
 prouidentia spem ponere. Qui causam sui mendacii conserunt in
 eos, a quibus sunt mendacio decepti, hi docendi sunt, non licere
 hominibus se ipsos ulcisci, neque malum malo compēsandum esse;
 ad Rom. 12. sed potius uincendum in bono malum: quod si etiam fas esset, hanc
 referre gratiani, nemini tamen utile, se suo ulcisci detrimento; esse
 autem id grauissimum detrimentum, quod mendacio dicendo fa-
 cimus. Iis, qui afferunt humanæ naturæ imbecillitatem, & fragili-
 tatem, tradendum erit hoc officii præceptum, ut diuinum auxilium
 implorent, nec infirmitati humanitatis obtemperent. Qui consue-
 tudinem opponunt, admonendi sunt, si mentiri assueuerunt, ut
 dent operam, ut contrariam consuetudinem capiant uere loquedi,
 præsertim cum, qui usu, & consuetudine peccant, grauius delin-
 quant, quam ceteri. Et quoniam non desunt, qui se tegant excusa-
 tione ceterorum hominum, quos passim mentiri, & peierare cōten-
 dunt; hac ratione illi ab ea opinione deducendi sunt, non esse imi-
 tandos malos, sed reprehendendos, & corrigendos: cum autem ipsi
 mentimur,

mentimur, minus auctoritatis in reprehensione, & correctione alterius nostram habere orationem. Alios se ita defendentes, quod ueraciter dicendo, sæpe incómodo sint affecti, sic resellent sacerdotes, esse illam accusationem, non defensionem; cum sit officium Christiani hominis, quamuis potius facere iacturam, quam mentiri. Restant duo genera eorum, qui se in mendacio excusent; alteri, qui dicant, se ioci causa mentiri; alteri se idem facere utilitatis gratia, quippe qui bene nec emerent, nec uenderent, nisi mendacium adhiberent. utrosq. a suo errore Parochi auertere debebunt. Ac superiores quidem illos a uitio abducent, & docendo quantum eo in genere peccandi consuetudinem augeat usus mentiendi, & illud inculcando, omnis otiosi uerbi reddendam esse rationem. Proximos autem hos acerbius etiam obiurgabunt; quorum in excusatione grauior insit illorum ipsorum accusatio, qui præferant, se minime illis Dei uerbis fidem, & auctoritatem tribuere; Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur uobis. Matt. 12.
Matt. 5.

NON CONCUPISCES DOMVM PROXIMI TVI: NEC DESIDERABIS VXOREM EIVS, NON SERVVM, NON ANCILLAM, NON BOVEM, NON ASINVM, NEC OMNIA QUÆ ILLIVS SVNT.

In his duobus præceptis, quæ postremo loco tradita sunt, illud in primis sciendum est, rationem fere cõstitui, qua cetera præcepta feruentur. Nam quod his uerbis præscriptum est, eo spectat, ut, si quis studet superiora legis iussa seruare, hoc maxime faciat, ne concupiscat: quoniam qui non concupiscet, suis contentus, aliena non appetet, aliorum commodis gaudebit, Deo immortalis gloriã tribuet, gratias eidem maximas aget, Sabbathũ colet, idest quiete perpetua fruetur, maioresque uenerabitur: neminem denique neque re, neque uerbis, neque ullo alio modo lædet. Nam stirps, ac semen malorum omnium est praua concupiscentia; qua qui incensũ sunt, præcipites feruntur in omne flagitiorum, & scelerum genus. His animaduersis, & Parochus in iis, quæ sequuntur, tradendis diligentior, & fideles ad audiendum erunt attentiores. Sed quamquam hæc duo præcepta coniunxerimus, propterea quod, cum non dissimile sit eorum argumentum, eandem docendi uiam habent, Parochus tamen & cohortando, & monendo poterit communiter, uel separatim, ut commodius sibi uidebitur, ea tractare: sin autem Decalogi interpretandi munus susceperit, demonstrabit, quæ sit horum duorum præceptorum dissimilitudo, quidue una cõcupiscentia ab altera differat, quam

D. August. quam differentiam libro quaestionum in Exodum D. Augustinus declarat. Nam ex iis altera solum spectat, quid utile sit, quid fructuosum: alteri propositae sunt libidines, & uoluptates. Si quis igitur fundum, aut domum concupiscit, is lucrum potius, & quod utile est, consecretur, quam uoluptatem: si uero alienam uxorem appetit, non utilitatis, sed uoluptatis cupiditate ardet. Verum horum praceptorum duplex fuit necessitas, altera, ut sexti, septimique pracepti sententia explicaretur. nam etsi quodam naturae lumine intellectum est, alienae uxoris potiundae cupiditatem prohiberi, uetito adulterio; nam si concupiscere liceret, fas item esset potiri: tamen plerique ex Iudaeis, peccato obsecati, in eam opinionem adduci non poterant, ut crederent, id a Deo prohibitum esse: immo uero, lata, & cognita hac Dei lege, multi, qui se legis esse interpretes profitebantur, in eo errore uersati sunt: id quod animaduertere licet ex illo Domini sermone apud sanctum Mattheum; Audistis, quia dictum est antiquis, Non moechaberis: ego autem dico uobis: & quae sequuntur. Altera est horum praceptorum necessitas, quod aliqua distincte, explicataeque uentantur, quae sexto, & septimo explicate non prohibebantur. nam, exempli causa, septimum praceptum prohibuit, ne quis iniuste concupiscat aliena, aut eripere conetur. hoc autem uetat, ne ullo modo quis concupiscat, etsi iure, legeque assequi id possit, ex cuius ademptione proximo damnum importari uideat. Sed illud in primis, ante quam ad pracepti explicationem ueniamus, fideles docendi erunt, nos hac lege non ad id solum institui, ut cupiditates nostras cohibeamus: sed etiam Dei erga nos pietatem, quae immensa est, cognoscamus. nam cum superioribus legis praecipis nos quibusdam quasi praesidiis munisset, ne quis nos ipsos, aut nostra uiolaret; hoc adiuncto pracepto, illud maxime prouidere uoluit, ne appetitionibus nostris nos ipsi laederemus: quod facile futurum fuit, si omnia cupere, atque optare liberum nobis, atque integrum esset. hac igitur non concupiscendi lege praescripta, illud a Deo prouisum est, ut cupiditatum aculei, quibus ad perniciosam quaeque incitari solemus, huius legis ut quodam modo excussi, nos minus urgeant; maiusque propterea temporis spatium nos molesta illa cupiditatum sollicitudine liberati, ad ea praestanda pietatis, & religionis officia habeamus, quae ipsi Deo multa, maximaque debemus. Neque id solum haec lex nos docet; uerum etiam illud ostendit, legem Dei eiusmodi esse, quae non externis solum munerum functionibus, sed etiam intimo animi sensu seruanda sit: hocque inter diuinas, & humanas leges interest, quod

haerebus

hæ rebus tantum externis contentæ sunt; illæ uero, quoniã abimum
 Deus intuetur, ipsius animi puram, sinceramque castitatem, atque
 integritatem requirunt. Est igitur diuina lex, quasi speculum quod-
 dam, in quo naturæ nostræ uitia intuemur. quamobrem dixit Apo-
 stolus; Concupiscentiam nesciebam; nisi lex diceret; Non concupi-
 sces. cum enim concupiscentia, id est peccati fomes, qui ex peccato
 originem habuit, perpetuo nobis infixus inhæreat; ex hoc agnoscimus,
 in peccato nos nasci: quapropter supplices ad eum confugimus;
 qui solus potest peccati sordes eluere. Habent autem hæc singula præ-
 cepta illud cum ceteris commune, ut partim aliquid uentent, partim
 iubeant. Quod ad prohibendi uim atinet; ne quis forte arbitretur,
 concupiscentiam illam, quæ uitio caret, aliquo modo uitium esse,
 ut concupiscere spiritum aduersus carnem, uel ex petere iustificatio-
 nes Dei in omni tempore, id quod Dauid summopere cupiebat; Pa-
 rochus doceat, quæ concupiscentia illa sit, quam huius legis præscri-
 pto fugere oporteat. Quare sciendum est, concupiscentiam esse com-
 motionem quandam, ac uini animi, quæ impulsu homines, quas nõ
 habent, res iucundas appetunt. & quemadmodum reliqui animi nõ
 stri motus non perpetuo mali sunt: ita hæc concupiscendi uis non
 semper in uitio est ponenda. neque enim propterea malum est, si ci-
 bum, aut si porum appetimus; aut cum frigemus, si calefcere; aut
 contra, cum calemus, si frigescere cupimus. & quidẽ recta hæc con-
 cupiscendi uis, Deo auctore, nobis a natura insita est; sed primorum
 parentum nostrorum peccato factum est, ut illa naturæ fines transi-
 liens, usque adeo deprauata sit, ut ad ea concupiscenda sæpe incite-
 tur, quæ spiritui, ac rationi repugnant. Quin etiam hæc uis, si mo-
 derata est, suisque finibus continetur, sæpe etiam nõ mediocres uti-
 litates præbet. nam illud primum efficit, ut assiduis precibus Deum
 oremus, supplicesque ab eo petamus, quæ maxime cupimus. oratio
 enim cupiditatis nostræ interpret est. quod si recta hæc concupiscen-
 di uis abesset, non tã multæ preces essent in Ecclesia Dei. Efficit præ-
 terea, ut chariora sint nobis Dei munera: quo enim uehementiori ali-
 cuius rei cupiditate flagramus, eo charior illa nobis res est, atque iu-
 cundior, cum eam adepti sumus: tum uero delectatio ipsa, quam ex
 re concupita sentimus, facit, ut maiore pietate gratias Deo agamus,
 itaque, si concupiscere aliquando licet, fateamur necesse est, non
 omnem concupiscendi uim prohibitam esse. & quamquam D. Pau-
 lus concupiscentiam peccatum esse dixit; id in eam tamen sententiã
 accipiendum est, in quam Moyses locutus est, cuius ille testimoniu
 affert

ad Rom. 7.

ad Gal. 5.
1. ad Gal. 5.ad Gal. 5.
1. ad Gal. 5.

1. ad Gal. 5.

1. ad Gal. 5.

1. ad Gal. 5.

ad Rom. 7.

Exod. 20. affert id, quod ipſius Apoſtoli oratio declarat. nam illam carnis cor-
Ad Gal. 5. cupiſcentiam uocat in epiſtola ad Galatas: Spiritu, inquit, ambula-
 te, & deſideria carnis non perficietis. Naturalis igitur illa cupiditatis
 uis, & moderata, quæ ſines ſuos non egreditur, non uetatur, mul-
 toque minus ſpiritualis illa rectæ mentis cupiditas, quæ ad eorum ap-
 petitionem incitatur, quæ carni repugnant, ad hanc ipſam enim ſa-
Sap. 6. cræ litteræ nos adhortantur: Concupiſcite ſermones meos. & Tran-
Eccle. 24. ſite ad me omnes, qui concupiſcitis me. Itaque hoc interdicto non
 ipſa concupiſcendi uis, qua tum ad bonum, tum ad malum uti licet,
 ſed uſus prauæ cupiditatis, quæ carnis concupiſcentia, & peccati fo-
 mes uocatur, ac, ſi animi aſſenſionem adiunctam habeat, ſemper in
 uitiiſ numeranda eſt, omnino prohibetur. Ergo ea tantum concu-
 piſcendi libido uetita eſt, quam carnis concupiſcentiam uocat Apo-
Ad Gal. 5. ſtolus, illi ſcilicet concupiſcendi motus, qui nullum rationis modum
 habent, neque ſinibus a Deo conſtitutis continentur. Hæc cupidi-
 tas damnata eſt, uel quia malum appetit, ueluti adulteria, ebrietates,
 homicidia, & alia cuiuſmodi nefaria ſcelera, de quibus ita Apoſtolus;
1. ad Cor. 10. Non ſumus; inquit, concupiſcentes malorum, quemadmodum &
 illi concupiſerunt; uel quia, eſſi res natura ſua malæ non ſunt, cauſa
 tamen aliunde extat, quare illas concupiſcere nefas ſit. quo in gene-
 re ſunt ea, quæ ne poſſideamus, Deus, aut Eccleſia prohibet: non
 enim ea nobis appetere licet, quæ poſſidere omnino nefas ſit, qualia
 olim in ueteri lege fuerunt, aurum, & argenteum, ex quibus idola con-
 ſtata erant, quæ, Dominus in Deuteronomio uetuit, ne quis con-
Deute. 7. cupiſceret. Ob eam præterea cauſam hæc cupiditas uitioſa prohibe-
 tur, quoniam, quæ appetuntur, aliena ſunt, ut domus, ſeruus, an-
 cilla, ager, uxor, bos, aſinus, & alia multa; quæ cum aliena ſint, ea
 concupiſcere uetatur diuina lex. rerumque cuiuſmodi cupiditas nefaria
 eſt, & in peccatis grauiffimis numeratur, cum illis concupiſcendis
 animi præbetur aſſenſus. nã tum peccatum natura exiſtit, cum poſt
 malarum cupiditatum impulſum animus rebus prauis delectatur;
 atque his uel aſſentitur, uel non repugnat: id quod D. Iacobus, cum
Iacob. 1. peccati originem, & progressionem oſtendit, illis uerbis docet; Unuſ-
 quiſque tentatur a concupiſcentia ſua abſtractus, & illeceſtus: deinde
 concupiſcentia cum conceperit, parit peccatum; peccatum uero,
 cum conſummatum fuerit, generat mortem. Cum igitur lege ita ca-
 ueatur; Non concupiſces; hæc uerba ad eum ſenſum referuntur, ut
 noſtras cupiditates a rebus alienis cohibeamus: alienarum enim re-
 rum cupiditatis ſitis immenſa eſt, atque inſintra, neque umquam
 ſatiatur,

fatiatur, ut scriptum est, Auarus non implebitur pecunia: de quo ita Eccle 55.
 est apud Isaiam: *Vx, qui coniungitis domum ad domum, & agrum* Isa. 5.
agro copulatis. sed ex singularum uocum explicacione facilius intel-
ligeretur huius peccati fœditas, & magnitudo. Quare Parochus doce-
bit, domus uocabulo non locum modo, quem incolimus, sed uni-
uersam hereditatem significari, ut ex diuinorum scriptorum usu,
côfuetudineque cognoscitur. In Exodo scriptum est; Obstetricibus Exod. 30.
a Domino domus esse ædificatas. sententia eo spectat, ut illarum fa-
cultates ab eo auctas esse, atque amplificatas interpretemur. Ex hac
igitur interpretatione animaduertimus, hac præcepti lege ueritum
nobis esse, ne diuitias auide expetamus, neque alienis opibus, poten-
tiaz, nobilitari inuideamus, sed statu nostro, qualisqualis ille sit, siue
humilis, siue excelsus, contenti simus. alienæ deinde gloriæ appeti-
tionem uetitâ esse, intelligere debemus. nam hoc item ad domum
pertinet. Quod uero sequitur, Nec bouem, nō asinum; id ostendit
non solum, quæ magna sunt, ut domus, nobilitas, & gloria, ea cum
aliæ sint; concupiscere nobis non licere, sed etiam parua, qualia
illa sint, siue animata, siue inanimata. Sequitur deinceps; Neque ser-
uum. quod intelligendum est tam de captiuis, quam de reliquo ge-
nere seruorum; quos, ut cetera alterius bona, concupiscere non de-
bemus. liberos uero homines, qui uoluntate seruiunt, uel mercede
conducti, uel amore, obseruantiaque impulsî, nullo modo neque
uerbis, neque spe, neque pollicitationibus, neque præmiis quis cor-
rumpere, aut sollicitare debet, ut eos deserant, quibus se ipsi sponte
addixerunt; immo uero, si ante id tempus, quo se in illorum simu-
latu fore promiserant, ab illis recesserint, huius præcepti auctori-
te admonendi sunt, ut ad eos ipsos omnino reuertantur. Quod au-
tem in præcepto mentio fit proximi, id eo pertinet, ut hominum ui-
tium demonstreretur, qui uicinos agros, aut proximas domos, aut
aliam rem eiusmodi, quæ secum continens sit, appetere solent. Vici-
nitas enim, quæ in parte amicitiaz ponitur, ab amore ad odium cu-
piditatis uitio traducitur. Hoc uero præceptum ij minime uiolant,
qui res, quas proximi uenales habent, emere de illis cupiunt, aut ius-
to pretio emunt. ij enim non modo proximum non lædunt, sed
ualde adiuuant, cum ei pecunia maiori commodo, usuique futura
sit, quam res illæ, quas ipse uenditat. Hanc de re aliena non concu-
piscenda legem altera sequitur, quæ prohibet, ne alienam concupi-
scamus uxorem. qua lege concupiscendi libido non ea quidem tantum
prohibita censetur, qua adulter alterius uxorem appetit, sed etiam,
170. 103
CC
qua

qua affectus aliquis alterius uxorem in matrimonium ducere concupiscit. eo enim tempore, cum repudii permittebatur libellus, illud facile euenire poterat, ut quæ ab uno repudiata esset, eam alter uxoré acciperet. at hoc Dominus ueruit; ne aut mariti ad uxores relinquendas sollicitaretur; aut uxores maritis difficiles se, ac morosas ita præberent, ut eam ob causam quædam quasi necessitas uiris imponeretur illas repudiandi. nunc uero grauius est peccatum, cum mulierem, etiam si a uiro repudiata sit, alteri in matrimonium ducere non liceat, nisi marito mortuo. itaque qui alterius uxorem concupiscet, facile ex una in aliam incidet cupiditatem: aut enim illius uirum mori, aut adulterium admittere cupiet. atque hoc idem de ijs mulieribus dicitur, quæ alteri desponsatæ sunt. neque enim has item concupiscere licet, cum ij, qui hæc pacta rescindere student, uiolēt sanctissimum fidei fœdus. & quemadmodum, quæ alteri nupta est, eâ concupiscere omnino nefas est: sic, quæ ad Dei cultum, religionemque est consecrata, nullo pacto licet illam uxorem appetere. Si uero quis mulierem, quæ nupta est, cum eâ in nuptiam esse opinetur, uxoré sibi dari concupiscit, neque, si in matrimonium alii collocatam intelligeret, eam nuptam sibi dari cuperet, id quod Pharaoni, & Abimelech cõtingisse legimus, qui Saram in matrimonio habere concupierunt, cum eam minime nuptã, Abrahæq. sororem, non uxoré arbitrarentur; ille certe, qui eo animo est, eiusmodi præcepti legem uiolare non uideretur.

Gen. 12. 30.

Remedia aduersus noxias concupiscentias.

Sed ut Parochus remedia patefaciat, quæ ad tollendum hoc cupiditatis uitium accommodata sunt, explicare alterâ præcepti rationem debet; quæ in eo consistit, ut, si diuitiæ affluant, cor non apponamus, easque pietatis, & diuinarum rerum studio abijcere parati simus, & in subleuandas pauperum miseras libenter pecuniã erogemus; si desint facultates, egestatem æquo, & hilari animo feramus. & quidem si rebus nostris dandis liberalitate utemur, rerum alienarum cupiditates restinguemus. De paupertatis autem laudibus, diuitiarumque despicentiã, in sacris litteris, & apud sanctos Patres facile erit Parocho multa colligere, & fidei populo tradere. Hac item lege præcipitur, ut ardentis studio, summaque cupiditate optemus id potissimum effici, non quod nos concupiscimus, sed quod Deus uult, quemadmodum Domini oratione exponitur. Voluntas autem Dei in eo maxime est, ut nos singulari quodã modo sancti efficiamur, animumque nostrum sincerum, atque ab omni labe purum, integrumque cõseruemus, & exerceamus nos in ijs mentis, ac spiritus officijs, quæ corporis repugnant sensibus; horumque edomitis appetitionibus, ratione, ac spiritu duce, rectum uicium

Matth. 6.

cursum teneamus; quive præterea sensus materiã cupiditatibus nostris, libidiniq. præbent, eorũ uim maxime reprimamus. Sed ad hunc cupiditatum ardorem restinguendum, plurimum etiã hoc potest, si, quæ incõmoda ex illis accidunt, ea nobis ob oculos proponamus. primum uero illud incõmodum est, quod, quoniã eiusmodi cupiditatibus paremus, in anima nostra regnat summa peccati uis, ac potestas, quam obrem monuit Apostolus; Nõ regnet peccatum in uestro mortali corpore, ut obediatis cõcupiscentiis eius. Nã quemadmodum, si cupiditatibus resistimus, peccati uires cõcident: ita, si iisdem succumbimus, Dominum a regno suo expellimus, & in eius locum peccatũ introducimus. Alterum præterea incõmodum est, quod ab hac cori cupiscendi ui, ueluti fonte quodã, omnia peccata manant, ut D. Iacobus docet: D. item Ioannes; Omne, inquit, quod est in mundo, cõcupiscentia carnis est, & cõcupiscentia oculorum, & superbia uitæ. Tertium incõmodum in eo est, quoniã rectum animi iudicium his cupiditatibus obscuratur, homines. n. iis cupiditatum tenebris obæcati, honesta, & præclara putãt omnia, quæcumq. ipsi cõcupiscunt. Opponitur præterea cõcupiscendi ui uerbum Dei; quod in animis nostris a magno illo agricola Deo insitum est. sic. n. apud D. Marcum scriptum est: Alii sunt, qui in spinis seminãtur: hi sunt, qui uerbum audiunt, & ærumnæ sæculi, & deceptio diuitiarum, & circa reliqua cõcupiscentiæ introeuntes, suffocãt uerbum, & sine fructu efficitur. Iam uero, qui præ ceteris hoc cupiditatis uitio laborãt, quosque propterea Parochus ad colendum hoc præceptum diligentius cohortari debet, illi sunt, qui lusionibus nõ honestis delectãtur, aut qui ludis immoderate abutuntur: mercatoresq. item, qui retum penuriã, annonæque caritatem expetunt, atque id ægre ferunt, ut alii præter ipsos sint, qui uendant, aut emãt, quo carius uendere, aut uilius emere ipsi possint: qua in re item peccat, qui alios egere cupiunt, ut aut uedendo, aut emendo ipsi lucrentur. Peccant etiã milites, qui bellum expetunt, ut furari ipsis liceat: medici item, qui morbos desiderant: iuriconsulti, qui causarum, litiumq. uim, cõpiamq. concupiscunt: sum artifices, qui quæstus auidi, omnium, quæ ad uictum, euilemque continent, penuriam exoptant, ut inde plurimum lucri faciant. In hoc præterea genere grauius peccant, qui alienæ laudis, gloriæque uidi, atque appetentes sunt, non sine aliqua famæ alterius obreclatione, idque præsertim, si, qui illam appetunt, ignaui, nulliusque pretii homines sunt: fama enim, & gloria, uirtutis, atque industriæ, non ignauiæ, aut inertæ, præmium est.

ad Rom. 6.

Iacob. 1.
1. Ioh. 2.

Mar. 4.

1. Tim. 2.

1. Tim. 3.

1. Tim. 3.

1. Tim. 3.

DE ORATIONE.

IN OFFICIO, & munere Pastoralis cum primis necessaria est ad salutem fidelis populi, præceptio Christianæ preceationis; cuius uim, ac rationem multos necesse est ignorare, nisi pia, & fidei Pastoris diligentia tradita sit. Quamobrem præcipua Parochi cura uersari debet in eo, ut pii auditores intelligant, quid a Deo, & quo modo orandum sit. Omnes autem necessariæ preceationis numeros continet diuina illa formula, quam Christus dominus apostolis, & per illos, eorumque successores, omnibus deinceps, qui Christianam religionem susceperent, notam esse uoluit. cuius uerba, atque sententias sic animo ac memoria comprehendere oportet, ut in promptu habeamus. Ut autem in hac orandi ratione suppeditet Parochis facultas instituenti fideles auditores, quæ magis opportuna uisa sunt, hic proposuimus, sumpta ab iis scriptoribus, quorum eo in genere doctrina, & copia maxime laudatur: nam reliqua, si opus fuerit, Pastores ex eisdem fontibus haurire poterunt.

DE NECESSITATE ORATIONIS.

- Primum igitur docendum est, quam sit oratio necessaria: cuius præceptum non solum cõsiliu causa traditum est, sed etiam necessarii iussu uim habet. quod a Christo domino declaratum est illis uerbis;
- Luc. 18.** Oportet semper orare. Hanc orandi necessitatem ipsa, etiam illo Dominicæ preceationis quasi præmio, ostendit Ecclesia; Præceptis salutaribus moniti, & diuina institutione formati, audemus dicere. Itaque cum esset necessaria precatio Christianis hominibus, & illud
- Luc. 11.** a discipulis ipse rogatus esset; Domine doce nos orare; præscripsit eis orandi formam Dei Filius, & spem atulit impetrationis eorum, quæ postularent: & ipse documentum fuit preceationis, qua non
- Luc. 6.** solum urebatur assidue, sed etiam in ea pernoctabat. cuius deinde officii, iis, qui se ad Iesu Christi fidem contulissent, apostoli præcepta tradere non destiterunt. nam sancti & Petrus, & Iohannes, de ea diligentissime pios admonent: & eius rationis memor Apostolus pluribus locis Christianos hortatur ad salutarem orandi necessitatem. Præterea, tam multis indigemus bonis, & cõmodis, ad animum, & corpus ruendum necessariis, ut ad preceatione confugere oporteat, tamquã ad unam omnium optimã, & indigentiæ nostræ interpretem, & conciliatricem eorum, quibus egentus. Nam, cū nihil
- cuique

cuique debeat Deus, reliquum profecto est, ut quæ nobis opus sunt ab eo precibus expetamus; quas preces tamquam instrumentum necessarium nobis dedit ad id, quod optaremus, consequendū; præferim, cum quædam esse constet, quæ nisi eius adiumento non liceat impetrare. Habent enim sacræ preces præstantem illam uirtutē, qua maxime dæmones eiiciuntur. Est enim quoddam dæmoniorū genus, quod non eiicitur nisi ieiunio, & oratione. Quare magnam sibi adimunt facultatem singularium donorum, qui hanc consuetudinem, exercitationemque non adhibent, pie ac diligenter orandi. petitione enim non solum honesta, sed etiam assidua opus est ad impetrandum, quod concupiscas. Nam, ut inquit S. Hieronymus, scriptum est, *Omni petenti datur, ergo si tibi non datur, ob id nō datur, quia non petis: petite ergo, & accipietis.*

Math. 17.

Luc. 19.

DE UTILITATE ORATIONIS.

Habet autem hæc necessitas iucundissimam utilitatem, quæ fructus ex se edit uberrimos, quorum copiam sument Pastores a sacris scriptoribus, cum opus erit illos impertire fideli populo. nos ex ea copia aliquot elegimus, quos huic temporis accommodatos duximus. Primus autem fructus, quem inde capimus, est is, quod orātes Deo honorem habemus; siquidem est quoddam religionis argumētum oratio, quæ in diuinis litteris thymiamathi comparatur: *Dirigatur enim, inquit Propheta, oratio mea, sicut incensum in cōspectu tuo.* Quare nos hac ratione Deo subiectos esse profitemur, quem bonorum omnium auctorem agnoscimus, & prædicamus, in quem solū spectamus, quod unum incolumitatis, salutisque præsidium atque perfugium habemus. Huius fructus illis etiam uerbis admonemur. *Inuoca me in die tribulationis, erua re, & honorificabis me.* Sequitur fructus amplissimus, & iucundissimus orationis, cum a Deo preces audiuntur: est enim ex S. Augustini sententia, cæli clavis oratio. Nam ascendit, inquit precatio, & descendit Dei miseratio: licet alta sit terra, altum cælum, audit tamen Deus hominis linguam. Cuius orandi muneris tanta uis est, tanta utilitas, ut ea re cælestium donorum amplitudinem consequamur. Nam & imperramus nobis, ut ducem, & adiutorem adhibear spiritum sanctum, & fidei assequimur conseruationem, & incolumitatem, & uitationem peccatorum, & diuinū patrocinium in tentationibus, & ex Diabolo uictoriā. omnino inest in precatōne singularis gaudij cumulus. *Quamobrē sic loquebatur Dominus, Petite, & accipietis, ut gaudiū uestrū sit plēnū.*

Psal. 140.

Psal. 49.

S. Aug. 1.

Ionn. 16.

Nec uero, quin huic petitioni præsto sit, & occurrat Dei benignitas, ullus relictus est dubitandi locus. quod multa comprobant diuinæ scripturæ testimonia; quæ, quia sunt in promptu, illa modo apud

Isa. 58. *Isaiam* exempli causa attingemus: Tunc enim, inquit, inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicer, ecce adsum. & rursus; *Erieq.* antequam clament, ego exaudiam: adhuc illis loquentibus ego audiam. exempla autem eorum, qui Deum exorauerunt, quia prope- modum sunt & infinita, & posita ante oculos, omittimus. At inter- dum fit, ut quæ petimus, a Deo non impetremus. ita est: sed tum ma- xime prospicit utilitati nostræ Deus, uel quod alia nobis maiora, & ampliora bona impertitur; uel quod nec necessarium nobis est, nec utile, quod petimus: immo uero fortasse superuacancum id futurū sit, si dederit, atque pestiferum. Quædam enim, inquit sanctus *Augu- stinus*, negat propitius Deus, quæ concedit iratus. Nonnumquā etiam fit, ut adeo remissè, ac negligenter oremus, ut ne ipsi quidem, quod dicimus, attendamus. Cum autem sit oratio, mentis ascensus ad Deum: si in orando animus, qui ad Deum referri debet, peregri- natur, nulloque studio nulla adhibita pietate, temere precationis uerba funduntur, quo modo inanem huius orationis sonitum, *Chri- stianam* precationē esse dicemus? Quare minime mirum est, si Deus nostræ non obsequitur uoluntati; eum uel ipsi nolle id nos, quod petimus, pene probemus, nostræ negligentia & ignorantia preca- tionis; uel postulemus ea, quæ nobis sunt obscura. Contra uero scienter, ac diligenter petētib; multo plus tribuitur, quam a Deo postulauerint. quod & *Apostolus* testatur in epistola ad *Ephesios*; & illa prodigi filij similitudine declaratur; qui præelare secum actū esse existimatus fuit, si in loco mercenarii famuli eum habuisset pa- ter. & si rectè cogitantibus, non solum postulantis nobis cumu- lat gratiam suam Deus, non modo munerum copia, sed etiam cele- ritate tribuendi. quod ostendunt diuinæ litteræ, cum illa utuntur

Psal. 9. loquendi formula; Desiderium pauperum exaudiuit Dominus. in- timis enim, & tacitis egentium studiis, ne expectata quidem eorum uoce Deus occurrit. Accedit eo etiam ille fructus, quod orando ani- mi uirtutes & exercemus, & augemus, maxime uero fidē. ut enim

ad Rom. 10. rite illi non orant, qui fidem Deo non habent quo modo enim, in- quit, inuocabunt, in quem nō crediderunt? sic fideles, quo studio- sius orant, eo maiorem, ac certiozem fidem habent diuinæ curæ, & prouidentia, quæ potissimum id requirit a nobis, ut ad sede ijs, quæ nobis opus sunt, referentes, omnia postulemus. Posset uero Deus non

non petentibus, ne cogitantibus quidem, abunde nobis omnia dilargiri, quo modo & animantibus rationis expertibus cuncta suppetat ad usus vitæ necessarios; sed beneficentissimus parens vult à filiis inuocari: vult nos quotidie rite petendo, petere fidentius: vult imperatis iis, quæ postulamus, in dies magis testificari, ac prædicare suam in nos ipsos benignitatem. Amplificatur etiam charitas: nam illum auctorem agnoscetes omnium bonorum, utilitatumque nostrarum, quanta eum possumus maxima charitate amplectimur; & ut amâtes, colloquio, & congressu magis ad amorem incenduntur: sic pii homines, quo sæpius Deo facientes preces, & eius implorâtes benignitatem, quasi eum ipso colloquuntur, eo maiori in singulas preces affectu læticia, ad eum amandum, & colendum incitantur ardentius. Propterea hos hac uti vult exercitatione preceationis, ut flagrantibus petendi studio quod optamus, tantum ea assiduitate, & cupiditate proficiamus, ut digni simus, in quos illa cõferantur beneficia, quæ antea ieiunus, & angustus animus noster capere non poterat. Vult præterea nos id, quod est, intelligere, ac præ nobis ferre, si gratiæ cælestis auxilio deseramus, nostra opera nihil cõsequi posse, propterea que toto animo ad orandum incumbere. Valde autem maxime hæc tamquam orationis arma contra naturæ nostræ hostes acerrimos: inquit enim sanctus Hilarius: Aduersus diabolum, armaque eius, orationum nostrarum sonitu certandum est. Præclarum præterea illum orationis fructum assequimur, quod cum procliues simus ad malum, & ad libidinis varios appetitus vitio infirmitatis ingenitæ, patitur, se nostris cogitationibus concipi, ut, dum illum oramus, & mereri eius contendimus munera, accipiamus innocentie uoluntatem, & ab omni labe, delictorum omnium amputatione purgemus. Postremo ex sancti Hieronymi sententia, ira diuinæ resistit oratio. itaque sic ad Moysen locutus est Deus; Exod. 32. Dimitte me: cum quidem pœnas eum ab illo populo petere uolentem, precibus impediret: nihil enim est, quod æque Deum leniat iratum, aut etiam paratum ad plagas sceleratis inferendas, æque retardet, & reuocet a furore, ac preces piorum hominum.

DE PARTIBVS, ET GRADIBVS ORATIONIS.

Expõsita necessitate, & utilitate Christianæ preceationis, scire præterea oportet fidelem populum, quot, & quibus partibus ea constet oratio: id enim ad huius officij perfectionem pertinere restatur Apostolus; qui in epistola ad Timotheum cohortans ad pie, sancteque 1. ad Tim. 2.

CC 4 orandum,

1. ad Tim. 2. orandum, orationis partes diligenter enumerat; Obsecro, inquit, primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes; gratiarum actiones pro omnibus hominibus. Quod uero subtilis quaedam est harum differentia partium, si eius explicationem auditoribus Parochi conducere existimabunt, consulent inter ceteros S. Hilariū, & Augustinum: Sed quoniam duæ sunt præcipuæ partes orationis, postulatio, & gratiarum actio; a quibus, tamquam a capite, manant reliquæ; minime eas prætermittendas duximus. Nam ad Deum accedimus, ut cultum ei, ac uenerationem adhibentes, uel ab eo aliquid impetremus, uel ipsi de beneficijs, quibus assidue ab eius benignitate ornatur, & augeamur, gratias agamus. Vitamque hanc maxime necessariam partem orationis, Deus ipse pronunciauit ore Dauidis, illis uerbis; *Inuoca me in die tribulationis, eruam te; & honorificabis me.* Quantum autem egeamus diuinæ liberalitatis, ac bonitatis, quis ignorat, modo summam hominum egestatem, & miseriam intueatur? Quam uero sit propensa Dei uoluntas in genus humanum, quam effusa in nos benignitas, omnes intelligunt, qui sensu oculorum, & mente præditi sint. Nam quocumque oculos conuertimus, quocumque nos cogitatione conuertimus, nobis admirabilis lux diuinæ beneficentiæ, ac benignitatis oboritur. Quid enim habent homines, quod a Dei largitate profectum non sit? et si omnia sunt eius dona; ac munera bonitatis; quid est, quod non omnes pro uiribus beneficentissimum Deum laudibus celebrent, & gratiarum actione prosequantur? Sed utriusque officij, & petendi aliquid a Deo, & ei gratias agendi, multi sunt gradus, quorum alius alio est altior, atque perfectior. Ut igitur fidelis populus non solum oret, sed etiam optime fungatur illo munere orationis, proponent ei Pastores summam, perfectamque orandi rationem, & ad eam quam diligentissime poterunt hortabuntur. Sed quinam est optimus orandi modus, & summus præcationis gradus? nempe is, quo pii, & iusti homines utuntur; qui freti ueræ fidei stabili fundamento, quibusdam optimæ mentis, orationisque gradibus, in illum locum perueniunt, ex quo infinitam Dei potentiam, immensam benignitatem, ac sapientiam contemplari possunt: ubi etiam in spem certissimam ueniunt, se & quidquid petierint in præsentia, & illam inexplicabilem bonorum uim consecuturos esse, quæ pollicitus est Deus largiturum se iis, qui diuinum auxilium pie, & ex animo implorarint. His, quasi duabus alis, elata in cælum anima, ardenti studio peruenit ad Deum, quæ omni gratiarum & laudum honore prosequitur, quod summis ab

eo beneficiis affecta sit; tum uero singulari adhibita pietate, ac uene ratione, quasi filius unicus charissimo parenti, quid sibi sit opus nõ dubitanter exponit. Quem precandi modum, effundēdi uoce, exprimunt diuinæ litteræ. inquit enim propheta; Effundo in conspectu eius orationem meam, & tribulationem meam ante ipsum pronuncio. quæ uox eam uim habet, ut nihil reticeat, nihil occultet, sed effundat omnia is, qui ad orandum uenit, fidenter confugiens in sinu amantissimi parentis Dei. Ad id enim nos doctrina cælestis hortatur illis uerbis; Effundite coram illo corda uestra, & laeta super Dominum curam tuam. Hunc autem precationis gradū significat sanctus Augustinus, cum inquit in eo libro, qui inscriptus est Enchiridion, quod fides credit, spes & charitas orat. Alius est eorum gradus, qui mortiferis peccatis oppressi, fide tamen ea, quæ mortua dicitur, nituntur sese erigere, & ad Deum ascendere: sed propter intermortuas uires, summamque fidei imbecillitatem, se altius a terra tollere non possunt. Verumtamen sua peccata recognoscētes, & eorum cōscientia, ac dolore cruciati, humiliter, ac demisse, ex illo maxime longinquo loco pœnitentes, scelerum a Deo ueniam, & pacem implorant. Horum oratio suum obtinet locum apud Deum: nam eorū preces audiuntur, immo uero huiusmodi homines liberalissime misericors Deus inuitat: Venite, inquit, ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos. ex horum hominum numero fuit ille publicanus, qui cum oculos ad cælum tollere non auderet, exiit tamen, inquit, e templo magis iustificatus, quam phariseus. Est præterea eorum gradus, qui nondum fidei lucem acceperunt, uerumtamen diuina benignitate exiguum illorum naturæ lumen accēdētē, uehementer excitantur ad studium, cupiditatēq. ueritatis, quā ut doceantur, summis precibus petunt, qui si manent in uoluntate, a Dei clementia eorum studium non repudiatur. Quod exemplo Cornelii Céturionis comprobatum uidemus: Nemini. n. id ex animo petenti clausæ sunt fores diuinæ benignitatis. Postremus est gradus eorum, quos non modo facinorum, ac flagitiōrū non pœnitentes, sed etiam sceleribus scelera cumulātes, tamen nõ pudet sæpe a Deo petere peccatorum ueniā, in quibus uolunt perseuerare; qui tali statu ne ab hominibus quidē audere deberēt, ut sibi ignoscerent, postulare. horū oratio a Deo non auditur. sic. n. de Antiocho scriptum est; Orabat autem hic scelestus Dominū, a quo nõ esset misericordiā cōsecuturus. Quare uehementer hortādi sunt, qui in graui illa miseria uersantur, ut abiecta peccandi uolūtate, uere & ex animo se cōuertant ad Deū.

DE IIS, QUAE PETENDA SUNT.

Sed quoniam in singulis petitionibus quid postulandum, quid non, suo loco dicetur; satis hic erit fideles uniuersae illud admonere, ut, quae iusta, quae ue honesta sint, a Deo petant homines; ne, si, contra quam deceat, aliquid postularint, illo responso repellantur; Nescitis quid petatis. Quidquid autem recte optari potest, petere licet. *Matth. 20.* quod illa Domini uberrima promissa testantur; *Ioan. 15.* Quodcumque uolueritis, petetis, & fiet uobis: omnia enim se cœcesurum pollicetur. quare primum optatum, ac desiderium nostrum ad eam regulam dirigemus, ut ad Deum, qui summum est bonum, summum studiũ, desideriumque referatur. Deinde cupiemus ea, quae cum Deo nos maxime coniungant: quae uero nos inde seiungant, aut causam aliquam affarunt disunctionis, ab omni studio, & cupiditate nostra remouenda sunt. Hinc licet colligere secundum illud summum, & perfectum bonum, quo modo reliqua, quae dicuntur bona, & optanda sint, & a parente Deo postulanda. Nã hæc corporis, quae uocant, & externa bona, ut sanitas, robur, pulchritudo, diuitiæ, honores, gloria, quia facultatem, ac materiam sæpe dant peccato (qua re fit, ut non omnino pie, aut salutãriter petantur) erit illa petitio his præscribenda finibus, ut hæc uitæ commoda postuletur necessitatis causa: quæ precandi ratio refertur ad Deum: Licet enim nobis ea precibus petere, quæ & Iacob, & Salomon postularunt. ille enim in hunc modum, *Gen. 28.* Si dederis mihi panem ad uescendum, & uestimentum ad induendum, erit mihi dominus in Deum: Salomon his uerbis; *Prover. 30.* Tribue tantum uictui meo necessaria: Cum uero nobis Dei benignitate suppeditetur ad uictum, & ad cultum, par est, nos illius Apostoli cohortationis recordari; *1. Cor. 7.* Qui emunt tamquam non possidentes, & qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur: præterit enim figura huius mundi. item; Diuitiæ si affluent, nolite cor apponere: quarum fructum, & usum tãtummodo nostrum esse, sed ita, ut cum ceteris communicemus, ab ipso doctore Deo didicimus. si ualeamus, si reliquis externis, & corporis bonis abundamus; eo illa nobis tributa esse meminerimus, ut & facilius Deo inseruire possimus, & proximo omnia eius generis commodare. Ingenii autem bona, & ornamenta, cuius generis sunt artes, atque doctrinæ, petere non licet, sed ea tantum condicione, si nobis ad Dei gloriam, & ad salutem profutura sunt. Quod autem omnino, & sine adiunctione, aut condicione optandum, quærendum, postulandum est, quemadmodum

antea

antea diximus, id Dei gloria est, & deinceps omnia, quæ summo illi bono coniungere nos queant, ut fides, timor Dei, amor, de quibus plenius dicemus in explicatione petitionum.

PRO QUIBUS ORANDVM SIT.

His autè cognitis, quæ petenda sint, docendus est fidelis populus, pro quibus orare debeat. Continet autem oratio petitionè, & gratiarum actionem: quare prius de petitione dicamus. Orandū igitur est pro omnibus sine ulla exceptione uel inimicitarū, uel gentis, uel religionis. nam siue hostis sit, siue alienus, siue infidelis, proximus est: queni quia Dei iussu amare debemus, sequitur, ut preces quoque, quod amoris officium est, pro eo facere oporteat. nā eo pertinet illa Apostoli cohortatio; Obsecro fieri orationes pro omnibus hominibus. Qua in oratione primū petenda sunt, quæ salutem animæ cōplectuntur, deinde quæ corporis. Debemus autè hoc precationis officium primum Pastoribus animarū tribuere, quod ab Apostolo eius exemplo monemur. scribit. n. is ad Colossenses, ut orēt pro se, ut sibi Deus aperiat ostiū sermonis. quod itē facit ad Thessalonicēses. Est præterea in Actis apostolorū; Oratio fiebat sine intermissione ab Ecclesia pro Petro. cuius etiā officij a D. Basilio in libris de moribus admonemur pro iis. n. orandum esse, inquit, qui præsentunt uerbo ueritatis. Secundo loco pro Principibus nos precari oportet, ex eiusdē Apostoli sententia: quanto enim publico bono principibus piis, & iustis utamur, nemo ignorat. itaque rogandus est Deus, ut tales sint, quales esse oportet, qui reliquis hominibus præsent. Extāt exempla sanctorū hominum, quibus monemur, ut pro bonis etiā, piisq. deprecemur. Egent enim & illi precibus aliorum: quod diuinitus factū est, ne superbia efferantur, dum intelligunt se inferiorum suffragiis indigere. Iussit præterea Dominus precari pro persecuentibus, & calumniantibus nos. Illud etiā S. Augustini testimonio celebratum est, hanc esse acceptā consuetudinem ab Apostolis pro iis, qui ab Ecclesia sunt alieni, preces, & uota faciendi, ut infidelibus donetur fides: ut idolorum cultores ab impietatis errore liberentur: ut Iudæi, discussa animorum caligine, lucē ueritatis accipiāt: ut hæretici redeuntēs ad sanitatem, catholicæ doctrinæ præceptis erudiātur: ut schismatici, a qua descuerunt sanctissimæ parētis Ecclesiæ cōmunionē, cum ea iterum ueræ charitatis nodo iuncti copulentur. Quantā autem uim habeant preces pro huiusmodi hominibus factæ ex animo, cōstat, tam multis exemplis omnis hominum generis, quos quotidie, creptos a potestate tenebrarum, transfert Deus in regnum filij charitatis suæ; & ex uasis iræ, facit uasa misericordiæ. in quo plurimū ualere piorum obsecrationem, nemo, qui rectè sentiat, dubitare potest. Preces autè, quæ pro mortuis fiunt, ut ab

1. ad Tim. 2.

Ad Colof. 4.

Act. 12.

Matth. 5.

ut ab igne Purgatorii liberentur, ex apostolorum doctrina fluxerūt, qua de re satis dictum est, cum de sacrificio missæ loqueremur. In iis autē, qui peccare dicuntur ad mortē, uix quidquā precibus, uotisq; proficitur. Verum tantū est Christianæ charitatis, & precari pro illis, & lacrymis cōtendere, an eis possint reddere pacatū Deum. Execrationes uero sanctorum hominum, quibus in impios utitur ex Patrum sententia, constat esse uel prædictiones eorū, quæ illis euentura sunt, uel adhibitas cōtra peccatū, ut, saluis hominibus, peccati uis intereat. In altera parte precatōnis, in maximis Deo gratias agimus pro diuinis eius, immortalibusq; beneficiis, quibus & semper afficit, & quotidie afficit humanum genus. Maxime autē fungimur hoc munere gratiarum actionis sanctorū omnium causa, quo in officio singulares Deo laudes tribuimus, & eorū uictoriæ, & triūphi, quæ de omnibus & intimis, & externis hostibus ei us benignitate deportarūt. Huc pertinet prima illa pars Angelicæ salutationis, cum ea ad precandum utimur: *Aue Maria gratia plena: Dominus tecū: benedicta tu in mulieribus.* Nā Deum summis & habēdis laudibus, & gratias agēdis celebramus, quod sanctissimā uirginem omni cælestium donorū munere cumu-
lavit, ipsiq; uirgini singularē illā gratulamur felicitatem. Iure autē sancta Dei Ecclesia huic gratiarū actioni preces etiā & implorationē sanctissimæ Dei matris adiūxit, qua pie atq; suppliciter ad eā cōfugeremus, ut nobis peccatoribus sua intercessione cōciliaret Deum, bonaq; tum ad hāc, tum ad æternā uitā necessaria impetraret. Ergo nos exules, filii Euz, qui hāc lacrymarum uallē incolimus, assidue miseræ cordiæ matrē, ac fidelis populi aduocatā inuocare debemus, ut oret pro nobis peccatoribus, ab eaq; hac prece opē & auxiliū implorare, cuius & præstātissima merita apud Deum esse, & summam uoluntatē iuuādi humanum genus, nemo nisi impie & nefarie dubitare potest.

QVIS ORANDVS SIT.

Deum autem orandum esse, & eius nomen inuocandum, ipsa loquitur naturæ uis insita in hominum mentibus, non solum tradunt diuinæ literæ, in quibus licet audire imperantē Deum, Inuoca me in die tribulationis: sed Dei nomine tres personas intelligi oportet. Secundo loco cōfugimus ad auxilia sanctorum, qui in cælo sunt: quibus etiā preces esse faciendas, ita certum est in Ecclesia Dei, ut piis nulla de eo dubitatio possit accidere. quæ res quia separatim suo loco est explicata; eo & Parochos, & ceteros transmittimus. Sed ut tollatur omnis error imperitorum, operæpretium erit docere fidelem populum, quid intersit inter hanc inuocandi rationem. nō enim eodem modo Deum, & sanctos imploramus. nam precamur Deum, ut ipse uel bona det, uel liberet a malis: a sanctis autem, quia gratiosi
sunt

sunt apud Deum, petimus, ut nostri patrocinium suscipiant, ut nobis a Deo impetrent ea, quorum indigemus. hinc duas adhibemus precandi formulas, modo differentes: ad Deum enim proprie dicimus, Misere nobis, Audi nos: ad sanctum, Ora pro nobis. Quamquam licet etiam alia quadam ratione petere a sanctis ipsis, ut nostri miserentur: sunt enim maxime misericordes. Itaque precari possumus eos, ut condicionis nostrae miseria pernoti, sua nos apud Deum gratia, ac deprecatione iuuent. Quo loco illud maxime cauendum est omnibus, ne, quod Dei proprium est, cuiquam praetera tribuant: immo uero, cum ad imaginem sancti alicuius quis dominicam orationem pronunciat, ita tum sentiat, se ab illo petere, ut secum orat, sibi que postulet ea; quae dominicae orationis formula continentur, & sui denique sit interpret, & deprecator ad Deum: nam eos hoc fungi officio docuit sanctus Ioannes apostolus in Apocalypsi.

DE PRAEPARATIONE ADHIBENDA.

Est in diuinis litteris; Ante orationem praepara animam tuam, & noli esse quasi homo, qui tentat Deum: tentat enim Deum is, qui eum bene orat, male agit, & cum loquatur tum Deo, a precibus animus eius aberrat. Quare cum tanti intersit, quo quisque animo Deo preces faciat, tradant Parochi uias precationum piis auditoribus. Primus igitur gradus ad orationem erit, uere humilis, ac deuissus animus, scelerum quoque recognitio: quibus sceleribus intelligat, qui ad Deum accedit, se non modo dignum non esse, qui quidquam impetret a Deo, sed qui ne in eius quidem conspectum ueniat oraturus. Huius praeparationis saepissime mentionem faciunt diuinae litterae, quae & illud loquuntur; Respexit in orationem humilium, & non spreuit preces eorum. item, Oratio humiliantis se, nubes penetrabit. Sed occurrent Pastoribus eruditis loci innumerabiles, qui in eam sententiam conueniant: quamobrem plurimum non necessaria commemoratione superfedemus. tantum uero, quae alias attigimus, ne in hac quidem parte, quia sunt appositae ad hanc rationem, duo illa exempla praetermitteremus. Publicanus est ille notissimus, qui longe consistens, oculos humo tollere non audebat: est etiam mulier illa peccatrix, quae dolore commota, lacrymis pedes Christi domini perfudit. uterque, quantum afferat orationi pondus humilitas Christiana, declarauit. Sequitur angor quidam in recollectione delictorum, uel saltem aliquis doloris sensus ob eam causam, quod dolere non possumus: quorum utrumque, uel certe alterum,

nisi a pœnitente adhibeatur, uenia impetrari nō potest. Sed quia sunt quædā scelera, quæ maxime obs̄t, quo minus in precatione Deus postulationi nostræ concedat, ut cædes, & illata uis, manus abstinentæ sunt ab hac crudelitate, & uolentia. de quo facinore sic Isaiæ ore loquitur Deus: Cum extenderitis manus uestras, auertam oculos meos a uobis: & cum multiplicaueritis orationem, nō exaudiā: manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. Fugienda est ira, ac dissidium; quæ magnopere etiam impediunt, ne preces audiantur. de quibus est illud Apostoli; Volo uiros orare in omni loco, leuātes puras manus sine ira, & disceptatione. Videndum est præterea, ne nos implacabiles cuiquam præbeamus in iniuria: nam sic affecti, Deum precibus adducere nō poterimus, ut nobis ignoscat. Cum enim stabitis, inquit ipse, ad orandum, dimittite, si quid habetis; & si non dimiseritis hominibus, nec pater uester dimittet uobis peccata uestra. Cauendum quoque est, ne duri simus, & inhumani egentibus. nam in eiusmodi homines illud dictum est: Qui obturat aurem suā ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur. Quid dicemus de superbia? quæ quantopere Deum offendat, testis est illa uox; Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Quid de contempione diuinorum oraculorum? in quā extat illud Solomonis: Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Quo tamen loco non excluditur deprecatio factæ iniuriæ, nō cædis, non iracundiæ, non iliberalitatis in pauperes, nō superbiæ, non despicientiæ diuinæ orationis, non denique reliquorum scelerum, si ignoscendi uenia petatur. Est uero ad hanc quoque præparationem animi, fides necessaria; quæ si desit, neque de summi Patris omnipotentia, neque de illius misericordia, unde tamen orantis fiducia oritur, habetur cognitio; quemadmodum docuit ipse Christus dominus; Omnia, inquit, quæcumque petieritis in oratione, credentes accipietis. De huiusmodi fide scribit sanctus Augustinus de uerbis Domini: Si fides deficit, oratio perijt. Caput igitur est ad rite orandum, quod iam dictum est, ut fide firmi, ac fixi simus. quod Apostolus ex contrario ostendit: Quo modo inuocabunt, in quem non crediderunt? Itaque credamus oportet, ut & orare possimus, & ne nos fides ipsa deficiat, qua salutariter oramus. Fides enim est, quæ preces fundit: preces faciunt, ut, omni dubitatione sublata, stabilis, ac firma sit fides. In hanc sententiam sanctus hortabatur Ignatius eos, qui ad Deum adirent oraturi: Noli dubio esse animo in oratione: Beatus est, qui non dubitauerit.

Quare

Quare ad impetrandum quod uelimus a Deo, maximum pōdus affert fides, & certa spes impetrandi. quod monet sanctus Iacobus; *Jacob. 1.*
 Postulet in fide, nihil habitans. Multa sunt, quibus nos considero oportet in hoc officio precatōnis; Est ipsa Dei in nos perfecta uoluntas, ac benignitas, cum iubet nos se patrem appellare, ut eius nos esse filios intelligamus. Est prope infinitus numerus eorum, qui Deū exorauerunt. Est summus ille deprecator, qui nobis semper præsto est, Christus dominus, de quo sic est apud sanctum Iōannem; Si quis *1. Iōan. 2.*
 peccauerit, aduocatum habemus apud patrem, Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. item Paulus Apostolus, Christus Iesus, qui mortuus est, in mo qui & resurrexit, qui est ad *ad Rom. 8.*
 dexteram Dei, qui etiā interpellat pro nobis. item ad Timotheum: Vnus enim Deus, unus & mediator Dei, & hominum, homo. Christi- *1. ad Tim. 2.*
 stus Iesus. tum ad Hebræos: Vnde debuit per omnia fratribus affirmi- *Ad Heb. 2.*
 lari, ut misericors fieret, & fidelis pōtifex ad Deum. Quare etsi nos indigni sumus, qui impetremus, tamē optimi dignitate interpretis, ac deprecatoris Iesu Christi sperare, & magnopere confidere debemus, nobis omnia, quæ per illū rite petierimus, concessurum Deū. Deniq; nostræ auctor est precatōnis spiritus sanctus, quō duce preces nostras audiri necesse est. *ad Rom. 8.*
 Accepimus enim spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba Pater. qui quidem spiritus infirmitatem, qui in scitiam nostram adiuuat in hoc brandi munere: immo uero, inquit, ipse postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quod si qui titubant interdum, nec se satis esse firmos in fide *ad Rom. 8.*
 sentiunt, utantur illa uoce apostolorum; Domine adauge nobis fidem: & cæci illius, Adiuua incredulitatem meam. Sed tum maxime *Luc. 17.*
 & fide, & spe uigentes, omnia a Deo optata consequemur, cum ad ipsius Dei legem, ac uoluntatem, omnem mentē, actiōnem, & orationem nostram conformabimus: Si manseritis, enim inquit, in me, *Iōan. 15.*
 & uerba mea in uobis manserint, quodcumque uolueritis, petetis, & fiet uobis. quamquam ad hanc impetrandi a Deo omnia facultatem, in primis necessaria est, ut antea diximus, obliuio iniuriarum, & beneuolentia, ac benefica uoluntas in proximos. *1. ad Cor. 13.*

QUAE RATIO IN ORANDO REQUIRATUR.

Maxime autē refert, quo modo sacris precibus utamur. nam etsi precatō bonū est salutare, tamen, nisi recte adhibeatur, minime prodest: quod enim petimus, sæpe non assequimur, ut sanctus inquit Iacobus, ob eam causam, quia male petimus. Ergo docebunt Parochi *Jacob. 4.*

DD 2 fidelem

fidelem populum, quæ sit optima ratio bene petendi, & priuatim,
 ac publice orâdi: quæ præcepta Christianæ orationis tradita sunt ex
 1000. 4. Christi domini disciplina. Est igitur orandum in spiritu, & ueritate.
 nam cælestis pater tales quærit, qui adorent eum in spiritu, & ueritate.
 Orat autem eo modo, qui intimum, ac flagrans animi studium
 adhibet. a qua spiritali precandi ratione uocalem non excludimus:
 uerum tamen principatum iure tribuendum ducimus illi, quæ a uehementi
 animo proficiscitur, obsecrationi: quam Deus, cui patet
 occultæ hominum cogitationes, audit, etiâ si non ore proferatur.
 3. Reg. 1. Audiuit Annæ, eius, quæ fuit mater Samuelis, intimas preces; de
 qua illud legimus, sentem orasse, & tantam labia mouentem. Orauit
 Psal. 16. hoc modo Dauid: Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea.
 Huiusmodi exempla in diuinis libris passim legentibus occurrunt.
 Habet autem uocalis oratio propriam utilitatem, & necessitatem: nam incendit
 animi studium; & religionem orantis inflammat. quod ad Probam scripsit
 3. August. sanctus Augustinus hoc modo: Nonnumquam uerbis & aliis signis
 ad augendum desiderium sanctum, nos ipsi acrius excitamus. Cogimur
 interdum uehementi animi cupiditate, & pietate, uerbis efferre sententiam.
 nam exultat animo lætitia, par etiam est, linguam exultare. & uero decet nos
 cumulatulum illud sacrificium facere & animæ, & corporis. quem Apostolorum
 orandi morem fuisse, ex Actis, & ex Apostolo multis locis cognoscimus.
 Sed quoniam duplex precandi ratio est, priuata & publica, priuata
 orationis pronûciatione utimur, ut intimum studiû, & pietatem adiuuet;
 in publica, quæ ad incitandam fidelis populi religionem instituta est,
 certis, stans que temporibus linguæ officio superfederi nullo modo potest.
 Hanc uero spiritu orandi consuetudinem, propriâ Christianorum hominum,
 infideles minime colunt, de quibus ita licet Christum dominum loquentem
 audire; Orantes nolite multum loqui sicut ethnici faciunt; putant enim, quod
 in multiloquio suo exaudiantur. nolite ergo assimilari eis; scit enim
 pater uester quid opus sit uobis, antequam petatis eum. Cum autem
 prohibeat loquacitatem; longas tamen preces, quæ a uehementi,
 ac diuturno animi studio proficiscantur, tantum abest, ut reiciat,
 ut etiam suo exemplo nos ad eam rationem cohortetur, qui nõ modo
 noctes in precatione consumpsit, sed ter eundem sermonem repetijt.
 2. Luc. 6. Tantum igitur statuendum est, inani uerborum sono minime
 3. Matth. 26. exorari Deum. Nec uero ex animo orat hypocritæ, a quorum
 nos consuetudine deterret Christus dominus in hanc sententiam.
 Cum

Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis, & *Matth. 6.*
 in angulis platearum stantes, orare, ut uideantur ab hominibus.
 amen dico uobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cum ora-
 ueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum
 in abscondito; & pater tuus, qui uidet in abscondito, reddet tibi.
 Cubiculum, quod hoc loco dicitur, ad cor hominis referri potest,
 quod non satis est ingredi, sed præterea occludi oportet, ne quid ir-
 rumpat, uel influat in animas extrinsecus, quo precationis integritas
 uiolari possit. tum enim cælestis pater, qui omnium mentes, & oc-
 cultas cogitationes maxime perspicit, orantis postulationi concedit.
 Requirit præterea oratio assiduitatem: quæ quantam uim habeat,
 iudicis illius exemplo, Dei filius ostendit: qui cum nec timeret Deum, *Luc. 18.*
 nec hominem reuereretur, uictus assiduitate, ac diligentia uiduæ,
 eius postulationi concessit. Itaque assidue Deo preces faciendæ
 sunt; nec imitandi illi, qui semel, aut iterum orantes, nisi quod
 petunt, impetrarint, in oratione defatigantur. nulla enim huius
 officii lassitudo esse debet: quod nos Christi domini, & Apostoli
 docet auctoritas. quod si interdum uoluntas in eo defecerit, pre-
 cibus a Deo petamus perseverandi uim. Vult etiam Dei filius ora-
 tionem nostram ad patrem suo nomine peruenire: quæ eius meri-
 to, & gratia deprecatoris id pondus assequitur, ut a cælesti patre au-
 diatur: est enim eius illa uox apud sanctum Ioannem; Amen amen *Iou. 16.*
 dico uobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis;
 usque modo non petistis quidquam in nomine meo? petite, & ac-
 cipietis, ut gaudium uestrum sit plenum. & iterum; *Iou. 14.*
 Quodcumque petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam. Imitemur ar-
 dens sanctorum hominum studium, quod in orando adhibebant.
 Gratiarum autem actionem cum precatione iungamus, apostolo-
 rum exemplo; qui hanc consuetudinem perpetuo seruauerunt: quæ
 admodum apud Apostolum licet uidere. Ieiunium uero, & elec-
 mosynam ad orationem adhibeamus. Ieiunium quidem certe ma-
 xime est cum oratione sociatum. nam qui cibo, & potu sunt onus-
 ti, horum mens oppressa est sic, ut neque Deum intueri, neque
 quid sibi uelit oratio, cogitare possint. Sequitur elemosyna, quæ
 magnam & ipsa cum oratione societate habet. Quis enim, cui facul-
 tas sit benigne faciendi ei, qui aliena misericordia uiuat, nec opuletur
 proximo, & fratri suo, se charitate præditum dicere audeat? aut quod
 ore is, qui expertus sit charitatis, Dei auxilium implorabit? nisi tunc pec-
 cati ueniam precatur, simul & a Deo suppliciter postulat charitatem.

Quare diuinitus factum est, ut saluti hominum triplici hoc remedio subueniretur. cum enim peccando uel offendamus Deum, uel proximos uiolamus, uel nos ipsos lædamus; sacris precibus placatum reddimus Deum; elemosyna redimimus hominum offensiones; ieiunio proprias uitæ fordes eluimus. et quamquam singula profine ad omnium scelerum genera, tamen proprie singulis ijs peccatis, quæ diximus, apposita, & accommodata sunt.

PATER NOSTER QUI ES IN CAELIS.

UM hæc formula Christianæ precationis a Iesu Christo tradita, eam habeat uiam; ~~et~~ ante quã ad preces, postulationesq. ueniamus, certis uerbis loco proæmij nobis utendum sit, quibus pie ad Deum accedentes, fidentius etiã id facere possimus; Parochi officium est, illa distincte, dilucideque declarare, ut alacrior pius populus ad preces adeat, seque cum patre Deo acturum intelligat. Proæmium autẽ, si spectes uerba, breuissimum est; si res æstimes, grauissimum, mysteriorumq. plenissimum. Ac prima quidem uox, qua Dei iussu, & institutione utimur in hac precatione, est PATER. nam etsi Saluator noster diuinam hanc orationem præterete potuit aliquo uerbo, quod plus maiestatis haberet, exẽpli causa Creatoris, aut Domini; tamen hæc omisit, quæ timorẽ simul nobis afferre possent; illud autem adhibuit, quod oratibus, & aliquid a Deo petentibus, amorem, fiduciamque conciliat. quid enim iucundius est patris nomine? quod indulgẽtiam sonat, & charitatem; quibus autem rationibus patris nomen Deo conueniat, suppedabit facultas docendi fidelem populum, ex locis creationis, gubernationis, ac redemptionis. nam cum Deus hominem creauerit ad imaginem suam, nec illam ceteris animantibus impertuerit, ex hoc singulari munere, quo hominẽ ornauit, iure omnium hominum, nec fidelium modo, sed etiam infidelium, Pater in diuinis scripturis appellatur. A gubernatione uero sumere poterit argumentum, quod prospiciendo, & consulendo utilitati hominum, præcipuo quodam curæ, & prouidentiaẽ modo nobis præstat patriam charitatem. Sed ut in huius explicatione argumenti paternam Dei de hominibus curam melius agnoscat, de custodia angelorum, in quorum tutela sunt homines, aliquid dicendum uidetur. Est enim Dei prouidentia datum hoc negotium angelis, ut custodiant humanum genus, singulisque hominibus præsto sint, ne grauius aliquod detrimentum accipiant.

accipiant. nam ut parētes, si infesta, & periculosa uia filijs iter faciendum sit, custodes adhibent, & periculorum adiutores: sic cælestis Prens in hoc itinere, quo ad cælestem patriam contendimus, singulis nobis præposuit angelos, quorum ope, ac diligentia tecti, furtim paratos ab hostibus laqueos uitaremus, & factos in nos horribiles impetus repelleremus; iisque ducibus rectum iter teneremus; ne obiectus aliquis error a fallaci aduersario, nos de uia posset deducere, quæ ducit in cælum. Quam uero habeat utilitatem hæc de hominibus Dei cura, ac prouidentia singularis, cuius munus, & administratio mandata est angelis, quorum inter Deum, & homines media est, & interiecta natura; patet exemplis, quorum copiam suppetant diuinæ litteræ, quæ testantur sæpe Dei benignitate factū esse, ut inspectantibus hominibus angeli mirabiles res efficerent; quibus moneremur innumerabilia eius generis, quæ sub oculis non caderent, a custodiibus nostræ salutis angelis effici utiliter, ac salutariter. Raphael angelus, Tobix comes, & dux itineris diuinitus adiunctus, illum duxit, & reduxit incolumem. cui & adiuumento fuit ne ab immani pisce deuoraretur, &, quanta esset in eius piscis iecore, fele, & eorde uis, demonstrauit. Ille dæmonium expulit, eiusque impedita; & colligata potestate, ne Tobix noceret, effecit. Ille uerum, & legitimum matrimonii ius, & usum adolescentem edocuit. Ille Tobix patri oculis capto lumina restituit. Angelus item ille, Principis apostolorum libetator, uberem præbebit materiam ad erudiendum pium gregem de admirabili fructu curæ, custodiæque angelorum, cum demonstrabunt Parochi angelum carceris tenebras illustrantem, & Petrum tacto eius latere e somno excitantem, soluentem cathenas, dirumpentem uincula, monentem ut surgeret, seque sumptis caligis, & reliquo uestitu sequeretur; cum docebunt ab eodem angelo Petrum per custodias libere educum e carcere, & aperta denique ianua in tuto collocatum. Huius generis exemplorum, quemadmodum diximus, referta est sanctarum litterarum historia; quibus intelligimus quanta sit uis beneficiorū, quæ cōfert in homines Deus; angelis interpretibus, & internunciis, nec solum uerba aliqua, & priuata de re missis, sed a primo ortu, nostræ curæ præpositis, & in singulorum hominum salutis præsidio collocatis. Hanc doctrinæ diligentiam illa utilitas consequetur, ut audientium mentes erigantur, & ad agnoscendam, ac uen erandam Dei paternam de se curam, ac prouidentiam excitentur. Commendabit autem hoc loco Parochus, in primisque prædicabit diuitias benignitatis Dei erga genus

- humanum; quem cum a primo parente nostri generis, & peccati, usque ad hanc diem offenderimus flagitiis, ac sceleribus innumera- bilibus, retinet tamē in nos charitatem, neque præcipuam illam de nobis curam deponit. Quem si quis existimat hominum obliuisci, amens est, & in Deum iacit indignissimam contumeliam. Irascitur Israeli Deus propter eius gentis blasphemiam, quæ se arbitrabatur cælesti ope desertam esse. Est enim in Exod. Tentauerunt Dominū, dicentes; Est ne Deus in nobis, an non? Et apud Ezechielem, succen set eidem populo Deus, quod dixerat; non uidet Dominus nos, de- reliquit Dominus terram. Ergo fideles his auctoritatibus a nefaria illa opinione deterrendi sunt, fieri posse, ut Deum capiat hominum obliuio. In quam sententiam audire licet; conquerentem de Deo apud Isaiam Israeliticum populum: contraque, Deum stultam eius querimoniam benigna similitudine refellētem. Est enim ibi; Dixit
- Isa. 48.* Syon, Dereliquit me Dominus; & Dominus oblitus est mei. cui Deus, numquid obliuisci potest mulier infantem suum, ut non mi- seretur filio uteri sui? etsi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te. Quibus locis quamquā id liquido confirmatur, tamen, ut penitus fideli populo persuadaetur, nullum posse tempus accidere, quo deponat Deus hominum memoriam, quo eis non tribuat patriæ charitatis officia; Parochi rē clarissimo primorum hominum exemplū cōprobabunt: quos post neglectum, uiolatumque Dei iussum; cum acerbis accusatos, & horribili illa sententiā cōdemnatos audis; Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus uitæ tuæ, spinas, & tribulos germinabit tibi; & comedes herbas terræ. Cum uides e pa- radiso expulsos, & ut omnis reditus spes adimeretur, cum in aditū paradisi collocatum legis Cherubin flammeum tenentem, & uersa- tilem gladium, cum ab ulciscente suam iniuriam Deo illos in timis, & externis molestiis confictatos intelligis, an non actum de homi- ne putēs? an non credas non modo diuino illum auxilio nudatum, sed etiam cuius iniuriæ propositum? Verū tamen in tantis diuinæ iræ & ultionis iudiciis oborta est lux quædam Dei in eos charitatis: *Gen. 3.* Fecit enim, inquit, dominus Deus Adæ, & uxori eius tunicas pelli- ceas, & induit eos: quod maximum fuit argumentum, hominibus nullo umquam tempore defuturum Deum. Huius etiam sententiæ uim non exhauriri Dei amorem ulla hominū iniuria, David, expref- sit illis uerbis; Numquid continebit Deus in ira sua misericordias suas? Hanc Abacuch Deum affatus exposuit, dū inquit; Cum iratus fueris

fueris misericordix recordaberis. Hanc sic Michæas aperuit; *Mich. 7.*
 Quis similis tui? qui auferens iniquitatem, & transfers peccatum reli-
 quiarum hereditatis tuæ: non immittere ultra furorem suum, quo-
 niam uolens misericordiam est. Omnino res ita se habet, cum maxi-
 me perditos nos, & Dei præsidio spoliatos arbitramur, tum maxime,
 pro immensa sua bonitate, nos quaerit, & curat Deus; sustinet enim
 in ira gladium iustitiæ, nec cessat effudere inexhaustos misericordix
 thesauros. Magnam igitur uim habent ad declarandam præcipuam
 Dei rationem in amando, tuendoque hominum genere, creatio, &
 gubernatio. Sed tamen illud opus redimendi hominem sic eminet
 inter duo superiora, ut beneficentissimus Deus, parensque noster
 summam in nos benignitatem tertio hoc beneficio cumulatam illu-
 strarit. Quare tradet spiritualibus filiis Parochus, & assidue eorum
 auribus inculcabit hanc præstantissimam Dei erga nos charitatem,
 ut intelligant se, quia redempti sint; admirabilem in modum Dei
 filios euasisse: dedit enim, inquit Ioannes, eis potestatem filios Dei
 fieri, & ex Deo nati sunt. *Ioan. 1.*
 Quam ob causam baptismus, quod primū
 redemptionis pignus, & monumentum habemus, sacramentum re-
 generationis dicitur; inde enim nascimur Dei filij; nam inquit ipse
 Dominus, Quod natum est ex spiritu, spiritus est: & oportet nos na-
 sci de nouo. Item Petrus apostolus, Renari non ex semine corruptibili,
 sed incorruptibili, per uerbum Dei uiu. huius potere redemptio-
 nis, & spiritum sanctum accepimus, & Dei gratia dignati sumus.
 Quo munere Dei filij adoptamur, quemadmodū ad Romanos scri-
 psit apostolus Paulus; Non accepistis spiritum seruitutis iterum in
 timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorū; in quo clamamus
 Abba Pater: Cuius uim, & efficaciam adoptionis: explanat sanctus
 Ioannes ad hunc modum; Videte qualem charitatem dedit nobis pa-
 ter, ut filij Dei nominemur, & simus: His expositis, admonēdus est
 fidelis populus, quid ipse uicissim debeat amantissimo patri Deo, ut
 intelligat quem amorem, ac pietatem, quam obedientiam, ac ueræ
 rationem creatori, gubernatori, ac redemptori præstare, qua spe, ac
 fiducia illum inuocare oporteat. Sed ad erudiendam inscitiam, diri-
 gendamque sententiæ perversitatem eorum, si qui tantummodo se
 cundas res, & prosperum uitæ cursum argumento esse existimant,
 Deum conseruare nobis amorem suum, rebus autem aduersis, & ca-
 lamitatibus, cum a Deo exercemur, id esse signum hostilis in nos ani-
 mi, & prorsus abalienatæ a nobis diuinæ uoluntatis, demonstran-
 dum erit, eū tangit nos manus Domini; minime id hostiliter facere
 Dominum,

- Dominum, uerum percutiendo sanare, & plagam a Deo tenentem esse medicinam. Castigat enim peccantes, ut ea disciplina meliores faciat, & presentis animaduersione redimat ab exitio sempiterno.
- Psal. 88.* Nam uisitat quidē in uirga iniquitates nostras, & in uerberibus peccata nostra, misericordiam autem suam non aufert a nobis. Quare monendi sunt fideles, ut in eiusmodi castigatione patriam Dei charitatem agnoscant, & illud apud patientissimum Iob in memoria, & in ore habeant: Ipse uulnerat, & medetur: percutit, & manus eius sanabunt: ut illud usurpent, quod sub persona Israelitici populi scripsit Hieremias; Castigasti me, & eruditus sum, quasi iuuenulus indomitus; conuerte me, & conuertar, quia tu dominus Deus meus.
- Tob. 11.* Ut Tobia exemplum sibi proponant, qui cum in illa plaga cæcitate paternam Dei manum cædentem sensisset, exclamauit: Benedico te domine Deus Israel, quia tu castigasti me; & tu saluasti me. In quo maxime cauendum est fidelibus, ne, etiam si quouis incommodo affecti, quauis calamitate afflicti sint, Deum id ignorare existiment: ait enim ipse: Capillus de capite uestro nō peribit. Immo uero se ipsi illo diuini oraculi solatio consolentur, quod in Apocalypsi dictum est; Ego, quos amo, arguo, & castigo. Conquiescant in Apostoli cohortatione ad Hebræos; Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris; quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat autem omnem filium, quem recipit: quod si extra disciplinam estis, adulteri uicini estis, & non filii. patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, & reuerentur eos; non multo magis obtemperabimus patri spirituum; & uidemus?
- NOSTER.** Cum patrem inuocamus singuli, & nostrū appellamus, docemur, ex dono, ac iure diuinæ adoptionis consequi necessario, ut fratres sint fideles omnes, & inter se fraternè amare debeant: Omnes, enim inquit, uos fratres estis; unus est enim pater uester, qui in cælis est. Quare etiam in epistolis, fideles omnes, apostoli fratres appellant. Ex quo item conficitur illa consecutio necessaria, ut eadem adoptione Dei non solum inter se fideles uniuersi fraternæ necessitudine coniungantur, sed quia homo est unigenitus Dei filius, fratres etiam eius & nominentur, & sint. nam in epistola ad Hebræos, cū de filio Dei loqueretur, scripsit Apostolus; Non confunditur fratres eos uocare, dicens, Nunciabo nomen tuum fratribus meis. quod tãto ante Dauid de Christo domino prædixerat. Ipse uero etiã Christus sic apud Euangelistam loquitur ad mulieres; Ite, nunciate fratribus meis, ut eant in Galileam, ibi me uidebunt. Quod tum ab eo dictum

dictum esse constat, cum iam excitatus a mortuis immortalitatem esse consecutus, ne quis existimet fraternam hanc cognationem, eius resurrectione, & in cælum ascensu dissolutam esse. Tantum enim abest, ut hanc coniunctionem, & charitatem Christi resurrectione diremerit, ut ex illa maiestatis, & gloriæ sede, tum; cum de omnibus omnium memoriæ hominibus iudicabit, fidelium minimos ab eo, fratrum nomine, appellados acceperimus. Qui autem fieri potest, ut Christi fratres non simus, cuius coheredes dicimur? Est enim primogenitus ipse, constitutus heres uniuersorum; nos uero secundo loco geniti, coheredes eius, pro modo cælestium donorum, pro ratione charitatis, qua præbuerimus nos ministros, & coadiutores spiritus sancti; quo auctore ad uirtutem, saluatareque actiones impellimur, & incendimur, ut eius freti gratia in certamen salutis fortiter descendamus; quo sapienter, constanterque confecto, decursoque huius uitæ spatio, iustum coronæ præmium capimus a cælesti patre, omnibus, qui eundem cursum tenuerint, constitutum. Non enim, ut ait Apostolus, iniustus est Deus, ut obliuiscatur operis nostri, & dilectionis. Quam uero hanc ex animo uocem **NOSTRÆ** proferre debeamus, S. Chryostomi sententia declaratur, qui Deum inquit libenter Christianum audire non solum pro se, sed pro altero deprecantem; quod pro se orare naturæ est, pro altero gratiæ; pro se necessitas cogit, pro altero fraterna charitas hortatur. quibus illa subiunxit: Iucundior est Deo, quam charitas fraterna commendat, quam ea, quæ necessitate pronunciat. In hac tanta materia salutaris orationis, monere, & hortari debet Parochus omnes, omnis ætatis, generis, ordinis, ut communis huius fraternæ necessitudinis memores, comiter, & fraternè se gerant, neque se aliis alii præferant insolentius. Nam & si in Ecclesia Dei diuersi sunt officiorum gradus: tamè illa uarietas graduum, & munerum fraternæ necessitudinis coniunctionem minime tollit. Quemadmodum in hominis corpore uariis usus, & diuersa functio membrorum nihil agit, quam obrem hæc, uel illa corporis pars membri munus, & nomè amittat. Proposce tibi eum, qui regia sit potestate: an is igitur, si fidelis est, frater non est omnium, qui Christianæ fidei communionem continentur? Maxime: quid ita quia non est Deus alius is, ex quo diuites, & reges nati sunt, ab eo, a quo pauperes, & qui in regum potestate sunt, extiterunt, sed unus Deus, & parens, & dominus omnium. Itaque una spiritualis ortus omnium nobilitas, una dignitas, unus splendor generis; cum omnes ex eodem spiritu, ex eodem fidei sacramento nati simus filii Dei, & eiusdem

Matt. 25.

ad Rom. 8.

Ad Heb. 1.

Ad Heb. 6.

Ad Heb. 6.

Ad Heb. 6.

Ad Heb. 6.

& eiusdem hereditatis coheredes. Nec uero alium Christum Deum habent copiosi, & potentes homines, alium tenuiores, & infirmi; non aliis sacramentis sunt initiati, nec aliam hereditatem regni caelestis expectant. Fratres sumus omnes, &, ut inquit Apostolus ad Ephesios, membra sumus corporis Christi, de carne eius, & de ossibus eius. Quod idē in epistola ad Galatas significat Apostolus: Omnes filij Dei estis per fidem in Christo Iesu; quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis: non est Iudaeus, neque Graecus, non est seruus, neque liber, non est masculus, neque femina: omnes enim uos unum estis in Christo Iesu. Hæc autē accurate uersanda res est Pastoribus animarum, & scienter illis in hac sententia commemorandum: est enim accommodatus locus non minus ad confortandos, & excitandos inopes, & abiectos homines, quam ad ercendam, deprimendamque arrogantiam locupletum, atque potentium. Cui hominum in commodo uti mederetur, urgebat Apostolus fraternam hanc charitatem, & inculcabat fidelium auribus: Cum igitur has Deo preces facturus es, Christiane memineris te tamquam filium ad patrem Deum accedere, itaque cum precationem ordiris, & illud, Pater noster; pronuncias, cogita, quem in locum te summa Dei benignitas extulerit; qui nō ut seruum ad dominum adire inuitum, ac timidum; sed ut ad patrem filium uoluntarium, securumque confugere iusserit. Quam in memoria, & cogitatione, quo uicissim studio, & pietate tibi orandum sit, considera: danda enim est tibi opera, te ut talem præbeas, qualem esse decet Dei filiū, id est ut oratio, & actiones tuæ nō indignæ sint diuino genere, quo te dignari uoluit beneficentissimus Deus. Ad hanc officii rationem nos Apostolus cohortatur, cū ait: Estote ergo imitatores Dei, sicut filij charissimi: ut uere de nobis dici possit, quod ipse Apostolus scripsit ad Thessalonicenses; Omnes uos filij lucis estis, & filij Dei.

QUI ES IN CÆLIS. Cōstat inter omnes, qui recte de Deo sentiunt, ubique locorum, & gentium esse Deum: quod non ita intelligendum est; quasi ipse distributus in partes, una parte locum unū, alia alium occupet, ac tueatur. hanc Deum spiritus est, omnis experti diuisionis. Quis enim audeat Deum, tamquam in uestigio positum; loci alicuius finibus circum scribere, cum ipse de se dicat; Numquid non cælum & terram ego impleo? Quod rursus sic accipiendum est, Deum cælum, ac terram, quæque cælo, ac terra comprehensa sunt, ui sua, ac uirtute complecti, non autem ipsum ullo loco contineri. adest enim rebus omnibus Deus, uel creans ipsas, uel conseruans

creatas; nulla regione, nullis finibus uel circūscriptus, uel ita definitus, quo minus & naturā, & potestatem suam præfens ubique constituat. quod beatus Dauid expressit illis uerbis; Si ascēdero in cælū, tu illic es. Verum etsi præfens adsit Deus in locis & rebus omnibus, nullis, ut diximus, terminis definitus, tamē in diuinis scripturis sæpe dicitur habere domiciliū suū in cælo. quod ideo factū uidemus, quod cæli, quos suspicimus, sunt nobilissima mūdi pars, ijdemque manent incorrupti, præstantes ui, magnitudine, ac pulchritudine ceteris corporibus, certisq. ac stabilibus motibus præditi. ergo ut excitaret hominum animos Deus ad contemplandā infinitam suā potestatem, ac maiestatem, quæ maxime elucet in opere cælorū, se in diuinis scripturis habitare testatur in cælis, sæpe etiā, quod res est, declarat, nullam esse mundi partē, quæ non præfenti Dei natura, & potestate cōprehensa sit. Quamquā in hac cogitatione fideles non solū communis omnium parentis imaginē sibi proponent, sed etiam in cælo regnantis Dei; ut oraturi meminerint, mentem, animumq. esse referēdum ad cælum; quarumq. spei, ac fiducie assertor patris nomē, tantū Christianæ humilitatis, ac pietatis adiungat præstans illa natura, ac diuina maiestas patris nostri, qui est in cælis. Quæ uerba præfinitur etiam orantibus, quid petendum sit: Omnis enim postulatio nostra, quæ ad huius uitæ usum, ac necessitatem pertineat, nisi cum cælestibus sit coniuncta bonis, & ad illum finem dirigatur, inanis est, & indigna Christiano. Quare monentur pios auditores Parochi de hac ratione precatiois, & admonitionem illa Apostoli auctoritate cōprobabunt, Si confurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.

Quid a Deo petendū, quoue ordine id agēdum sit, magister ipse, ac dominus omnium docuit, & imperauit. nam cū studij, & desiderij nostri nūcia sit, & interpret oratio, tum recte, & ratione petimus, cū postulationum ordo sequitur ordinē rerum expetendarum. Monet autē nos uerba charitas, totum ut animum, ac studium conferamus in Deum: qui quoniā solus est in se ipso summum bonū, iure est præcipuo quodā, ac singulari amore diligēdus. Nec uero ex animo, & unice potest amari Deus, nisi rebus ac naturis omnibus eius honor, & gloria præponatur. bona enim, & nostra, & aliena, & omnino omnia quæcumq. boni uocabulo nominantur, ab illo profecta summo ipsi bono cedunt. Quare ut ordine procederet oratio, Saluator petitionē hanc de summo bono principē, & caput cōstituit petitionū reliquarum, docēs nos, priusquā ea, quæ nobis, aut proximo cuiq. opus sunt,

E E

postulemus,

postulemus, quæ propria sint Dei gloriæ, petere debere, ipsique Deo studium, & desiderium eius rei nostrum exponere. Quo facto manebimus in officio charitatis; qua docemur, & plus Deum, quàm nos ipsos, diligere, & primum petere, quæ Deo cupiamus, deinde, quæ nobis optemus. Et quoniã desiderium, & petitio sunt earum rerum, quibus caremus; nec uero Deo, id est eius naturæ fieri accessio potest, aut augeri ulla re diuina substantia, quæ inexplicabilem in modum est omni perfectione cumulata; intelligendum est, extra hæc esse, quæ a Deo, ipsi Deo petimus, & ad externam eius gloriam pertinere. cupimus enim, & petimus, ut Dei nomẽ notius sit gentibus; ut eius regnum amplifcetur, ut plures quotidie obediãt diuino numini. quæ tria, Nomẽ, Regnum, Obediẽtia, nõ in illo ipso sunt intimo Dei bono, sed assumuntur extrinsecus. Verum ut, hæc petitiones quã uim habeãt, & quid ualeant, planius intelligatur, Pastoris erunt partes, monere fidele populum, uerba illa, Sicut in cælo, & in terra, ad singulas referri posse primarum trium postulationum; ut, Sanctifcetur nomẽ tuum, sicut in cælo, & in terra; item, Adueniat regnum tuum, sicut in cælo, & in terra; simili ter, Fiat uoluntas tua, sicut in cælo, & in terra. Cum autẽ petimus, ut sanctifcetur nomen Dei, id sentimus, ut augeatur sanctitas, & gloria diuini nominis. Quo loco Parochus animaduertet, ac docebit pios auditores, nõ id dicere Saluatorem, ut eodem modo sanctifcetur in terra, quo & in cælo, id est, ut amplitudine terrestris sanctificatio cælestẽ exæquet: hoc enim fieri nullo pacto potest: sed ut ex charitate, ex intimo animi studio id agatur. etsi uerissimum illud est, sicuti est, diuinum nomen per se sanctificatione nõ egere; cum sanctum, & terribile sit, quemadmodum ipse Deus suapte natura sanctus est; neque ei ulla sanctitas, qua ab omni æternitate præditus non fuerit, possit accedere: tamen, quod in terris lóge minori honore afficitur, quã par est, nonnumquã etiam maledictis, & nefarijs uocibus uiolatur, propterea cupimus, ac petimus, ut laudibus, honore, gloria celebretur ad exẽplum laudum, honoris, & gloriæ, quæ illi in cælo tribuntur, id est, ut sic honor, & cultus in mète, in animo, in ore uerferur, ut omni ueneratione & intima, & externa prosequamur, omni celebritate excelsum, purum, & gloriosum Deum ad imitationem supernorum, ac cælestium ciuium cõplectamur. Ut enim cælites summa cõsensione, gloria, & prædicatione efferunt Deum: sic precamur, ut idem contingat orbi terrarum, & omnes gentes Deum cognoscãt, colãt, & uententur; ut nulli plane mortales reperiãtur, qui non & suscipiãt Christianã religionem, & se totos Deo dicãtes credãt ex eo omnem sanctitatis fontem existere, neque quidquã esse purum, aut sanctum, quod

non a sanctitate diuini nominis oritur. Testatur enim Apostolus, ^{ad Epb. 5.} mundatam esse Ecclesiam in lauacro aquæ in uerbo uitæ: significat autem, uerbum uitæ, nomen patris, & filii, & spiritus sancti, in quo baptizamur; & sanctificamur. Itaque, quoniam nulla cuiusquæ expiatio, nulla munditia, & integritas esse potest, super quo non sit inuocatum diuinum nomen; & petimus a Deo; ut omne hominum genus, relictis impuræ infidelitatis tenebris, q̄ radiis diuini luminis illustratum, huius uim nominis agnoscat sibi; ut in eo ueretur quærat sanctitatem, & in nomine sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis beatissimi sacramentum suscipiens ipsius Dei dextera; perfectæ uini sanctitatis consequatur. Pertinet uero optatum, & postulatio nostræ miris etiam ad eos, qui flagitiis, & sceleribus cœcitate ad, puram baptismi integritatem, & innocentiam stolida miserunt; quare factum est, ut in illis miseris suam iterum sedem impurissimus spiritus colloderit. Optamus igitur, & precamur a Deo, ut in ipse etiam sanctificetur nomen eius; ut ad cor, & ad sanitatem redeuntēs, sacramento penitentia redimat pristinam sanctitatē; seque ipsos purum, & sanctum Deo templum, ac domicilium præbeant. Oramus denique, lumē ut suum Deus præferat omnium mentibus; quo uidere possint, omnē datum optimum, & omne donum perfectum, descendens a Patre luminum, ad nos diuinitus esse delatum; quo temperantiā, iustitiam, uitam, salutē, omnia deniq. animi, corporis; externa uitæ, ac salutaria bona illi accepta referant; a quo, quemadmodum prædicat Ecclesia, bona cuncta procedunt: si quid luce sua sol, si quid reliqua sidera motu, & cursu præfunt hominum generi; si cœcum fuso hoc alimur spiritu; si terrā frugum, & fructuum ubertate uita sustinet annuum; si opera magistratū quiete, ac tranquillitate fruimur; & hæc, & huius generis bona innumerabilia nobis suppeditat immensa Dei benignitas. Quin etiam, quas philosophi secundas causas appellans, interpretari debemus, mirabiliter effectis quasdam, & ad usum nostrum accommodatas Dei manu, quibus nobis sua bona distribuit, ac largitur, lateque diffundit. Quod autē maximo rem cōtinet in hac petitione, illud est, ut omnes agnoscant, & uenerentur sanctissimam Iesu Christi sponfam; & parentem nostram Ecclesiam; in qua una est fons ille amplissimus, atque perpetuus, ad eluendas, & expiandas omnes peccatorum sordes; unde hauriuntur uniuersa salutis, & sanctificationis sacramenta; quibus quasi cœlestibus quibusdam fistulis, in nos a Deo ille sanctitatis ros, & liquor effunditur: ad quam solam; & ad eos, quos suo sinu, & gremio complexa est, pertinet

- diuini illius imploratio nominis, quod unum sub cælo datum est hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Verum Parochi maxime hunc locum urgere debebunt, boni esse filii, non solum patrem Deum orare uerbis, sed re etiam, & actione conari, ut eluceat in ipso sanctificatio diuini nominis. Utinam non essent, qui, cum oratione hanc Dei nominis sanctificationem assidue postulet, tactis, quantum in ipsis est, illud uiolant, atque contaminant: quorum culpa interdum ipsi etiam Deo maledicuntur. in quos dictum est ab Apostolo: *ad Rom. 2.* Nomen Dei per uos blasphematur inter gentes. Et apud Ezechielem legimus: Ingressi sunt ad gætes, ad quas introierunt, & pollutunt nomen sanctum meum; cum diceretur de eis, *Ezech. 36.* populus Domini iste est, & de terra eius egressi sunt. Qualis enim est uita, & ut sunt eorum mores, qui religionem profitentur; sic de religione ipsa, de qua eius auctore religionis multitudo imperita iudicare solet. Quare qui uiuunt ex Christiana religione, quã suscepunt, & ad eius regulam orationem, & actiones dirigunt suas, magnam facultatẽ præbent aliis laudandi nomen cælestis patris, & omni honore, & gloria celebrandi. Nobis enim ipse has partes imposuit Dominus, ut illustribus uirtutis actionibus excitemus homines ad laudẽ, & prædicationem diuini nominis: ad quos loquitur in hunc modũ apud Euangelistam: *Matth. 5.* Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum, qui in cælis est. Et Princeps apostolorum: *Epist. 1. ca. 2.* Conuersationem uestram inter gætes habentes bonã, ut ex bonis operibus uos considerantes, glorificent Deum.

AD VENIAT REGNUM TVVM.

- Regnum cæleste, quod altera hac petitione postulamus, cuiusmodi est, ut eo referatur, ac terminetur omnis euãgelii prædicatione: nam & inde exorsus est ad penitentiam cohortari S. Ioannes Baptista, dum, *Matth. 3.* Penitentiam, inquit, agite: appropinquabit u. regnum cælorum. Neẽ aliunde fecit initiũ suæ prædicationis Saluator humani generis; & in illo salutari sermone, quo beatitudinis uias discipulis in mente monstrauit, tamquã proposito orationis argumento principiũ duxit a regno cælorum: nam, *Matth. 5.* Beati, inquit, pauperes spiritu: quoniam ipsorũ est regnum cælorum. Quin etiam cum retinere cupientibus, attulit illã causam necessariæ profectiois: Et aliis ciuitatibus, oportet me euangelizare regnum Dei: quia ideo missus sum. Hoc idẽ postea regnum prædicare iussit apostolos; & illi, qui se ire ad sepeliendum patrem suũ uelle dixerat, respondit, *Luc. 4.* Tu uade, annuncia regnum Dei. *Matth. 10.* Quin uero resurrexisset a mortuis, per illos quadraginta dies, quibus *Luc. 5.* apparuit

apparuit apostolis, loquebatur de regno Dei. Quare Parochi huc secundæ postulationis locū diligētissime tractabunt, ut fideles auditores, quāta sit in hac petitione uis, ac necessitas, intelligāt. Primum autem ipsi ad rē scienter, subtiliterq. explicādam magnā facultatem dabit ea cogitatio, quod, etsi hæc peticio coniuncta sit cum reliquis omnibus, ea tamen separatim etiā adhiberi iusserit a ceteris, ut, quod petimus, summo studio quæramus: inquit. n. Quærite primum regnū Dei, & iusticiā eius, & hæc omnia adicientur uobis. Et quidem tāra uis, & copia cælestium munerum hæc postulatione cōtinetur, ut omnia cōplectatur, quæ ad corpoream, & spiritualem uitā tuendam sint necessaria. quem autem regio nomine dignum dicemus, cui ea curæ non sint, quæ regni salutem cōtineant? quod si sunt homines de regni sui incolumitate solliciti: quāta regem regum omnium curā, & prouidentia tueri credendum est, & uitam, & salutem hominū? Hac igitur regni Dei petitione comprehensa sunt omnia, quibus cumq. in hac peregrinatione, uel exilio potius indigemus. quæ cōcessurum se Deus benigne pollicetur: nam statim illa subiuxit: Et hæc omnia adicientur uobis. Quibus omnino declarauit, se eum esse regem, qui generi hominum copiose omnia, largeque suppeditat, in cuius infinitæ benignitatis cogitatione infixus David cecidit: Dominus regit me; & nihil mihi deerit. Verum inuicem satis est, uehementer petere Dei regnum, nisi ad petitionem nostram adhibeamus omnia tamquam instrumenta, quibus illud quæritur, & inuenitur. nam & quinque fatuæ uirgines studiose illa quidem petierunt ad hunc modum; Domine Domine aperi nobis: uerum tamen, quod illius postulationis præsidia nō haberent, exclusæ sunt: nec iniuria: est enim illa Dei ore pronunciata sententiā; Non omnis, qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum cælorum: Quamobrem haurient animarum curatores Sacerdotes. ex uberri-
 mis diuinarum litterarum fontibus ea, quæ fidelibus desiderium studiumque commoueat regni cælorum, quæ calamitosam statum nostri cōditionem illis ob oculos ponant, quæ sic eos afficiant, ut respicientes, & colligentes se, in memoriam redeant summæ beatitudinis, & inexplicabilium bonorum, quibus redundat æterna parentis Dei domus. Exules enim sumus, & plane eius loci incolæ, in quo habitat dæmones: quorum odiū in nos nulla ratione mitigari potest: nam sunt infestissimi, & implacabiles in genus humanum. Quid domestica, intestinaque prælia, quæ inter se corpus, & anima, caro, & spiritus assidue gerunt? quibus, perpetua timendum est.

ne concidamus: timendum autē? inmo uero statim concideremus, nisi propugnaculo diuinæ dexteræ defenderemur. Quam uim miseriarum cum sentiret Apostolus: Infelix, inquit, ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Hæc infelicitas nostri generis, quamquam per se cognoscitur, tamen ex contentione reliquarum naturarum, & creatarum rerum facilius intelligi potest. In illis siue rationis, siue etiam sensus expertibus raro fieri uidemus, ut aliqua natura a proprijs actionibus, a sensu, uel motu insito declinet sic, ut a proposito, & constituto sine deflectat. Hoc apparet in bestiis agrestibus, nantibus, uolucris, ut res declaratione non egeat. Quod si cælum suspexeris, non ne uerissimum id esse intelligis, quod a Davide dictum est? In æternū Domine, uetbum tuū permanet in cælo. Nempe illud continenti motu, & perpetuā cōuersione fertur, ut ne minimum quidem a præfinita diuinitus lege discedat. Si terram, & reliquam uniuersitatem consideres, facile uideas, aut nulla, aut exigua ex parte deficere. At miserrimum hominum genus sapissimè habitur; raro, quæ recte sunt cogitata, persequitur; plerumque susceptas bonas actiones abijcit, atque contemnit; quæ modo placuerat optima sententia, subito displicet, & illa rejecta, ad turpia consilia, sibi que perniciosa delabitur. Quænam igitur est huius incōstantiæ, miseriarum que causa? Contemptio plane diuini afflatus. claudimus enim aures Dei monitis: oculos tollere nolimus a terra, quæ nobis lumina diuinitus præferuntur, nec cælestem patrem salutariter præcipientem audimus. Quare huc incumbendum erit Parochis, ut & miserias oculis subijciant fidelis populi, & conuincant causas miseriarum, & remediorum uim ostendant. quorum omnium illis facultas non deerit, comparata ex uiris sanctissimis, Ioanne Chryostomo, & Augustino, maxime uero ex ijs, quæ in Symboli expositione posuimus. nam, illis cognitis, quis erit e facinorosorum hominum numero, quin adiumento Dei gratiæ præuentis, euāgelico illo prodigi filij exemplo conetur exurgere, & erigere se, atque in cælestis regis, patris que cōspectum uenire? His explicatis, quæ sit fidelium fructuosa petitio, aperient, quid sit, quod his uerbis a Deo postulemus, præsertim cum uocabulum regni Dei multa significet: quorum declaratio & ad reliquam scripturæ intelligentiā non erit inutilis, & est ad huius cognitionem loci necessaria. Communis igitur quædam regni Dei significatio, quæ frequens est in diuinis litteris, est non solū eius potestatis, quam habet in omnem hominum, rerumq. uniuersitatem, sed etiam prouidentię, qua cuncta regit, & moderatur.

In manu

In manu enim eius, inquit Propheta, sunt fines terræ. Quibus finibus intelliguntur etiam, quæ occulta sunt, & abdita in intimis terræ, ac rerum omnium partibus. In hanc sententiam Mardocheus loquebatur illis uerbis: Domine Deus, rex omnipotens: in ditione enim tua cuncta sunt posita; & nō est, qui possit tuæ resistere uoluntati. Dominus omnium es; nec est, qui resistat maiestati tuæ. Item Dei regno declaratur præcipua illa, ac singularis providentiæ ratio, qua Deus pius, & sanctos homines tuetur, & curat. de qua propria, & eximia quadam Dei cura dictum est illud a Dauide: Dominus regit me, & nihil mihi deerit. tum ab Isaia: Dominus, rex noster, ipse saluabit nos. In qua Dei regia potestate, etiam præcipua ratione sunt in hac uita ij, quos diximus, sancti, ac pii homines: tamen monuit Pilatum ipse Christus dominus, regnum suum non esse ex hoc mundo, hoc est, minime ex hoc mundo, qui & conditus est, & interiturus, ortum habere. nam eo, quem diximus, modo dominantur imperatores, reges, respublicæ, duces, omnesque ij, qui uel expetiti, ac delecti ab hominibus præfunt ciuitatibus, atque prouinciis: uel per uim, & iniuriam dominatum occupauerunt. Christus autem dominus constitutus est rex a Deo, ut ait Propheta: cuius regnum, ex Apostoli sententia, iustitia est: inquit enim: Regnum Dei est iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. Regnat autem in nobis Christus dominus per uirtutes intimas, fidem, spem, charitatem, quibus uirtutibus regni quodam modo partes efficiuntur, & Deo peculiari quadam ratione subiecti, ad eius cultum ac uenerationem cōsecramur: ut, quemadmodum dixit Apostolus; Viuo autem, iam non ego; uiuit uero in me Christus; ita nobis dicere liceat; Regno ego, iam non ego; regnat uero in me Christus. Id autem regnum iustitia dicitur, quia Christi domini iustitia cōstitutum est. Ac de hoc regno sic loquitur apud sanctum Lucam Dominus; Regnū Dei intra uos est. Nam et si Iesus Christus per fidem regnat in omnibus, qui gremio, ac sinu sanctissimæ matris Ecclesiæ continentur, præcipuo tamen modo regit eos, qui præstanti fide, spe, & charitate præditi, se tamquam pura quædam, & uiua membra Deo præbuerunt; & in his Dei gratiæ regnum esse dicitur. Est uero etiam Dei gloriæ regnum illud, de quo Christum dominum apud sanctum Matthæum loquentem audivimus; Venite benedicti patris mei; possidete paruum uobis regnū a constitutione mundi. Quod idem ab eo regnum, apud sanctum Lucam latro admirabiliter, sua scelera recognoscens, expetebat in hunc modum: Domine memento mei cum ueneris in regnum tuū.

- Ioan. 3.* Sanctus etiam Ioannes meminit huius regni: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Meminit item Apostolus ad Ephesios: Omnis fornicator, aut immundus, aut avarus (quod est idolorum seruitus) non habet hereditatem in regno Christi, & Dei. Eodem pertinent aliquot similitudines Christi domini loquentis de regno caelorum. Necesse est autem prius ponere regnum gratiae. neque enim fieri potest, ut in ullo regnet Dei gloria; nisi eiusdem gratia in illo regnarit. Est uero gratia, ipsius sententia Saluatoris, fons aquae salientis in uitam aeternam. Gloriam autem quid esse dicemus, nisi gratiam quamdam perfectam, & absolutam? quam diu enim fragili hoc, & mortali corpore uestiti sumus, dum in hac caeca peregrinatione, & exilio uagi, & imbecilles absumus a Domino, saepe labimur, & cadimus, abiecto regni gratiae adminiculo, quo nitbamur: cum autem regni gloriae, quod perfectum est, lux nobis illuxerit, firmi, ac stabiles perpetuo consistemus. omne enim & uitium, & incommodum exhaurietur, omnis infirmitas confirmata roborabitur: ipse denique nostra in anima, & in corpore regnabit Deus. quae res uberius in Symbolo tractata est, cum de resurrectione carnis ageretur. His igitur expositis, quae communem regni Dei sententiam declarant, quid sibi haec petitio proprie uelit, dicendum est. Petimus autem a Deo, ut regnum Christi, quod est Ecclesia, propagetur; ut se ad fidem Christi domini, & ad accipiendam ueri Dei cognitionem conuertant infideles, & Iudaei; & schismatici, ac haeretici redeant ad sanitatem, & ad Ecclesiae Dei communionem, a qua descuerunt, reuertantur; ut compleatur, & ad exitum perducat, quod Isaiae ore dixit Dominus: Dilata locum tentorii tui; & pelles tabernaculorum tuorum extende; longos fac funiculos tuos, & clauos tuos consolida: ad dexteram enim, & ad laeuam penetrabis: quia dominabitur tui, qui fecit te: Et idem: Ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui: leua in circuitu oculos tuos, & uide, omnes isti congregati sunt, uenerunt tibi: filii tui de longe uenient, & filiae tuae de latere surgent. Verum quia sunt in Ecclesia, qui uerbis confitentem Deum, factis negantes, deformatam fidem praesferant, in quibus propter peccatum daemone habitat, ac dominatur tamquam in propriis domiciliis; petimus etiam, ut ad eos ueniat regnum Dei; quo illi, peccatorum discussa caligine, & radiis diuiniae lucis illustrati, restituantur in filiorum Dei pristinam dignitatem; ut, omnibus e suo regno, caelestis parens, sublatis haereticis, atque schismaticis, ceterisque offensionibus, ac scelerum cauis,
- arcam

aream purget Ecclesiz, quæ, Deo cultum pie, sancteque adhibedo, quieta, ac tranquilla pace perfruatur. Petimus denique, ut solus in nobis uiuat, solus regnet Deus; ne sit posthac morti locus; sed ut illa absorbeat in uictoria Christi domini nostri, qui, disiecto, ac dissipato omni hostium principatu, potestate, & uirtute suo omnia subijciat imperio. Erit autem curæ Parochis, ut, quod postulat huius ratio petitionis, fidelem populum doceant, quibus cogitationibus, & meditationibus instructus, has pie Deo preces facere possit. Ac primum hortabuntur, ut uim, ac sententiam intueatur illius similitudinis a Saluatore introductæ; Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro: quem qui inuenit homo, abscondit, & præ gaudio illius uadit, & uendit uniuersa, quæ habet, & emit agrum illum. Nam qui nouerit Christi domini diuitias, is præ illis omnia contemnet, huic facultates, opes, potentia fordescent: Nihil enim est, quod illi summo pretio comparari, immo uero, quod in cõspectu eius stare possit. Quare, quibus id nosse contigerit, exclamabunt illi, ut Apostolus; Omnia detrimentum feci, & arbitror ut stercorea, ut Christum lucrificam. Hæc est illa insignis euangelii margarita, in quam qui pecuniam, ex omnium bonorum ueditione redactam, erogarit, is beatitudine fruatur sempiterna. O nos felices, si tantum luminis nobis præferret Iesus Christus, ut illam uidere possemus diuinæ gratiæ margaritam, qua ipse regnat in suis: nam & nostra omnia, & nos ipsos uendarem, ut emptam illam tueremur. tum enim denique nobis id non dubitanter dicere liberet: Quis nos separabit a charitate Christi? Præstātem uero regni gloriæ excellentiā, si, quæ sit, scire uolumus, eandem de illa & Prophetæ, & Apostoli uocem, atque sententiam audiamus; Oculus nō uidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus istis; qui diligunt illum. Proficiet autem ad impetrandum maxime, quod petimus, si, qui simus, ipsi nobiscum reputemus, id est Adam progenies, iure e paradiso cæli, & exules; quorum indignitas, ac peruersitas summū Dei odium, ac sempiternas penas postularet. Quare demisso tum, & abiecto animo simus oportet: nostra etiā erit plena Christianæ humilitatis oratio: & omnino nobis ipsi diffidentes, illius more publicani confugiemus in Dei misericordiam; totumque eius benignitati tribuentes, ipsi gratias agemus immortales, qui nobis suum spiritum sic elargitus, quo freti clamare audeamus, Abba Pater. suscipiemus etiā illā curam, & cogitationem, quid agendū, quid contra, uitādum sit, ut ad cælesteregnum peruenire possimus:

*Matth. 13.**ad Philip. 3.**Matth. 13.**ad Rom. 8.**Isa. 64.
1. ad Cor. 13.**Luc. 18.**ad Rom. 8.*

Matth. 11. non enim a Deo ad otium, & ad inertiam vocati sumus: quin immo inquit, Regnum cælorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud: &

Matth. 19. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Itaque non est luxus, petere rognum Dei, nisi suum ipsi etiam studium, & operam adhibeant homines. nam adiutores sunt oportet, & ministri Dei gratiæ in eo tenendo cursu, quo peruenitur in cælum. Nūquam nos deserit Deus, qui nobiscum se futurum perpetuo pollicitus est: unum ut nobis uidentium sit, ne Deum, & nos ipsos deseramus: Ac Dei quidem sunt in hoc Ecclesiæ regno omnia, quibus & uitam tuetur hominum, & salutem perficit sempiternam, & quæ sub aspectum non cadunt angelorum copiæ, & plenissimum uirtutis cælestis uisibile hoc munus sacramentorum. In his tantum nobis præsidij est diuinitus constitutum, ut non modo ab acerrimorum hostium regno ruci esse, sed ipsum etiam tyrannum, eiusque nefarios satellites prostertere, & conculcare possimus. Quare uehementer ad extremum petimus a Dei spiritu, nos ut omnia iubeat e sua uoluntate facere: Satanæ uo tollat imperium, nullam ut in nobis summo illo die potestatem habeat, ut uincat, & triumphet Christus; ut uigeant eius leges totiorbæ terræ; ut decreta seruentur; nullus ut proditor; aut defector eius sit; sed tales se præbent omnes, ut in regis Dei conspectum non dubitanter ueniant, & constituta illis ex omni ætæritate posse sibi ueniadeat regni cælestis, ubi beati cum Christo sempiterno æuo sicutum

Matth. 7. Cum a Christo domino dictum sit; Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnū cælorum; sed, qui facit uoluntatem patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum: quicumque in illud cæleste regnum peruenire cupiunt, id a Deo petere debent, ut fiat uoluntas eius. Quamobrem hoc loco posita petitio est statim post regni cælestis postulationem. Ut autem intelligant fideles, quam necessariū id nobis sit, quod hac ptece postulamus, quantumque uim salutarium munerum ex eius impetratione consequantur; demonstrabunt Parochi, quibus miseris, & ærumnis oppressum fuerit hominum genus propter peccatum primi parentis; Nam a principio Deus proprii boni appetitionem creatis rebus ingerauit, ut naturali quadam propensione suum quaererent, & experirent finem, a quo illæ nunquam, nisi obiecto extrinsecus impedito, declinant. Hæc autem initio, fuit in homine experendi Deū, suæ beatitudinis auctorem, parentemque, eo præclarior, & præstantior uis, quod is cōpps. esset rationis, atque consilij. Sed hunc amorem sibi

fibi naturaliter ingenicū, cum reliquæ naturæ rationis expertes conseruaſſent, quæ ut initio procreatæ fuerunt natura bonæ, ſic in eo ſta-
tu, & cōdicionē manſerunt, hodieque manent; miſerum hominum
genus cutſum non tenuit: non enim ſolum bona iuſtitie originalis
amiſit, quibus a Deo ſupra naturæ ſuæ facultatem auctum, orna-
tumque fuerat, ſed etiam inſitum in animo præcipuum uirtutis ſtu-
dium obſcurauit. Omnes, inquit, declinauerunt, ſimul inutiles fa-
cti ſunt. non eſt, qui faciat bonum, nō eſt uſque ad unum. Nam ſen-
ſus & cogitatio humani cordis in malum prona ſunt ab adoleſcentia
ſua; ut inde facile intelligi poſſit, neminem per ſe ſalutariter ſapere,
ſed omnes ad malum eſſe propenſos, innumerabilesque eſſe homi-
num prauas cupiditates, dum procliuēs ſunt, & ſtagranti ſtudio fe-
runtur ad iram, ad odium, ad ſuperbiam, ad ambitionem, ad omne
fere malorum genus. Quibus in malis quamquā aſſidue uerſemur,
tamen, quæ ſumma eſt noſtri generis miſeria, per multa ex illis ſunt,
quæ nobis minime mala uideantur. quæ res inſignem arguit homi-
num calamitatem, qui cupiditatibus ac libidinibus obæcæti nō ui-
deant, quæ ſalutaria opinantur, plerumque eſſe peſtifera, immo ue-
ro ad illa pernicioſa mala, tamquam ad optabile & expetendum bo-
num, rapiantur præcipites, ab ijs, quæ uere bona ſunt, & honeſta,
tamquam a contrarijs rebus, abhorreant. Hanc opinionem corru-
ptumque iudicium deteſtatur Deus illis uerbis; Vx, qui dicitis ma-
lum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucem
tenebras, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. Iraque
noſtris ut ſubijciant oculis noſtras miſerias, comparant nos diuinæ
litteræ ijs, qui uerum guſtandi ſenſum amiſerunt: qua re fit, ut a ſa-
lubri uictu alieni ſint, appetantque contrarium. Cum ægrotis præ-
terea nos cōſertunt. ut enim illi, niſi morbum depulerint, ſanorum,
& integrotum hominū officia ac munera obire non poſſunt: ſic nos
adiones, quæ Deo gratæ ſint, ſuſcipere ſine diuinæ gratiæ adiunen-
to nequimus. Quod ſi quædā ſic affecti aſſequimur; leuia illa ſunt,
& quæ ad conſequendā cæleſtem beatitudinem patum uel nihil mo-
menti habent. At Deum, ut par eſt, amare, & colere, quod maius
quiddam & altius eſt, quam ut nos humi ſtrati id humanis uiribus af-
ſequamur, numquā poterimus, niſi ad miniculo diuinæ gratiæ ſub-
leuemur. Quamquam aptiſſima eſt etiam illa comparatio ad ſigni-
ficandam miſeram humani generis condicionem, quod ſimiles eſſe
dicimur puerorum, qui ſuo relicti arbitrio temete mouentur ad om-
nia: pueri, inquam, ſumus, & imprudentes, ludicris ſermonibus, &
inanibus

Pſal. 53.

Gen. 8.

ad Rom. 7.

Iſa. 5.

Prover. 1.

inanibus actionibus dediti, si a diuino praesidio deseramur. sic enim
cap. 1. nos obiurgat Sapiētia: Usquequo paruuli diligitis infantiam, & stulti
 ea, quæ sibi sunt noxia, cupient? Et in hunc modum hortatur Apo-
1. ad Cor. 14 stolus: Nolite pueri effici sensibus. Et si maiori in inanitate, & errore
 uersamur, quam illa puerilis ætas: cui tantum abest humana pruden-
 tia, ad quam tamen per se tempore potest peruenire; cum ad diuinā
 prudentiam, quæ ad salutem necessaria est, nos nisi Deo auctore, &
 adiutore adspirare nō possimus. nisi enim praesto nobis sit Dei auxi-
 lium, reiectis ijs, quæ uere sunt bona, ad interitum ruimus uolun-
 tarium. Ac si quis, discussa diuinitus animi caligine, has uideat ho-
 minum miseras, & sublato stupore, sentiat legem membrorum, ac
 sensuscupiditates spiritui repugnantes recognoscat, omnemque dis-
 spiciat naturæ nostræ propensionem ad malum; qui poterit non ar-
 denti studio opportunum tanto huic malo, quo naturæ uitio premi-
 mur, remedium quærere, salutaremque illam regulam expetere, ad
 quam Christiani hominis uita dirigenda & cōformanda sit? Hoc igitur
 illud est, quod imploramus, cum ita precamur Deum, Fiat uolun-
 tas tua. Cum enim, abiecta obedientia, & Dei uoluntate neglecta,
 in has miseras inciderimus, unum illud tantorum malorum reme-
 dium nobis diuinitus propositum est, ut ex Dei uoluntate, quam
 peccando contempsimus, aliquando uiuamus, omnesque cogita-
 tiones & actiones nostras ea regula metiamur: quod ut assequi pos-
 simus, suppliciter illud a Deo petimus, Fiat uoluntas tua. Id uero il-
 lis etiam uehementer petendum est, in quorum animis iam regnat
 Deus, quique iam sunt radii diuini luminis illustrati, cuius gratiæ
 beneficio, Dei obtemperent uoluntati. Quibus licet ita comparatis
 propriæ tamen cupiditates aduersantur propter procliuatē ad ma-
 lum, insitam in hominum sensibus; ut, etiā si tales simus, magnum
 tamen hoc loco nobis periculum sit a nobis ipsis, ne abstracti, & ille-
Iac. 4. cti a concupiscentiis, quæ militant in membris nostris, iterum de sa-
 lutis uia deflectamus. de quo nos periculo Christus dominus admo-
Matth. 16. nuuit illis uerbis: Vigilate, & orate, ut non intretis in tentationem:
 spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Non enim est in
 hominis potestate, ne in eius quidem, qui per Dei gratiam est iusti-
 ficatus, ita domitos habere carnis affectus, ut nunquam illi postea
 excitentur: quippe cum eorum, qui iustificati sunt, mentem sanet
ad Rom. 7. Dei gratia, non etiam carnem: de qua illud scripsit Apostolus: Scio
 enim, quia non habitat in me, hoc est in carne mea bonum. Nam
 ut semel primus homo iustitiam originalem, quo tamquam freno
 quodam

quodam cupiditates regebantur, amisit, minime eas postea ratio ita continere potuit in officio, ut ea non appeterent, quæ etiam rationi repugnant: Itaque in ea hominis parte peccatum, id est peccati fomitem habitare scribit Apostolus, ut intelligamus eum non ad tempus, quasi hospitem, diuersari apud nos, sed, quam diu uiuimus, tamquam incolam nostri corporis in domicilio membrorum hædere perpetuo: Ergo domesticis & intestinis hostibus assidue oppugnati, facile intelligimus, confugiendum esse ad Dei auxilium, petendumque, ut fiat in nobis uoluntas eius. Iam uero faciendum est, ut sciant fideles, quæ sit huius petitionis uis; quo loco, multis omissis, quæ a doctoribus scholasticis de Dei uoluntate utiliter, & copiose disputantur, uoluntatem hic accipi dicimus pro ea, quam signi appellare solent, hoc est, pro eo quod Deus a nobis fieti, aut ea ueri iusserit, aut monuerit. Quare uoluntatis nomine hoc loco comprehensa sunt uniuersa, quæ nobis ad cælestem beatitudinem comparandam proponuntur, siue illa ad fidem, siue ad mores pertinent, omnia denique, quæcumque nos Christus dominus per se, uel per Ecclesiam suam facere aut imperarit, aut prohibuerit, de qua uoluntate ita scribit Apostolus: Nolite fieri imprudentes: sed intelligentes, quæ sit uoluntas Dei: Cum igitur illud precamur, fiat uoluntas tua; petimus in primis nobis, ut Pareat cælestis facultatem concedat obtemperandi diuinis iussis, & inseruendi ei in sanctitate & iustitia omnibus diebus nostris; ut ad nutum & uoluntatem eius omnia faciamus; ut ea colamus officia; de quibus in factis litteris admonemur; ut ipso duce & auctore reliqua omnia præstemus, quæ eos decent, qui non ex uoluntate carnis, sed ex Deo nati sunt, ex exemplum Christi domini secuti, qui factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; ut parati sumus omnia perpeti potius, quam uel minimum ab eius uoluntate discodere. Nec uero quisquam est, qui huius studio; & amore petitionis flagret ardentius, quam is, cui concessum sit, ut summam eorum dignitatem intueatur, qui Deo obediunt. Idem enim illud uerissime dici intelligit, Seruite Deo; & illi obedire, regnare esse. Quicumque, inquit Dominus, fecerit uoluntatem patris mei, qui in cælis est, ipse uentus frater, soror, & mater est; hoc est cum illo sum omnibus amoris, & beneuolentiae uinculis coniunctissimus. Nemo fero est ex uiris sanctis, quin præcipuum huius petitionis munus a Deo uehementer postularit, ac præclara quidem omnes; sed uaria petitione

tionē usi sunt, in quibus mirificum & suauissimum Dauidem uide-
Psal. 118. demus illud uarie postulante. modo enim inquit: Vtinam dirigantur
 uix meæ ad cultodiendas iustificationes tuas. Interdum: Deduc
 me in semitam mandatorum tuorum. Nonnūquam: Gressus meos
 dirige secundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis ini-
 iustitia. Hūc pertinent illa. Da mihi intellectum, ut discam man-
 data tua. Iudicia tua doce me: da mihi intellectum, ut sciam testi-
 monia tua. Sæpe aliis uerbis eandem tractat, uersatque sententiam.
 qui loci diligenter animaduertendi sunt, & fidelibus explicandi;
 ut, quanta sit in prima huius petitionis parte uis, & copia saluta-
 rium rerum, omnes intelligant. Secundo loco, cum illud precamur,
Ad Gal. 5. *ad Rom. 8.* Fiat uoluntas tua; detestamur opera carnis; de quibus scribit Apo-
 stolus: Manifesta sunt autem opera carnis; quæ sunt fornicatio, im-
 munditia, impudicitia, luxuria, &c. & Si secundum carnem uixeris;
 moriemini. petimusque ne sinat Deus ea nos perficere, quæ sen-
 sus, quæ cupiditas, quæ imbecillitas nostra suaserit, sed ut nostram
 uoluntatem, sua uoluntate moderetur. Alieni sunt ab hac uolun-
 tate uoluptuarij homines, qui in terrenarum rerum cura, & cogi-
 tatione defixi sunt. Feruntur enim libidine præcipites ad potiundū,
 quod concupierunt, & in illo fructu prauæ cupiditatis felicitatem
 ponunt, ut beatum etiam esse dicant, qui, quodcumque optarit,
ad Rom. 13. consequatur. Nos contra petimus a Deo, ut ait Apostolus, ne car-
 nis curam faciamus in desideriis, sed ut fiat uoluntas eius. etsi non
 facile adducimur, ut precemur Deum, ut cupiditatibus nostris
 satisfaciat. habet enim difficultatem hæc animi inductio; quod ip-
 si quodam modo id petentes nos uidemur odisse: quod etiam stul-
 titiæ tribuunt ii, qui toti hærent in corpore. sed nos stultitiæ fa-
 mam subeamus libenter Christi causa. cuius est illa sententia: Si
Matth. 16. quis uult post me uenire, abneget semet ipsum, præsertim cum
Luc. 9. sciamus, multo præstare, id optare, quod rectum, iustumque sit,
 quam illud assequi, quod a ratione, a uirtute, a Dei legibus sit
 alienum. & certe deteriore loco is est, quicumque ad id peruenit,
 quod temere ac libidinis impulsu cupiebat, quam qui; optime
 quod optauit, non assequitur. quamquam non id modo peti-
 mus, ne concedatur nobis a Deo, quod ipsi nostra sponte cupi-
 mus; cum studium nostrum deprauatum esse constat; sed ne id
 etiam detur, quod, suatore, & impulsore Dæmone, simulato lu-
 cis angelo, tamquam bonum interdum postulamus, rectissimum
 illud

illud Principis apostolorum studium uidebatur, pietatisque plenissimum, cum Dominum a consilio proficiscendi ad mortem a uocare conabatur: & tamen eum, quia humanis sensibus non diuina ratione ducēbatur, Dominus acriter obiurgauit. Quid amantius in Dominum uideret eo postulari potuisse, quod sancti uiri Iacobus, & Ioannes, illis irati Samaritanis, qui magistrum hospitio accipere noluisse, ab eo petierant, uti iubeat egenam e caelo descendere; qui duros illos, & inhumanos absumeret? At a Christo domino reprehensi sunt illis uerbis: Nescitis, cuius spiritus estis? Filius enim hominis non uenit animas perdere, sed saluare. Neque uero solum, cum; quod cupimus, malum est, aut mali speciem habet, Deum precari debemus, ut fiat uoluntas eius; sed etiam, cum reuera malum non est; uel uel cum uoluntas sequitur primam illam naturae inclinationem, ut appetat ea, quae naturam conseruant, & reiciat, quae ei contraria uideantur. Quocirca, cum in eum locum uenit, uti aliquid petere uelimus huius generis, tū uero dicamus ex animo, Fiat uoluntas tua: imitemur illum ipsum, a quo salutem, & salutis disciplinam accepimus, qui cum naturaliter insito cruciatuum, & acerbissimae mortis timore, commoueretur, tamen in illo horrore sui mihi doloris, suam ad Dei patris retulit uoluntatem: Non mea, inquit, uoluntas; sed tua fiat. Sed mirabiliter deprauatum est hominum genus: qui cum uim etiā suae attulerint cupiditati, eaque diuinæ uoluntati subiecerint, tamen sine Dei auxilio, quo a malo protegimur, & in bonum dirigimur, peccata uitare non possunt. Ergo confugiendum est ad hanc precationem, & petendum a Deo, ut in nobis ipse instituta perficiat, ut exultantes cupiditatis motus comprimat, ut appetitus ratione obediētes efficiat, ut nos denique totos ad suam conformet uoluntatem. Precamur etiam, ut Dei uoluntatis cognitionem totus orbis terrarum accipiat, quo diuinum mysterium, absconditum a saeculis, & generationibus, notum ac peruulgatum sit apud omnes. Formam praeterea, & praescriptionem huius obediētie postulamus, ut uidelicet ad eam regulam dirigatur, quam in caelo & seruāt beati angeli, & colit reliquus caelestium animarum chorus; ut, quemadmodum illi sponte; & summa cum uoluptate obediunt diuino numini, sic nos Dei uoluntati, quo modo ipse maxime uult, libentissime pareamus. & uero in opera, & studio, quod Deo nauamus, summū a nobis amorē Deus, & extremā charitatē requirit, ut, etiā si spe caelestium praemiorū totos nos ei dicauerimus, tamen ideo illa speremus, quod, ut in eā spem ingrederemur, placuit

diuinæ maiestati. Quare tota nitatur illo in Deū amore nostrā spēs, qui mercedem amori nostro proposuit æternā beatitudinem. Sunt enim, qui amanter alicui seruiant, sed tamen pretij causa, quos amorem referunt. Sunt præterea, qui tantummodo charitate & pietate commoti, in eo, cui dant operam, nihil spectant, nisi illius bonitatem, atque uirtutem; cuius cogitatione, & admiratione se beatos atbitrantur, quod ei suum officium præstare possint. & hæc habet sententiam illa appositio, Sicut in cælo, & in terra. Maxime enim nobis enitendum est, ut Deo simus obedientes, quemadmodum beatas mentes esse diximus. quorum laudes in illo summa obedientiam munere obeundo, eo psalmo persequitur Dauid; Benedicite Domino omnes uirtutes eius, ministri eius, qui facitis uoluntatem eius. Quod si quis, sanctum Cyprianum secutus, sic illa interpretatur, ut dicat, in cælo, in bonis, & pijs; in terra, in malis, & impijs; hos uero etiam eius sententiam comprobamus; ut pro cælo spiritus, pro terra caro intelligatur; ut & omnes, & omnia in omnibus Dei uoluntati obediant. Gratiarum item actionem cõtinet hæc petitio. Veneramur enim eius sanctissimam uoluntatem, & maximo perfusi gaudio summis laudibus, & gratulationibus omnia eius opera celebramus, qui certo sciamus eum omnia bene fecisse. cum enim constat, esse omnipotentem Deum; necessario sequitur, ut omnia eius uita facta esse intelligamus, cum uero etiam ipsi sum, sicuti est, summum bonum esse affirmemus; nihil ex eius operibus non esse bonū, cum omnibus ipse suam impertuerit bonitatem, confitemur. Quod si in omnibus diuinam rationem non assequimur; in omnibus tamē, & ambigui causa neglecta, & reiecta omni hæsitacione, illud Apostoli profitemur, inuestigabiles esse uias eius. Sed ob id maxime etiā Dei uoluntatem colimus, quod ab eo cælesti lumine dignati sumus. Eteptos enim de potestate tenebrarum, transtulit in regnum filij dilectionis suæ. Sed ut extemo loco id explicetur, quod ad meditationem pertinet huius petitionis; redeundum est ad id, quod initio attigimus, debere fidelem populum in huius pronunciacione petitionis esse demisso, & humili animo, reputantem secum eam, quæ in natura est insita, cupiditatum uim, diuinæ uoluntati repugnantem, cogitantem se in eo officio uincia naturis omnibus; de quibus ita scriptum est; Omnia seruiūt tibi: maximeque imbecille esse, qui nullū opus Deo gratum nō modo nō perficere, sed ne instituire quidem possit, nisi Dei adiumento subleuetur. Quoniam uero nihil magnificentius est, nihil præstacius, quam, ut diximus, Deo seruire;

& uitam

Psal. 103.

ad Rom. 11.

Ad Colof. 1.

Psal. 118.

& uitam ex eius lege, ac præceptis agere; quid oprabilius esse potest homini Christiano, quam ambulare in uijs Domini, quam nihil agitare animo; nihil actione suscipere, quod a diuina uoluntate abhorreat? ut uero eam exercitationem capiat, & illud institutum teneat diligentius, petat ex diuinis libris exempla eorum, quibus, cum illi consiliorum suorum rationem non retulissent ad Dei uoluntatem, omnia male ceciderunt. Moneantur postremo fideles, ut in simplici & absoluta Dei uoluntate acquiescant; ferat æquo animo conditionem suam, qui sibi inferiori loco uidetur esse; quæ eius dignitas postulet; ne deserat ordinem suum, sed in ea uocatione maneat, in qua uocatus est, & proprium iudicium subiiciat Dei uoluntati, qui nobis melius consulit, quam ipsi optate possimus. si angustia rei familiaris, si corporis ualeudine, si persecutionibus; si aliis molestiis, & angoribus preinimur; certo statuendum est, nihil horum sine Dei uoluntate, quæ summa omnium ratio est, nobis accidere posse; ideoque non debere nos grauius commoueri, sed inuicto animo ferre, semper illud in ore habentes, Domini uoluntas fiat: & illud beati Iob; Sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.

PANEM NOSTRUM QUOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

Quarta petitio, & reliquæ deinceps, quibus animæ, & corporis subsidia proprie, ac nominatim postulamus; ad superiores petitiones referuntur. habet enim hunc ordinem, ac rationem precatio Dominica, ut postulationem rerum diuinarum consequatur earum petitio, quæ ad corpus, & ad hanc uitam tuendam pertinent: nam ut ad Deum, tamquam ad ultimum finem, referuntur homines: sic humanæ uitæ bona ad diuina eadem ratione diriguntur: quæ quidem ideo optanda, ac petenda sunt; uel quod ita diuinus ordo postulat; uel quod illis adiumentis ad diuinorum bonorum adaptionem indigemus, ut iis adminiculis propositum finem consequamur, qui regno, & gloria cælestis patris, atque iis præceptis colendis, seruandisque continetur, quæ Dei uoluntatis esse non ignoramus: quare omnem uim, & rationem huius petitionis ad Deum, eiusque gloriam referre debemus. Præstabunt igitur suum officium Parochi fidelibus auditoribus, ut intelligat, in iis petendis, quæ ad usum, ac fructum pertinet rerum terrenarum, esse intendendum animum, ac studium nostrum ad Dei præscriptionem, nec inde ulla ex parte declinandum. Nam in eo, quod scribit Apostolus;

- ad Rom. 8.* Quid oremus, sicut oportet nescimus; maxime peccatur his postulationibus terrenarum, & caducarum rerum. Ergo petenda sunt bona hæc, ut oportet; ne, perperam aliquid postulantes, responsum illud a Deo seramus; Nescitis quid petatis. Erit autem certa iudicandi nota, quæ praua sit, quæue recta petitio, consilium, & propositum postulantis. Nam si quis terrena petit eo animo, ut illa omnino bona existimet, & in illis, tamquam in optato fine, conualescens, nihil præterea requirat; sine dubio nõ orat, sicut oportet. Non enim, inquit sanctus Augustinus, petimus temporalia hæc tãquam bona nostra, sed tamquam necessaria nostra. Apostolus etiam in epistola ad Corinthios docet, omnia, quæ spectant ad usum uitæ necessarios, ad Dei gloriam referri oportere. Siue enim manducatis, inquit, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Sed ut uideant fideles, quãtam habeat hæc petitio necessitatem; commemorabunt Parochi, quanta ad uictum, & ad uitam colendam indigẽtia sit externarum rerum. quod magis intelligent, si cõparatio fiet eorum, quæ primo illi parenti nostri generis, & reliquis deinceps hominibus fuerunt ad uiuendum necessaria. nam esse ille in amplissimo innocẽtiã statu, unde & ipse, & eius culpa omnis postcitas corruit, necesse habuisset adhibere cibum ad reficiendas uires: tamen inter illius, & nostræ uitæ necessitates multum interest. non enim ei uelibus ad tegumentum corporis opus fuisse, non tecto ad perfugiũ, non armis ad defensionem, non remediis ad ualitudinem, non aliis multis, quorum subsidio nos ad hanc naturæ imbecillitatem, ac fragilitatem tuendam egemus. satis ei fuisse ad immortalẽ uitam ille fructus, quem felicissima uitæ arbor nullo eius, aut posterorum labore præbuisse. Neque uero futurus erat homo in tãtis paradisi deliciis otiosus, quem ad agendum Deus in eo uoluptatis domicilio collocarat: uerum nulla ei opera molesta, nullum officii munus nõ iucundum fuisse. tulisset ille perpetuo suauissimos fructus ex cultura felicium hortorum; nec eum umquã opera, aut spes fefellisset. At posterorum proles non solum fructu priuata uitalis arboris, uerum etiam horribili illa sententia cõdemnata est; Maledicta terra in opere tuo; in laboribus comedes ex ea cunctis diebus uitæ tuæ; spinas, & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ; in sudore uultus tui uesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sum ptus es: quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Nobis igitur contra eueniunt omnia, atque illi, & posteris contigisset, si Dei dicto audiens fuisset Adam. itaque uersa sunt omnia, & mutata in deter-

rimam partem. In quo illud grauiſſimum eſt, quod maximos ſum-
 ptus, ſummum laborem, ac ſudorem ſepiſſime nullus fructus con-
 ſequitur; cum fruges datæ in deterioreſegetem, uel ſuccreſcenti
 agreſtium herbarum aſperitate opprimuntur, uel nimbis, uento,
 grandine, uredine, rubigine percuſæ, & proſtratae intereunt; ut
 omnis anni labor, exiguo tempore, aliqua cæli, uel terræ calamitate
 recidat ad nihilum. quod accidit immanitate noſtrorum ſclerum;
 a quibus auerſus Deus noſtris minime benedicite operibus. Sed hor-
 renda manet ſententia, quam de nobis initio pronunciauit. Ergo
 Paſtores in huius loci tractationem incumbunt; ut ſciat fidelis popu-
 lus; ſua culpa homines in has anguſtias, & miſerias incidere; ut in-
 telligat deſudandum quidem; & elaborandum eſſe in parandis iis;
 quæ ad uiuendum ſunt neceſſaria, uerumtamen, niſi laboribus no-
 ſtris benedixerit Deus, fallacem ſpem, & inanem fore omnem con-
 tentionem. Nam neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed
 qui incremētum dat Deus. Et; Niſi Dominus ædificauerit domum;
 in uanum laborauerunt, qui ædificant eam. Docebunt igitur Paro-
 chi, eſſe reſpene innumerabiles, quæ ſi nobis deſint, uel uitæ amit-
 titimus, uel agimus inſuaem. Hac enim cognita rerum neceſſitate,
 naturæque imbecillitate, Chriſtianus populus cæleſtem Patrem adire
 cogetur, & ab eo terrena, & cæleſtia bona ſuppliciter petere. Imita-
 bitur prodigum illum filium, qui cum in regione longinqua cepiſ-
 ſet egere, nec eſſet, cum eſuriret, qui ei ſiliquas daret, aliquando ad
 ſe rediens, intellexit malorum, quibus premebatur, niſquam niſi
 a patre eſſe expectandum remedium. Quo loco accedet etiam fiden-
 tius ad orandum fidelis populus, ſi in cogitatione diuinæ benignita-
 tis recordabitur, paternas aures perpetuo patere filiorum uocibus.
 nam dum hortatur nos, ut panem petamus, ea ſe recte petentibus
 abunde largiturum pollicetur. docendo enim, quo modo petamus,
 hortatur; hortando, impellit; impellendo, ſpondet; ſpondendo,
 nos in ſpem certiffimæ impetrationis inducit. Excitatis igitur, & in-
 flammatis animis fidelis populi, ſequitur, ut, quid hæ petitione po-
 ſtuletur, declarandum ſit: primum, qui ſit ille panis, quem petimus.
 Sciendum igitur eſt, in diuinis litteris hoc panis nomine multa qui-
 dem ſignificari, ſed illa duo præcipue, primum, quidquid in uictu,
 ceterisque rebus, ad corpus, uitamque tuendam adhibemus, dein
 de, quidquid nobis ad ſpiritus, & animæ uitam, ac ſalutem Dei mu-
 nere tributum eſt. Petimus autem hoc loco huius, quæ in terris agri-
 mus, uitæ ſubſidia, ſanctorum Patrum ita ſentientium auctoritate.

Gen. 3.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Luc. 17.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

- Quamobrem minime sunt audiendi, qui dicunt, non licere Christianis hominibus a Deo petere terrena huius uitæ bona. nam huic aduerfantur errori, præter consentientem Patrum sententiam, exempla per multa tum ueteris, tum noui testamenti. Iacob enim uouens, sic orabat; Si fuerit Dominus mecum, & custodierit me in uia, per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad uescendum, & uestimentum ad induendum; reuersusque fuero prospere ad domum patris mei; erit mihi Dominus in Deum, & lapis iste, quem erexi in titulum, uocabitur domus Dei; cunctorumque, quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. Salomon etiã certum petebat huius uitæ subsidium, cum illud precabatur; Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi; tribue cõtum uictui meo necessaria. Quid, quod Saluator humani generis illa iubet petere, quæ nemo negare audeat ad corporis usum pertinere? Orate, inquit, ut non fiat fuga uestra in hieme, uel Sabbatho. Quid dicemus de sancto Iacobo? cuius illa sunt: Tristatur aliquis uestrũ? oret: æquo animo est, psallat. Quid de Apostolo? qui sic cũ Romanis agebat: Obsecro uos fratres per dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti spiritus, ut adiuuetis me in orationibus pro me ad Deum, ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudæa. Quare, cum & diuinitus concessum sit fidelibus, ut petant hæc subsidia rerum humanarum, & perfecta hæc a Christo domino tradita sit orandi formula; ne illud quidem dubium relinquatur, unam ex septem hanc esse petitionem. Petimus præterea panem quotidianum, idest uictui necessaria; ut panis nomine, quod satis sit, & uestium ad tegendum, & cibi ad uescendum, siue panis is sit, siue caro, siue piscis, siue quodcũque aliud, intelligamus. uidemus enim usum esse hoc loquendi modo Eliseum, cum regem mone-ret, ut præberet panem militibus Assyriis, quibus magna ciborum copia data est. Illud etiam de Christo domino scriptum scimus; Ingressus est in domum cuiusdam principis Pharisæorũ sabbatho manducare panem. qua uoce, quæ ad cibum, quæque ad potum pertinent, significari uidemus. Ad huius petitionis absolutam significationem præterea animaduertendum est, hoc panis uocabulo non abundantem, & exquisitam ciborum, ac uestium copiam, sed necessariam, ac simplicem intelligi debere: quemadmodum scripsit Apostolus; Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus; Et Salomon, ut diximus, Tribue tantum uictui meo necessaria, Huius quoque frugalitatis, & parsimonix illa uoce, quæ proxime sequitur, admonemur. cum epim, Nostrum, dicimus, panem illum

illum ad necessitatem nostram, non ad luxuriam petimus: non enim nostrum dicimus, quia cum nobis opera nostra, sine Deo, parare possimus: (est enim apud Davidem; Omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore: dante te illis, colligent: aperiente te manuum tuam, omnia implebuntur bonitate: & alio loco; Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno) sed quia necessarius est, & a parte omnium Deo, qui omnes sua providentia alit animantes, nobis a tributis. Ob eam quoque causam panis noster appellatur, quod iure est a nobis acquirendus, non iniuria, fraude, aut furto parandus. quæ enim nobis malis artibus conciliamus, non nostra sunt, sed aliena, sapius quæ illorum calamitosa est vel adeptio, vel possessio, uel certe iactura: contra vero honestis, ac laboriosis piorum hominum lucris, ex Prophetæ sententia tranquillitas inest, & magna felicitas. Labores enim, inquit, manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit. Iam uero iis, qui iusto labore uictum quærunt, fructum suæ benignitatis eo loco pollicetur Deus; Emittet Dominus benedictionem super cæsaria tua, & super omnia opera manuum tuarum; benedicetq. tibi. Neque solum petimus a Deo nobis, ut illo uti liceat, quod nostro sudore, ac uirtute peperimus eius adiumento benignitatis, id enim uere dicitur nostrum: sed etiam bonam mentem postulamus, ut esse poteris, recte item, ac prudenter uti possimus: Quotidianum huic etiam uoci subiecta est ea notio frugalitatis, ac parsimonie, quæ proximè diximus. non enim multiplicem, aut delictuam cibum postulamus, sed eum, qui naturæ necessitati satisfaciat: ut eos pudeat hoc loco, qui fastidio communis cibi, & potionis, conquisitissima escarum, ac uinorum genera persequuntur. Nec minus hæc quotidiani uocis improbat iij, quibus hortædas illas minas proponit Isaias; Væ, qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis usque ad terminum loci: numquid habitabitis uos soli in medio terræ? Ecce enim est inexplebilis horum hominum cupiditas, de quibus illud scriptum est a Salomone; Auarus non implebitur pecunia: ad quos dictum etiam illud pertinet Apostoli; Qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & laqueum Diaboli. Quotidianum præterea panem appellamus, quod uescimur eo ad reficiendum uitalem humorem, qui quotidie consumitur in naturalis caloris. Est denique illa huius ratio nominis, quod assidue petendus est, ut in hac consuetudine amandi, & colendi Deum retineamur; nobisque omnimodò persuadeamus, id, quod est, uitæ, ac salutem nostram ex Deo pèdere.

Da nobis.

2. 203

Psal. 103.

2. mi. Th. 1

Psal. 127.

Deuter. 28.

20. 2003,
42 M. uidi/ill
coro/ uo ong
12 201

Isa. 5.

Eccl. 5.

1. ad Tim. 6.

2. 2003

DA NOBIS. Quam hæc dux uoces materiam præbeat ad cohò-
tandum fideles, ut infinitam Dei potentiam pie, sanctèque colant,
& uenerentur, in cuius manu sunt omnia, & ut nefariam illam Sata-
næ ostentationem detestentur; Mihi tradita sunt omnia, & cui uolo

Luc. 4.

do illa, nemo non uidet. nam unius nutu Dei distributa cuncta, &
conseruantur, & augentur. Sed quæ diuitibus hæc est impo-
sita ne-
cessitas, dixerit quispiam, petendi quotidianum panem, cum rebus
omnibus abundant? Hæc illis necessitas est orandi in huc modum,
non ut dentur eis, quorum Dei benignitate habent copiam, sed ne,
quæ abunde illis adlunt, amittant. Quamobrem, ut scribit Aposto-
lus, Hinc discant diuites non sublime sapere, neque sperare in in-
certo diuitiarum, sed in Deo uiuo, qui præstat nobis omnia abunde
ad fruendum. Huius autem necessariæ petitionis hanc causam affert

1. ad Tim. 6.

sanctus Chrysostomus, non solum ut nobis suppetat cibum, sed ut
eum nobis suppediet Domini manus; quæ, salutem, atque adeo
salutarem uim inferens pani quotidiano, efficit, ut & eibus corpori
profit, & corpus animæ seruiat. Sed quid est, quamobrem,

1. ad Tim. 6.

DA NOBIS, numero multitudine dicimus, non autem, mihi?
Quia proprium illud est Christianæ charitatis, non ut quisque de se
uno sollicitus sit, sed ut præterea de proximo laboret, & in cura suæ
utilitatis meminerit etiã aliorum: accedit etiam, quod, quæ diuini munera
diuinitus tribuuntur, non idcirco tribuuntur, ut solus ea possi-
deat, uel in illis luxuriose uiuat, sed ut cunctis alijs comunicet, quæ
necessitati superfuerint: nam inquit sancti Basilius, & Ambrosius:

Amb. ex
Basilio Ma-
gno in sermo-
ne 81.

Esurientium panis est, quem tu detines: nudorum indumentum est,
quod tu recludis: miserorum redemptio est, & absolutio, præcipua;

1. ad Tim. 6.

quam tu in terram defodis. HODIE. Admonet nos hæc uox comu-
nis infirmitatis. quis enim est, qui, si minus sua uinui opera prou-
dere se posse sperat in longinquum æpæ necessarios uitæ sumptus,
saltem in diem uictus subsidia paraturum non confidat? Sed ne huius
quidem fiducia facultas nobis a Deo permittitur, qui nos singulo-
rum etiam dierum cibum a se petere iussit. Quæ sententia habet illam
necessariam rationem, quia quotidiano pane egemus omnes, quoti-
die etiam Dominica precatione singulis utendum esse. Hæc de pa-
ne, qui ore perceptus, corpus alit, atque sustentat, qui communis
fidelium, & infidelium, piorum, & impiorum, admirabili Dei bo-
nitate, qui solem suum oriri facit super bonos, & malos, pluit super
iustos, & iniustos, omnibus impertitur. Reliquus est spiritualis pa-
nis; quem etiam hoc loco petimus. Quo significatur omnia, quæ
cumque

Matth. 5.

cumque in hac uita ad spiritus, & animæ salutem, & incolumitatem requiruntur. ut enim multiplex est cibus, quo corpus alitur, & sustentatur: sic non est unius generis esca, quæ spiritus, & animæ uita continet. nã & uerbun Dei cibus est animæ: sapientia enim inquit; Venite, comedite panem meum; & bibite uinum; quod miscui uobis. Huius autem uerbi facultatem cum adimit Deus hominibus, quod efficere solet, cum grauius nostris sceleribus offenditur, fame dicitur premere genus humanum. sic enim est apud Antos: Emitta famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audienti uerbum Domini. Ut autem illud est certum propinquæ mortis signum, cum nõ possint hominés uel cibum sumere, uel sumptu retinere: sic magnum est desperatæ salutis argumentum, cui uel non querunt uerbum Dei, uel, si adsit, non sustinent: et illam impietatis uocem in Deum effundunt; Recede a nobis, scientiam uiarum tuarum nolumus. In hoc furore animi, & mentis cæcitate uersantur illi, qui, neglectis iis, qui legitime eis præsumt, catholicis, & Episcopis, & sacerdotibus, & a sancta Romana Ecclesia: desciscen tes, corruptoribus Dei uerbi hæreticis se in disciplinam tradiderunt. Iam uero panis est Christus dominus, animæ cibus: inquit enim ipse de se; Ego sum panis uiuus, qui de cælo descendi. Incredibile est, quanta uoluptate, ac læticia perfundat piorum animas hic panis tuus, cum maxime terrenis molestus, & incommodus consistantur. exemplo nobis est sanctus ille chorus apostolorum, de quibus extat; Illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii. Referti sunt huiusmodi exemplis libri de uita sanctorum hominum; & de intimis his bonorum gaudiis ita loquitur Deus; Vincenti dabo manna absconditum. Præcipue autem panis, noster est ipse Christus dominus, qui in sacramento Eucharistiæ substantialiter continetur. Hoc inexplicabile pignus charitatis dedit nobis rediturus ad Patrem, de quo dixit: Qui manducat meam carnem; & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Accipite, & manducate, hoc est corpus meum. Ea perent Parochi, quæ ad fidelis populi utilitatem pertinebunt, ex eo loco, quo separatim huius sacramenti uis, ac ratio cõcinetur. Et uero dicitur hic panis noster, quia fidelium modo hominum est, id est eorum, qui charitatem cum fide coniungentes, penitentia sacramento sordes eluunt peccatorum; qui non dimittentis memoriã, se Dei filios esse, diuinum sacramentum sumunt, & colunt, quanta maxima possunt sanctitate, ac ueneratione. Quotidianus uero quamobrem dicatur, in promptu duplex ratio est, altera, quod in sacris Christianæ

Prover. 8.

al. vobis. 2

-ut ubi dicitur

Amos 8.

-et ubi dicitur

Iob 21.

August. 2

-et ubi dicitur

-et ubi dicitur

Ioa. 6.

-et ubi dicitur

Act. 5.

Apocal. 2.

Ioa. 6.

Matth. 29.

1 ad Cor. 11

-et ubi dicitur

-et ubi dicitur

Christianæ Ecclesiæ mysteriis, quotidie & offertur Deo, & datur pie, sancteque postulanti; altera, quod quotidie sumendus est, uel certe ita uiuendum, ut quotidie, quoad eius fieri possit, digne sumere queamus. Audiant, qui contra sentiunt, nisi longo interuallo salutaribus his epulis animæ uesci non oportere, quid sanctus dicat

S. Ambr. in
lib. 5. de Sa-
cramen. ca. 4

Psal. 54.

1. 2. 3.

S. August.
in epist. 121.
ad Probam
uiduam.

1. ad Tim. 6.

1. 7.

1. 2. 3.

1. 2. 3.

1. 2. 3.

Isa. 27.

Psal. 31.

Ambrosius: Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis? Sed in hac petitione ad illud præcipue cohortandi sunt fideles, ut, cum recte & cõsiliu, & industriam suam posuerint in comparandis rebus uitæ necessarijs, rei exitum Deo permittant, suumque desiderium ad eius referant uoluntatem, qui nõ dabit in æternum fluctuationem iusto. Nam uel concedet Deus, quæ petuntur, & ita suu opatum consequentur; uel non concedet; & id erit certissimum argumentum, nec salutare illud esse, nec utile, quod pijs a Deo negatur, cui magis curæ est de eorum salute, quam illis ipsis. Quem locum instruere poterunt, explicandis ijs rationibus Parochi, quæ a sancto Augustino in epistola ad Probam præclare colliguntur. Extremum illud erit in huius tractatione petitionis, ut meminerint diuites facultates suas, & copias Deo acceptum referte; cogitentque se idcirco illis bonis esse cumulatos, ut illa distribuant indigentibus. In quam sententiam conueniunt; quæ in prima epistola ad Timotheum ab Apostolo disferuntur; unde magnam uim Parochis peccere licebit diuinorum præceptorum ad hunc locum utiliter, ac salutariter illustrandum.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT ET NOS
DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS.

Cum ita multa sint, quæ infinitam Dei potentiam, cum pari sapientia, ac bonitate coniunctam, significant, ut, quocumque oculos, cogitationemque conuerteris, certissima signa imminentiæ potestatis, ac benignitatis occurrant; nihil profecto est, quod summum eius amorem, & admirabilem in nos charitatem magis declaret, quam inexplicabile mysterium Iesu Christi passionis, unde peccennis ille fons ad eluendas peccatorum sordes erupit; quo perfundi, & expiari, Deo duce, ac largitore, exoptamus, cum illud ab eo petimus, Dimitte nobis debita nostra. Continet autem hæc petitio summam quãdam eorum bonorum, quibus per Iesum Christum cumulatum est humanum genus. id enim docuit Isaias: Dimitteretur, inquit, iniquitas domui Iacob, & iste omnis fructus; ut auferatur peccatũ eius. quod Dauid etiam ostendit, beatos prædicans eos, qui salutarem illum fructum percipere potuerunt; his uerbis: Beati, quorum remissa

func

sunt iniquitates. Quare est accurate, ac diligenter Pastoribus huius postulationis animaduertenda, & exponenda sententia, quam ad æternam uitam consequendam tantum ualere intelligimus. Ingressi autem nouam precandi rationem. nam hæcenus a Deo non solum æterna, & spiritualia bona, sed caduca, & quæ ad hanc uitam pertinent, commoda petiuimus: nunc uero mala deprecamur & animæ, & corporis, & huius, & sempiternæ uitæ. Sed quoniam ad impetrandum, quod postulamus, requiritur recta postulandi ratio; quo modo affectos esse oporteat eos, qui Deum hoc orare uelint, dicendum uidetur. Monebunt igitur Parochi fidelem populum, primum necesse esse, ut is, qui ad hoc petendum uelit accedere, suum ipse peccatum agnoscat; deinde, ut eius sensu, ac dolore commoueatur; tum; ut sibi omnino persuadeat, Deum in hac esse uoluntate, ut iis, qui peccauerunt, ita, ut diximus affectis, & comparatis ignoscat; ne forte aërbam delictorum recordationem, ac recognitionem illa ueniæ desperatio cõsequatur, quæ olim Caim, & Iudæ animum occupauit; qui Deum modo uindicem, & ultorem, non etiam mitem, & misericordem, existimarunt. Ergo in hac petitione sic affecti simus, oportet, ut dolenter peccata nostra recognoscetes, ad Deum, tamquam ad parentem, non quasi ad iudicem confugiamus, a quo, non ut ex iustitia nobiscum agat, sed ex misericordia, postulemus: Facile autem adducemur, ut peccatum nostrum agnoscamus, si ipsi uerba audierimus Deum nos in sacris litteris huius rationis adinuenientem est enim illud apud Dauidem: Omnes declinauerunt, simul inutilis facti sunt: non est, qui faciat bonum; non est usque ad unum. In eandem sententiam loquitur Salomon: Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Quo illud etiam præternet; Quis potest dicere, mundum est cor meum, purus sum a peccato? Quod idem a sancto Ioanne, ad deterrendos homines ab arrogantiâ; scriptum est; Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus; ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis non est. Et a Hieremia; Dixisti absque peccato, & innocens ego sum; & propterea auertatur furor tuus a me: ecce ego iudicio contendam tecum; eo quod dixeris, non peccauit. Quorum sententias omnium idem, qui eas illorum ore protulerat, Christus dominus hoc petitionis præsertim pro confirmat, quo iubet nos delicta nostra confiteri. sed enim secus interpretari prohibuit auctoritas Mileuitani Concilii in hunc modum: Placuit, ut, quicumque uerba ipsa Domini orationis; ubi dicimus, Dimitte nobis debita nostra; ita uult a sanctis dici;

Gen. 4.
Matth. 27.

1. 1. 1. 1.
Psal. 13. 9. a.
1. 1. 1. 1.

Eccle. 7.
Prover. 20.

1. ad Ioan. 1.
Hierem. 2. 1.

1. 1. 1. 1.

Mileuit. Cõc.

ur humiliter, non ueraciter hoc dicatur; anathema sit. Quis enim fecerat orantem, & non hominibus, sed ipsi Domino mententem, qui labijs sibi dicit, dimitti uelle, & corde dicit, quæ sibi dimittantur debita, non habere? Verum in necessaria recognitione peccatorum non est satis, illa leuiter recordari. nam, ut acerba nobis sit ea memoria, ut cor pungat, animum stimulet, & dolorem inurat, necesse est. Quare pertractabunt locum hunc diligenter Parochi, ut non solum facinorum, ac flagitiorum suorum meminerint fideles auditores, sed ut moleste, dolenterque meminerint, ut, cum angantur in timis sensibus, conferant se ad patrem Deum, a quo, ut inhærentes euellat scelerum aculeos, suppliciter petât. Nec uero solum errorum turpitudinem studebunt subijcere oculis fidelis populi, uerum etiam indignitatem, ac sordes hominum, qui, cum nihil simus, nisi putrida caro, nisi summa sceditas, incomprehensibilem illam Dei maiestatem, & inexplicabilem præstantiam, incredibilem in modum audeamus offendere, præsertim a quo procreati, liberati, innumerabilibus, maximisque beneficiis aucti simus. Vt quid? Vt ab alienata patre Deo, qui summum bonum est, turpissima peccati mercede, Diabolo nos addicamus in miserissimam seruitutem, neque enim dici potest, quam crudeliter ille dominetur in eorum animis, qui, repulso suauis iugo Dei, ruptoque charitatis amabilissimo nodo, quo parenti Deo spiritus noster adstringitur, ad hostem acerrimum desciverunt; qui eo nomine princeps, & rector mundi, & princeps tenentiarum, & rex super uniuersos filios superbiæ, dicitur in diuinis litteris. In eos autem, qui Dæmonis tyrannide opprimuntur, uere conuenit illa uox Isaïæ; Domine Deus noster, possederunt nos domini absq. re. Hæc si nos minus mouent rupta fœdera charitatis, moueant certe calamitates, & ærumnæ, in quas per peccatum incidimus. uiolatur enim sanctitas animæ, quæ Christo desponsam esse scimus. profanum fit illud idem templum Domini, quod qui cõtaminant, in eos dicit Apostolus; Si quis autem templum Dei uiolauerit, disperdet illum Deus. Innumerabilia sunt mala, quæ peccatum inuehit in hominem: quam pene infinitam pestem Dauid his uerbis expressit; Non est sanitas in carne mea, a facie iræ tuæ; non est pax ossibus meis, a facie peccatorum meorum. Nimirum norat hanc plagæ uim, cum nullam sui partem pestifero peccato intactam fateretur. peruaserat enim in ossa peccati uirus, id est, rationem, & uoluntatem, quæ maxime solidæ sunt animæ partes, infecerat. hanc lato patenter pestem, in dicant sacræ litteræ, cum peccatores, claudos, surdos,

10m. 14.

Ad Eph. 6.

Iob 41.

Isa. 46.

1. ad Cor. 3.

Psal. 37.

furdos, mutos, cæcos, & omnibus membris captos appellant. Sed præter dolorem, quem ex peccatorum quasi scelere sentiebat, magis etiam angebatur David ex ira Dei, quam in se propter peccatum commotam intelligebat. Bellum enim est sceleratis cum Deo, quorum sceleribus incredibiliter offenditur: inquit enim Apostolus: Ira, & indignatio, tribulatio, & angustia in omnem animam hominis operantis malum. nam & si trāsierit actio peccati, tamen peccatum inacula & reatu permanet; cui semper in minis ira Dei illud insequitur, tãquam umbra corpus. Cum igitur David his uulneraretur a culeis, ad petendam delictorum ueniam excitabatur: cuius & exemplum doloris, & doctrinæ rationem, ex quinquagesimo eius psalmo depromptam, proponent Parochi fidelibus auditoribus, ut Prophetæ imitatione, & ad doloris sensum, idest ad ueram pænitentiam, & ad ueniam spem erudiri possint. Quantã habeat utilitatem hæc docendi ratio, ut ex peccatis dolere discamus, illa Dei apud Hieremian declaratur oratio, qui eum Israellem ad pænitentiam hortaretur, admonebat eum, ut in malorum sensum perciperet, quæ peccatum cõsequuntur: Vide enim, inquit, quia malum, & amarum est, reliquisse te dominum Deum tuum, & non esse timorem mei apud te, dicit dominus Deus exercituum. Qui carent necessariò hoc recognitionis, ac doloris sensu, ij apud Prophetas, Isaiam, Ezechielem, & Zachariam, cor durum, lapideum, & adamantinum habere dicuntur. sunt enim instar lapidis, nullo dolore molliti, nullum uitæ, idest salutaris recognitionis sensum habentes. sed ne peccatorum grauitate deterritus, se populus ueniam impetrare posse desperet, ipsum ad spem uocare Parochi debent his rationibus; quod & Ecclesiæ Christus dominus potestatem dedit remittendi peccata, quemadmodum sacrosancti Symboli articulo declaratur, & hac petitione docuit, quãta esset Dei bonitas, ac liberalitas in genus humanum. nisi enim promptus esset; ac paratus Deus ad cõdonandum peccata pænitentibus, numquam nobis hanc precandi formulam præscripsisset; Dimitte nobis debita nostra. Quamobrem illud fixum in animis tenere debemus, fore, ut is paternam misericordiam nobis impertiat, qui ipsam his precibus iussit exposcere. nam omnino sub hac petitione, illa est subiecta sententia, sic esse in nos affectum Deum, ut uere pænitentibus libenter ignoscat. Est enim Deus is, in quẽ, abiecta obedientia, peccamus, cuius ordinem sapientiæ perturbamus, quantum est situm in nobis, quem offendimus, quem factis, dictisq. uiolamus. Verum idem est ille beneficentissimus parens, qui, cù possit omnia cõdonare,

ad Rom. 1.

Hier. 1.

Isa. 46.
Ezech. 36.
Zach. 7.

non modo se id uelle declarauit, sed etiam impulit homines, ut a se ueniam peterēt, & quibus uerbis id facerent, docuit. Quare nemini dubium esse potest, quin, illo auctore, in nostra potestate sit, nobis Dei gratiam reconciliare. Et quoniam hæc testificatio propensæ ad ignoscendum diuinæ uoluntatis fidem auget, spem alit, charitatem inflammat; operæpretium est, ornare hunc locum nonnullis diuinis testimoniis, & hominum exemplis; quibus maximorum scelerum pœnitentibus Deus ueniam concesserit. quam sententiam quoniam persecuti sumus, quantū res ferebat, in præmio huius precationis, & in ea Symboli parte, quæ est de remittendis peccatis; inde assumēt Parochi, quæ ad hunc locum instruendum pertinere uidebuntur, reliqua hauriēt ex diuinarum litterarum fontibus: tum uero eodem utantur instituto, quo in ceteris petitionibus utendum duximus; ut intelligāt fideles, quid hic, Debita, significēt; ne forte decepti ambiguo, aliud ab eo, quā quod petendum sit, postulent. Primum autem scire oportet, minime petere nos, nobis ut remittatur amor ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente nostra, quæ omnino Deo debemus, & cuius debiti solutio est ad salutem necessaria. Neque uero, quia debiti nomine, etiā obedientia, cultus, ueneratio, & cetera huius generis officia continentur, postulamus, ut nō amplius ea debeamus, sed precamur, ut liberet a peccatis: sic enim S. Lucas est interpretatus: qui peccata pro debitis posuit, ob eam causam, quod illis cōmittendis rei efficiamur Deo, & debitis pœnis propositi, quas uel satisfaciendo, uel patiendo pendimus. Huius generis debitum fuit, quod Christus dominus locutus est ore Prophetæ; Quæ non rapui, tunc exolvebam. Qua Dei uerbi sententia licet intelligere, non solum nos debitores esse, sed etiam nō esse soluendo, cum peccator per se satisfacere nullo modo possit. Quare confugiendum nobis est ad Dei misericordiā: cui quia par iustitia respondet, cuius est retinentissimus Deus, utendū erit deprecatione, & patrocinio passionis domini nostri Iesu Christi; sine qua nemo umquā ueniam delictorum impetrauit; a qua omnis & satisfaciēdi uis; & ratio tāquam ex fonte profluxit. nam pretiū illud in cruce a Christo domino persolutū, & nobiscum per sacramēta, re, uel studio, ac desiderio adhibita, cōmuni catū, tanti est, ut nobis impetret, & cōficiat, quod hac petitione postulam, ut peccata nostra remittatur. Quo loco nō id modo pro leuibus erratis, & facillimis ad impetrandā ueniam, sed pro grauibus, & mortiferis peccatis deprecamur. quæ precatio in scelerum grauitate pōdus non habebit, nisi id a pœnitentiæ sacramēto, re, uel certe desiderio

Luc. 11.

Psal. 68.

derio suscepto, ut iam dictum est, assumpserit. Dicimus autē, Debita nostra, longe aliter, atque Panem nostrum, antea diximus, nos-
 trum enim ille est panis, quia nobis Dei munere tribuitur: at peccata nos-
 tra sunt, quia illorum culpa residet in nobis: nam nostra uoluntate
 suscipiuntur; quæ peccati uim non haberent, nisi essent uoluntaria.
 Nos igitur, eam culpam sustinentes, & confitentes, ad expiandum
 peccata necessariam Dei clementiam imploramus: In quo non uti-
 mur excusatione cuiusquæ, nec causam in quemquam transferimus,
 ut primi homines Adam, & Eua fecerunt; ipsi nos indicamus, illam,
 si sapimus, Prophetæ præcationem adhibentes, Non declines cor
 meum in uerba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis. Nec
 uero dicimus, dimitte mihi, sed nobis, quod fraternæ necessitudo,
 & charitas, quæ inter omnes homines intercedit, a nobis singulis
 postulat; ut de cõmuni proximorum salute solliciti, cum pro nobis
 preces facimus, pro illis etiam deprecemur. Hunc orandi morē,
 a Christo domino traditum, deinceps ab Ecclesia Dei acceptū, per-
 petuoque seruatum, ipsi & maxime tenuerūt Apostoli, & ut ceteri
 adhererent, auctores fuerunt. Huius autem flagrantis studii, & cu-
 piditatis in deprecando pro salutē proximorū, habemus in utroque
 testamento sanctorum Moïsis, & Pauli præclarum exemplum: quo-
 rum alter sic Deum precabatur; Aut dimitte eis hanc iniquitatem, aut
 si non facis, dele me de libro tuo: alter in hunc modum; Optabam
 ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis.
 Illud; Sicut, dupliciter intelligi potest: nam & similitudinē uim ha-
 bet, eum uidelicet a Deo petimus, ut, quæ admodum nos iniurias,
 & contumelias remittimus iis, a quibus læsi sumus, sic ipse nobis pec-
 cata condonet. Est præterea conditionis nota: in quam sententiam
 Christus dominus eam formulā interpretatur; Si enim dimiseritis,
 inquit, hominibus peccata eorum, dimittet & uobis pater uester
 celestis delicta uestra; si autem nō dimiseritis hominibus, nec pater ue-
 ster dimittet uobis peccata uestra. Verum habet merito sensus eam-
 dem ignoscendæ necessitatem: ut, si uolumus Deum nobis ueniam
 concedere delictorum, parati uis illi ipsi necesse sit, a quibus ini-
 uriam accepimus, sic enim Deus obliuionem iniuriarum, non
 iniquitatis studium, & amorem requirit a nobis, ut eorum, qui in
 gratiam non sunt reconciliati, dona, ac sacrificia recipiat, & asper-
 neret. Est etiam, naturæ lege sancitum, ut tales nos alius præbe-
 mus; quales eos in nos esse cupimus: uere ut impudentissimus
 ille sit,

ille sit, qui postulet a Deo, ut sui sceleris poenam prætermittat, cum ipse in proximum animum retineat armatum. Quare parati, & proprii ad ignoscendum esse debent ij, quibus imposita sunt iniuria; cum & urgeantur hac precandi formula; & apud sanctum Lucam id iubeat Deus; Si peccauerit in te frater tuus, increpa illum; & si penitentiam egerit, dimitte illi; & si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit ad te, dicens, pænitet me, dimitte illi.

Luc. 17.

*Matth. 5.
ad Rom. 12.
Prouer. 25.
Marc. 11.*

Et in euāgelio sancti Matthæi sit: Diligite inimicos uestros: & Apostolus, & ante eum Salomon scripserit; Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi; & sit apud sanctum Marcum euangelistam; Cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem; ut & pater uester, qui in cælis est, dimittat uobis peccata uestra. Sed quoniam deprauatæ naturæ uitio nihil ægrius sit ab homine, quam ut inferenti condonet iniurias; omnem conserant Parochiani, & ingenij uim ad commutandos, & flectēdos animos fidelium ad hanc lenitatem, & misericordiam, Christiano homini necessariam. Commorentur in tractatione diuinorum oraculorum, in quibus audire licet imperantem Deum, inimicis ignoscendum. Prædicent id, quod uerissimum est, magno esse argumento hominibus eos esse Dei filios, si facile remittant iniurias, & inimicos diligant ex animo. Elucet enim in eo, quod inimicos diligimus, similitudo quædam cum pariete Deo, qui sibi inimicissimum, & infestissimum genus hominum, filii sui morte ab æterno exitio redemptum, reconciliauit. Sit autem huius cohortationis, & præcepti clauis illud imperium Christi domini, quod recusare non possumus sine summo dedecore, & pernicie; Orate pro persecutibus, & calumiantibus uos, ut sitis filii patris uestri, qui in cælis est: Verum hoc loco non uulgaris Pastorum prudentia requiritur, ne quis, cognita huius difficultate, ac necessitate præcepti, salutem desperet. Sunt enim, qui, cum se debere intelligant contere iniurias obliuione uoluntaria, & eos diligere, qui læserunt, id cupiunt, & pro uiribus faciunt, sed uniuersam memoriam iniuriarum sibi exhauriri non posse sentiunt. nam resident in animo quædam reliquæ simultatis; quamobrem magnis agitantur conscientia fluctibus, uerentes, ne, parum simpliciter, & candide positis inimicitis, Dei iusso non obediant. Hic igitur Pastores contraria studia carnis, & spiritus explicabunt, quod illius sensus sit ad uindicationem procliuis, huius ratio propensa ad ignoscendum, hinc inter ipsos perpetuam turbam, ac rixam existeret, quare saluti minime diffidendum esse demonstrabit, reclamantibus,

Matth. 5.

& aduer-

& aduerfantibus rationi, corruptæ naturæ appetitionibus, modo spiritus perster in officio, & uoluntate remittendi iniurias, proximumque diligendi. Quod autem aliqui fortasse fuerint, qui, cum nondum animum inducere possint, ut obliti iniurias, ament inimicos, propterea deterriti ea, quam diximus, conditione huius petitionis, Dominica precatione non utantur; duas has rationes afferet Parochi, quibus exitiosum hunc errorem illis eripiant. Nam qui uis unus e fidelium numero preces has facit, totius Ecclesiæ nomine, in qua pios esse aliquos necesse est, qui debitoribus ea, quæ hæc commemorantur, debita remiserunt. Accedit eo, quod id a Deo petentes, una etiam petimus, quidquid ad illud impetrandum in eam petitionem a nobis necessario conferendum est: petimus enim & ueniam peccatorum, & donum ueræ penitentiæ: petimus facultatem intimi doloris: postulamus, ut a peccatis abhorrere, & illa sacerdoti uere, ac pie confiteri possimus. Itaque cum necesse etiam nobis sit parere iis, qui damnum, aut malum aliquod dederint, cum, ut nobis Deus ignoscat, precamur, simul oramus, ut facultatem largiatur reconciliandi nos illis, quos odimus. Quare deterrèdi sunt ab ea opinione, qui inani, & prauo illo timore commouentur, nè sibi Deum reddat offensiozem hac precatione; contraque etiam cohortadi ad frequentem precationis usum, quo a parente Deo postulent, ut sibi det eam mentem, ut iis, qui læserint, ignoscant, & inimicos diligant: sed, ut precatio omnino fructuosa sit; primum hæc in ea est cura, meditatioque adhibenda, nos Deo supplices esse, & ab eo ueniam petere, quæ nõ datur, nisi penitenti: itaque nos ea charitate, & pietate præditos esse oportere, quæ penitentibus conueniat; conuenire autem maxime iis, subiecta quasi oculis propria flagitia, atque facinorâ lacrymis expiare. Cum hac cogitatione coniungenda est cautio in posterum earum rerum, in quibus fuit aliqua occasio peccandi, quæque nobis ansam dare possint ad offendendum parentem Deum. In his curis uersabatur Dauid, cum diceret; Et peccatum meum cõtra me est semper: Et alio loco; Lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo. Proponat sibi præterea, unquisque ardentissimum orandi studium eorum, qui a Deo precibus impetrauerunt ueniam delictorum, ut publicani illius, qui longe consistens præ pudore, ac dolore, & oculis humi defixis, tatum pulsabat pectus, eam habens orationem, Deus propitius esto mihi peccatori: Tum illius peccatrici mulieris; quæ Christo domino, recto stans, rigatos a se eius pedes, capillis etiam absterfos osculabatur:

- Matth. 17.* Petri denique Principis apostolorum, qui egressus foras, fleuit amare. Deinde cogitandum est, quo infirmiores sunt homines, & ad morbos animi, quæ sunt peccata, propensiores, eo pluribus, & frequentioribus medicamentis indigere. sunt autem ægrotae animæ remedia; pœnitentiæ, & Eucharistiæ. Hæc igitur sæpissime adhibeat fidelis, populus: deinde eleemosyna, quemadmodum tradunt diuinæ litteræ, medicina est accommodata sanandis animæ uulneribus. quæro, quæ pie hac prece uti cupiunt, pro uiribus benigne faciant egentibus: quantum enim uim habeat ad delendas scelerum maculas, testis est
- Tob. 13.* in Thobia angelus Domini sanctus Raphael, cuius est illa uox; Eleemosyna a morte liberat, & ipsa est, quæ purgat peccata, & facit inuenire misericordiam, & uitam æternam. Testis est Daniel, qui Nabucho donosor regem sic admonerat; Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum. Optima autem largitio, & imperiendæ misericordiæ ratio, est obliuio iniuriarum, & bonæ uoluntas, erga eos, qui te iniuri, uel exstimationem, uel corpus tuum, tuorum uel uiolant. Qui cum inquitur cupit in se esse maxime misericordem Deum, is ipsi Deo suas, donec iniquitias, remittatque omnem offensionem, & pro hostibus libentissime deprecatur, omnem capitalis occasionem de illis ipsis bene proinerendi. Sed quoniam hoc arguuntentum explicatum est, cum homicidi Ioseph tractauimus, eo reuincimus Parochos; Qui tamen hæc petitionem hoc sine concludant, nihil iniustus esse, aut fingi posse, quantum, qui cum hominibus durus sit, ut nemini se det ad leuitatem, idem postulet, ut in se sit mitis, & benignus Deus.
- 1. Pet. 1.* Non dubium est, quin filij Dei post impetratam delictorum uocantiam, cum incensu studio adhibendi Deo cultum, & uenerationem, ex æste regnum exoptant, & omnium diuinum munus tributentes pietatis officia, toti pondentia paternæ eius uoluntate, & providentiæ, tum ro magis humani generis hostis omnes aduersus illos artes excogitet; omnes machinas parat, quibus oppugnetur sic; ut uerendum sit, ne, labefactata, & mutata sententia, rursus in uitia delabantur, donecque deteriores euadant, quam antes fuerint. De quibus illud
- 1. Pet. 1.* Principis apostolorum iure dici possit; Melius erunt illis, non cognoscere uiam iustitiæ, quam post agnitionem, rorsus conuerti ab eo; quod illis traditum est, sancto mandato. Quare nobis a Christo domino datæ est huius petitionis præceptum, ut quotidiè nos Deo commedemus; cuiusque paciam curam; & præsidium imploremus,
- minime

minime dubitantes fore, ut, si deseramur diuino patrocínio, uasfer-
 timi hostis laqueis irretiti teneamur. Neque uero solú in hac orandi
 régula iussit a Deo petere, ne patiatur nos induci in tērationem, sed
 in illa etiam oratione, quam ad sacros apostolos habuit sub ipsum Ioan. 13.
 mortis tempus, cum quidem ipsos mundos esse dixisset, eos huius Math. 26.
 officii his uerbis admonuit; *Orate, ut non intretis in tentationem.*
 Quæ iterum a Christo domino adhibita admonitio magnú diligen-
 tiæ onus imponit Parochis excitândi fidelem populum ad frequen-
 tem huius usum precationis, ut, cum tanta hominibus ab hoste dia-
 bolo in singulas horas pericula huius generis intendantur, a Deo,
 qui solus illa propulsare potest, petant illud assidue, Ne nos inducas
 in tentationem. Intelliget autem fidelis populus, quantopere egeat
 diuini huius adiumenti, si suæ imbecillitatis, inscitiaque memine-
 rit; si recordabitur illam Christi domini sententiam, Spiritus quidē Math. 26.
 próptus est, caro autem infirma; si ei uenerit in mentem, quam gra-
 ues sint, & exitiales hominum casus, impellente dæmone, nisi susti-
 neantur dexteræ cælestis auxilio, Quod illustrius esse possit humanæ
 infirmitatis exemplum, quâ sacer ille chorus apostolorum, qui mag-
 no antea animo eú essent, primo quoque obiecto terrore, relicto Math. 26.
 Salvatore, diffugerunt? et si illustrius etiam est illud Principis aposto-
 lorum, qui in tanta professione singularis & fortitudinis, & amo-
 ris in Christum dominum, cum paulo ante, sibi bene fidens, ita di-
 xisset; Si oportuerit me mori tecum, nõ te negabo? statim unius uo- Math. 26.
 ce mulierculæ perterritus, se Dominum non nosse iureiurando affir-
 mauit, nimirum illi in summa spiritus alacritate non respondebant
 uires. Quod si uiri sanctissimi humanæ naturæ fragilitate, cui confi-
 debant, grauiter peccauerunt: quid non timendum est ceteris, qui
 ab eorum sanctitate absunt longissime? Quare proponat fidei popu-
 lo Parochus prælia, ac pericula, in quibus assidue uersamur, dum
 anima est in hoc mortali corpore, quos undique caro, mundus, &
 Satanas oppugnât. Quid ira, quid cupiditas in nobis possit, quotus
 quisque est, qui magno suo malo non experiri cogatur? Quis non
 his læcessit stimulis? quis hos nõ sentit aculeos? quis subiectis nõ
 uritur ardentibus facibus? & quidem tam uarii sunt ictus, tam diuer-
 sæ petitiones, ut difficillimum sit grauem aliquam plagam non acci-
 pere. Ac, præter hos inimicos, qui habitant, & uiuunt nobiscum,
 sunt præterea illi hostes acerrimi, de quibus scriptum est; Nõ est no-
 bis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus Princi- Ad Eph. 6.
 pes, & potestates, aduersus mûdi rectores tenebrarum harum cõtra
 spiritualia,

spiritualia nequitiae in caelestibus. Accedunt enim ad intimas pugnas externi impetus, & impressiones daemonum; qui & aperte nos petunt, & per cuniculos influunt in animas nostras, uix ut ab illis caute possimus. Illos & Principes appellat Apostolus propter naturae excellentiam: (nam natuta hominibus, & ceteris, quae sub sensum cadunt, creatis rebus antecellunt) & potestates uocat, quod non solum naturae uis, sed potestate etiam superant: & rectores nominat mundi tenebrarum: non enim clarum, & illustrem mundum regunt, id est bonos, & pios, sed obscurum, & caliginosum, nempe eos, qui flagitiosae, & facinorosae uitae sordibus, ac tenebris obaeccati, ducetenebrarum Diabolo delectantur. Nuncupat etiam daemones spiritualia nequitiae: est enim & carnis, & spiritus nequitia. Carnalis quae dicitur nequitia, incendit appetitum ad libidines, & uoluptates, quae percipiuntur sensibus: Spiritualia nequitiae sunt mala studia, & prauae cupiditates, quae ad superiorem pertinent animae partem; quae tantum peiores sunt, quam reliquae, quanto mens ipsa, & ratio altior est, atque praestantior. Quae Satanae nequitia quia maxime spectat illuc, ut caelesti nos hereditate priuet; propterea dixit Apostolus, In caelestibus, ex quo licet intelligere, magnas esse hostium uires, inuictum animum, immane in nos, & infinitum odium. Bellum etiam perpetuum eos getete nobiscum, ut nulla pax esse cum illis, nullae induitiae fieri possint. Quantum uero audeant, declarat Satanae apud Prophetam uox, In caelum conscendam: aggressus est primos homines in paradiso: adortus est Prophetas: appetiuit apostolos, ut, quemadmodum loquitur apud Euangelistam Dominus, Cribraret eos sicut triticum: ne ipsum quidem Christi domini os erubuit. itaque eius inexplabilem cupiditatem, & immensam diligentiam sanctus Petrus expressit, cum dixit; Aduersarius uester Diabolus, tamquam leo rugiens, circuit, quaerens, quem deuoret. Quamquam non unus modo tentat homines Satan, sed gregatim interdum daemones in singulos impetum faciunt: quod ille confessus est daemon, qui rogatus a Christo domino, quod sibi nomen esset, respondit, legio mihi nomen est; nempe daemonum multitudo, quae miserum illum diuexarat. & de alio scriptum est; Assumit septem alios spiritus secum, nequiores se, & intrantes habitant ibi. Multi sunt, qui, quod impulsus, atque impetus daemonum in se minime sentiunt, totam rem falsam esse arbitrantur; quos ipsos a daemonibus non oppugnari mirum non est, quibus se sponte dederunt. non est in illis pietas, non charitas, non uirtus illa Christiano homine digna. quare fit, ut toti sint

in po-

in potestate Diaboli; nec ullis tentationibus opus est ad eos euertere, in quorum iam animis, ipsis libentibus, commoratur. At uero, qui se Deo dicauerunt, in terris caelestem uitam agentes, ij maxime omnium Satanæ incurfibus petuntur, hos acerbissime odit, his in singula temporis momenta struit insidias. plena est historia diuinarum litterarum sanctorum hominum; quos præfenti etiã animo stantes, uel ui, uel fraude peruertit. Adã, Dauid, Solomon, aliique, quos enumerare difficile sit, experti sunt dæmonum uiolentos impetus, & callidam astutiam, cui resisti non possit consilio, aut hominum uiribus. Quis igitur se suo præsidio satis tutum existimet? Itaque pie, casteque petendum a Deo est, ne nos tentari sinat supra id, quod possumus, sed faciat etiam cum tentatione prouectum, ut possumus sustinere. Verum hic fideles cõfirmandi sunt, si qui animi imbecillitate, aut rei ignoratione dæmonum uim perhorrescunt, ut ipsi tentationum fluctibus agitati, in hunc precatõnis portum confugiant. Non enim Satan in tanta & potentia, & pertinacia in capitali odio nostri generis, nec quantum, nec quam diu uult, tẽtare nos, aut uexare potest, sed omnis eius potestas Dei nutu, & permissu gubernatur. notissimum est exemplum Iob: de quo nisi Diabolo dixisset Deus; Ecce uniuersa, quæ habet, in manu tua sunt; nihil eius Satan as attigisset: cõtra uero nisi addidisset Dominus, Tantũ in eum ne extendas manum tuam; uno Diaboli ictu, cum filijs ipse, facultatibusque concidisset. Ita autem alligata est dæmonum uis, ut ne in porcos quidem illos, de quibus scribunt euangelistæ, non permittere Deo inuadere potuisset. Sed ad intelligendam huius petitionis uim dicendum est, quid hic tentatio significet, quid item, induci in tentationem. Est autem, tentare, periculum facere de eo, qui tentetur, ut ab ipso, quod cupimus, elicientes, uerum exprimamus. qui tentandi modus in Deum minime cadit. quid enim est, quod nesciat Deus? Omnia enim, inquit, nuda, & aperta sunt oculis eius. Est alterum tentandi genus, cum, lógius progrediendõ, aliud queri solet in bonam, uel in malam partem: in bonam, cum ea re tẽtatur alicuius uirtus; ut, illa perspecta, & cognita, is cõmodis, & honoribus augeatur, eiusque exemplum ceteris imitandum proponatur, ac denique omnes ob id ipsum ad Dei laudes excitentur. quæ tentandi ratio sola cõuenit in Deum. huius exemplum tentationis est illud in Deuteron. Tentat uos dominus Deus uester, ut palam fiat, utrum diligatis eum, an nõ. Quo modo etiam tentare dicitur suos Deus, cum inopia, morbo, & alijs calamitatum generibus premit, quod

1 ad Cor. 10.

Iob 1.

Matth. 8.

Marc. 5.

Luc. 8.

Ad Heb. 4.

Deuter. 13.

quod probandæ eorum patientiæ causâ facit, & ut aliis documētum sint Christiani officij. In hanc partem legimus Habraam esse tentatū, ut filium immolaret. quo factō, fuit is obediētix, & patientiæ exemplum singularē ad memoriā hominum sempiternā. In eandem sententiā dictum est de Thobia; Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, ut tentatio probaret te. In malam partem tentantur homines, cum ad peccatum, aut exitium impelluntur: quod proprium Diaboli officium est. is enim eo animo tentat homines, ut decipiat, agatq. præcipites. quamobrem Tentator in diuinis litteris appellatur. In iis uero temptationibus modo intimos nobis admouēs stimulos, animæ affectiones, & commotiones adhibet ministras; modo nos exagitant extrinsecus, externis rebus utitur, uel prosperis ad efferendos, uel ad frangendos aduersis; non numquam habet emissarios, & excursores perditos homines, in primisque hæreticos, qui sedentes in cathedra pestilentiæ, malarum doctrinarum mortifera semina dispergunt, ut illos, qui nullum delectum, aut discrimen habent uirtutis, & uitiorum, homines per se procliues ad malum, nutantes, ac præcipitantes impellant. Dicimur autem induci in temptationem, cum temptationibus succumbimus. Inducimur uero in temptationē dupliciter; primum, cum de statu dimoti, in id ruimus malum, in quod tentatio nos aliquis impulerit. At nemo quidem a Deo hoc modo in temptationem inducitur. quia nemini est peccati auctor Deus, immo uero odit omnes; qui operantur iniquitatem. Sic uero etiam est apud sanctum Iacobum: Nemo, cum tentatur, dicat, quoniam a Deo tentatur: Deus enim intētator malorum est. Deinde dicitur nos in temptationem inducere is, qui etsi non tentat ipse, neque operari dat; quo tentemur, tentare tamen dicitur, quia; cum possit prohibere, ne id accidat, aut ne temptationibus superemur, non impedit. Hoc modo Deus bonos, & pios tentari quidem sinit, uerumtamen sua gratia sustentatos non deserit. Nec uero non interdum iusto, & occulto Dei iudicio, nostris id sceleribus postulantibus; nobis ipsi relictis, concidimus. Præterea nos in temptationem Deus inducere dicitur, cum eius beneficiis, quæ nobis ad salutem dedit, abutimur ad perniciem, & patris substantiam, ut prodigus ille filius, dissipamus, uiuendo luxuriose, nostris cupiditatibus obsequentes. Quamobrem id dicere possumus, quod de lege dixit Apostolus; Inuentum est mihi mandatum, quod erat ad uitam, hoc esse ad mortem: Opportunum rei exemplum est Hierosolyma, teste Ezechiel; quæ Deus omni ornamentorum genere locupletarat, ut eius ore Prophetæ diceret Deus;

Deus; Perfecta eras in decore meo, quem posueram super te: & ta- *Ezech. 16.*
 men illa ciuitas diuinis cumulata bonis, tantum abest, ut optime
 de se merito, ac merenti Deo gratiam habens, cælestibus benefi-
 cijs ad beatitudinem consequendam, cuius gratia ea acceperat, uti-
 retur, ut, ingratiſſima in parentem Deum abiecta spe, cogitatio-
 ne cælestium fructuum, tantum præſenti abundantia luxuriose,
 ac perditè fruere- tur. quod Ezechiel eodem capite pluribus uerbis
 persecutus est. Quare sunt eodem loco ingrati in Deum homines,
 qui præbitam sibi ab eo diuinitus uberem materiam rectè factò-
 rum, ad uitia, illo permittente, conuertant. Sed oportet hunc di-
 uinæ scripturæ morem diligenter attendere, quæ Dei permissio-
 nem his interdum uerbis significat, quæ proprie si accipiuntur,
 tamquam actionem in Deo significant: nam in Exodo sic est: Indu- *Exod. 47.*
 rabo cor Pharaonis: & apud Isaiam: Exæca cor populi huius: & ad *Isa. 6.*
 Romanos scribit Apostolus: Tradidit illos Deus in passionem igno- *ad Rom. 1.*
 minæ, & in reprobum sensum. Quibus in locis, alijsque simili-
 bus, non id omnino esse actum a Deo, sed permissum, intelligen-
 dum est. His positis, non erit difficile scire, quid in hac precatio-
 nis parte postulemus. Nec uero petimus, ne omnino tentemur.
 Est enim hominum uita, tentatio super terram. Est autem ea res
 utilis, & fructuosa hominum generi. nam in tentationibus nos ip-
 sos, id est uites nostras, cognoscimus. quamobrem etiam humilia-
 mur sub potenti manû Dei, uiriliterque decertantes, expectamus
 immarcescibilem coronam gloriæ. Nam & qui certat in agone, non *1. ad Tim. 2.*
 coronatur, nisi legitime certauerit; & ut inquit sanctus Iacobus, *Iacobi 1.*
 Beatus uir, qui suffert tentationem; quoniam, cum probatus fue-
 rit, accipiet coronam uitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.
 Quod si urgemur nonnumquam hostium tentationibus; magnæ
 nobis erit leuationi illa cogitatio, habere nos adiutorem pontifi-
 cem, qui possit compati infirmitatibus nostris, tentatum ipsum *Ad Heb. 4.*
 per omnia. Quid hic igitur petimus? ne diuino præsidio deserti, ten-
 tationibus uel decepti assentiamur, uel cedamus afflicti; ut præsto
 sit nobis Dei gratia, quæ, cum defecerint nos propriæ uires, in ma-
 lis recteat, ac reficiat? Quare & generatim Dei opem implorare
 debemus in omnibus tentationibus, & nominatim, cum singulis
 affligimur, ad precationem confugere oportet: quod a Dauide
 factum legimus pene in unoquoque tentationum genere: nam *Psal. 118.*
 in mendacio sic precabatur: Ne auferas de ore meo uerbum ueri-

- tatis usquequaque. in avaritia ad hunc modum; Inclina cor meum in testimonia tua, & non in avaritiam. In rebus uero inanis huius uitæ, & illecebris cupiditarum, hac prece utebatur:
- Pfal. 118.* Auerte oculos meos, ne uideant uanitatem. Ergo postulamus, nemorem getamus cupiditaribus, ne ue defatigemur in tentationibus sustinendis, ne declinemus de uia Domini, ut tam in rebus incommodis, quam in prosperis æquitatem animi, constantiamque seruemus, & nullam nostri partem Deus sua tutela uacua relinquat.
- ad Rom. 16.* Petimus denique, ut Satanam conterat sub pedibus nostris. Reliquum est, ut fidelem populum ad ea Parochus cohortetur, quæ in hac prece maxime cogitare, & meditari oporteat. in qua erit illa optima ratio, si, quanta sit hominum infirmitas, intelligentes, uiribus nostris diffidemus, &, omni spe nostræ incolumitatis in Dei benignitate collocata, eo freti patrocinio, uel in maximis periculis magnum animum habuerimus, præsertim cogitantes, quam multos hac spe, atque hoc animo præditos ex hiantibus Satanæ faucibus libetari Deo. An non Ioseph undique circumdatum ardentibus insanæ mulieris facibus, e summo ereptum periculo, ad gloriam extulit? non Susannam a Satanæ ministris obsessam tum, cum nihil propius esset, quam ut nefariis sententiis interficeretur, seruauit incolumem? neque mirum: erat enim, inquit, cor eius fiduciam habens in Domino. Insignis est laus, & gloria Iob, qui de mundo, de carne, de Satana triumphauit. Plurima sunt huius generis exempla, quibus Parochus diligenter pium populum ad eam spem fiduciamque cohortari debet. Cogitent etiam fideles, quem in hostium tentationibus ducem habeant, nempe Christum dominum, qui uictoriam ex illo certamine retulit. Vicit ipse Diabolum. est is ille fortior, qui superueniens fortem superauit armatum; quem & armis nudauit, & spoliis. De eius uictoria, quam de mundo reportauit, est apud sanctum Ioannem; Confidite, ego uici mundum. & in Apocalypsi dicitur ipse leo uincens, & exisse uincens, ut uinceret: qua in uictoria suis etiam cultoribus facultatem uincendi dedit. Est Apostoli ad Hebræos epistola plena uictoriis sanctorum hominum, qui per fidem deuicerunt regna, obturauerunt ora leonum; & quæ sequuntur. Ex his uero, quæ sic acta legimus, eas uictorias cogitatione complectamur, quas quotidie reportant ex intemis, & extetnis dæmonum præliis homines fide, spe, & charitate præstantes. quæ tam multæ sunt, tamque insignes, ut, si sub aspectum
- cadrent

caderent oculorum; nihil frequentius accidere iudicaremus, nihil
 gloriosius; de quorum hostium clade his uerbis scripsit sanctus Io-
 annes: Scribo uobis, iuuenes, quoniam fortes estis, & uerbum Dei
 manet in uobis, & uicistis malignum. Vincitur autem Satanas non
 otio, somno, uino, comestatione, libidine, sed oratione, labore,
 uigilia, abstinentia, continentia, castitate. Vigilate, & orate, in-
 quit, ut iam diximus; ut non intretis in tentationem. Qui ijs animis
 ad illam pugnam utuntur, in fugam conuertunt aduersarios: qui
 enim resistunt Diabolo, is fugiet ab eis. In his tamen sanctorum ho-
 minum uictorijs, quas diximus, nemo sibi placeat, nemo se effera-
 insolentius, ut se suis uiribus hostiles demonum tentationes, im-
 petusque sustinere posse confidat: non est hoc naturæ nostræ, non
 humanæ imbecillitatis: Hæc uires, quibus prosternimus Satanæ sa-
 tellites, dantur a Deo; qui ponit, ut arcum æreum; brachia nostra
 cuius beneficio arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt
 robore; qui dat nobis protectionem salutis; cuius nos dextera susci-
 pit; qui docet manus nostras ad prælium, & digitos nostros ad bel-
 lum: ut uni Deo pro uictoria sint agendæ, & habendæ gratiæ, quò
 uno & auctore, & adiutore uincere possumus, quod fecit Aposto-
 lus: inquit enim: Deo autem gratias, qui dedit nobis uictoriam per
 dominum nostrum Iesum Christum. Eundem auctorem uictoria
 prædicat cælestis illa uox in Apocalypsi: Facta est salus, & uirtus, &
 regnum Dei nostri, & potestas Christi eius; quia proiectus est accu-
 sator fratrum nostrorum, & ipsi uicerunt eum propter sanguinem
 agni. Testatur idem liber; Christi domini, partem ex mundo, car-
 neque, uictoriam eo loco; Hi cum agno pugnabunt, & agnus uin-
 cet illos: Hæc de causa, & de modo uincendi. Quibus expositis, pro-
 ponent fideli populo Parochi a Deo paratas coronas, & constitutam
 uictoribus sempiternam præmiorum amplitudinem, quorum ex ead-
 em Apocalypsi diuina proferent testimonia; Qui uicerit, non lae-
 detur a morte secunda. & alio loco; Qui uicerit, sic uestietur uestimen-
 tis albis, & non delebo nomen eius de libro uitæ. & Confitetur no-
 me eius coram patre meo, & coram angelis eius. & paulo post Deus
 ipse ac Dominus noster ita loquitur ad Ioanem: Qui uicerit, faciati
 illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius.
 Tum inquit: Qui uicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut
 & ego uici, & sedi cum patre meo in throno eius. Denique cum san-
 ctorum gloriam, & perpetuam illam bonorum uitium, quibus in cælo
 fruuntur, exposuisset, adiunxit; Qui uicerit, possidebit hæc.

1. Ioh. 2.

1. Ioh. 2.

Matth. 24.

Iacob 4.

1. Reg. 2.

Psalm. 17.

1. ad Cor. 15.

Apocal. 12.

Apocal. 17.

1. ad Cor. 15.

1. ad Cor. 15.

Apoc. 2. 3.

Apocal. 3.

Apocal. 21.

1. SED LIBERA NOS A MALO.

Postrema hæc petitio est instar omnium, qua Dei filius diuinam hanc orationem conclusit, cuius etiam uim, & pondus ostendens, ea usus est orâdi clausula, cum e uita migraturus, Deum patrem pro hominum salute deprecaretur: Rogo, enim: inquit, ut serues eos a malo. Ergo hæc precationis formula, quam & præcepto tradidit, & exemplo cõfirmavit, quasi quadam epitome summam complexus est uim, & rationem ceterarum petitionum, Cum enim id, quod ea præce continetur, impetrauerimus, nihil, auctore sancto Cypriano, remanet, quod ultra adhuc debeat postulari: cum semel protectionem Dei aduersus malum petamus: qua impetrata, contra omnia, quæ Diabolus & mundus operantur, securi stamus, & tuti. Quare, cum tanti sit hæc petitio, quanti diximus, debet Parochus in eâ fidelibus explicanda summam adhibere diligentiam. Differt autem hæc, & proxima petitio, quod illa uitiationem culpæ, hæc potius libertatem postulamus. Quare non iam monendus est fidelis populus, quantum opere & labore ex incommodis & calamitatibus, & cælestis egeat adiumenti. Nam quot & quantis miseris proposita sit hominum uita, præterquam quod & sacri & profani scriptores hoc argumentum sunt copiosissime persecuti, nemo fere est, quin intellegat & suo & alieno periculo, persuasum enim est omnibus, quod exemplum patientiæ Iob memoriæ prædidit, Homo natus de muliere, breui uiuens tempore, repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit uelut umbra, & nunquam in eodem statu permanet, Nec uero ullum præterire diem, qui propria aliqua molestia, aut incommodo, notari non possit, testis est illa Christi domini uox, Sufficit diei malitia sua. Et si conditionem humanæ uitæ declarat ipsius Domini monitum illud, quod crucem quotidie sumi, seque docuit sequi oportere. Ut igitur quisque sentiat, quam laboriosa sit & periculosa hæc uiuendi ratio, ita facile persuadebitur fideli populo malorum liberationem a Deo impetrandam esse, præsertim cum nulla re magis ad orandum adducantur homines, quam cupiditate, & spe liberationis eorum incommodorum, quibus premuntur, aut quæ impendant. Est enim hæc insita ratio in animis hominum, ut in malis statim ad Dei auxilium confugiant. Quæ de re est illud scriptum: Imple facies eorum ignominia, & quaerent nomen tuum Domine. Sed si illud fere sua sponte faciunt homines, ut in periculis & calamitatibus inuocent Deum, certe, quo modo id recte facere possint,

ab iis, quorum fidei ac prudentiæ commissa est eorum salus, maxime docendi sunt. Non enim desunt qui contra Christi domini iussum præpostero utantur ordine precationis. nam qui iussit nos ad se confugere in die tribulationis, idem orationis ordinem nobis præscripsit: uoluit enim ut prius quam precaremur uel nos liberaret a malo; petere uti nomen Dei sanctificaretur, & adueniret regnum eius, & reliqua postularem, quibus quasi gradibus quibusdam in hunc locum peruenitur. sed quidam, si caput; si lacus, si pes condoluit, si rei familiaris iacturam faciant, si minæ, si pericula ab inimicis intenduntur, in fame, in bello, in pestilentia, omisis mediis dominicæ precationis gradibus tantum petunt ut ex illis eripiantur malis. at huic consuetudini repugnat Christi domini iussum: *Quærite primum regnum Dei.* Itaque qui recte preces faciunt, cum deprecantur calamitates, incommoda, malorum depulsionem, id referunt ad Dei gloriam. Sic Dauid illi precationis, *Domine ne in furore tuo arguas me, subiecit ratione quia se Dei gloriæ cupidissimum ostendit: inquit enim: Quia non est in morte, qui memor sit tui, in inferno autem quis cognoscitur tibi? Et idem, cum oraret Deum sibi ut misericordiam impetraret, subiungit illud: Docebo iniquos uias tuas, & impii ad te conuerterentur; Ad hæc orandi salutarem rationem, & ad exemplum Prophetæ incitandi sunt fideles auditores, & simul docendi, quantum interfit inter infidelium, & Christianorum hominum preces. Petunt uehementer illi etiam a Deo, ut possint ex morbis, uulneribusque conualescere, sibi uel ex urgentibus, uel imminentibus malis euadere licet; sed tamen illius præcipuam spem liberationis ponunt in remediis, natura, uel hominum industria comparatis: quin etiam sibi datum a quouis medicamento, etiam si cantionibus, si ueneficiis, si dæmonum operibus obiectum sit, sine ulla religione adhibent, modo aliqua ualitudinis spes ostendatur. longè alia est ratio Christianorum, qui in morbis, & in omnibus aduersis rebus habent suum in præfugium, & præsidium salutis Deum, unum illum omnium auctorem hosti, & liberatorem suum agnoscunt, ac uenerantur; remediis uero, quæ inest ad sanandum uis, insitam a Deo esse pro certo habent, tantum quæ illa ægrotis prædesse existimant, quantum ipse uoluerit. Deus est enim a Deo data hominum generi medicina, quæ morbos sanat. Hinc est illa Ecclesiastici uox; Altissimus creauit de terra medicinam; & uir pœudens non abhorrebit illam. Itaque qui Iesu Christo nomen dederunt, non in illis remediis summam spem reponunt recuperandæ ualitudinis, sed*

sed ipsi medicinæ auctori Deo maxime confidunt. Quare etiam in diuinis litteris reprehenduntur ii, qui, medicinæ fiducia, nullum
 2. Paral. 16 Dei auxilium requirunt: immo uero, qui uitam agunt ex diuinis legibus, abstinere omnibus remediis, quæcûque ad curationem a Deo non adhibita esse constet. quod si etiam eorum usu medicamento-
 rum illis sit explorata spes sanitatis, tamen ab iis, ut cautionibus & dæmonum artificijs, abhorrent. Ad id autem fideles cohortari oportet, ut Deo cõfidant: ea enim re iussit nos beneficentissimus parens liberationem malotum postulare, ut in eo ipso, quod iussit, spem etiã impetrationis habeamus. multa sunt in sacris litteris huius rei exempla, ut qui minus rationibus adducuntur ad bene sperandum, exemplorum multitudinem cõsiderare cogantur. Abraã, Iacob, Loth, Ioseph, Dauid sunt in oculis, locupletissimi testes diuinæ benignitatis: sacræ noui testamenti litteræ tam multos enumerant, qui ex maximis discriminibus erepti sunt, piæ pòdere precationis, ut res exemplorum commemoratione non egeat. una igitur illa Prophetæ sententia contenti erimus, quæ uel infirmisimum quemque confirmare potest; Clamauerunt enim, inquit, iusti, & Dominus exaudiuit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos. Sequitur huius uis & ratio petitionis, ut fideles intelligant, nõ omnino petere nos hoc loco, ut a malis omnibus liberemur. sunt enim quedam, quæ communiter mala putantur; quæ tamẽ sunt illis fructuosa, qui patiuntur, ut ille stimulus qui Apostolo erat adhibitus, ut Dei gratia adiuuante uirtus in infirmitate perficeretur. hæc, si cognita sit eorum uis, summa uoluptate pios afficiunt: tantum abest, ut a Deo petant, ut auferantur. Quare tantum ea mala deprecamur, quæ nullam animæ utilitatem asserere possunt, reliqua minime, modo aliquis inde salutis fructus existat. Omni nõ igitur huic uoci ea subiecta uis est, ut a peccato liberati, a tentationis etiam periculo; ab intus, externisque malis eripiamur, ut tuti simus ab aqua, ab igne, a fulgore, ne quando noceat frugibus, ne annonæ caritate, seditionibus, bello laboremus: petimus a Deo, ut morbos, pestem, uastitatem arceat, uincula, carcerem, exilium, proditiones, insidias, ceteraque omnia prohibeat incommoda, quibus maxime terreri; ac pressi solet hominum uita; omnes denique flagitiorum & facinorum causas auer-
 2. ad Cor. 12 tat. neque hæc solum, quæ omnium confessione mala sunt, deprecamur: sed illa etiam, quæ penes omnes bona consistunt, diuitias, honores, ualitudinem, robur, hanc ipsam uitam, petimus, inquam, ne ad malum & ad animæ nostræ exitium hæc conuertantur. Oramus
 bñ e H H etiam

etiam Deum, ne morte opprimamur repentina, ne in nos iram Dei cōcitemus, ne, quæ impios manent, supplicia subeamus, ne igne purgatorii torquemur, a quo ut alii liberentur, pie & sancte precamur. hanc petitionem & in Missa, & in Litanijs sic interpretatur Ecclesia, nos uidelicet præterita, præsentia, futura mala deprecari. Nō uno autem modo Dei nos benignitas eripit a malis: nam impendentes prohibet calamitates: quomodo legimus magnum illum Iacob esse liberatum ab inimicis quos in illum concitabat Sichiamitarū cædes: extat enim illud; Terror Dei inuasit omnes per circuitum ciuitates, & non sunt ausi persequi recedentes. Et quidem beati omnēs, qui cum Christo domino in cælis regnant, omnibus malis Dei opē liberati sunt. nos autem, qui in hac peregrinatione uersamur, ab omnibus incommodis solutos esse minime uult, sed eripit a quibusdam. etsi sunt instar liberationis malorum omnium ea solatia, quæ dat interdum Deus iis, qui rebus premuntur aduersis. His se consolabatur Propheta, cum illa dicebat, Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Præterea a malis homines liberat Deus, cum illos in summū discrimen adductos integros seruat, & incolumes: quod & pueris illis in ardentem fornacem coniectis, & Danieli contigisse legimus, quem Leones nihil læsetis, quemadmodum neque pueros flamma uiolauit. Malus uero etiam ex sententia sanctorum Basilij magni, Chrysostomi, & Augustini præcipue dicitur dæmon, quod hominū culpæ, id est sceleris, & peccati auctor fuit: quo etiā ministro utitur Deus in repetendis pœnis a sceleratis & facinorosis: dat enim Deus omne malum hominibus, quod illi peccati causa patiuntur: in quam sententiam loquuntur diuinæ litteræ illis uerbis; Si erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit? item; Ego dominus, & non est alter, formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum. Malus quoque dicitur dæmon ob eam causam, quod, etsi nihil cum læserimus, tamen perpetuum bellum nobis infert, & capitali nos infectatur odio. quod si nobis & fide armatis, & innocentia rectis nocere non potest, tamen nullum finem facit tentandi nos externis malis, & quacūque potest ratione diuexandi. quamobrem Deum precamur, ut nos a malo liberare uelit. Dicimus autem a malo, nō a malis; ob id, quod mala quæ in nos a proximis proficiscuntur, illi assignamus tamquam auctori & impulsori, quo minus etiā proximis irasci debemus: quin odium & iracundiam in ipsum satanam conuertere oportet, a quo homines ad inferendam iniuriam

impelluntur

HH 4 impelluntur:

Gen. 35.

1. Cor. 13. 2.

Psal. 93.

Dan. 3.

Dan. 6. 2

Dan. 3.

Amos 3.

Isa. 45.

1. Cor. 13. 2

1. Cor. 13. 2

impelluntur. Itaque si te aliqua re læserit proximus, cum preces facis parenti Deo, pete ut nõ modo te liberer a malo, idest ab iis, quas tibi proximus imponit, iniuriis; sed illum ipsum eripiat proximum ex Diaboli manu, cuius impulsu homines in fraudem inducuntur. Illud denique sciendum est, si in precibus & uotis non liberamur a malis, debere nos, quæ prestant, ferre patienter, intelligentes placere diuino numini, ut toleranter ea patiamur. Quare minime nos indignari, aut dolere par est, quod preces nostras non audiat Deus, sed omnia ad eius nutum ac uoluntatem referre oportet, existimantes id utile, id esse salutare, quod Deo placet, ut ita sit, non autem id, quod secus nobis uideatur. Postremo docendi sunt pii auditores, dum in hoc uitæ curriculo uersamur, eos ad omne incommodorum & calamitatum genus non solum æquo, sed etiam gaudenti animo ferendum paratos esse debere. Omnes enim, inquit, qui pie uolunt uiuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. Item; Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Rursum; Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Non enim æquum est, seruum maiorem esse domino suo: sicuti turpe est, e sententia S. Bernardi, mēbra esse delicata sub spinoso capite. Præclarum illud est exēplum Viriæ propositum ad imitandū, qui, adhortate Dauide, domi ut se contineret, inquit: Atca Dei & Israel & Iuda habitant in papilionibus, & ego ingrediar domum meam? His instructi rationibus, ac meditationibus, si ad orandum uenimus, illud assequemur, ut, si minus undique cincti; malisque circumdati, quemadmodum tres illi pueri intacti ab igne, sic nos inuolati seruemur; certe, ut Machabei, casus aduersos constanter ac fortiter feramus. In contumeliis, & cruciatibus sacros imitabimur Apostolos, qui cæsi uerberibus, uehementer lætabantur, quod digni habitii essent qui pro Christo Iesu contumelias paterentur. sic nos ita comparati caueamus illa summa animi uoluptate; Principes persecuti sunt me gratis, & a uerbis tuis formidauit cor meum: lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.

A M E N.

S. Hieronym.

Hanc uocem, sicuti est, signaculum orationis Dominicæ appellat sanctus Hieronymus in Commentariis in Matthæum. Quare ut admonuimus antea fideles de præparatione quæ adhibenda sit prius quam aggrediantur ad diuinam precationem; sic nunc faciendum duximus, ut clausulæ ac finis ipsius precationis causam, rationemque cognoscant. Non enim pluris est diuinæ preces diligenter ordiri, quam

quam religiose absoluerit. sciat igitur fidelis populus multos esse, & *Eccl. 7.*
 eos uberes fructus, quos ex dominicæ orationis sine percipimus. sed
 omnium uberrimus ac lætissimus fructus est eorum impetratio, quæ
 postulauimus, de quo supra satis dictum est. Non solum autem con-
 sequimur postrema hæc parte preceationis, ut nostræ preces audian-
 tur, sed quædam etiam maiora ac præclariora, quam ut uerbis expli-
 cari possint. nam cum orando homines cum Deo colloquantur, ut
 sanctus Cyprianus ait, fit quodam inexplicabili modo oranti diuina
 maiestas propior, quam ceteris; quem præterea singularibus ornat
 muneribus, ut qui pie Deum orant, quodam modo cum iis, qui ad
 ignem accedunt, comparari possint: qui si algent, calefcunt, si cal-
 lent, æstuant: sic illi assistentes ad Deum pro modo pietatis, ac fidei
 ardentiores euadunt: inflammatur enim eorum animus ad Dei glo-
 riam, mens illustratur admirabilem in modum, omnino cumulat-
 tur diuinis muneribus. est enim illud prodictum sanctis litteris, Præ-
 uenisti eum in benedictionibus dulcedinis. Exemplum est omnibus
 magnus ille Moses, qui a Dei congressu & colloquio digrediens di-
 uino quodam fulgore collucebat sic, ut Israelitæ eius oculos; & os
 intueri non possent. Omnino qui uehementi illo studio preces fa-
 ciunt, Dei benignitate ac maiestate admirabiliter perfruuntur. Ma-
 rie astabo, inquit Propheta, & uidebo; quoniam non Deus uolens
 iniquitatem tu es. hæc quo magis noscunt homines, eo Deum ue-
 hementiori cultu ac pietate uenerantur; eo etiam sentiunt iucundius
 quam suauis sit Dominus, & quam uere beati sint omnes, qui sperant
 in eo; tum uero clarissima illa luce cit, cum uisi, quanta sit eorum hu-
 militas, quanta sit Dei maiestas, considerant: est enim illa sancti Au-
 gustini regula: Nouerim te, nouerim me. Itaque fit ut suis uiribus
 diffidentes, totos se committant Dei benignitati, mini me dubitates,
 quin is ipsos paterna illa sua, & admirabili charitate cõplexus; abun-
 danter ijs omnia suppeditet, quæ sunt ad uitam; & salutem necessa-
 ria; hinc se ad agendas Deo grãtias conuertant quantas animo maxi-
 mas capere possunt, quantas oratione complecti: quod magnitudo
 Dauidem fecisse legimus: qui cum ita preceationem instituisset; Sal-
 uum me fac ex omnibus persequentibus me, sic eam absoluit; Coni-
 sitebor Domino secundum iustitiam eius; & psallam nomini Domi-
 ni altissimi. Sunt eiusmodi sanctorum preces innumerabiles, quarum
 exordium est timoris plenum, clausula spei bonæ, lætitiæque refer-
 ta: sed mirabile est quam eo in genere nitentur Dauidis ipsius prece-
 ationes,

obom

tiones,

Psal. 20.

Exod. 34.

2. ad Cor. 3

Psal. 5.

S. Aug. 8.

Psal. 7.

- Psal. 3.* tiones. nam cum metu perturbatus sic orare esset exorsus, Multi insurgunt aduersum me, multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo eius: confirmatus aliquando, gaudioque perfusus, subiunxit paulo post, Non timebo millia populi circumdantis me. alio etiã psalmo, suam cum deplorasset miseriam, ad extremum Deo confisus, incredibiliter lætatur spe sempiternæ beatitudinis; In pace, in
- Psal. 4.* id ipsum, inquit, dormiam & requiescam. Quid illa? Domine ne
- Psal. 6.* in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me; quanto cum tremore, & pallore Prophetam dixisse credendum est? Contra, quæ deinceps sequuntur, quam fidenti ac lætanti animo? Discedite a me, inquit, omnes, qui operamini iniquitatem; quoniam exaudiuit Dominus uocem fletus mei. Cum uero Saulis iram, furoremque pertimesceret, quam humiliter ac demisse Dei opem implorabat:
- Psal. 53.* Deus in nomine tuo saluum me fac, & in uirtute tua iudica me. & tamen hilare ac fidenter in eodem psalmo subiecit; Ecce enim Deus adiuuat me, & Dominus susceptor est animæ meæ. Quare qui se confert ad sacras preces fide, speque munitus, parentē adeat Deum, ut se id consequi posse, quod ei opus sit, nullo modo diffidat. Sunt autem in extremo hoc diuinæ precationis uerbo, AMEN, multa quasi semina quædam earum rationum, cogitationumque, quas diximus. & quidem adeo frequens fuit hæc Hebræa uox in ore Saluatoris, ut spiritui sancto placuerit ut in Ecclesia Dei retineretur. cui uoci illa quodam modo subiecta sententia est: Scito tuas auditas esse preces. habet enim uim respondentis, & illum, qui precibus, quod uelit, impetrarit, cum bona gratia dimittentis Dei. Hanc sententiam perpetua Ecclesiæ Dei consuetudo comprobauit, quæ in sacrificio Missæ, cum pronunciauit oratio Dominica, non rei sacræ ministris, quorum partes sunt illa dicere, Sed libera nos a malo, attribuit hanc uocem AMEN, sed ipsi sacerdoti, accommodatam, reseruauit; qui cum Dei & hominum sit interpres, Deū exoratum esse populo respondet. Nec tamen hic ritus communis est omnium precationum, quippe cum in ceteris ministrorum sit munus respondendi, Amen; sed proprius dominicæ orationis. nam in aliis precibus consensum modo, desideriumque significat, in hac responsio est, Deum orantis postulationi consensisse. Ac uariè quidem a multis est interpretatum hoc uerbum, Amen. Septuaginta interpretes uerterunt, fiat; alij reddiderunt; uere; Aquila, fideliter, conuertit. Sed parui refert, hoc, an illo modo sit redditum;
- modo

The first part of the paper is devoted to a general
 introduction of the subject. The author then proceeds
 to a detailed description of the various methods
 employed in the investigation. The results of the
 experiments are then presented in a series of tables
 and figures. The author concludes by discussing the
 significance of the findings and their implications
 for the theory of the subject.

REFERENCES

1. [Faint text]
2. [Faint text]
3. [Faint text]
4. [Faint text]
5. [Faint text]
6. [Faint text]
7. [Faint text]
8. [Faint text]
9. [Faint text]
10. [Faint text]
11. [Faint text]
12. [Faint text]
13. [Faint text]
14. [Faint text]
15. [Faint text]
16. [Faint text]
17. [Faint text]
18. [Faint text]
19. [Faint text]
20. [Faint text]
21. [Faint text]
22. [Faint text]
23. [Faint text]
24. [Faint text]
25. [Faint text]
26. [Faint text]
27. [Faint text]
28. [Faint text]
29. [Faint text]
30. [Faint text]
31. [Faint text]
32. [Faint text]
33. [Faint text]
34. [Faint text]
35. [Faint text]
36. [Faint text]
37. [Faint text]
38. [Faint text]
39. [Faint text]
40. [Faint text]
41. [Faint text]
42. [Faint text]
43. [Faint text]
44. [Faint text]
45. [Faint text]
46. [Faint text]
47. [Faint text]
48. [Faint text]
49. [Faint text]
50. [Faint text]

INDEX CATECHISMI.

ABRAYUS permiffum eſt
 ut interdum minores ordines
 admittant. folio 106
 Abraham peregrinatio. 111
 Abraham ſons. 112
 Abſolentiſ forma. 164
 Abſolendi qui ſint. 181
 Abſolendi poteſtas quibus data.
 175
 Accidētia in Euchariftia ſacramen-
 to manent ſine ſubſeio. 147
 Actiōes Deo gratas ſine adiutu-
 to diuina gratia ſuſcipere nō poſ-
 ſunt. 313
 Actio gratiarum erga Deum quo
 modo fiat in petitione de faciēdia
 Dei voluntate. 118
 Actio gratiæ eſt una de partibus
 orationis. 106
 Adam ſibi & poſteris donum inſtitu-
 it originale amiſiſſe. 311
 Adam cibo indigebat in ſtatu iſto-
 nicæ ad reſpondēdas ſeipſi. 310
 Inter Adam neceſſitates & poſſibi-
 litatem inſtituit. 310
 Adam non indigebat quibus rebus
 quibus non indigemus, ſi non pec-
 caſſet. 310
 Adam in paradifo voluptatis uolupta-
 tis non erat ſuſceptus. 310
 Adam in paradifo nulla moleſtia
 afflictuſ fuiſſe. 310
 Adam poſteritas & fructus vitæ ar-
 boris præſentis & hereditatis ſe-
 minaliſ. 310
 Adam & Chriſti comparatio. 117
 Adulterium quod. 161
 Adulteri interdictio que peccata
 prohibebatur. 161
 Adulteri deſertio. 161
 Adulterium quare prohibitum. 166
 Adulteri inſeritio omne impu-
 ritati & impudicitie genus quo cor-
 pus polluitur, prohibetur. 166
 Adulterio inſima animi libido pro-
 hibetur. 166
 Adulterium inſignem turpitudinis
 notam inſerit. 167
 Adulterioſum ſupplicium & dam-
 na. 168
 Afflicta carnis ſex dominos habere
 ut omino non exciteatur, nō eſt
 in homini etiam iuſtitiæ pote-
 ſtate. 134
 Afflicta carnis cum quibus
 contrahatur. 134
 Amen quid ſignificet. 107
 Amen interpretatio. 107
 Amen cur in ſacrificio miſſæ reſer-
 uatur ſacerdoti prædicandū. 107
 Amor Dei in redempſione erga ho-
 mines officioſus. 107
 Angelorum creatio. 107
 Angeli ab æternis ſiſtentiſ gratia præ-
 ſentis. 107
 Angeli ſcripti & poſteris orationis. 16
 Angelica ſalutationi adiuuatur Beato

ſua preces & imploſationem beate
 virginis. 107
 Angelorum pluriſi ex caeleſtibus ſe-
 dibus deturbati. 16
 Angelus multa edocuit Tobiam. 17
 Angeli quomodo adorenatur. 137
 Angeli quare humana ſpecie effin-
 gantur. 110
 Angelica ſalutatione Deus lauda-
 tur. 100
 Angelorum cuſtodia erga homi-
 nes. 106
 Angelorū obedientia erga Deū. 111
 Ab anima Chriſti nunquam ſepa-
 rata eſt diuinitas. 11
 Anima Chriſti re & præſentia ad in-
 ſeros deſcendit. 11
 Anima Chriſti deſcendens ad inferos
 communicauit meritis paſſionis
 animabus parum. 42
 Animæ piorum ante Chriſti mor-
 tem ad ſinum Abraham deſcendebat. 12
 Anima que peccauit quomodo
 moriatur. 111
 Animæ non nihil deſcendit ſummam
 felicitatem dum eſt ſeparata a cor-
 pore. 73
 Anima immortalis. 117
 Anima ſeparata a corpore propen-
 ſionem habet ad corpus. 73
 Anima duabus ſit ad celum per-
 uenit. 106
 Appetitio propitii boni rebus om-
 nibus ingeneratur. 111
 Appetere Deum a principio boni-
 tatiſ datum. 111
 Appetitionib⁹ corrupte nature etiā
 reclamantibus & aduerſantibus uo-
 lūtas remittenda inuicta ſufficit. 111
 Argumentum deſperate ſalutis. 115
 Artibus malis que acquiruntur no-
 ſtra oia ſunt. 111
 Chriſtus ut homo eſt, corpore &
 anima in celos aſcendit. 44
 Chaiſum federe ad dexteram patris
 quomodo intelligendum. 41
 Alcēdit Chriſtus propria uirtute. 44
 Aſcēſio Chriſti eſt itaqum ſeius ad
 que cetera myſteria reſeruantur. 41
 Articuli fidei, primus, folio 7.
 Secundus, folio 11. Tertius, folio 13.
 Quartus, folio 19. Quintus, folio 17.
 Sextus, folio 44. Septimus, folio 18.
 Octauus, folio 53. Nonus, folio 57.
 Decimus, folio 60. Undecimus, folio 72.
 Duodecimus, folio 72.
 Articulus de aſcēſione Chriſti eius
 reuelat & gloriam declarat. 41
 Aſcēſio Chriſti in caſu pauſa. 46
 Beneficia que ex aſcēſione Chriſti
 nobis donantur. 46
 Aſcēſio nō ſolum deſeruitur. 111
 Aſcēſioſes homines uino obre-
 gationis peccant. 111
 Auri reprehenduntur. 111
 Baptiſmi cognitio maxime neceſſa-
 ria. 111

Quo tempore a Parochia de baptiſ-
 mo differendum. 98
 Baptiſmi uox quid ſignificet. 98
 Baptiſmi ſacramentum quibus no-
 minibus ſignificetur. 98
 Baptiſmi, ut ſacramentum eſt, deſi-
 gnatio. 99
 Baptiſmi ſacramentum quibus rebus
 conſtituitur. 92
 Aqua que in ſacro fonte ad bap-
 tiſmum conſecrandum aſſeruat, nō
 eſt ſacramentum. 99
 Baptiſmi materia eſt aqua elemen-
 taris. 92
 Baptiſmi figuræ. 100
 In baptiſmo quare Chriſtus adda-
 tur. 101
 Baptiſmi forma. 101
 Baptiſmi ſacramentum apud Græcos uo-
 catur. 101
 Cur baptizabant apoſtoli in nomi-
 ne Ieſu. 102
 Baptiſmus tribus modis conſeci-
 pot. 103
 In baptiſmo unica an trina abſolutio
 fiat, nihil reſert. 103
 In baptiſmo caput abſolutum. 103
 In baptiſmo uerba ſiſtali cum abſo-
 lutione proferenda. 103
 Baptiſmus a Chriſto domino inſtitu-
 tus & quando. 103
 Quando in ſanctificandis aquis fue-
 rit tributa. 104
 Baptiſmi lege quo tempore homines
 ſentiri ceperunt. 104
 Baptiſmi miniſtri. 104
 Baptizare ſacerdotes quare præſen-
 te etiam epifcopo poſſunt. 104
 Ordo inter Baptiſmi miniſtros ſer-
 uandus. 106
 Baptizandos ſuſcipere quibus non
 licet. 106
 Baptiſmus neceſſarius ad ſalutē. 106
 Baptiſmi ſacramentum pueris dan-
 dum. 106
 Baptizantur pueri in ſide parentum
 & eccleſie. 107
 Baptizandi ſunt filii qui primū. 107
 In baptizandis ſolus diuerſa ratio
 eſt ſeruanda ab ea que in pœ-
 nis. 107
 Baptiſmus adultis quando ſit ſtatim
 conferendus. 110
 Baptizandi, quomodo affecti eſſe de-
 bent. 110
 Baptizandi interrogantur an uelint
 baptizari. 110
 Quando baptizandi amittunt & dor-
 mientes. 110
 Ad Baptiſmi gratiam conſequendū
 fides eſt neceſſaria. 110
 Baptiſmus peccatorem punitur
 109. 111
 Baptiſmi ſacramentum omne peccatum
 condonat. 111
 In Baptiſmo prius tolluntur, pec-
 cata, & radicibus euelluntur. 111

I N D E X

In baptizate concupiscentia remanet, sed uere peccata rationem non habet. 113	Cautio adhibenda in peccatorum confessionibus uitandis. 134	Confessio a Christo ob eius bonitatem & misericordiam iudicata. 174
Baptismi proprii effectus peccatorum omnium remissio. 113	Cerimonie & precesiones quae in baptismo sunt ad ista capita rediguntur. 118	Confessionibus scriptis quam parere debeant. 176
Peccata & peccatori poene per baptismum remittuntur. 113	Cerimonie & ritus quibus sacramentum confirmationis conferunt. 119	Confessio quando iteranda. 178
Poenae civilibus iudicis perfoluenda per baptismum non condonantur. 113	Cerimonie quae ad praesentiam sacramentum adhibentur. 161	Confessionibus minister idoneus & legitimus. 179
Poll baptismum quare non restituitur in statu naturae integritatis. 114	Cibus multiplex & delicatus non profuturus a Deo. 131	In confessione scelera non excusanda. 181
Baptismi fructus. 115	Cibus multiplex animae. 131	Culpa eorum qui uerecundia impediunt peccata confiteri non audent. 181
Baptismus characterem imprimi. 116	Clerici nomen unde deductum. 100	Peccata diligeret peruestiganda. 181
Baptismus iterari sacrilegium est. 116	Clericorum corona unde ortum habuit, & quid significet. 100	Confessio quando a se praesentem dimittere debeat. 181
Baptismus calicis aditu patet. 116	Communio unum ex nominibus Eucharistiae. 121	Confiteri oportet in officio praecandi. 181
Cerimonie & precesiones, quae in baptismo sunt, ad ista capita rediguntur. 118	Ante cessionem preparatio qualis esse debet, & qua sit necessaria. 131	Confirmationis sacramentum. 181
Fons baptismi consecratur aditio oleo mystice unctio. 118	Preparatio ad communionem est pacem cum aliis habere. 153	Confirmationis nomen. 181
Ceteri dies ea peccata ad confiterendam baptismi aequant. 118	Communione semper amoris erga Deum habet. 153	Confirmatio est uere sacramentum. 181
Baptismi quae nomina imponenda. 120	Communicandum omnibus esse saltem in paschate. 153	Confirmationis sacramentum a baptismo maxime distans. 181
Beatitudo essentialis in quo sita. 81	Communicandi sub una specie quare Ecclesia consuetudinem approbauerit. 154	Confirmationis sacramenti origo. 181
Lumine gloriae eleuatur ad diuinum essentiam uidentem. 81	Communione tribus personis diuinis & non communis. 155	Confirmationis sacramentum quae christiana appellatum. 181
Beatitudinis imagines & similitudines. 81	Clauium necessitas in ecclesia. 69	Christus mater. 181
Beatitudo accidentalis in quo consistit. 81	Clauium dignitas & amplitudo. 70	Christus episcopi consecratione consecratur. 181
Bella intestina hominis. 117	Concupiscentia in reatu remanet sed uere peccata rationem non habet. 113	Christiana quare ex oleo & balsamo consistat. 181
Bellum sceleratis cum Deo. 131	Concupiscentia in reatu remanet sed uere peccata rationem non habet. 113	Christiana a quibus ceremoniis & quibus consistat. 181
Benedictionibus Dei opera nostra prospere edunt. 132	Concupiscentia praua, stirps malorum omnium. 114	Sacris precationibus christiana consecratur. 181
Benignitas Dei non uno modo est pro nobis. 132	Concupiscentia rerum alienarum & uxorum quid inter se differat. 184	Confirmationis sacramentum. 181
Baptismus nomen Dei & sanctiorum desiderabile factus. 116	Concupiscentia quid. 187	In confirmatione reus obsequium. 185
Bona humanae uitae quare optanda & petenda. 119	Concupiscentia uis non semper in uitio petenda. 187	Confirmationis sacramentum minister proprius. 185
Bona temporalia quomodo petenda. 120	Concupiscentia uis recta Deo auctore a natura nobis indita est. 187	Ad confirmationem quare paratus nocere. 186
Bona humanae uitae ad bona diuina deriunt. 120	Concupiscentia potiora peccatum a peccato deprauiato. 187	Affinitas quae cum peccatis confirmationis contrahitur. 186
Bona humanae uitae adiumenta sunt ad diuinorum bonorum adeptio. 120	Concupiscentia uis moderata est quae uultus affectat. 187	Confirmationis quae gratia esse debet. 186
CAETERISME necessitas. 121	Concupiscentia quare a Paulo peccatum sit dicta. 187	Confirmationis sacramentum ad uisum. 186
Catechismi di. utriusque capere cuiusque accommodata. 121	Non concupiscentia, quem sensum habet. 188	Confirmationis sacramentum ad uisum. 186
Character trius sacramentorum essentialis. 96	Concupiscentia non est aliena. 188	Confirmationis sacramentum ad uisum. 186
Character quid praestet. 96	Non concupiscit alienam uxorem quid significet. 189	Confirmationis sacramentum ad uisum. 186
Baptismus characterem imprimi. 116	Concupiscere alienam uxorem quae periculosum sit. 189	Confirmationis sacramentum ad uisum. 186
Characterem imprimi ordinis sacramentum. 122	Cos concupiscendi uitio qui maxime laborant. 189	Confirmationis sacramentum ad uisum. 186
Charitatis precepta duo. 121	Confessio peccatorum & eius necessitas. 189	Confirmationis sacramentum ad uisum. 186
Charitas proximi a charitate Dei ortum habet. 121	Confessio quare iteranda. 189	Confirmationis sacramentum ad uisum. 186
Charitas uera quid moueat. 121	Confessionibus uultus uis. 189	Confirmationis sacramentum ad uisum. 186
Chastitas non solum uirginibus sed qui exiit in uita agit & in qui in trimonio iuncti sunt conuenit. 126	Confessio uis de natura. 189	Confirmationis sacramentum ad uisum. 186
Chastitatis remedia. 126	Confessio accusatio de & quare. 189	Confirmationis sacramentum ad uisum. 186
Chastitatis remedia quae in actione consistunt. 126	Iudicium ecclesiasticum quod iudicium confessionis, siue distigat esse saltem iudicium. 189	Confirmationis sacramentum ad uisum. 186

C A T E C H I S M I

Contritionis dolor quam uehementi esse debeat. 168	imagines pingi, non interdicitur precepto legis. 110	Deus quare pater uocatur. 116
Defestatio peccati nullus modus defestatur. 169	Christus frater noster. 110	De Deo quod significat hanc uox patet. 112
Lacryma in penitentia summo opere optanda. 169	Christi resurrectio fraternitati Christi fit cum hominibus non dimittit. 110	Deo omnipotens ut tribuatur. 112
Cetera omnia proprius dolor ad singula peccata mortalia adhibenda. 170	Christus quomodo in nobis regnet. 112	Deus omnium creator. 151
Ad continentiam ueram que sint necessaria. 170	Christi causa libenter fluitare sanis libens. 116	Deus que creatur confertur. 117
Ad continentiam excitandum cum qui de peccatis non doleat. 171	Christus imitandus in referenda uia uoluntate ad uoluntate Dei. 117	Deo & non factis sacrificium offeritur. 121
Coronę uincub' paratę a Deo. 171	Christus dominus, panis est. 117	Deus est legis auctor. 120
Creacionis opus ab as factis creditur que de Deo omnipotentia non dubitant. 171	Christi passionis mysterii maxime Dei potentia & benignitate ostendit. 118	Deum amare facit est. 122
Quare Deus creauerit omnia. 172	Christi passionis patrocinio uenit peccatorum impetratus. 120	Deus que uelociter appellatur. 112
De creatione angelorum. 176	Colere Deos alienos quare Deus prohibuit. 120	Deus quare pater ad tertium & quartam generationem conuenit. 121
Homo non in natura sed diuino deo non immortalis. 177	Cultus diuini cupidos homines esse oportet. 121	Dei bonitas sperat eisdem iustitiam. 121
Deus creator uisibilium & inuisibilium. 177	Cultus externus Deo precipitur ad haberi tercio precepto. 121	Dei nomine quomodo hoc creet. 121
Deus que creatur confertur. 177	Cultus sabbathi quo tempore tollendus erat. 121	Deo multa imposita nomina. 121
Creatura noua in Christo quę. 122	Cultus dei lesi quare infirmus. 121	Deus quibus modis laudandus. 121
Verbi huius, credo, in materia fidei euangelicę accepto & professio. 1	Cupiditas damnata, quę. 121	Deus non habet insonem est qui nomen eius iustis asumpserit. 121
Qui in qui credit. 8	Cupiditas uisiosa quare prohibetur. 121	Deus primus diligendus, & deinde parentes. 122
Quid penso credendum. 7	Cupiditates proprię etiã iustis aduersantur. 121	Dei uoluntas in quo maxime fit. 122
Credens inuicendi curiositate est lapsus. 7	D AS NONUM odiũ in homines. 121	Deus desideria exaudit. 122
Credendum esse Deo. 9	D EMON , simulatio lucis angelo, que bona non sunt tamquam bona postulare persuadet. 126	Dei uoluntas in quo maxime fit. 122
Credẽs interiori fidei actum aperta fidei professione profiteri debet. 9	D EMON externi impetus & impressiones. 126	Deus desideria exaudit. 122
Christianorum omnium unus spiritus ortus. 112	D EMON es quare principes appellantur & rectores mundi tenebrarum. 126	Deus quare castigat quos amat. 110
Christiani hominis scientia uno capite comprehenditur. 1	D EMON es perpetuũ bellum uoluntati gerunt. 126	Deus calamitates nostras non querat. 110
Christum uocari opera i quo precipue uocari debeat. 4	D EMON es quos uo oppugnet. 126	Deus omnium Deus est. 111
Christiani uita non in oculo deperda. 4	D EMON um uis alligata. 127	Deus est ubique, & quo modo. 112
Christiana philopphia & seculi sapientia in quo differant. 9	D EMON um quare malus precipue dicatur. 127	Deus quare in calis esse dicit. 112
Christiana homo quitam Christo debeat. 14	D EMON um alligamus omnia mala que in nos a proximis proficiscunt tamquã auctori & impulsori. 127	De quo modo ex animo ameli. 112
Christi regnum spirituale. 13	Debita que dimitti postulamus que sint. 120	A Deo quid primo petendum. 112
Christus a diuersis naturis diuersas proprietates accepit. 11	Cuius debiti solutio fit ad salutem necessaria. 120	Dei gloria quo modo petatur. 114
Christus quare dominus noster dicitur. 11	Debita dicunt peccata & quare. 120	Dei nomen quo modo sanctificatur in omnibus. 114
Christus non est dicendus filius Dei adoptione, sed natura. 16	Debita que dicantur nostra. 121	Dei nomen re, non uerbis tantum, sanctificandum. 116
Christus a Davide originem trahit secundum carnem. 17	Decalogi precepta. 122	Dei prouidentia erga hominem saluitem. 117
Christus quare nouissimus Adam appellatur. 18	Decalogus legum omnium summa & epilogus. 122	Dei potentia & prouidentia. 117
Christi humilitatis exemplum, est maxime accommodatum ad nostram superbiam deprenendum. 18	Decalogi precepta decem ex duobus charitas pendunt. 120	Deus nos ad omniũ & incertiam non nocuit. 118
Christus nascens salutaris doctrina non militat. 19	Decalogi Dei esse autorem credere, maxime uim habet ad eam legem seruandam. 120	Deus nemquam nos deseruit. 122
Christi sanguine scelera nostra expiantur. 20	Decalogi lex quanta maiestate datur. 121	Deus admittit nobis coarctat ad regnum coloris consequendum. 122
Christi sacramentum omnium auctor. 21	Defectus Christi ad inferos causa. 121	Deum amare, ut par est, sine diuina gratia admittit non possumus. 122
Christus totus in sacramento Eucharistie continetur. 143	Aure Christi in ortu animarum porum ad sinum Abraham deferretur. 121	Ad christianam prouidentiam nisi Deo auctore & adiutore nos aspirare non possumus. 122
Christus qua ratione fit in sacramento. 146	Defideria exaudit Deus. 122	Deus in iusticiam mentis sanat non carnem. 122
Christus qua ratione presentia sacramentum insistent. 162	Deum unum solum esse non plura confitendum est. 11	Deus requirit summũ amorem in opera & studio quomodo ei seruamus. 122
Christi & eius matris & sanctorum		Dei opera omnia bona. 122

I N D E X

Dei uoluntatem quare maxime colamus. 328
 Dei uix inuestigabiles. 328
 Deus nobis melius consilium quam nos optare possimus. 329
 Ad Dei gloriam omnia ad usus uix necessaria sunt referenda. 330
 Dei infinita potentia colenda. 334
 Deus promptus & paratus ad condonandum peccata **pmisitibus**. 339
 Deus peccatis offenditur. 340
 Deus beneficentissimus patris. 349
 Deus iustitiae retentissimas. 340
 Deus quomodo tenet suos. 347
 Deus quomodo tenet finit bonos. 348
 Deus quomodo nos in uocationem inducere dicitur. 348
 Deus dat uires ad Sacram proflerendum. 355
 Deus praebet uires ad vincendum hostes. 355
 Dei benignitas non uno modo eripit nos a malis. 355
 Deus non uult nos ab omnibus incommodis solutos esse. 355
 Deus dat solatia iis qui aduersus prosequuntur. 355
 Deus uincit demone ministro in repetendis penis a sceleratis. 355
 Diaboli crudelis dominatus. 358
 Diabolus quare mundi princeps & tenebrarum dicitur. 358
 Diaboli proprium officium. 358
 Diabolus quo aio tenet homines. 358
 Diabolus quare teneatur dicitur. 358
 Diabolus quibus modis uincatur ad tentandum. 358
 Die dominico quid agere & a quibus abstinere fideles oporteat. 345
 Diuites non auidet. 340
 Diuites quare panem quotidianum petere debent. 334
 Diuites facultates suas Deo acceptas referant. 336
 Diuites quare bonis cumulatur a Deo. 336
 Doctores legitimi fideles operi necessarii. 1
 Doctrina catechismi ad capium cuiusque accommodata. 4
 Doctrina fidei catholicae quibus rebus continetur. 5
 Doctrinae Christianae capita quatuor. 6
 Dolor ex peccatorum cognitis. 329
 Dubitare in oratione non debemus. 303
 Prophetae planius de ecclesia quam de Christo locuti sunt. 57
 Ecclesiam nomine quid sit proprie intelligendum. 18
 Ecclesiae & synagoga differentia. 18
 Ecclesia multis nominibus uocatur. 59
 Ecclesia militans & triumphans quare dicitur. 59
 Ecclesiae militantis & triumphantis differentia. 59
 Ecclesiae figurae & similitudines. 60, 65
 Quomodo ab ecclesia excluditur. 60
 Ecclesiae catholicae proprietates &

privatiorum. 61
 Ecclesiae caput uisibile. 61
 Ecclesiae unitas. 61
 Ecclesia sancta appellatur. 63
 Ecclesia catholica. 63
 Ecclesiae ueris dignoscendae a falsa certissima regula. 64
 Ecclesia est apostolica. 64
 Ecclesia non potest errare. 65
 Extra ecclesiam uerus calculus non reperitur. 65
 Ecclesiae autor Deus. 65
 Ecclesiam claus regni caelorum habere, fide intelligimus. 65
 Quare credere sanctam ecclesiam & non in sanctam dicitur. 65
 Eleemosyna necessitas. 374
 Cohortatio ad eleemosynam faciendam. 375
 Labore ac manibus ea querenda quibus inopum indigentia leuari possit. 375
 Eleemosyna orationi addenda. 375
 Eleemosyna medicina est accommodata sanctorum animae uulneribus. 374
 Episcopi tam & sacerdotes potestatem habent remittendi peccata. 69
 Episcopi administratio quae. 306
 Episcopus tantum ordines **colert**. 306
 Elicare coequissimam genera persequi non licet. 333
 Eucharistiae usus qui aliquando carnis, plurimum datur patientibus. 120
 Eucharistiae institutio. 120
 Eucharistiae dignitas & excellentia. 120
 Eucharistiae sacramentum pluribus nominibus appellatum. 120
 Eucharistia quare dicitur coeio. 121
 Eucharistiam potum cibum & potum sumere non licet. 121
 Eucharistia uere est sacramentum & uinum ex septem. 121
 In eucharistiae sacramento adoramus corpus & sanguinem Christi. 121
 Quae proprie sacramenti rationem habeant in Eucharistia. 121
 Eucharistiae cum ceteris sacramentis differentia. 121
 Eucharistiae sacramentum perfectum facit materiae consecratio. 121
 Eucharistia est unum tantum sacramentum & non plura. 121
 Eucharistiae sacramentum tria significat. 121
 Eucharistiae sacramenti materia duplex. 121
 Aqua modica uino quare admisceratur. 121
 In eucharistiae sacramento quid significet panis & uinum. 121
 Eucharistiae sacramenti forma. 121
 Forma consecrationis uini & eius declaratio. 121
 In sacramento eucharistiae uisus maxime adoranda. 121
 In eucharistia uerum corpus Christi & sanguinem continet. 121
 Eucharistiae sacramentum non est tantum signum corporis Christi. 121

Eucharistiae fructus. 121
 In Eucharistia sacramentum totius Christi continetur. 121
 In Eucharistia sacramentum quod fuit ex concomitantibus. 121
 Duae consecrationes quare separatum sicut in sacramento Eucharistiae. 121
 In quavis utriusque speciei panis uel Eucharistiae totus Christus continetur. 121
 Panis & uini substantia post consecrationem in sacramento Eucharistiae non renascitur. 121
 Post consecrationem quare Eucharistiae sacramentum panis & uinum uocatur. 121
 Cooertio admirabilis in sacramento Eucharistiae transubstantiatione uocatur. 121
 Eucharistiae sacramentum non carnis fructum. 121
 Quare ratione Christus sit in Eucharistiae sacramentum. 121
 Panis & uini species in sacramento Eucharistiae sine aliqua re subiecta manent. 121
 Eucharistiae sacramentum quare sub panis & uini specie administrari Christus iussimus. 121
 Eucharistiae fides omnium gratiarum. 121
 Eucharistia quod gratia tribuat. 121
 Prima gratia nemini tribuitur nisi prius Eucharistiae sacramentum toto percipere. 121
 Eucharistia omnium sacramentorum fons. 121
 Eucharistiae figura est manna. 121
 Eucharistiae uoluntates. 121
 Eucharistiae sacramentum sumendi tres rationes. 121
 Maximis bonis se priuant qui cum parati sint sacramentaliter sumere corpus Domini, spiritum tantum accipiunt. 121
 Eucharistiam accipere nemini licet ante sacramentale consecrationem, si sacerdos fidelitas data sit, si peccati mortalis coeio non fuerit. 121
 Ieiuni ad Eucharistiae sacramentum accedere debemus. 121
 Aliquot dies ab uxoribus abstinendum ab iis qui matrimonio iuncti sunt, cum ad communionem accedere uolunt. 121
 Eucharistiae coeio saepe iteranda. 121
 Eucharistiae sacramentum quotidie ab da est anima. 121
 Eucharistiam olim fideles quoties sumebant. 121
 Ab eucharistiae communionem recipiunt qui per aetate rationis usum non habent. 121
 Eucharistia quare infansibus negatur. 121
 Eucharistiae sacramentum amantibus non datur. 121
 Eucharistia sub utraque specie laici sumere non licet. 121
 Quare ecclesia coeio mandauit coeio sub unaq. specie prohibuit. 121

C A T E C H I S M I

Solis sacerdotibus potestas tradita est sacramentum Eucharistiæ conficiendi. 159	Fiducia quæ habere debemus. 334	Gravitas actio cum oratione iungenda. 305
Qui non est consecratus, sacra usque tangere non audeat. 158	Finit dominicæ orationis huiusmodi totos habet. 157	Gravitas relaxentium. 305
Eucharistiæ est sacrificium. 158	Finit humanæ vitæ in quo consistat. 159	HAERETICORUM artes quibus finitur ad impia dogmata infundenda. 18
Eucharistiæ sacramenta Deo gratissimæ. 156	Figuræ conceptionis & natiuitatis Iesu Christi. 18	Hereticus qui dicitur. 18
Eucharistiæ a Christo instituta duabus de causis. 156	Figuræ crucis Christi. 31	Hebræorum gratiam quare Deus delegerit. 124
Eucharistiæ ut sacramentum est, non solum merenda sed etiam satisfaciendi vim habet. 157	Figuræ confessionis. 174	Hebræi populi liberatio ab Aegypto. 233
Eucharistiæ sacrificium quando institutum. 157	Filius Dei & vere deus Iesus Christus. 22	Hebræo durissimo seruitute precem quare Deus permisit. 124
Eucharistiæ figuræ & oracula. 157	Filius Dei quomodo generatur. 22	Hebræo populo promissâ præstata post 400. annos quare. 224
Eucharistiæ sacramentum inexplicabile pignus caritatis. 333	Forma sacramenti Eucharistiæ declarator. 156	Loeus & impus in quo Israel legem a Deo accepit. 17
Eucharistiæ sacramentum quare dicitur panis uoluer. 335	Forma sacramenti præsentis. 154	Homicidium prohibens præceptum, audire secundum. 129
Eucharistiæ sacramentum quare dicitur quotidianæ panis. 335	Forma sacramenti et a tremæ uocatio. 190	In præcepto, Non occides, duo cõsistuntur. 212
Exempla quæ ad bene sperandum nos inducere possunt. 334	Forma cõfirmationis sacramenti. 114	Homicidium quod in hoc præcepto non uetatur. 129
Exempla humanæ infirmitatis. 335	Formula orandi diuersa ad Deum & sanctos. 301	Occidere nefarium est omnibus. 129
Extus rerû Deo permittendos. 335	Fornicationis peccati calamitas propria. 267	Omnes homines beatus legis uis, non occides, defenduntur. 129
Extrema unctio. 189	Fornicationis peccati calamitas propria. 267	Se ipsum non licet occidere. 160
Falsum testimonium quid. 272	Fornicationis peccati calamitas propria. 267	Lex non occidenda, non solum manus sed animum colubet. 160
Falsum testimonium damna. 272	Furti præcepti uis auditoribus inculcanda. 169	Homicidii peccati est nefarius. 161
Falsum testimonium non solum in studio sed extra iudicium uetatur. 180	Furti præcepto Dei benignitas erga nos maxime percipitur. 170	Homo ad imaginem & similitudinem Dei formatus. 17
Falsum testimonium dicere contra se, non licet. 272	Furti præceptum est tiquam custodia qua externe res & nostræ facultates munitur. 270	Homo postremo creatus non in naturæ sed diuino bñficio immortalis. 17
In falso testimonio mendacium nunciatum. 272	Furti præceptum in duas partes diuisum. 270	Prima hominis ratio. 17
Scilicet diuini præceptum. 241	Furti nomine quid intelligatur. 270	Homo christianus quantum Christo debeat. 24
Festi dies cultus quare instituti. 141	Rapina maius peccatum quæ furti. 270	Homines diuini cultus, cupidos esse oportet. 24
Festi dies præter sabbatum alia apud Iudeos. 141	Quare septimum præceptum furti nomine non rapinæ notatum sit. 270	Homo quid debeat Deo. 309
Festi dies præter diem dominicum quare instituti ab Ecclesia. 141	Furtum quod est iniusta possessio, & usus rerum alienarum uariis uominibus notatur. 271	H. minium miseris. 318
Dies celeberrimi in Ecclesia. 141	Furtum etiam animus lege Dei prohibetur. 271	Hominem uisitare propter peccatum prius paratis. 322
Festi diebus quibus operibus christianis se exercere debeat. 149	Furtum quam grane scelus sit. 271	Homo qui bona pro peccati amiserit. 322
Felicitas in quo consistit. 80	Furtum immunitatem declarat quæ furtum consequuntur. 271	Homines comparantur agris & ipsi qui gulum amiserunt. 322
Felicitas semel adepti nunquam amittitur. 80	Furtum uariis generis. 271	Hominis inbecillitas. 318
Fides ad salutem consequendam necessaria. 6	Rapinae latius patet quæ furti. 271	Hominis uicinitas. 318
Fides multi gradus. 7	Rapace qui sunt, et rapinarum uariis generis. 271	Homo etiam insufficientes non ita habet dominos carnis affectus, ut illi postea excitari non possint. 324
Quid primo credendum. 7	Furti excusationem nullam accipitur. 275	Homines uelut ipsi a diuina uoluntate alieni. 316
Notis a quæ bñci disciplina comparatur multo certior est quæ humanis est rationibus cõprehensa. 10	Furtum non excusandum. 275	Hominis inbecillitas. 318
Fides de omnipotentia Dei quam necessaria & utilis. 14	Excusationes quibus se homines defendunt in furtis. 276	Hominis infirmitas & inbecillitas. 318
Fides redemptio nis ad salutem necessaria semper fuit. 18	Fur diuinum nomen dedecorat. 277	Homo qui maledictione cõdemnatus post Adæ peccatum. 318
Fides ueterum & nostra eadem. 19	GLORIA uisima sanctorum. 311	Præceptum de honorando Deo. 325
Fides penitentia adcedat oportet ut fideles ad cõplicitudinem celestis doctrinæ quando sint propiores. 14	GLORIA Dei quomodo in oratione petatur. 314	Præceptum de honorando parentibus. 210
Fides necessaria in oratione. 301	GLORIA quibus ad orationem addimus. 301	Honorare quam uim habeat. 210
Fide firmos esse, caput est ad rite orandum. 301	Gratia quid. 115	Honoris uos rite in præcepto posita. 213
Fiducia de Deo unde orti hñt. 301	Gratiam quomodo eucharistiæ conseruat. 148	Honorandi a uobis patres cumque generis. 213, 215
Fiduciam conciliat nomen patris in oratione. 311		Honoris officia quæ in parentibus conferri debent. 214
Fiducia orationis unde in nobis oratur. 311		Honor mortuis parentibus tribuendus. 215
		Improbis etiam Pastoribus obediendum. 215

I N D E X

- Regibus parendum . 155
 Honorantes parentes quos fructus percipiunt . 156
 Parentes spernentibus immatura mors uncedat . 156
 Hopes humani generis, omnes aduersus nos artes excogitant . 158
 Hypocrite animo non orant . 157
 Hypocritarum mos in orandis suspicandus . 157
 In sua Christum filium Dei credentes, quod uilitatis caput . 18
 Iesus Dei filius solus pnuus non Deo reconciliare . 18
 Iesus quid significet . 18
 Iesus Christus Rex, sacerdos & propheta supremus . 18
 Iesus filius Dei & uerus Deus . 22
 Incarnatio uerbi . 25
 Incarnationis mysterium non na per se sua conficit . 25
 Incarnationis uerbi opus, quare spiritui sancti peculiari quadam ratione tribuitur . 25
 In incarnationis mysterio quadam supra nature ordinem, quadam natura ui effecta . 26
 Mirabilia quæ in uerbi incarnatione scoderunt . 26
 Simul Christi corpus formatum atque animatum, & corpori & anime diuinitas conueniat . 26
 Anima Christi ueritatem spiritus sancti copiam accepit . 26
 Christus non est filius Dei adoptione, sed natura . 26
 Maria uirgo uera Christi mater . 27
 Maria mater & uirgo . 27
 Maria Esæ respondet . 27
 Incarnationis Iesu Christi mysterium quanto pietatis studium recitandum . 29
 Ieiunium orationi sociandum . 30
 Imagines uenerari ut Deo prohibitum est . 219
 Imagines in ecclesia habere non solum licet sed maximo fideliū bono factum est . 221
 Ad imaginem sanctorum cum quibus orationem dominicam enunciat, quid sentiendum . 201
 Incommoda omnia æquo animo ferenda . 256
 Indignari nõ debemus cum nostras preces non exaudiat Deus . 256
 Indigentiam habemus eternam rerum ad uicium uitamque excedendam . 230
 Infirmitas hominis quo modo cognosci possit . 228
 Inferni significatio . 28-34
 Ingratitudo hominis erga Deum . 249
 Inhumanitas in cæcis suspensa ad eo qui a Deo uult exaudiri . 202
 Iniurie remittendæ ab eo qui male, ut Deus sibi ignoscit . 322
 Iniuriam oblationem a nobis requirit Deus . 341
 Inuicis condonare noles in quæ incommoda in cadunt . 264
- R emedia ad deponendas iniurias . 64
 Iniurias remittendi uoluntas sufficit reclamantibus corrupta naturæ appetitionibus . 343
 Iniuriæ non obliuisci in animo habentes uoi debent hac precationis conditione, dimittite nobis debita nostra sicut & nos . 345
 Iniuriæ obliuio est optima largitum & impetratæ misericordie ratio . 345
 Inimici parcendum si solumus non bis peccata dimitti . 341
 Inimici diligendi . 343-302
 Inimici uon parentes quid a Deo petere debeant . 342
 Inimici inuisibiles . 345
 Impetratio est fructus uerbis orationis . 357
 Instrumenta quibus quantum ad inueniunt regnum Dei . 317
 Interpretatio Cypriani uerborum, sicut in celo & in terra . 328
 Interpretatio huius uocis, amē, 328
 Iudicium finale . 48
 Tris Christi iusticiæ ad suam Ecclesiam decorandam . 48
 Dies domini Christi aduentus nouissimus dicitur . 48
 Quare Christus ad iudicandum uenturus . 48
 Duplex Christi ad nos aduentus . 48
 Iudicij generalis necessitas . 49
 Iudex omnia Christus futurus quare . 50
 Iudicium præcedentiæ signa . 51
 Iudicia forma & ratio . 51
 Iudicij Christi sententiæ uerba . 51
 Iudicij universalis articulum quam nolit . 52
 Iudicia foris iure & ex leqibus admittenda . 222
 Iustificari non potest qui non est paratus ad omnia Dei præcepta seruanda . 222
 Iustitia originalis supra naturæ facultatem humana a Deo data . 87
 Iustandi res quæ iubent & quæ prohibent . 225
 Iurandi frequens usus minime laudandus . 226
 Iurare quid . 227
 Iurare per creaturas iurandum est . 227
 Iurandum per execrationem . 227
 Iurandum asserctorium & promissorium . 227
 Iurandum ut rectum sanctumque sit, quæ requiruntur . 228
 In iurando ueritas primum locum habet . 228
 In iurando iudicium secundo in eo requiritur . 228
 Iuratum quæ considerare debet . 228
 Iurandum non exigitur a pueritate pubertatem . 228
 Iusticia maxime in promissa requiritur . 229
 Iurando peccat qui iniuriam aliquid promittit . 229
- Iurare cui non licet . 239
 Iurandi quid sit laudabile . 239
 Iurandum a sale originè dicit . 239
 Iurandum ad quem finem tendere oportet . 239
 Quomodo iurandum a Christo prohibetur . 240
 Iurandi necessitas excusationem habet . 240
 Iurandi nimia cõsuetudo multa mala parit . 240
 Grati peccato se adstringit, qui temere iurat . 240
 Iurare falsum prohibitum est secundo præcepto . 240
 Iurare falsum est peierare, & quæ modis peierant homines . 241
 Iurandi præcepto quare minime adiuncta . 243
 Summa hominum proclitias ad peierandum . 243
 Propter periculum diuersis supplicij assignantur . 243
 LACRYMAS in penitentia summo per se optanda . 169
 Lex naturæ a lege scripta non diuersa . 220
 Lex in decalogo cõstita nõ est natura lex, sed naturæ lex illustrata . 220
 Lex quantum manifestata data . 220
 Legis iusticiæ difficultatem non habent . 225
 Legi obtemperandum . 225
 Legi obseruandæ fructus . 225
 Ad legem obseruandam propensiores non reddi, si re Deum esse dominum nostrum . 226
 Lex omnia ad præcepta seruanda homines prauo aut perna inducit . 227
 Legis seruandæ modus & ratio . 227
 Legem non concupiscendæ præscripta quæ a Deo premissum sit . 227
 Lex Dei intimo animi sensu seruanda . 226
 Differentia inter diuinam & humanam legem . 226
 Lex diuina quasi speculum quoddam est in quo naturæ nostræ imago inuenitur . 227
 Loquacitas iuranda . 228
 Iniquitas in oratione prohibetur non longè preces . 204
 Lucris honestis et qualitas inest . 222
 MALA cum patimur, ad dei auxilium confugiunt . 222
 Malorum omnium liberationem non petimus . 222
 Mala quardam, quæ communiter mala putantur, sunt tamen fructus . 224
 Mala illa deprecamur quæ nullam animæ utilitatem afferre possunt . 224
 354
 A quibus malis liberari petendum sit . 355
 Mala que in nos a proximis proficiscuntur, demones assignanda . 239
 Maliori liberatio a Deo impetranda . 239
 Ma-

C A T E C H I S M I

Mala animæ & corporis deprecari debemus. 317	Matrimonii a primo ortu sui decore decidisse. 314	Ministrum confessionis scientia & prudens prædici esse oportet. 179
Maledictio qua eodemansu est homo post Adæ peccatum. 370	Quare antiqui patres plures simul uxores duxerint. 314	Minister sacramenti ordinis. 179
Materia sacramenti Eucharistiæ duplex. 171	Libellus repudi quare in lege Moysi concessus. 314	Ministri sacramenti faciētes Christi personam suscipiunt. 172
Materia sacramenti panis tritis. 170	Polygamia a matrimonii natura aliena. 314	Miserere hominum. 318
Matrimonium unde dictum. 170	Matrimonium dicitur tantum & nō plurimum cōiunctione definitur. 315	Miserere humanæ carit. 312
Matrimonium sacramentum variis nominibus appellatum. 170	Invidels ad veram religionem conversus primam ceteris relictiis pro uxore habeat. 315	Miserere hominis propter peccatum primi parentis. 312
Matrimonii differentia & eius declaratio. 170	Matrimonii vinculum nullo diuorcio dissolui potest. 315	Miserere summa humani generis quæ mala sunt nō ut mala iudicet. 313
Matrimonium inire nō possunt qui legibus a matrimonii cōiortio excluduntur. 170	Matrimonium dissolui nō possunt nisi iustum est. 315	Miserere hominum unde. 314
Matrimonium ius & natura in quo consistit. 170	Fidelium cōiugia perfectione & nobilitate gētilium & uxorum matrimonium bona præstant. 315	Miserere sacrificium idem est cum eo quod in cruce oblatum est. 158
Consensus matrimonii efficit. 170	Matrimonii bona tria. 316	Miserere sacrificium non est modica memoria sacrificii in cruce peracti sed vere propitiatorium. 157
Consensus verbis quæ præsentem tempus significant, exprimitur. 170	Munus uiri & uxoris officia. 317	Miserere ritus non superuacani. 159
Consensus alterius tantum ad matrimonium coniungendū factus esse non potest. 170	Matrimonii clāditella neque uera, neque rata esse. 318	Anima Christi quæ ad inferiorem partem cruciat. 30
Verbis opus est ad declarandum mutuum consensum. 170	Matrimonii impedimenta. 318	Christus uere mortuus & sepultus. 30
Matrimonium nō contrahere per nebra foras tēpus significat. 170	Matrimonium contrahentes quomodo affecti esse debeant. 318	Christus locum, modum, & tēpus sui mortis elegit. 31
Si quem coniugium post matrimonium penitet, quod factū est mutare non potest. 310	Matrimonium clandestine minime contrahendum. 318	Mulier quæ ex latere niri formata non ex pedibus aut ex capite. 177
Verborum loco in matrimonio nuntia & signa sufficiunt. 310	Matrimonium usus qui esse debeat. 319	Mulier uero subdita sit. 178
Præter consensum uis uerum matrimonium existit, rōtūbitus necessarius non requiritur. 311	Machari prohibuitur est præcepto scripto. 316	Mulier liberatē se domi continet. 178
Matrimonii duplex ratio, ut est officium naturæ & ut est sacramentum. 311	Morchia quare post homicidii prohibetur. 317	NATURALI rationis experte in eo statu & conditione quæ creatæ sunt manentur. 311
Matrimonium ut est officium naturæ a Deo institutum. 311	Præceptum de morchia quibus uerbis tractandum. 317	Necessitate nostra cognita ad patrem adire cogimur. 311
Matrimonium indissolubile. 311	Morchia præcepti duplex uis. 317	Necessitati nostræ quæ superfluum cum alijs communicanda. 323
Crescit & multiplicamini, non omnibus hominibus matrimonii necessitatem imponit. 311	Medicina a Deo hominibus data. 317	Nequus carnis & spiritus. 346
Virginitas summo opere commendatur aucto iam humano genere. 311	In medicinæ remedijs quo modo spes ponenda. 317	Nomina imponēda baptizatis. 120
Matrimonium quibus causis institutum. 311	Meditatio in petitione fiat uoluntatis tuæ. 318	Nomina gentiliū imponēda baptizatis reprehenduntur. 120
Quem finem sibi proponere debet qui uisus est contrahere debet. 312	Meditatio pia circa nomen patris in dominum. 318	Nomine Dei Tetragrammaton nō pronuntiare manus est superfluo. 325
Quibus de causis in habendo uxores electa hanc illi proponere licet. 312	Meditationes de Christi passione. 318	Nomina Deo imponēda. 316
Matrimonii natura ut sacramentum est. 312	Mendaciorum esse genus superdū. 318	Nomino diuino quam uerus honor attribuitur. 325
Matrimonium quid significet. 312	Mendacium plenissimum impietatis. 318	Nomen deiui deducit. 300
Matrimonium sacramentum esse, & unum de septem legis euangelicæ sacramentis. 312	Mendacio fallere ioco & officij causa, indignum est. 318	Nomen Dei quomodo sanctificari petatur. 314
Matrimonii sacramentum a Christo institutum. 312	Mendacij summa miseria & turpitudine. 318	Nomen Dei sanctum & terribile sanctificatione non eget. 314
Quare uir uxorem diligere debet. 312	Mendacij pater Dæmon. 318	Nomen Dei quomodo sanctificari in omnibus. 315
Matrimonium gratiam significat & tribuit. 314	Mala quæ mendacium consequuntur. 318	Nomen Dei re non uerbis tantum sanctificandum. 316
Matrimonii sacramentum quantum præfert matrimonium ante legē. 314	Mendacij uicij esse ferē insaniabile a Deo. 318	Nomen Dei iudicandi quæ sit propria quæ recta petio. 316
Matrimonium Iudæorum. 314	Mendacij uicij lassissime patet. 318	Obediēte tenentur omnia diuini uoluntatis. 318
	Mentis bona a Deo postulanda. 317	Obsecratio uicij pessimam. 320
	Mixta a Deo proponit huius iuramentum committunt. 317	Obsecratio multæ genera. 320
	Minister sacramenti baptisimi proprius. 105	Odiū Dæmonum in nos infirmum. 316
	Ministrorū baptisimi ordo qui seruandus est. 106	Officium Parochi, quod auditoribus præstare debet. 319
	Minister proprius sacramenti confirmationis. 116	Opus redimendū hominum genus eminet inter opera gubernationis & creationis. 309

I N D E X

- Operibus regnum Dei comparatur. 323
- Opera bona neque perficere neque insimulare potest homo sine Dei adiutorio. 329
- Oratio primo Deus deinde sanctus. 300
- Oratio optimus modus. 306
- Pro quibus orandum. 323
- Orandi sancti, & qua ratione, ut non sibi misereantur. 301
- Orandi ratio. 303
- Oratio est in spiritum & veritate. 304
- Orandi in spiritum effectivum infidelis non habent. 304
- Orandum in nomine Christi. 301
- Orandus Deus, cum proximis non laedit, & quomodo. 316
- Oratio deo honorat habemus. 321
- Oratio maiestas divina sic propior. 312
- Oratio cum Deo colloquitur. 317
- Orationis fructus & numerus. 317
- Orare sicut oportet debemus, & qui non sic orant. 330
- Multi sunt gradus petendi ab quibus Deo & gratias agendi. 306
- Modus precandi vocem effundendo. 327
- Quos peccatores in oratione Deus exaudiat & miset. 327
- Precandi a Deo quare. 325
- Quid sit sine aduocatione petendi. 305
- Execrationes sanctorum in impios sunt praesertim. 300
- Oratio ad Deum necessaria. 321
- Christus in oratione pernoctabit. 321
- Orationis ad Deum virtus. 321
- Orationis utilitas & fructus. 321
- Oratio est quoddam religiosum argumentum. 323
- Oratione Deo nos subiectos esse profitemur. 321
- Oratio est casti elans. 321
- Orationis vis & utilitates. 321
- Oratio quibus partibus consistat. 325
- Oratiois partes precipue duae. 326
- Oratio eorum qui nondum fidei lucem acceperunt. 327
- Oratio quocum non exaudiantur a Deo. 328
- Orationes pro impijs factae multum non habent. 300
- Orationes pro mortuis in purgatorio ab apostolis fluere. 300
- Orationes pro peccantibus ad mortem non proficiunt. 300
- Orationem dominicam ante imagines sanctorum pronuntians quid sentire debeat. 301
- Oratio humilis. 305
- Oratio preparatio. 301
- In oratione qui vult exaudiri a quibus et sceleribus abstinet. 303
- Orationem nostram facit execrabilem contemptus divinae legis. 308
- Oratio dubitationem non admittit. 322
- Oratio mentalis vocalem non excludit. 304
- Oratio mentalis principem locum tenet. 304
- Orationis vocalis propria utilitas & necessitas. 304
- Oratio privata & publica. 304
- Orationis dominicae expositio. 306
- Orationis dominicae exordia. 306
- Oratio pro altero facta sibi prodest. 301
- Oratio nequans sit, quid requirat. 313
- Orationes sunt arma contra satana. 315
- Orationes in principio timoris pleurae in fine exultationis. 318
- Ordo seruandus in oratione. 317
- Ordo pyrophetus a multis in oratione servatur. 313
- Ordo quid. 302
- Ordo sacramentum melius habet gradus & varias functiones. 192
- Ordo fieri inter ecclesiae sacramenta quare enumeranda. 192
- Ordo fieri charitate imprimis. 192
- Ordines septem. 199
- Ordines maiores & minores. 200
- Prima tonsura. 200
- Ordo ostiarii, mensus. 201
- Ordo lectoris officium. 201
- Ordo scolutorum munus. 201
- Ordo sabbatici, officium. 201
- Ordnibus sacris lex perpetua continentur in ponitur. 201
- Ordo diaconi, munus. 202
- Diaconus munus est euangelium explanare, non tamen ea superiori loco. 206
- Ordo sacerdotij. 206
- Ordines sacri quibus sunt dandi. 204
- Ordines sacri sunt istis diebus quibus etiam secura indicuntur. 206
- Ordinans prius sacramento paratenentur consentiant purgant. 207
- Ordinis sacramentum per se iurisdictionis non continet. 207
- Qui etatis annus in singulis ordinibus expectandus. 207
- Ordinis sacramentum gratiam confert. 207
- Ordinis sacramentum characterem imprimunt. 207
- Originalis iustitiae donum homini datum. 17
- PANIS nomine multa in diuinis litteris significari. 325
- Panem petendo quid a Deo petimus. 325
- Panis quodammodo nomine iustitiae necessaria petimus. 325
- Panis ad necessitatem non ad luxuriam petendus. 325
- Panis a nobis iure acquirendus non interius vel frande. 325
- Panis quare quotidianus appellatus. 325
- Panis affinis a Deo petendus quare. 311
- Panem quotidianum quo moderatim utes petere debent. 314
- Panis persualis petendus. 324
- Panis spiritualis quid significet. 324
- Panis qui Christus est incredulitas irrita perferunt postquam amos. 315
- Panis nobis substantialis Christus est in Eucharistiae sacramento contentus. 315
- Passiones Christi mysterium maiestatis Dei potentiam & beatitudinem ostendunt. 316
- Passiones Christi tempus quare observantur. 30
- Anima Christi quod ad inferiorem partem cruciata. 30
- Passiones Christi causa. 314
- Passus est Christus penam gratissimam. 35
- Passiones Christi acerbiores quam sanctorum. 36
- Passio Christi quare comoda nobis consistat. 36
- Passio Christi nobis sentiam peccatorum imperat. 340
- A passione Christi omnis satisfactionis vis & ratio fluxit. 340
- Historum ecclesiae verba tanquam Dei verba recipienda. 3
- Pateris documenta. 329
- Pater nos quod in Deo significat. 321
- Pater quare dicitur prima persona in diuinis. 321
- Paterium honor. 320
- Pateri nomine qui vocentur. 321
- Patres cuiusque generis a nobis honorandi. 321
- Paterium officia erga filios. 327
- Patres nunquam seueritatem & indulgentiam fugiant. 327
- Pater quare in principio orationis positum. 306
- Pater omnium Deus. 306
- Patrum baptizandum. 308
- Patrum quare a diuinitate ab baptismi praeferuntur sacramenti minister. 306
- Patrumque auctoritas cum quibus contrahatur. 307
- Patrum partes. 307
- Quibus non liceat baptizandos suscipere. 308
- Patrum quare ad confirmationem vocentur. 306
- Patrum confirmationis quam auctoritatem contrahant. 306
- Patrum olim sponsores dicebantur. 306
- Patroni causarum officia. 327
- Peccatum, & peccata poena, ex Adam ad nos permansit. 32
- Peccata quaedam remitti non possunt, quo modo intelligantur. 306
- Peccata cogitationis consistunt debemus. 327
- Peccata diligenter perseculanda. 327
- Peccatum consequuntur duo. 327
- Peccati fontes. 327
- Peccatum & peccati fontes ubi habentur.

C A T E C H I S M I

habiter. 325
 Peccatorum nostrorum immanitate iustis a nobis Deus operibus nobis non beneficiis. 321
 Peccato omnes addictos esse. 327
 Peccatorum recognatio qualis esse debeat. 328
 Peccatorum turpido. 328
 Peccati peius. 328
 Peccatum, cui eius actio transferit, macula nisi & resu permanet. 329
 Peccati semp iustificata Dei. 329
 Peccatorum dolor & sensus quam sit necessarius. 329
 Peccata penitentibus condonare, item per propria e & parat Deus. 329
 Peccati Deus offenditur. 329
 Peccata quare debita dicantur. 329
 Peccatorum remissionem peccatis excusatione non sumitur. 341
 Peccata sine Dei auxilio vitare non possumus. 327
 Peie at is quirdio iustitiae deseri. 24
 Peccare variis modis solent. 243
 Summa hominum proclitas ad peccandum. 243
 Prop ter peccatum diversis supplicia affligimur. 243
 Peccare nobis eo licet ut proximi commodum & utilitatem conciliemus. 259
 Peccae gratissimae quas Christus per secessit. 25
 Peccata postulanda est liberatio. 252
 Penitentiae necessitas. 68
 Penitentiae nisi carere plurima danna sferit. 97
 Penitentiae sacramentum est necessarium. 159
 Penitentia reiterari debet. 159-162
 Penitentia seorsu naufragii tabula. 169
 Penitentiae usque novio & poenitentia. 160
 Penitentia multiplex. 160
 Penitere Deum per translationem dicimus. 160
 Penitentiae variae significationes in quo differant. 160
 Penitentiae diversae. 160
 Penitentiam fides antecedat. 161
 Penitentia a ioma quare sit iustus. 161
 Penitentia vere quid sit proponat. 161
 Penitentibus quibus ad penitentiam licet ascendere. 162
 Penitentia regnum caelorum facit licet pollicetur. 162
 Penitentia exterior est sacramenti. 162
 Penitentiae sacramentum quare Deus influent. 163
 Penitentiae sacramenti materia & forma. 164
 Penitentiae ceremoniae & ritus. 165
 Penitentiae sacramentum fructus. 165
 Penitentia nos in Dei gratiam restituat. 165
 Penitentiae partes integrales. 166
 Penitentia quare ex paribus consistit. 167
 Penitentia publica quare publico peccato indicatur. 185
 In penitentia duo ad advertenda. 186
 Penitentiae poena a nobis suscepta Dei adiudicatione antequam. 186

Pericula quibus afflictae uerissime ante oculos ponenda. 345
 Permanens resu omnium. 318
 Permissio in Deo quo modo intellegendatur. 309
 Personarum diuinarum proprietates. 12
 Persona prima in diuinis quare patet dicitur. 13
 Quae ad diuinas personas pertinent subtilius exquirere non oportet. 13
 Petitores & accusatores quo modo sint monenda. 283
 Petere quid primum a Deo debeamus. 214
 Petere regnum Dei non satis est ad illud acquirendum. 317
 Petere ut Deus nobis cupiditatis non satisfaciatur, difficultus animus indotemus. 226
 Petere non debemus abundantem & exquisitum ciborum. 232
 Petere subditia rerum humanarum a Deo possumus. 232
 Petere non sibi fide omnibus est proprium Christianae ciuitatis. 234
 Petere diuitias debita quid sibi uelit. 226
 Petere non debemus ut nimio non tentemur. 249
 Petere non debemus omnino ab omnibus malis liberari. 254
 Petere debemus ut domini maris cibos suppeditet. 254
 In petendis his quae ad usum rerum terrenarum pertinent, animas ad Dei praesentiam intendatur. 259
 Petentibus piis hominibus si quid negat Deus, impensum est aliquid utile non fuisse. 255
 Petenti de regno Dei cum omnibus conuicta & separati facienda. 217
 Petio sit uoluntas tua quem ordi nem habeat. 222
 Petitiones quae reprehendi possunt. 227
 Petitionibus quibus corporis & animae subdita petuntur. 229
 Philosophia Christiana a secolari sapientia quid differat. 9
 Philosophi quid de Deo asserunt. 10
 Pontifex romanus catholicae ecclesiae pontifex. 205
 Pontifici romano summa dignitas & iurisdictione diuinitus data. 206
 Pontifex romanus moderatur universalis ecclesiae, peti succedit, & Christi uerus & legitimus Vicarius. 206
 Postulatio de regno Dei magnam tum donorum & copul conuenit. 217
 Postulatio dimittendi debita de quibus intelligatur. 220
 Precatione dominica singulis quondam debet. 224
 Precatio non praecens inimicis quo modo esse possit fructuosa. 243
 Precantes omnes ecclesiae nomine precantur. 243
 Decem praeccepta ex duobus procedunt. 220
 Praecceptum primum decalogi. 223
 Praecceptorum ordinis ratio. 226
 Praecceptum duplex conuenit in uer-

bis primi praeccepti. 226
 Praecceptum omnium primum & maximum. 226
 Praeccepti primi transgressores. 226
 Praeccepto primo non producent res scilicet, pugna, & singi di 229
 Praecceptum primum quare a secundo separatum. 224
 Praeccepti secundi lex quid prohibeat & quid iubeat. 225
 Praeccepti de diligenda paruitas usus latissime patet. 225
 Praeccepta decalogi duabus tabulis incisa & quare. 225
 Praecceptum de diligendis parentibus quare maxime explicet. 223
 Praeccepta ultima duo quare simul coniuncta. 224
 Praecceptorum duorum alioquin duplex necessitas. 225
 Praeccepto Deo alioquin faciendum. 225
 Praeccepti cuius pro pium facienda. 225
 Praeccepti christianorum & infidelium in quo differat. 223
 Praecceptum cum non audit Deus, indignationem non debemus. 226
 Praecceptum crucis Christi quantum sit. 240
 Praedicator diuini uerbi nunquam intermittenda. 2
 Praedicator non debet aliquis nisi imbutatur. 2
 Praedicator uerbi Dei fidem nobis acquirat. 2
 Praedicatorum uerbi Dei auctoritas. 2
 Praemissa in uerbo praedicatorum. 225
 Praeparatio ad rationem in quo consistat. 220
 Praeparatio ante communionem qualis & quam necessaria. 216
 Praeparatio ad communionem requiritur ut iustis accedamus. 215
 Providentia Dei erga homines. 207
 217-219 222
 Proximus quae. 278
 Proditio & continentia omni studio colenda. 266
 Pugna carnis & spiritus in homine 229
 Purgatorius ignis. 22
 Raptores & quae earum genera. 222
 272
 Ratio imperandi quod a Deo petitur. 224
 Redemptio pondere quod acceptum. 209
 Regnum caeleste. 216
 Regni Dei ante oia postulanda. 216
 Regni Dei postulat magnum donorum sum continet. 217
 Regni Dei multae significationes. 218
 Regnum Christi non est de hoc mundo. 219
 Regnum Dei quid sit. 219
 Regnum Dei intra nos. 219
 Regni Christi quare iustitia dicat. 219
 Regni gratia Dei in quibus sit. 219
 Regnum gloriae Dei quod. 219
 Regnum gratiae primum potentium quam gloriae. 220
 Regni Christi quod est ecclesiae. 220
 Regni ecclesiae propagatio. 220
 Regnum Dei quo modo uisum in peccatore. 220
 Re-

I N D E X

Regni Christi quomodo petatur	311	Sacerdotes quando Christus induitur	117	tuntur, nihil reuera de sacramenti ratione omittitur	91
Regni celorum excellencia	312	Sacerdos silencio peccata in confessione audita comprimit	120	Sacramenta quare solemnibus ceremoniis ministrantur	92
Regni celorum consequendi adminicula a Deo nobis concessa	312	Sacerdotes Dei & Iehi uocantur	126	Sacramentorum necessitas	93
Regnum celorum ingredi cupientes petere debent a Deo ut fiat uoluntas eius	312	Sacerdotes noni testamenti cetera omnibus prestantiores	126	Sacramentorum nomen	94
Remedia ad diuersas notias cupiditates	190	Sacerdotum potestas maxima	126	Sacramentorum prestantia	94
Remedia xrogantis animæ parientia, & Eucharistia	144	Sacris initiandi quæ sibi præponere debent	127	Sacramentorum differentia inter se	95
Remissio peccatorum in ecclesia reperiuntur	68	Sacerdotes mercenarij	127	Sacramenta quare per homines deum ministrari uolent	94
Remissionis peccatorum beneficii quæto studio fit suscipiendum	71	Sacerdotes per orbem ecclesie ingredientes	127	Sacramentorum ministri Christi personam gerunt	94
Remissio peccata potestatis Christi episcopi & sacerdotibus in Ecclesia concessit	70	Sacerdotes in omni lege	128	Sacramenta nouæ legis in pura conscientia ministrare quam permiosum sit ipsi ministris	94
Peccata nostra Christi sanguine remittuntur	70	Sacerdoti ab episcopo quando potestas tradatur	129	Sacramentorum effectus	95
Remissionem peccatorum nemo sine parientia consequitur	166	In sacerdotibus ordinanda cerimonie	104	Sacramenta gratiam iustificatorem conferunt	95
Remissa culpa non semper poena quæ peccato debetur condonatur	184	Sacerdotalis ordo tametsi unus est, uarios tamen & dignitatis & potestatis gradus habet	105	Sacramentorum nouæ legis excellencia ad uetera comparatur	96
Quare poena omnis in parientie Sacramento quæ ac in baptismo non remittitur	184	Sacerdotes simplices	105	Sacramenta tria characterem imprimunt	96
Relinquo parienti est necessaria	170	Quid in eo qui sacerdos creandus est requirendum	106	Sacramentorum usu Christianum adificium felicitur	97
Qui cogendi sunt ut relinquant	188	Sacerdos quam cognitionem habere debeat	107	Sacramenti Eucharistie soli sacerdotes communicant	104
Relinquentis definitio	174	Sacerdos duo muneris	107	Sacramenta per improbos, si quæ ad eorum salutem ratione acriter firmentur, conferuntur	105
Resurrectio Christi & de eius glorioso mysterio	40	Sacerdotij nobilitas & excellentia	106	Sacramenti & sacrificij differentia	117
Christus sua uirtute resurrexit	40	Sacerdotij omnis nemini temere imponendum	106	Sacramentum unum Deo & non sanctis offertur	107
Resurrectionis beneficio Christus primus natus est affectus	40	Sacerdotij potestas duplex	106	Sacrificium unum fuit euentus & incruenta hostia	107
Resurrexisset Christum tertio die, quo modo intelligatur	41	Sacerdotij legis euangelicæ potestas plurimum præstat sacerdoti legis nature & scriptæ	108	Sacrificium tamen est quod in uictima & quod in cruce obtinetur	108
Resurrectionis Christi mysterium maxime necessarium	43	Sacerdotij euangelicæ potestas a Christo ortam habet	108	Sacrum commune quæ uolens, & quid significet	106
Resurrectio Christi finis	43	Sacerdotium duplex	103	Sacrum communione omnes Christiani unum corpus sunt	107
Resurrectio Christi quæ nobis exemplum ferenda proponat	43	Sacerdotij manus	104	Membra mortua corpora Christi membra esse non desunt	107
Resurrectionis spiritualis signa	44	Sacerdotij functio præcipua	105	Christianis in ecclesia quæ sint communio	107
Resurrectionis mortuorum fidei fides nostra inuenitur	72	Sacramentum quid	85	Sanctorum cultus, in sanctis uenerandus Dei gloria non minuitur, sed augetur	107
Resurrectio hominis quare resurrexerit caro dicatur	72	Sacramentis salus & iustitia comparatur	86	Sacramentum patrociniolum non est superuacuum	107
Resurrectio carnis exemplis & testimonijs inapprobat	72	Sacramenti definitio ex Augusti	86	Christus etiam mediator propitijs sit non propterea sequitur quæ ad salutem gratiæ obsequere licet	108
Resurgendum uaria candidio	74	Sacramenta inter eas res quæ significant referuntur	86	Sacramentum imagines puri non prohibetur diuino præcepto	109
Resurrecturi, omnes mortui sunt nemine excepto	75	Sacramenta sunt signa a Deo tradita	87	Satanæ ausus	106
Resurgent corpora nostra immortalia	77	Sacra res est gratia Dei	87	Satanæ incursus qui maxime omnium percutitur	107
Eorum qui resurgent doctores	77	Sacra res est signa Dei	87	Satan non potest tentare, quando & quomodo uult, sed quidam a Deo perueniunt	107
Ex resurrectione articulari qui fructus capiuntur	78	Sacramentum sanctitatem significat & effectus	88	Satan quibus rebus uincitur	108
SABBATHI celebritas quare in facis literis lapsissime præcipitur	244	Sacramentum non sunt, imagines sanctum & crucis	88	Satisfactio necessitas	104
Sabbatum quid significet	246	Sacramenta plures res significat	88	Satisfactio nominis uolens	104
Sabbathi sanctificatio quid	246	Sacramenta legis euangelicæ quare instituta	89	Satisfactio uarie accipitur	104
Sabbatum quare domino obsecratur	246	Sacramentum quodlibet ex duobus conficitur ex materia & forma	91	Satisfactio quæ nobis Deum placatum reddit quæ sit	105
Sabbatum signum fuit	247	Verba inter omnia signa maximam vim habent	91	Satisfactio Christi est pene fœderis omnium satisfactio	103
Sabbatum celeste	247	Sacramenta nouæ legis formæ uerborum præcepta habent, a qua si discendatur, sacramenti ratio emittitur non potest	91	Satisfactio canonica	103
Sabbathi qua ratione elendi	247	Sacramentorum cerimonij sine peccato prætermitti non possunt	91	Satisfactio a nobis sumpta	103
Sabbathi soli dati est facultas sacramentum eucharistie conficiendi	155				

C A T E C H I S M I

Satisfactio quae est sacramenti pars. 183	Spiritus sanctus quare donum appellatus. 55	Vita aeterna quid significet. 79
Satisfactionis definitio & necessitas. 183	Symbolum ab apostolis depositum & quare sic appellatum. 7	Vita aeterna magis explicat hominis felicitatem quam beatitudo. 79
Satisfactionis vis. 186	Symboli in tres partes distribuitur. 8	Vita hominis tentatio. 349
Satisfactio nostra Christi satisfactio nem non obicitur sed multo clariorum reddit. 184	In tentatione ne inducatur oribus est Deus. 345	Vita & salus nostra ex Deo pendet. 333
Satisfactio vera quae requiritur. 184	Tentationum fluctibus agitata in precationis portum constringamus. 347	Visioni linguae latissime patet. 278
Qui satisfacti iustus est. 186	Tentandi genera multa. 347	A nino linguae innumerablia mala fecerunt. 276
Opera penitentiae & afflictiva satisfactio in satisfactioe. 186	Tentat Deus & quomodo. 347	Visionis extremum sacramentum, quare sic dictum. 183
Omne satisfactionis genus ad tria praecipue confertur. 187	Tentari homines in mali parte. 348	Visionis extremum sacramentum, in afflicta mortis meditatione vertitur. 189
Satisfactioe vim habent incommoda & labores a Deo immisi, si patienti animo ferantur. 187	Tentatioe quare diabolus dicitur. 348	Visionis extremum est vere sacramentum. 189
Satisfacere unum pro altero potest. 187	In tentatione quid inducitur. 348	Visionis extremum est unum sacramentum tantum. 189
Satisfactioem se proximo si quid de re sui estimacione detrahit polliceri debet penitentis praeiudicium a peccatore absoluitur. 188	Tentat qui non impedit tentatione. 348	Visionis extremum materia, & forma, & ritus. 191
In satisfactioe poena irroganda quid sit servandum. 188	Tentatio est vita hominis super terram. 349	Visionis extremum sacramentum quibus in confiteretur. 192
Satisfactionis modum culpa ratio compensabit. 188	Tentatione equo animo ferenda. 349	Visionis extremum sacramentum quo tempore adhibetur. 192
Satisfactioe opera a sacerdote indidita penitentis saepe etiam satisfactioe. 188	Tentati quid a Deo petamus. 350	Visionis extremum sacramentum si speret apti non sunt quo rationis usus careat. 192
Servare Deo, nihil magnificetis. 328	Terra in media mundi parte constitit. 16	Quae partes corpora sint unguenda. 192
Servare alicui multis modis possimus. 328	Testimonij falsi non dicendi praecipuum. 277	Visionis extremum sacramentum a Christo institutum. 191
Sepulchra Christi cur fiat expressa mentio. 33	Testimonij falsi non dicendi praecipuum linguae vitium cohibet. 278	Visionis extremum sacramentum quo tempore adhibetur. 192
Sepulchra, passio, & mors Christo ut homini non ut Deo convenit. 33	Testimonij falsi non dicendi praecipuum leges continentur, una iubens altera prohibens. 278	Visionis extremum sacramentum si scipientes agros quare non faciantur. 195
Signa a natura adinventa & diuinitas data. 87	Quid praecipuum non dicendi falsum testimonium prohibetur. 278	Visionis extremum sacramentum potest iterari. 193
Signa quae dicuntur. 86	Testem iuratum iudex revocare non potest. 278	Visionis extremum praeparatio. 193
Inter omnia signa verba maximam vim habent. 91	Testimonium falsum in se dicere non licet. 279	Visionis extremum minister. 193
Significatio totius orationis dominice. 356	Testimonium falsum quid. 279	Visionis extremum utilitas. 194
Spei impetrandi maximum pondus ad impetrandum affert. 303	Testimonij falsi damna. 280	Visionis extremum tempus opportunitissimum. 194
Spe celestium praemiorum quo modo nos Deo dicere debeamus. 327	Testimonium falsum non solum in iudicio sed extra iudicij aetate. 280	Visionis extremum sacramentum si scipientes agros quare non faciantur. 195
Spes nostra in amore in Deum tota nitatur. 328	Quot modis falsa dicendo existimatio hominis offendatur. 280	Voluntas Dei ut fiat quare petamus. 324
Spem habere debemus impetrandi veniam peccatorum. 339	Testimonium est confessio laudis Dei. 282	Voluntas Dei, quam fieri petimus, est voluntas signi. 325
Spes in tentationibus ex quibus non fitur. 350	Testimonij veri si rebus humanis maxime usus. 282	Voluntas Dei ut fiat qui maxime petere debeat. 324
Spes habenda, cum tentatur, in Dei patrocinio. 350	Testes in iudicio caveant ne quod exploratum non habent pro certo affirment. 282	Voluntas signi quae. 325
Superbia magnopere Deum offendit. 302	Verba pastorum ecclesiae tamquam Dei verba recipienda. 2	Voluntas Dei ut fiat, maxime desiderandum. 326
Spiritus sancti personam non debemus ignorare. 53	Verbi divini praedicatione nunquam intermittenda. 2	Voluntas ras fiat, quo modo Deo ex animo dicendum. 327
Spiritus sancti propria significatio. 53	Verba inter omnia signa maximam vim habent. 91	Voluntatem suam Christus ad patriam voluntatem reducit in maximo acerbissimae mortis dolore. 327
Quare personae terciae in diuinitis pro primis non tenent tribuendum non sit. 54	Verbi praedicatione & sacramentorum usum Christianam adificij saluciat. 97	Voluntatem diuinam totum in unum cognoscere debet. 327
Spiritus sanctus patri & filio in omnibus aeterno aequalis. 54	Verbi incarnatio. 24	Voluntas Dei in terra seruanda, sicut in caelo seruatur. 327
Spiritus sanctus est Deus. 55	Verbum Dei obus est animae. 335	Voluntas Dei summa est omnium ratio. 329
Spiritus sanctus a patre filioque procedit. 55	Verbi Dei fames quare a Deo mittitur. 335	Voluntate Dei omnia eueniunt. 329
Spiritus sancti admirandi effectus. 56-57.	Verum confiteri debet rei & fontis cum ex iudicij forma interrogatur. 282	Voluntatem Dei quare maxime colamus. 328
	Verum tacere interdum licet sed extra iudicium. 282	Visionem viri diligere debet. 214
	Vigilae tentationes vincant. 351	Visionis & visionis officia. 217
	Vir quare uxore diligere debeat. 214	Visionis partes erga nuntium. 217
	Viri officium erga uxorem. 217	Visor vero subditus sit. 218

F I N I S.

7-1-1

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and includes words such as "THE PROJECT", "REQUIREMENTS", "CONSTRUCTION", "SCHEDULE", "COSTS", and "RISK".

